

POLITIEK EN CULTUUR

Geen Doemdenken

Marcus Bakker

Buitenlandse arbeiders

Anne de Boer en
Leontien Dercksen

**De arbeiders in de
democratische
beweging**

Kees Bakker

Het Islamitisch reveil

Constant Vecht

Kerk en moederschap

Marianne Braun

Januari 1981

POLITIEK EN CULTUUR

Maandblad van de CPN

41e jaargang, nr. 1
januari 1981

REDACTIE:

K. Bakker
M. Bakker (hoofdredacteur)
M. Braun
S. v. d. Helm
J. Mets
D. Oudenampsen
S. Schreuders
W. Warmerdam (redactie-secretaris)
B. IJzerman

Verschijnt maandelijks bij
uitgeverij Pegasus,
Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam
tel. 231138

Ons gironummer is 447416

De abonnementsprijs is f 26,25 per jaar
Studentenabonnement f 22,50 per jaar
Een los nummer is te bestellen door f 6,25
over te maken op postgiro 447416 t.n.v.
uitgeverij Pegasus, met vermelding van het
gewenste nummer.

Correspondentie over betaling en verkoop
s.v.p. zenden aan de administratie P en C,
p/a uitgeverij Pegasus.

Alle correspondentie over de inhoud te
richten aan de redactie van P en C,
Prinsengracht 473, 1017 GN Amsterdam,
tel. 262565

IN DIT NUMMER:

- Marcus Bakker
GEEN DOEMDENKEN 1
- Anne de Boer
Leontien Dercksen
BUITENLANDSE
ARBEIDERS 6
- Boekbespreking
MATERIE EN MATRIJS 14
- Kees Bakker
DE ARBEIDERS IN DE
DEMOCRATISCHE
BEWEGING 15
- Constant Vecht
HET ISLAMITISCH REVEIL 25
- Marianne Braun
EEUWENOUDE
TRADITIES ROND HET
MOEDERSCHAP 32
- Partijdocumenten
ALARM OVER
DUURTEGOLF 40

Er hebben op het einde van het jaar 1980 in ons land een aantal opmerkelijke dingen plaatsgevonden. Gebeurtenissen, die aangeven hoe ernstig de ontwikkeling in vele opzichten is, maar die tegelijkertijd aanduiden met welke kracht er juist nu naar oplossingen gezocht wordt.

Als we daar de aandacht op vestigen, dan mag tegelijkertijd nog wel eens herinnerd worden aan de doemdenkerige beschouwingen die precies een jaar geleden over ons volk heen gestort werden, filosofieën van velerlei aard waarin de wanhoop en de bekende 'grote matheid' centraal stonden.

GEEN DOEMDENKEN

Het gaat om een drietal gebeurtenissen, die binnen enkele weken plaatsvonden. Er was de bijeenkomst in Amsterdam van vooraanstaande persoonlijkheden uit kleine en middelgrote Europese landen, tot stand gekomen op initiatief van 'Stop de neutronbom - stop de kernwapenwedloop'. Het was geen congres, er kwamen geen resoluties of oproepen uit. Daar was de bijeenkomst ook niet op gericht. Het doel was, mensen uit die Europese landen die niet aan de SALT-besprekingen deelnemen — de SALT-besprekingen zijn het, op dit ogenblik stagnerende, overleg tussen de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie over beperkingen van wat men de super-bewapening kan noemen — zulke mensen dus, bijeen te brengen voor een gedachtenwisseling over de vraag, hoe de cyclus van toenemende spanningen en toenemende atoombewapening doorbroken zou kunnen worden.

Het opmerkelijke was de aanwezigheid van figuren uit Westeuropese en Oosteuropese landen; van communisten, sociaal-democraten, burgerlijke politici, mensen uit de kerk en uit op de kerk georiënteerde groepen. Uit Nederland waren er Kamerleden van CPN, PvdA, CDA, vooraanstaande figuren uit de kerken en nog anderen. Op deze bijeenkomst moge dan geen officieel besluit zijn gevallen — de uitkomst was wel degelijk een duidelijke vastbeslotenheid om gezamenlijk en afzonderlijk verder te wegen te onderzoeken, die uit de

kernwapenwedloop moeten leiden. Het was niet vreemd dat dit overleg, oorspronkelijk in zijn soort, in Nederland tot stand kon komen. Dat weerspiegelde het feit dat er in Nederland een brede grondslag bestaat voor een nieuwe, op ontspanning en vermindering van bewapening gerichte koers die in belangrijke mate het traditionele 'links' omvat maar daar, mede door een zeer actieve houding van kerken, ver overheen gaat. De openlijke stellingname van officieren tegen de atoomoorlog is er het laatste bewijs van.

Sociaal-economisch beraad

Een tweede gebeuren van, althans inhoudelijk, geheel verschillende aard vond kort nadien plaats: het, honderden personen omvattende, 'werkcongres', een breed beraad van mensen uit de anti-Bestek-beweging, uit de vakbeweging, uit actiecomités en uit politieke partijen, over de alternatieven voor de door het huidige kabinet gevoerde sociaal-economische politiek. Ook hier was de opzet om allereerst met elkaar te praten en niet aan te sturen op de een of andere besluitvorming. De conclusie moest veeleer zijn dat vanuit verschillende hoeken — delen van de FNV, een groeiend aantal wetenschapsmensen, de communistische partij — aangedragen denkbeelden voor een wezenlijk andersoortige crisispolitiek dan het huidige beleid, in actie, studie

en beraad verder ontwikkeld dienen te worden. Er bleek daarover een grote overeenstemming te bestaan. Men kan deze bijeenkomst, hoe anders ook dan het internationale gesprek waarover we het zojuist hadden, eveneens uniek noemen. Ze was voorbereid door een aantal CPN-ers en PvdA-ers, er waren mensen aanwezig uit die partijen die verantwoordelijke posten bekleden, er was een groot aantal vakbondskaders, wetenschappers van verschillende universiteiten, maar er waren ook leidende figuren uit belangrijke actiecomités. De theorie zowel als de praktijk was aanwezig, als een bewijs dat zeker in dit belangrijke vraagstuk van crisisbestrijding een samengaan van beide voor het bereiken van resultaten onmisbaar is.

Voor wie de ontwikkelingen op dit gebied gevolgd heeft, wie zich rekenschap geeft van de reusachtige druk die op allen wordt gelegd om zich in het gelid te scharen van de matigingspolitiek, wie zich realiseert met welk hardhandig cynisme op dit punt de verdeel-en-heerspolitiek wordt doorgevoerd, heeft de bijeenkomst duidelijk gemaakt hoe snel de wens tot eendrachtig optreden groeit, en dus hoezeer de **noodzaak** daarvan onder de mensen begint te leven.

Anti-fascisme

En dan een derde evenement dat geheel past in deze trits van opmerkelijke ontwikkelingen.

Net als in andere Westeuropese landen zijn er de laatste tijd in Nederland gevaarlijke verschijnselen te signaleren van herlevend fascisme en rassenhaat. Ze komen tot uiting in gore pamfletjes, smerig geschrijf op muren, het bekladden van huizen, zelfs in activiteiten van fascistische organisaties. Her en der zijn, dikwijls op initiatief van de CPN, stappen gedaan tegen dit soort activiteiten. Er zijn muren gereinigd en vergaderingen verhinderd. Het kostbare goed van

de vrijheid van het woord kan nu eenmaal niet gelden voor hen aan wie dat in 1945 bij de overwinning op het fascisme ontnomen is.

In Amsterdam heeft de Communistische Partij op dat punt een verderstrekkend initiatief genomen. Ze heeft politieke partijen en andere organisaties uitgenodigd om te praten over een gezamenlijke afweer tegen de hier bedoelde verschijnselen — en niet minder dan 86 daarvan hebben positief gereageerd. Vanuit hun overleg is het op 14 december gekomen tot een grote manifestatie tegen rassenhaat, anti-semitisme en verschijnselen van fascisme. Uiteenlopende, en elkaars opvattingen vaak fel bestrijdende groepen, waren hier bijeen en hun vertegenwoordigers stonden naast elkaar op één podium om samen te veroordelen wat zij samen als het grootste kwaad zien. De 'wasdag' vooraf waarbij door jongeren, met een zeer actieve deelname van het ANJV, muren van diverse vuilspuiterij werden ontdaan, gaf aan de actie een zeer daadwerkelijk karakter.

Er is, dat weten we allen, veel meer geweest aan grote bewegingen en acties de laatste tijd: het massale optreden van de mensen in de gezinszorg, van 'Wij Vrouwen Eisen' tegen de abortuswetgeving van het kabinet-Van Agt, van arbeidsters en arbeiders tegen bedrijfssluitingen.

Nieuwe positiebepalingen

De reden waarom we meer uitvoerig gewzen hebben op het internationale vredesberaad, het werkcongres en de demonstratie tegen racisme is, dat hier op verschillende terreinen wezenlijke elementen van een nieuwe politieke positiebepaling naar voren zijn getreden. Wat aan de orde is, dat is het besef dat men in een aantal hoofdvraagstukken met het huidige beleid op een niet alleen doodlopende, maar ook fatale weg zit.

De economische opvatting van 'rendement voor alles' roept voor velen in een afzienbare toekomst via werkloosheid en achteruitgang in koopkracht materiële en geestelijke noodtoestanden in het leven, terwijl uitzicht op verbetering steeds verder weg raakt. Die politiek zelf lokt, in een toch al gevaarlijk gespannen situatie, de 'oplossing' van de militaire produktie uit, terwijl **binnen** de aldus tot stand komende sfeer bij losgeslagen elementen heel of half fascistische denkbeelden een voedingsbodem vinden. Zo'n ontwikkeling wordt maar al te gretig mede voorbereid door rechtse krachten, die intimidatie en provocatie tot een belangrijk onderdeel van hun machtspolitiek rekenen. Gewelddreiging en machtsvertoon van een van oplossingen of denkbeelden daarover gespeende overheid dragen daar hun eigen steen aan bij.

Tegen dit proces keren zich de alternatieven, d.w.z. de nieuwe richtingen die in verschillende soorten van beraad, gebaseerd op praktische beweging, worden onderzocht.

De rol van de CPN

Het hoeft hier niet nog eens omstandig te worden uiteengezet, dat en hoe communisten in de hierboven genoemde initiatieven een belangrijke rol spelen. Een aantal jaren geleden heeft eens een vooraanstaand man in de PvdA, inmiddels overleden, op een geringschattende wijze van de CPN gezegd dat van haar voor de nieuwe problemen geen enkele nieuwe gedachte naar voren was gekomen.

De uitlating was in hoofdzaken onjuist. De Vietnam-beweging, de Groningse kartonstaking met haar originele rol van de actiecomités en de verbinding van de studentenbeweging met de arbeidersbeweging waren wel degelijk vernieuwende denkbeelden waarin de CPN een groot aandeel had.

Anderzijds heeft onze partij zelf, met name in de voorbereiding van het congres van begin 1978, geconstateerd dat op een aantal

punten achterstanden waren gegroeid en dat er ernstige remmen geweest waren bij de vervulling van haar taak, om in schepende zin voorop te gaan bij het nastreven van dringend noodzakelijke oplossingen voor grote vraagstukken.

Sedertdien heeft de partij zich ingespannen om op zulke terreinen brede coalities tot stand te brengen die gebaseerd waren op de beweging zelf, maar die hun kracht in belangrijke mate ontlenen aan het feit dat verschillende mensen en groepen daar deel van uitmaken en dat dus de verdere strijdvormen in onderling overleg moeten worden ontwikkeld.

De strijd tegen de neutronenbom, tegen de atoomraketten, de Rotterdamse havenstaking, de anti-Bestek-beweging, actiecomités van velerlei soort en op velerlei terreinen hebben nadien vorm gegeven aan dit streven.

Vele communisten, beschikkend over een veelsoortigheid van kennis en ervaring (en vaak even veelsoortig in hun benadering van de mogelijkheden tot strijd en overleg) hebben in al deze bewegingen een buitengewoon grote rol gespeeld. Tal van tegenstellingen van ondergeschikte betekenis, misverstanden en oud zeer moesten daarbij uit de weg worden geruimd, om dat wat verbond en verbindt op hoofdzaken, centraal te kunnen stellen. En we moeten onszelf niet wijs maken dat we er wat dat betreft al 'zijn'. De NAVO- en ondernemerspolitiek die dit land beheerst, produceert in volcontinu drogredekenen en misleiding, gericht tegen vreedzame en op de belangen van het volk gerichte oplossingen, gericht op het zaaien van verdeeldheid en dus op anti-communisme. Maar het belangrijkste zijn de stappen voorwaarts. Het belangrijkste is dat progressieve en vredelievende mensen elkaar vinden voor gezamenlijke doeleinden, dat over steeds meer kloven tussen hen stevige bruggen worden geslagen. Het gevoel dat dat broodnodig is, grijpt snel om zich heen. De waardering voor het feit dat de communisten, terwijl zij pal staan

voor hun eigen opvattingen, zulke actieve bruggenbouwers zijn, neemt toe. En daarmee ook de ernst waarmee men de mogelijkheid van een progressieve meerderheidsvorming overweegt.

Voor een nieuwe, progressieve meerderheid

Progressieve meerderheidsvorming is een gedachte die al heel wat ouder is dan gisteren of vandaag. Ze heeft bijvoorbeeld, al had ze toen een andere naam, een rol gespeeld in de laatste oorlogsjaren en de eerste tijd na de bezetting, toen velen met de vernieuwing van het politieke bestel bezig waren. De koude oorlog, het snel intredende heftige anti-communisme dat vooral vanuit de Verenigde Staten werd aangeblazen, en niet minder het bijna volledige herstel van de oude partijverhoudingen verjoegen het denkbeeld voor lange tijd. Pas de laatste jaren, toen de de-confessionalisering zich in de Nederlandse verhoudingen ging doorzetten en in het bijzonder de KVP hals over kop terrein verloor, is de gedachte opnieuw opgekomen. Allerlei internationale en nationale factoren hebben dit in de hand gewerkt.

De eerste praktische, maar door hun geringe mogelijkheden beperkte terreinen waar het denkbeeld concrete vorm kreeg waren gemeenteraden. Landelijk was het onderwerp echter taboe. Hoewel zeker niet bevestigd kan worden dat de communisten zichzelf op dit punt blanke engelen kunnen noemen, lag toch de hoofdoorzaak voor dit feit bij de leiding van de PvdA, die, althans in meerderheid, voor iedere poging in die richting de deur keihard dicht sloeg. Zij kon zich dat, zo hebben de feiten geleerd, electoraal ook veroorloven. Er was geen sterke eenheidsbeweging in de massa die haar hiervoor op de vingers tikte.

Naarmate echter de dreiging van werkloosheid en verarming, oorlogsgevaar en geweldadigheid toenamen en naarmate de

CPN andere politieke en economische mogelijkheden aanwees en het initiatief nam tot strijdvormen op een brede basis, is er in dit opzicht een wezenlijke verandering ingetreden.

Toen het congres van onze partij in juni jongstleden dan ook het denkbeeld van een progressieve meerderheid zelf ter hand nam en het als politiek doel op overzienbare termijn aan de orde stelde, bleek dat zij daarmee aan een grote behoefte voldeed. De pers besteedde voor het eerst ernstige aandacht aan deze nieuwe mogelijkheid in de Nederlandse politiek en voor progressieve mensen begon het een tastbaar vooruitzicht te worden.

Dat was niet het geval bij iemand als Joop den Uyl of bij sommige van zijn trouwste maats, zoals Arie Groenevelt. Van hun kant begonnen zij nu juist, met groter nadruk dan tevoren, een koers uit te zetten naar herstel van de band met het CDA, die door de vorming van het kabinet-Van Agt/Wiegel doorbroken was. Zij stelden dat een progressieve meerderheid niet in zicht was en dat de PvdA, om te kunnen regeren, aangewezen was op het CDA, met D'66 als een soort tussenschakel. Een tijdlang kon op die wijze toch nog weer de mogelijkheid van een progressieve meerderheid, en dus van een overleg met de CPN, op de achtergrond worden gedrongen.

Voortgaande discussie

Maar het leven stond niet stil. De op een PvdA/CDA-regering gerichte matigings-denkbeelden die Groenevelt de Industriebond wilde opdringen, leden een smadelijke nederlaag. Den Uyls afwijzing van het besluit van het vorige PvdA-congres, dat atoomwapens van Nederlands grondgebied moesten worden uitgebannen, riep een diepe tweespalt op in zijn eigen partij — ook rondom zijn persoon. En, in tegenstelling tot wat de leiding van de PvdA in meerderheid wenste

— namelijk een discussie met de CPN uitstellen totdat de verkiezingen eenmaal geweest waren — de discussie over een progressieve meerderheidsvorming ontwikkelde zich in volle kracht verder. Iedere fabriekssluiting, de verkiezing van Reagan tot president van de Verenigde Staten, de kille ondernemerspolitiek van het kabinet-Van Agt, het gedraai van het CDA achter Van Agt — het zijn allemaal factoren die de wens om tot progressieve meerderheid, dat wil zeggen een progressieve veiligheidspolitiek te komen, aanwakkeren.

Waarbij dan nog komt dat de verkiezingsopiniecijfers nu beginnen aan te geven dat zo'n meerderheid inderdaad tot de realiteiten begint te behoren. De buigingen van een aantal PvdA-ers naar het CDA werden altijd getalsmatig verdedigd met het feit dat niet alleen CDA en VVD thans zelf over een, weliswaar krappe, meerderheid beschikken, maar dat zij bovendien in het parlement nog een 'reserve' hebben van 6 zetels boven hun meerderheid, in de vorm van vier kleine partijen, die altijd de regering zouden kunnen redden.

De NIPO/Rooie Haan-cijfers van Maurice de Hond gaven in november een opstelling, waarbij VVD, CDA **plus** deze kleine groepen voor het eerst gezamenlijk in de minderheid zouden zijn. Belangrijke elementen bij deze enquête-uitslag vormden de aanzienlijke groei van D'66, de vooruitgang van CPN en PSP.

Een enquête over verkiezingen die pas een half jaar later plaats zullen vinden, zegt natuurlijk niet veel. Maar als zo'n enquête in twee maanden tijds de CPN laat stijgen van 3 (september-schatting) naar 6 zetels dan zegt dat iets over de sfeer rondom onze partij, de groeiende vriendschapsgevoelens die jegens haar worden gekoesterd, de toenemende instemming met haar politiek. Dat betreft dan, zoals de eerste commentaren luiden, stellig de hardnekkige verdediging van de koopkracht waartoe de CPN zich opwerpt, maar het betreft naar alle waarschijnlijkheid ook haar optreden voor

de vorming van een nieuwe meerderheid in dit land en het streven om die met actie voor de eisen van de bevolking te onderbouwen. Waarschijnlijk wordt voor veel mensen een meerderheid waarin de CPN deelneemt, en waarin ze met een gegroeid gewicht een opstuwende kracht vormt tegen bewapening en ondernemerspolitiek, een aantrekkelijke gedachte.

Het is stellig mede dit vooruitzicht waardoor de in de aanhef van dit stuk genoemde initiatieven tot zulke belangrijke gebeurtenissen werden en mensen van velerlei schakering zich met zo grote ernst zetten aan het bouwen aan een andere politiek. Het is ook de verklaring voor het feit dat de discussie tussen mensen die in de PvdA, de CPN en andere progressieve partijen verantwoordelijkheid dragen niet zoals Max v.d. Berg het uitdrukte 'over de verkiezingen heengetild' wordt, maar volop gaande is, ook in het dagblad De Waarheid.

De gevaren voor vrede, veiligheid en levenspeil zijn zeer ernstig, maar de mogelijkheid voor een krachtenbundeling die die gevaren met succes het hoofd biedt zijn op dit ogenblik, naar het zich laat aanzien, groter dan ze in lange tijd geweest zijn. Bij het scheppen van die gunstige omstandigheden heeft de CPN een grote rol gespeeld en ze zal die rol nog beter gaan vervullen, ook naar mate nieuwe krachten tot haar zullen toetreden.

Er is geen reden voor zelfverheerlijking, maar wel voor zelfvertrouwen en optimisme.

Marcus Bakker

Het vraagstuk van de buitenlandse arbeiders is zeker ook in de laatste jaren hevig in discussie. Hoewel het een discussie van groot belang voor de arbeidersbeweging is, wordt ze voor een belangrijk deel overgelaten aan regeringsinstanties, sociologen en welzijnswerkers. De inbreng van bijvoorbeeld de vakbeweging is minimaal. Ook in onze partij is er van een wat diepergaande studie en meningsvorming te weinig sprake geweest.¹

Juist de arbeidersbeweging heeft echter een analyse nodig van de doelstellingen en methoden waarmee de ondernemers gebruik maken van buitenlandse arbeidskrachten en van de huidige positie van deze arbeiders in de Nederlandse economie. Deze vraagstukken zijn van belang bij het

bepalen van de strategie van de arbeidersbeweging in haar strijd voor loon en werkgelegenheid. Het is dan ook jammer dat bij de in de partij gevoerde discussie over de verandering in de samenstelling van de arbeidersklasse weinig aandacht is geschonken aan de komst van buitenlandse arbeiders.² Wij willen in dit artikel proberen hierop een aanvulling te geven.

Bovendien willen we aandacht schenken aan de speciale wetgeving die voor de buitenlandse arbeiders is ontwikkeld. Een wetgeving die in de jaren zeventig tot stand is gekomen en het stempel draagt van de crisis-politiek zoals die door de verschillende regeringen is gevoerd. Bij de strijd tegen de huidige crisis maatregelen is het nodig terdege rekening te houden met dit onderdeel.

BUITENLANDSE ARBEIDERS

Een discussiebijdrage

Voorop moet worden gesteld dat trekarbeid als massaal verschijnsel inherent is aan de ongelijkmatigheid van de economische ontwikkeling onder het kapitalisme. Het is daarom ook noch een nieuw, noch een uitsluitend Europees verschijnsel.

Marx en Engels becommentarieerden deze ontwikkeling. Lenin wees erop in zijn imperialisme studie. Zij signaleerden de loondruk, de vergroting van de arbeidsreserve, de sterke mobiliteit en het scheppen van verschillende groepen in de arbeidersklasse.³

Dat trekarbeid niet een louter Europees verschijnsel is wordt bijvoorbeeld duidelijk in het Midden-Oosten. De opkomst van de olie industrie in dit gebied zorgde ervoor dat er tienduizenden Indische, Pakistaanse en Indonesische arbeiders naar toe gelokt werden.

In Europa is het op grote schaal inzetten van buitenlandse arbeidskrachten tot stand

gekomen op initiatief van de monopolistische industrie.⁴ Zij stuurde speciale wervings-agenten naar de landen rondom de Middellandse Zee om daar de arbeiders te selecteren en in dienst te nemen. Een wervingsmethode die overgenomen werd door regeringsinstanties en toen al snel veranderde in het uitgangspunt dat iedereen gebruikt kon worden. Dit uitgangspunt veranderde met het inzetten van de economische crisis in het restrictief beleid; de op eigen houtje hierheen gekomen buitenlander, eerst vriendelijk 'spontane migrant' genoemd, werd nu tot 'illegaal' bestempeld. Dat hele proces diende niet de belangen van de Nederlandse arbeiders noch die van hun buitenlandse collega's. Steeds stond de winstzucht van de ondernemers centraal. Het wrede karakter van deze massale volksverhuizing — in Europa gaat het om ongeveer twaalf miljoen buitenlandse arbeiders — wordt duidelijk in dorpen in Marokko of

Turkije waar vaak het grootste deel van de mannelijke bevolking weg is. En in de pensions of de kampen bij het fabrieksterrein waar vaak nog steeds buitenlandse arbeiders worden gehuisvest.

Over de problemen van buitenlandse arbeiders is veel geschreven. Maar de meeste onderzoekers die zich met vraagstukken van trekarbeid bezighouden zijn voornamelijk geïnteresseerd in de culturele aspecten bijvoorbeeld in de mate van aanpassing.⁵ De laatste jaren is een dergelijke aanpak versterkt doordat het regeringsbeleid gericht is op integratie van de buitenlanders. Een integratie-beleid waarbij de buitenlanders opnieuw in de kou staan, want aan hun achtergestelde positie wordt in wezen niets veranderd.

Andere uitgangspunten

Er zijn andere uitgangspunten nodig om de problemen waarmee de buitenlandse arbeiders kampen te onderzoeken. We willen daarom een aantal punten naar voren halen uit het 'Handvest van de Rechten die de buitenlandse arbeiders in Europa opeisen'.⁶ Het is een korte analyse van de positie waarin buitenlandse arbeiders verkeren, gemaakt door de democratische organisaties

van de buitenlanders. Zij schetsen hierin hun situatie als driedelig: als arbeider, als buitenlandse arbeider en als deel van hun volk.

Dit zijn andere categoriën dan de beleidsinstanties plegen te hanteren. Want in het Handvest wordt niet het vreemdeling zijn als bepalend genomen voor eigen situatie en optreden. Zo wordt hierin gesteld: 'Wij zijn arbeiders en maken als zodanig deel uit van de arbeidersklasse in de landen waar wij verblijven. Daarom moeten we zij aan zij strijden met onze kameraden uit die landen voor dezelfde rechten. Verder moeten we ons organiseren binnen hun democratische, representatieve vakbonden.'⁷

Deze stellingname biedt de mogelijkheid tot een andere manier van analyseren doordat de **belangen** van de buitenlandse en de Nederlandse arbeiders erbij betrokken worden. Ook is het aanleiding ons reken-schap te geven van de gevolgen van de verandering in de samenstelling van de arbeidersklasse met betrekking tot de buitenlandse arbeiders.

Verandering in arbeidersklasse

Een van de veranderingen in de samenstelling is het aantal buitenlandse arbeiders dat in ons land woont en werkt.

Tabel: In Nederland verblijvende buitenlanders uit de wervingslanden per 1 januari 1973-1977.⁸

	Mannen	Vrouwen	Totaal
1973	95.087	33.485	128.572
1974	99.689	39.801	139.490
1975	105.623	47.497	153.120
1976	115.072	54.665	169.737
1977	118.361	60.671	179.032
1978			205.000 ^{8a}

In deze tabel wordt geen rekening gehouden met Italiaanse arbeiders, omdat Italië een EEG-land is. In 1976 bedroeg hun aantal in totaal 20.111. Na 1977 is met name het aantal vrouwen verder toegenomen door gezinshereniging. Ook zijn de totale aantallen verder gestegen door geboorten en de beperkte regularisatie in 1978. Bovendien kan in statistieken geen rekening worden gehouden met de zogenaamde 'illegalen'. Voor 1980 moet dan gesteld worden dat het totale aantal buitenlandse arbeiders en hun gezinnen naar de 300.000 zal gaan groeien.

Het aantal buitenlandse arbeiders en familieleden is op het totaal van de Nederlandse bevolking dan 2 à 3%. Doordat de buitenlandse arbeiders geconcentreerd wonen in een aantal gebieden komt men in grote steden wel tot 5 à 10% van de bevolking.⁹

In een artikel van Boe Thio, 'Klassenverhoudingen in beweging', wordt o.a. geconstateerd dat door snelle ontwikkeling van de toepassing van wetenschap en techniek in de productie ook het scholingsniveau van de werkers is toegenomen.¹⁰ Hier moeten we aan toevoegen dat de ondernemers om verschillende redenen toch behoefte blijven houden aan ongeschoolde, gemakkelijk inzetbare- (en uitzetbare-) maar vooral natuurlijk goedkope arbeidskrachten. Om dit soort motieven zijn buitenlanders ingezet bij sectoren met weinig toekomst zoals vroeger bij de mijnbouw en textiel en nu waarschijnlijk ook bij de staal- en scheepsbouw industrie. Er ontwikkelt zich zo een specifieke groep arbeiders; buitenlandse arbeiders die werken in ongeschoolde beroepen, banen met veel ongemakken (zwaar, vies, onregelmatig etc.), weinig mogelijkheden tot verbetering kennen en weinig binding hebben met plaats en baan door de lage lonen.¹¹

Daarmee is trekarbeid niet meer alleen een conjunctureel verschijnsel. De ondernemers blijken deze groep arbeiders blijvend nodig te hebben. Het toestaan van gezinshereniging wijst daar ook op. Echter, ongecontroleerde komst is al een langere tijd niet meer wenselijk. De komst en met name het lang-

durig verblijf van de buitenlandse arbeiders brengt voor de overheid veel kosten met zich mee, zoals de extra kosten bij onderwijs en huisvesting. En bij lang verblijf gaan de buitenlanders een aantal aantrekkelijkheden voor de ondernemers verliezen. Daarom was er een nieuw wettelijk kader nodig dat wel de voordelen van de trekarbeid biedt, maar de nadelen voorkomt. Bij de 1 november-wet komen we daarop terug.

Consequenties

Deze blijvende verandering in de samenstelling van de arbeidersklasse heeft als gevolg dat wij de buitenlandse arbeiders, evenals zij dat zelf doen, moeten zien als deel van de Nederlandse arbeidersklasse.¹²

Dit betekent een andere houding dan die welke de buitenlandse arbeider vooral als tijdelijk zag. Of een scheiding aanbracht omdat er sprake was van een andere nationaliteit. Bij deze redeneringen werd dan voorbijgegaan aan het structurele karakter; of het verschil, de andere nationaliteit, werd als belangrijker beoordeeld dan dezelfde klassepositie.

Ons inziens hoeft er geen schijn-debat plaats te vinden of je slechts kunt spreken van de arbeidersklasse in Nederland als daar de buitenlandse arbeiders wel bij horen, en dat van de arbeidersklasse van Nederland gesproken kan worden als daar de buitenlandse arbeiders weer buiten staan. Duidelijk is immers dat het Nederlandse karakter van de arbeidersklasse niet is veranderd door de komst van de buitenlanders. En bovendien er zijn geen twee arbeidersklassen in Nederland. Kortom, door ook op dit punt duidelijk uit te gaan van de eenheid van de arbeidersklasse komen we verder dan alleen een solidaire houding. We nemen zo als partij de eigen verantwoordelijkheid ten opzichte van deze groep arbeiders verder ter hand.

Natuurlijk ontkennen de buitenlandse arbeiders niet de specifieke problemen die verblijf hier voor hen oplevert: 'Wij zijn buitenlandse

arbeiders en hebben specifieke eisen'. zo wordt in het 'Handvest' gesteld.¹³ Dat zijn dan eisen die te maken hebben met verblijfsvergunning, uitzetting, racisme, tweede generatie, cultuur etc. Nadrukkelijk wordt het recht op organisatie vermeld. Terecht, want de eigen autonome organisaties van de buitenlandse arbeiders zijn van groot belang gebleken.

Een belangrijk voorbeeld is de strijd van de 182 Marokkanen, die onder leiding stond van het Komitee Marokkaanse Arbeiders in Nederland (KMAN). Een strijd die verder reikte dan het verkrijgen van de 182 verblijfsvergunningen. Zo slaagde het KMAN erin om een zeer brede coalitie te vormen. In het steuncomité zaten naast vertegenwoordigers van de CPN en andere progressieve partijen ook het FNV en de Raad van Kerken. Een samenwerking die in de vele activiteiten ook met de daad gestalte kreeg. Door de grote steun en publiciteit was het mogelijk om het systeem van trekarbeid met het daarbij komende verschijnsel van de koppelbazen als wreed en onmenselijk voor het voetlicht te krijgen.

De democratische organisaties van buitenlandse arbeiders vervullen op deze wijze een belangrijke rol in het gevecht tegen de achtergestelde posities van de buitenlanders. Ook doordat de vakbeweging er (nog) niet in geslaagd is om grote groepen Marokkanen en Turken als leden te winnen, hebben hun organisaties een eigen rol naast de vakbeweging. Zo mobiliseren zij veel buitenlanders voor demonstraties en geven zij voorlichting bij grote stakingen. Vaak ook roepen de Marokkanen en Turken als eerste de hulp in van hun eigen organisatie als er conflicten zijn op het bedrijf. Deze geven dan leiding en trekken de vakbond erbij. De eigen, zelfstandige rol van de buitenlandse arbeidersorganisaties moet ook door de partij verder gewaardeerd en ondersteund worden. Daarnaast is er de taak van de partij om de eisen van de buitenlandse arbeiders op te nemen en tot onderdeel te maken van het eisenpakket

Uitzetting bedreigt vele buitenlandse arbeiders

van de hele arbeidersbeweging. Ook is ons inziens van belang, de eigen rol die de buitenlandse arbeidersorganisaties kunnen vervullen bij de progressieve machtsvorming in ons land.

Deel van eigen volk

Naast het arbeider en buitenlandse arbeider zijn, schetsen de democratische organisaties als derde bepalende factor in hun positie de verbondenheid met het eigen volk.

'Wij maken deel uit van andere volken...

Naast de kapitalistische uitbuiting zijn we dagelijks het slachtoffer van onze eigen regeringen en consulaten... We moeten deelnemen aan de strijd die onze volkeren voeren voor hun onafhankelijkheid en welzijn...'

Deze verbondenheid komt tot uiting met de initiatieven die de organisaties van buitenlanders nemen tot demonstraties en manifestaties. Zo organiseerde de Turkse Arbeidersvereniging in Nederland (HTIB) grote steuncampagnes voor de stakingen van metaalarbeiders in Turkije en protesteerde zij fel tegen de machtsovername van de Turkse junta. Het zich één voelen met de strijd van het eigen volk voor een betere toekomst toont ook aan dat deze arbeiders niet naar ons land waren gekomen als er andere mogelijkheden waren geweest. De sterke band met de strijd van het eigen volk heeft bij Nederlanders wel tot het standpunt geleid dat de buitenlandse arbeiders daarin hun eigenlijke taak moeten zien. Waarmee de rol die hun organisaties in de strijd in Nederland kunnen vervullen terzijde wordt geschoven. Tegelijkertijd hoeft dan niet meer het hoofd gebroken te worden hoe de buitenlandse arbeiders ook in Nederlandse klasse-organisaties kunnen functioneren. Bedacht moet echter worden dat deze buitenlanders meestal pas in Nederlandse arbeider worden. In hun 'thuisland' zijn ze boer, hebben ambachtelijke beroepen of zijn werkloos. In ons land ontwikkelt zich vaak

voor het eerst het klassebewustzijn. Het zou daarom onjuist zijn als formele of praktische problemen het deel uitmaken van Nederlandse klasse-organisaties zouden verhinderen. Dat kan niet anders dan belemmerend werken op de verdere politieke ontwikkeling van deze groep en draagt ook een verzwakking van de eenheid van de arbeidersklasse in zich.

De 1 november-wet

In het bovenstaande stelden we dat met het inzetten van de economische crisis de overheid beperkende maatregelen ging ontwikkelen. Na een mislukte poging om met een op-rot-premie de buitenlanders te bewegen om te vertrekken werd in 1976 de Wet Arbeid Buitenlandse Werknemers (WABW) door het parlement aangenomen. Pas op 1 november 1979 trad de wet in werking, maar toen had de overheid ook de wettelijke middelen om buitenlanders gedurende drie jaar te verhinderen van baan te veranderen, dus te binden aan werk waar niemand anders voor te vinden is.

Vervolgens om het aantal buitenlanders te beperken door degenen die niet economisch onmisbaar zijn (werkloos) de grens over te zetten, en tenslotte illegale arbeid effectief te bestrijden. (Waarbij de praktijk zo was dat niet de illegale werkgevers opgespoord en bestraft werden, maar dat de buitenlandse arbeiders zonder geldige papieren door middel van razzia's opgepakt en uitgezet werden; dit ook door het uitvoeringsbeleid van de Vreemdelingewet te wijzigen.)¹⁴ De lange duur van de totstandkoming van deze wet heeft alles te maken met het hevige verzet dat ertegen geboden is door de organisaties van de buitenlanders en de steun die zij daarvoor mobiliseerden bij de Nederlanders.

Dat de wet het stempel draagt van het crisisbeleid van de regering is ook te merken aan de manier waarop de regering de 1 november-wet pleegt de verdedigen.

Steeds wordt erop gewezen dat Nederland een klein vol landje is dat al zulke grote problemen kent, zoals de werkloosheid en woningnood. Verzwegen wordt daarbij dat de inzet van buitenlandse arbeidskrachten structureel is geworden, waarbij getracht wordt de buitenlandse arbeiders zolang mogelijk op de laagste trede van de economische ladder te laten blijven. Zo'n verdediging is dan ook bedoeld om de uitzetting van illegalen goed te praten. De illusie wordt gewekt dat het uitzetten van illegalen helpt om woningnood en werkloosheid op te lossen. Een illusie die goed van pas komt om te maskeren dat de wet ook bedoeld is als een breekijzer in de sociale verworvenheden in Nederland. Zo bestaat er een onmiskenbare samenhang tussen het massaal uitzetten van buitenlandse arbeiders zonder de vereiste papieren en de verscherpte aanval op het recht op passende arbeid. De banen die vrij komen, zo is het idee, moeten op dezelfde arbeidsvoorwaarden ingevuld worden door werkloze buitenlandse arbeiders, vrouwen en jongeren.

Voorafgaand aan de tekst van de 11 november-wet en de wijze van uitvoering dwingt de buitenlandse arbeiders in een soort ghetto-positie die hen verder isoleert van de Nederlandse samenleving. Er is een wettelijk kader dat deze groep arbeiders dwingt tot de onderste laag van de samenleving. Bovendien is het een groep die herkenbaar is aan uiterlijk en cultuur. Gevoegd bij de wijze waarop de wet verdedigd wordt is deze discriminatie een voedingsbodem voor racisme en vreemdelingenhaat.

Ook hier blijkt dat een aanval op een deel van de arbeidersklasse een aanval op het geheel is.

De 11 november-wet en de wijze van uitvoering dwingt de buitenlandse arbeiders in een soort ghetto-positie die hen verder isoleert van de Nederlandse samenleving. Er is een wettelijk kader dat deze groep arbeiders dwingt tot de onderste laag van de samenleving. Bovendien is het een groep die herkenbaar is aan uiterlijk en cultuur. Gevoegd bij de wijze waarop de wet verdedigd wordt is deze discriminatie een voedingsbodem voor racisme en vreemdelingenhaat.

De vooroordelen over de Nederlandse bevolking, die geconfronteerd wordt met de effecten van een falend beleid ten aanzien

van woningbouw en werkgelegenheid, worden er door bevestigd, gelegitimeerd. Aanwakking van racistische sentimenten belemmert de tot standkoming van strijd (en gezamenlijke strijd) tegenover de werkelijke oorzaken.

We kunnen uit het oogpunt van rechtvaardigheid en menselijkheid niet onverschillig blijven over de mensonterende omstandigheden waarin de buitenlandse arbeiders vaak wonen en werken; daarbij komt dat de discriminatie en de achterstelling door de 1 november-wet een gevaar betekent voor het democratisch gehalte van ons land. Reden te over om deze wet zo snel mogelijk te laten verdwijnen.

Nieuwe werving: contractarbeid

Is het vreemdelingenbeleid er aan de ene kant op gericht om de 'illegalen' het land uit te gooien, aan de andere kant is in het afgelopen jaar steeds duidelijker geworden dat de 1 november-wet vooral ook op de toekomst is gericht, gemaakt is voor nieuwe werving.¹⁵ Het gaat dan om ongeschoolde-zowel als geschoolde arbeidskrachten die hier op **kortlopende** contracten heengehaald worden.

De nieuwe buitenlandse arbeiders vallen dan onder de wet, zodat ze voor de duur van drie jaar (en langere contracten zullen zeker niet worden toegestaan door de overheid) niet van baas, werk of functie kunnen veranderen. Wat als gevolg heeft dat ze vrijwel geheel aan de willekeur en de macht van hun baas zijn overgeleverd. Bijvoorbeeld het recht op staken kan onder zulke omstandigheden dan moeilijk effectief gemaakt worden.

Trekarbeid lijkt in de toekomst steeds meer contractarbeid te worden. Voor de ondernemers hebben deze contractarbeiders een vergelijkbare functie als uitzendkrachten. En met het uitzendwezen hebben de werkers op de bedrijven al veel slechte ervaringen opgedaan. Het systeem van de uitzendbu-

reau's overschrijdt feitelijk de nationale grenzen.

Een ander voordeel voor de ondernemers is dat met een grote groep contractarbeiders op het bedrijf herstructurering of 'afslanking' makkelijker doorgevoerd kan worden en minder tegenstand zal ontmoeten.

De nieuwe vorm van trekarbeid, de contractarbeid, biedt dus goede mogelijkheden voor de ondernemers om bij de bedrijfsvoering uit te blijven gaan van ondermaatse arbeidsvoorwaarden en kan bovendien het voordeel hebben te dienen als 'glijmiddel' bij herstructurering.

(Meer gedetailleerd onderzoek naar het waarom en de wijze waarop ondernemers in hun bedrijfsvoering gebruik maken van buitenlandse arbeidskrachten is heel hard nodig.)

Er pleit dus zoveel tegen nieuwe werving dat uiterste voorzichtigheid geboden is bij het toestaan ervan.

De positie die de buitenlandse arbeiders innemen en gaan innemen is van wezenlijk belang voor de hele arbeidersklasse.

De 1 november-wet is onderdeel van de huidige crisispolitiek en moet als zodanig ook bestreden worden door de hele arbeidersbeweging. Er kan niet volstaan worden met alleen ondersteuning van de organisaties van de buitenlandse arbeiders. De 1 november-wet legaliseert en stimuleert discriminatie en achterstelling en scheidt zodoende een voedingsbodem voor racisme.

Met het oplossen van woningnood en werkloosheid wordt een belangrijke aanleiding voor racisme weggenomen. Als bestrijding van racisme is strijd daarvoor op zichzelf niet voldoende. Racisme wordt fundamenteel bestreden door vormen te vinden en te ontwikkelen voor gezamenlijk optreden voor de specifieke en gezamenlijke eisen. In dit verband is het nodig verder na te denken over de wijze waarop buitenlandse arbeiders aan het werk van de partij deel kunnen

nemen, waarbij het lidmaatschap niet buiten beschouwing kan blijven.

Daarnaast dient tegenover racistische opspelingen en de politieke uitingsvormen ervan, Vikingjeugd, NVU e.d., continue strijd gesteld te worden van alle democraten, buitenlanders en Nederlanders.

Anne de Boer
Leontien Dercksen

Noten:

1. Een zeer goede uitzondering hierop is het artikel van Turnhout (A.), Kapitalistische winstzucht en gastarbeiders. In: Politiek en Cultuur, 33ste jrg. no. 4 en 5, 1973.
2. Thio (B.), Klassenverhoudingen in beweging. In: Politiek en Cultuur, 38ste jrg. no. 4, 1978.
3. Bijvoorbeeld: Lenin, Het Imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme. Pegasus, Amsterdam, 1974 bijv. de p. 128-130.
4. Turnhout, Kapitalistische winstzucht, p. 162.
5. Zo bijvoorbeeld ook het recent verschenen boek van Schumacher (Peter) De Minderheden: 600.000 vreemdelingen in Nederland, Amsterdam 1980.
6. Handvest. De rechten die buitenlandse arbeiders in Europa opeisen!! Stencil, z.p.z.j. (Amsterdam, juni 1979)
Gedeeltelijk in: Rot-op-boek. Over de eerste gevolgen van de Wet Arbeid Buitenlandse Werknemers. Amsterdam 1980, p. 51 en 52.
7. Handvest, p. 5
8. Penninx (R.) Naar een algemeen etnisch minderhedenbeleid? Voorstudie in: WRR-rapport 17. 's Gravenhage, 1979. Tabel 4.5., p. 95.
8. a Schumacher (Peter) De Minderheden, p. 189
9. Penninx (R.) Naar een algemeen etnisch minderhedenbeleid? Tabel 4.2., p. 94 en 95.
Raam-nota. De Buitenlandse Werknemers en hun gezinnen in Amsterdam, augustus 1978. Tabel 1A, p. 3. Schumacher (Peter), De Minderheden, p. 189.
10. Thio (B.) Klassenverhoudingen, p. 232.
11. Kok (Hans) We vroegen arbeidskrachten, maar kregen mensen. In: Tussen wal en schip. The-manummer van: Intermediair, 16e jrg. no. 1 en 2, januari 1980, p. 13 en 15.
12. 'Voorts ontwikkelden zich uiteenlopende vormen van democratische massa acties... bij de verdediging van de belangen van de buitenlandse arbeiders in ons land, die bloot staan aan ontrechting en discriminatie en die als deel van de arbeidersklasse in ons land een eigen en belangrijke rol vervullen in de strijd;...' Sociaal-Economische resolutie van het 27ste congres van de CPN. In: Politiek en Cultuur, 40ste jrg. no. 7 p. 276.
13. Handvest p. 5.
14. Rot-op-boek, p. 40.
15. één jaar WABW: meer dan genoeg? Uitgave van het Landelijk Actie Komitee Wet Arbeid 'Buitenlandse Werknemers november 1980, Utrecht, p. 8 en 9.

Materie en Matrijs

Onder de titel 'Materie en Matrijs' verscheen onlangs bij de SUN een bundel historische en kunst-historische opstellen van Theun de Vries. De meeste essays dateren uit de jaren zestig en verschenen in *Politiek en Cultuur*. De Vries' voorkeur gaat vooral uit naar onze nationale geschiedenis.

We vinden in de bundel stukken over het werk van Jeroen Bosch, de militante wederdopers uit de zestiende eeuw, de renaissance-dichter, 'taalvormer' en geschiedschrijver P. C. Hooft, over de staats- en rechtsopvattingen van Baruch de Spinoza, de beoordeling van het werk van Rembrandt door de eeuwen heen en een interessant artikel over de strijd tussen democratische en aristocratische krachten vanaf de patriottentijd tot de grondwetsherziening van 1848. Buitenlandse onderwerpen uit de bundel: Dante, Bach, Schiller (en Duitsland) en Tolstoj.

Dit alles is omlijst door een woord vooraf en het dankwoord dat de auteur uitsprak bij het aanvaarden van het eredoctoraat dat de Rijksuniversiteit van Groningen hem vorig jaar verleende.

De kracht van Theun de Vries ligt vooral in zijn vermogen de voor hem liggende feiten, vaak door anderen, vak-historici, opgediept, opnieuw te rangschikken en zo voor zichzelf en de lezer de grote lijnen der vooruitgang in de geschiedenis duidelijk te maken. Hij kan dat in creatieve zin in zijn romans en ook in beschouwende zin, wat uit deze bundel weer blijkt. Waarbij aangetekend moet worden dat voor een beter begrip van zijn romans het lezen van deze essays goed van pas kan komen.

Deze opstellen zijn, door de meeslepende wijze waarop ze geschreven zijn, in staat bij

de lezer een 'zin' voor geschiedenis los te maken.

Het is geen geringe verdienste van Theun de Vries dat hij voor een breed, progressief lezerspubliek, de nationale of vaderlandse geschiedenis uit de verdacht-chauvinistische sfeer heeft gehaald en hij dat publiek vertrouwd heeft gemaakt met de progressieve traditie in onze geschiedenis.

J.M.

Theun de Vries: Materie en matrijs. Uitg. SUN, 219 pag., f 24.50.

Stakingen in Petersburg. De opstand op het pantserschip Potemkin. De wrede schietpartij voor het Winterpaleis: een tsaar, verzwakt door de nederlaag in de oorlog tegen Japan, die nu het vuur opent op 'zijn volk': Rusland 1905.

Wat zal de uitslag van deze gebeurtenissen zijn? Wat mogen we van deze revolutie verwachten, is de vraag die in de Russische illegaliteit besproken wordt.

DE ARBEIDERS IN DE DEMOCRATISCHE BEWEGING

*Aantekeningen bij
'Tweeërlei tactiek'.*

In dat debat poneert Lenin zijn stelling: bepalend voor de gang van de revolutie zal zijn wat de arbeiders zullengaan doen. 'Het resultaat van de revolutie is afhankelijk van de vraag of de arbeidersklasse als handlangster van de bourgeoisie zal optreden, als een handlangster die, wat haar stootkracht tegen de alleenheerschappij betreft, weliswaar machtig, politiek echter krachteloos is, of als leidster van de volksrevolutie.'

De arbeidersklasse als leidster van de volksrevolutie. Dat was, zeker afgezet tegen de gangbare opvattingen in de sociaal-democratie van die dagen, een ronduit sensationele gedachte. Voor de democratische omwenteling zo luidde immers het algemene oordeel, was juist kenmerkend dat zij onder leiding van de bourgeoisie stond. En deze fase van de democratische omwentelingen behoorde, zo ging men verder, in grote lijnen tot het verleden: op de agenda stond nu de socialistische revolutie.

De stelling die Lenin in 1905 betrok, was dus internationaal gezien nieuw te noemen, maar voor wat de Russische arbeidersbeweging zelf betreft lag dat anders. Hier stond al in de jaren waarin de vorming van de sociaal-democratische arbeiderspartij zijn beslag kreeg, centraal in het debat de vraag of de arbeidersklasse een zelfstandige machtsfactor zou kunnen zijn in de politieke strijd. En die strijd ging toen nu eenmaal niet om het socialisme, maar om andere dingen.

Lenins benadering van de revolutie nu was niets anders dan een nieuwe concretisering, in het kader van nieuwe omstandigheden, van de visie van waaruit hij in de jaren rond de eeuwwisseling de schouders had gezet onder het werk van de vorming van de Russische sociaal-democratische partij.

Een doodgewone staking

Moeten de arbeiders zich wel met de politiek bezighouden? Is er daar voor hen wel wat te halen? Met deze en dergelijke vragen werd in de jaren rond de eeuwwisseling in twijfel getrokken of het wel zo nodig was om al een eigen arbeiderspartij, een politieke partij, op te richten. De arbeiders hadden, zo liep deze gedachtengang, wel wat anders dan aan hun hoofd! Zo'n eigen partij, dat was meer iets voor later, als de socialistische revolutie op de agenda van de politiek zou zijn verschenen.² Nu was Lenin natuurlijk akkoord met de vaststelling, dat deze revolutie nog niet aan de orde was, maar, zo stelde hij, revolutie of niet, in welk stadium de politieke strijd zich ook bevindt, de arbeiders worden juist als ze de strijd aangaan voor wat hun onmiddellijk raakt onvermijdelijk gedwongen zich rekenschap te geven van de toestand op politiek gebied. Al bij een doodgewone staking worden de arbeiders gewelddadig geconfronteerd met de politiek. 'Het draait er', aldus Lenin, 'bij elke staking tegen een kapitalist op uit, dat het leger en de politie op de arbeiders worden losgelaten.'³ Hij stelt daarom: 'Economische strijd kan de arbeiders geen enkele duurzame verbetering brengen, kan zelfs niet op grote schaal gevoerd worden, als de arbeiders niet het recht hebben om in vrijheid bijeenkomsten en verenigingen te organiseren, hun eigen kranten uit te geven en hun vertegenwoordigers naar de nationale vergaderingen te sturen'.⁴ En hij komt tot de conclusie: 'Elke economische strijd wordt noodzakelijkerwijs tot een politieke strijd'.⁵ Tegen deze achtergrond kan hij zelfs zeggen, dat de werkende massa's 'zich spontaan in de richting van het socialisme en de politieke strijd bewegen'.⁶

Welopgevoede mensen

De arbeidersklasse moet zich in het politieke strijdgewoel werpen en zich daarbij dus als

eerstnabijliggend doel de verwerving van de politieke vrijheid stellen. Daarbij hoort natuurlijk een nauwkeurige inspectie van het politieke krachtenveld, een onderzoek dat laat zien dat de arbeidersklasse in de strijd daarvoor niet alleen staat. 'Het totaal ontbreken van rechten voor het volk en de brute rechtsverkrachting van de barbaarse ambtenaren wekken de verontwaardiging op van alle fatsoenlijke, welopgevoede mensen, die zich niet kunnen verzoenen met de vervolging van de vrije gedachte en het vrije woord; ze wekken de verontwaardiging op van de vervolgde Polen, Finnen, Joden en Russische godsdienstige groepen; ze wekken de verontwaardiging op van de kleine zakenlui, ambachtslieden en de boeren, die nergens bescherming kunnen vinden tegen de vervolging van ambtenaren en politie.'⁷

Politieke vrijheid is, zo vat Lenin samen, niet alleen in het belang van de arbeiders, maar ook onmisbaar voor de 'maatschappelijke ontwikkeling in zijn geheel'.⁸ Nu is met dat al nog niet aangetoond, dat het nodig is een eigen proletarische partij op te richten. Men zou evengoed kunnen streven naar de vorming van een brede progressieve volkspartij. En er waren in het Rusland van die dagen inderdaad mensen die met zulk soort plannen rondliepen.⁹

Lenin voelde daar niet voor. 'In Rusland kan alleen de arbeidersklasse vastbesloten en onvoorwaardelijke strijd voeren voor democratie.'¹⁰ Alleen de arbeidersklasse kan zich zonder reserve voor de democratie inzetten, alleen de arbeidersklasse kan de democratisering nooit te ver gaan. Daarom is zij geroepen om een leidende rol te spelen in de democratische beweging. Maar dat kan alleen in een eigen partij en met een eigen program.

'Leidende rol'

'Leidende rol' dan, dat mag er inmiddels wel bij gezegd worden, niet in de zin van de

lakens uitdelen. Een dergelijk misverstand kon trouwens in die tijd helemaal niet opkomen. Het begrip leidende rol betekent voor Lenin, dat de arbeidersklasse in het politieke krachtenveld de meest vooruitstrevende factor is en als zodanig in staat de hele democratische beweging, als die groepen die elk op eigen kracht niet kunnen komen tot 'een volhardende politieke strijd'¹¹ mee te trekken naar de uiterste grenzen van het bereikbare.

Zo gezien is dus niet alleen uitgaande van de positie en de belangen van de arbeiders, maar ook vanuit het perspectief van de democratische beweging de vorming van een zelfstandige proletarische partij een must. Deze beweging heeft een partij nodig, die zich de steun kan verwerven van alle oppositie-elementen en die gebruik kan maken van alles wat er aan oppositie aan de dag treedt. In de discussies rond de vorming van de Russische arbeiderspartij had Lenin dus de aard van het optreden van de arbeiders in de politieke strijd scherp geprofileerd. De gebeurtenissen van 1905 werden de eerste grote vuurproef. Nu moest blijken, of de Russische arbeidersklasse die 'eigen rol' werkelijk gestalte zou gaan geven.

II.

We hebben gezien, dat in de gangbare opvatting de politieke leiding van de burgerlijk-democratische revolutie in handen lag van de bourgeoisie en hoe men er verder vanuit ging, dat de tijd van de burgerlijk-democratische omwentelingen tot het verleden behoorde en nu de socialistische revolutie aan de orde was. Rusland kwam in dit verhaal niet voor. Dat was een geval apart, een land dat in zijn politieke ontwikkeling nu eenmaal mijlenver was achtergebleven op de andere Europese landen.

Het is interessant om te zien hoe Lenin bij deze gedachtengang aanknoopt. Allereerst bij het laatste punt. Ook hij benadrukt de

achterlijkheid van zijn land. Wat de arbeiders overal in Europa al hebben — de mogelijkheid om vakbonden te organiseren, de mogelijkheid voor de sociaal-democratie om in het openbaar op te treden — dat moeten zij zich in Rusland nog verwerven. Rusland staat in Europa in een uitzonderingspositie. Er is nog maar één land te noemen, waarmee Rusland enigszins te vergelijken is: het barbaarse Turkije.¹² De politieke strijd stelt daarmee de Russische arbeidersbeweging, zo concludeert Lenin, andere taken dan de arbeiders beweging elders in Europa. Men zou dus kunnen zeggen, dat Lenin hier op grond van de bijzondere omstandigheden in zijn land voor de Russische arbeidersbeweging de ruimte opeist voor een 'eigen weg'.

Hetzelfde heden

Dit alles betekent echter allerminst, dat Lenin de strijd waar de Russische arbeidersbeweging voor stond, uitsluitend opvatte in termen van een inhaalmanoeuvre, als van slechts regionale betekenis: een Russische affaire. Nee, de strijd van de Russische sociaal-democratie speelde zich af in hetzelfde heden, waarin de arbeiders in de Westeuropese landen voor hun politiek optraden en zou ook niet nalaten daar invloed op uit te oefenen.

'Een volledige overwinning van de sociaal-democratie in de democratische revolutie (...) zou ons (...) de mogelijkheid geven Europa in opstand te brengen, en het socialistische proletariaat van Europa zou ons dan, na het juk van de bourgeoisie te hebben afgeschud, van zijn kant helpen bij het wezenlijken van de socialistische omwenteling.'¹³ Juist door op te treden voor een program, dat internationaal gezien om zo te zeggen achterhaald was, zou de Russische arbeidersbeweging internationaal een voorhoederol vervullen in een revolutionaire beweging, die elders de socialistische omwenteling tot stand zou brengen.

Maar dan zou het zwaartepunt zich onmiddellijk weer naar Europa verplaatsen: de 'afstand' tussen de Russische en bijvoorbeeld de Duitse arbeidersbeweging bleef in Lenins besef een onomstotelijke realiteit. Dat maakt zijn benadering van de internationale draagwijdte van de gebeurtenissen in zijn land des te fascinerender. Enerzijds deze 'afstand', de achterlijkheid van de Russische samenleving, het 'Aziatische' karakter ervan en het daardoor bepaalde program van de Russische arbeidersbeweging, anderzijds zouden de Russische arbeiders met de overwinning van hun strijd zich in één klap aan het hoofd plaatsen van de internationale revolutionaire beweging.

III

Ook bij de gangbare opinie over de burgerlijk-democratische revolutie knoopt Lenin aan. Hij verklaart zich akkoord met de gedachte, dat de burgerlijk-democratische revolutie eerst moet zijn voltooid eer de strijd voor het socialisme zich kan ontplooiën. Maar, zegt hij, kijk nu eens terug naar Marx, je kan toch niet zeggen dat volgens hem de arbeiders de zaken tijdens de burgerlijke omwenteling maar op hun beloop moesten laten. 'Integendeel, het marxisme leert de proletariër er met de grootst mogelijke energie aan deel te nemen en zo vastberaden mogelijk te strijden voor een consequente proletarische democratie en voor het volledig tot het einde toe doorzetten van de revolutie.'¹⁴

Dat is dus een eerste opmerking: wie beweert dat de arbeiders zich in de burgerlijk-democratische revolutie onder de politieke leiding van de bourgeoisie moeten stellen heeft toch een te simpel beeld van de burgerlijke omwentelingen die zich eerder in Europa voltrokken en van de wijze waarop Marx de positie van het proletariaat in die omstandigheden benaderde.

Maar daar knoopt hij onmiddellijk een tweede opmerking aan vast. Marx kwam,

zegt hij, pas na de revolutie van 1848 tot de conclusie dat het nodig was een zelfstandige proletarische partij te organiseren. 'Zo kleinburgerlijk was in die tijd de hele atmosfeer in Duitsland'¹⁵ en zo weinig was in de beweging van 1848 de proletarische stroming aan de dag getreden. Wat dat betreft is er een wereld van verschil met het Rusland van 1905, waar de democratische beweging van meet af aan sterke proletarische trekken vertoonde: zie maar naar de politieke massastakingen in de jaren voorafgaande aan de revolutie en in het revolutiejaar zelf.

Hoogste stadium

Ondanks de Russische achterlijkheid dus kan men de Russische arbeidersklasse anno 1905 niet vergelijken met de Duitse arbeiders van 1848. De arbeiders van toen, dat waren de leerlingen en gezellen die in de ateliers werkten, in de manufacturen maar meestal gewoon met een paar man bij een baas. Maar de Russische arbeiders van 1905 werken met duizenden in de fabrieken, bij de spoorwegen, in de mijnen.

Ondanks alle achterlijkheid, ondanks dat hele nog zo massief aanwezige feodale verleden, was toch ook in Rusland het tijdvak van de grootschalige machine-industrie, door Lenin in 1899 getypeerd als 'het laatste en hoogste stadium van het kapitalisme',¹⁶ begonnen, was ook Rusland toch op zijn manier een modern land. Modern, zo kan men misschien zeggen, op de manier waarop een kolonie modern is: onderontwikkeld, achtergebleven, maar tegelijk ingeschakeld in het stelsel van internationale arbeidsverdeling, in het systeem van het wereldkapitalisme.

Deze thematiek, door Lenin in een reeks geschriften van rond de eeuwwisseling uitvoerig onderzocht, brengt hem hier dus tot het buitengewoon boeiende gezichtspunt dat de arbeidersklasse in de ontwikkelde landen van Europa en in Rusland, hoewel opererend onder verschillende

maatschappelijke en politieke verhoudingen en zich verschillende taken stellend in het politieke krachtenveld, toch eigenlijk een overeenkomstige positie inneemt.

IV

Verschillende taken? Ook dat houdt Lenin tenslotte kritisch tegen het licht. Het is natuurlijk niet goed om er een bende van te maken, om de democratische en de socialistische revolutie op één hoop te gooien, om het onderscheid van verschillende ontwikkelingsfasen met hun eigen overheersende thematiek op te geven. Maar toch! 'Kent het tijdperk van de democratische revoluties in Europa soms niet een reeks van socialistische bewegingen en socialistische pogingen? En is er voor de toekomstige socialistische revolutie in Europa soms niet nog veel, zeer veel in te halen op het gebied van de democratie?'¹⁷ Wie zou willen beweren dat de strijd voor de democratie in Europa gestreden is? Als we er vanuit gaan, dat in Europa de socialistische revolutie op de agenda staat, dan is het kennelijk toch zo dat in die revolutie ook nog bepaalde opgaven van de democratische omwenteling moeten worden vervuld. Wij wijzen, zegt Lenin, op 'de democratische republiek' als 'de enig juiste weg'¹⁸ naar het socialisme. Maar was niet uitgerkend de kritiek van Engels op het program van de Duitse sociaal-democratie, op het program van Erfurt, dat daarin de eis van de democratische republiek ontbrak?¹⁹ Dat is punt één. Maar dan gaat Lenin nog een stap verder. Kan men wel zeggen dat anders dan Rusland de landen van Europa zich aan de vooravond van de socialistische omwenteling bevinden? Hij beroept zich daarvoor nogmaals op Engels en wel op een brief, waarin deze de Italiaanse socialist Turati naar aanleiding van de politieke toestand in diens land in 1894 schreef, dat de revolutie die in Italië op komst was een kleinburgerlijk-democratische en geen

socialistische zou worden. In hoeverre stond het Europa van 1905 nu werkelijk voor de socialistische omwenteling? In hoeverre was de de arbeidersbeweging hier echt een stadium verder? Hoewel, zo geformuleerd worden er inderdaad grenzen uitgewist en treedt er een vervlakking op, waardoor nu juist dit verschijnsel, dat de arbeidersbeweging van verschillende landen maar in dezelfde tijd, werkend onder verschillende omstandigheden in feite toch één beweging vormt en zelfs tot op zekere hoogte met overeenkomstige ontwikkelingen en problemen wordt geconfronteerd, niet meer in zijn volle draagwijdte begrepen kan worden.

V

Hierboven kwam wat dat betreft al de introductie van de grootschalige machine-industrie aan de orde. Dit speelde op het Europese vasteland toch in grote lijnen in hetzelfde tijdvak als in Rusland en betekende ook hier, hoewel het hier op een eigen industriële traditie steunde — veel sterker dan in Rusland, in tal van opzichten een breekpunt. Al wel heel duidelijk was dat in ons land, waar, zoals sommige historici zelfs gesteld hebben,²⁰ de feitelijke industrialisatie pas op het eind van de 19e eeuw zijn beslag kreeg. Hoe dat ook zij, in elk geval vormden de jaren van zeg halverwege tachtig tot aan de Eerste Wereldoorlog een periode van snelle industriële expansie. Ons land werd op een nieuwe economische leest geschoeid. Dit ging samen met diep ingrijpende veranderingen. Het patroon van de sociale verhoudingen raakte in beweging, nieuwe groepen betraden het toneel. Geldende leuzen en credo's raakten onbruikbaar. Op allerlei gebied traden breukvlakken aan het licht. Zeker ook op politiek terrein, waar geen enkele belangrijke stroming zich eraan kon onttrekken. Ook de arbeidersbeweging niet. Het was, zoals Frederik van Eeden stelde, een 'overgangstijd',²¹ een periode van 'kentering'.²²

In ons land vormde dit de achtergrond, waartegen zich het debat ontwikkelde over de mogelijkheid van een eigen proletarische politiek en over de inhoud van die politiek. In dat debat manifesteerde zich ook hier een reformistische stroming en werd ook hier het idee geopperd van 'de vorming van een volkspartij voor de kleine middenstand en de arbeidersklasse',²³ van 'een democratische hervormingsbeweging'.²⁴

VI

Voor Lenin stond vast, dat de gebeurtenissen van 1905 ook een internationale dimensie hadden. Intussen ebde na 1905 het revolutionaire tij weg. Er trad een periode van reactie in. Desalniettemin is deze enorme revolutionaire worsteling, de eerste na de Parijse Commune 35 jaar voordien, ook in Europa duidelijk voelbaar geweest. De biografie van Louis de Visser²⁵ bijvoorbeeld legt er op duidelijke wijze getuigenis van af, hoe de strijd in Rusland in de arbeidersbeweging hier aankwam. Reeds de stakingsbeweging, die aan de revolutie voorafging, werkte door in de Nederlandse SDAP, waar toen juist een debat gaande was over de vraag of politieke massastakingen een wapen konden zijn in het arsenaal van de arbeidersbeweging.

Een hele generatie eigenlijk, voor wie 'de revolutie' tot dan toe een abstract begrip was en als gevolg daarvan ook vatbaar voor allerlei mystiek, werd nu opeens tijdgenoot van zo'n gevecht.

Uit de Tribune, die in oktober 1907 begon te verschijnen, blijkt dat in de kringen rond dat blad ook in dat jaar nog het gebeuren in Rusland met gespannen aandacht werd gevolgd. Kennelijk werd in deze kring de werkelijke draagwijdte van de strijd daar aangevoeld. Maar daar kwam nog iets anders bij. Terwijl Troelstra op sommige momenten wel geheel gebiologeerd leek door wat zich als modern en progressief in de burgerlijke politiek aandierende en met

name door de vrijzinnig-democraten,²⁶ lieten de gebeurtenissen in Rusland zien dat de arbeidersklasse werkelijk een voorhoederol kan spelen in de strijd om meer democratie en welk een mobiliserend en versnelend effect het heeft als de arbeiders metterdaad het voortouw nemen.

Pijnlijke precisie

In wat zich daar ver van hun bed afspeelde moeten de Tribunisten iets van een stuk eigen Nederlandse ervaring herkend hebben, zoals bijvoorbeeld opgedaan in de kiesrechtstrijd. Die beweging voor een algemeen-democratische eis had van meet af aan een sterk proletarisch stempel gedragen en — en dat was de praktische conclusie die zij daaraan verbonden — alleen onder die voorwaarde zou die strijd ook te winnen zijn. Als de arbeidersklasse niet zelf haar gewicht in de schaal zou werpen voor de eis van het algemeen kiesrecht, zou het op het een of andere miezerig compromis uitlopen.

'Slechts door macht kan men de 'democraten' van links dwingen in te vullen wat er niet staat: het Alg. Kiesrecht.'²⁷ Een uitspraak die kenmerkend is voor de wijze waarop de Tribunisten de 'eigen rol' van de arbeidersklasse beoordeelden.

Ter vergelijking: Troelstra vatte zijn positie met betrekking tot dit vraagstuk in zijn Gedenkschriften als volgt samen: 'Sedert 1880 was hier een groeiende beweging voor de democratie, het eerste wat de arbeidersklasse noodig heeft, om den klassenstrijd in vollen omvang te kunnen voeren. Het streven der sociaal-democratie moest dus zijn, die beweging te steunen, tot haar doel te brengen en intusschen door beslist soc.-dem. propaganda onder de elementen, door de beweging op de been gebracht, den grondslag te leggen voor een arbeiderspartij die, na de toekenning van het kiesrecht minstens aan een deel der arbeidersklasse, dat wapen voor haar zou kunnen

hanteren.²⁸ Geheel in lijn met de traditionele gedachtengang zag Troelstra dus voor de arbeidersklasse pas een 'eigen rol' in de politiek weggelegd, als de kiesrechtstrijd eenmaal gewonnen was, terwijl de Tribune juist beklemtoonde, dat de kiesrechtbeweging alleen 'tot haar doel' zou komen als de arbeidersklasse daarin haar eigen rol op zich zou nemen.

Nu is het waar dat Troelstra met deze opmerking verwijst naar de jaren negentig, de jaren rond de oprichting van de SDAP. Maar ook later nog zouden soortgelijke beoordelingen van de positie van de sociaal-democratie in de kiesrechtstrijd telkens weer opduiken. De kiesrechtstrijd had de vrijzinnig-democraten, voorstanders van een zekere verruiming van het kiesrecht, op de drempel van de regeermacht gebracht. In die situatie ging de leiding van de SDAP er in feite toe over de kiesrecht kwestie weg te halen uit de sfeer van de massa strijd en over te brengen in de sfeer van de politieke koehandel op het Haagse Binnenhof. De SDAP zou de pas moeten inhouden om de vrijzinnig-democratie de kans te geven... Daar wilde de Tribune niets van weten. De Tribune pleitte onafgebroken voor het organiseren van de beweging, voor wat minder vertrouwen in de goede bedoelingen van de vrijzinnig-democraten en wat meer vertrouwen in de invloed van de massabeweging. De Tribunisten wilden de kiesrecht kwestie met name in de moderne vakbeweging aan de orde stellen. Met een voor Troelstra wel buitengewoon pijnlijke precisie hamerde de Tribune telkens en telkens weer op dit punt: men kon de leiding van de beweging toch niet aan de vrijzinnig-democraten overlaten?! Intussen vormden de tegenstellingen in het burgerlijke kamp, die in die periode aan de oppervlakte kwamen, natuurlijk toch een belangrijk politiek feit. In de politieke strijd van die tijd was aan de orde de ontroning van de traditionele financiersbourgeoisie. De moderne ondernemerskringen konden dat niet af zonder de steun van de arbeiders.

En de vraag was of de arbeidersbeweging zich daarbij alleen maar zou laten gebruiken, of dat zij zich haar eigen doelen zou stellen en zou koersen op het maximum aan democratie dat er in die omstandigheden in zat. Het is absoluut zo, dat de Tribune de neiging had om dit te onderbelichten. Het was in de polemieken met Troelstra ook zoveel gemakkelijker om de vrijzinnig-democratie maar met de rest op één hoop te gooien.

VII

Lenin gaf uitgaande van de bijzondere omstandigheden van die bepaalde tijd en plaats gestalte aan een eigen politiek. En hij liet zich daarvan — hoewel hij zich gewillig liet aanleunen als hij een 'orthodoxe marxist'²⁹ genoemd werd — ook door het overgeleverde marxisme niet afhouden.

De uitkomst was dat hij in zijn politieke optreden in het achterlijke Rusland posities ontwikkelde, die internationaal gezien hypermodern waren.

In de internationale sociaal-democratie van die dagen was in de polemieken met het anarchisme 'de politieke actie' een soort sjibboleth geworden. Heel goed natuurlijk. Alleen, hoe beperkt werd die politieke actie niet opgevat! Politieke actie, dat was, zo omschreef het congres van de Internationale te Zürich in 1893, 'de verovering van de politieke macht voor de arbeiders': 'het beste middel (...) om te komen tot hun ontvoogding, tot de bevrijding van de mens en van den burger, waardoor zij de socialistische republiek zouden kunnen stichten'.³⁰ Waarin dan de politieke actie zou moeten bestaan, wanneer de stichting van de socialistische republiek nog niet aan de orde was? Juist deze beperkte opvatting van de politieke actie werkte een politieke praktijk in de hand van een pragmatische signatuur, buiten de theorie om als het ware. En zo kon in Frankrijk zelfs ene Millerand ertoe komen om zitting te nemen in een burgerlijke regering. Dat deed stof opwaaien! De Duitse

socialisten haalden op hun congres van 1903 nog eens ferm uit tegen revisionisme, opportunistische en reformistische. Maar Jaurès had natuurlijk gelijk, toen hij een jaar later op het Amsterdamse congres van de Internationale tegen de Duitse kameraden zei: uw formules zijn prachtig, maar gaat daarachter niet in wezen een 'onmacht tot revolutionair handelen' schuil?³¹

Dreyfus

Lenins benadering van de positie van de arbeiders in de revolutie van 1905 vormde een belangrijke nieuwe impuls aan dit vastlopende debat, bood aanknopingspunten om stagnatie in het politieke denken te doorbreken.

Dat Lenin bij het bepalen van zijn standpunt zich inderdaad van deze discussie rekenschap gaf en van mening was dat de gebeurtenissen in zijn land in dat verband ook wat te zeggen hadden, dat blijkt alleen al uit

de titel, die hij aan zijn boek meegaf en die een verwijzing bevatte naar een enige jaren daarvoor onder dezelfde titel in Frankrijk verschenen brochure. Dit 'Tweeërlei taktiek', dat in de internationale sociaal-democratie ruime bekendheid had gekregen — in ons land had *De Nieuwe Tijd* er een vertaling van gebracht,³² bevatte het verslag van de redevoeringen van Jaurès en Guesde, twee leiders van de Franse socialisten. Op een massabijeenkomst in het hypodrome te Rijsel hadden zij de meningsverschillen over de taktiek, zoals die naar aanleiding van de Dreyfus-affaire en de kwestie-Millèrand aan de oppervlakte waren gekomen, voorgelegd. Moet de arbeidersklasse zich voor de verdediging van de burgerlijke vrijheden en voor de burgerlijke rechtsstaat inzetten? Daarover ging het meningsverschil. Guesde stelde: 'Niets is er veranderd en niets kan er aan de tegenwoordige maatschappij veranderd worden, zolang de kapitalistische eigendom niet overvleugeld zal geworden zijn.'³³ Een optreden als van

Erbarmelijke toestanden in het Rusland van voor 1917

Jaurès in de Dreyfus-affaire zou de aandacht afleiden van wat de eigenlijke roeping van de arbeiders was. Voor ze er erg in hadden zouden ze door een deel van de bourgeoisie op sleeptouw genomen zijn.

Nee, zei Jaurès daarop, het proletariaat heeft zich in de Dreyfus-affaire niet onder de voogdij van de bourgeoisie geplaatst, maar werd 'zelf voogd over de burgerlijke vrijheden (...), welke de bourgeoisie niet bekwaam was om zelf te verdedigen'. En, zo voegde hij daaraan toe, 'aangezien het proletariaat in dit groote maatschappelijke drama eene beslissende rol gespeeld heeft, is de directe deelname van een socialist in een bourgeois-ministerie mogelijk gebleken'.³⁴

Nu was niet de revolutionair Jaurès, maar Millerand, de 'gematigde' Millerand en een man bovendien die er fel op tegen was geweest om zich met de Dreyfus-zaak in te laten, deze socialistische minister geworden. De discussie over het ministerialisme, zoals dat toen heette, werd er daardoor niet eenvoudiger op. Toch kwam zes jaar later het Londense congres van de RSDAP tot een 'toelaatbaar' — wel na een pittig debat. Dat blijkt wel uit de talrijke garanties waarmee deze uitspraak werd omgeven. Het is toelaatbaar, 'dat gevolmachtigden van onze partij deelnemen aan de voorlopige revolutionaire regering, met als doel het meedoogenloos bestrijden van alle contrarevolutionaire aanslagen en het verdedigen van de speciale belangen van de arbeidersklasse'.³⁵

Wanneer deze grote democratische worsteling werkelijk zou slagen en het tot de vorming van een voorlopige revolutionaire regering zou komen dan zou een star nee tegen regeringsdeelname inderdaad niets anders zijn dan onmacht tot revolutionair handelen. Dan 'is het niet geoorloofd zich tot oude schema's te beperken', maar moet ook 'het nieuwe, tot dusver bijna onbekende strijdmiddel' van 'de actie 'van boven af''³⁶ toegepast worden.

VII

Tweeërlei taktiek is om zo te zeggen een gedateerd geschrift. Het hoort bij 1905. Het ontleent zijn betekenis aan de invloed die het toen gehad heeft. Dat geldt ook de betekenis die het voor ons heeft. Het is niet mogelijk om zomaar over de vijfenzeventig jaar die ons van 1905 scheidt heen te springen, om als het ware direct toegang te krijgen tot dit boek en om het dan iets te laten zeggen over de situatie waarin wij aan politiek moeten doen. Dat zou pure romantiek zijn.

Tweeërlei taktiek is een historisch werk. Dat betekent echter niet alleen dat het deel is gaan uitmaken van de geschiedenis en een daaruit niet weg te denken schakel is. De gedachte dat de arbeiders op geen enkel punt dat ook maar even van belang is, zich buiten de politieke strijd kunnen houden, dat de arbeidersklasse ook als het 'alleen maar' gaat om meer democratie in onze eeuw een doorslaggevende rol speelt, dat is ook een stuk geestelijk bezit van de arbeidersbeweging geworden: het is in telkens nieuwe omstandigheden opnieuw geformuleerd en verder ontwikkeld. Wat onze partij betreft: in de naoorlogse periode is dit een van de grondslagen van de politiek van de CPN geworden. Dit besef was bepalend, toen het er vijfendertig jaar geleden om ging positie te kiezen in het vraagstuk van de wederopbouw en ook de discussie zoals we die nu voeren over democratisering en de weg naar het socialisme is er opnieuw van doortrokken.

Kees Bakker

1. Lenin, Tweeërlei taktiek van de sociaal-democratie in de democratische revolutie. Pegasus, Amsterdam, 1972, 9.
2. Een dergelijk standpunt ontwikkelde een groep Russische sociaal-democraten in hun in 1899 gepubliceerd Crede. Zie Lenin, Col. W4, 171 vv.
3. Lenin, Ons program. Zie Lenin, Collected Works, deel 4, Moskou 1972, 213. Dit artikel werd door Lenin in 1899 tijdens zijn ballingschap geschreven. Het werd in die tijd door allerlei omstandigheden

- niet gepubliceerd. Pas in 1925 verscheen het in druk.
4. Lenin, Col W4, 213.
 5. Lenin, Col W4, 213.
 6. In de Conceptverklaring van de redactie van de Iskra en de Zarya, een door Lenin in 1900 geschreven discussiestuk voor de onderhandelingen over de oprichting van deze bladen. De Iskra (De Vonk) was een illegale krant, de Zarya (Morgenrood) een wetenschappelijk tijdschrift, dat legaal in Duitsland verscheen. Lenin, Col W4, 325.
 7. Lenin, Col W4, 214.
 8. Lenin, Een ontwerp-program van onze partij. Het werd in 1899 geschreven en verscheen voor het eerst in 1924. Lenin, Col W4, 236.
 9. In het in voetnoot 2 genoemde Credo heette het: 'Voor de Russische marxist is er maar één weg: deelname, dat wil zeggen steun, aan de economische strijd van het proletiaat, en deelname aan liberale oppositie activiteit.' (Lenin, Col W4, 174.) Na 1905 kwam dit punt opnieuw naar voren, toen de mensjewiki het voorstel deden om samen met de sociaal-revolutionairen en de anarchisten een partij op te richten.
 10. Lenin, Een retrograde tendentie in de Russische Sociaal-democratie. Een tekst uit 1899. Verscheen in 1924 in druk. Lenin, Col W4, 272.
 11. Lenin, Col W4, 214.
 12. Lenin, Col W4, 213.
 13. Tweeërlei taktiek, 104.
 14. Tweeërlei taktiek, 60.
 15. Tweeërlei taktiek, 179.
 16. Lenin, De ontwikkeling van het kapitalisme in Rusland. Verscheen voor het eerst in 1899. Lenin, Col W3, 244.
 17. Tweeërlei taktiek, 108.
 18. Tweeërlei taktiek, 28.
 19. 'Als er iets vaststaat', aldus Engels in deze uit 1891 stammende notitie, 'dan is het wel, dat onze partij en de arbeidersklasse alleen aan de macht kan komen onder de vorm van de democratische republiek. Dat is zelfs de specifieke vorm voor de dictatuur van het proletariaat.' (MEW 22,235.)
 20. Zie: De Jonge, De industrialisatie in Nederland tussen 1850 en 1914. Amsterdam 1968 (herdruk: Nijmegen 1976).
 21. Frederik van Eeden, Dagboek 1878-1923. Uitg. dr. H. W. van Tricht. Culemborg 1971. Deel III/1911-1918, p. 1149.
 22. Frederik van Eeden, De Nachtbluid, Amsterdam 1906. Herdruk: Katwijk aan Zee 1979, 235.
 23. Scheffer, Een ongewoon heer met ongewone besognes. Henry Tindal. Bussum 1976, 161.
 24. Visscher, Geschiedenis van de Nederlandse arbeidersbeweging. Amsterdam 1939. Herdruk 1978, 75. Trouwens, ook met betrekking tot de SDAP, die werd opgericht door een aantal 'belangrijke radicalen' (d.w.z. burgerlijke democraten), door mensen uit de Friesche Volkspartij (een soort losvast conglomeraat van radicaal-democratische en socialistische stromingen) en door de tegenstanders van Domela Nieuwenhuis in de leiding van de SDB, merkt Kossmann op, dat het niet altijd gemakkelijk viel 'om socialisme en radicalisme nauwkeurig uit elkaar te houden.' (Kossmann, Winkler Prins Geschiedenis der Nederlanden, deel 3. De Lage Landen van 1780 tot 1970. Amsterdam 1977, 128.)
 25. Zie De Visser, Herinneringen uit mijn leven. 1939. Herdruk: Pegasus Amsterdam. 1978, 118 vv.
 26. Een voorbeeld is de wijze waarop de sociaal-democratische kamerfractie het wetsontwerp op het Arbeidscontract benaderde. Als vervolg op de worgwetten was het kabinet-Kuyper met een wetsontwerp op het arbeidscontract gekomen, dat erop gericht was om nu ook de mogelijkheden tot optreden van de arbeiders in de privé-bedrijven te beknotten. Tegen dit ontwerp werd een 'Agitatiecomité voor Arbeidswet en Arbeidscontract' gevormd, dat in 1904 in Utrecht een grote betoging organiseerde. Door de val van het kabinet-Kuyper bleef het ontwerp liggen. De volgende regering, het kabinet-De Meester, waarin een vrijzinnig-democraat minister van justitie was, nam het ontwerp echter over. Het Agitatiecomité bleef zich ertegen verzetten, maar Schaper stelde nu in de Tweede Kamer, 'dat het wetsontwerp op het Arbeidscontract 'geen voorwerp van felle oppositie' meer kon zijn!' En Troelstra: 'Ik acht mij eerlijkheidshalve verplicht, de verklaring af te leggen, dat ik het wenselijk had geacht, dat na de verschijning van het gewijzigde ontwerp die agitatie een andere richting had genomen.' (De Visser, a.w., 130 v).
 27. Uit een beschouwing van Wijnkoop onder de titel 'Niet op de knieën!' in de Tribune, 1e jaargang, no. 2 (26.10.07).
 28. Troelstra, Gedenschriften, deel twee. Amsterdam 1928, 49.
 29. Lenin, Col W4, 242.
 30. Troelstra II, 138 v.
 31. De Visser, a.w., 115.
 32. De Nieuwe Tijd, 6e jaargang (1901), 402-416 en 462-472
 33. De Nieuwe Tijd, 1901, 469.
 34. De Nieuwe Tijd, 1901, 409.
 35. Tweeërlei taktiek, 21.
 36. Tweeërlei taktiek, 30 v.

'De geschiedenis van de islam is niet die van een 'verloren paradijs'. Ze is veeleer die van een permanente revolutie, een revolutie steeds verraden, maar onvermoeibaar opnieuw begonnen' (Maxime Rodinson, 'Marxisme et monde musulman', Parijs, 1972)

In dit artikel wordt ingegaan op enige recente ontwikkelingen binnen de islamitische wereld. In tal van publikaties zijn deze ontwikkelingen als een 'renaissance der islam' of als een 'islamitisch réveil' beschreven. Aanleiding voor zulke publikaties waren onder meer de omwenteling in Iran, de toegenomen macht der olielanden en heroplevend moslim verzet in landen als de Filipijnen, Thailand, Indonesië en Afghanistan.

De recente oorlog tussen twee islamitische naties — Irak en Iran — heeft duidelijk gemaakt dat de zaak gecompliceerder ligt.

HET ISLAMITISCH REVEIL

Tussen en binnen islamitische landen bestaan tegenstellingen en historische verschillen. De islamitische wereld blijkt even gecompliceerd als die van ons. Er wonen soennieten en shi'ieten, Arabieren en niet-Arabieren, er bestaan Arabisch nationalistische en -socialistische stromingen, er zijn de zogeheten Moslim-broederschappen, er is sprake van 'ontkerkelijking', maar evenzeer van pogingen tot terugkeer naar het oude oorspronkelijke geloof.

In het onderstaande wordt een poging gedaan om al deze ongelijktijdigheden in een zeker perspectief te plaatsen, om te bezien of er in deze wereld ondanks de veelkleurigheid, toch sprake is van één tendens.

De islam is in de zevende eeuw na Christus ontstaan in wat tegenwoordig Saoedi-Arabië heet. Vandaag de dag omvat de 'islamitische wereld' een groot deel van het gebied met Marokko in het westen en Indonesië in het verre oosten.

De islam is al lang niet meer een 'Arabisch' geloof. Van de circa 750 miljoen moslims die de wereld bevolken, wonen er liefst 620 miljoen in niet-Arabische landen zoals Indonesië (125 miljoen), Bangladesj (80 miljoen) en Pakistan (80 miljoen). Eén derde deel van alle islamieten leeft als religieuze minderheid in landen als India (60 miljoen) of de Sowjet-Unie (50 miljoen). De zogenaamde

'renaissance der islam' is in dat licht wel eens cynisch omschreven als een probleem van bevolkingsgroei.

Negentig procent van alle moslims zijn zogenaamde soennieten, letterlijk volgelingen van de gewoonte — soenna — van Mohammed. Tien procent der islamieten zijn shi'ieten (aanhangers van Mohammed's neef en schoonzoon Ali). De shi'ieten zijn een religieuze minderheid in landen als Syrië, Libanon en India. Alleen in Iran vormen zij al eeuwenlang een meerderheid. In Irak en Bahrein vertegenwoordigen zij ongeveer de helft van de bevolking. Dat laatste vormt één van de verklaringen van de spanningen tussen Iran en Irak. Er zijn in de loop der historie nogal wat islamitische geleerden geweest die de islam hebben opgevat als een nationale godsdienst van de Arabieren. Toch komt het begrip Arabier in deze nationale betekenis in de koran niet voor. Het mohammedanisme moet van oorsprong als een universalistische godsdienst worden opgevat. Niettemin werd dit universalisme onder de Arabische heersers van de eerste kalifaten met voeten getreden. Dat gold ook voor het islamitische gelijkheidsideaal. Verzet tegen deze 'afwijkingen' werd aangetekend door de Arabische legioenen samen met een aantal onderworpen volkeren. Zij werden de volgelingen van Mohammeds neef en

schoonzoon Ali, ijveraars voor een zuivere theocratische staatsvorm zonder onderscheid tussen Arabier en niet-Arabier. Hun visie klinkt heden ten dage nog door in de opvattingen van Ayatolla Khomeiny van Iran in zijn strijd tegen het 'Arabische chauvinisme' van Saddam Hoessein, de dictatoriale leider van Irak. Deze laatste beschuldigt Khomeiny in dezelfde historische lijn van 'anti-Arabische en **dus** anti-islamitische agitatie.'

Islamitisch reformisme

De huidige ontwikkelingen binnen de islamitische wereld zijn niet los van de westerse penetratie in deze wereld sinds de Zeventiende eeuw. Volgens de Tunesische historicus Talbi hebben alle moslims, waar ze ook wonen, de 'schending van het kolonialisme' ondergaan. Eén van de manieren waarop gereageerd werd op de westerse overheersing was met de vooral onder soennitische moslims levende verwachting dat eens de Mahdi (messias) zal komen om de gerechtigheid op aarde te herstellen. Telkens wanneer volgens de moslim-jaartelling een nieuwe eeuw begon, zagen Mahdi-bewegingen het licht.

Eind november 1979 begon voor de moslims het jaar 1400. De overwinning van Khomeiny, de verhevigde krachtsinspanningen van de Filipijnse Moro's en de bezetting van het heiligdom in Mekka door een zich tegen het Saoedische koningshuis verzettende stam worden wel (mede) uit dit feit verklaard.

In 1879 was er ook een dergelijke heropleving. In de Soedan stond toen één der bekendste Mahdi's op. Uit die tijd stammen ook de grondleggers van het islamitisch reformisme, 'vernieuwers' van de islam die hun geloofsgenoten opwekten het juk van het moderne imperialisme en de feodale onderdrukking af te leggen. Tot de bekendste islam-hervormers behoren Al-Afghani, Muhammad Abduh en Muhammad Rashid

Rida. Zij waren niet alleen de schrik van de koloniale bestuurders maar ook de autochtone heersers. Net als Luther en Calvijn in het zestiende eeuwse Europa predikten zij het terug naar de 'salaf', de oorsprong van het islamitische geloof. Voor Al-Afghani was die oorsprong de eenheid die de islam weer tot een wereldmacht kon maken. Muhammad Abduh wilde vooral terug naar de verlichte, rationele en wetenschappelijke kern van de islam. Bij Muhammad Rashid Rida de meest puriteinse van het drietal, is de sociale- en politieke kritiek op de bestaande situatie in de islamitische wereld het scherpst ontwikkeld.

De hierboven getrokken parallel met de reformatie in Europa vormt ook vanuit sociaal-historisch oogpunt een interessante invalshoek. In het begin van deze eeuw beleefde de hele islamitische wereld een sterke opkomst van de handelsbourgeoisie. De 'calvinistische' normen en waarden van deze klasse vond men bij de islam-vernieuwers terug. Het islamitisch reformisme was een voorbode voor de anti-koloniale en anti-feodale strijd, die spoedig los zou branden. Zo kreeg het Nederlandse kolonialisme in Indië met de Sarekat Islam te maken. In andere mohammedaanse landen zagen soortgelijke emancipatiebewegingen het licht. In de loop van de twintigste eeuw echter, vielen dergelijke bewegingen dikwijls weer uiteen.

In Nederlands-Indië kwam uit de Sarekat Islam een scala van voor nationale onafhankelijkheid strijdende partijen voort: de PNI van Sukarno, de PKI, de PSI en de meest pure reformistisch islamitische partij, de Masjumi. Deze scheiding der geesten was er primair één tussen mensen voor wie het nationalisme voertuig van de bevrijding was, en mensen voor wie de religieuze emancipatie op de eerste plaats kwam. Binnen de niet-religieuze stroming (die overigens geenszins a- of antitheïstisch was) traden vervolgens ook tegenstellingen aan het daglicht. Deze verdere politieke differentiatie wordt in de literatuur grofweg

verklaard uit de zich ook in deze islamitische maatschappijen ontvouwende klassentegenstellingen. Als we nog even bij Nederlands-Indië blijven: de ideologische verschillen tussen PNI, PKI en PSI zijn globaal terug te voeren op de klassenpositie van hun achterban. De PNI steunde hoofdzakelijk op de ambtenaren, de PKI op arbeiders en kleine boeren, de PSI op intellectuelen. En om het beeld wat Indonesië betreft compleet te maken, de reformistisch islamitische Masjumi was de partij van de handelsbourgeoisie, terwijl de hier nog niet genoemde orthodox islamitische partij — de Nadathul Ulama — haar aanhang onder de nog niet door islam-hervorming aangeraakte kleine boeren had.

In andere islamitische landen verliep het proces niet anders dan in Indonesië. Tot en met de Tweede Wereldoorlog was het Midden-Oosten bijvoorbeeld onderdeel van het Turks-Ottomaanse rijk. Het verzet tegen die overheersing had enerzijds het karakter van een islamitische vernieuwingsbeweging, maar nam anderzijds de gedaante van het Arabisch nationalisme of -socialisme aan. 'Arabieren' werden immers onderdrukt door 'Turken'. En bovendien vormde een *nationale* emancipatie in deze landen vanwege de bestaande religieuze verdeeldheid (soennieten-shi'ieten) een breder voertuig dan een religieus réveil.

Nationalisme

In de Eerste Wereldoorlog leden de met Duitsland verbonden Turkse heersers de nederlaag en werd hun koloniale rijk ('de zieke man') om zeep geholpen. Na 1918 werden landen als Libanon en Syrië onder Frans en Irak onder Brits mandaat gesteld. Het Arabisch nationalisme en -socialisme zou zich steeds sterker gaan ontwikkelen.

Het nationalisme, dat in de mohammedaanse wereld opkwam, heeft zich nooit afgezet tegen het islamitische geloof. Integendeel, er werd juist gebruik gemaakt van de islam die dikwijls gold als legitimatie. 'Het nationalisme', schrijft M. H. Kerr, 'heeft zich kunnen ontwikkelen niet als oppositie, maar als moderne uitdrukking van traditioneel islamitische houdingen ten opzichte van eenheid, waardigheid en historische bestemming van de gemeenschap.'

Toch zijn er wel spanningen tussen het nationalisme en het traditionele geloof. Bij het Arabisch nationalisme bijvoorbeeld wordt Mohammed vooral gezien als een 'Arabische' profeet. Michel Aflak, ideoloog van het Iraakse Baath-socialisme, noemt de islam een bij uitstek 'Arabische' godsdienst, de vroegste uitdrukking zelfs van het Arabische nationalisme. Volgens hem heeft de politieke betekenis van de islam in het huidige tijdsgewricht afgedaan. De Arabische volkseenheid kan slechts hersteld worden door het nationalistisch-socialistische streven naar die Ene Groot-Arabische Natie. Hier is de godsdienst dus ondergeschikt geworden aan het nationalisme. In dit verband is het interessant erop te wijzen dat de grondleggers van het Arabische nationalisme veelal Arabische christenen waren. Dit geldt ook voor Michel Aflak.

We raken hier de kern van de spanning tussen het Arabisch-socialistische Irak en het orthodox-islamitische Iran. Het Arabisch-socialisme heeft ondanks het feit dat de naam het suggereert, bitter weinig overeenkomsten met het Europese socialisme en marxisme. Dat blijkt in zijn meest naakte vorm uit de meedogenloze vervolging van communisten onder de Arabische socialist Nasser in Egypte in de jaren zestig, en die van de huidige Baath-socialistische dictator van Irak, Saddam Hoessein. Het Arabische socialisme verwerpt het materialisme en verzet zich tegen klassenstrijd en internationalisme. Wel kent het een gelijkheidsfilosofie die wordt geput uit de koran.

Nasser zei eens in een rede: 'Onze godsdienst is een socialistische. In de middeleeuwen heeft de islam voor het eerst in de wereld succesvol socialistische principes toegepast'. Volgens de marxistisch georiënteerde Syriër Sadiq al-Azm is het Arabisch socialisme een poging om te balanceren tussen marxistische revolutie en islamitische Arabische traditie. Anderen hebben het Arabisch nationalisme/socialisme opgevat als een ideologie van een maatschappij die zich uit het kolonialisme heeft losgemaakt, maar waarin de klassentegenstellingen nog nauwelijks tot ontwikkeling zijn gekomen. De grote massa bestaat uit agrariërs, de arbeidersklasse vormt een kleine minderheid.

Het land wordt geregeerd soms mild, soms repressief door een nationale bourgeoisie of middenlaag, die zich al dan niet verbonden heeft met buitenlandse machten.

De enige twee islamitische volkeren waar een zekere ontkerkelijking veld gewonnen heeft, zijn de Turken en de Palestijnen. Deze laatsen ijveren voor een seculiere staat waar joden, christenen en moslims kunnen samenleven. Vermoedelijk is dit ideaal opgekomen in de diaspora. Doordat veel Palestijnen in andere landen wonen, konden zij zich een zeker cosmopolitisme eigen maken.

Na wereldoorlog II zijn Engeland en Frankrijk hun gebieden in het Midden-Oosten kwijtgeraakt. Ook de plaatselijke sjeiks die er als zetbazen voor de westerse machten heersten, werden aan de kant geschoven. In Algerije, Libië, Egypte, Libanon, Syrië, Irak, Iran, Pakistan en Indonesië zegevierden nationale revoluties. Daarnaast waren er landen waar alles bij het oude bleef. In Jordanië, Marokko en Saoedi-Arabië bleven feodale, maar wel met het westen verbonden koninkshuizen aan de macht. In Turkije had de nationale revolutie reeds eerder gezegevierd en was door Kemal Atatürk een seculiere staat gevestigd.

Het imperialisme zag allesbehalve lijdelijk

toe bij deze gang van zaken. Daar waar het verzwakte Franse en Britse kolonialisme wijken moest, won het neo-kolonialisme van vooral Amerika aan macht en invloed. In 1952 werd de in Iran onder Mossadegh gestarte nationale ontwikkeling door de VS in bloed gesmoord. Een CIA-coup zette in dat jaar de ex-sjah op zijn pauwentroon. In Indonesië deed zich in 1965 exact hetzelfde voor: ook hier was het de CIA die een nationale ontwikkeling om zeep bracht en Suharto in het zadel zette.

Modernisering

In de jaren zestig en zeventig is in de islamitische wereld (vooral onder invloed van de olie) een moderniseringsproces op gang gekomen; een proces dat echter steeds meer tegenstand ontmoet. In die landen waar de plaatselijke heersers zich verbonden hadden met het imperialisme, is deze 'trend' het duidelijkst. Modernisering staat daar voor verscherpte uitbuiting en onderdrukking en penetratie van de meest ongunstige aspecten van de westerse cultuur. In Iran kwam het tot een volksopstand hiertegen die een einde maakte aan het sjah-bevind. In Indonesië is sprake van steeds meer moslim-verzet tegen de corruptie en uitverkoop van bodemschatten door de Suhartokliek. Maar ook in andere islamitische landen manifesteert zich deze 'onderstroom', die in de literatuur wel wordt aangeduid als 'islamisme'.

Islamisme — de Britse auteur Godfrey Jansen ziet deze nieuwe militante stroming als een reactie op drie dingen: verwestelijking, nationalisme en islam-modernisering. Volgens hem luidt de filosofie van het islamisme ongeveer als volgt. Onze huidige leiders hebben teveel westerse invloeden toegelaten. Dat geldt voor die heersers die zich verbonden hebben met het imperialisme, maar ook voor hen die zich bedienen van een nationale ideologie. Het nationalisme werpt immers ook geen

De ex-Sjah

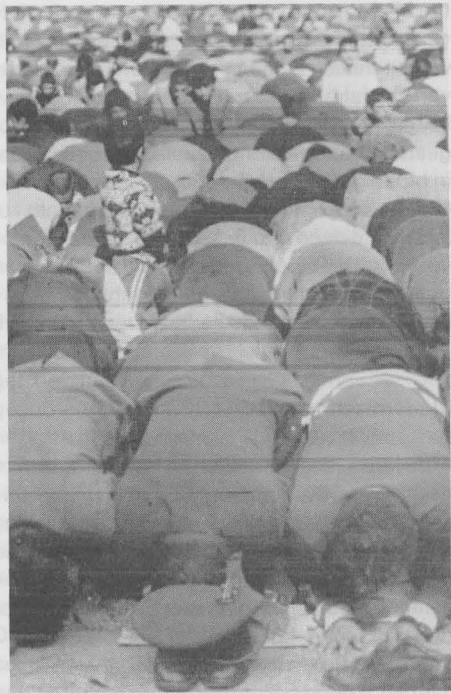
Suharto

dam op tegen penetratie uit het westen. Het is zelf een westers cultuurprodukt en bovendien heeft het de islamitische wereld alleen maar verdeeldheid gebracht. Er is dus een 'echte' islamitische revolutie nodig. Deze zal moeten uitmonden in de oprichting van een werkelijk islamitische staat; een staat die de **hele** mohammedaanse wereld moet omvatten.

Waar manifesteert het 'islamisme' zich, behalve in Iran?

In Syrië en Egypte wordt de nieuwe leer belichaamd door de zogeheten moslimbroedersschappen die meedogenloos worden vervolgd door de regiems van Assad en Sadat. Voorts hebben de Libische leider Khaddaffi en de Pakistaanse dictator Zia-ul-Haq een zekere beïnvloeding van het nieuwe verschijnsel ondergaan. Het 'islamisme' wordt gevreesd in landen als Jordanië, Saoedi-Arabië en Irak.

De Iraakse leider Saddam Hoessein beschouwt het 'islamisme' als een bedreiging voor zijn 'Arabisch socialisme'. Bovendien wordt zijn vrees gevoed door het feit dat de helft van de bevolking van Irak uit shi'ieten bestaat, geestverwanten dus van de orthodox-islamitische bevolking van Iran. Het is vermoedelijk om deze binnenlandse redenen dat Saddam Hoessein zijn recente Arabisch nationaal réveil ontketende en Iran binnentrok. Het recente Arabische bondgenootschap tussen Saoedi-Arabië, Jordanië en Irak tegen hun ervijand 'de Perzen' moet tegen dezelfde achtergrond worden gezien. Zelfs de NAVO-staatsgreep in Turkije hangt samen met het islamitische réveil. Enerzijds richtte deze staatsgreep zich tegen progressieve mensen die het socialisme willen. Maar anderzijds worden door de generaals ook leden van de rechts-islamitische partij van nationale redding vervolgd. Ook zij wilden Turkije losscheuren uit het NAVO-blok. Zij zochten aansluiting bij de islamitische wereld, en leverden daarbij kritiek op de wereldse grondwet van Kemal Atatürk. In een geheel andere politieke context is ook het islamitische verzet in Afghanistan uit-

drukking van de identiteitscrisis waarin grote delen van de islamitische wereld blijken te verkeren, uitdrukking van de wens tot het behoud van eigen culturele waarden tegen buitenlandse overheersing op cultureel en politiek gebied.

In het begin van dit artikel is reeds opgemerkt dat de islamitische wereld een complexe wereld is. Daarom is het zo moeilijk antwoord te geven op de vraag of het 'islamisme' nu een rechtse of een linkse **politieke** inhoud heeft. Het verzet tegen buitenlandse overheersing heeft verlangens losgewoeld die door onze bril bezien nu eens progressieve dan weer reactionaire kenmerken bezitten. De bevolking van Iran verfoeit het Amerikaanse imperialisme, anderzijds worden homoseksuelen meedogenloos vervolgd en is voor de vrouw het dragen van de sluier weer verplicht gesteld. In Egypte kanten de moslimbroedersschappen

zich tegen het pro-Amerikanisme van Sadat. In Syrië verzetten deze zelfde broederschappen zich tegen het bondgenootschap tussen Assad en de Sowjet-Unie. Eén conclusie valt inmiddels wel te trekken. Wat hier met de term 'islamisme' is beschreven, vertegenwoordigt een zeer *ingrijpende* ontwikkeling, met name ook in politiek opzicht. Dat komt omdat de islam een sterk op aardse ordening georiënteerde godsdienst is. Tegenover het evangelische 'Geef de keizer was des keizers is en God wat des Godes is' (Lucas 20:25), staat het mohammedaanse gezegde 'islam din wa dawla': godsdienst en gemeenschap zijn in éenen. Met andere woorden: culturele (protest)bewegingen in de islamitische wereld hebben bijna automatisch een politiek karakter.

Hoe wijd verbreid het 'islamisme' is, moge tenslotte blijken uit een recent interview met de voormalige president van Algerije Ben Bella in *Le Monde*. De voormalige Algerijnse nationalist zegt in dat interview: "Beter dan het 'nationalisme' dat een machtige hefboom vormde voor onze nationale bevrijding, en beter dan het 'arabisme' dat één van de belangrijkste elementen vormde in de anti-imperialistische strijd, is uiteindelijk het 'islamisme' dat ons de beste mogelijkheden voor een werkelijke bevrijding biedt".

Constant Vecht

Literatuur

- G. H. Jansen, 'Militant Islam', Pan Books Ltd, London, 1979.
J. Laffin, 'The dagger of islam', Sphere Books Ltd, London, 1979.
A. Wessels, 'De renaissance van de islam', Ten Have, Baarn, 1980.
R. R. Jay, 'Religion and Politics in Rural Central Java', Cultural Report Series No. 12, Southeast Asia Studies, Yale University, 1963.
M. H. Kerr, 'Islamic Reform; The Political and Legal Theories of Muhammad Abduh and Rashid Rida, Los Angeles, 1956.

Bij gelegenheid van de vijfde algemene bisschoppensynode over het christelijk gezin in de huidige wereld deed paus Johannes Paulus II, volgens het Roomse leergezag de plaatsbekleder van God op aarde, enkele uitspraken die voor heel wat hilariteit zorgden.

Zo zei hij dat een echtgenoot overspel pleegt als hij naar zijn vrouw kijkt om haar te begeren. Ook deelde hij mee dat een katholiek die gescheiden is en opnieuw trouwt alleen dan aan het kerkelijk leven mag deelnemen als hij in zijn tweede huwelijk in totale onthouding leeft.

Wat minder hilariteit verwekte de pauselijke uitspraak dat de maatschappij zo moet

worden opgebouwd dat de vrouw niet buitenshuis hoeft te gaan werken en de verklaring van de bisschoppen zelf, dat de voortplanting van het leven niet van de huwelijksband gescheiden kan worden. In het nu volgende zullen we de katholieke leer over het huwelijk, aardig samengevat in de genoemde vier uitspraken, eens nader bekijken. Niet omdat er in ons land nog zoveel mensen zouden zijn die zich precies houden aan de strenge en fijnmazige regels die op dit gebied al eeuwen lang worden afgekondigd. Wel om ons af te vragen wat voor invloed deze leer nog heeft en om de ideeënwereld daarachter enigszins in kaart te brengen.

EEUWENOUDE TRADITIES ROND HET MOEDERSCHAP

Kanttekeningen bij de vijfde algemene bisschoppensynode

Voor een goed begrip het volgende. De officiële katholieke levensbeschouwing houdt heel wezenlijk in dat alles van God komt en ook weer voor God bestemd is. Er is dus een *bovennatuur*, waar alles aan ondergeschikt hoort te zijn. Alleen als de mensen zich voegen naar Gods wil, die af te lezen is uit de openbaring, kunnen ze gelukkig worden in het hiernamaals (de hemel, de bovennatuur), en kunnen ze op aarde de zware lasten van het leven dragen. In dit 'aflezen' van Gods wil heeft de paus het laatste woord. Sinds 1870 is hij 'onfeilbaar', maar ook daarvoor moest iedere gelovige gehoorzamen aan het leergezag van de paus en zijn ambtenaren (de curie). De katholieke kerk leert dat het huwelijk een sacrament is: een middel om Gods genade te ontvangen. Niet de mens heeft het huwelijk ingesteld, maar God. Dit betekent niet

alleen dat echtscheiding verboden is, maar ook dat de mensen nooit aan het voor eeuwig ingestelde instituut van het huwelijk mogen tornen. Het hoofddoel van het huwelijk is het voortbrengen en opvoeden van kinderen. Twee ondergeschikte maar niet onbelangrijke doelen zijn de wederzijdse hulp en morele vervolmaking der echtgenoten, en het 'tot rust brengen der begeerlijkheid'¹ ofwel de 'menswaardige bevrediging van de geslachtsdrift'.² Door christelijke schrijvers wordt altijd betoogd dat het de kerk was die de gelijkwaardigheid van man en vrouw predikte en daardoor een revolutionaire bijdrage heeft geleverd aan de 'emancipatie' van de vrouw. Inderdaad heeft de kerk de Germanen (om op ons grondgebied te blijven) op dit gebied iets nieuws gebracht. In het Germaanse

recht waarin elke vrouw haar hele leven onder voogdij van haar vader, broer of echtgenoot stond, mocht de man zijn vrouw doden en verkopen. Toen dat later niet meer was toegestaan mocht hij haar nog wel naar believen verstoppen. Een middeleeuwse rechtsbron noemde de vrouw 'des mans cateyle'. (Dit komt uit het Latijn, en betekent vee, onroerend goed.)³

De katholieke kerk nu, disciplineerde het huwelijk door overspel en echtscheiding te verbieden. Het huwelijk moest voor altijd worden gesloten, in het bijzijn van getuigen. Enerzijds fungeerde het echtscheidingsverbod als bescherming van de vrouw. Zij kreeg hierdoor het recht op een vaste plaats, en kon niet meer met haar kinderen onverzorgd worden achtergelaten.

Anderzijds betekende dit dat zij in een nieuw keurslijf werd gedwongen dat zij nooit meer uit mocht trekken, waarin zij volkomen ondergeschikt was aan haar echtgenoot. Het was immers een goddelijke wet, zeer vele malen in de bijbel te vinden, dat de vrouw onderworpen moest zijn aan de man omdat de man het 'hoofd der vrouw' was. Door niet-christelijke schrijvers wordt dan ook betoogd dat deels onder invloed van de kerk die leerde dat man en vrouw gelijkelijk in dienst van God stonden, de ongehuwde vrouw van de mannelijke voogdij werd bevrijd. Maar onder invloed van diezelfde kerk kwam de gehuwde vrouw steeds vaster onder het gezag van haar echtgenoot te staan.⁴ Door de instelling van het geregelde, onontbindbare huwelijk kon pas de volgende regel uit het kerkelijk recht werkzaam en concreet worden: 'De vrouw is niet geschapen naar Gods beeld. Adam is door Eva verleid en niet Eva door Adam. Het is derhalve goed dat de man de gebieder zij der vrouw die hem tot zonde verlokke, opdat hij niet weder valle. De wet beveelt dat de vrouw den man onderworpen en bijkans zijn dienstmeid zij.'⁵

Dat de vrouw de man tot zonde verlokke is een doctrine die op dit moment in deze ontkerkelijkt wereld nog steeds niet stuk te

krijgen is. Het verhaal van Adam en Eva uit het Oude Testament wordt in het feminisme maar gewoon zonder omhaal van woorden vrouwenhaat genoemd, en zo is het ook. Schijnt Christus een vrouwvriendelijk persoon te zijn geweest, na hem kwam in zijn kerk heel wat ongeremde vrouwenhaat naar boven. Beroemd is de kerkvaderlijke uitspraak 'vrouwen zijn de poorten der hel', waarin de vrouw letterlijk tot haar vagina werd gereduceerd. Hiermee trachtte de kerk haar gigantisch grote seksuele probleem te 'verwerken'. Maar op deze manier gebeurde dat — en als het niet zo afschuwelijk was zou het heel grappig zijn — niet erg adequaat. Want voor diezelfde poort kwamen ook de godsgeschenken die de vrouw verplicht was in dank te aanvaarden al kwam zij erdoor in levensgevaar: de kinderen. Niet alleen abortus en sterilisatie, maar ook alle seksuele bevrediging waarbij het zaad van de man niet in de vrouw terecht kwam was een zware zonde.

Er gold dus voor de vrouw een dwang om kinderen te baren, hand in hand gaande met een dwang om zich te voegen naar een seksualiteit van 'geven' en 'ontvangen', door in het patriarchaat opgegroeide mannen gedefinieerd en uitgeoefend.

Maar dat was nog niet alles. Het voortbrengen van kinderen kon alleen maar in het huwelijk. In de encycliek *Casti Connubii* (het reine huwelijk) uit 1930, waarin paus Pius XI de toen heersende 'dwaling' als zou het huwelijk een mensenuitvinding zijn beschreef en bestreed, werd dit als volgt verwoord. 'Zie hier nl. die gevolgtrekkingen (van goddeloze dwalers, -MBr.): de wetten, instellingen en gebruiken, die het huwelijk regelen, staan, als producten uitsluitend van den wil der menschen, ook uitsluitend onder dien wil; zij mogen en moeten dus volgens goedvinden der menschen en volgens wisselende omstandigheden, waarin het mensdom zich bevindt, ingesteld, gewijzigd en afgeschaft worden. Het voortplantingsvermogen echter, als berustend op de natuur zelf, is heiliger en gaat verder dan het

huwelijk. Het mag dus uitgeoefend worden zoowel buiten als binnen de begrenzing van het huwelijk, ja, zelfs zonder rekening te houden met de doeleinden van het huwelijk, alsof de ongebondenheid van een schaamteloze vrouw zowat dezelfde rechten zou genieten als het reine moederschap van een wettige echtgenoot!⁶

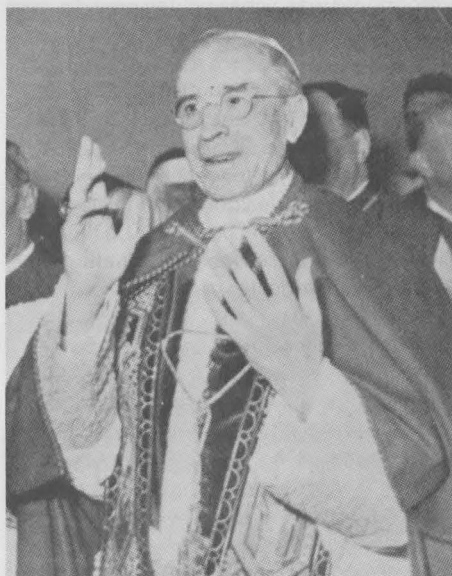
In dezelfde encycliek werd de onderdanigheid van de vrouw aan haar man de grondwet van het gezin genoemd. Was de hoofdeles voor de man dat hij zijn vrouw lief moest hebben, voor de vrouw was het dat zij onderdanig moest zijn. Dat eiste de 'orde der liefde'. 'Deze orde omvat van den eenen kant de gezagspositie van den man boven de vrouw en de kinderen, en van den anderen kant de bereidwillige, niet afgedwongen ondergeschiktheid en gehoorzaamheid van de vrouw. (...) Deze gehoorzaamheid houdt geen ontkenning of berooving in van de vrijheid, die aan de vrouw, zoowel krachtens haar waardigheid als menschelijk persoon, als krachtens haar edele taak als echtgenote, moeder en levensgezellin, met volle recht toekomt. (...) Maar zij verbiedt alleen die overdreven vrijheidszucht, die zich om het welzijn van het gezin niet bekommert.'⁷

De gehoorzaamheidsplicht van de vrouw — de paus reageerde in dit verband overigens duidelijk op het vrouwenverzet van de eerste feministische golf — was in de encycliek een van de elementen waaruit de echtelijke trouw bestond. Zo greep alles in elkaar. De vrouw moest kinderen baren, en wel binnen institutioneel kader, het huwelijk, waarin het soort seksualiteit was vastgesteld, het soort relatie met de echtgenoot, het soort relatie met haar kinderen en het soort relatie met 'de maatschappij' daarbuiten. Zij had zich maar te voegen naar de politieke vorm waarin het moederschap was gegoten. Het eerste ingrediënt van dit eenheidspakket waartegen de grote massa van katholieke vrouwen in opstand kwamen, was de kwestie van de voortplantingsdwang. In de biechtstoel kregen de zielzorgers haarfijn te

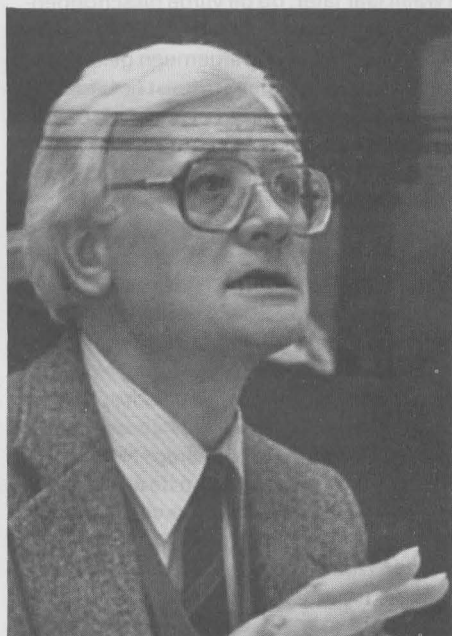
horen dat vrouwen of alleen of samen met hun man deden aan de 'tegennatuurlijke geboortebepanking', in Casti Connubii aangeremd als een 'verfoeilijke misdaad'. Aan 'voor het zingen de kerk uit' of zelfbevrediging of aan middelen als in een bad water met mosterd gaan zitten na gemerkt te hebben dat er weer een baby op komst was. Wellicht is dit juist het eerste verzetspunt geweest uit het eenheidspakket, omdat ieder jaar een kind baren werkelijk lichamelijk en geestelijk een uitputtingsslag is, en tegelijkertijd omdat het meer dan andere punten een zaak voor de vrouwelijke en mannelijke partner samen was. Waardoor het verzet wat gemakkelijker was. Hoe het ook zij, de katholieke leer over de geboorteregeling wordt vaak gezien als een van de belangrijkste oorzaken van de ontkenning die de laatste dertig jaar heeft plaatsgevonden.⁸

Er kwam naar aanleiding van dit verzet binnen de kerk een proces op gang waarin 'periodieke onthouding' langzaamaan werd toegestaan. In de veertiger en vijftiger jaren nog slechts in abnormale omstandigheden en na overleg met de biechtvader. In 1949 schreef een invloedrijke gepromoveerde biechtvader over hoe 'P.O.' moest worden toegepast.

'Vooral de mannen moeten in die tijd (van onthouding, -MBr.) in hun gesprekken, in hun lectuur en amusement zich een grotere gereserveerdheid opleggen. De biechtvader late het niet bij een algemene aanbeveling van gebed en sacramenten, maar hij trachte effectief leiding te geven en in overleg een zekere gedragslijn af te spreken. Zeer haachelijk wordt de strijd (tegen de begeerte, -MBr.) als de vrouw sexueel actief is. Meerdere handleidingen in de ars amatoria (de 'kunst van het liefhebben', -MBr.) beogen tegenwoordig haar daartoe op te voeden. Het is te verwachten, dat de verhoogde geslachtsdrift in de ovulatieperiode, dus in de dagen van de optimale vruchtbaarheid, een dergelijke veeleisende vrouw zelfs agressief maakt. We blijven er hier buiten,

Pius XII

Prof. Schillebeeckx

of deze activiteit van beide kanten voor het liefdeleven een winst is. Maar als men in (algehele of periodieke) onthouding wil leven, heeft de man als hoofd zijn vrouw daarover ernstig te onderhouden en haar aan het verstand te brengen, dat zij haar opdringerigheid moet matigen, zonder nochtans in een typisch vrouwelijke koele afzijdigheid om te slaan.⁹

De vrouwen die in verzet kwamen kregen in de vijftiger en in de zestiger jaren op veel grotere schaal, steun van progressieve geestelijken met het hart op de juiste plaats. Deze waren samen met katholieke leken die veelal de betrekkelijk nieuwe menswetenschappen beoefenden, erop uit om zoals zij het noemden, de katholieke leer aan te passen aan de nieuwe tijd. In de vijftiger jaren begon dit met het soort kwesties die het meest op het gebied van de directe zielzorg lagen, zoals geboorteregeling en zelfbevrediging. In de zestiger jaren werd dit uitgebreid tot de democratisering van de kerk en het benadrukken van het historisch karakter van de bijbel, van de onfeilbaarheid van de paus, het celibaat, het dogma van Maria-onbevleete-ontvangenis en nog zo wat meer.

Oppervlakkig gezien had de progressieve katholieke stroming slechts een andere kerkopvatting. Maar men zou kunnen zeggen dat zij met haar nadruk op het zèlf denken van de gelovigen en met haar afdingen op de eeuwigheidswaarde van allerlei verboden en geboden een kleine bres sloeg in de bovennatuur waarzonder de katholieke leer niet denkbaar is. Niet voor niets werden en worden (zoals recentelijk Schillebeeckx en Küng) de spraakmakers van deze stroming door Rome afgestraft.¹⁰

Om terug te keren naar de geboortebeperring, paus Johannes XXIII had geen andere gedachten hierover dan zijn voorgangers Pius XI en XII. De vrouw kreeg in het door hem uitgeroepen 'aggiornamento' (vernieuwing) geen zeggenschap over haar eigen moederschap. Maar zoals bekend

kwam het er bij hem toch allemaal wat menselijker uit.

De progressieve stroming in de Nederlandse kerkprovincie had zoals gezegd wel iets nieuws te bieden. Bisschop Bekkers, juist vanwege zijn inspanningen om de zielzorg rond huwelijk en seksualiteit te vernieuwen zeer geliefd, hield in 1963 zijn beroemde televisietoespraak over huwelijksliefde en verantwoordelijkheid. Naar zijn mening konden 'gehuwden — en ook zij alleen — de vraag beantwoorden wat Gods roeping en levensopdracht voor hen concreet betekenen en welke de grootte van hun gezin en hoe de opvolging van de kinderen moet zijn... Dit is hun gewetenszaak, waarin niemand treden mag.'¹¹

Schillebeeckx deed in datzelfde jaar alle moeite om de vele uitspraken van de apostel Paulus over de onderworpenheid van de vrouw aan de man, in het katholieke huwelijksceremonieel zeer opvallend aanwezig, te relativiseren. Men moest dit volgens hem historisch zien, en in deze tijd kon men uit de opvattingen van Paulus niet zomaar een theologie van het huwelijk opbouwen.¹²

Ook in de Nieuwe Catechismus, waarover in de zestiger jaren de ruzies tussen Rome en de Nederlandse kerkprovincie het hoogst opliepen, werd de nadruk op het eigen geweten tegenover God gelegd, en werd dus de kerk als 'middelaar' daartussen zo ongeveer genegeerd. Naast andere zaken, werd dan ook de uiteenzetting over de huwelijksmoraal door een commissie van kardinalen afgekeurd. Maar de Nieuwe Catechismus leerde wel: 'Man en vrouw' is weliswaar geen absolute scheiding, maar toch is de houding van geven en ontvangen anders: het mannelijke is meer actief en uitdelend, het vrouwelijke meer ontvangend en opvangend.'¹²

In 1968, toen periodieke onthouding al lang gemeengoed was geworden en ook al heel wat katholieke vrouwen de pil gebruikten, kwam de verlossende richtlijn uit Rome. Paus Paulus VI schreef in zijn encycliek *Humanae Vitae* (het menselijk leven) dat het

veroorloofd was zich te richten naar de onvruchtbare periodes. Weer werd sterilisatie en abortus — ook om medische redenen — verboden. En ook 'iedere handeling die, hetzij in het vooruitzicht van de huwelijksdaad of tijdens de voltrekking ervan of daarna bij de natuurlijke uitwerking ervan het verhinderen van de voortplanting als doel of middel tot het doel beoogt'.¹³ De huwelijksmoraal steunde weer op de 'natuurwet', de objectieve zedelijke orde die door God was vastgesteld.

Humanae Vitae wijdde niet uit over de 'vrijheidszucht' van de vrouw, zoals Casti Connubii had gedaan. Maar ze ging ook alleen over één artikel uit het 'eenheidspakket', de geboortebeperving. Bovendien, en dat is belangrijker, was het al 'n tijd stil geweest aan het openbare vrouwenfront... Wel werd Paulus weer aangehaald met zijn stelling dat men pas tot de volheid van het huwelijk komt als de man de vrouw bemint als zichzelf, en de vrouw ontzag heeft voor haar man.¹⁴

Twaalf jaar later, op de vijfde bisschoppen-synode, vond een groep bisschoppen dat *Humanae Vitae* geen algemeen geldende maatstaf was. Per geval moest het eigen geweten rekening houden met deze pauselijke uitspraak. Paus Johannes Paulus II heeft deze bisschoppen uit de droom geholpen door hen er in zijn slottoespraak op te wijzen dat *Humanae Vitae* geen nastrevenswaardig ideaal maar een gebod is.

Anders dan in Nederland in de zestiger jaren werd verwacht, zijn de leerstellingen rond huwelijk, gezin en moederschap niet veranderd. Al zal hun toepassing in de zielzorg door aanhangers van bisschop Gijzen heel anders zijn dan die van bijvoorbeeld bisschop Ernst. Deze bisschop zei toen hij uit Rome terugkeerde dat in de slottekst van de synode de rijke gedachten van de herders niet genoeg tot uiting waren gekomen. Zo zou de synode volgens hem onder meer hebben gezegd dat 'de vrouw gevraagd moet worden hoe zij zichzelf verstaat'.¹⁵ Wat in dit laatste doorklinkt zal toch waarachtig

wel het geluid van de tweede feministische golf zijn.

Hoe zal zich dit nu verder ontwikkelen? De bevrijding van de vrouw hangt af van de strijd van de vrouwenbeweging, en niet van de levensbeschouwing van de officiële Rooms-Katholieke kerk. Vooral niet in Nederland, waar kerk en staat gescheiden zijn. Toch is ze een factor in die strijd. Vrouwen die in deze geest zijn opgevoed zijn zich er los van aan het maken. (Behalve dan het Tweede Kamerlid voor de CDA, mevrouw Korte van Hemel. In het televisieprogramma 'Kijk Haar' van de VARA spande zij zich niet in om een fatsoenlijke reactie te geven op het uit het katholieke leven gegrepen verhaal van een moeder van negen kinderen die vertelde dat het haar allemaal te veel was geweest. Mevrouw Korte van Hemel vertelde met een zweem van afkeur in haar stem dat zij daar absoluut geen last van had gehad, van het wanhopig worden bij het zien van haar waslijnen met luiers...)

De erfenis van de kerk is in de politiek nog het meest helder zichtbaar bij de abortus-kwestie. In het gezelschap dat over de wetgeving en over het besturen van ons land gaat bevindt zich een groot aantal politici, overigens veelal géén aanhangers van bisschop Gijsen, die de vrouw heel in het oog vallend verbieden om haar eigen moederschap vorm te geven.

Wat mijzelf betreft: als ze op de televisie het zevende abortus-wetsontwerp in tien jaar komen uitleggen, of het nu de reactionaire Van Agt of de veel sympathiekere De Ruyter is, krijg ik zin om ze toe te bijten: waar bemoeit u zich mee. Het antwoord is dat ze, volgens een eeuwenlange traditie, serieus denken dat ze zich met hun eigen zaken aan het bemoeien zijn.

Bij de abortuskwestie kunnen we ook heel duidelijk zien dat niet alle politieke partijen vrouwvijandig zijn. Het standpunt van de meest linkse partijen komt overeen met het standpunt zoals dat door de vrouwenbewe-

ging is geformuleerd. En dat kan niet toeval-
lig zijn. De 'wereldse' partijen, de VVD en de
PvdA, doen hun best om zoveel als mogelijk
is hun regeringsverantwoordelijkheid die ze
hebben of die ze graag willen, te combineren
met het goede standpunt. (Dat dit niet weer-
zinwekkend is, wil hiermee niet gezegd zijn,
wel dat deze partijen op dit punt belangrijk
verschillen van het CDA.)

De leer van de katholieke kerk over huwelijk
en moederschap, zoals hier geschetst werkt
dus door. Maar de vraag is wel of ze wel zo
exclusief is als het in dit stuk wellicht lijkt.
Het antwoord is nee en ja.

Nee, want het staat buiten kijf dat de rooms-
katholieke kerk niet alle kwaad in de wereld
heeft gebracht. Wat de reformatorische
christenen op vrouwengebied te bieden
hebben is niet erg verschillend. Tenslotte
hebben ze lange tijd met elkaar 'opgelopen',
komen ze uit dezelfde oorsprong.¹⁷ Boven-
dien: niet voor niets steekt het feminisme in
de geschiedenis steeds de kop op. De
tweede golf is aan moeten komen rollen,
omdat vrouwen in geen enkele levensbe-
schouwelijke of politieke groepering hele-
maal tot hun recht kwamen. Dit wil natuurlijk
niet zeggen dat de gradaties tussen die
verschillende groeperingen niet groot zou-
den zijn. Wel is het zo dat, om bij de politieke
partijen te blijven, de mate van onverzoe-
lijkheid waarmee zij voor vrouwen optreden
toch steeds weer tegenvalt.

De katholieke Van Agt plaatste tijdens de
laatstgehouden algemene beschouwing,
een naar hij zei 'persoonlijke hartekreet' in
het kader van de discussie over deel-
tjidarbeid als een van de middelen tot het
oplossen van de werkloosheid. Zijn (hele-
maal niet erg persoonlijke, maar zeer fraai
in het katholieke opofferingsdenken pas-
sende) hartekreet luidde, dat iedereen toch
goed moest beseffen hoe mooi en prachtig
het onbetaalde vrijwilligerswerk toch is, en
dat wij moesten waken voor het gevaar dat
dit werk minder gewaardeerd wordt dan
betaalde arbeid. Er ontstond naar aanleiding
hiervan een nogal opgewonden discussie

tussen Den Uyl, Terlouw en Van Agt, waarin
zich ook Lubbers nog kwam mengen. De
laatste met de bijdrage dat er een funda-
mentele samenhang bestaat tussen gelijke
rechten op arbeid van mannen en vrouwen,
en de bevordering van deeltijdarbeid (wat
nog maar de vraag is), waar hij nog olijk als
collega's onder elkaar aan toevoegde dat hij
noch de heer Den Uyl het zouden kunnen
opbrengen om in een deeltijdbaan te gaan
werken.¹⁷

Wat toen vele televisiekijksters tegengeval-
len moet zijn, is het feit dat het bij geen van
de door de linkse partijen afgevaardigde
vrouwen opkwam om verontwaardigd naar
het hekje te stevenen. Dit, om Van Agt eens
haarfijn te vertellen dat het leeuwendeel
van het vrijwilligerswerk door vrouwen
wordt verricht, om nog maar niet te spreken
van het huisvrouwenvolksdeel dat hierover
ook zo het een en ander te vertellen heeft,
dat er al heel wat geprotesteerd is tegen dat
vrijwilligerswerk, en dat hij de strooppot en
de lijmkwast rustig op kon bergen, daar
vrouwen daar tegenwoordig niet meer in-
vliegen.

Terwijl progressieve partijen weliswaar
delen van het 'eenheidspakket' dat de vrouw
tot aan de dag van vandaag nog steeds
krijgt toebedeeld, serieus aan het bestrijden
zijn, hebben zij toch niet altijd door hoe
vrouwenonderdrukking in het totaal van
politieke verschijnselen te ontdekken is en
daarna 'partijpolitiek' zichtbaar te maken is.
Slechts die partijen die hun oor te luisteren
leggen bij de vrouwenbeweging kunnen
zich van de druk van de eeuwenoude traditie
van vrouwenonderdrukking enigszins be-
vrijden.

Maar het is even waar dat de leer van de
kerk die in deze traditie een zeer grote rol
heeft gespeeld, het meest consequent en
het strengst is uitgewerkt, en in de praktijk
zich het meest ergerlijk roert.

Marianne Braun

1. Caste Connubii, encycliek van Z. H. Paus Pius XI,

- van 31 dec. 1930 over het Christelijk Huwelijk. Ecclesia Docens, Hilversum 1940, blz. 50.
2. Het Kerkelijk Recht, Commentaar op de Codex door P. Dr. Hubertus van Groenen OFM Cap. en P. Dr. Clementinus van Vlissingen. Tweede druk, Roermond/Maaseik, 1958. Dit recht geldt nog steeds.
 3. Mr. L. J. van Apeldoorn, Geschiedenis van het Nederlandse Huwelijksrecht vóór de invoering van de Fransche wetgeving. Amsterdam 1925, blz. 16.
 4. Prof. Mr. A. R. de Bruyn, Het Nederlandse Huwelijksvermogensrecht. Tweede geheel herziene druk, bewerkt door Mr. A. L. M. Soons en Mr. W. M. Kleyn. Arnhem, 1959, blz. 6.
 5. Kanoniek Recht Causa XXXIII, geciteerd in Lili Braun, De Vrouwenkwestie, haar historische ontwikkeling en haar economische kant. Uit het Duits vertaald door J. F. Ankersmit. Tweede druk 1901, blz. 38.
 6. Casti Connubii, blz. 45.
 7. Casti Connubii, blz. 29 en 30.
 8. Zie bijvoorbeeld, L. Laeyendecker, Theologische veranderingen, sociologisch beschouwd. In: Sociologische Gids, jaarg. 5 (1968), blz. 254. En, Prof. Dr. Walter Goddijn, De Beheerste Kerk, uitgestelde revolutie in Nederland. A'dam/Brussel 1973, blz. 89.
 9. Dr. A. W. Hoegen, Pastoraal der Periodieke Ont-houding. In: Nederlandse Katholieke Stemmen, Maandschrift voor Theologie en Zielzorg, jaarg. 45 (1949), blz. 229.
 10. In: Richard Auwerda, Dossier Schillebeeckx, Bilt-hoven 1969, formuleert Schillebeeckx de bezwa-ren van Rome tegen zijn theologie als volgt (het gaat hier niet om zijn huidige maar zijn eerste 'proces' in 1968): Het gaat om heel de strekking van mijn theologie. Het is het hele begrip verwereldlijking van het christelijk geloof, dat dit name-lijk geen bovenbouw is op het gewone menselij-ke, aardse leven, maar ergens gestalte krijgt van-uit het geloof in Jezus Christus. Meer een theolo-gie die de alledaagse werkelijkheid van de mens met zijn vragen beantwoordt i.p.v. abstracte uit-eenzettingen te geven.' blz. 87.
 11. Geciteerd in: Dr. L. H. A. Groothuis O. Carm, De Brabantse Bisschoppen Bekkers en De Vet. Til-burg 1973, blz. 172.
 12. E. Schillebeeckx O. P. Het Huwelijk, Aardse werkelijkheid en heilmysterie. Bilthoven 1963, blz. 135 e.v.
 13. Humanae Vitae, encycliek van Paus Paulus VI over de geboorteregeling. Ecclesia Docens, Hil-versum 1968, blz. 31.
 14. Idem, blz. 49. (Ef. 5, 32-33).
 15. De Volkskrant, 27 okt. 1980.
 16. Het zou niet juist zijn de verschillen te bagatellise-ren. Zo is bijvoorbeeld in de gereformeerde op-vattingen het eerste doel van het huwelijk niet het voortbrengen van kinderen. Het standpunt van de hervormde kerk over geboortebeperving is steeds veel progressiever geweest dan dat van hun katholieke broeders in Christus.
 17. Handelingen Tweede Kamer, zitting 1980/81, 9 okt. 1980, blz. 200 e.v.

PARTIJDOCUMENTEN

Oproep van het dagelijks bestuur van de CPN aan alle partij-afdelingen

ALARM OVER DUURTEGOLF

Een zware golf van prijs- en tariefsverhogingen staat de mensen in januari te wachten. De eerder aangekondigde regeringsmaatregelen zullen een nog niet gekende uitholling van het levenspeil tot gevolg hebben. Voor veel mensen, in het bijzonder de laagstbetaalden en uitkeringstrekkers, dreigt de situatie rampzalig te worden.

In het bijzonder de woonlasten zullen met sprongen stijgen: aardgas, elektriciteit, watergeld, onroerend goed belasting. Accijnsverhogingen zullen tot nieuwe stijgingen van de benzineprijs leiden en tot een reeks andere prijsverhogingen. Premies gaan omhoog. Tarieven voor openbaar vervoer en andere overheidsdiensten stijgen. Intussen slaan ook olie-concerns hun slag met hogere prijzen.

Tegelijkertijd opent de regering op 1 januari een nieuwe aanval op de lonen. Per loondictaat gaat het mes in de prijscompensatie. Honderdduizenden uitkeringstrekkers — zieken, arbeidsongeschikten en bejaarden — moeten extra inleveren. Dat geldt ook voor het overheidspersoneel en de zogeheten trendvolgers.

Allen die op een CAO-loon of een uitkering zijn aangewezen verarmen per 1 januari. Gemiddeld gaan de lage- en middeninkomens er tenminste f 65,— per maand op achteruit. In veel gevallen zal dit bedrag nog hoger liggen.

Dit alles gebeurt met het aanroepen van argumenten die allang door de feiten zijn achterhaald. Het bankroet van de huidige matigingspolitiek is dubbel en dwars bewezen. Jarenlange matiging heeft de werkloosheid opgejaagd tot bijna 300.000 (volgens de officiële registratie). Vooral voor vrouwen en jongeren dreigt deze toestand uitzichtloos te worden.

Het doorzetten van de regeringspolitiek negeert het brede maatschappelijke protest en de toenemende aandring voor een ander sociaal-economisch beleid. Alleen met autoritaire ingrepen, zoals de loonmaatregel, kan de regering haar zin doorzetten — een democratische meningsvorming leidt tot een ondubbelzinnige afwijzing.

Er moet een antwoord komen op de alarmerende problemen van de bevolking. De CPN wijst actieve verdediging van de koopkracht voor de lage en midden-inkomens aan als een noodzakelijke maatregel in het kader van de bestrijding van de crisis. Dit is een van de prioriteiten in ons program voor een andere aanpak van de economische moeilijkheden.

Het is nu nodig dat de CPN een grootscheepse activiteit ontplooit om aan te sporen tot praktische strijd voor concrete maatregelen om de koopkracht te verdedigen.

Een grote voorlichtingscampagne naar de bevolking toe over de standpunten en alternatieven van onze partij is daarbij een eerste vereiste.

Het dagelijks bestuur wekt alle afdelingen van de partij op hiertoe zelf initiatieven te nemen.

Belegt openbare vergaderingen van de partij! Brengt de ideeën van de CPN indringend en op ruime schaal onder de aandacht van de bevolking!

Onze partij heeft nu de taak de geest van verzet aan te wakkeren. Zij moet het verlangen naar een ander beleid dat in brede kring leeft tot gelding brengen. Zij moet overtuigen en bemoedigen.

Wij roepen alle afdelingen van de partij op zich hierover te beraden en ten spoedigste de politieke en organisatorische voorbereidingen van een dergelijke voorlichtingscampagne ter hand te nemen.

Het dagelijks bestuur van de CPN

Uit De Waarheid van 4 december 1980

KEES WILLEMEN- POLITIEKE TEKENINGEN

Kees Willemen stelde dit boek samen uit zijn in de loop der jaren in *De Waarheid*, soldaten- en studentenbladen verschenen cartoons.

128 pag. inclusief inleiding en index, f 21,—.

Uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25, 1017 NT Amsterdam

Henk Hoekstra

OP ZOEK NAAR NIEUWE WEGEN

*Het Nederlandse communisme
in een bewogen periode*

Gebonden f 20,—, paperback f 15,—.

Verkrijgbaar in de erkende boekhandel en bij Pegasus,
Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231138,
Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322.

**BINNENKORT
VERSCHIJNT
BIJ PEGASUS**

**Leidsestraat 25, 1017 NT
Amsterdam, tel. 020-231138**

Theun de Vries

***HET
WOLFSGETIJ***

of een leven van liefde

Theun de Vries, literair vertolker van het nationale en vrijheidslievende besef van het actieve verzet, werpt met het 'Wolfsetij' een pijnlijk licht op het verschijnsel collaboratie. Bittere ironie ligt besloten in de ondertitel van deze roman: een leven van liefde

Mobsie Zeven, die aan de sleur van haar kleinburgerlijke omgeving wil ontsnappen, hunkert naar een bestaan van liefde. Maar de jaren van fascisme en bezetting dragen er niet toe bij haar zwak karakter te stalen.

Mobsie verziekt onder de invloeden van de tijd tot een harteeloos wezen, dat enkel zichzelf ziet en zoekt als middelpunt van ieder avontuur. Haar onnozelheid, oppervlakkigheid en egoïsme doen haar als moffenhoertje in de goot belanden. Zij is medeplichtige en slachtoffer van de Duitsers.

ong. 280 blz., 4e druk,

gebonden, ong. f 35,—

POLITIEK EN CULTUUR

**De districtconferenties
van de CPN**

Elli Izeboud

Rijnmond verandert

Wim Keizer

**Topinkomens
specialisten**

Gerrit van der Wal

Oost-West handel

Han Quast

**Interview met premier
West-Bengalen**

Kristoffel Lieten en Usha Menon

**Hoe openbaar is de
bibliotheek?**

Jan Eyking en Evelien van Onck

Februari 1981

POLITIEK EN CULTUUR

Maandblad van de CPN

41e jaargang, nr. 2
februari 1981

REDACTIE:

K. Bakker

M. Bakker (hoofdredacteur)

M. Braun

S. v.d. Helm

J. Mets

D. Oudenampsen

S. Schreuders

W. Warmerdam (redactie-secretaris)

B. IJzerman

Verschijnt maandelijks bij
uitgeverij Pegasus,
Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam
tel. 231138

Ons gironummer is 447416

De abonnementsprijs is f 26,25 per jaar
Studentenabonnement f 22,50 per jaar
Een los nummer is te bestellen door f 3,25
over te maken op postgiro 447416 t.n.v.
uitgeverij Pegasus, met vermelding van het
gewenste nummer.

Correspondentie over betaling en verkoop
s.v.p. zenden aan de administratie P en C,
p/a uitgeverij Pegasus.

Alle correspondentie over de inhoud te
richten aan de redactie van P en C,
Prinsengracht 473, 1017 GN Amsterdam,
tel. 262565

IN DIT NUMMER:

- Elli Izeboud
DISTRICTCONFERENTIES:
EENSGEZIND, VEELZIJDIG
EN GERICHT OP GROEI 41
- Wim Keizer
STRUKTUUR-
VERANDERINGEN
IN DE RIJNMOND 47
- Gerrit van der Wal
DE TOPINKOMENS VAN
DE MEDISCHE
SPECIALISTEN 51
- Han Quast
NEDERLAND EN DE
OOST-WEST HANDEL 61
- Kristoffel Lieten en
Usha Menon
DE LINKSE EENHEID EN
DE MACHT — MOGELIJK-
HEDEN IN INDIA 66
- Jan Eyking en
Evelien van Onck
"DE OPENBARE
BIBLIOTHEEK IS ER VOOR
IEDEREEN!" 73
- PARTIJDOCUMENTEN 80

DISTRICTSCONFERENTIES: EENSGEZIND, VEELZIJDIG EN GERICHT OP GROEI

Een half jaar geleden werden op het 27ste congres van de CPN een aantal belangrijke besluiten genomen. Inmiddels hebben in een aantal districten conferenties plaats gehad om de uitvoering van die besluiten te bespreken, en — in de meeste gevallen — ook een nieuw districtsbestuur te kiezen. Onderstaand overzicht geeft daar een eerste beeld van en laat tevens zien wat de belangrijkste knelpunten zijn in het functioneren van de partijorganisatie.*

Hoewel nog niet alle discussies verwerkt zijn, is het toch al mogelijk een aantal conclusies te trekken met betrekking tot de verdere ontwikkeling van partijactiviteiten.

Intensief en kritisch

De conferenties laten over het geheel een positief beeld zien van een intensieve en kritische discussie over de voortgang van het werk in de districten, en het ontwikkelen van een werkwijze om dat wat we besloten hebben en ons ten doel stellen — en dat is niet weinig, zoals bekend — ook uit te voeren.

Een enorm aantal vraagstukken is op de conferenties aan de orde. Opnieuw blijkt op hoeveel terreinen communisten actief zijn en ook hoe groot de betrokkenheid daarbij is.

Dat uit zich ook in emotioneel geladen discussies.

De sterke wil om de betekenis van eigen actieterrein of werkerrein (afdeling bijvoorbeeld) onder de aandacht van de partij als geheel te brengen uit zich soms in emotioneel geladen discussies. Maar de spanningen die daarbij optreden, hebben te maken met reële vraagstukken waar we voor staan.

Namelijk afzonderlijke inleidingen, respectievelijk schriftelijke notities, als discussiegrondslag voor het bespreken van het werk op hoofdterreinen — voorbereid door afzonderlijke verantwoordelijkheden in het district en met inschakeling van de leden die op het betreffende terrein over specifieke deskundigheid en ervaring beschikken. In alle districten is de noodzaak van versterking van de partij bewust centraal gesteld. Daarbij kon uitgegaan worden van de overal aanwezige ervaring dat er een sterk toenemende belangstelling is voor de visie van de CPN op allerhande actuele vraagstukken, van toenemende sympathie met onze partij, en van toenemende mogelijkheden tot het winnen van nieuwe leden.

Een groot deel van de discussietijd op de conferenties is besteed aan het bespreken van organisatorische vraagstukken en aan het ontwikkelen van een eigen visie en een eigen optreden rond problemen die zich in de buurten en de regio opdringen. Heel duidelijk komt op de conferenties naar voren hoezeer de oriëntatie van de partij en de kwaliteit van het werk verbeterd is op het gebied van strijd voor de vrede en strijd in de bedrijven en sectoren, die van wezenlijk belang zijn om politieke doorbraken in ons land te bereiken.

Op het congres waren we in staat om op die terreinen, op grond van discussie en uitwisseling en bundeling van actie-ervaring tot formulering van duidelijke lijnen te komen. De districtsconferenties bouwen daar op voort. Er is hier sprake van een duidelijk geformuleerde doelstelling op landelijk niveau; waar de sterk uiteenlopende plaatselijke activiteiten een plaats binnen hebben, tot verdere uitwerking van alternatieven

leiden en zo gezamenlijk de kracht van de beweging uitmaken.

Hoofdpunten van strijd

De discussies over *vredesstrijd* laten zien hoe gevarieerd de samenwerkingsvormen zijn die men in de verschillende delen van het land ontwikkeld heeft en hoe diep de vredeswil onder de bevolking verankerd is. De nadruk in de discussies ligt op het versterken van plaatselijke en regionale activiteiten tegen de atoomraketten, waarvoor het internationaal forum van 22 november jl. een belangrijk nieuw resultaat en nieuwe impuls was.

Veel discussianten gaan daarbij in op het vinden van manieren om de eigen inbreng en visie van de CPN herkenbaar te maken, en verder te ontwikkelen.

De mensen maken zich zorgen over de atoomwapenwedloop. Ze zijn er tegen, maar soms pessimistisch over de mogelijkheden om die te keren.

Onze partij kan daarin inspirerend werken door te wijzen op de resultaten van de massa-actie tot dusver en de perspectieven die er liggen in verder gezamenlijk optreden. In alle districten beschikken we over partijgenoten die met veel inzicht, kwaliteit en creativiteit werken.

Veel districten namen besluiten om krachtiger op te treden tegen de militarisering van hun gebied. De discussie over de strijd in de bedrijven geeft een beeld van de resultaten en perspectieven die er ook op dit terrein voorhanden zijn.

Duidelijk komt naar voren hoe we als partij met het streven naar een eensgezinde, strijdvaardige opstelling tegen de crisis de mening vertolken die in brede kring leeft, met name bij een meerderheid in de vakbeweging.

Allerlei ervaringen wijzen uit dat nieuwe vormen van samenwerking in de Nederlandse arbeidersbeweging, de betekenis van actiecomités daarbij en de erkenning van die betekenis juist ontwikkeld worden

op grond van en gelijk met het duidelijker uitwerken van een eigen visie, en het formuleren van alternatieven.

Nieuwe vormen van eenheid tussen socialisten en communisten beginnen zich af te tekenen zoals het debat over alternatieven: het Werkcongres in Driebergen, 29 november jl., op grondslag van de samenwerking in acties. De eigen inbreng van onze partij is daarin duidelijk herkenbaar en geeft ons belangrijke politieke invloed met het consequent optreden voor behoud van koopkracht.

Een aantal rechtsen in de sociaal-democratie proberen de arbeidersbeweging, vakbeweging te winnen voor de koers van samengaan met het CDA.

Met die opstelling willen zij verdeeldheid veroorzaken, juist in een tijd dat samenwerking tegen rechts zo hard nodig is. Maar het debat, de strijd over de lijn van de arbeidersbeweging in crisistijd, is in volle gang — zoals op het werkcongres in Driebergen — en wordt gevoerd op grond van de gemeenschappelijke strijd tegen Bestek '81.

De bundeling van acties in de bedrijven die worden gevoerd voor uiteenlopende eisen en met diverse actievormen in de beweging tegen Bestek '81, heeft de sociale strijd zichtbaar op een hoger plan gebracht. Als partij moeten we de komende tijd voluit optreden voor handhaving van de koopkracht bij het gelijktijdig voortzetten van de dialoog over alternatieven.

Partijwerk in buurten en regio's

Op de conferenties is ook uitvoerig van gedachten gewisseld over de vraag hoe met betrekking tot andere kwesties tot duidelijke lijnen te komen. Met name op het terrein van huisvesting, stadsvernieuwing en buurtvoorzieningen.

Veel afdelingen zoeken naar een eigen oriëntatie in de buurt bij het optreden voor de belangen van de bewoners.

De uitwerking van de rampzalige politiek van de regering doet de problemen in de

buurt sterk toenemen: slechte behuizing, oplopende schulden (verzwaring van de lasten), het verschijnen van deurwaarders, het verdwijnen van middenstanders, het ontbreken van voorzieningen juist in een tijd dat reeksen van mensen met steeds grotere sociale en psychische problemen te kampen hebben, gif in bodem en water, uitplundering en het militariseren van regio's. Om te voorkomen dat vervallen wordt in een soort perspectiefloze kleinschaligheid is aan de orde hoe ook in uiteenlopende buurtacties het verband gelegd kan worden met het perspectief van een andere regeringspolitiek.

Grotere delen van de bevolking moeten gewonnen worden voor en betrokken worden bij het bewust meewerken aan progressieve machtsvorming voor een ander sociaal-economisch beleid.

Kwesties waarvoor de bevolking zich plaatselijk verenigt, lopen niet altijd parallel met de hoofdpunten van onze landelijke politiek. De meningsvorming over die kwesties is in volle gang en moet gericht zijn op het ontwikkelen en formuleren van duidelijke eisen die door de bevolking gedragen worden. Daarnaast is de vraag aan de orde, hoe het verzet vanuit buurten meer in één bedding kan worden gebracht met andere protesten tegen de regeringspolitiek.

Progressieve machtsvorming voor de belangen van de bevolking in een bepaald gebied tegen de regeringspolitiek (vgl. Groninger Volkscongres), kan bijdragen tot het uitwerken van alternatieven daarover. Het gaat om het verdiepen van kennis en het versterken van actie rondom verschillende *deel*vraagstukken die voor verschillende delen van de bevolking *hoofd*vraagstukken zijn.

In de meningsvorming op de conferenties kwamen veel interessante ervaringen naar voren met betrekking tot

- speerpunten van machtsvorming in gemeente en provincie;
- het verbinden van plaatselijke activiteiten met de beweging voor politieke

- doorbraken landelijk;
- het verder ontwikkelen van een zelfstandig politiek optreden van partijdistricten en afdelingen.

Banden met de bevolking versterkt

De activiteiten in de districten zijn sterk toegenomen en omvatten veel meer dan het uitvoeren van landelijke taken. Dat is een belangrijke ontwikkeling: er wordt meer 'politiek gemaakt' door de partijdistricten.

Dat roept soms wel het probleem op dat landelijke initiatieven minder snel en automatisch worden opgepikt.

Automatisch moet ook niet, we zijn geen partij van automaten.

Maar de slagkracht, het snel inspringen op belangrijke gebeurtenissen moet wel blijven.

Uit het geheel van de discussie blijkt hoezeer de banden tussen de partij en de massa van de bevolking verdiept zijn. Dat proces kon zich ontwikkelen door een intensivering van het partijleven.

Er is sprake van een betere opzet van ledenvergaderingen en bestuursvergaderingen. Tegelijkertijd worden andere overlegvormen ontwikkeld, naast ledenvergaderingen om in hoog tempo een antwoord te geven — met woord en daad — op tal van maatschappelijke problemen. Die intensivering van het partijleven heeft er toe bijgedragen dat veel acties in ons land op gang kwamen en met goed resultaat konden worden afgerond.

De activiteiten van de partij zijn veelzijdiger en veel omvangrijker geworden en hebben grote invloed op het politieke leven.

Gelijktijdig heeft dit ook invloed op de partij zelf: op de samenstelling van de partij, op het ontwikkelen van visies op allerlei terreinen en op de partijorganisatie.

Het werken van die invloed is volop aan de orde, en zal de komende tijd verder vorm moeten krijgen.

Een aantal problemen — deels oud, deels

nieuw — zijn in de partijorganisatie naar voren gekomen. Problemen die een rol spelen op de achtergrond van de discussie over versterking van de partij intern en naar buiten toe.

Hier en daar wordt partijversterking nog wat geplaatst *in tegenstelling tot* het ontwikkelen van meningen en acties.

Het grote aantal taken waar we voorstaan, de vele vraagstukken die om een oplossing schreeuwen, maken zo'n discussie niet onbegrijpelijk. Maar een dergelijke oneigenlijke tegenstelling tot uitgangspunt nemen, brengt ons weinig verder. En het zetten van stappen terug kunnen we ons moeilijk veroorloven. Terecht wordt benadrukt dat alle leden meer aan partijversterking moeten werken. Maar dat kan alleen gebeuren *op grond van* al die veelzijdige activiteiten die we gezamenlijk als communisten ontplooiën, en niet door die los te laten. Organisatorische problemen kunnen niet worden opgelost door actie-initiatieven op een laag pitje te zetten.

Over 'taken uitvoeren' en 'politiek bedrijven'

Bij het werken aan *versterking van de partij* gaat het om de vraag: hoe kun je daarbij gebruik maken van de rol van communisten in de actie? Hoe kun je activiteiten op deel-terreinen meer verbinden met het geheel van hoofddoelstellingen van onze partijpolitiek?

In dat verband is het nodig om de relatie te verbeteren tussen enerzijds de menings- en besluitvorming in de ledenvergaderingen in de afdelingen; en anderzijds de menings- en besluitvorming in partij- en bedrijfsgroepen en andere overlegvormen naast de ledenvergaderingen.

Vaak leggen partijgenoten die werkzaam zijn in de afdelingen in hun discussiebijdragen sterk de nadruk op buurtvraagstukken en het intern functioneren van de partij. Bij partijgenoten uit bedrijven, instellingen, sectoren, ligt de nadruk meer op de specifieke

ke problemen en de specifieke betekenis van de strijd in een bepaalde sector en komt onophoudelijk de vraag naar voren om méér steun en aandacht van 'de partij' voor hún werk- of actieterrein in de vorm van argumenten en activiteiten.

Dat komt dus vaak neer op pleidooien voor verdere toename van partij-activiteiten en uitbreiding naar nog meer terreinen wat opnieuw een verzwareing betekent van taken voor de afdelingen.

En dat komt dan bij de taken die er al liggen en die allemaal 'moeten'. Bijvoorbeeld in de maand december: abonneeweving, gesprekken met gewonnen kennismakingsabonnees en winnen tot vaste abonnees; uitdragen van de visie van de CPN door openbare bijeenkomsten en activiteiten; colportage; ledenwerving; ophalen van contributie en omwisseling van partijboekjes; goed gevulde kerstenvelopen; goed bezochte ledenvergaderingen en scholingsbijeenkomsten; geld en bouwkracht voor de nieuwe pers en het gebouw aan de Hoogte Kadijk; vredeswerk in de buurt; bedrijfs-werk; het mobiliseren voor plaatselijke activiteiten, een goed antwoord vinden op buurtproblemen enz.

Om al die taken te kunnen uitvoeren, is het absoluut nodig, dat het aantal partijgenoten toeneemt, dat de deelname van partijgenoten aan de menings- en besluitvorming wordt vergroot, en dat met name ook de deelname aan de uitvoering van de genomen besluiten wordt verbeterd.

Voor al die aandacht nodig voor het politiek functioneren van afdelingsbesturen, zoals op het congres al is vastgesteld. Een bestuur in onze partij moet meer zijn dan een werkcollectief. 'De taken' zijn een direct gevolg van politiek optreden. Acties kunnen niet zonder de krant; de krant moet ook een financiële basis hebben en moet bij de mensen komen. Dat zijn taken. Politieke taken. Het partijwerk kan niet opgesplitst worden in 'taken uitvoeren' en 'politiek bedrijven'. In besturen moet de samenhang daar tussen vorm krijgen. Dat zal de komen-

de tijd veel aandacht vragen.

De kritische discussie over de partijorganisatie is gericht op versterking van de band van alle leden met en de inbreng van alle leden in de partijorganisatie, inclusief de uitvoerende taken die dat met zich mee brengt.

Die discussie overheerste het beeld op de districtsconferenties en dat is mede een goed uitgangspunt voor de komende verkiezingscampagne, waarin het er immers ook op aan zal komen hoe we kunnen bereiken dat alle leden op uiteenlopende manieren en terreinen mensen winnen voor onze visie en winnen voor het uitbrengen van hun stem op de CPN.

Betekenis hoofdorïentatiepunten

De conferenties overziende vallen nog enkele kanttekeningen te maken. Allereerst dat kernvraagstuk in de organisatie voor de komende tijd is: het verder ontwikkelen van een werkwijze waardoor de meningsvorming — als belangrijk element in de overtuigingskracht van de partij naar binnen en naar buiten toe — niet blijft hangen in bepaalde delen van de partij of daar een eigen leven gaat leiden.

Meningsvorming dient in de gehele partij plaats te vinden, zodat vaststelling van het geheel van taken en besluitvorming over prioriteiten daarin ook door de gehele partij gedragen wordt en tot versterking leidt. De discussie op de conferenties onderstreept de conclusies van de partijbestuurszitting op 20 oktober van het vorige jaar (zie inleiding van Henk Hoekstra in *De Waarheid* van 2 oktober 1980).

Het gaat er om de uiteenlopende activiteiten van communisten beter af te stemmen op elkaar en op de hoofdorïentatiepunten, zoals vastgesteld op het 27ste congres. De betekenis van de hoofdorïentatiepunten voor het werk van de partij is op de districtsconferentie duidelijk gebleken. Het leidt — bij de pluriformiteit die er is — tot versterking van eensgezind optreden, tot

de slagkracht die juist nu zo nodig is om te komen tot machtsvorming voor een andere politiek. En tegelijk versterkt het de mogelijkheid tot pluriformiteit.

Deze aanpak is beslissend voor de groeiomlijkheden van de partij; de groei tot een middelgrote partij waarin veel strijdbare mensen zich thuis voelen en waardoor ze geïnspireerd worden. Onze partij heeft niet op alles al uitgewerkte antwoorden. Maar in onze partij wordt wel over alle vraagstukken van de arbeidersbeweging en de gehele progressieve beweging gepraat en gedacht en in overeenstemming daarmee gehandeld.

De discussie voltrekt zich zonder verbrokkeling, rond een sterk verenigde strategie. Doordat de meningsvorming over afzonderlijke vraagstukken plaats vindt vanuit een samenhangende visie over de richting die we op moeten en uitgaande van solidariteit met democratische bewegingen zal ze des te vruchtbaarder kunnen zijn, en de politieke invloed van de partij verder doen toenemen.

Een tweede kanttekening betreft het functioneren van de partijorganisatie in een situatie waarin de deelname aan partijactiviteiten veel meer gelaagd, veel meer divers is geworden. Ik denk aan de toegenomen betrokkenheid bij een aantal partij- en bedrijfsgroepen. En ook bijvoorbeeld aan de deelname aan vrouwenoverleg in afdelingen en districten, waar ervaringen besproken worden die niet alleen vrouwen, maar de hele partij ten goede kunnen komen met betrekking tot het bevorderen van deelname aan partijactiviteiten. Dat soort activiteiten, mag niet worden losgelaten, maar moet verder worden verdiept. Tegelijk moeten deze meer verbonden worden met het geheel van partijactiviteiten, waarin de afdelingen een centrale plaats innemen. In de voorbereiding van het laatste congres zijn met betrekking tot dit vraagstuk al veel ideeën naar voren gebracht, die in de notitie bij de 4e resolutie verwerkt zijn. Op districtsconferenties is op de betekene-

nis geweest van:

- het beleggen van bijeenkomsten voor en van afdelings- en districtsbestuurders om ervaringen uit te wisselen over het afdelingswerk;
- themagewijze bespreking van vraagstukken in besturen en ledenvergaderingen om inzichten van de partij als geheel te verdiepen.

Vergeleken met zo'n twee jaar terug zijn themabesprekingen nu veel meer rijp voor besluitvorming en hebben minder een oriënterend karakter.

Om tot levensvatbare en uitvoerbare besluiten te komen, is een goede werkplanning en coördinatie nodig vanuit een districtbestuur dat politiek leiding geeft.

De taken moeten gestroomlijnd, gespreid en zo nodig beperkt worden. Ook naar de afdelingen toe, vanuit gezamenlijke geformuleerde prioriteiten.

Een derde kanttekening heeft betrekking op het feit dat het benutten van de in een partijdistrict aanwezige kennis, kwaliteit, en deskundigheid in de voorbereiding van een conferentie — de meningsvorming op de conferentie sterk ten goede komt.

Schriftelijke voorbereiding is daarbij een nuttig hulpmiddel gebleken en levert een meer gerichte discussie op ledenvergaderingen op. Het voorbereiden op die manier brengt al tot uiting dat vanuit de districtsleidingen gestreefd werd naar een conferentie waarop niet alles aan de orde is, maar waar de discussie toegespitst wordt op een aantal hoofdvraagstukken.

Dat leidt ook tot een sterkere behoefte aan het nemen van meer concrete besluiten op de conferentie.

De positieve ervaringen bij de gehouden conferenties — opgedaan in meer gerichte meningsvorming — kunnen benut worden om ten behoeve van zo'n meer gerichte besluitvorming eventueel nadere regels uit te werken.

De vraagstukken waarvoor we staan, zijn niet gering. We werken onder grote spanning, waarin het snel nodig is om door

progressieve machtsvorming samen met anderen — het politieke tij te keren en de invloed van onze visie en ons optreden te vergroten.

Het rechtse offensief van de regering, de ideologische terreur van allerlei doemdenkers, vereist een grote inzet en strijdbaar optreden naar buiten toe.

Onze partij moet er alles aan doen om mensen te overtuigen van het feit dat de crisis van het kapitalisme niet louter ellende, teruggang en duisternis met zich mee hoeft te brengen. Juist in deze tijd kan — als progressieve mensen zich verenigen, socialisten en communisten gezamenlijk optreden — de crisis uitmonden in vernieuwing vanuit alternatieven die de arbeidersbeweging aandraagt.

Zo werken we aan machtsvorming voor een fundamentele richtingsverandering in de Nederlandse politiek.

Het is mogelijk om veel mensen in en om de partij te verenigen voor het bouwen aan die machtsvorming, aan progressieve meerderheidsvorming. Doelgerichte actie, discussie is nodig om voortdurend nieuwe ervaringen te verwerken, en aangrijpingspunten te vinden voor hoe we verder moeten. Botsing en confrontatie van meningen, het bestaan van een zeker pluriformiteit in de partij horen bij de lijn die we ontwikkeld hebben. Dat kan twijfels oproepen en het 'te snel' of juist 'niet snel genoeg' ontwikkelen van de partij en de partijorganisatie.

Maar ik denk dat we daarmee als partij om kunnen gaan, als de zaken waarover géén twijfel bestaat — de besluiten van het congres, de noodzaak om krachtig en verenigend op te treden tegen rechts en dat politiek te vertalen — consequent voorop gesteld blijven worden. Dat zal het mogelijk maken om ook de vele organisatorische problemen te overwinnen.

Elli Izeboud

* Dit artikel is gebaseerd op een verslag aan het partijbestuur op 10 januari 1981.

Het Rijnmondgebied, vaak het economisch hart van Nederland genoemd, krijgt zijn deel van de economische crisis mee. Zij het dat in de eerste plaats de werkers de rekening gepresenteerd krijgen en de ondernemers vrij spel hebben hun winsten te vergroten en kapitaal te exporteren.

Door zijn gunstige ligging heeft Rotterdam als haven, met daaraan verwant het chemiecomplex, vooral na de Tweede Wereldoorlog een grote vlucht genomen. Daardoor ook heeft het Rijnmondgebied een tamelijk eenzijdige structuur, met als hoofdbedrijfstakken de metaalindustrie, waaronder

STRUCTUURVERANDERINGEN IN DE RIJNMOND

scheepsbouw, de haven en de chemie. Er is ondervertegenwoordiging van de dienstensector en overige industriële sectoren. Door de spanning op de arbeidsmarkt vluchtten veel kleinere bedrijven die niet direct aan Rotterdam gebonden waren in het begin van de zeventiger jaren naar Brabant en naar industriegebieden buiten Rotterdam.

In de haven en de chemie werden mede door het ploegensysteem relatief hoge lonen betaald. In de scheepsbouw (grootmetaal) nam het aantal buitenlandse (ongeschoolde) arbeiders, vooral voor de onaangename klussen toe en bleven de lonen tamelijk laag. De Rotterdamse haven had zeer grote invloed op het op de internationale handelsfunctie georiënteerde dienstenaanbod in Rotterdam. De platgebombardeerde binnenstad was daarbij een factor die de kantorenconcentratie daar nog eens extra versterkte. Verder trad een zeer sterke internationalisatie van kapitaal op. In de chemie werd vooral Amerikaans en Brits kapitaal geïnvesteerd, in de haven en het massagoedoverslag met name Duits kapitaal.

De haven

Dat de Rotterdamse haven nog steeds de grootste ter wereld is, dankt ze vooral aan de doorvoer van olie. Een pijpleidingennet verbindt Rotterdam met het Roergebied en met Antwerpen en Gent. De grootste schepen kunnen Rotterdam aandoen.

Door de voortdurende technologische vernieuwingen die zich op het gebied van de vrachtbehandeling voordoen, moet de haven zich steeds aanpassen. Door de containerisatie, het gebruik van grotere en betere elevatoren bij de graanoverslag en losmethoden bij de ertsoverslag is het personeelsbestand in de directe produktiesfeer ondanks de groei van de aanvoer sterk achteruitgegaan. In de administratieve sector is het personeelsbestand sterk gegroeid, maar netto is er sprake van achteruitgang van de werkgelegenheid, terwijl de winsten blijven stijgen en de kapitaalslasten toenemen.

Voor de werkers worden de werkomstandigheden slechter: ploegendiensten, grote woon- en werkaftanden door verplaatsing van bedrijven naar Europoort en de Maasvlakte, invoering van combifuncties en een grotere hoeveelheid geestdodend werk.

In de onlangs door het Rotterdamse gemeentebestuur uitgebrachte stukgoednota, wordt geheel voorbijgegaan aan een aantal feiten die bepalend zijn voor de toekomstige havenontwikkeling. Met name aan het internationale karakter van vele havenbedrijven (veel bedrijven zijn behalve in Rotterdam ook in Hamburg, Bremen en Antwerpen gevestigd) en aan de eisen van de havenarbeiders voor verlichting van de werklust. Wel wordt aandacht besteed aan de veiligheid (ook van omwonenden), maar de consequentie, opschuiving van het chemie-complex, wordt niet getrokken. (Shell ligt binnen een kilometer afstand van woongebieden in Hoogvliet Schiedam en Vlaardingen.) Opvallend in de nota is trouwens

de slechte cijfermatige onderbouwing van het gehele havengebeuren.

De vraagstelling of Rotterdam zijn positie in het stukgoed, welke de grootste werkgelegenheid met zich brengt, zal weten te handhaven, blijft dan ook volledig in het luchtledige hangen.

Ook nog omdat bijvoorbeeld geen rekening wordt gehouden met de samenstelling van het overslagpakket in vergelijking met andere concurrerende havens. De samenstelling van het goederenpakket is namelijk het meest divers, en Rotterdam heeft daarmee de mogelijkheid de beste service te bieden en zo haar positie te versterken.

Specialisatie in het havengebeuren is zinvol, omdat dit een zeer efficiënte behandeling van lading mogelijk maakt. Bij de plannen tot herstructurering lijkt de functie van de vele kleine verladings- en expediteurs in het gedrang te komen: het gevaar is aanwezig dat in de toekomst kleine partijen verwaarloosd worden.

Bij die plannen, zoals deze nu voorliggen, zijn honderden miljoenen gemeenschaps-geld te verdelen. In dit spel om miljoenen zijn het de grote kapitaalmagnaten die de dienst uitmaken. Want hoewel in een inspraakprocedure van de betrokken ondernemingsraden is voorzien, wordt het geld doorgesluisd naar de ondernemers. Van werkelijke zeggenschap van de werkers is geen sprake; de controle op de besteding van de miljoenen kan binnen de huidige wettelijke mogelijkheden slechts summier zijn.

Er zijn er nog meer die geen rekening houden met de werkers in het Rijnmondgebied. Het Rotterdamse PvdA-gemeentebestuur aanvaardt zonder meer een teruggang van de werkgelegenheid in de haven, zonder hieraan de eisen van de vakbeweging te koppelen. Zonder dat van werkelijke zeggenschap van de werkers sprake is en controle op besteding slechts summier kan zijn binnen de huidige wettelijke mogelijkheden.

De chemie en de aardolie-industrie

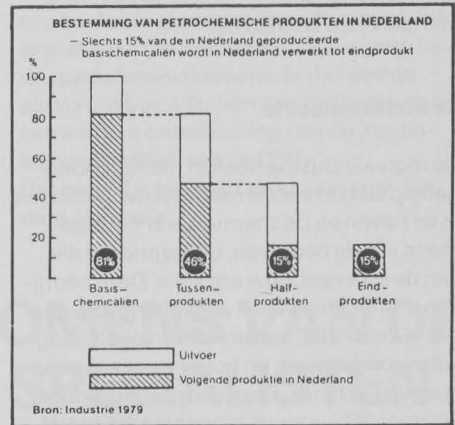
In de jaren na de Tweede Wereldoorlog is in het Rijnmondgebied in sneltreinvaart een petrochemisch complex van ongekende grootte opgebouwd. Er wordt veel ruimte in beslag genomen en er zijn grote kapitaalsinvesterings. Deze toenemende activiteit heeft echter niet een evenredige toename van de werkgelegenheid opgeleverd. Integendeel, door toenemende rationalisaties en nieuwe technieken loopt de werkgelegenheid al een aantal jaren terug: de winst is nog geen werk theorie ten voeten uit. In de aardolie-industrie werd na een aanvankelijke teruggang in de jaren zeventig, vanwege overcapaciteit, geleidelijk een situatie bereikt van maximale benutting van de capaciteit.

In de petrochemie is mede tengevolge van de algemene economische activiteit, na een aanvankelijk herstel sprake van een zekere teruggang.

De factor kapitaal speelt in deze sector een grote rol. Verwacht mag worden dat uitbreidingsinvesteringen wel voorbij zijn, slechts vervangingsinvesteringen zullen in Nederland plaatsvinden. De factor arbeid speelt slechts een geringe rol in het productieproces. Voor de gehele chemische industrie bedragen de loonkosten ongeveer 20% van de omzet. Voor de petrochemie, verantwoordelijk voor 40% van de afzet en voor 27% van het personeelsbestand, zullen de loonkosten nog veel lager liggen. In de aardolieindustrie met een omzet per werknemer (1978) van f 1.450.000,— is de situatie nog extremer. Ondernemersargumenten, dat de vijfde ploeg niet mogelijk is in verband met de internationale concurrentiepositie, zijn gezien de grote hoeveelheid vastgelegd kapitaal en het internationale karakter van de concerns dan ook onzin.

Een groot gedeelte van de productie in de chemie en de aardolie-industrie is bestemd voor de export. Maar slechts 15% wordt in

Nederland tot eindproduct verwerkt. (zie figuur).

Een groot gevaar voor de werkgelegenheid ligt in het feit dat basischemie-producten en intermediaire producten, vaak niet op hoogwaardige, in Nederland ontwikkelde, technische kennis berusten, maar veelal zijn ontwikkeld op de hoofdkantoren van buitenlandse multinationals. Deze zullen geen moeite hebben hun productie te verplaatsen als dit politiek noodzakelijk wordt. Rijnmond dankt het dan ook slechts aan zijn gunstige ligging en grote hoeveelheid relaties tussen de bedrijven onderling, dat er werkgelegenheid in de chemie aanwezig is.

In de komende jaren zullen kolen weer een veel grotere rol gaan spelen met name bij de energieopwekking, waarbij de grote oliemaatschappijen een belangrijke rol zullen gaan spelen. Shell is bijvoorbeeld bezig met het ontwikkelen van nieuwe technieken voor kolenvergassing en heeft grote investeringen gedaan in kolengebieden. Dat laatste geldt ook voor andere oliemaatschappijen.

In het Rijnmondgebied zijn zeer belangrijke investeringen gedaan die niet zonder meer losgelaten zullen worden. Het is echter nodig dat in Nederland meer eindproducten zullen moeten worden vervaardigd. En als er niets verandert in de zeggenschap

van de werkers, zal overeenkomstig de grillen van de multinationals de toekomstige ontwikkeling van het Rijnmondchemie-complex zich voltrekken.

De metaalindustrie

De metaalindustrie heeft in het Rijnmondgebied sterke relaties met de ontwikkelingen in de haven en de chemie. Over het algemeen zijn de bedrijven, uitgezonderd die van de scheepsbouw erg klein. Deze bedrijven produceren veelal aanvullend, bijvoorbeeld installatie, constructie en pijpleidingbouw, onderhoud, en bouw van gespecialiseerde machines. Deze bedrijven produceren voor 85% voor de binnenlandse markt en vertegenwoordigen een zeer aanzienlijke werkgelegenheid. Het zijn deze bedrijven die in het haven- en chemiecomplex een onmisbare functie vervullen.

Duidelijk is ook, dat de reparatiesector van de scheepsbouw onmisbaar is voor het functioneren van Rotterdam als wereldhaven. Het is ook van grote betekenis dat reparaties in korte tijd kunnen worden uitgevoerd. Het karakter van dit werk geeft ook aan dat men met pieken en dalen in het verkeer moet omgaan. Een eventuele achteruitgang van de economische ontwikkeling in de haven zal onmiddellijke gevolgen hebben voor deze bedrijven en ook voor de dienstensector.

Anders ligt het bij de scheepsnieuwbouw, waar men van fusie naar sluiting en van sluiting naar fusie is gegaan, zonder dat van perspectiefverbetering sprake is. Door het wegvallen van de nieuwbouw zal er voor de reparatiesector ook kennis verloren gaan. De oriëntatie op produktvernieuwing gebeurt op twee gebieden. Enerzijds op het gebied van militaire productie, die gebaseerd is op tamelijk eenzijdig bruikbare technische kennis, die op zichzelf in verhouding tot het geïnvesteerde kapitaal zeer weinig arbeidsplaatsen oplevert. Ook ten aanzien van de stabiliteit van de

werkgelegenheid geeft dit ernstige bedenkingen. Plotselinge technologische veranderingen of een andere oriëntatie op verdediging, geven een grote kans dat een bepaalde produktie van de ene op de andere dag waardeloos wordt.

Een andere oriëntatie op produktvernieuwing ligt op het gebied van de kernenergie. Door met name de RSV is veel geld gestoken in de deelname aan kernenergieprojecten. Nu de weerstand tegen kernenergie in de publieke opinie steeds groter wordt, wordt de lobby van bankiers en regering die beide veel geld in deze zaak hebben gestopt, steeds feller, om alsnog tot de bouw van nieuwe kerncentrales te komen, en op die wijze het geïnvesteerde kapitaal nog terug te verdienen.

De huidige opvattingen van het Openbaar Lichaam Rijnmond en het gemeentebestuur van Rotterdam over meer invloed van werkers en overheid in de economische planning, hebben reeds heftige reacties opgeroepen bij havenondernemers. Chemie-imperia hechten in het geheel niet aan de belangen van het personeel.

Nodig is dat er van de kant van de arbeidersbeweging een analyse en discussie op gang komt over toekomstige ontwikkelingen in het Rijnmondgebied en de greep van de werkers daarop.

Het Gezamenlijk Actiecomité van Rotterdamse havenarbeiders heeft een belangrijke stap gezet met haar nota 'Pokerspel of beleid', om toekomstige ontwikkelingen in de haven met de werkers ter plekke te discussiëren. Voor een democratische machtsvorming ten aanzien van werkgelegenheid, milieu, welvaart en welzijn is de bundeling van alle progressieve krachten op korte termijn nodig tegen willekeur van ondernemers en overheid.

Wim Keizer

De 'heren specialisten' — een groep die voor ongeveer 15% uit vrouwen bestaat — verdienen een hoop geld. Het zijn 'top-inkomens-trekkers'.

Regering en parlement willen er fors in gaan snijden. Het hoogopgelopen conflict tussen het kabinet en de specialisten is zojuist bijgelegd.

Onder de bevolking en in de media zijn deze inkomens erg in discussie. Er bestaan diverse feiten en verzinsels, zowel van technische

als van politieke aard. Hieronder een poging tot nadere informatie, probleemverheldering en -beoordeling. In de eerste plaats om een concrete standpuntbepaling mogelijk te maken in het omstreden onderwerp van de specialisteninkomens. In de tweede plaats om bouwstenen aan te dragen voor een verdere ontwikkeling van de (top)inkomenspolitiek van de CPN.

Het geheel is bedoeld als aanzet voor verdere discussie.

DE TOPINKOMENS VAN DE MEDISCHE SPECIALISTEN

Meer dan 1200 specialisten waren op 21 augustus j.l. bijeen op de ledenvergadering van de Landelijke Specialisten Vereniging (LSV).

Deze massale opkomst was het gevolg van de kabinetsplannen om via een Prijzenbeschikking de inkomens van de specialisten in 2 jaar — over 1980 en 1981 — met gemiddeld f 80.000,— te verminderen.

Er schuilt dan ook veel waars in de constatering van de hoofdredacteur van Medisch Contact¹: 'Er zijn in het verleden altijd twee redenen geweest om een massale reactie van artsen los te krijgen. De eerste luidt dat de behandelingsvrijheid van de patiënt in het geding is; een goed voorbeeld daarvan zien we in het artsenverzet tijdens de oorlog. Een tweede reden is dat er belangrijke geldzaken aan de orde zijn...'

f 80.000,— is dan ook niet niks. Het is ongeveer gelijk aan tweemaal modaal. Als een rechts kabinet dat bedrag op het specialisteninkomen kort, dan moet dat wel buitensporig hoog zijn. Of raken de specialisten in echte financiële nood, zoals sommigen van hen beweren? Hoe zit het nu eigenlijk? Als we het over de verdiensten van de medisch specialist hebben, moeten we wel weten of

we praten over praktijkopbrengst, arbeidsinkomen of besteedbaar inkomen.

Deze — en andere — begrippen worden nogal eens door elkaar gehaald, terwijl er toch wezenlijke verschillen tussen bestaan.

Norminkomen

Het inkomen van de specialist is gekoppeld aan een ambtenarenschaal. Dit zogenaamde norminkomen wordt gevormd door het gemiddelde van het maximum van de ambtenarenschalen 152, 153 en 154. Voor 1977² was dit gemiddelde f 113.000,—. Hierbij wordt vijftig procent voor sociale voorzieningen inclusief pensioenkosten opgeteld ('aankleding'). Deze moet de specialist als zelfstandig ondernemer zelf opbrengen, terwijl de overheid dit als werkgever voor de ambtenaar betaalt. het aangeklede norminkomen voor 1977 was f 173.000,—.

In de praktijk evenwel bestaat er een verschil tussen het norminkomen, dat wat een specialist 'behoort' te verdienen, en dat wat hij of zij³ werkelijk verdient, het zogenaamde arbeidsinkomen.

Dit verschil noemt men de 'restpost'. Deze is

meestal positief, dat wil zeggen dat het arbeidsinkomen hoger is dan het norminkomen.

Het arbeidsinkomen wordt gevormd door de opbrengst van de praktijk, de omzet, met aftrek van de kosten voor hulppersoneel, instrumentarium, praktijkpand enz. Bij een

gemiddelde omzet van f 342.000,— in 1977 was het gemiddelde arbeidsinkomen f 256.000,—. Vergeleken met het norminkomen van f 173.000,— blijkt hieruit een positieve restpost van gemiddeld f 83.000,—

Zie voor schematische weergave tabel I.

Tabel I
Opbouw gemiddeld specialisteninkomen 1977

praktijkopbrengst (omzet)	f 342.000		
kosten	86.000		
<hr/>			
arbeidsinkomen	256.000		
norminkomen ('aangekleed')	173.000		
<hr/>			
positieve restpost		83.000	
norminkomen vergelijkbare ambtenaar		113.800	'bruto'
besteedbaar inkomen ⁴	meer dan	60.000	'netto'

Déze positieve restpost van f 80.000,— nu — op f 3000,— meer of minder wordt ken-

nelijk niet gekeken — wilde het kabinet er in twee jaar tijds afhaken.

Tabel II

	<i>Opbrengst minus kosten (vóór aftrek pensioen- premie) X f 1000,—</i>	<i>Peruurlon in vrij beroep Opbrengst minus kosten(excl.) pensioen- premie)</i>	
	<i>Totale opbrengst</i>		
1. <i>Oogheelkunde:</i>			
Solitair	233,3	f 131,40	f 95,10
Maatschap	214,2	f 131,80	f 96,40
2. <i>Orthopedie:</i>			
Solitair	264,3	f 135,40	f 90,—
Maatschap	274,9	f 123,30	f 97,60
3. <i>Gynaecologie:</i>			
Solitair	281,5	f 128,40	f 105,90
Maatschap	270,8	f 138,70	f 102,90
4. <i>Dermatologie</i>			
Solitair	184,1	f 119,70	f 84,80
Maatschap	183,8	f 111,50	f 79,40
5. <i>Kindergeneeskunde:</i>			
Solitair	162,8	f 106,80	f 78,60
Maatschap	158,5	f 85,20	f 62,80
6. <i>Cardiologie:</i>			
Solitair	345,2	f 185,80	f 136,30
Maatschap	290,9	f 172,40	f 112,80
7. <i>Radiologie:</i>			
Solitair	267,2	f 155,70	f 131,10
Maatschap	369,3	f 181,20	f 152,10

*Solitair is alleenwerkend
Maatschap is in gemeenschappelijk bedrijf
BRON: Interimrapport Commissie van Mansvelt.

Uit tabel II blijkt dat voor de verschillende specialismen de situatie niet gelijk is: meestal is de restpost positief, soms negatief. De verschillen zijn soms erg groot, zoals bijvoorbeeld tussen cardiologie (hart- en vaatziekten) en kindergeneeskunde. Ook binnen de specialismen blijken forse verschillen te bestaan.

Dit alles bleek nog eens uit een recente bedrijfsvoerings-enquête van de in oktober 1978 door de regering ingestelde Commissie van Mansvelt. (Commissie Structuur Honorering Medische Specialisten). Haar taak was het opzetten van een structureel onderzoek naar de honorering van specialistische hulp en het doen van aanbevelingen ter verbetering. Deze Commissie bracht zeer voortvarend dit voorjaar een interim-rapport uit. Hierin staan de resultaten van bovengenoemde enquête en verder een reeks voorstellen tot verbetering van de honoreringsstructuur. Genoemd wordt tariefsaanpassing met een accent op de praktijken met de grootste omzet per specialist, bijvoorbeeld door toepassing van een degressief tarief.⁵ Ook wordt aanbevolen het stelsel van praktijkoverdracht af te schaffen en het verschil tussen particuliere en ziekenfondstarieven op te heffen.

Die commissie en de LSV waren erg boos omdat de regering slechts de resultaten van die enquête voor eigen doeleinden, het prijs-inkomensbeleid, gebruikte en de rest van het rapport terzijde schoof. Een beproefde methode overigens.

Bovendien werd eenzijdig en selectief het regeringsbeleid t.a.v. de vrije beroepen gewijzigd; dat terwijl dat overleg met de LSV nog gaande was.

Dat prijs-inkomensbeleid is van toepassing op 16 categorieën van tezamen ongeveer 30.000 zelfstandige beroepsbeoefenaren. Ruim de helft daarvan is werkzaam in de medische sector en wordt gevormd door bijvoorbeeld medische specialisten, huisartsen, apothekers, tandartsen en fysiotherapeuten. De andere helft bestaat uit advo-

caten, notarissen, accountants, makelaars en architecten. Een uiterst heterogeen gezelschap. Samen zetten zij jaarlijks een bedrag om van ongeveer 4,5 miljard. De medische sector neemt daarvan tweederde voor haar rekening. Het aandeel van de 6000 specialisten — éénvijfde van het totaal — bedraagt éénderde ofwel 1,5 miljard. Vrijwel alle academisch opgeleide vrije beroepsbeoefenaren bevinden zich in de hoogste 1% van onze inkomensverdeling. De specialisten genieten, samen met de notarissen, de hoogste inkomens. Ook worden bij hen de hoogste positieve restposten gevonden.

Overigens zijn cijfermatige gegevens hieromtrent zeer schaars, gebrekkig en moeilijk verkrijgbaar.

Het prijs-inkomensbeleid t.a.v. de vrije beroepen wás als volgt: in het kader van het algemeen inkomensbeleid en de bezuinigingen zou het bedrag dat bóven de norm-inkomens werd verdiend zodanig worden afgebouwd, dat het gemiddelde inkomen per beroepsgroep in guldens — netto dus — niet meer dan 2,5% per jaar zou dalen. Het parlement scherpte dit in 1979 aan tot 4% (in de praktijk werd trouwens tot nu toe niet meer dan 2,5% gehaald).

De LSV was akkoord met dit beleid: '...is van mening dat, in een tijd waarin zelfs de laagste inkomensstrekkers moeten 'inleveren', zeker ook de medische specialisten moeten matigen. Voor bepaalde specialismen zal dit ongetwijfeld leiden tot een zekere tariefsverlaging. Dit standpunt is bij herhaling, ook publiekelijk, naar voren gebracht.' Bedacht moet worden dat het hier gaat om extra matiging, namelijk boven op de inkomensachteruitgang die het gevolg is van de aantasting van de ambtenarensalarissen. Immers het norminkomen is gekoppeld aan een ambtenarenschaal. Dus als de ambtenaar twee- tot drievoudig gepakt wordt, overkomt dat de medisch specialist drie- tot viermaal.

In het nieuwe regeringsbeleid zou de oorspronkelijke extra-inkomensachteruitgang

van 2,5% resp. 4% per jaar nu oplopen tot gemiddeld 13,8% in twee jaar, afhankelijk van het specialisme (dit is dus overeenkomend met de eerder genoemde f 80.000,— bruto die in twee jaar op het arbeidsinkomen gekort zou worden).

Specialisten protesteren

De Prijzenbeschikking is dus de specialisten massaal in het verkeerde keelgat geschoten. Ze gaan, en ze doen dit al langer, akkoord met afbouw tot het norminkomen en herziening van de honoreringsstructuur. Ze steigen echter tegen het eenzijdig afkondigen van de maatregel. Ze vinden de maatregel selectief; waarom alleen zij? De snelle afbouw in twee jaar brengt vele specialisten in financiële moeilijkheden en met name dan de jongeren die pas geïnvesteerd hebben in een praktijk. Daarnaast werden eerdere afspraken geschonden, onder andere die over de extra toeslagen wegens langere werktijden.

De LSV dreigde met, soms vergaande, acties. Overleg met overheidsinstanties werd opgeschort, bepaalde keuringen werden niet meer verricht. Zo nodig zou overgegaan worden tot het instellen van zogenaamde 'zondagsdiensten' waarbij alleen spoedeisende gevallen zouden worden geholpen. Niet onbegrijpelijke acties. Bedenklijk echter was het plan waarbij de patiënten contant zouden moeten betalen voor de verleende hulp. Vooral tegen de achtergrond van het feit dat de LSV niet thuis gaf toen er geprotesteerd moest worden tegen de dreigende invoering van het 'eigen risico' in de voorafgaande periode. In september debatteerde de Tweede Kamer uitgebreid en vrijwel uitsluitend over deze kwestie. Dit hoewel het 'Prijz- en inkomensbeleid van de Vrije Beroepsbeoefenaars' in het algemeen aan de orde was. De Kamer gaf het kabinet het groene licht, maar gaf wel te verstaan dat de methode van afbouw verbeterd diende te worden.⁷ Ondertussen

deed in november j.l. de rechter uitspraak in het kort geding tussen de LSV (eiseres) en de Staat der Nederlanden (gedaagde) inzake de betreffende prijzenbeschikking.

De LSV besliste deze eerste ronde in haar voordeel. De regering heeft een wettelijk niet toegestane methode gebruikt en zal dus haar huiswerk over moeten doen.⁸ Zeer snel daarna werd na geheime onderhandelingen tussen het kabinet en de LSV een voorlopige compromis-overeenkomst bereikt. In plaats van f 80.000,— zal de specialist f 16.000,— bruto in moeten leveren. Verder is er een commissie van 'onafhankelijke wijze mannen' ingesteld, die voor 1 april 1981 grondig het 'norminkomen' bestudeerd moet hebben. Daarna zou dan de 'definitieve' afbouw kunnen beginnen.

Na deze ommezwaai (?) zei minister Albada: 'Wij staan open voor kritiek bij wezenlijke problemen. En juist bij de specialisten was er zo'n probleem'. Zoiets hebben de WAO-ers, de jongeren en de minimumloners hem nooit horen zeggen! Het kabinet speelde dan ook een vals spel, volgens een bekend recept in de volgende variatie. Pak de specialisteninkomens selectief en snijd ze met de botte bijl. Voeg daarbij een schijnprogressieve saus en overgiet daarmee de al op tafel staande loonmaatregel en de kortingen op de uitkeringen zodat deze beter geslikt worden. Dien het geheel met zoveel mogelijk wapengekletter op. Maak daarna vlug een slap aftreksel van het oorspronkelijke plan en zet de rest daarvan in de ijskast. Neem Bestek '81 weer ter hand en ga aan tafel verder met het schrappen en snijden der minima. Smakelijk eten.

Inkomenspolitiek van de CPN

Of bovenstaande beoordeling van dit rechtse kabinet klopt is eigenlijk minder interessant dan de vraag hoe wijzelf, als CPN, staan ten opzichte van het specialisteninkomen — als voorbeeld van een topinkomen!

Voor de arbeidersbeweging zijn hier naar mijn mening twee — te onderscheiden maar niet te scheiden — vraagstukken aan de orde.

Een is van *inkomenspolitieke aard* (hoge inkomens nivelleren naar beneden) en een ander betreft onze *benadering van de middengroepen* (klassepositie van de specialisten). Beide vraagstukken hebben principiële en tactische kanten: wat wil je eigenlijk bereiken en hoe realiseer je dat in de praktijk.

De basis van de inkomenspolitiek van onze partij werd in het 'Actie- en eisenprogram van de CPN' van april 1978 als volgt weergegeven:

- Verdediging en uitbreiding van de koopkracht door loonsverhoging.
- Herstel van de volledige en automatische prijscompensatie.
- Terugdringen van grote inkomensverschillen door een versneld optrekken van de laagste inkomens, door winstatroming en extra belastingheffing de zeer hoge inkomens aanpakken van

grote vermogens bezitters, van hen die door opeenhoping van commissariaten, adviseurschappen en andere duurbetaalde ondernemersdiensten of anderszins buitensporige inkomens verwerven

- Verbetering van de laagste inkomens dient door de ondernemers te worden gefinancierd en niet ten laste van andere werknemers
- Openbaarheid van met name hogere inkomens.

In de tweede editie van het IPSO-plan (1979) 'voor werk en een beter bestaan' wordt in het kader van een financieringsplan ter bevordering van de werkgelegenheid gesteld:

- 'Door herziening van de tarieven van de directe belasting en vermindering van aftrekmogelijkheden is een extra bedrag aan belasting te verkrijgen van de hoge inkomens. Belastingen en premies blijven boven de middeninkomens niet progressief te werken.

In 1975 verwierf ruim één procent van de inkomenstrekken een besteedbaar

inkomen (na belasting) van f 60.000,— of hoger; voor deze groep als geheel een bedrag van vijf miljard gulden. Uit het rapport van de commissie Bijsterveld blijkt voorts een aanzienlijke ontduiking van de inkomstenbelasting door hogere inkomens die honderden miljoenen aan belastinginkomen kost. Van de hoge inkomens kan door verhoging van de tarieven een extra bedrag van 0,5 miljard gulden worden geheven.'

In het onlangs gepubliceerde plan voor een ander sociaal-economisch beleid van onze Tweede Kamer-fractie vinden we 'meer belasting op hoge inkomens/vermogen, bestrijding fraude, wegnemen lekken... 1 miljard'.

Op grond van deze citaten maar meer nog op grond van de discussie in de partij en van de partij met anderen lijkt me dat er een ontwikkeling, een verschuiving, plaatsvindt in de standpuntbepaling in het vraagstuk van 'het aanpakken van (...) de topinkomens en topvermogens' zoals het geformuleerd wordt in de Resolutie inzake sociaal-economische strijd (27^e partijcongres).

Hoge inkomens worden minder omzichtig en ook concreter benaderd. 'Nivelleren naar beneden mag, soms moet het en al eerder dan bij de 'buitensporige inkomens'.

Ik vind ook dat de top-inkomens aangepakt moeten worden. hierbij spelen *economische* overwegingen een rol (zeker in crisistijd zie bijv. het IPSO-plan). Op zichzelf worden zeer grote inkomensverschillen massaal als onrechtvaardig ervaren, zeker door hen die van een uitkering of minimumloon moeten rondkomen. Ook de laatste overweging moet voor een communistische partij belangrijk zijn!

Is het inkomen van de medisch specialist hoog? Ja. Is het een top-inkomen? Het lijkt me van wel. Hoewel ik eigenlijk niet weet welke criteria je daarvoor aan moet leggen. Vrijwel alle specialisten behoren tot de één procent inkomstenstrekkers die in 1975 een besteedbaar inkomen van f 60.000,— of hoger verwierven (zie ook het IPSO-plan).

Ook als hun arbeidsinkomen afgebouwd zou worden naar hun norminkomen. Daarom moeten naar mijn mening de specialisteninkomens duidelijk aangepakt worden.

Een economische benadering

Bij het concreet aanpakken van de specialisteninkomens en ook van de topinkomens in het algemeen moeten we echter niet alleen naar de hoogte van het inkomen kijken. Verschillende andere overwegingen dienen ook een rol te spelen.

Hoe komt het inkomen tot stand? Wat en hoeveel moet er voor gedaan worden? Wordt er in dienstverband of als vrij ondernemer gewerkt? Wie is de werkgever bij het dienstverband? Heeft die vrije ondernemer nog anderen in dienst die meerwaarde produceren? Wat is de gebruikswaarde van het afgeleverde produkt? Wie controleert de kwaliteit ervan? Wie betaald de prijs van dat produkt? En wie bepaalt het? Wat zijn de arbeidsomstandigheden waaronder het inkomen verworven wordt? Welke elementen vormen de reproductiekosten⁹ eigenlijk? Wat gebeurt er met het ingeleverde deel van het topinkomen? Wat is de klasse-positie van de topinkomenstrekker? Er zijn voorlopig meer vragen dan antwoorden. Eigenlijk is het voer voor marxistische economen. Toch wil ik proberen met wat eenvoudig-economische benoemingen enige greep op de problematiek te krijgen. Inkomen uit winst, vermogen of gewone diefstal is wat anders dan met werken verdiend inkomen: een medisch specialist is geen rentenier. Hij werkt 50-70 uur per week.

Hard, lang en onregelmatig. Er zijn dus hoge reproductiekosten, ook door de grote verantwoordelijkheid van het werk. Bovendien dragen de langdurige opleiding, het op peil houden en verhogen van kennis en vaardigheden en dergelijke factoren bij aan de hoge reproductiekosten. De prijs van de arbeidskracht (ruilwaarde) van de specialist

is daarom hoog. Een opwaartse invloed wordt hierop nog uitgeoefend door de schaarste op de specialistenmarkt. Het gewone produkt dat hij levert, de patiëntenzorg, is onder andere een bijdrage aan het onderhoud van de arbeidskracht van anderen.

De gebruikswaarde daarvan wordt maatschappelijk hoog gewaardeerd. Toch is er slechts een beperkte kwaliteitscontrole door de patiënt(en) en de specialisten onderling. Meestal werkt de specialist als zelfstandige. Hij wordt dan voornamelijk betaald per verrichting, hij ontvangt als het ware stukloon. Hij heeft een bepaalde omzet, maakt daarvoor kosten, wat na aftrek een arbeidsinkomen ('bruto') oplevert, betaalt daarover belasting en houdt een besteedbaar inkomen ('netto') over.

Hij wordt geacht een norminkomen te verdienen. Als hij harder, langer of vlugger werkt verdient hij meer.

Door indienstneming van hulpmiddelen zou hij 'door uitbuiting winst' kunnen maken, als de kosten daarvan minder zijn dan de extra verkregen inkomsten.

Hij loopt het, weliswaar uiterst kleine risico van te weinig werk omhanden hebben en 'te weinig' te verdienen of failliet te gaan. Steeds vaker werkt de specialist in dienstverband van een ziekenhuis. Via een dagloon verdient hij dan ongeveer het norminkomen wat nog steeds een topinkomen is. De ziekenfondsen en de particuliere ziektekostenverzekeraars betalen de specialist als 'zelfstandige' per verrichting uit. Bij de 'loonafhankelijke' specialist zit daar nog de ziekenhuisdirectie als werkgever tussen. In — steeds minder vrije — onderhandelingen tussen de ziekenfondsen en de 'specialistenvakbond' (LSV) worden de verrichtingstarieven vastgesteld: de prijs van het produkt dus. De overheid houdt daarop toezicht. Via wettelijke en onwettelijke maatregelen van de opeenvolgende kabinetten worden de marges van die onderhandelingen steeds smaller.

Tegenstelling premiebetaler — specialist?

In de ziekenfondsen zitten vertegenwoordigers van de 'premiebetalers' (o.a. FNV) en van de 'medewerkers' (o.a. LSV).

De ziekenfondsen verwerven hun financiën uit de 'ziekenfondspremie' die de werknemers moeten betalen: voor de helft direct, voor de andere helft indirect via hun baas. De specialisten worden uit 'gemeenschaps-gelden' betaald. Staat de specialist daarmee letterlijk gesproken in dienst van de 'gemeenschap'? Is de gemeenschap de baas? Of is het ondernemersdom ook voor de helft de baas op grond van het werkgeversdeel van de ziekenfondspremie?

Het figuurlijk in dienst staan van de gemeenschap (van arbeiders) resp. de ondernemers is ook al zo'n kwestie met dubbel karakter. Wie heeft het meeste baat bij reproductie van de arbeidskracht?

Deze vragen zijn misschien te simpel gesteld en de mogelijke antwoorden te ingewikkeld om zomaar te geven. In ieder geval lijkt het mij dat er een zekere tegenstelling bestaat tussen het zakelijk belang van de premiebetaler en van de specialist. Per slot heeft de specialist belang bij een hoog inkomen en de premiebetaler bij een lage ziekenfondspremie.

Dat is geen tegenstelling in de orde van arbeid tegenover kapitaal of bevolking tegenover multinationals.

De tegenstelling tussen premiehoogte en specialisten-inkomen is beter te benaderen door haar te vergelijken met die tussen inkomen en huur, waarbij we even afzien van wie of wat de huur opstrijkt. Immers de hoogte van de huur krijgt vooral betekenis in het licht van het inkomensniveau van de huurder. Zo is de concrete koopkracht van de premiebetaler bepalend voor de betaalbaarheid van het (verrichtingen)tarief en dus voor het inkomen van de specialist. Zoals tarieven voor openbaar vervoer of aardgas te hoog kunnen zijn, zo kan dat ook het geval zijn met het tarief van de specialistische verrichtingen.

Wij treden dan op tégen dergelijke hoge tarieven én vóór koopkrachthandhaving en -uitbreiding.

Nivelleren voor tanks?

Het zou te berekenen zijn hoe hoog het bedrag is dat vrijkomt als de arbeidsinkomens van de specialisten teruggebracht zouden worden tot de norminkomens.

Het effect zou in de premiehoogte of koopkracht van de werknemers doorberekend kunnen worden. Ook zou bekeken kunnen worden hoe dit geld in de gezondheidszorg zèlf besteed zou kunnen worden, bijvoorbeeld voor meer specialisten die dan korter (en beter en gezonder?) kunnen werken, voor meer personeel rond het bed of voor afschaffing van het 'eigen risico'.

Het is natuurlijk van doorslaggevend belang of het vrijkomende bedrag zo besteed wordt of dat het naar de ondernemers of bewapening overgeheveld wordt. Het maakt mijns inziens dan ook verschil of men onder kapitalistische verhoudingen of onder verhoudingen waarin men onderweg is naar het socialisme dergelijke maatregelen neemt. Om het dichterbij huis te halen: een progressieve meerderheid *moet* de specialisten inkomens aanpakken, maar *mag dit alleen* doen als zij een vooruitstrevende besteding van het vrijkomende geld kan garanderen. Of nog anders gezegd: liever een specialist in een Jaguar, dan een generaal in een Leopard.

De specialist als klassevijand?

Als bovenstaande vragen beantwoord of op z'n minst overwogen zijn rest er nog een uiterst belangrijke vraag. Hoe benader je de specialisten en hun organisaties? De arbeidersbeweging heeft naar mijn mening geen enkel belang bij oorlog met de specialisten, tenzij men de klassepositie van de specialist zou kenschetsen als die van groot-kapitalist.

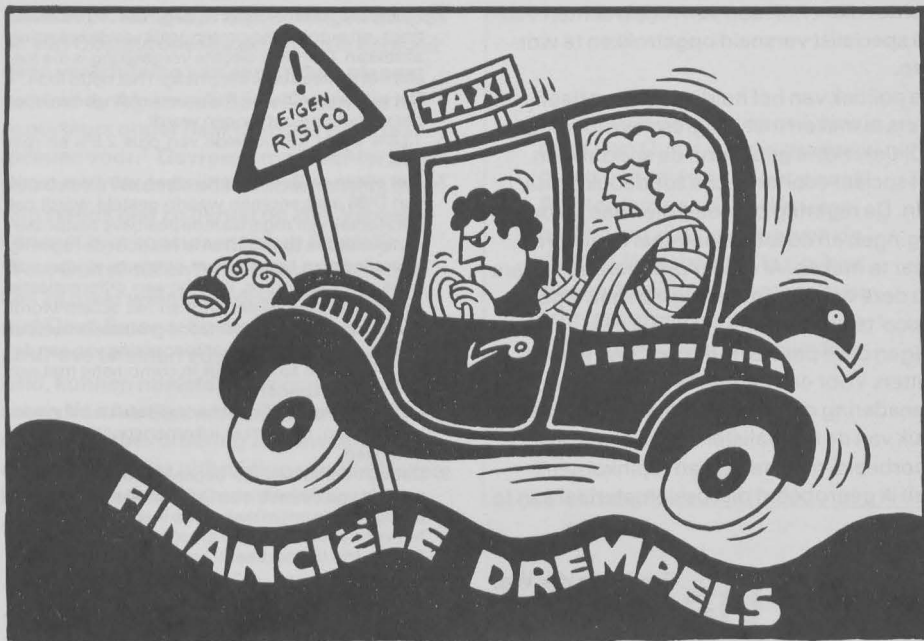
Het gaat niet aan de specialist te benaderen als een van de grootste klassevijanden: schaf zijn vrije ondernemerschap af, leg hem verplicht aan banden binnen een dienstverband en pak zijn inkomen stevig aan. Banken en multinationals, bijvoorbeeld de farmaceutische concerns en de medische apparatenindustrie, moeten genationaliseerd worden, maar of een dergelijke 'ontei-gening' van de specialisten het socialisme dichterbij brengt is zeer de vraag.

Immers, de zelfstandige specialist behoort tot de middengroepen. Samen met de andere vrije beroepsbeoefenaren, de boeren, de vissers, de winkeliers enz. De specialist in dienstverband zou men een 'zich proletariserende ex-middengroeper' kunnen noemen. Gezien ook ervaringen in socialistische landen is het van belang de middengroepen en dus ook de specialisten serieus en niet dogmatisch te benaderen. Middengroepen zijn potentiële bondgenoten van de arbeidersbeweging!

Het komt toch steeds minder voor dat het klein-bedrijf uitgroeit tot een multinational. De specialist van vadaag is al helemaal niet de monopolist van morgen. Het is van belang dat wij het expliciete recht op een zelfstandig en loononafhankelijk bestaan erkennen. Ik ben het wat dat betreft eens met Max van den Berg.¹⁰ Toch zijn er in dit verband grenzen, lijkt mij. Toegespitst op medisch specialisten worden deze bereikt als ten eerste door hulp personeel geproduceerde meerwaarde ten eigen bate wordt aangewend en ten tweede als gezondheidsbelangen van de patiënt in conflict raken met de financiële belangen van de specialist.¹¹

Maar nogmaals, bij onze benadering van de specialisten dient voorop te staan dat zij onze potentiële bondgenoten en niet onze klasstegenstanders zijn.

Daarbij zijn in het huidige, voorlopig bijgelegde conflict de argumenten van de specialisten overtuigender dan die van de regering. Ze dienen ernstig genomen te worden en mét hen dient bekeken te worden hoe en

STOP HET EIGEN RISICO !

op welke termijn hun inkomens op *maatschappelijk meer aanvaardbaar peil* gebracht kunnen worden.

Uitgangspunt daarbij moet de controleerbare garantie zijn dat de vrijkomende gelden op een progressieve wijze *besteed* worden. Afbouw van de specialisten inkomens mag *niet selectief* zijn. Het dient te geschieden binnen het kader van een vooruitstrevende en samenhangende (top)inkomenspolitiek. In eerste instantie dient gestreefd te worden naar afbouw van de verdiende arbeidsinkomens tot de op basis van onderhandelingen al vele jaren geleden tot stand gekomen afspraken over *norminkomens*.

De beste methode daarvoor lijkt die van de invoering van een *degressief tarief*.¹² Dit betekent dat bij meer verrichtingen de opbrengst per verrichting steeds kleiner wordt. Zo'n afbouw genuanceerd naar de verschil-

lende specialismen lijkt gezien aangegane verplichtingen en schuldenlasten in twee jaar niet, maar in zo'n vijf jaar wél haalbaar. Het vrijkomende geld *dient weer in de gezondheidszorg besteed te worden*. Bij voorkeur voor het creëren van meer arbeidsplaatsen voor specialisten. Daarmee zou ook de mogelijkheid geschapen worden dat de specialisten hun *te lange werktijden* zouden kunnen terugbrengen naar maatschappelijk aanvaardbaarder proporties. Zowel voor henzelf als voor de kwaliteit van de hulpverlening. Bij genormaliseerde werktijden zou nog een deel van het ('aangeklede') norminkomen afgeroomd kunnen worden. Of geldt dan ook 'arbeidstijdverkorting met behoud van inkomen'? Het dienstverband dient niet verplicht, wel gestimuleerd en aantrekkelijk gemaakt te worden.

Verder dient het loon van hulpkrachten van de specialist versneld opgetrokken te worden.

De politiek van het huidige kabinet heeft niets te maken met progressieve inkomenspolitiek. Het is goedkoop de specialisten tot sociaal-economische zondebok te maken. De regering probeert hiermee de bezuinigingen en de loonmaatregel aanvaardbaar te maken. Al eerder probeerde Lubbers op deze wijze de invoering van het 'eigen risico' te verkopen.

Tegen deze politiek moet de CPN zich verzetten. Voor een alternatieve progressieve benadering door onze partij van het vraagstuk van de specialisteninkomens — als voorbeeld, nogmaals, van topinkomens — heb ik geprobeerd discussiemateriaal aan te dragen.

Gerrit van der Wal

Noten

1. Medisch Contact is het weekblad van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij ter bevordering van de Geneeskunst.
2. Complete gegevens van recenter datum zijn er nog niet.
3. Voor de leesbaarheid staat er in het vervolg alleen maar hij.
4. Het is moeilijk specialisteninkomens e.d. precies te vergelijken met een modaal- of minimumloon. Aan de ene kant moet een specialist bijvoorbeeld studiekosten van studerende kinderen zelf betalen, zijn er hoge vaste lasten (waar hij dan ook wel meer voor heeft). Aan de andere kant krijgt hij meerdere keren kinderbijslag, kan hij huisvestings- en autokosten grotendeels van de belasting aftrekken. De minst slechte vergelijking is die tussen het besteedbare inkomen en het netto loon.
5. Dat wil zeggen dat hij meer verrichtingen minder per verrichting ontvangen wordt.
6. 13,8% is het gemiddelde van plus 2,5% en min 19%.
7. Met alleen de Boerenpartij tegen werd een motie van D'66 aangenomen waarin gesteld wordt dat 'de afbraak van zogenaamde positieve restposten van medische specialisten in het door de regering voorgenomen tempo dient plaats te vinden volgens een methodiek, waarbij een differentiatie per specialisme plaatsvindt en het accent wordt gelegd op de praktijken met de grootste omzet per specialist, met name door toepassing van een degressief tarief, zo mogelijk in combinatie met een abonnementstarief'.
8. De Prijzenwet is officieel bedoeld om de inflatie tegen te gaan, niet om er inkomenspolitiek mee te bedrijven.
9. Dat zijn de kosten die bepaald worden door de waarde van de levensbenodigdheden die voor de produktie, de ontwikkeling, de instandhouding en het voortbestaan van de arbeidskracht noodzakelijk zijn (zie bijvoorbeeld 'Loon, prijs en winst', K. Marx).
10. Max van den Berg 'Middenklasse en democratische machtsvorming' P&C 10/1979.
11. Deze mogelijkheid is reëel omdat het huidige financieringssysteem de specialist in de verleiding kan brengen meer verrichtingen te declareren door bijvoorbeeld patiënten korter en vaker te zien. Dit kan nadelig zijn voor de gezondheid van de patiënt. Dergelijke mogelijkheden dienen daarom geëlimineerd te worden. Hoe dit precies moet gebeuren is te ingewikkeld binnen het kader van dit artikel. Stimuleren van het dienstverband is daarbij in ieder geval het belangrijkste instrument.
12. Het toepassen van het systeem van degressieve tarieven kan op meerdere topinkomens toegepast worden. Daarmee kan het een aanvulling zijn op progressieve belastingmaatregelen die op topinkomens toegepast zouden moeten worden. (Zoals bijvoorbeeld voorgesteld in het IPSO-plan.)

'Elke nieuwe markt vraagt een eigen aanpak en een Oosteuropese zakenman is bepaald geen verschijning van een andere planeet', zo hield de Algemene Bank Nederland de exporteurs onder haar clientèle twee jaar geleden voor.¹ Gevreesd moet echter worden dat de Nederlandse ondernemers daar nog steeds niet zo gerust op zijn. Vergeleken met hun concurrenten uit Frankrijk, West-Duitsland en Italië bijvoorbeeld maken zij maar weinig werk van de handel met Oost-Europa. En ondanks de mogelijke positieve effecten voor de werkgelegenheid, kunnen minister van economische zaken Van Aardenne en zijn staatssecretaris voor exportbevordering zich evenmin echt druk maken over uitbreiding van het Nederlands aandeel in de Oost-West handel.

De redactie van Politiek en Cultuur heeft Han Quast, lid van de werkgroep buitenland van het gewest Amsterdam van de PvdA, uitgenodigd om zijn visie te geven op de Oost-West handel. In zijn hier volgende bijdrage wordt ook een licht geworpen op de handelsbetrekkingen tussen Nederland en de socialistische landen.

NEDERLAND EN DE OOST-WEST HANDEL

Sinds 1970 heeft de handel tussen de socialistische landen van Oost-Europa² en het westen zich belangrijk uitgebreid. Aan de ene kant was dit het gevolg van het weggeven van de Koude Oorlog, waardoor aan westerse kant een aantal politieke belemmeringen voor uitvoer naar de socialistische landen — en in het bijzonder de jarenlang door de Verenigde Staten geïnspireerde embargobepalingen — wegvielen. Voor sommige westerse regeringen vormde het aanknopen van handelsbetrekkingen met de Sowjet-Unie en andere Oosteuropese landen een centraal onderdeel van de ten aanzien van deze landen gevoerde buitenlandse politiek. Zo werden door de regering-Brandt/Scheel in het begin van de jaren zeventig in het kielzog van de zogeheten ostverträge met Oosteuropese landen belangrijke orders voor het Westduitse bedrijfsleven in de wacht gesleept.

Anderzijds hing de sterke groei van de handel tussen Oost en West samen met een belangrijke wijziging van de handelspolitiek van de socialistische landen, die in dezelfde periode haar beslag kreeg. Behalve met (ontspannings) politieke overwegingen, hing deze verandering samen met de economische problemen die zich in geheel Oost-Europa manifesteerden: stagnerende groei en een ontoereikend aanbod van consumptiegoederen voor de eigen bevolking. Import van westerse technologie en landbouwproducten moesten soelaas bieden voor de stagnatie, die tot onvrede onder de bevolking, en, zoals in 1970 in Polen, tot open conflicten tussen bevolking en regerings-/partijapparaat leidde. Vooral in de eerste helft van de jaren zeventig nam de omvang van de Oost-Westhandel met grote sprongen toe. Bijgaand staatje geeft hiervan een duidelijk beeld.

Westerse in- en uitvoer uit/naar O.-Europa en de SU (Volume in miljoenen 1965 US-dollar) 1965-1977.

JAAR	INVOER	UITVOER
1965	4147.3	3846.5
1966	4844.1	4454.5
1967	5341.4	4891.8
1968	5682.5	5409.0
1969	6051.6	5692.8
1970	5996.1	6281.2
1971	6303.1	6789.5
1972	7097.3	8764.8
1973	7883.5	9968.4
1974	7073.0	9956.4
1975	6838.0	11490.7
1976	8005.4	13199.0
1977	8262.7	12298.4

(Cijfers ontleend aan UN Economic Commission for Europe, Ec. Bulletin for Europe vol. 31, no. 1, pp. 150, 153.)

Duidelijk te zien is dat vooral de westerse uitvoer naar de socialistische landen sterk gestegen is. Daarmee komen we op een belangrijk probleem van de handel tussen beide blokken: de handelsbalanstekorten van de socialistische landen.

Het op vergroting van de invoer gerichte beleid van de socialistische staten leidde al snel tot invoeroverschotten en daarmee tot oplopende schulden aan het westen: een ontwikkeling die rond 1975 haar hoogtepunt bereikte. Een aantal factoren speelde hierbij een rol.

De socialistische landen betaalden hun invoer uit het westen — zoals gezegd vooral bestaand uit hoogwaardige technologie (complete fabrieken en industriële installaties), en daarnaast uit landbouwprodukten (graan) — in hoofdzaak met grondstoffen, halfabrikaten en minder gecompliceerde industrieproducten.³

Vooraf deze laatste categorie is echter moeilijk op westerse markten af te zetten, omdat vooral hier problemen als gebrekkige kwaliteit van de betreffende produkten en ontoereikende verkooptechnieken meespelen. Niet minder belangrijk is de crisis in de westerse kapitalistische economie, die in 1974/75 in volle hevigheid uitbrak en zoals bekend tot op de dag van vandaag voortziet; ook in de internationale handel. Niet

alleen bracht deze crisis een inzakken van de vraag met zich mee, waardoor de export-industrieën van de socialistische landen met teruglopende verkopen in het westen te kampen kregen, maar ook werden de protectionistische neigingen aan westerse kant sterker.⁴ Alleen de Sowjet-Unie heeft dankzij haar grondstoffenvoorraden, en in het bijzonder de olie- en aardgasreserves, enigszins van de ontwikkelingen op de wereldmarkt kunnen profiteren.

De oplopende tekorten leidden in 1975 tot een record-hoogte van de schulden aan het westen. Ondanks de olieprijsverhoging (olie-export uit de Sowjet-Unie naar het westen kwam pas later echt op gang, als gevolg van het streven van westerse regeringen hun energie-aankopen te spreiden) had de Sowjet-Unie in dat jaar een schuld van 4,2 miljard dollar. Daarna volgde Polen (2,5 miljard), Bulgarije (0,73), Hongarije (0,7) en de DDR (0,5).⁵

De regeringen van deze landen zagen zich genoodzaakt tot het nemen van maatregelen die de invoer uit het westen moesten afremmen; maatregelen die in de meeste gevallen inderdaad ook het gewenste effect sorteerden (met Polen als grote uitzondering). Weliswaar bleven de schulden bij westerse banken (onder meer op de Eurogeldmarkt) en overheden bestaan, maar op

een peil dat door westerse bankiers en Oosteuropese leiders eensgezind aanvaardbaar werd en wordt geacht.

Plan-economie

Uit het feit dat de socialistische landen gretiger uit de kapitalistische landen importeren dan omgekeerd het geval is, mag niet worden afgeleid dat de Oost-West handel voor de westerse economieën van ondergeschikt belang is. Weliswaar vormt de handel met de socialistische landen voor de westerse landen maar een klein deel van hun totale internationale handel (voor Frankrijk en West-Duitsland bedraagt dit aandeel al een aantal jaren zo'n 4 tot 6%), toch is de export naar de Sowjet-Unie en Oost-Europa van groter belang dan de percentages doen vermoeden.

In de eerste plaats betekent het handel drijven met een plan-economie voor het westers bedrijfsleven zekerheid. Zoals de al geciteerde ABN opmerkt over de groter geworden importbehoefte van de socialistische landen: *'Dit betekent voor het westen ruimere afzetmogelijkheden op markten, die minder gevoelig worden geacht voor conjunctuurschommelingen en daardoor een aantrekkelijk tegenwicht vormen bij recessies en meer conjunctuurgevoelige markten.'*⁶

Daarbij komt de aard van de producten waar in Oost-Europa en de Sowjet-Unie vraag naar bestaat: technologisch hoogwaardige machinerie, industriële uitrustingsgoederen en vaak complete fabrieken. Voor het westen gaat het hier om bedrijfstakken die slechts rendabel voor de internationale markt kunnen produceren, maar die, anders dan de consumptiegoederenindustrie, buiten het geïndustrialiseerde deel van de wereld geen markttuitbreiding van betekenis kunnen verwachten: een transistorradio verkopen is iets anders dan een ethyleenfabriek slijten.

Niet in de laatste plaats gaat het in deze

investeringsgoederenindustrie om tamelijk arbeidsintensieve productieprocessen. In West-Duitsland, verreweg de belangrijkste westerse handelspartner van de socialistische staten draait bijvoorbeeld een belangrijk deel van de machinebouwindustrie op orders uit de Sowjet-Unie en Oost-Europa. SPD-secretaris Egon Bahr schatte onlangs het aantal arbeidsplaatsen dat met Westduitse leveranties aan de socialistische landen gemoeid is op 600.000.⁷

Het is daarom niet onbegrijpelijk dat veel westerse ondernemingen, ondanks de specifieke moeilijkheden die voortvloeien uit de manier waarop de socialistische landen hun buitenlandse handel georganiseerd hebben, graag zaken doen met het reëel bestaande socialisme. Zo accepteren de leveranciers van fabrieken bijvoorbeeld vaak afbetaling in de vorm van eindproducten van de geleverde installatie (een methode waarmee de socialistische landen de valuta-reserves beter op peil pogen te houden; de aanvankelijke financiering vindt plaats op westers krediet).

En ook diverse westerse regeringen voeren een actief beleid om de handel met de socialistische landen te stimuleren: het verstrekken van kredieten of kredietgaranties, het aangaan van technisch-economische samenwerkingsovereenkomsten, begeleiding van bedrijven bij het leggen van contacten met Oosteuropese ondernemingen, enzovoort. De activiteit die de Westduitse en de Franse regeringen het afgelopen najaar aan de dag legden om Polen aan kredieten te helpen kwam niet uit de lucht vallen, maar was — afgezien van politieke overwegingen — zeker mede ingegeven door de wens Polen als handelspartner overeind te houden.

EEG

Nederland is in de Oost-Westhandel al sinds jaar en dag achterblijver. Naar verhouding drijven de belangrijke EEG-landen

twee keer zo veel handel met Oost-Europa en de Sowjet-Unie. Het aandeel van de socialistische landen in de Nederlandse handel bedraagt al jaren niet meer dan 2%. Het onderstaande staatje geeft een overzicht van de Nederlandse handel met de verschillende socialistische landen in 1979 en 1980.

Nederlandse handel met Oost-Europa en de Sowjet-Unie in 1979 en de eerste 8 maanden van 1980 (in miljoenen gulden).

land	1979		jan-aug 1980	
	Inv. uit	Uitv. naar	Inv. uit	Uitv. naar
SU	1695	610	1089	696
DDR	270	415	214	248
Polen	310	451	235	351
Tsj. Sl.	291	205	246	173
Hong.	230	297	164	210
Roem.	782	247	351	182
Bulg.	54	72	45	46

(Cijfers naar: CBS maandstatistiek van de buitenlandse handel, jg. 30, no. 12, jg. 31 no. 8).

Nederland is bovendien een van de weinige westerse landen met een tekort in de handel met de socialistische landen. Dit tekort wordt vooral veroorzaakt door de grote hoeveelheden olie die uit de Sowjet-Unie worden geïmporteerd. In 1979 ging het om een hoeveelheid olie en olieprodukten ter waarde van 1,4 miljard gulden, in de eerste acht maanden van 1980 0,8 miljard. Het valt te verwachten dat het tekort in de handel met de socialistische landen in de toekomst nog verder zal oplopen, gezien de belangrijke plaats die de olie-invoer uit de Sowjet-Unie (en Roemenië) inneemt. We mogen immers aannemen dat de olieprijs nog wel enige tijd zullen blijven stijgen. De Nederlandse export naar de socialistische landen vertoont daarentegen stagnatieverschijnselen.⁸

Reden genoeg dus om tegenover de Sowjet-Unie en Oost-Europa een wat actiever exportbevorderingsbeleid te gaan voeren. Uitbreiding van die handel zou de Neder-

landse werkgelegenheid en zeker ook de ontspanning een belangrijke impuls kunnen geven.

Tot nu toe heeft de regering zich echter niet tot meer activiteit geroepen gevoeld. De zaak wordt overgelaten aan de EEG, omdat deze hiertoe (sinds 1973) de bevoegde instantie is. De EEG heeft zich de afgelopen jaren echter beperkt tot het uitvechten van prestigeconflicten met haar Oosteuropese tegenhanger Comecon,⁹ en zo eenvoudig kan de zaak niet afgedaan worden. Regeringen van andere lidstaten hebben uit het ontbreken van een EEG-beleid veel resoluter dan de Nederlandse regering de consequentie getrokken dat de handel met de socialistische landen dan maar door de nationale regering aangepakt moest worden. Nederland heeft zich sinds 1973 beperkt tot het afsluiten respectievelijk vernieuwen van economische samenwerkingsovereenkomsten met de verschillende socialistische landen (1974/'75); sinds het aantreden van

het huidige kabinet is er, afgezien van enkele door staatssecretaris Beyen in een Oosteuropese hoofdstad geschudde handjes, niets gedaan.

Minister Van Aardenne signaleert in de toelichting op de begroting voor 1981 de negatieve ontwikkelingen in de handel met Oost-Europa en de Sowjet-Unie wel — zo vermeldt hij de terugloop van 'de uitvoerwaarde van voor de Nederlandse werkgelegenheid van belang zijnde produkten als machines, elektrische apparaten en wetenschappelijke instrumenten', maar ondanks de aankondiging dat het beleid van de regering erop gericht is, 'voorzover de politieke randvoorwaarden dit mogelijk maken', de economische betrekkingen met Oost-Europa zo veel mogelijk te stimuleren, ontbreekt het aan andere dan uiterst vage beleidsvoornemens ('wegen zoeken'). Als enig concrete stap wordt de voorbereiding van een brochure (!) voor het bedrijfsleven genoemd.¹⁰

Veelbetekend is tenslotte dat de regering in de recente onderhandelingen met de Sowjet-Unie over aardgasleveranties, als tegenprestatie voor de afname van het gas inschakeling van het Nederlands bedrijfsleven bij de hiervoor benodigde bouw van installaties vroeg. Weliswaar moet toegegeven worden dat uit deze eis een zekere zorg voor de Nederlandse werkgelegenheid zou kunnen blijken (hoewel zorg voor de betalingsbelans waarschijnlijk lijkt), maar in het verleden is het altijd zo geweest dat het de Oosteuropese partij was die dergelijke condities verlangde. Want, zo wordt vaak door westerse ondernemers opgemerkt, 'anders zouden ze hun produkten aan de straatstenen niet kwijt raken'. Oost-Europa is voor de Nederlandse ondernemers nog steeds een andere planeet, en als het aan deze regering ligt blijft dat nog even zo.

Noten

1. ABN-bank, Zaken doen met Oost-Europa, z.p. mei 1978, p.2.
2. Bedoeld zijn de Sowjet-Unie, de DDR, Polen, Tsjecho-Slowakije, Roemenië en Bulgarije; staten die er min of meer vergelijkbare handelsbetrekkingen met het Westen op na houden. Roemenië neemt een enigszins aparte positie in, omdat dit land zichzelf tot ontwikkelingsland heeft verklaard om te kunnen profiteren van de speciale handelsvoorwaarden van het EEG-Algemeen Preferentie Schema voor ontwikkelingslanden. Roemenië is verder als enige van bovengenoemde groep aangesloten bij het Internationaal Monetair Fonds.
3. Het westen heeft over de hele linie een technologische voorsprong op Oost-Europa en de Sowjet-Unie. Introductie en het productief maken van technische vernieuwingen is een voortdurend probleem in plan-economieën zoals die van de Sowjet-Unie.
De technologische achterstand ten opzichte van het westen weerspiegelt zich in de samenstelling van de handelsstromen tussen Oost en West. Voor veel schrijvers over dit onderwerp is het onvermogen om zelf in voldoende mate technologische vernieuwingen te produceren (buiten de militaire sector) de achterliggende oorzaak van het nieuwe handelsbeleid van de socialistische landen. Vgl. Jahn (Hg.), *Sozioökonomische Bedingungen der Sowjetische Aussenpolitik*, Frankfurt, 1975.
4. Een belangrijk deel van de export-industrie in de socialistische landen concurreert met zwakkere bedrijven in het westen (textiel, schoeisel), en ook steeds meer met de exportindustrie van de zogeheten 'nieuwe industrielanden' (Zuid-Korea, Hong Kong, Taiwan, Brazilië). UN Economic Commission for Europe, *Economic Bulletin for Europe* Vol 31/1 1979, p. 45.
5. idem., p. 40
6. ABN, t.a.p. p. 2.
7. De Groene Amsterdammer 19/3/1980.
8. De totale Nederlandse uitvoer groeide in 1979 met 18%; de uitvoer naar de socialistische landen maar met 12%. Het grootste deel van die 12% komt voor rekening van prijsstijgingen van geëxporteerde chemische produkten, en incidentele leveringen van landbouwprodukten aan de Sowjet-Unie (o.a. koelhuisboter) MvT, *Begroting Economische Zaken 1981*, p. 176.
9. De voormalige staatssecretaris van buitenlandse zaken L. J. Brinkhorst heeft in die prestigeconflicten een aardig partij mee geblazen ten tijde van het Nederlands voorzitterschap van de EEG (1976). Het gaat de EEG erom in hoeverre de Comecon even supranationaal is als de EEG zelf. Achterliggende, en wat meer politieke gedachte is dat men de Comecon als een instrument van Sowjet-heerschappij over Oost-Europa beschouwt, en daarom liever met afzonderlijke Oosteuropese landen onderhandelt om ze enigszins van die heerschappij te ontdoen.
10. MvT, *Begroting Economische Zaken 1981*, p. 176, 177.

In India consumeert zestig procent van de bevolking minder voedsel dan voor het menselijk lichaam absoluut noodzakelijk is. De industriële productie is bestemd voor de rijkste laag van de bevolking, en de winsten worden geïnvesteerd in andere ontwikkelingslanden. In ons novembernummer van het vorige jaar werd dit gesignaleerd. In dat nummer was ook te lezen dat in de deelstaat West-Bengalen een sterke linkse beweging een communist aan het hoofd van de regering heeft gebracht.

Wat doet een communistische partij in een deelstaat van een land als India wanneer zij daar de macht heeft? Wat zijn de mogelijkheden en wat zijn de beperkingen?

Een interview met Jyoti Basu, premier van de links-front regering van West-Bengalen.

DE LINKSE EENHEID EN DE MACHT

Mogelijkheden in India

Wat is volgens u de positie van de linkse beweging in India, speciaal met betrekking tot de huidige moeilijke politieke situatie?

Wij zijn jammer genoeg nog steeds een zwakke beweging. Omdat het economisch beleid van de belangrijkste bourgeois-landheren-partijen Congres en Janata in wezen hetzelfde is gebleven, is geen van hen een echt alternatief. Zelf hebben we de linkse en democratische eenheid als een alternatief naar voren gebracht, met een gemeenschappelijk minimum programma. Aangezien de linkse partijen nog steeds versplinterd zijn, kan dit alternatief niet op korte termijn verwerkelijkt worden. In vele deelstaten hebben we slechts een geringe invloed, ofschoon onze eigen Centrale van Indiase Vakbonden, de CITU, in de meeste gebieden een belangrijke rol is gaan spelen.

Hoe zou u die zwakte, en meer in het bijzonder de ongelijke ontwikkeling verklaren?

Tegenover de afwezigheid in bepaalde deelstaten, staat een bijna volledige en zelfs volledige meerderheid van stemmen in weer andere staten.

Niet alleen is India een uitgestrekt continent waar alle ontwikkelingen ongelijk zijn, maar het is ook een land waar historische feiten een grote rol hebben gespeeld. De posities bijvoorbeeld die zijn ingenomen in de onafhankelijkheidsstrijd werken nog steeds door in de huidige situatie. In de gebieden waar we goed werk hebben verricht, kunnen we nog steeds rekenen op massasteun.

In het Westen worden soms het onvermogen om uit de voeten te komen met het kastesysteem, en de onwil om op het platte-

land te werken aangevoerd als verklaringen voor de vertraagde groei van de communistische beweging in India. Vindt u die kritiek terecht?

Wij zijn ons bewust van enkele zwakheden op dit gebied. Kaste blijft een sterk element in de achtergebleven gebieden, met name in de noordelijke staten waar Hindi wordt gesproken. Die moeilijkheid hebben we nog niet overwonnen. Ofschoon we aan dit probleem globaal aandacht hebben besteed, voor de problemen van alledag opgeworpen door het reactionaire kastesysteem hebben we vaak niet het geëigende antwoord kunnen vinden. Politiek heeft dit een nadelige invloed gehad, ofschoon we in een aantal staten deze belemmering te boven zijn gekomen.

Je hebt slechts gedeeltelijk gelijk waar het gaat om de vooronderstelde buitensporige nadruk op de arbeidersklasse. Het is inderdaad gemakkelijker om in stedelijke gebieden te werken. Het werk in dorpen is buitengewoon zwaar. Zelfs in West-Bengalen heeft slechts recentelijk een doorbraak op het platteland plaatsgevonden. Vergeet aan de andere kant ook niet dat onze boerenorganisatie, de Kisan Sabha, meer dan vier miljoen leden telt.

De sterke gerichtheid op het vakbondswerk en de steden wordt door sommige kringen in verband gebracht met de kleinburgerlijke afkomst van de topleiding van de communistische partijen. Deelt u deze mening?

Geenszins. Als je bijvoorbeeld de Chinese partij voor de revolutie bekijkt, dan vind je een groot aantal studenten en andere kleinburgerlijke elementen in de partij. Dat verhinderde hen niet om zich te concentreren op het platteland. Zij werden in feite gedwongen om zich naar Jenan terug te trekken. Het gaat daarbij uiteraard niet om de achtergrond van het leiderschap. Het gaat er veeleer om of zij een bewuste poging doet om de fundamentele klassen — de arbeiders, arme boeren, landarbeiders in de partij en in leidende posities te brengen.

Onze laatste congressen hebben dit uitgangspunt nog eens benadrukt. In de tweede plaats gaat het er ook om of de communistische partij de juiste inzichten heeft. De CPIM ziet, evenals de Russische en de Chinese partij, het leiderschap van de arbeidersklasse als een noodzakelijke voorwaarde voor revolutionaire veranderingen. Het is dus heel normaal dat je met de beperkte middelen die je hebt, het werk begint onder deze klasse, terwijl je ondertussen niet de noodzaak van de agrarische revolutie en van de eenheid van arbeiders en boeren uit het oog verliest.

De communistische beweging in India is nogal verdeeld. Wat was de oorzaak van de eerste splitsing in 1964?

Het debat dat leidde tot de splitsing tussen de CPI en de CPIM draaide om het karakter van de Indiase staat en van de regerende Congrespartij. Terwijl de CPI van mening was dat Congres de progressieve nationale bourgeoisie en de anti-feodale rijke boeren vertegenwoordigde, waren wij in de CPIM van oordeel dat Congres, evenals Janata overigens, het grootgrondbezit en het monopoliekapitaal vertegenwoordigt en dat er een toenemende samenwerking is met het imperialisme. Terwijl de CPI een gezamenlijk leiderschap van de arbeidersklasse en de nationale bourgeoisie voorstelde, hielden wij vast aan alleen het leiderschap van de arbeidersklasse in de volksdemocratische revolutie. Tengevolge van deze breuk spleet de linkse beweging doormidden, zowel in haar sociaal-economische als in haar politieke strijd.

Momenteel is de situatie erg verbeterd. Er zijn nog steeds een aantal fundamentele verschillen, maar in de massabeweging werken we samen. Zelfs politieke samenwerking is mogelijk geworden omdat de CPI heeft ingestemd met onze strategie om een alliantie op te bouwen tegen de autoritaire krachten die aangevoerd worden door Indira Gandhi.

Hoe ziet u de positie van de naxalieten die zich in 1967 op hun beurt van de CPIM hebben afgescheiden?

Het is moeilijk ze te begrijpen. Zij noemen zichzelf CPI(ML), maar ze hebben nooit iets vandoen gehad met de M of de L. Hun belang werd opgeblazen door de propaganda voor hen in de media in India en in de hele wereld. De publiciteit staat in geen vergelijk met de werkelijke invloed die ze hebben. In hun organisaties hebben zich snel na elkaar splitsingen voorgedaan, en ik herinner me niet hoeveel verschillende partijen er nu zijn. De meeste groepen geloven niet in een organisatie en denken dat je met een doosje lucifers een prairiebrand over geheel India kunt beginnen, en dat het Chinese voorbeeld mechanisch kan worden gevolgd.

Denkt u dat samenwerking met hen mogelijk is?

In de drie deelstaten waar wij aan de macht zijn hebben wij alle Naxalieten uit de gevangenis ontslagen. Wij hebben met een aantal van hun leiders gesproken en velen geven toe dat ze fouten hebben gemaakt. Een gedeelte van de jeugd in West-Bengalen werd misleid in acties tegen ons. Wij, in plaats van Congres, werden het doelwit van hun aanvallen. Ze werden door gevestigde belangen misbruikt. Alhoewel het waar is dat enkele groepen nog steeds aan hun oude lijn vasthouden in de zin dat wij het belangrijkste gevaar voor de klasstrijd vormen, zijn vele groepen bereid tot samenwerking. Zelfs enkele belangrijke leiders willen weer tot de partij worden toegelaten.

De CPIM is nu meer dan drie jaar aan de macht in West-Bengalen. Bent u tevreden met de resultaten?

Het is natuurlijk niet waar dat wij aan de macht zijn. We hebben slechts een beperkte macht, en als zodanig kunnen we ons eigen communistisch programma niet verwerken. Wat we wel kunnen doen is hervormingen ten uitvoer leggen die de armoede,

ellende en uitbuiting enigszins verlichten. Deze hervormingen zijn erg belangrijk, omdat de mensen daardoor begrijpen dat wij er werkelijk voor hen zijn.

Maar men zou denken dat voor dat soort hervormingen eigenlijk toch geen revolutionaire partij in de regering nodig is.

Integendeel, het is essentieel. Het feit dat hervormingen in andere deelstaten niet ten uitvoer worden gelegd, maakt dat duidelijk. Het hervormingsprogramma is echter slechts de regeringskant van onze taak. Er is ook een buitenparlementair aspect. We hopen dat het volk door economische verbeteringen bewust zal worden en bereid zal zijn om de volgende, veel belangrijkere stap te zetten.

We hopen nu in staat te zijn het volk massaal te organiseren zodat we op alle mogelijke ontwikkelingen voorbereid zullen zijn. Het is niet zo dat we op de rem trappen doordat we in de regering zitten. Integendeel, we willen gebruik maken van de gunstige situatie om het volk te mobiliseren en politiek bewust te maken, om een georganiseerde kracht op te bouwen zolang we de kans krijgen.

Bijna alle commentatoren in India zijn het erover eens dat de laatste drie jaar een verschuiving heeft plaatsgevonden naar het platteland. Gewoonlijk wordt dat verklaard als een gevolg van de panchayat, de dorpsraadverkiezingen. Hoe ziet u dit proces?

Verkiezingen op zich brengen geen veranderingen teweeg in de krachtsverhoudingen. De heersende klassen echter, die hoog van de toren blazen over het Gandhiaanse concept van dorpsdemocratie, weigerden twintig jaar lang lokale verkiezingen te organiseren. Dit is veelzeggend, omdat zij ervan bewust waren dat de progressieve krachten de panchayats zouden overnemen. Linkse panchayats zonder bevoegdheden en zonder geld om te besteden zouden echter weinig zin hebben. We ontwikkelden daarom, naast het organiseren van de verkiezingen,

Hulp vanuit de lucht voor door overstroming getroffen

gen, de panchayats als instrumenten van een democratische decentralisatie van de macht. De lokaal gekozen leiders zijn er niet alleen om orders uit te voeren, maar ook, zo niet hoofdzakelijk, om hun eigen initiatieven te nemen. Wij raadplegen hen bij het opstellen van de plannen, hetgeen in feite neerkomt op planning vanuit de basis in plaats van planning van bovenaf. De dorpsleiders hebben een zeer belangrijke rol te spelen.

Heeft dit succes gehad in de zin dat het heeft geleid tot meer efficiëntie en minder corruptie?

Zeer zeker. Het beste is natuurlijk om zelf eens te gaan kijken hoe de uitvoering op het gebied van wegenbouw, waterbeheersing, irrigatie, drinkwatervoorziening tot stand is gekomen. Laat me twee voorbeelden geven. Het is in India een traditie dat na grote natuurrampen de armen van het platteland massaal naar de grote steden trekken. Na de overstromingen van 1978, de ernstigste in de geschiedenis van de deelstaat, deed

dit verschijnsel zich in het gebied niet voor, dankzij het energiek optreden van de dorpsraden. Genoeg hulp en voedsel bereikten de behoeftigen en het kwam in niemand op om naar de steden te trekken om te bedelen voor voedsel en werk. Niet alleen in de crisisbeheersing, maar ook in het opbouwwerk hebben de panchayats zich meer effectief getoond dan de regeringsambtenaren. Zij hebben in twee maanden werk uitgevoerd waar regeringsinstanties twee jaar over zouden hebben gedaan. Het is deze ontplooiing van energie en creativiteit aan de basis die verantwoordelijk is geweest voor de politieke verschuiving naar het platteland.

Maar dat platteland bestaat uit verschillende klassen. Zijn het niet zoals gewoonlijk de rijke boeren en feodale landheren die gebruik maken van de nieuwe mogelijkheden? In tegenstelling tot de Gandhianen die de panchayat raj, het dorpsbestuur, zonder politieke partijen willen opzetten, hebben

wij ze op een partijbasis georganiseerd. De verkiezingsoverwinning leverde de linkse partijen vier vijfde van de zetels op. Dit alleen zou echter nog niet voldoende zijn als we niet onmiddellijk stappen zouden ondernemen om de economische structuur te reorganiseren. In het bijzonder de landhervormingen en de registratie van deelpachters zodat ze wettelijk beschermd zijn tegen de grillen van de landheren spelen hierbij een belangrijke rol. De landhervormingswetten van Bengalen, Tripura en Kerala zijn momenteel de enige stukken wetgeving in India die effectieve landhervormingen mogelijk maken. De uitvoering is nog steeds in volle gang. Op den duur zullen we succes hebben omdat we alle vier de ingrediënten hebben die noodzakelijk zijn. We hebben een wetgeving die geen ingebouwde ontduikingsclausules kent; we hebben een links-frontregering die toegewijd is aan de armsten der armen, de landarbeiders, de deelpachters, de kleine en middelboeren; we hebben een drie miljoen sterke boerenorganisatie in de deelstaat en we hebben ondersteunende activiteiten zoals het voedsel-voor-werk programma dat de landarbeiders de mogelijkheid biedt om zich daadwerkelijk te organiseren zonder afhankelijk te zijn van krediet dat zij anders in de slappe periode in de landbouw van de landheren moeten zien te krijgen.

In welk opzicht verschilt de huidige links-frontregering van het verenigd front dat voor twee korte perioden van 1967 tot 1970 aan de macht was?

De verschillen zijn belangrijk in die zin dat we nu bij het formuleren en uitvoeren van een links programma minder concessies hoeven te doen. Van de vorige regering maakten zelfs enkele rechtse regionale partijen deel uit, zoals de Bangla Congres, een partij van landheren die het uiteraard oneens was met het landbouwprogramma van de regering. De deelstaatregering bestaat nu uit drie linkse partijen en is daardoor veel stabiel en hechter.

Bovendien spande de centrale regering onder leiding van Indira Gandhi voortdurend tegen ons samen met de hulp van criminele elementen en oppositiepartijen, waaronder enkele linkse partijen. Het gevolg was dat het verenigd front omver werd gegooid en dat duizenden van onze partijka- ders werden vermoord. Tot op dit ogenblik is Indira Gandhi er nog niet in geslaagd om deze taktiek toe te passen. We hebben nu per slot van rekening ook meer ervaring gekregen. We hebben veel lessen geleerd. We hadden toen haast en waren geneigd om meer plannen uit te voeren dan objectief mogelijk was.

Industrialisering binnen een kapitalistisch systeem houdt in dat u concessies moet doen aan industriëlen en zelfs aan multinationale ondernemingen teneinde hen te overtuigen dat investeringen in West-Bengalen veilig zijn. Resulteert dit niet in een weke houding ten opzichte van de ondernemers?

Laat me eerst dit zeggen. Wij aanvaarden het kapitalistisch systeem niet, maar zolang de centrale staatsmacht bepaald wordt door het kapitalistisch systeem en zolang wij grondwettelijk verbonden zijn met die staat, bestaan er voor ons als deelstaatregering geen mogelijkheden om ons eigen systeem van industrialisering in te voeren. Bovendien zijn we van mening dat de productiekrachten, het klassebewustzijn en de machtsverdeling tussen de klassen in India nog niet het niveau hebben bereikt waar we als hoofdtak de opruiming van het kapitalistisch systeem kunnen gaan stellen. In dit opzicht volgen we het beproefde pad van alle partijen in de socialistische beweging die een succesvolle revolutie tot stand hebben gebracht. Dat betekent allereerst een volksdemocratische revolutie in samenwerking met de inheemse bourgeoisie die gevolgd wordt door een gefaseerde overgang naar de socialistische revolutie. Deze opstelling heeft de critici doen concluderen dat we een revolutionaire partij zijn

die een sociaal-democratische regering leidt. Afgezien van de verwarring die achter dit denken schuil gaat, onze regering is noch sociaal-democratisch, noch volksdemocratisch, maar is een Indiase deelstaatregering met al die beperkingen die dat inhoudt. Wij zullen nooit de belangen van de arbeidersklasse opofferen aan die van de kapitalisten.

Wat doet u met de multinationale ondernemingen?

Onze partijlijn is duidelijk gericht tegen de multinationals die in grote mate in West-Bengalen zijn geconcentreerd en die ons land een aantal moeilijkheden bezorgen. Wij hebben voorgesteld om deze bedrijven volledig uit te schakelen, maar de centrale regering heeft anders beschikt. Het enige wat we kunnen doen, en dat doen we inderdaad ook, is om de multinationals vast te pinnen aan de FERA wet op het buitenlands kapitaal. Dit op zichzelf al is uniek in India. In andere deelstaten worden de wetten vanzelfsprekend omzeild.

In bepaalde als linkse bekend staande kringen wordt aangevoerd dat u naast het toezicht op de uitvoering van de wetten, een actief beleid voert gericht op het uitnodigen van buitenlands kapitaal. Er werd ondermeer verwezen naar financieringen door de Wereldbank.

Wij zijn ons terdege bewust van de rol van de Wereldbank als bruggehoofd van de imperialistische belangen. De situatie ligt echter niet zo eenvoudig al sommige 'linkse' critici aangeven. De planning wordt vanuit New Delhi geregeld. De centrale regering heeft een aantal begrotingsposten die door de Wereldbank worden gecontroleerd middels financiële leningen. Zo zijn er bijvoorbeeld de credieten die naar de Small Farmers' Development Agencies gaan. Als we ons op het standpunt stellen dat we geen cent aannemen van de kredieten die door de Wereldbank worden gecontroleerd, houdt dat automatisch in dat de hele finan-

ciering voor dit soort projecten droog komt te liggen. Belangrijke plannen in ons ontwikkelingsprogramma zullen onmiddellijk worden geblokkeerd. Dus, terwijl India eigenlijk het leeuwenaandeel in dit soort financieringen bijdraagt, is de Wereldbank met een kleine inbreng in staat haar voor ons nadelige voorwaarden op te leggen. Middels hard onderhandelen zijn we er in geslaagd enkele van die voorwaarden te schrappen.

Toch wordt men voortdurend geconfronteerd met de vraag: heeft de links-frontregering in West-Bengalen de strijdvaardigheid van de arbeidersklasse ingedamd teneinde mogelijke kapitalistische investeerders voor zich te winnen?

Dit soort vragen konden met recht drie jaar geleden worden gesteld toen er nog geen belangrijke stakingsbeweging was. Toendertijd toonde de arbeidersklasse een zekere terughoudendheid aangezien zij samen met de nieuw gekozen regering, die een aantal belangrijke vakbondsleiders in haar kabinet heeft, bezig was om alle politieke slachtoffers uit het vorige regime in ere te herstellen en alle anti-stakingswetten ongedaan te maken. Bovendien wilden de arbeiders ons een kans geven om hun eisen zonder conflicten te regelen. Wij zijn geen voorstanders van aanhoudende stakingen en ontregeling van de productie, omdat dit de hele economie, dus ook de inkomens van de arbeiders aantast. Dit was onze boodschap aan de werkgevers. We gaven hen de raad hun kijk op de zaken te veranderen, maar in een aantal gevallen wilden ze niet luisteren. Ze wilden ons testen. Elke keer resulteerde dit in een staking. Op een bepaald ogenblik, dat is nu anderhalf jaar geleden, waren praktisch alle industrie-arbeiders in staking, van drukkers, mijnwerkers, jute-arbeiders, kleine zelfstandige wevers en technische personeel tot bank- en overheidsambtenaren. Al die stakingen eindigden met schitterende overwinningen. In dit opzicht is de arbeidersklasse in West-Bengalen een trendset-

ter geworden voor de arbeidersklasse in geheel India. Er is nog iets anders. Ik vermag niet in te zien hoe wij beschuldigd kunnen worden van het afremmen van de strijdvaardigheid van de vakbeweging als je weet dat over de laatste jaren, of het nu onder Congres was of onder het Linkse Front, de stakingsdagen in West-Bengalen bijna de helft van het totaal aantal stakingsdagen in het gehele land uitmaken.

Een regering aanvoeren maakt het voor u noodzakelijk om de rust en orde te handhaven. Hoe lost u dat probleem op?

Rust en orde heeft in het geheel niets te maken met arbeidsonrust. Bedrijfsconflicten zijn geschillen tussen de arbeiders en de fabriekseigenaren. Zij vechten dat geschil via hun eigen organisaties uit. Bij de regeling van dat conflict stellen wij het overheidsapparaat ter beschikking, maar hechten daarbij tegelijkertijd veel belang aan de neutrale opstelling van de politie. De politie is er om de democratie te beschermen en niet om die onder de voet te lopen.

U dient zich per slot van rekening aan de spelregels te houden. Betekent dit in feite niet dat de links-frontregering machteloos is om veranderingen in de economische

structuur door te drukken?

De discussie over buitenlandse investeringen bijvoorbeeld wordt in het openbaar gevoerd. Dit heeft het anti-imperialistisch bewustzijn doen toenemen. Om onze politieke lijn echter ook in de praktijk uit te voeren zullen we greep moeten krijgen op de centrale staatsmacht. Totdat we inderdaad zover zijn gekomen, kunnen we een belangrijke doorbraak proberen te bereiken op die gebieden die onder de jurisdictie van de deelstaat vallen, in het bijzonder op het gebied van onderwijs, landhervormingen, arbeidswetten enzovoort. Tot dusverre hebben we dit met succes gedaan. Maar in feite ben ik nu pas de diepe waarheid die Lenin in Staat en Revolutie met betrekking tot de staatsmacht heeft gezegd, gaan beseffen. Zolang de communistische deelstaatregeringen beperkt blijven tot een paar deelstaten en geen greep krijgen op de centrale staatsmacht in New Delhi, zolang zullen we in onze poging om structurele veranderingen ten behoeve van de massa van de bevolking door te voeren, beperkt blijven.

**Kristoffel Lieten
Usha Menon**

vertaling: Ton Schampers

Openbare bibliotheken zijn niet meer weg te denken uit onze samenleving. Ze maken een zeer wezenlijk deel uit van de informatievoorziening en vervullen daarin op geheel eigen wijze een belangrijke rol. Die rol wordt bevestigd door de enorm toegenomen belangstelling voor, en vooral een

steeds intensiever gebruik van de openbare bibliotheken door steeds grotere groepen uit de bevolking. Vooral door jongeren, die voor hun studie, of gewoon omdat ze meer willen weten of voor hun plezier gebruik maken van bibliotheken.

'DE OPENBARE BIBLIOTHEEK IS ER VOOR IEDEREEN!'

De huidige generatie van werkers in openbare bibliotheken is van mening dat iedereen welkom is in de openbare bibliotheek, maar dat men ook hetgeen in bibliotheken beschikbaar is, ongehinderd moet kunnen gebruiken: boeken, kranten en tijdschriften, lp's, brochures en zo meer. Ongehinderd door sociale drempels, als die er al zijn; ongehinderd ook door contributies en door betutteling ten aanzien van de eigen keuze van bibliotheekgebruikers. Het leek ook goed te gaan met deze sociaal-culturele voorziening, die sinds 1975 een wettelijke grondslag kent en sinds 1978 een door besturen en werkers onderschreven, stimulerende doelstelling. Maar men zit ook met grote problemen, want deze regering van CDA en VVD zit met die stimulerende doelstelling behoorlijk in de maag. De staatssecretaris van CRM vindt dat niet alles zomaar voor iedereen beschikbaar dient te zijn en dwingt de bibliotheken hun financiële drempels steeds maar meer te verhogen, met name voor de jongeren. Zij dwingt de gemeenten ook tot verscherpter toezicht op het aantal mensen dat in de bibliotheken werkzaam is.

Bovendien legt de informatie-industrie, gezien haar kapitalistisch karakter, de openbare bibliotheken beperkingen op in de realisering van haar doelstelling. Wij willen deze facetten van het huidige openbare bibliotheekwerk wat meer toe-

lichten, uitgaande van enkele historische lijnen, die bepalend zijn voor het karakter van het openbare bibliotheekwerk van vandaag. We doen dat vooral ook om de mensen die ervaren hoe belangrijk de openbare bibliotheek is voor hun informatie, hun ontspanning of hun studie, inzicht te geven in de strijd voor het behoud van zo'n onontbeerlijke instelling.

Subsidie en censuur

Het idee van de openbare bibliotheek kreeg rond de eeuwwisseling gestalte in kringen van enkele invloedrijke radicaal-liberalen en enkele sociaal-democraten. Vooropgesteld werd de ondersteuning van sociaal-pedagogische vorming van ontwikkelde arbeiders, het openbaar onderwijs en de lectuurbehoefte van de bourgeoisie. De politieke basis voor dit particulier initiatief was aanvankelijk uiterst beperkt, maar de kleine groep van burgemeesters, fabrikanten, hoogleraren en enkele zeer ervaren parlementariërs, slaagden er in om een klein aantal tot 'openbare leeszaal' omgebouwde herenhuizen gesubsidieerd te krijgen. Jaar in, jaar uit werd er vervolgens over die subsidie in moeizame kamerdebatten gestreden. Soms werd er wel, soms werd er geen subsidie verleend. Inzet van die subsidie-strijd was de twijfel van katholieke kamerleden of '... de Nederlandsche volksonwikkeling niet zoo hoog stond, noch ooit zo hoog zou komen te staan, dat de eerste de beste lezer onderscheidingsvermogen genoeg zou bezitten om uit 'rijp en groen' een keuze te doen.', 'Een volksleeszaal, waar iedereen iets van zijn gading vindt, is naar onze mening niet voor allen geschikt.'¹

De AR-minister Heemskerck stelde in 1911 een Commissie van Toezicht in, die de 'onpartijdigheid van de leeszaalen' moest bewaken. De Centrale Vereniging van Openbare leeszaalen en bibliotheken werd zelf belast met deze Commissie van Toezicht; het politieke voortbestaan van de 'leeszaalen'

werd daardoor afhankelijk van censuur in eigen kring, ofwel zelfcensuur. De regering van Ruys de Beerebrouck, die in de eerste jaren na de Eerste Wereldoorlog onder druk van sociale en politieke omstandigheden een belangrijk stuk maatschappelijke en democratische wetgeving op haar naam heeft staan, stelde ook definitieve subsidievoorwaarden voor openbare bibliotheken vast. Subsidievoorwaarden, die uitdrukkelijk vermeldden dat er geen propagandistische en 'andersdenkenden kwetsende' lectuur mocht worden aangeschaft. Denk eens aan het karakter van de politieke uitgaven van de vakbeweging en arbeiderspartijen. Denk eens aan de politieke prenten in de 'De Tribune' en 'De Notenkraker'. Kwetsend voor kerk en kapitaal!

Dat de geschriften van de zeer massale vredesbeweging na de Eerste Wereldoorlog ook propagandistisch waren en dus geweerd dienden te worden, was voor veel bibliothecarissen moeilijk te verteren. Toen bibliothecarissen in 1925 aan de minister van Onderwijs een petitie aanboden tegen de steeds hogere kortingen op de rijkssubsidies, antwoordde minister Rutgers: 'Het particulier initiatief krijgt thans een taak om het mindere rijkssubsidie te compenseren'.²

Toen reageerde de bibliotheekwereld door allerlei vormen van dienstverlening te bedenken, waarvoor de lezers extra dienden te betalen en door een steeds strengere keuze toe te passen bij het selecteren van boeken. Er ontstond bij de bibliotheken een traditie, ook door de structurele schaarste aan financiële middelen, om bij het aanschaffen van nieuwe boeken niet zozeer ieder dubbeltje om te draaien alvorens het uit te geven, maar om te wikken en te wegen of een bepaald boek nu wel of niet geschikt was om op te nemen.

Maar het was niet alleen de schaarste. In 1931 werden op last van Colijn de subsidievoorwaarden verder verscherpt. De leeszaalen dienden, zoals eerder vermeld, 'een

onpartijdige keuze toe te passen, moreel schadelijke en zuiver propagandistische geschriften en *tot ongehoorzaamheid aan de landswetten opruiende lectuur* te weren'. Aanleiding tot deze verscherping vormde het feit dat er openbare bibliotheken waren die weigerden een 'dagorder' van Colijn uit te voeren. De massale verontwaardiging 'in 1931 over het bombardement op de pantserkruiser 'De Zeven Provinciën', kwam vooral tot uitdrukking in het communistische dagblad 'De Tribune'. Colijn gebod overheidsinstellingen en gesubsidieerde instellingen 'De Tribune' te weren. Openbare leeszalen die dit gebod negeerden werden bedreigd met opschorting van de subsidies.³

Bibliotheek wetwet

Het is goed om met deze historische gegevens in ons achterhoofd te kijken naar het beleid van de regering-Van Agt ten aanzien van het openbare bibliotheekwerk. In 1978 hield staatssecretaris Kraaijeveld-Wouters de bibliotheekwereld de ernst voor van de financiële crisis. In dat kader benadrukte de bewindsvrouw de democratiserende rol van de openbare bibliotheken in de samenleving. Dat betekent concreet dat 'de openbare bibliotheken zowel bij de aanschaf als bij het beschikbaar stellen van boeken, tijdschriften, pamfletten, films of wat dan ook, deze behoren te toetsen op hun democratische gehalte.' En de staatssecretaris vervolgde: 'het kan ook zinnig zijn het boek wel aan te schaffen, maar aan de beschikbaarstelling ervan beperkingen aan te leggen. Dat is geen beperking van vrijheid van meningsuiting. Drukker en uitgever hebben de uitgave immers kunnen realiseren. Beperking in de beschikbaarstelling kan worden gevonden bijv. in het niet-uitleenbaar maken van dit materiaal, het niet opnemen in de open boekerij'.⁴ Vrijwel unaniem reageerden bestuurders en werkers in niet mis te verstane protesten

tegen deze vernieuwde poging tot het opleggen van zelfcensuur. Voor de Tweede Wereldoorlog was de bibliotheekwereld van mening dat 'de overheid het recht heeft op het stellen van voorwaarden; dat de aanvaarding van overheidssteun prijsgeving betekent van algehele bewegingsvrijheid'.⁵ In 1978 reageerde de bibliotheekwereld fel en strijdbaar tegen een dergelijk vermeend recht van de overheid. Naar het oordeel van bibliotheekwerkers was de tijd van schaarste en betutteling voorbij toen in 1975 de Wet op het openbare bibliotheekwerk tot stand kwam. In deze wet wordt de openbare bibliotheek gedefinieerd als 'een voor ieder bestemde en toegankelijke bibliotheek waar collecties van boeken, dagbladen, periodieken en audio-visuele middelen, welke actueel zijn en representatief voor het culturele veld, beschikbaar worden gesteld...'. De staatssecretaris heeft moeten erkennen dat deze wet de overheid geen instrument biedt om de inhoud van openbare bibliotheken te toetsen. Maar recente maatregelen van het ministerie wijzen er op dat deze regering '... een voor ieder bestemde en toegankelijke bibliotheek...' minder toegankelijk wil maken voor mensen die moeilijk rond kunnen komen met hun inkomen, uitkering of studiebeurs. De bibliotheekwereld staat op het standpunt dat er geen financiële drempels meer dienen te zijn om boeken te kunnen lenen. Toen in 1975 de Bibliotheekwet in de Tweede Kamer werd behandeld, bleek dat alleen de progressieve partijen dit standpunt deelden. Er kwam een compromis uit de bus: jongeren tot 18 jaar hoefden geen 'eigen bijdrage' te leveren. Dat contributie's wel degelijk een drempel vormen voor het gebruik van bibliotheken, blijkt uit de overweldigende stroom van jongeren die, na het inwerking treden van de wet, voor het eerst gebruik gingen maken van openbare bibliotheken. Inmiddels is een wetsontwerp ingediend, waarin wordt bepaald dat jongeren vanaf 16 jaar en ouder contributie moeten betalen.

Overigens is het wettelijk vastgestelde minimum voor de contributie van f 6,— inmiddels verhoogd tot f 12,50 per jaar. Volgens de bibliotheekwet vergoedt de overheid 100% van de personeelskosten en 'de kosten van uitbesteding, en rationalisatie van werk ter ondervanging van personeelskosten' en 20% van de huisvesting en het boekenbezit enz. Het wetsontwerp biedt een perspectief dat over enige jaren slechts 15% van deze 'overige kosten' door de overheid wordt vergoed.

De argumentatie in de Memorie van Toelichting bij dit wetsontwerp is als volgt: 'In het algemeen mag van degenen die van de diensten van de openbare bibliotheken gebruik maken door uit de collectie van de bibliotheek publicaties te lenen voor gebruik buiten de bibliotheek een bijdrage in de kosten worden verlangd.' Een argumentatie die een echo is van de redenering van minister Rutgers in 1925.

Daarnaast, en in samenhang met het bovenstaande, worden gemeenten opgezaald met verscherpt toezicht, een zogenaamd 'volumebeleid', op de personeelskosten.

Alles duidt er op dat de bezuinigingen een geweldige bedreiging vormen voor het bibliotheekwerk. We zullen ons moeten afvragen in hoeverre een wettelijke grondslag ook enige garantie biedt voor het behoud van het bibliotheekwerk. Of is recht op informatie de 'franje' van een democratische samenleving?

Vrij verkeer van informatie

In 1978 publiceerde de openbare bibliotheekwereld een nota over de doelstelling van het werk.⁶

In deze nota wordt het openbare bibliotheekwerk verbonden met het maatschappelijk-politieke uitgangspunt dat vrij verkeer van informatie essentieel is in een democratisch staatsbestel.

Onderkend wordt dat er belemmeringen

bestaan in dit vrije verkeer van informatie en dat deze belemmeringen de kansen van met name maatschappelijk kwetsbaren nadelig beïnvloeden. Het doel van openbaar bibliotheekwerk is het bevorderen van het vrije verkeer van informatie voor iedereen. Het ligt daarom voor de hand bij de bepaling van prioriteiten in het beleid 'te kiezen voor maatregelen die de kansen van minder bedeelden vergroten'.

De doelstelling maakt duidelijk dat de openbare bibliotheek geen neutraal, onpartijdig, waardevrij instituut is. Dit in tegenstelling tot het stempel dat haar (wellicht ongewild) vaak is gegeven. Begrippen als 'alzijdige informatie', 'collecties die representatief zijn voor het gehele culturele veld' zijn daarbij ook van invloed geweest.

Wel wordt in de nota benadrukt dat 'de openbare bibliotheken vrijplaatsen zijn, waar mensen kunnen kiezen uit materialen die zij denken nodig te hebben, ongeacht het doel waarvoor of de wijze waarop zij die materialen gebruiken: recreatief, voorlichtend, educatief of nog anders.'

Maar met de formulering van de doelstelling zijn we er natuurlijk nog niet. Veel hangt af van de vertaling ervan naar de dagelijkse praktijk. Een vertaling die gegeven moet worden door de werkers in openbare bibliotheken naar de praktische dienstverlening waarin het recht op informatie van de gebruikers centraal staat.

Daartoe is enige bezinning op maatschappelijk-politieke vragen wel vereist. Zijn de belemmeringen in het vrije verkeer van informatie slechts schoonheidsfoutjes in een overigens goed en democratisch functionerende samenleving? Of zijn ze inherent aan het kapitalistisch systeem, dat om zichzelf in stand te kunnen houden democratische bewegingen onderdrukt? Wat houdt het (nog niet grondwettelijke, maar wel door de samenleving onderkende) recht op informatie feitelijk in, wanneer die informatie ontbreekt, onbegrijpelijk, ontoegankelijk of achterhaald is?

Toch is het goed om een beetje voorzichtig

te zijn met een woord als 'vrijplaatsen'. Het is een goede zaak dat de openbare bibliotheek wil afrekenen met vormen van bevoogding. Ook is het nog steeds nodig om waakzaam te zijn tegen censuur en zelfcensuur. Maar 'vrijplaatsen', in de betekenis van 'beschermde, onbedorven plaatsen waar men zou kunnen ontsnappen aan de gevestigde macht en de klassenstrijd' — bestaan niet.

Dergelijk woordgebruik wekt valse illusies en versterkt de heersende ideologie van 'vrijheid'. Het is niet denkbeeldig dat een officieel door de overheid erkende instelling, zoals de bibliotheek, een zogenaamde 'alibi-functie' krijgt.

Cultuurdragers

De werkers in openbare bibliotheken moeten binnen de bestaande verhoudingen hun mogelijkheden optimaal benutten, met een gezonde dosis werkelijkheidszin. Zo kan men zich afvragen in hoeverre de

monopolisering in de informatie-industrie is tegen te houden.

De multinationale media-concerns weten met grote behendigheid de zogenaamde 'gaten in de markt' te vullen. Dat leidt tot een informatie-aanbod dat helemaal in overeenstemming is met de bestaande maatschappelijke verschillen. Een aanbod dat in feite is gericht op verschillen in inkomens. Dat blijkt duidelijk in de tijdschriften-business, waar adverteerders een grote rol spelen. Het blijft winstgevend om bladen met een grote verscheidenheid, gericht op heel specifieke doelgroepen met hogere inkomens te publiceren, ondanks beperkte oplagen, omdat het rendement van de advertenties zo hoog ligt.

Voor de grote groepen van minder draagkrachtigen worden hoofdzakelijk massale bladen geproduceerd, waarbij men er van uitgaat dat deze groeperingen vooral behoefte hebben aan amusement en ontspanning. Dat minder draagkrachtige consumenten goed geïnformeerd willen worden

en gedifferentieerde interesses hebben, wordt ontkend.

Massale productie van roddelbladen, boetiek-romans en tv-amusement hebben direct gevolgen voor de openbare bibliotheken, die immers over collecties dienen te beschikken die — volgens de bibliotheekwet — 'representatief moeten zijn voor het gehele culturele veld'.

Wat is dan cultuur?

Staatssecretaris Kraayeveld-Wouters van CRM: 'Het gaat allereerst om de rol die de bibliotheek vervult bij de overdracht, de instandhouding en groei van onze cultuur. Boeken dragen kennis over... Maar boeken bevatten meer dan alleen kennis. Zij bevatten ook een geheel van normen en waarden, zij geven woord en stem aan levenshoudingen, ideeën en gedragspatronen, zij ademen een geest van de tijd en vormen getuigen van een bepaald kunstpatroon... de bibliotheek, waar veel cultuurdragers in de vorm van boeken en geschriften aanwezig zijn, vormt daarmee een belangrijke schakel in de verbreiding van cultuuruitingen.' Met uitspraken als deze wordt de bibliotheek boven de werkelijkheid uitgetild, boven de maatschappij gesteld.

Kijken we naar de zo massaal geproduceerde cultuurproducten van de grote media-concerns, die een sterk monopoliserende tendens vertonen. Zo is ruim 90% van de totale oplage van vrouwenbladen en jeugdtijdschriften en van de grote publicatiebladen (Panorama, Nieuwe Revu e.d.) het privébezit van de VNU. Het is goed om ons te realiseren dat in feite enkelen in onze samenleving beschikken over de productie van massale 'cultuurdragers'.

We moeten er ons dus terdege van bewust zijn dat een openbare bibliotheek niet buiten of boven de maatschappelijke werkelijkheid functioneert. Dat is bepaald geen pessimistische vaststelling. Integendeel! Waar het om gaat, is de doelstelling van het openbare bibliotheekwerk en uitspraken van gezagdragers, zoals hierboven geciteerd, te ontdeken van illusies en utopieën.

Binnen de dan zichtbaar wordende realiteit zijn er voor de werkers in openbare bibliotheken onschatbare mogelijkheden. De bibliotheken beschikken immers over een schat aan informatie. Daarom biedt de doelstelling nieuwe perspectieven en een enorme stimulans voor bibliotheekwerkers die zich inzicht verwerwen in, en aansluiting zoeken bij maatschappelijke problemen. En mogelijkheden zoeken voor kleinschalig bibliotheekwerk. Men moet dan wel kiezen. Een keuze, voortvloeiend uit de doelstelling, die de huidige regering niet welgevallig is en die menig bestuurder van openbare bibliotheken ons ook niet in dank zullen afnemen. Het gaat er om dat openbare bibliotheken niet zozeer 'vrijplaatsen' zijn, als wel steunpunten. Steunpunten voor democratisering en voor een levende, zich vernieuwende cultuur. Niet een passieve, maar een activerende culturele opdracht.

Recht op informatie kan dan ook wel degelijk door toedoen van openbare bibliotheken concreet inhoud krijgen.

Enkele concrete voorbeelden: het buurthuis Borgheem in de Amsterdamse Kinkerbuurt, waar in nauwe samenwerking tussen de bewoners, bibliotheekwerkers, opbouwwerkers en onderwijs personeel activiteiten worden ontwikkeld, informatie wordt verspreid en met die 'cultuurdragers' wordt gewerkt, die uitgaan van de belangen en behoeften van de wijk.

In een andere bibliotheek besloot het personeel om de 'openbare' gemeenteraadsstukken werkelijk openbaar en optimaal toegankelijk te maken. Aan de orde was de sanering van een oude woonkern. Door middel van een foto-tentoonstelling over de buurt en de woningen waarover moest worden besloten, verlucht met uitvergroete teksten uit het voorstel van B&W konden de betrokkenen zich een duidelijk beeld vormen van de draagwijdte van de beslissing van de gemeenteraad. Recht op informatie kan — met behulp van werkers in openbare bibliotheken — wel degelijk concreet inhoud krijgen.

De openbare bibliotheek is er voor iedereen!

De beperkte middelen maken dat er gekozen moet worden.

Vooralsnog betekent het dat er gekozen moet worden voor diegenen die in onze samenleving worden gemanoevreerd in situaties van afhankelijkheid en schijnbare machteloosheid. Dat biedt strijd bare perspectieven voor werkers in bibliotheken.

**Jan Eyking
Evelien van Onck**

1. H. E. Greve. Geschiedenis der leeszaalbeweging in Nederland. 's-Gravenhage, 1933. Blz. 123.
2. Greve. Blz. 184.
3. Greve. Blz. 194-196. G. A. van Riemdsdijk. Geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland. DL. 1 Blz. 104-114.
4. Bibliotheek en samenleving Jrg. 6 (1978) 12. Blz. 371 - 374.
5. Greve. Blz. 195
6. Doelstelling van het openbare bibliotheekwerk; nota aanvaard door de ledenvergadering van het NBLC op 15 juni 1978. 's-Gravenhage, 1979.

PARTIJDOCUMENTEN

Partijbestuur CPN was bijeen

Het partijbestuur van de CPN heeft zaterdag 10 januari in Amsterdam vergaderd aan de hand van een overzicht van de in de afgelopen periode gehouden districtsconferenties van de partij (in enkele districten moeten de conferenties nog plaats vinden). Het overzicht van de in de districten gehouden beraadslagingen werd aan het partijbestuur voorgelegd door vice-voorzitter Elli Izeboud.

Haar verslag, dat een reeks conclusies met betrekking tot het werk van de partij behelste, zal ter informatie aan de gehele partij worden gepubliceerd in het maandblad Politiek en Cultuur.

Voorts besprak het partijbestuur een ingekomen verslag van de activiteiten van het IPSO, het wetenschappelijk bureau van de partij. Dit verslag zal eveneens in Politiek en Cultuur worden afgedrukt.

Uit: De Waarheid van 12 januari 1981

CPN-delegatie in Havana

In de Cubaanse hoofdstad Havana is het Congres van de Communistische Partij van Cuba geopend.

Op dit Tweede Congres van de Cubaanse communisten — het eerste vond in december 1975 plaats — zullen onder meer aan de orde komen de economische en sociale plannen voor de komende vijf jaren.

Op een persconferentie, kort voor de opening van het Congres, verklaarde Machado Ventura, lid van het politiek bureau van de Cubaanse CP, dat het Congres zal worden bijgewoond door 1880 gedelegeerde en gasten. Er nemen 170 delegaties van communistische en arbeiderspartijen, en van nationale bevrijdingsbewegingen deel.

Inmiddels is in Havana een delegatie van de CPN aangekomen, die bestaat uit de kameraden Boe Thio — lid van het dagelijks bestuur, en Geert Lameris, lid van het partijbestuur van de CPN.

Het Congres van de Cubaanse CP zal tot zondag duren.

Uit: De Waarheid van 17 december 1980

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

E. Izeboud, vice-voorzitster van de CPN;

W. Keizer, lid van het Rotterdamse districtsbestuur van de CPN;

G. van der Wal, huisarts in dienstverband in het Dirk van Nimwegencentrum, lid van het dagelijks bestuur van het Amsterdamse CPN-district;

H. Quast, politicoloog, lid van de werkgroep buitenland van het Amsterdamse PvdA-gewest;

K. Lieten, wetenschappelijk medewerker van het Antropologisch Sociologisch Centrum van de U. v. A., bestuurslid van de Landelijke India Werkgroep;

U. Menon, scheikundige, lid van de Landelijke India Werkgroep;

J. Eyking, lid van het districtsbestuur van de CPN in Brabant, stafdocent aan de Bibliotheek- en Documentatie-Academie in Tilburg;

E. van Onck, stafdocente aan de Bibliotheek- en Documentatie-Academie.

PEGASUS

kent u als uitgever van klassieke en moderne
marxistische literatuur in de Nederlandse taal,
(of van Svejik of De Moeder). . .

. . . maar kent u onze boekhandel in de
Leidsestraat?

Wij beschikken over een ruime collectie uit de
socialistische en westerse wereld op het gebied
van marxisme-leninisme, politiek, feminisme,
sociale wetenschappen, geschiedenis, eco-
nomie, kunst en cultuur, filosofie, germanistiek,
slavistiek,

of gewoon goede Nederlandse en vertaalde
romans en verhalen.

Loop eens binnen bij Boekhandel Pegasus,
Leidsestraat 25, Amsterdam
of bij ons filiaal in Rotterdam, Hoogstraat 143
(010-125322)

**BINNENKORT
VERSCHIJNT
BIJ PEGASUS**

**Leidsestraat 25, 1017 NT
Amsterdam, tel. 020-231138**

Theun de Vries

**HET
WOLFSGETIJ**

of een leven van liefde

Theun de Vries, literair vertolker van het nationale en vrijheidslievende besef van het actieve verzet, werpt met het 'Wolfsetij' een pijnlijk licht op het verschijnsel collaboratie. Bittere ironie ligt besloten in de ondertitel van deze roman: een leven van liefde

Mobsie Zeven, die aan de sleur van haar kleinburgerlijke omgeving wil ontsnappen, hunkert naar een bestaan van liefde. Maar de jaren van fascisme en bezetting dragen er niet toe bij haar zwak karakter te stalen.

Mobsie verziekt onder de invloeden van de tijd tot een harteeloos wezen, dat enkel zichzelf ziet en zoekt als middelpunt van ieder avontuur. Haar onnozelheid, oppervlakkigheid en egoïsme doen haar als moffenhoertje in de goot belanden. Zij is medeplichtige en slachtoffer van de Duitsers.

ong. 280 blz., 4e druk,

gebonden, ong. f 35,—

POLITIEK EN CULTUUR

**Voor een politiek
van zekerheid**

Marcus Bakker

**Reorganisaties
bij Philips**

Teo Bouwman

**Vrouwen: Toen
en nu!**

Janneke Hoogenkamp

**Kernenergie?
Nee bedankt**

Leo Molenaar

**De activiteiten
van het IPSO**

Rob Milikowski/Jaap Wolff

**Verkiezingsprogramma
CPN 1981**

Maart 1981

POLITIEK EN CULTUUR

Maandblad van de CPN

41e jaargang, nr. 3
maart 1981

REDACTIE:

K. Bakker
M. Bakker (hoofredacteur)
M. Braun
S. v.d. Helm
J. Mets
D. Oudenampsen
S. Schreuders
D. Verhaar
W. Warmerdam (redactie-secretaris)
B. IJzerman

Verschijnt maandelijks bij
uitgeverij Pegasus,
Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam
tel. 231138

Ons gironummer is 447416

De abonnementsprijs is f 26,25 per jaar
Studentenabonnement f 22,50 per jaar
Een los nummer kost f 3,25 en is te
bestellen door f 6,25 (incl. porto) over
te maken op postgiro 447416 t.n.v.
uitgeverij Pegasus, met vermelding
van het gewenste nummer.

Correspondentie over betaling en verkoop
s.v.p. zenden aan de administratie P en C,
p/a uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam.

Alle correspondentie over de inhoud te
richten aan de redactie van P en C,
Prinsengracht 473, 1017 GN Amsterdam,
tel. 262565

IN DIT NUMMER:

- Marcus Bakker
VOOR EEN POLITIEK
VAN ZEKERHEID 81
- Teo Bouwman
DE STRIJD TEGEN
PHILIPS-
REORGANISATIES IS NOG
NIET GESTREDEN 88
- Janneke Hoogenkamp
VROUWEN: TOEN EN NU 98
- Leo Molenaar
DYNAMIET IN DE HAND
VAN EEN KIND 101
- Rob Milikowski en
Jaap Wolff
DE ACTIVITEITEN
VAN HET IPSO 111
- PARTIJDOCUMENTEN 117
- VERKIEZINGSPROGRAM-
MA CPN 118
- KANDIDATENLIJST CPN 128

Dit stuk is gebaseerd op de inleiding, die Marcus Bakker op 14 februari jl. gehouden heeft voor het partijbestuur van de CPN ter introductie van het ontwerp-program voor de verkiezingen.

VOOR EEN POLITIEK VAN ZEKERHEID

Het uitgangspunt van de CPN in de komende verkiezingen is de hoogst ernstige situatie die zich voor het land en het merendeel van zijn bewoners ontwikkelt, de bedreiging van bestaanszekerheid, veiligheid, toekomst.

De onzekerheid daarover heeft velen in haar greep. Er is onzekerheid bij jongeren over vrijwel alles. Er is onzekerheid bij werkenden over hun werk, bij werkenden en niet-werkenden over hun inkomen en rechtsposities. En er is een schokkende onzekerheid over het voortbestaan als zodanig, over de vrede.

Wat wij willen is *zekerheid* aangeven. Zekerheid van werk en inkomen, veiligheid tegen de dreiging van een atoomoorlog. Ons program en ons optreden is daarom *niet* een vorm van *opbieden* of *overbieden*; het is een richtingwijzer voor een uitweg uit deze beklemmende en steeds toenemende onzekerheden.

Wij strijden voor die uitweg op vele manieren, met onze hele partij, iedere dag. Maar ons doel is nu om mensen te laten inzien hoe belangrijk het is als een **versterkte** Communistische vertegenwoordiging in het parlement voor die hoofddoelen haar gewicht in de schaal werpt.

De **inzet** van de strijd, **bestaanszekerheid** in alle betekenissen van het woord, is zo groot; en tegelijk zo helder, dat wij in deze verkiezingscampagne met volle overtuiging tegen de mensen kunnen zeggen:

je hoeft geen communist te zijn om nu communistisch te stemmen!

* * *

Werk en inkomen enerzijds, veiligheid tegen atoomoorlog anderzijds, zijn de sleutelkwesies van vandaag. Zij zijn niet alleen belangrijk. Andere vraagstukken zullen een rol spelen in de campagne, waarbij het om karakter en doelstellingen van de partij gaat. Maar bij deze punten gaat het om de hefboomen, gaat het om toegang tot de hersens en harten van *honderdduizenden* die we moeten bereiken. Ik herhaal, *honderdduizenden*, die althans moeten gaan afwegen of ze op onze partij zullen stemmen.

Het zijn, en dat is de kern van de zaak, ook de punten waarbij de CPN directe, onmiddellijke invloed wil uitoefenen tot wijziging van het gevoerde regeringsbeleid. Als wij praten over een nieuwe meerderheid, en over onze rol daarin, dan hebben we het vóór alles daarover: over behoud van koopkracht en scheppen van werk — die zekerheid — en over afwending van de dreiging van een atoomoorlog — die zekerheid.

Die vraagstukken zullen we centraal stellen al zullen anderen hemel en aarde bewegen om dat te verhinderen.

Op het sociaal-economisch terrein heeft de CPN in de loop van jaren steeds duidelijker

en doordachter een uitweg uitgewerkt uit de situatie zoals we die zagen ontstaan en zoals die nu overheersend is geworden. Zij heeft haar inzichten in bewegingen omgezet of in bewegingen ingebracht. De partij is de inspirator en min of meer het 'denkende hart' geworden van een zeer brede contra-beweging tegen de verslechtering en afbraak, die nu hoogtij vieren.

We kennen het hele panorama van ondernemers- en regeringsgedrag:

- Omvangrijke ontslagen, waarbij de gelijktijdigheid bij de grote ondernemers bijna de indruk wekt van coördinatie, bedoeld om door middel van de massaliteit het verzet af te wurgen.
- De loonmaatregel, die al geleid heeft tot een aanzienlijke koopkrachtdaling en bij de werkenden en bij de uitkeringsontvangers doordat daarbij de prijscompensatie is uitgeschakeld;
- een reeks van verslechtingen in het uitkeringssysteem voor iedereen: jongeren, AOW-ers, werklozen, noem maar op;
- aanzienlijke aanslagen op het bestaan via de gasprijen en andere woonkosten, en via versnelde huurharmonisatie, die alle door de aantasting van de prijscompensatie dubbel hard aankomen;
- nieuwe plannen ook voor rampzalige miljarden-ingrepen zoals loskoppeling van uitkeringen en lonen, grootscheepse invoering van profijtbeginnel, eigen risico's, invoering van een sterk verlaagde basis-uitkering; en alsof dat niet genoeg is dreigementen van zeer scherpe inkomensdalingen en rigoureuze voorzieningen-afbraak zoals nu door Van Agt gelanceerd. De zieke krijgt als geneesmiddel een reïncultuur te vreten van de bacillen, die de ziekte veroorzaakt hebben. Het gevolg is verdere achteruitgang, steeds *meer* door koopkrachtdaling, geen groei maar inzakkings van de economie.

Alleen grote ondernemingen, banken en andere financieringsinstellingen *plus* de

bewapenings-profiteurs, die overigens vaak dezelfde zijn, alleen zij handhaven hun winst, vergroten die zelfs door scherpe zogeheten saneringen en door het voor hen ingestelde cadeaustelsel van premies en belastingvoordelen.

Het uitzicht op wezenlijke vernieuwingen, vooral in de industrie, gaat er geheel bij verloren.

* * *

Dat is de politiek van de VVD/CDA-regering, omdat het de VNO-politiek is.

Maar het opmerkelijke en tegelijk verontrustende is, dat de PvdA, voor zover het althans de zgn. politiekmakers betreft in die partij, zich bij dit proces aansluit. De PvdA neemt de gevolgen van de regeringspolitiek als *haar* uitgangspunten en stelt die uitgangspunten dan ook meteen bij, als iedere 2 of 3 maanden blijkt dat die gevolgen weer erger zijn.

Ze protesteert tegen de verlaging van jeugdlonen en verklaart vervolgens dat ze die niet zal teruggedraaien. Ze houdt zich koest over de loonmaatregel en zwijgt over de prijscompensatie.

Ze accepteert de huur- en gasprijverhogingen, ook zonder prijscompensatie.

Sommige PvdA-leiders laten zó doorschemen, dat ze het wel makkelijk vinden dat Van Agt en Wiegel *nu* die verslechtingen doorvoeren.

Anderen maken zelfs de indruk dat ze VVD en CDA nog wel een poosje willen zien doorregeren, omdat die zich impopulair maken met maatregelen die anders volgens hen de PvdA zou moeten uitvoeren.

De grondverklaring voor deze houding is, dat de belangrijkste politiekmakers van de PvdA naar rechts willen opschuiven. Zij zien geen echt alternatief voor de huidige regeringspolitiek en bovendien menen ze dat een van de belangrijkste hindernissen voor hun regeringsdeelname gelegen is in het

feit, dat de PvdA in ondernemerskringen te slecht bekend staat. Daaruit zou dan weer een vijandige houding voortvloeien van delen van de bevolking, die bij hun informatie, bijvoorbeeld via Telegraaf en Tros, sterk door die kringen zouden worden beïnvloed. Dit is de diepere reden, zowel van Den Uyls belachelijke nieuwjaarsescapades bij André van Duin, als van de nu dagelijks door De Waarheid onthulde pogingen om de kandidatenlijst te zuiveren van linkse mensen.

Opmerkelijk is echter dat de PvdA met deze opstelling, ondanks de hulp van enkelingen van het type Groenevelt, de tot nu toe altijd als uitgangspunt genomen band met de FNV, en in het bijzonder met het apparaat daarvan, begint te verliezen.

Een groeiend deel van de vakbonden en van de vakbondskaders weigert om deze PvdA-politiek voor hun rekening te nemen, steeds vaker en openlijker wordt die van de hand gewezen.

De druk van de leden en het eigen gezonde verstand, maken dat deze mensen zich niet willen onderwerpen aan een politiek die proefondervindelijk heeft bewezen geen enkele uitkomst te bieden.

De belangstelling voor een *andere* politiek, zoals door ons geïnspireerd, groeit daarmee. Ook *binnen* de FNV wordt die een serieus alternatief.

Juist de samenhang van onze denkbeelden, nl:

- koopkrachthandhaving
- een werkprogram
- verlegging van grote geldstromen en
- vergaande democratische controle en zeggenschap,

juist dit samenhangende 'klaverblad' geeft het houvast om de aanpassingspolitiek van de PvdA te *meten* en *af te wijzen*.

Hoewel er wat de PPR en de PSP betreft soms individuele leden zijn die in deze materie optreden, is er in het algemeen geen sprake van een sterke verwantschap van de partijen met deze uitermate belangrijke vraagstukken. Dat betekent dat wij op dit

punt, partijpolitiek bezien, een volstrekt *eigen* en *onderscheiden* rol spelen waarbij wij, juist omdat het een hoofdterrein van strijd tegen de reactie betreft, met name met de PvdA een scherpe botsing van meningen niet kunnen en mogen ontlopen. Capitulatie-politiek moet zeker nu, in deze ernstige omstandigheden, met grote beslistheid van de hand worden gewezen. Tegelijk moeten we heel goed het werkelijke karakter van die strijd in het oog blijven houden.

De vijand staat rechts, het zijn de grote ondernemers en hun directe politieke vazallen in VVD en CDA.

Het doel van onze kritiek is, socialisten te waarschuwen dat zij met het volgen van een rechtse lijn tot een werktuig van rechts worden gemaakt.

* * *

Het tweede sleutel-element in ons optreden en ook in de verkiezingscampagne is het vraagstuk van de vrede, meer precies dat van het terugdringen van de dreiging van een atoomconflict.

Op dit punt ligt het politieke patroon anders dan bij de sociaal-economische vraagstukken — ook al zijn er parallellen.

De situatie *zelf* is hier een andere. Daar is het vraagstuk van de wapening als zodanig. Er is een directe relatie tussen de hoogte daarvan en de sociale voorzieningen, het onderwijs, de werkgelegenheid. Wij hebben daar vanouds het nodige over te zeggen. Er is het punt van de verlegging — en zelfs gedeeltelijke vernietiging — van werkgelegenheid ten gunste van de winstgevende militaire industrie. Denk aan RSV met z'n duikboten.

Er is de regionale militarisering.

Er is, niet in de laatste plaats, de steeds meer op de voorgrond komende tegenstelling tussen de armoe en achterstand van de derde wereld en de kosten van de internationale bewapeningsrace.

In ons optreden voor verlaging van de ologsuitgaven zullen al deze elementen een grote rol spelen.

Maar dominerend is de kwestie van de atoombewapening (die overigens door haar aard weer de hele wapenening extra duur maakt; tanks, vliegtuigen, schepen, artillerie — het wordt alles op de atoomoorlog gebouwd).

Er is, misschien op Japan na, geen land waar de dreiging van een atoomoorlog zo bewust wordt beleefd en zulke politieke gevolgen heeft als het onze.

Nederland is klein in oppervlak, met veel mensen, het internationale gebeuren wordt hier scherp gevolgd. Een van de hoofdlijnen van dat gebeuren is de Amerikaanse politiek, die gericht is op een verscherpte confrontatie met de Sowjet-Unie, terwijl terzelfdertijd via N-bommen, Cruise-raketten en een nieuwe strategie Europa tot het toneel wordt gemaakt waar in het geval van conflict de klappen zullen vallen.

De Sowjet-Unie van haar kant geeft geen duimbreed toe aan deze pressie en houdt in haar wapenening volledig rekening met deze ontwikkeling in de Amerikaanse politiek. In dit beeld past overigens wel de actuele aantekening, dat de ontwikkeling in Polen en de ruimte die daar blijkt te zijn voor diepgaande veranderingen volgens een nationaal patroon en toch binnen het kader van het puur militaire Warschaupact, bewijzen dat voor opvoering van de spanning geen andere basis bestaat dan imperialistische belangen en gestook.

Onder die omstandigheden begint in heel West-Europa de onrust over de Amerikaanse politiek, die onder Reagan onmiddellijk verscherpt is, toe te nemen. En in Nederland groeit de stroming die uit wil stappen, die met atoombewapening niets meer van doen wil hebben.

De jongste en onmiddellijke reactie van het parlement tegen Reagans nieuwe N-bom-offensief weerspiegelt dat. Veelbetekenend is, dat het hele CDA aan die afwijzing deelnam.

In PvdA, CDA en D'66 heeft de sterk toenevende afwijzing van atoombewapening tot crisis-situaties in verscheidene vormen geleid.

Bij D'66 en CDA, waar van partijleven geen sprake is, is die crisis er vooral onder de oppervlakte. Bij de PvdA komt ze daar fors boven uit. Tegenover elkaar staan daar de snel gegroeide stroming die alle atoombewapening wil afstoten — en die, welke een deel daarvan wil behouden, met name om niet buiten het NAVO-gareel te geraken.

De strijd is door Den Uyl toegespitst op zijn persoon, maar onder de huidige omstandigheden wordt dat een karikaturale probleemstelling. Het gaat niet om Den Uyl, het gaat om het leven.

Het PvdA-congres zal straks beslissen over deze zaken, hoewel het niet kan beslissen over de wijze waarop de mensen, ook hun eigen mensen, hierover denken. Het is iedereen duidelijk dat de leiding van die partij, via de zgn. één of twee atoombewapening en de toevoeging dat afstoting een atoomvrij Europa moet bevorderen, de lijnen zowel naar de NAVO als naar het CDA wil openhouden. Maar onder dezelfde druk die tegen alle atoombewapening is, heeft men inmiddels *volledig* de nieuwe kruisraketten verworpen, iets waar de CDA-leiding sterk aan vasthoudt. Daardoor rijst bij velen de vraag, hoe nu in die omstandigheden de *breuk* met de eigen anti-atoombewapening mensen het *huwelijk* met het CDA bevordert.

Een antwoord daarop wordt gegeven door Van der Stoel in een kort interview met De Tijd van 13 februari, dat ingebed staat in een heel lang vraaggesprek met PvdA-voorzitter Van den Berg. De laatste zet kolommen lang uiteen, hoeger de kruisraketten worden afgewezen.

Van der Stoel, die zichzelf presenteert als de PvdA-kandidaat voor het ministerschap van Buitenlandse Zaken, krijgt de vraag voorgelegd 'Wat hij doet als men hem vraagt als minister van Buitenlandse Zaken in de NAVO de nooit-moderniseren-lijn te verdedigen?' Hij antwoordt: 'Dan zou ik er nog eens

goed over moeten nadenken. Ik vind eigenlijk dat we niet bij voorbaat moeten zeggen: nooit of te nimmer. Dat gaat mij te ver. Stel bijvoorbeeld dat we in ruil voor een aantal nieuwe wapens de neutronenbom definitief mogen opbergen, terug mogen (!) naar een of twee atoomtaken en kortedrachtwapens mogen afstoten. Zou je het — wanneer je zoveel wint — niet op zijn minst 'moeten overwegen'?

En, geconfronteerd met de tegenstelling tot wat Van den Berg zegt: 'Op de ministersstoel is het verkiezingsprogramma van de partij weliswaar de eerste inspiratiebron, maar er is natuurlijk ook nog eens een regeerprogramma'.

Anders gezegd: Congressen doen maar — ze kochten geen straaljagers en wat de kruisraketten betreft kunnen ze ook de pot op. De andere kant van de zaak is echter, dat de druk op de PvdA hier extra groot is doordat de CPN in deze kwestie op één lijn optreedt met PPR en PSP, die, dat is duidelijk, zich vooral op dit punt tegenover de PvdA hopen te versterken.

Voor de CPN staat hier centraal het tweede element van onzekerheidsbestrijding, de veiligheid.

Met het sociaal-economisch program van werk en koopkracht ligt hier voor haar de spil waarom de verkiezingscampagne zal draaien, de spil ook van haar program.

* * *

De spil van het program, maar niet het hele program. In het program zijn een hele reeks gedeeltes opgenomen, die al hangen ze sterk samen met de genoemde sleutelkwesties, waarden op zichzelf vertegenwoordigen.

Er zijn daarbij twee punten die van daaruit ook op zichzelf in belangrijke mate het CPN-optreden zullen bepalen.

Ze hebben niet, zoals de andere punten, een onverbreekelijke relatie tot onze verhouding

met andere partijen en dus tot de nieuwe meerderheidsvorming. Ze hebben wel alles te maken met het karakter van de partij. Het ene is, wat kort aangeduid kan worden als racisme en vreemdelingenhaat.

Juist de onzekerheden waarover het hierboven ging kunnen door kwaadaardige elementen worden misbruikt om hier, waar ze niet thuis horen, tegenstellingen te scheppen of op te blazen en onlustgevoelens tot een politiek reactionaire kracht te maken.

Onze tegenstand daartegen, zoals de manifestatie in Amsterdam en het optreden in de zigeuner-zaak, steunt op de geest van antinazisme die wij zo vastberaden hebben hooggehouden tegen alle druk in, en waarbij we ook zulke prachtige resultaten hebben geboekt — vanaf het gevang voor Menten tot het herstel van de Vijfde Mei.

Laat ons er niet aan twifelen, het betreft hier een groot punt van essentiële betekenis waarin we moedig onze opvattingen moeten uitdragen en concrete stappen moeten uitdenken die fascistische en racistische inblazingen vroegtijdig de kop indrukken.

Een onderwerp dat wat de CPN betreft eveneens een grote rol in de verkiezingen zal spelen is de bevrijding van de vrouw. Dat optreden zal moeten gebeuren in een offensieve geest, die allereerst uit onze houding naar buiten moet spreken.

De eisen die wij formuleren in dit program zullen voortdurend en met grote kracht moeten worden gesteld, omdat nu eenmaal tegenover vele belijdenissen met de mond weinig daden staan — daden, die nog weer onder druk van de crisis dreigen te worden teruggedraaid. Die eisen raken niet in alle opzichten de kern van de discussie zoals ze gaande is. De in de verkiezingsstrijd naar voren komende, vooral sociaal-cultureel-economische achterstelling van de vrouw, de abortus-kwestie, wreedheid en geweld, ook, is het verbonden met heel diepgaande positie- en relatievraagstukken, die nu eenmaal in een verkiezingscampagne niet of nauwelijks een rol kunnen spelen.

De kracht van het communistische optreden ligt in het niet vervallen in verwarrende discussies over de relatie van vrouwen-achterstand of onderdrukking met andere vormen van discriminatie, maar in het bestrijden van de verschijnselen als zodanig, omdat ze als zodanig menonwaardig zijn.

Vanuit de hoek van de PvdA zijn enkele groepen bezig, in onze kring een soort campagne te lanceren van 'Verbeter de wereld, begin met de CPN'.

De animo in onze kring om hierop in te stappen is, mag ik zeggen, gering. In de komende maanden zal onze partij, hoe openhartig kritisch ze ook staat en blijft staan tegenover haar eigen werk en verrichtingen, toch zo vrij zijn om die leus van een kleine aanvulling te voorzien: 'Verbeter de wereld, begin met de CPN te versterken'. We kunnen natuurlijk dit soort speciale belangstelling voor onze partij verwachten, omdat die een vooropgezet doel heeft: te bewijzen dat de door ons voorgestane nieuwe meerderheidsvorming niet *kan* — althans, niet met ons erbij. De feiten bewijzen echter dat de gezindheid onder de mensen die daarvoor van het meeste belang zijn, een andere richting op gaat. We hebben dat gezien op sociaal-economische, vredes- en antifascisme bijeenkomsten. We zien het ook in de relatie tot PPR en PSP. Wij hebben tegenover die beide partijen een initiatief genomen om te komen tot lijstverbinding.

Door beide partijen werd aanvankelijk alleen aan lijstverbinding met ons gedacht, als onderdeel van een akkoord met de PvdA. In de PSP heeft het congres daar wijziging in aangebracht door uit te spreken dat bij onwil van de PvdA om de vier lijsten te verbinden, de voorkeur uitging naar een verbinding met PPR en CPN, of, als de PPR daar niet aanwilde, alleen met de CPN. Wij vinden dat een positieve ontwikkeling, maar we hebben bij de PSP — en vervolgens ook de PPR — opgeworpen dat het wijs zou zijn nog even met definitieve besluiten te

wachten, totdat na het PvdA-congres ook de PPR duidelijker kan weten waar ze aan toe is. Onze gesprekspartners zijn het daarover met ons eens.

* * *

Onze doelstelling is hierbij onveranderd: de vorming van een nieuwe meerderheid zonder de thans regerende groepen. Ook hierover is de PvdA verdeeld, een deel lijkt bijna te hopen dat zo'n meerderheid er niet komt, om daarmee een keus te kunnen ontlopen die zich onder de progressieve mensen, inclusief vele kerkelijke mensen, steeds scherper begint af te tekenen. Maar juist onder die druk begint toch steeds opnieuw de discussie over die andere meerderheid, wordt voor grote delen van de PvdA regeren met het CDA zoals het nu is, ondenkbaar.

De PvdA-leiding gaat bij haar ontwijkende houding sterk schuil achter D'66, dat op de wip wil zitten in een regering met PvdA en CDA.

Maar D'66, de partij die iets alternatiefs zegt te willen, is op dat punt kwetsbaar. Ze is opgericht als protest tegen bestaande partijen, in het bijzonder de confessionele en de VVD.

Als straks de verkiezingen CDA en VVD in de minderheid plaatsen en voor het eerst een regering gevormd kan worden zonder confessionele partij, dan vraagt men zich zowel met betrekking tot PvdA als D'66 af, hoe zij het in vredesnaam tegenover hun kiezers moeten verkopen om van hun kant, onnodig, het CDA van Van Agt weer in de regering te halen.

Deze problematiek vormt de verklaring voor allerlei al dan niet op schijnbaar achteloze wijze gelanceerde ideeën.

Zo is Terlouw opeens gekomen met het oeroude denkbeeld van een 'zakenkabinet', blijkbaar zonder kennis van de fundamentele bezwaren die daar, uit parlementair-de-

mocratisch oogpunt, altijd door de hele linkse beweging tegen gemaakt zijn.

Interessanter is dat opnieuw vanuit de PvdA het denkbeeld van een kabinet dat door de CPN 'gedoogd' wordt, naar voren wordt gebracht.

Bij de groeiende verwijdering tussen PvdA-ers en CDA-ers denken althans sommigen toch blijkbaar ernstig aan de vorming van een regering, die mede door de CPN in stand zou worden gehouden.

De gedachtenwisseling daarover is zeer pril, o.a. doordat het begrip 'gedogen' niet nader ingevuld wordt.

Concreet: betekent het alleen maar stemmen leveren of betekent het ook iets te zeggen te hebben, in welke vorm dan ook? Men zal begrijpen, gezien vooral de hoofdlijnen van ons program, hoe zeer die vraag praktische betekenis heeft.

Het is nog duidelijker te maken met een citaatje uit het Van den Berg-interview in dezelfde Tijd, waarin Van der Stoel zo listig bezig is. Vraag: 'Maar zelfs als je de snel groeiende CPN erbij optelt kom je niet tot een meerderheid. En de CPN tel jij er niet bij op.'

Van den Berg: 'De CPN zit in een gedoogrol, net als PSP en PPR'.

Wel, zo hoor je nog eens wat. Alles is al bestierd, de anti-atoom-kamerleden in het verdom hoekje onder aan de lijst, de CPN in de gedoogrol. En dan zeker voor Van der Stoel die de raketten binnensmokkelt.

Boodschap aan Van den Berg: We zijn niet van de PvdA, we zijn van ons. Wij, en niemand anders zullen onze rol bepalen. Wij willen daarover overleg, de omstandigheden maken dat dringend nodig. Maar, met een variatie op de zo graag ook door Van den Berg gebruikte woorden van Burger 'er moet wat te regeren vallen'; Er moet wat te overleggen vallen. Tussen het steunen of niet steunen van een regering ligt voor een op actie gerichte partij een reeks mogelijkheden.

Wij vinden aflossing van de wacht van Van Agt, gezien de problemen, dringend nodig.

Maar die nieuwe macht moet wel een nieuwe koers uitzetten. Daarvoor hebben wij een inbreng.

Uit deze discussie blijkt in elk geval zonneklaar, dat er een tijd aanbreekt waarin de CPN invloed op de kabinetsformatie, en dus op de regeringspolitiek gaat uitoefenen. Naast een verdeelde PvdA, een verdeeld D'66 en twijfelende groepen in het CDA, komt zij daarbij als een duidelijke kracht naar voren, een kracht die een rol gaat spelen. Nu al vormt in de meningenstrijd onze partij — met onze krant — een steunpunt voor PvdA-ers die een andere koers willen. Ook zij hopen dat wij sterker worden, zodat de invloed die wij concreet uitoefenen groter wordt. (Zij kunnen daar trouwens meteen iets aan doen.)

Kortom, wij zijn geen buitenstaanders (meer) en worden ook niet als zodanig gezien.

Als je èn de PvdA èn D'66 als personen met een linker en een rechter arm ziet, dan zijn wij een gewicht dat aan de rechter arm hangt en dan weet ieder dat hoe zwaarder dat gewicht, hoe moeilijker die rechter arm het krijgt.

We hebben met een tweemans-fractie, vooral door wat daar achter staat, al een invloed die verhoudingsgewijs belangrijker groter is. Denk maar aan de Vijfde Mei, de verzetsherinnering, denk aan de sociaal-economische kwesties.

Anderen moeten voortdurend kijken hoe groot hun afstand tot ons is. Wij verhinderen in sterke mate hun afglijden naar rechts. Dat inzicht moet de kiezer geboden worden. Daarbij is ook de afstand in het geding. Praktisch gaat het er daarbij om te zien, hoe kort de afstand is tussen hun belang en hun stem voor de CPN.

Daarbij staat één punt vast: de bittere noodzaak van verandering en het houvast dat wij daarin geven.

Dat zal de partij, met het elan dat zij bezit, de overtuigende kracht geven voor deze verkiezingsstrijd.

Op 17 januari 1980 kondigde Philips reorganisaties aan, waardoor in totaal 1500 arbeidsplaatsen verloren zouden gaan. In tegenstelling tot vorige reorganisaties opereerde Philips openlijker en offensiever. De zaak sloeg als een bom in, terwijl Philips de twijfelachtige reputatie genoot geruisloos bijdragen aan de werkloosheid te kunnen leveren. Tussen 1970 en 1980 verdwenen zo rond de 25.000 arbeidsplaatsen in Nederland.

Ondanks het feit dat er veel verzet kwam tegen de plannen van Philips, zette ze die uiteindelijk volledig door. De vakbeweging heeft haar verzet in augustus opgegeven en trad in overleg over de uitvoering van de

sociale plannen. Intussen gaan de volgende reorganisaties gewoon verder, bij Elcoma Video; Medical Systems en zelfs het Natuurkundig Laboratorium. In haar eigen Social Forecast voorspelt Philips in de komende tien jaar nog een verlies van minstens 20.000 arbeidsplaatsen. Philips zal de ontwikkelingen in de micro-elektronica zeker niet als laatste in eigen huis toepassen.

Wat kunnen we leren van de acties van het afgelopen jaar? Bestaan er mogelijkheden om de strijd in de bedrijven en in de regio's te verbreden tot een progressieve en democratische industriepolitiek?

DE STRIJD TEGEN PHILIPS-REORGANISATIES IS NOG NIET GESTREDEN

Tot enkele maanden voor de bekendmaking van de reorganisatieplannen, leefden kaderleden en bestuurders van de bond in de veronderstelling dat de plannen Heerlen/Heer, Winschoten en Stadskanaal zouden treffen. De kans dat Heer en Winschoten gesloten zouden worden leek groot. Heerlen en Stadskanaal zouden stevig moeten inkrimpen. De Raad van Bestuur moet de politieke onrust voorvoeld hebben bij plannen die vooral de zwakke regio's zouden treffen. Sluitingen of inkrimpingen in bedrijven waar Philips zich na de Tweede Wereldoorlog met veel overheids subsidie vestigde, vooral vanwege het werkgelegenheidsaspect, vallen slecht in Zuid-Limburg en Oost-Groningen. Vandaar dat Philips de rol van 'intrigant' op zich nam en aan Eindhoven de functie van 'donor' toekende in het uiteindelijke plan. Zijdelings werden Nijmegen en Sittard ook in het plan betrokken. Het uiteindelijke reorganisatieplan luidde:

Heer wordt gesloten (250 arbeidsplaatsen), Eindhoven levert werk aan Winschoten en Heerlen (725), Stadskanaal gaat er door wat 'compensatie' uit Nijmegen nog 'maar' 410 arbeidsplaatsen op achteruit, Winschoten krimpt verder in (120) maar sluit niet. Personele consequenties voor Nijmegen en Sittard zijn er niet, aldus Philips. Verder meldt Philips in haar plannen niet te kunnen garanderen dat er 'geen gedwongen ontslagen' zullen vallen. Ook over b.v. garanties voor handhaving van hetzelfde functieniveau bij overplaatsingen of herplaatsing in dezelfde regio of plaats is niets opgenomen. Kortom, de sociale paragrafen bij het plan zijn in tegenstelling tot het verleden gedeels afgewezen. Voor velen was het duidelijk dat deze reorganisatie hun schaduwen vooruit wierpen. De combinatietang personeelsstop, gecombineerd met 'natuurlijk verloop', werkt niet langer als geruisloos afvloeiingsinstrument. Gedwongen massa-

ontslag en sluitingen worden het Philips-pa-rool.

De algemene reactie op Philips' plannen was afwijzend. Zelfs Van Agt presteerde het zich negatief over het plan uit te laten, terwijl Albeda en Van Aardenne geregeld met Philips contact hebben gehad. Gemeentebesturen, provinciale staten, politieke partijen, kerkelijke instanties, vrouwenorganisaties, jongerenorganisaties, Kamerfracties, enzovoort, gaven van hun verontwaardiging blijk. De vakbeweging was des duivels en zowel de FNV als de Unie BHLPP en FHPP (Federatie van Hoger Philips Personeel) vrezden voor de toekomst.

Maar de reacties in de bedrijven zijn niet overal hetzelfde. Het venijn van het plan werkt snel door. De geluiden van woede en ergernis mogen groot zijn, maar veel mensen in Winschoten (nog geen sluiting) en Stadskanaal/Heerlen (de inkrimping valt eigenlijk mee t.o.v. eerdere berichten), halen enigszins opgelucht adem.

De jarenlange saneringen in bijna alle betrokken bedrijfsonderdelen met de bijbehorende intimidaties, maar ook vooral in het bedrijf sterk levende 'sociale' imago van Philips — 'ze kunnen me na al die jaren toch niet zomaar de laan uitsturen' — spelen daarbij een niet te onderschatten rol. Zelfs het inspelen van de Raad van Bestuur en directies op gevoelens van solidariteit, die de Eindhovense arbeiders met de 'getroffen' regio's zouden moeten opbrengen, slaat bij velen aan. Dat Zuid-Oost-Brabant door dit plan en het vervolg daarop zelf afglijdt naar een probleemgebied, ontgaat menigeen.

Acties contra overlegstructuur

De kop van de actie wordt genomen door de Philips-vrouwen in Heer. Meer dan 90% van het nog maar 250 mensen omvattende Philips bedrijf bestaat uit vrouwen, waarvan weer een aanzienlijk deel uit België komt. Nog dezelfde dag van de aangekondigde sluiting legt men het werk neer. De eerste

van meerdere stakingen en het begin van een langzaam-aan-actie die bijna zes weken zou duren. De catalyserende functie van de Maastrichtse vrouwenbeweging staat daarbij buiten kijf. De NVB nam na contacten met vrouwen in het bedrijf het initiatief tot de oprichting van het Vrouwencomité tegen ontslagen bij Philips Heer en tevens werd opgeroepen het werk neer te leggen. Binnen het bedrijf vond de stimulering van de actie plaats vanuit de sedert een jaar functionerende bedrijfsledengroep van de FNV en met name de vrouwen daarin. Stimulerend op de actie werkte dat de vrouwen — zowel van binnen als buiten het bedrijf — enkele vergaderingen belegden in het Vrouwenhuis, waardoor bestuurders van de bond de acties nauwelijks konden beïnvloeden. Eveneens een belangrijke impuls was dat de districtsbestuurder van de Industriebond-FNV zich als persoon achter de actie schaarde, alhoewel de bond formeel (nog) niet achter de actie stond. En dat zou ook lang uitblijven.

Kort daarop werd tijdens een daartoe belegde vergadering in Maastricht een steuncomité opgericht, waarvan zo ongeveer alle politieke partijen deel uitmaakten alsook diverse FNV-bonden, de Rooie Vrouwen en de NVB. De strijdvaardigheid van de 200 aanwezigen was groot; doel van het comité was het ondersteunen van de strijd van de vrouwen.

Bij de andere bedrijfsonderdelen werd niet zo flitsend gereageerd, alhoewel bijvoorbeeld de bedrijfsledengroep van Glas in Eindhoven enkele dagen vòòr de aankondiging van de reorganisaties de kern van de plannen — verplaatsing van de speciaalglasfabriek van Eindhoven naar Winschoten — al wereldkundig maakte. Ongeloof was haar deel. Het gros van de kaders wachtte en nam deel aan de besluitvorming van de centrale kadergroep van de IB-FNV bij Philips (kortweg CKK - Centrale Kontakt Commissie) op 18 januari te Utrecht. In die CKK-vergadering formuleert bonds-

bestuurder Aalco van de Veen de hoofdpunten van kritiek op de Philips-plannen. De sociale consequenties van de reorganisaties zijn niet goed uitgewerkt en er zijn géén garanties dat er geen gedwongen ontslagen zullen vallen. Het gebruikelijke standpunt van de IB-FNV sinds jaren en eigenlijk weinig verschillend van dat van de andere bonden, namelijk bewaker en begeleider van de sociale gevolgen van zo'n reorganisatie. Van de eigenlijke rationalisatie met haar gevolgen voor de herstructurering van de Nederlandse industrie respectievelijk de sectorstructuur- en industriepolitiek, trekt hij zijn handen af. Behoud van arbeidsplaatsen of sterker, controle op het bedrijfsleven bijvoorbeeld in verband met de honderden miljoenen vergende subsidiëring, wordt zo geen inzet van acties.

Voorlopig wordt afgesproken om de commentaren van bedrijfsledengroepen te inventariseren en binnen drie weken een standpunt te bepalen. Voorts zullen er per vestiging op korte termijn ledenvergaderingen gehouden worden. Ten aanzien van acties — met name in Maastricht — merkt v.d. Veen op: 'We kunnen *niet veel meer*

dan begrip tonen voor spontane acties. We kunnen hieraan echter geen leiding geven, omdat we nog in het overlegstadium verkeren. We moeten eerst ons standpunt bepalen. Of er acties gevoerd moeten worden is afhankelijk van de wijze waarop Philips tegemoet komt aan ons standpunt. Bij spontane acties gaat de weerstandskas niet open. Moeten er door ons acties gevoerd worden, dan is daar een overlegprocedure voor. *We maken ons eigen beleid en laten dat niet maken door politieke partijen en actiegroepen.*' De vergadering spreekt overigens haar solidariteit met de acties uit en geeft dat mee aan de vertegenwoordigers uit Heer.

Vredesplicht versus actiebereidheid

Zoals Aalco van de Veen aangeeft verkeren de bonden dan nog in het overlegstadium met Philips. De overlegprocedure met Philips over deze reorganisatie was al maanden onderwerp van onderhandelingen, inclusief de delegatiesamenstellingen (de CKK wilde b.v. onbezoldigden opgenomen hebben in de delegatie, de bondsbestuurders niet).

Men was hierdoor alleen al lang op de hoogte van de plannen. Ook de donorfunctie van Eindhoven was van te voren bij velen bekend. Deze hele overlegprocedure ligt in het verlengde van de bekende 'vredesplicht-artikelen' die in vrijwel alle CAO's zijn opgenomen. Zij behelsen in grote lijnen: geen actie ondernemen, zowel door onderneming als vakverenigingen, voordat er overleg is gepleegd. (Overigens is deze door bestuurders veelal gehanteerde interpretatie van de 'vredesplicht' discutabel: vele vormen van actie zijn mogelijk zonder het overleg af te breken.)

Als gevolg hiervan heeft Philips een grote greep op de mogelijkheden van de erkende vakorganisaties bij reorganisaties. Door eerst uitvoerig vast te leggen hoe het overleg zal lopen bindt zij de vakorganisaties; zij heeft na de bekendmaking van de plannen nog weken of maanden de tijd om via pers en media, intern zowel als extern de meningen te beïnvloeden, het verloop te stimuleren of soms interne sollicitaties te regelen. Delen van de beoogde reorganisaties worden zo doorgezet.

De doorwerking van de 'vredesplicht' heeft de volgende gevolgen gehad:

- geen ondersteuning van spontane acties;
- geen voorbereiding van acties op het moment dat Philips haar plannen wereldkundig maakt;
- het tegenhouden van acties.

Een voorbeeld van het laatste is, dat de IB-FNV op 28 februari besloot om een staking in Heer, van waaruit men vervolgens met bussen de andere Limburgse vestigingen wilde bezoeken en aanzetten tot actie, afgepaste. De reden daarvoor was dat Philips de FNV had 'gesommeerd' tot overleg na de acties in Heer (stakingen op 15 en 22 februari), de bezetting van de Lichttoren op 22 en 23 februari. De IB-FNV was bang voor een — verloren — proces.

Veel erger nog is het niet voorbereiden van acties, wat achteraf goedgepraat wordt met het argument dat de actiebereidheid gering

was. Maar was die actiebereidheid zo klein? In Heer in ieder geval niet. In Stadskanaal was de situatie zelfs grimmig. Volgens een rapportage van de ledenvergadering van 21 januari meende men dat het hier ging om het versneld voortzetten van bestaand beleid: 'De Philips-plannen betekenen een sluiting — op termijn — van deze vestiging.' Men haalt hier de 'know-how' weg van kleurenbuis-technologie. Philips stelt alles veel rooskleuriger voor: geen 700 afvloeiingen, maar slechts 400. Zij intimideert mensen en strooit met b.v. garanties voor herplaatsingen van mensen die bij de KTV (kleurenbuis) werken. Onder de kleine honderd aanwezigen was 'duidelijk de tendens waarneembaar om in verzet te komen tegen de Philipsplannen', waarbij iets meer dan de helft eerst nog overleg wenste. Iets minder dan de helft vindt 'dat we onmiddellijk in actie moeten komen'. Enige tijd later wilde de drie-ploegendienst (KTV-productie) de zaak plat gooien, maar door ingrijpen van de directie, die banen voor de betrokkenen garandeerde, staakte de groep haar verzet en stelde de OR-cie voor hetzelfde te doen. Op de ledenvergadering werden diverse suggesties voor acties gedaan: demonstratie in Eindhoven; acties in de gezondste bedrijven van Philips; 24-uurs-staking in alle betrokken bedrijven en een brief naar de Raad van Bestuur met de eis: volledige vervangende werkgelegenheid voor 2250 mensen. Slechts de laatste variant werd uitgevoerd, maar kenmerkend is de eis 'volledig vervangende werkgelegenheid', door de bonden in de praktijk niet gesteld wordt. Dat blijkt uit het toestaan van verlof. En dat zet kwaad bloed. Veel van die zogenaamd niet aanwezige actiebereidheid is daaruit zelfs te verklaren.

In Winschoten wordt dat de bond en de OR dan ook direct onder de neus gewreven op een zeer matig bezochte ledenvergadering (16 leden): 'De bond en de OR hadden in de afgelopen jaren zich al moeten verzetten tegen het natuurlijk verloop.' Men schat de actiebereidheid laag in: het plan van Philips

is over het algemeen 'bij de werknemers positief ontvangen, daar men ernstig rekening hield met de sluiting van de vestiging.' Maar enkele maanden daarvoor nog — Winschoten is al een hele tijd in rep en roer, en de OR bracht een jaar geleden al een zwartboek uit 'Document van een plant' — wilde men in actie gaan en werd uiteindelijk in de CKK besloten om Philips haar plannen 'hard' te laten maken.

Soort gelijke voorgeschiedenissen zijn er ook elders: de eerste personeelsvergadering van Prof. Buizen in Eindhoven was lauw, maar waarom? Want later in het jaar onderbrak men toch nog het werk rond de 'sociale plannen' en dreigde men met verdere actie. Wat meespeelt is dat Prof. Buizen in de afgelopen tien jaar tot twee keer toe zou staken, de laatste keer rond de 'prijscompensatie' in '77. Alles in gereedheid, wekenlang voorbereid. Op de dag van de actie horen de actieleiders op het kantoor van de Industriebond dat 't niet doorgaat. En als de bond mensen laat zitten, dan moet men niet verwachten dat het koord altijd strak gespannen staat. Gecombineerd met de werkwijze van Philips levert dat uitspraken op als: 'ik steek niet langer m'n nek uit, laat het hoge personeel maar eens komen'; het merendeel stelt dan dat de bond via onderhandelingen maar goede sociale plannen moet maken.

Kortom, de actiebereidheid is dus aanmerkelijk groter dan door bestuurders werd voorgesteld. Het lijkt veel meer op het interpreteren daarvan in het kader van de 'overlegplicht' resp. 'vredesplicht'. Waarom niet eerst ledenvergaderingen vòòrdat de bondsbestuurder in de CKK voorstelt om rustig te inventariseren en daarna te gaan overleggen met Philips? En waarom geen acties voorbereiden als je al maanden weet dat en waar de klappen gaan vallen? Van tevoren kan al het materiaal dan al bijeengeharkt worden, de grote lijnen van de plannen zijn eigenlijk al langer bekend. Ze liggen geheel in de lijn van het 'afbraakbeleid van Philips' van de afgelopen tien jaar. Waarom

pas op 10 febr., bijna drie weken na de aankondiging op bestuurdersniveau een 'actienotitie' uitgebracht in plaats van maanden tevoren op meer democratische wijze een actiedraaiboek ontwikkelen?

De ontakeling

Met het voorgaande is op een aantal hoofdpunten aangegeven waarom het verzet tegen de reorganisaties niet direct tot mislukken gedoemd zou zijn, als wel moeilijk tot een goed eind te brengen is.

- verdeel-en-heers politiek van Philips
- een bond die verstrikt is in 'overlegstructuren'.
- onduidelijkheid over de eisen: bij de een volledige vervangende werkgelegenheid, voor de ander geen gedwongen ontslag.
- geen gezamenlijke voorbereiding van acties voorafgaande aan de aankondiging.

En dat ondanks de grote inspanningen die veel mensen, binnen en buiten het bedrijf, zich getroost hebben om de actie te laten slagen.

Binnen het bedrijf en in de bond zijn meningen gepeild en standpunten bepaald. Vrijwel alle bedrijfsledengroepen wezen de reorganisaties af. Vaak zeer scherp werd geanalyseerd dat de plannen tot mislukken gedoemd zouden zijn en slechts uitstel van verdere afbraak betekenden. Sommige ondernemingsraden hielden hoorzittingen onder het personeel en bundelden de meningen. Vrijwel integrale afwijzing van de plannen, alhoewel de twijfel al duidelijk binnensloep. 'Verzet heeft toch geen zin; Philips zet haar wil toch door; zorg dan maar voor een goed sociaal plan.'

Ondertussen reageerde de 'buitenwacht' heftig. De verdere aantastingen in de regio's bracht hevige verontwaardiging en talrijke acties teweeg. In het Noorden vormden de ontwikkelingen rond Philips en Okto de motor van diverse demonstratieve demon-

straties in Groningen, Winschoten en Stads-kanaal: In het Zuiden organiseerde het steuncomité eveneens demonstratieve bijeenkomsten, onder andere een 'Philips-ontspanningscentrum'. Ook in Eindhoven werd toegewerkt naar een manifestatie, welke uiteindelijk uitmondde in de landelijke demonstratie en manifestatie.

Onder deze druk en na de standpuntbepaling van de diverse bedrijfsledengroepen en de CKK, besloot de bond om, als overleg geen zin meer had, acties te organiseren. De kern van het actieplan van 10 februari was: staking in Heer op 15 februari (weerstands-kassen open), de bond neemt de actie over o.a.: 'om naar de vestiging toe, maar ook naar de buitenwacht in Limburg eens wat te laten zien'. Vervolgens het op 20 februari 'afronden' van het overleg met Philips dat wil zeggen een poging om onder de vredesplicht uit te komen. Op 22 februari een proteststaking in Heer en de bezetting van een Philipsgebouw in Eindhoven met een 60-tal kaderleden uit de verschillende probleemvestigingen.

Op 23 februari de bekende landelijke demonstratie. Bij de voorbereiding werd het comité betrokken dat in Eindhoven al twee keer eerder een manifestatie wilde organiseren, maar beide keren geen medewerking van Industriebond en FNV-district kreeg. Pas nadat onder leiding van de Industriebond een steuncomité was opgericht, kreeg hetzelfde comité als 'voorbereidingscomité' van het steuncomité 'groen licht'.

Ondanks de spectaculaire bezetting van de Lichttoren, het symbool van Philips, een demonstratie waar tussen de 2.000 en 3.000 mensen aan deelnamen, en de stakingen in Heer, was het met het verzet gedaan. Velen noemden de acties 'een bestuurders-actie' en zeer veel actieve kaders wensten zich niet te laten gebruiken. Diversen die wel meededen, met name onder de bezet(s)ters van de Lichttoren, hadden achteraf twijfels over hun inzet. 'Het verschil tussen 'niet door de bond gehonoreerde' acties aan de basis en nauwelijks door de leden gedragen

acties die van bovenaf gepushed werden, was velen te groot.

De initiatieven van de bondsleiding gingen over de hoofden van de leden heen. Onduidelijkheid over de eisen vrat aan de inzet. Vandaar dat niet de geplande 60 kaderleden, maar iets meer dan de helft daarvan de bezetting droeg. Verder betekende de actie een verdere verwijdering tussen de bonden onderling, (o.a. het CNV protesteerde krachtig omdat ze niet bij de actie betrokken was) terwijl veel kaderleden de acties niet naar de achterban 'verkochte' konden krijgen.

Het meest onduidelijke was echter het vervolg op de acties. Wat moesten die afdwingen — geen reorganisaties óf geen gedwongen ontslagen — en hoe zou de actie verder lopen als Philips nee zou zeggen tegen de eisen? Men hoopte dat Philips wel water in de wijn zou doen, met name op het punt van geen gedwongen ontslagen. Een louter verdedigende actie dus, want dat was *het wisselgeld dat Philips bij voorbaat in de plannen stopte*.

Philips reageerde zoals te verwachten viel: 'Wij wijzen erop dat u de 'vredesplicht' heeft geschonden en nodigen u uit voor verder overleg...' En dat interpreteerden de juristen van de bond als een 'sommatie' tot overleg. Dat wil zeggen, Philips gaat procederen en dat wint ze, want het overleg was op 20 februari met een aantal kunstgrepen 'beëindigd'. Niet zomaar een overleg, maar overleg per bedrijfsonderdeel respectievelijk hoofdindustriegroep, waardoor van de centrale aanpak zou worden afgestapt en de reorganisaties gesplitst. Een nieuwe verdeel-en-heers truc. De CKK had echter op 26 februari, tegen de wens van de bondsbestuurder en het collegiaal overleg (betrokken districtsbestuurders) in, besloten dat er slechts centraal (dus over het hele pakket) overlegd kon worden.

Het dagelijks bestuur van de Industriebond greep in en gelaste de geplande staking in Heer op 28 februari af. Men had de actie op die dag juist willen verbreden, door per bus naar andere Limburgse vestigingen te gaan

om solidariteit te vragen. Verder ging men in op het CAO-overleg van 6 maart en daar werd in wezen Heer 'verkoch't'. De onderhandelaar wilde weten of Philips in haar harde opstelling bleef volharden en of men stappen wilde doen waaruit zou blijken, dat er onderhandeld kon worden. Vervolgens werd besloten om Heer uit het reorganisatiepakket te halen en afzonderlijk af te handelen.

Heer zou in 1980 niet worden gesloten, mits de 'gebruikelijke afvloeiingen' en een aantal overplaatsingen tot de mogelijkheden behoorden. Begin 1981 zou er over Heer dan opnieuw gesproken worden. Een en ander werd begeleid met premies die voor sommige vrouwen tot f 15.000,— opliepen. Aangezien de onderhandelaar het mandaat — slechts centraal overleg — overschreden had leidde de CKK-vergadering van 10 maart tot aanvaring tussen de bondsbestuurder en de CKK. Uiteindelijk werden de voorstellen — Heer en verder de-centraal overleggen — aangenomen met een niet erg overtuigende stemverhouding, die menigeen het voorhoofd doet fronsen: 16 voor, 14 tegen en 12 onthoudingen. Iets meer dan een derde vóór dus.

De afhandeling

Hierna gaat in wezen de zaak als een nachtkars uit. Na kort verzet geven de vrouwen in Heer, onder druk van de bondsleiding, het op (bestuurder: dit is echt het maximaal haalbare). Verder wordt er intern en extern overlegd; de gemiddelde OR heeft enkele tientallen vergaderingen en in het extern overleg volgen 12 overleg rondes. Vrijwel alle ondernemingsraden, groepsondernemingsraden en uiteindelijk ook definitief de IB-FNV wijzen de plannen af. De FHPP en de Unie BHP (op basis van het rapport van drie 'onafhankelijke' onderzoekers Douben, De Jong en De Roos) gingen akkoord met de plannen mits de sociale paragrafen verbeterd worden en uitgewerkt in sociale plannen.

Eind juni laat Philips, na een werkonderbreking bij Glas in Eindhoven, de bonden weten dat zij geen gedwongen ontslag zal geven en zal herplaatsen binnen de regio en in dezelfde functie. Verder handhaaft zij haar plannen integraal en levert per 1 juli de concepten van de sociale plannen. Daarmee lapt ze de negatieve adviezen van het intern overleg en de afwijzende houding van de IB-FNV aan haar laars. Na de vakantie, in augustus, geeft de IB-FNV haar verzet definitief op. De verdere afhandeling van de sociale plannen kan plaatsvinden. Alleen Elcoma prof-buizen bruist nog even voor de zaak sterft. Resultaten? Welke lering kunnen we trekken uit dit exemplaar?

Pressie op bondsleiding vergroten

Als de inzet van de acties tegen Philips 'geen gedwongen ontslagen' en 'goede sociale plannen' was, dan kan het resultaat met een zekere tevredenheid bekeken worden. Maar als het er om gaat het 'afbraakbeleid van Philips' een halt toe te roepen, dan zijn we nauwelijks een stap verder gekomen. Hoewel, als we de ervaringen die opgedaan zijn goed verwerken, kan misschien een stap vooruit gedaan worden. En dat is hard nodig. Want, hoewel veel mensen bij Philips door de acties een kick kregen, de kater is bij velen groot. In een dergelijke sfeer kan Philips dan ook oogsten wat het gezaaid heeft. Video, Audio, Medical Systems en Nat. Lab. worden nu weer met de 'fluwelen handschoen' aangepakt.

Twee zaken zijn uit het voorgaande duidelijk geworden. Het beleid van de leiding van de Industriebond-FNV, gericht op aanpassing aan de politiek van Philips biedt geen perspectief en maakt de bond machteloos. Daarnaast zit de bond geweven in het web van het overleg, in plaats van dat ze een strijdbare houding aanneemt tegenover de Philips-plannen.

Philips saneert al jaren, wat tot een verlies van rond de 25.000 arbeidsplaatsen leidde. Diverse bedrijven werden gesloten of over-

geplaatst. Sinds jaar en dag verzet de bond zich tegen gedwongen ontslagen en probeert ze goede sociale plannen te realiseren, maar het aan de orde stellen van de reorganisaties en de rationalisering op zichzelf, gebeurt niet of nauwelijks. In wezen legt ze zich neer bij de 'noodzakelijke' herstructureeringen in de industrie, gezien de concurrentie, en praat, onderhandelt of voert actie om de sociale gevolgen zo beperkt en draaglijk mogelijk te houden.

Maatschappelijke controle over deze particuliere initiatieven is geen inzet, waar uitgebreide maatschappelijke financiering — allerlei directe en indirecte vormen van subsidie — er nadrukkelijk om vraagt.

De belangrijkste activiteit in de komende tijd rond de herstructureeringen — maar ook het arbeidsvoorwaardenbeleid — is *het ontwikkelen van een politiek perspectief*. Het ontwikkelen van perspectieven is noodzakelijk om de mensen in deze crisistijd te mobiliseren. De ideologische druk van Philips is groot. Vele interventies van Philips gedurende de acties getuigen daarvan: pagina grote advertenties in het Eindhovens Dagblad, waarin de noodzakelijkheid van de reorganisaties nog eens wordt aangegeven 'anders wordt het nog erger'; of 'de huidige te saneren vestigingen kosten ons al 400 miljoen gulden'; of schrik aanjagen voor 'Engelse toestanden'; of 'vakman en vakvrouw gevraagd bij Philips'. Centraal staat hierin, dat onder de huidige verhoudingen van concurrentie men toch niet anders kan. Welnu, dan dient dát aangepakt te worden. Het onplanmatige van het particuliere initiatief waar men de dupe van wordt moet aan de kaak gesteld worden. Er moet getoond worden dat het anders kan en daar zijn een aantal wegen voor.

Alternatieven

Op de eerste plaats beschikken de werkers in bedrijven over een hoeveelheid onge-

bruikte kennis. Kennis die vaak gespreid is, maar kennis over het productie- en arbeidsproces. Veel kennis daarvan wordt in het bedrijf niet gebruikt, denk aan de ontstopping bij veel vormen van automatisering. De vakbeweging zou veel energie moeten steken in het gebruik maken van die kennis om eigen alternatieven aan te dragen. Zowel ten aanzien van de produktie zelf als ten aanzien van het type van produkten: medische apparatuur in plaats van wapentuig. En eerder een koffiekkan (energiebeperking) dan een nieuw en onovertreffbaar soort elektrische tandenborstel.

Alternatieve produkties, die rekening houden met de kwalificatiestructuur in het bedrijf, met de beschikbare of te ontwikkelen technologie en met de maatschappelijke nuttigheid van de produkten. Daarmee moeten de werkgelegenheid en de kwaliteit van de arbeid gegarandeerd worden. Op deze basis zou een progressief en democratisch industriebeleid gevoerd moeten worden, met verderreikend 'overleg' op het niveau van de produktie-keten of een 'cluster' samenhangende bedrijven of bedrijfstakken. Deze lijn zal hoofdzakelijk moeten worden uitgewerkt door de personeelsleden in het bedrijf eventueel met steun van universiteiten en onderzoeksgroepen. Voor de financiering van een aantal van die alternatieven, zal deels de overheid moeten inspringen. Bijvoorbeeld door verschuiving van de overheidsuitgaven voor defensie naar gezondheidszorg of economische zaken. Financiering is vaak niet louter een kwestie van rentabiliteit in een onbekende markt, maar de overheid vormt zelf in veel gevallen die markt en derhalve is het een kwestie van politieke prioriteiten. Controle op die financiering moet niet alleen liggen bij de overheid, maar vooral ook bij de vakbeweging en dan vooral op het niveau waar gecontroleerd moet worden, het bedrijf. Overigens hangt de ontwikkeling van dergelijke alternatieven sterk af van het type bedrijf. Veel 'spreidingsbedrijven' van Philips zijn louter massa-productiebedrijven en

dat betekent dat alternatieven ook zullen moeten inhouden dat delen van onderzoek en ontwikkeling gedecentraliseerd moeten worden. Voorbeelden van dergelijke alternatieven zijn de bekende arbeidersplannen van Lucas Aerospace en Vickers in Engeland. Maar ook de — tijdens de actie ontwikkelde — alternatieven bij Philips vormen een aanzet. (Zwartboek Glas, Afbouw Afgevozen, Noodkreet, 'koni-plan'.) Overigens een terrein met veel voetangels en klemmen.

Aan de onderhandelingen en acties rond die alternatieven zal veel aandacht besteed moeten worden. Ze zullen zorgvuldig opgebouwd moeten worden vanuit het bedrijf. En in de onderhandelingen niet met slechts één argument van tafel geveegd worden, met het bekende 'economisch niet haalbaar' is een rekbaar en meer politiek dan bedrijfs-economisch begrip in dergelijke situaties. Zelfs het — op voorspraak van Philips — uitgebrachte 'onderzoek' van de Unie BLHP over de reorganisaties, signaleert dat de economische situatie van het bedrijf nauwelijks te peilen is. Meestal — zo stelt men — zijn de winsten veel hoger dan Philips aangeeft. Nochtans menen zij — zonder op hun eigen argumentatie verder acht te slaan — dat de reorganisaties economisch noodzakelijk zijn en sociaal slecht uitgewerkt en onaanvaardbaar. Daarnaast zullen de onderhandelingsdelegaties moeten bestaan uit mensen die dergelijke alternatieven kunnen verdedigen d.w.z. over het algemeen de mensen uit de bedrijven zelf en niet alleen de bezoldigden.

Op de tweede plaats zal de druk vergroot moeten worden op het beleid van de bond vanuit de regio-problematiek. Want het is duidelijk dat niet alleen het Noorden en Zuiden probleemgebieden zijn, maar ook Zuid-Oost-Brabant holt hard die richting uit. Aansluiting bij de specifieke structuur van zo'n regio is een eerste vereiste. De behoeftes vormen het uitgangspunt en gaven in diverse FNV-afdelingen en regio's al aanleiding tot het formuleren van uitgebreide

actieplannen. Eén daarvan is het FNV-visieprogramma Noord-Brabant, waarbij de diverse aspecten van onderwijs, volkshuisvesting, positie van de vrouw, welzijn, milieu en ruimtelijke ordening naar de werkgelegenheid zijn uitgewerkt. Niet alleen Groningen mag geen wingewest worden, zoals op het jongste Volkscongres in Winschoten werd gesteld, maar hetzelfde geldt voor Brabant en Limburg.

Op deze wijze zullen de alternatieven voor de crisispolitiek vanaf de basis verder ontwikkeld moeten worden, waarbij aansluiting op de meer op macro-niveau liggende socialistische anti-crisispolitiek mogelijk is en uitgewerkt kan worden. Hiermee kan het perspectiefloze beleid van de Industriebondsleiding vervangen worden door een ander beleid.

Vakbond als strijdorganisatie

Op basis van deze alternatieven kan ook de schijnbare machteloosheid van de IB-FNV doorbroken worden. Een machteloosheid die bij het huidige beleid van de leiding van de IB-FNV zeker blijft bestaan. Als de bondsleiding het laat afweten, je moet maar 'durven', zullen de mensen zelf het initiatief moeten nemen. Zowel in de bedrijven als in de regio's. Beide aanzetten kunnen elkaar versterken. Vooral de invloed vanuit regionale activiteiten op de strijd in het bedrijf mag niet onderschat worden.

Bij voorkomende reorganisaties en acties zal met name vanuit de regio een van de IB-FNV onafhankelijke lijn gevolgd moeten worden. Geen steuncomité's onder controle van de bond, zij kent ook haar eigen verantwoordelijkheid vanuit de regioproblematiek. Contacten tussen politieke partijen onderling — in een vroeg stadium — in samenwerking met de afdelingen van andere bonden, moeten daarvoor borg staan. Een steuncomité, zoals in Eindhoven, dat als het ware door de bond werd ingehuurd

om de landelijke demonstratie te organiseren, lijkt vrij nutteloos. Vrouwencomité's kunnen vaak aansluiting krijgen bij bedrijfs-ondelen waar veel vrouwen werken. Zoiets kan bijvoorbeeld een rol gaan spelen bij de ophanden zijnde sanering van het 'atelier' Veldhoven.

Vanuit een dergelijke autonome functie kan een steuncomité veel betekenen voor mensen in het bedrijf. Zij kan trachten de diverse acties op het niveau van partijen, gemeenteraden, Prov. Staten, maar ook van de vele belangenorganisaties van jongeren, vrouwen, wijkbewoners, te bundelen. Deels afgestemd op wat de IB-FNV doet (of niet doet), en deels vanuit de eigen regio-belangen. Naar een dergelijke samenwerking zou door de CPN gestreefd moeten worden. De mate van eigen initiatieven moet van die mogelijkheid tot progressieve samenwerking afhangen. In dat opzicht waren de ervaringen in Maastricht al veel gunstiger dan die in Eindhoven.

Ondersteuning vanuit de regio's naar het bedrijf kan geen kwaad, immers de vakbeweging in het bedrijf is nog niet zo sterk. De organisatiegraad bij Philips is uitzonderlijk laag. Landelijk nog geen twintig procent met uitschieters naar boven in het noorden en westen van het land, maar beduidend lager in het zuiden. Philips heeft een uitgebreide ervaring in het korthouden van de arbeiders en arbeidersbeweging. Er zijn daarvoor sociale technieken te over: van neo-taylorisme tot schijnparticipatie. Voor de actieve kaders bij Philips is het derhalve niet al te makkelijk werken. Maar ook is zichtbaar geworden dat de kracht toeneemt. Op de eerste plaats zijn tijdens deze reorganisatie-acties de eerste kiemen voor een alternatief beleid gelegd. De tekenen voor een progressieve en democratische industriepolitiek werden zichtbaar. De eerste contacten tussen hiermee experimenterende bedrijfsledengroepen bij Philips in den lande zijn al geweest. Als deze lijn doorzet is er hoop dat de frustrerende koers van de bondsleiding omgebogen kan worden. Ook

zij kan daar niet ongevoelig onder blijven. Op de tweede plaats zullen — om het voornoemde beleid mogelijk te maken — zowel de 'vakbondsdemocratie' alsmede de 'gebondenheid aan Philips' aan de orde gesteld moeten worden. De vakbond moet weer strijdorganisatie worden. Op diverse niveau's binnen de bond, maar ook erbuiten bij delen van de 'ongeorganiseerden' klinkt dit geluid steeds luider door.

Vredesplicht en overlegstructuren moeten ter discussie worden gesteld, evenals de manier waarop met andere bonden (CNV, Unie BLHP en FHPP) kan worden samengewerkt. De IB-FNV zal zich haar zwakke positie ten aanzien van het hoger personeel moeten realiseren en bezien hoe die versterkt kan worden. Ook de wijze van besluitvorming in en de verhouding tussen ledenvergadering, bedrijfsledengroep, groepscontactkommissie en centrale contactkommissie zou ter discussie moeten komen. En verder de positie van bezoldigden daarin, de samenstelling van onderhandelingsdelegaties, de rol van het collegiaal overleg en het dagelijks bestuur bij acties. Kerntaak van de bedrijfsledengroepen zal de benadering van de ongeorganiseerden moeten worden, want we spreken hier over gemiddeld bijna tachtig procent van het Philips-personeel. Uiteindelijk zullen de mensen in het bedrijf zelf moeten optreden voor hun eigen belangen. Het is de enige waarborg voor resultaten én democratie.

Hiermee zijn in ieder geval de grove contouren geschetst, waarlangs zich de strijd tegen Philips' afbraakbeleid kan ontwikkelen, wil zij enige kans op succes maken. Want één ding staat vast: er zal hard gevochten moeten worden om Philips van haar desastreuze plannen af te houden. Niet alleen op het gebied van de werkgelegenheid, maar zeker — gezien de aanstormende automatisering — ten aanzien van de kwaliteit van de arbeid.

Teo Bouwman

jan. '81 (onderzoek afgesloten in nov. 1981).

Onder invloed van de vrouwenbeweging binnen en buiten de universiteiten, is een groot aantal vrouwen onderzoek gaan doen naar het leven van vrouwen in het verleden, heden en toekomst. Gelukkig publiceren steeds meer vrouwen hun onderzoeksresultaten, waardoor wij meer te weten kunnen komen over het leven van vrouwen. In september verscheen het Jaarboek voor vrouwengeschiedenis

1980 bij de SUN. Het is een bundel met artikelen over vrouwen in de geschiedenis in verschillende eeuwen en landen. Ze werd samengesteld door een redactie bestaande uit acht vrouwen, die al jaren historisch onderzoek doen naar vrouwen. Het is het eerste 'Jaarboek voor vrouwengeschiedenis' en daarom wordt in het redactioneel het waarom van deze bundel uiteengezet.

VROUWEN: TOEN EN NU!

De vrouwen willen materiaal aandragen, gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek, ter fundering van uitspraken over het leven van vrouwen in verschillende eeuwen. Dit omdat ze merken dat vrouwen in de vrouwenbeweging te gemakkelijk uitspraken doen over haar eigen verleden en te algemene conclusies daaruit trekken.

Twee belangrijke functies willen ze aan deze bundel geven. Ten eerste willen ze voorkomen dat onderzoek in bureauladen blijft liggen. Ten tweede moet de bundel als discussieplatform dienen voor de beantwoording van de vraag welke eisen aan vrouwengeschiedenis gesteld moet worden, wat de politieke relevantie is van (historisch) onderzoek naar vrouwen en welke richting dit moet opgaan.

De eerste functie wordt gerealiseerd: we krijgen een schat aan informatie over verschillende onderwerpen. Daarover straks meer. De redactie zegt zich op een breder lezerspubliek te willen richten. Maar wat betreft de aard van de artikelen — hoofdzakelijk onderzoeksverslagen — en het taalgebruik richten ze zich toch op mensen die vertrouwd zijn met onderzoek en wetenschappelijke taal. Ik versta iets anders onder een breder publiek en ik blijf er voor pleiten onderzoeksresultaten in goed leesbare artikelen toegankelijk te maken voor een niet-universitair lezerspubliek.

De tweede functie wordt niet gerealiseerd. De redactie heeft geen poging gedaan de door haar geconstateerde verschillen in visies van de redactieleden en schrijfsters (deels dezelfde vrouwen) op een rijtje te zetten of een begin daar mee te maken. Ik hoop dat in een volgend jaarboek er wel een begin mee wordt gemaakt.

Ik zal nu heel in het kort aangeven welke onderwerpen in deze bundel aan de orde komen. Door ruimtegebrek kan ik slechts over een paar artikelen iets meer zeggen. Allereerst twee artikelen over de Middeleeuwen. Yvonne Scherf stelt de vraag of heiligenlevens als bron kunnen dienen voor de geschiedenis van vrouwen van de zesde tot de twaalfde eeuw. Ze concludeert dat heiligenlevens als bron gebruiken zeker aan voorwaarden gebonden is, maar deze voorwaarden zijn niet afhankelijk van het onderwerp van onderzoek. Heiligenlevens vormen een interessante bron voor de geschiedenis van vrouwen, een bron die helaas nog te weinig benut wordt.

Jenneke Quast schrijft over vrouwenarbeid omstreeks 1500 in enkele Nederlandse steden. Ze maakt een begin met een inventarisatie van de beroepen die omstreeks 1500 voor vrouwen open stonden. Ze deed onderzoek naar de positie van vrouwen in de gilden van Den Bosch, Utrecht, Leiden en Dordrecht. Ze toont aan dat vrouwen in

deze steden deelnamen aan het arbeidsproces als zelfstandige ambachtslieden en als loonarbeidsters. De meeste artikelen in deze bundel gaan over het leven van vrouwen in de 19e en 20e eeuw.

Claartje Bos onderzocht gezin en huishouden in Engeland ten tijde van de industrialisatie. Dit artikel is gebaseerd op onderzoek naar de demografische factoren huwelijk, sterfte en vruchtbaarheid en de rol van het inwonend personeel en de betekenis van andere samenlevingsverbanden.

Eén van haar conclusies: het kerngezin vormde ook vóór de industrialisatie het overheersende patroon. Dit gaat tegen de mening in van vele gezinshistorici die zeggen dat het gezin als gevolg van de industrialisatie in vorm en grootte veranderde. Een mening die ook in de vrouwenbeweging terug te vinden is. De redactie streeft er naar in volgende bundels meer aandacht te schenken aan de werkelijke gevolgen van de industrialisatie voor het leven van vrouwen. Prima!

Jeske Reys schrijft alvast over de boerin op de zandgronden in Oost-Brabant tussen 1880 en 1910. Welke veranderingen traden op in de functie van de boerin door de ontwikkeling in de landbouw? In deze periode was er sprake van 'modernisering van de landbouw'. De boerin kreeg een andere rol toegemeten: zij kreeg een vermeerdering van haar taken in huis in plaats van direct betrokken te blijven bij de produktie in het boerenbedrijf. Ik vind het leuk een artikel te lezen over een duidelijk omschreven groep vrouwen, zonder dat er algemene conclusies getrokken worden over de vrouw in die en die periode.

Wel vind ik het jammer dat niet meer aandacht besteed is aan de invloed van de kerk en de geestelijkheid in deze periode op het leven van vrouwen en het gezin. Nog onlangs werd me door een televisie-uitzending over de peelwerkers in Brabant duidelijk hoe de pastoor het leven in een dorp kon beïnvloeden en welke angsten bijvoorbeeld vrouwen hadden tegenover de pastoor en

daardoor niet in verzet kwamen tegen de plicht die de kerk de gehuwde vrouw oplegde om zoveel mogelijk kinderen te baren. Marjan Advokaat, Trees Moll en José Niekus vragen zich af: geboorteregeling, een vrouwenzaak? Door middel van onderzoek naar de Nieuw Malthusiaanse Bond (1881-1940) en de houding van de vrouwenbeweging t.o.v. de geboorteregeling in diezelfde periode tonen ze aan dat vrouwen een bijdrage hebben geleverd aan de verbreiding van de geboorteregeling. Ik vraag me af of je door onderzoek te doen naar de inhoud van opiniërende artikelen in vier bladen *de* houding van *de* vrouwenbeweging kunt achterhalen. Mijns inziens zou je meer aandacht moeten besteden aan de activiteiten die vrouwen hebben ontwikkeld (binnen en buiten de NMB). Daarvoor moet je naast bladen andere bronnen gebruiken. Diet Sijmons schrijft over prostitutie in Nederland in de tweede helft van de 19e eeuw. Hoe komen vrouwen er toe zich aan de prostitutie te geven? Waren de motieven 100 jaar geleden anders dan nu? Eén van de bronnen die Diet gebruikte was het notulenboek van het 'Comité tot opbeuring van boetvaardig gevallen vrouwen'. Daarin worden de lotgevallen van 95 vrouwen beschreven. Het blijkt dat armoede en gebrek aan sociale voorzieningen belangrijke redenen waren voor prostitutie; daarnaast werden vele ouderloze meisjes, aan hun lot overgelaten, in de prostitutie gedreven. Nine van Schuppen deed onderzoek naar vrouwenportbeoefening in Nederland in de 19e eeuw. In dit artikel besteedt ze met name aandacht aan de deelname van vrouwen aan de schaatssport. De geschiedenis van de vrouwenport kan meer licht werpen op de geschiedenis van de algemene ideologie van vrouwen. Eén van haar conclusies: de geschiedenis van de deelname van vrouwen aan het schaatsen maakt duidelijk dat er grote verschillen bestonden naar sekse en stand wat betreft de deelname aan sport en de houding tegenover sport. Alleen vrouwen uit het volk deden mee met de

hardrijderijen. Naast schaatsen kwam sport door vrouwen uit het volk niet voor. Over het algemeen was men van mening dat fysieke prestaties en sport niet weggelegd waren voor vrouwen. Vrouwen moesten hun lichaam gebruiken om mannen te behagen.

Verder zijn twee lezingen vertaald; één over de veranderingen in de positie van vrouwen in het Byzantijnse Rijk en één over het opvoedingsmodel van Carlo Goldini, een Italiaanse toneelschrijver uit de 18e eeuw.

Tenslotte een vertaald stuk van Linda Gordon waarin de verhouding tussen individualistisch denken en collectief denken in de geschiedenis van de vrouwenbeweging wordt beschreven.

'Als we inzien hoe revolutionair ons denken is, beseffen we dat de strijd langdurig zal zijn en tevens geeft het ons moed om plannen te ontwikkelen voor onze tijd van leven'. aldus Linda.

Janneke Hoogenkamp

NIEUWE MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

T. Bouwman, stafdocent aan de Parttime Opleiding Personeelwerk Amsterdam, medewerker van de Stichting Onderzoek Bedrijfstak Elektrotechniek;

J. Hoogenkamp, werkzaam bij de wetenschapswinkel van de Universiteit van Amsterdam.

*'allen die tegen kernenergie zijn moeten opstaan
 allen die tegen dynamiet in de hand van een kind zijn moeten op-
 staan'*

uit 'Opstaan' van Bots¹

DYNAMIET IN DE HAND VAN EEN KIND

Bij een boek van J. D. Fast

Er is een belangrijk boek verschenen van prof. dr. J. D. Fast, emeritus hoogleraar van de TH in Eindhoven: 'Energie uit atoomkernen'.² Een bewerking van een reeks artikelen en polemieken, die de afgelopen jaren zijn verschenen.

Fast is geen onbekende voor mensen met belangstelling voor de natuurwetenschappen. In 1972 verschijnt zijn 'Materie en leven'. Dit boek behandelt de materiële basis van het leven vanuit de samenhang van de natuurwetenschappen. Hij gaat uit van een materialistische zienswijze:

'De bestudering van al hetgeen in de natuur op grote en kleine schaal gebeurt, komt uiteindelijk neer op het bestuderen van de materie in al haar uitingvormen. Ook de levende wezens in hun oneindige verscheidenheid zijn toestandsvormen van de materie.

*De hoogste, ons bekende, organisatievorm van de materie is de mens: het zoogdier dat kan denken, praten, lachen en huilen. In de loop van zijn ontwikkeling is de mens zich vooral van zijn mededieren gaan onderscheiden door zijn bewuste produktie van werktuigen en levensmiddelen.'*³

De pers is enthousiast over zijn wetenschappelijke prestatie: de bundeling van vooral atoomfysika, chemie, biochemie en biologie tot een samenhangend geheel. Minder enthousiast is men over zijn materialisme, zijn polemieken met idealistische

wetenschapsovervattingen. Men vraagt zich af waarom zo'n 'persoonlijke verkondiging' (Het Vrije Volk), zo'n 'dogmatische vooringenomenheid' (Nederlands Dagblad) nodig is. Men probeert het resultaat — de synthese van deze wetenschappen — te scheiden van zijn filosofisch fundament. Wat onzinnig is. Maar Fast's 'Materie en leven' is dan ook een ongewoon boek: een samengaan van wetenschappelijke verhandelingen, filosofisch debat en maatschappelijke stellingname.

Fast's nieuwe boek vertoont dit samengaan in versterkte mate. Het boek behandelt de ontdekking van de atoomkern, natuurlijke en kunstmatige kernreacties en radio-activiteit, splijting en fusie van atoomkernen, tal van technische en wetenschappelijke aspecten van het gebruik van radio-actieve atoomkernen in wetenschap, geneeskunde en techniek. En opnieuw mondt zijn analyse uit in een politieke en cultuurfilosofische stellingname.

Die stellingname is in een kleine kring van technici, kernenergie-activisten en wetenschapsmensen goed bekend. Ze staat al in de inmiddels klassieke tien stellingen die in maart 1975 onder de titel 'Kernenergie leidt tot politiestaat' gepubliceerd worden. Jaren van uiterst scherpe problemen volgen met uitgesproken voorstanders van kernenergie in wetenschappelijke kring, waarvan velen verbonden zijn met het Reactorcentrum of

andere direct belanghebbende instellingen. De ervaringen van Harrisburg in 1979 bevestigden Fast's stellingname en logenstraffingen die van zijn bestrijders. Het boek, dat nu in een veel ruimere kring gelezen zal worden, verwerkt deze felle polemiek evenals de discussie rond de gebeurtenissen in Harrisburg. Daardoor voegt het een nieuwe dimensie toe aan de eerder verschenen artikelen.⁴

De voorstanders van kernenergie raken zelfs lichtelijk in paniek. Via sterke druk op de uitgever is geprobeerd het boek te stoppen of te censureren. Uiteindelijk heeft die censuur op ondergeschikte plaatsen nog toegeslagen, hetgeen door de uitgever hersteld moet worden wegens een schending van het auteursrecht. Een mooie overwinning.⁵

Het boek heet dus 'Energie uit atoomkernen'. Fast kiest met opzet deze titel. Weliswaar heeft de term 'kernenergie' dezelfde betekenis, maar in het gangbare taalgebruik wordt onder kernenergie uitsluitend verstaan het op grote schaal opwekken van elektriciteit uit splijtingsenergie. Er zijn echter vele andere vormen van energie uit atoomkernen. Kernfusies als in de zon en andere sterren. Allerlei vormen van radioactiviteit in de wereldruimte in de aarde, in de aardse dampkring en laboratoria. Vandaar de ruimere term voor het geheel van deze verschijnselen.

In dit artikel zal ik een aantal aspecten uit het boek lichten. Daarbij ligt het zwaartepunt op de politieke stellingname. Ik volg — soms letterlijk — het betoog van Fast zonder altijd met citaten te werken.

Schrijf ik voor mezelf, dan wordt dat duidelijk uit de samenhang.

Het overgelijkbare van energie uit atoomkernen

Fast legt zeer de nadruk op het feit dat de

energie uit atoomkernen 'onvergelijkbaar' is met andere vormen van energie. Er zijn vele vormen van energie, veel vormen om arbeid te verrichten, om iets met een bepaalde kracht over een afstand te verplaatsen.⁶ Er is de energie van stromend water, van stoom, van wind, van zonlicht, van een magneet, van een chemische cel, van elektrische stroom, enz.

In de geschiedenis van de techniek zijn steeds nieuwe vormen ontdekt en benut. Voorstanders van kernenergie haakten hier vroeger op in:

Duizenden jaren geleden was er het verzet tegen de windmolens, eeuwen geleden het verzet tegen stoommachines, pas geleden dat tegen elektriciteit. Altijd zijn er mensen die zich keren tegen de technische vooruitgang...

Deze benaderingswijze komt niet veel meer voor. Maar toch wordt hier een principiële vraag opgeworpen: waarom is de energie uit atoomkernen dan zo wezenlijk anders? Wat gebeurt er bij het verrichten van arbeid via alle vroegere vormen van energie? Voor een antwoord hierop hebben we het begrip en de realiteit 'atoom' nodig.

Alle stoffen op aarde bestaan uit atomen. Er gaan een miljoen x miljoen x miljoen x miljoen atomen in een gewone portie van een stof als water, ijzer, enz. Het gaat bij atomen om ontelbaar veel en onvoorstelbaar klein.

Elk atoom bestaat weer uit een positief geladen kern en uit negatieve deeltjes (elektronen) die zich met grote snelheid in ingewikkelde banen om die kern bewegen. De omvang wordt bepaald door de banen van elektronen. Er zijn een honderdtal verschillende atomen. Er zijn er die betrekkelijk groot en zwaar zijn en er zijn er die klein en licht zijn. Maar steeds geldt dat de omvang van de atoomkern verwaarloosbaar klein is ten opzichte van de omvang van het atoom. *'Stellen we ons een atoom voor als een bol met een middellijn van 200 meter, dan is zijn kern een erwit met een middellijn van enkele millimeters. De mens krabbelde tot*

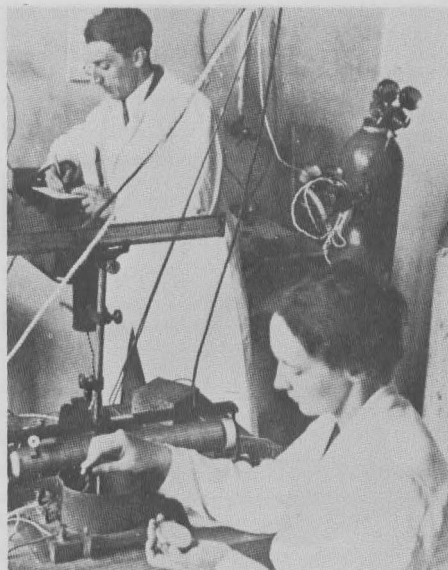
voor kort slechts aan de buitenkant van de bol. Nauwkeuriger gezegd: alle tijdelijke en blijvende veranderingen die door de mens werden veroorzaakt, berusten tot voor kort uitsluitend op de beïnvloeding en hergroepering van de buitenste elektronen van de atomen. Bij het maken van vuur, bij hersenwerking, ademhaling, spijsvertering, voortplanting, groei, moord, jacht en sport, bij smelten en verdampen van stoffen, bij de vorming en ontleding van chemische verbindingen, bij ontploffingen, bij het opwekken en absorberen van licht en geluid, bij het uitzenden en ontvangen van radio en televisie, blijvende atoomkernen volkomen onveranderd.¹⁷

In de atoomkern, in een onbeduidend klein volume van het totale atoom, zit meer dan 99,9% van de massa en de energie van het atoom geconcentreerd. Toen de mensen erin slaagden reacties tussen atoomkernen te veroorzaken, ging er een nieuwe wereld open. Een wereld, waarin ruimtelijke afmetingen miljoenen malen kleiner en de energieën miljoenen malen groter zijn dan in de tot dan bekende wereld van de buitenkant van het atoom.

Ik zou het als volgt willen formuleren: met de verdere deling van het atoom tot aan de atoomkern verschijnen geheel nieuwe eigenschappen, verschijnt een nieuwe bestaanswijze of kwaliteit van de materie. Een bevestiging van een van de regels van de dialectiek.

Er breekt een volkomen nieuwe ontwikkeling aan. Er worden in de laboratoria reacties uitgevoerd, die op aarde niet (meer) voorkomen. Nieuwe verschijnselen als de (kunstmatige) radioactiviteit, splijting en fusie van kernen, het ontstaan van elementaire deeltjes zijn en worden bestudeerd.

De nieuwe inzichten hebben grote verklarende waarde. De zonnestraling blijkt voort te komen uit, een fusieproces van lichte atoomkernen. De resterende natuurlijke radio-activiteit van enkele atoomkernen in de aarde verklaart de scheiding van de werelddelen, het ontstaan van vulkanische

Het echtpaar Frédéric Joliot en Irène Curie

verschijnselen en gebergten.

Aan het begin van dit proces staan Irène en Frédéric Joliot-Curie, die in 1934 een kernreactie tot stand brengen, waarbij een radio-actieve atoomkern ontstaat die op aarde niet voorkomt. In de laboratoria worden vervolgens lukraak honderden van dit soort reacties uitgelokt. Bij één van die kernreacties ontdekken Lise Meitner en Otto Hahn een potentieel explosief. Het gaat om de splijting van bepaalde uraniumkernen (U-235) met neutronen. In de oorlog wordt bij de produktie van dit explosief een nieuw explosief gevonden in de vorm van plutoniumkernen (Pu-239). Omdat het om kernreacties gaat, betekent dit dat zo'n explosief een miljoen maal grotere uitwerking heeft dan dynamiet of TNT.

In de Verenigde Staten worden door 120.000 mensen tijdens de oorlog 3 bommen vervaardigd: één als proef, één op basis van uranium (Hiroshima) en één op basis van plutonium (Nagasaki). Bij de bereiding van de laatste wordt gebruik gemaakt van een methode, die later bekend wordt als een

Lise Meitner (1878-1968)

'kernreactor'. De enorme hoeveelheid vrijkomende warmte bij deze methode, die tijdens de oorlog als zeer hinderlijk wordt ervaren, zal later gezien worden als de opwekker van elektriciteit. Dit zal echter onlosmakelijk verbonden blijven met de vorming van plutonium (en dus met kernwapens). Na de oorlog start de 'kernenergie'. Onder druk van het in de oorlog op een kwalitatief nieuwe trap getilde militair-industrieel-wetenschappelijke complex wordt dit volkomen nieuwe procédé zonder nader onderzoek grootschalig aangewend voor de productie van elektriciteit.⁸

Onopgeloste problemen worden weggevuurd als gaat het om een nieuw chemisch bedrijf. Al doende zal men de problemen wel oplossen... Er is vliegende haast. De concurrenten dringen. Er zijn visioenen van ongekende winsten. Er is atoomchantage. De noodlottige sprong in het duister wordt gemaakt.

Wetenschapsmensen laten zich meeslepen in het vooruitgangsoptimisme. Goedkope en schone energie al er immers in overvloed komen. Er zijn nog grote problemen, maar wat is er in de afgelopen 10 jaar niet al tot een oplossing gebracht? Alles zal reg kom. Het kwam dus nie reg nie.

Zo'n kwalitatief volkomen nieuw verschijnsel als de radioactiviteit liet zich niet wegweuven.

In een kernreactor ontstaan honderden — op aarde niet voorkomende — radio-actieve atoomkernen. De straling van deze kernen is levensgevaarlijk. Elk van die kernen heeft een vaststaande tijd waarin het deze straling verliest. De ene binnen een fractie van een seconde, de ander in een jaar, de derde gedurende miljoenen jaren.

Er ontstaat in de reactor een gigantische hoeveelheid radioactief materiaal, wat onaanvaardbare risico's scheidt. In de reactor, bij transport, bij verwerking, bij opslag, bij productie van kernwapens.

Terugkijkend kan zeker gesproken worden van een idealistische stellingname ten opzichte van de natuur. De mensen **willen**

dat de problemen met kernenergie opgelost worden en rekenen er dan ook op dat de natuur zal willen helpen. De natuur laat zich niet gebieden.

Het onvergelykbare van de risico's

Energie uit atoomkernen verschilt kwalitatief van alle andere vormen van energie. Datzelfde geldt voor de risico's bij het toepassen van die energie.

Voorstanders van kernenergie beroepen zich op risico-analyse. Ze zeggen dat het uiterste wordt gedaan om rampen te voorkomen. 'Maar het is nu eenmaal zo dat praktisch alles wat in de techniek mis kan gaan op den duur ook wel eens echt mis gaat. Door sommigen wordt dit zelfs de eerste hoofdwet van de techniek genoemd.'⁹

Voorstanders zeggen dan weer dat een moderne maatschappij nu eenmaal onbestaanbaar is zonder rampen. Scheepsrampen, mijnrampen, explosies van chemische installaties: het is de prijs voor de vooruitgang. Waarom nu opeens al dat gejammer? Er is echter een principiële verschil tussen een nucleaire ramp en alle andere rampen. Bij een niet-nucleaire ramp (aardbeving, oorlog, enz.) komen veel mensen om. Er is ontzaglijk veel leed. Toch herstelt het leven zich volledig.

Na een nucleaire ramp wordt door de schade aan het erfelijk materiaal ook het nageslacht getroffen in de vorm van een sterke toename van het percentage lichamelijk en geestelijk gehandicapten. Ook de omvang van zo'n ramp is onvoorstelbaar groot. De kans op het uit elkaar barsten van een reactorvat en het daaropvolgende doorbreken of — smelten van de betonnen omhulling van een reactorgebouw is volgens risico-analyse zeer klein. Maar de gevolgen...

Als dit met een grote kernreactor, die enige tijd in gebruik is, in Nederland zou gebeuren, zouden honderdduizenden mensen acuut sterven, terwijl zich bij de overlevenden een

sterke stijging van kankersterfte zou vertonen. Een groot deel van het land zou onbewoonbaar worden.

Hierin ligt een belangrijke ethische stellingname besloten voor veel mensen, die zeggen dat dit niet kan. Kernenergie is voor hen om deze redenen onaanvaardbaar. Het uitgangspunt van elke risico-analyse wordt verworpen, omdat die kernenergie aanvaardbaar acht, wanneer het risico maar klein genoeg is.

Hoezeer die risico-analyse zelf in handen zijn van de kernenergielobby, blijkt uit de indrukwekkende lijst van bijna-rampen. De kans op Harrisburg was nul. Fast heeft concrete voorbeelden. Zo kwam de studiegroep van Rasmussen — zeer fatsoenlijk en gezaghebbend — voor een bepaald ongeval tot 10 slachtoffers. Narekening door een commissie van het Amerikaanse Natuurkundig Genootschap (APS) kwam tot 7.000 doden door kanker, 4.000 erfelijke beschadigingen, 60.000 gevallen van schildklierkanker en duizenden vierkante kilometer vergiftigd land.

En dan is het niet de kernreactor alléén. Bij reactoren horen chemische opwerkingsfabrieken, die de uitgewerkte hoogradioactieve splijtstaven verwerken tot nieuw splijtbaar materiaal en afval. De kwetsbaarheid van zo'n fabriek is vele malen groter dan die van een centrale. Zou zo'n fabriek, die jaarlijks duizenden kilogrammen plutonium verwerkt, in de lucht vliegen dan zijn de gevolgen catastrofaal.

Eén ingeademd stofdeeltje met één miljoenste gram plutonium veroorzaakt longkanker. Eén kweekreactor als in Kalkar zal reeds meer dan 1000 kilo plutonium (250 Nagasaki-bommen!) bevatten. Men stelle zich zo'n explosie in een fabriek voor: de bevolking van een heel land zou blijvend geëvacueerd moeten worden. Eén bijna-ramp heeft zich bij de productie van kernwapens in de Verenigde Staten al voorgedaan (het dak hield het).

Zijn bovenstaande risico's onvermijdelijk,

Hiroshima

ook bijkomende verwickelingen zijn dat. Sabotage, aardbeving, oorlogshandelingen, diefstal en chantage bij transport, enz. Fast vermeldt dat het onvermijdelijk is dat bij een grootscheepse toepassing van kernenergie zoveel rigoureuze beschermende maatregelen nodig zijn dat één of andere vorm van politiestaat dreigt. Voeg aan dit geheel nog toe de alom bekende onmogelijkheid om het radio-actieve afval kwijt te raken, de onlosmakelijk met kernenergie verbonden spreiding van kernwapens, het feit dat niemand weet wat men na 25 jaar met de uitgewerkte reactoren moet doen, enzovoort en het is duidelijk:

Kernenergie is een bedreiging voor de mensheid

Gezien de bovenstaande argumentatie geldt dat niet slechts 'onder de huidige omstandigheden in Nederland'. Het geldt voor alle omstandigheden.

Ik vroeg Fast om een reactie op de wel gehoorde opvatting dat kernenergie onder kapitalistische verhoudingen onmogelijk was, maar wellicht onder socialistische verhoudingen toepasbaar. Hij zei dat je ook zou kunnen stellen dat de pest onder kapitalistische verhoudingen weliswaar een plaag is, maar dat er onder socialistische verhoudingen mee te leven valt. Een duidelijk antwoord.

Kernfusie een oplossing?

Het zal veel mensen bekend zijn dat twee soorten kernreacties geschikt leken voor energieproductie op grote schaal: de splijting van sommige zeer zware atoomkernen én de fusie (samensmelting) van zeer lichte. Die kernfusie vindt plaats in de zon en andere sterren, waar ooit de kernen werden gevormd waaruit wij nu zijn opgebouwd. Met de nabootsing van deze kernfusie op aarde zijn er de nodige ervaringen. We

kennen de fusie- of H-bom en zijn schijnheilig verpakte versie: de neutronenbom.

Uitgebreid worden de werking en de uitwerking van deze massavernietigingswapens besproken, waarbij onvermijdelijk de conclusie is: 'zoals in internationale verdragen is vastgelegd, is het gebruik van gifgasen in oorlogen verboden. Het zou wel bijzonder inconsequent zijn als men een nog veel gruwelijker wapen — de neutronenbom — aan de wapenarsenalen zou toevoegen.'¹⁰

Aanvankelijk waren er hoge verwachtingen van de 'schone' kernfusie voor vreedzame doeleinden (bij de reacties zouden geen radio-actieve kernen vrijkomen). Toch komen steeds meer moeilijkheden tevoorschijn, die even onoplosbaar lijken als die bij kernsplijtingsenergie.

Dat geldt allereerst voor een reeks van onopgeloste — in het boek aangegeven — technische problemen, die door velen als onoplosbaar worden gezien. maar ook als alle technische problemen opgelost zouden worden, blijven er kardinale klempunten. Zo blijkt de reactie niet schoon, omdat de bij de reactie betrokken superzware waterstofkern tritium (H-3) door de reactorwand kan ontsnappen. Deze kern is een beruchte veroorzaker van schade aan erfelijk materiaal. Verder is de reactie dan wel schoon, maar niet de reactor. De wanden zullen zeer hoog radio-actief worden, zodat er eveneens een probleem is van afval.

Tenslotte is er de stralingsbeschadiging van de binnenwand van het vat. Het lijkt onvermijdelijk dat deze wand elke twee jaar zal moeten worden vervangen. Het gaat dan om 500 ton hoogradio-actief roestvrij staal. Men kan zich moeilijk een voorstelling maken van machines (mensen kunnen er niet bijkomen) die dit werk zouden kunnen verrichten.

'Men moet wel rijkelijk met optimisme en fantasie gezegd zijn als men, na alles te hebben overwogen, toch nog kan geloven in een toekomst waarin aardse kernfusie de

bron van onze energievoorziening kan zijn...'¹¹

Perspectieven voor energieproductie

Afwijzing van kernenergie vereist een antwoord op de vraag: Wat dan?

Nu bestaat deze vraag in Nederland nauwelijks concreet: er is 30% overproductie (en het wordt méér), terwijl de beide kerncentrales 3% van de productie leveren.

Het industriële stroomgebruik daalt schrikbarend (vorig jaar in het Rijnmondgebied met 13%) als gevolg van de economische crisis, zodat alle onzinnige plaatjes van explosieve groei tot het jaar 2100 voorlopig kunnen worden verstookt (onzinnig, omdat ze de hoogconjunctuur van het kapitalisme anderhalve eeuw laten duren). Plannen voor nieuwe centrales worden in allerijl bevroren. Zonder enig bezwaar kunnen Borssele en Dodewaard gesloten worden. Men zou het niet eens merken.

Tegen deze achtergrond zou je de discussie van de regering Van Agt om nog een drietal nieuwe kerncentrales neer te zetten kunnen beschouwen als een provocatie en een afleidingsmanoeuvre, ware het niet dat de grote kernreactorbouwers inderdaad dóór willen bouwen. Zij hebben honderden miljarden geïnvesteerd, die er naar hun idee uit moeten komen.

Maar ook los van de toevallige situatie in Nederland en de algemene crisis van het kapitalisme moet over vraagstukken van energie en groei worden nagedacht. Opdat we niet meedobberen op de golven van de conjunctuur van dit verwenste stelsel. Fast spiegelt ons voor wat het resultaat zou zijn van een matige economische groei van 3,5%: in 20 jaar een verdubbeling, in 200 jaar een verduizendvoudiging van de huidige (energie)productie. Bij zo'n groei over twee eeuwen dus 1000 maal zoveel elektrische centrales in Nederland als nu. Met dit absurde voorbeeld verduidelijkt hij toch de 'eindigheid' van dit soort groei in de geïndu-

strialiseerde kapitalistische en socialistische landen. Hij hekelt de 'groeimaniakken' en spreekt daarbij de hele bevolking aan. Een repliek is hier wel op zijn plaats.

In de afgelopen 30 jaar heeft inderdaad een gigantische energieverspilling plaatsgevonden en een ongehoorde roofofbouw op het milieu.

Deze ontwikkeling is niet gewild door de arbeidersbeweging. Ons is ook niet gevraagd waar wij van deze groei vonden. Wel is door strijd tijdens de over het geheel gesproken gunstige conjunctuur een hoger levenspeil bevochten, zij het dat deze vooruitgang in geen verhouding staat tot de verrijking van de monopolistische concerns. Hadden wij niet gestreden, dan zou de almacht van het grootkapitaal en de kernenergie-lobby nu nóg groter zijn dan hij toch al is. De arbeidersbeweging is niet verantwoordelijk voor wat er de afgelopen 30 jaar is gebeurd. Wij zijn ook niet verantwoordelijk voor de verspilling van honderden miljarden in kernenergie, die straks zijn weerslag zal hebben op de diepte van de crisis.

Het gaat ons om de kwaliteit van het bestaan. Om vrede en werk. Om echte solidariteit met uitgebuite volkeren. Daarom wordt er ook voor meer democratie en voor het socialisme gevochten. Beslissingen over de nationale economie moeten vanuit een brede maatschappelijke discussie rond een nationaal plan genomen kunnen worden. Onder zulke omstandigheden kan ook een nulgroei door het tegengaan van verspilling, door verlegging van de produktie naar de maatschappelijke behoeften, door mentaliteitsverandering, tot een aanzienlijke verbetering van het levenspeil leiden. De realiteit is dat een arbeidersbeweging, die nu — zonder dat zij beslissingsmacht heeft — offers brengt, dit doet ten bate van het monopoliekapitaal, de wapenhandel en de kernenergie-lobby.

Dat neemt niet weg dat mijns inziens in de discussie over een sociaal-economisch alternatief van de kant van de arbeidersbeweging deze vraagstukken méér betrokken

moeten worden. Fast gaat echter bij de benadering van dit vraagstuk teveel uit van een klassenloze maatschappij.

Terug naar het energievraagstuk.

Vele auteurs hebben in publikaties in milieu-bladen wegen aangegeven om door energiebesparingen als centrale stadsverwarming, woningisolatie, openbaar vervoer en zuiniger motoren, het verbruik terug te brengen. Reëel is dat zo'n 40% van het huidige verbruik uitgespaard kan worden (de crisis uiteraard nog niet meegerekend). Een programma ligt dan op tafel dat vele malen effectiever is dan dat van de kernenergie-lobby. En de prijs? Duurder dan kernenergie wordt het niet.

En wat betreft de toekomstige produktie van energie is Fast zéér optimistisch. De aardse voorraden van olie, gas, steenkool en uranium zijn eindig. Dat betekent dat de mensheid toch zeer snel van 'eigen' energie-inkomsten zal moeten leven. Dus van warmte-energie uit de aarde en vooral van energie uit de zon. Het gaat hier om onuitputtelijke bronnen. De zonne-energie kan in haar vele vormen vele oplossingen bieden. Via planten levert de zon bijvoorbeeld grote hoeveelheden bruikbare energie. Plantaardig materiaal, zogenaamde biomassa, zal in de toekomst op grote schaal gebruikt kunnen worden voor energiewinning en het maken van chemische produkten. Er is alle reden om de toekomst zonnig tegemoet te gaan.

Wij en de kernenergie

Ik denk dat een paar grote lijnen te trekken zijn in de houding van communisten tegenover kernenergie. Het is zeker dat de enthousiaste ontvangst van het idee van kernenergiecentrales door vooraanstaande wetenschapsmensen in de 40-er en 50-er jaren zijn doorwerking had op communistische partijen. Men was zeer optimistisch: een eindeloos perspectief van schone en goed-

kope energie lokte.

Ook wij zijn optimistisch en hebben veel waardering voor prestaties in de wetenschap en staaltjes techniek. Vooraanstaande kernfysici waren socialisten of communisten, vredesstrijd(st)ers en anti-fascisten.

Denk aan het echtpaar Irène en Frédéric Joliot-Curie, die dit als het ware belichaamden: vredesstrijders, communisten, ontdekkers van een reeks van deeltjes en kernreacties, mede-grondleggers van een kernfysisch centrum in Frankrijk.

Voor progressieve wetenschapsmensen was er vanaf het begin werk op twee fronten: het fundamentele werk aan het vreedzaam gebruik van energie uit atoomkernen en actie tegen kernwapens en atoomoorlog. Het centrale idee is dat kernenergie en kernwapens gescheiden kunnen en moeten worden.

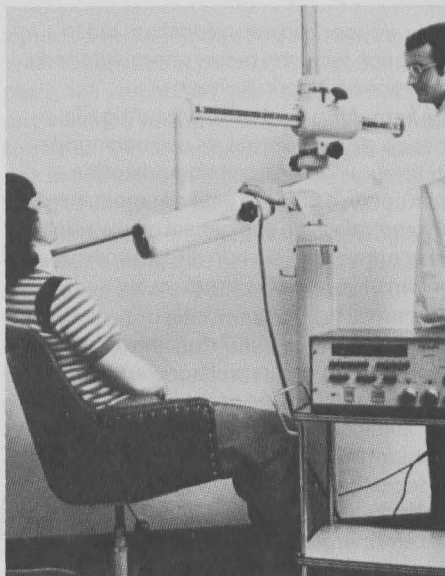
Zo ontmoeten we Frédéric Joliot-Curie in maart 1950 op het wereldcongres van vredesstrijders in Stockholm, waar hij de openingsrede uitspreekt. Ik citeer:

'Wij eisen het absoluut verbod van het atoomwapen, dat een bij uitstek agressief en massavernietigend wapen is. Wij eisen een strenge internationale controle om de toepassing van dit verbod te verzekeren. Wij beschouwen de regering, die het eerste het atoomwapen tegen welk land dan ook zou gebruiken, als misdadig.'¹²

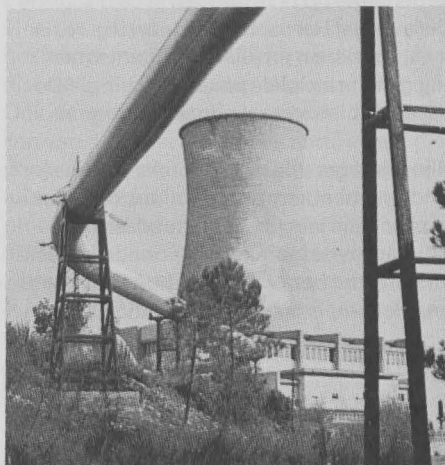
Het appèl van Stockholm klinkt in 1981 nog duidelijk door. Maar toch is deze benadering van progressieve wetenschapsmensen stuk gelopen. Aan de ene kant omdat één van de belangrijkste vreedzame toepassingen — opwekking van elektriciteit — in discrediet kwam. Aan de andere kant omdat de kernbewapening — vaak hand in hand met kernenergiekennis — een steeds verdere spreading kreeg.

Een tweede punt is de benadering van kernenergie in het totaal van de energieproblematiek.

Kernenergie was voor mensen als de Joliot-Curie's beslist geen einddoel.

De meting van opname en afgifte van radioactief jodium om het functioneren van de schildklier te onderzoeken

Een geothermische centrale in Italië om warmte-energie uit de aarde te benutten

Het was voor hen een middel om tijd te scheppen voor een nieuw energietijdperk, een zonne-tijdperk. Ik citeer: 'De kernenergie zal zeker erg nuttig zijn, maar ik zie haar vooral als een belangrijk steunpunt naast fossiele brandstoffen, gedurende de tijd die gebruikt moet worden om centrales van een geheel nieuw principe te ontwerpen die hun directe energie putten uit natuurlijke bronnen als zonnestraling.'¹³

Deze opvatting uit 1957 doet modern aan. Toch was het een vanzelfsprekende conclusie voor mensen, die naast de eindigheid van kolen en aardolie ook de eindigheid van uranium onderkenden.

In de zestiger jaren raakten dit soort probleemstellingen ondergesneeuwd en wist de kernenergielobby de maatschappelijke discussie stevig eng aan zich te trekken. Zozeer zelfs, dat toen de 70-er jaren de discussie rond zonne- en windenergie opbloei- de juist ook in onze rijen wat werd gegniffeld. Wij waren fel — door de jaren heen — tegen elk militair kernproject (met name ook naar de Bondsrepubliek toe) als de UC, de Urenco-leveranties aan Brazilië, Kalkar; maar hadden onze bedenkingen bij acties tegen kernenergie op zich. Midden in de discussie hierover gaf Harrisburg de doorslag. Nu is er een werkbaar en juist standpunt, maar nog geen principiële positiebepaling.¹⁴ De discussie hierover zal nog wel doorgaan.

Mijn bijdrage: voorzover sprake is van fundamenteel kernfysisch onderzoek, van de productie van absoluut noodzakelijke radio-actieve atoomkernen voor de geneeskunde, moet bezien worden hoe dit te regelen. Hierover is discussie nodig. Veelzeg-

gend is dan weer dat na de BAN-bezetting van het Delftse Reactor instituut (IRI) blijkt, dat de afgewerkte staven verdwijnen naar het leger van de Verenigde Staten voor kernwapenproductie!

Wat kernenergie betreft: de analyse die Fast maakt lijkt onbetwistbaar.

Kernenergie, NEE bedankt. Hier niet, nergens!

Leo Molenaar

Noten

1. Bots, 'Opstaan', van hun LP 'Je voelt pas nattigheid als je droog komt te staan'.
2. Prof. dr. J. D. Fast, Energie uit atoomkernen, Centrale Uitgeverij en adviesbureau bv., Maastricht, 1981.
3. Fast, Materie en Leven, jubileumuitgave Natuur en Techniek, 1972.
4. De ongelooflijke lotgevallen van prof. J. D. Fast, Jos Haagmans, De Waarheid 16 januari 1981.
5. Fast, o.a. artikelen in Bèta 11 maart 1975 en 22 april 1975, een reeks van 4 artikelen in Natuur en Techniek.
6. Ruw gezegd is de natuurkundige betekenis van de term 'energie': het vermogen om een kracht over een bepaalde afstand in de richting van die kracht op een lichaam (voorwerp) te laten werken.
7. Fast, Energie uit atoomkernen, p. 157.
8. W. Biesiot: Kernenergie en atoombewapening in de VS (P&C, 3, 1979) en De geschiedenis van de kernenergie in de BRD (P&C, 4, 1979). Twee uitstekende artikelen over de verwevenheid van de kernwapen- en kernenergiegeschiedenis. Men mist node elke stellingname ten opzichte van kernenergie nú.
9. Fast, Antwoord op de kritiek van B. Verkerk, Bèta, 22 april 1975.
10. Fast, Energie uit atoomkernen, p. 209.
11. Fast, id. p. 222.
12. F. Joliot-Curie, Textes choisis, L'appel de Stockholm (1950), Editions Sociales, 1963, p. 159 (mijn vertaling).
13. F. Joliot-Curie, id, L'énergie et son utilisation (1957), p. 242 (mijn vertaling).
14. Verklaring van het partijbestuur van de CPN over atoomcentrales in Nederland, 23 april 1979, P&C 6, 1979.

Met het 26e congres werden door onze partij voorwaarden geschapen om het wetenschappelijk onderzoek adequaat aan te pakken. Daarbij werd mede voortgebouwd op het denken over het marxisme zoals dat vooral in de zestiger jaren in onze partij in een aantal opzichten begon te rijpen. Dat betrof met name de volgende aspecten: het afwijzen van de idee dat het marxisme een soort gesloten denksysteem zou zijn, dat alleen maar behoeft te worden toegepast. Voorts een kritiek op de praktijk, waarin het marxisme een soort officiële leer is.

Deze benadering van het marxisme, als

zijnde open, als zijnde een denkrichting waarbinnen debat plaatsvindt, is voor onze partij ook vruchtbaar geweest voor het ontwikkelen van opvattingen op een aantal terreinen. Dat is vooral in de zestiger jaren ook in een aantal publikaties van de partij terug te vinden. Ook in het kader van de internationale communistische beweging leverde de partij met een dergelijke benadering een vernieuwende bijdrage. De organisatorische, maar vooral de politieke voorwaarden om vanuit deze aanzetten het marxistisch onderzoek ook feitelijk gestalte te geven zijn echter pas sinds het 26e congres tot stand gekomen.

DE ACTIVITEITEN VAN HET IPSO

Het feit, dat er in de CPN slechts in incidentele gevallen aandacht aan marxistisch onderzoek werd besteed, had tot aanzienlijke achterstanden geleid. Achterstanden ten aanzien van het onderzoek naar de problemen waarmee de arbeidersbeweging wordt geconfronteerd om vanuit het hoog ontwikkelde kapitalisme in ons land strijd te voeren en een strategie naar het socialisme te ontwikkelen. Het had de partij ook in sterke mate afgesloten van het marxistisch onderzoek en debat dat buiten de partij plaatsvond.

Er moest dus na het 26e congres een kloof worden overbrugd. Om een voorbeeld te noemen: het marxistisch onderzoek naar de aard van de staat enerzijds en het denken in onze partij over problemen van democratie anderzijds, hadden zich gescheiden van elkaar voltrokken. Het heeft er aan de ene kant toe geleid dat de theorievorming hierover in onze partij onderontwikkeld was. Aan de andere kant was het gevolg dat de strijdervaringen van de Nederlandse arbeidersbeweging en de ideeën die in de CPN

tot ontwikkeling zijn gebracht over democratie ternauwernood werden ingebracht in het marxistisch staatsdebat in ons land. Het kost tijd en moeite alvorens de schade die hiermee was ontstaan wordt overwonnen. Een hiermee samenhangend probleem vloeit voort uit de afgeslotenheid die heeft bestaan ten opzichte van de marxistische discussie die internationaal plaatsvindt. Ook dit had geleid tot een gebrekkig verwerken van deze discussie in de partij in het denken over vraagstukken van kapitalisme en socialisme. Onder meer door de ontplooiing van de werkzaamheden van het IPSO heeft de partij een aantal stappen gedaan om hier een nieuwe start te maken. Daarbij is vooruitgang geboekt, er is echter nog een lange weg te gaan.

Een nieuw aspect van het werk van het IPSO hangt samen met het feit dat het denken over realiseerbare alternatieven voor de huidige op monopoliebelangen geörienteerde politiek een belangrijke factor is. De partij heeft met het IPSO-plan 'Voor werk en een beter bestaan' in die zin indertijd een

belangrijk initiatief genomen. Met het werken aan alternatieven wordt het theoretisch debat ook verbonden met de strategiediscussie van de arbeidersbeweging, met de vraagstukken van coalitievorming. De activiteit op politiek theoretisch gebied vanuit een functie in het tot stand brengen van coalitievorming in anti-kapitalistische zin. Het IPSO heeft ook een taak te vervullen in de coalitievorming rond de 'kennisproductie'.

De activiteiten van het IPSO zijn in belangrijke mate tot stand gekomen op terreinen waar dringend behoefte was aan het samenstellen van materiaal en op terreinen waar deskundigheid aanwezig was om dit aan te vatten. De publikaties van het IPSO van de laatste drie jaar geven daarvan een zeker overzicht.

Er is nu behoefte aan een meer afgewogen onderzoeksbeleid in het IPSO. De gedachtenwisseling daarover zal op georganiseerde wijze moeten worden samengevat. Er zullen een aantal concentratiepunten voor het onderzoek kunnen worden afgebakend. In zekere zin tekenen deze zich ook af, ze hangen ook deels samen met de problemen die aan de orde zijn met de ontwikkeling van een program voor de Nederlandse weg naar het socialisme. Tegelijkertijd zal het onderzoeksprogram van het IPSO flexibel moeten blijven en open voor nieuwe debatten.

Via de werkgroepen van het IPSO is een aanzienlijke deskundigheid georganiseerd. De groepen hebben een gedifferentieerde opzet. Sommige groepen functioneren alleen voor het samenstellen van een rapport of voor het voorbereiden van een studieconferentie. Andere groepen hebben een meer duurzaam karakter. Ook functioneren de werkgroepen op verschillend niveau.

Uiteraard doen zich bij de ontwikkeling van het IPSO-werk veel praktische en principiële problemen voor. Dat geldt te meer daar de huidige opzet van het IPSO een nieuw verschijnsel is in de structuur van de CPN. Er is

vaak veel discussie nodig voor problemen tot een oplossing kunnen worden gebracht. Daarbij is ook behoefte aan een grondiger gedachtenwisseling over de relatie van de IPSO-activiteiten tot de meningsvorming in de partij als geheel. In dit opzicht is er nu nogal eens sprake van verstopte kanalen of van kortsluitingen.

Een overzicht van de werkgroepen van het IPSO volgt hieronder. Ten aanzien van het onderzoeksprogram van de werkgroepen moet het voorbehoud worden gemaakt dat tijdens het functioneren van de werkgroepen het soms nodig blijkt tot wijzigingen te komen in de doelstelling van de werkgroep.

Automatisering

Sinds anderhalf jaar functioneert de werkgroep die zich bezig houdt met deze problematiek. Een ontwerp-rapport is vrijwel voltooid. Het analyseert het automatiseringsproces in een aantal bedrijven en bedrijfstakken. Voorts onderzoekt het de wijze waarop de automatisering binnen het kapitalistische productieproces plaatsvindt, wat de gevolgen voor de mensen in de bedrijven, kantoren en instellingen zijn en welke aanzetten er zijn voor een strategie die uitgaat van het werknemersbelang. Het is te verwachten dat dit rapport omstreeks mei 1981 zal worden voltooid.

Arbeidsomstandigheden

Deze werkgroep is ontstaan uit de voorbereiding van een conferentie over arbeidstijdverkorting in april 1979. Van deze conferentie is een bundel verschenen. In de werkgroep is sinds haar start een discussietekst samengesteld die zich richt op de relatie tussen de strijd voor arbeidstijdverkorting en andere aspecten van de strijd voor verbetering van arbeidsomstandigheden en bescherming van de werkers tegen het proces van intensivering van de arbeid. Op het ogenblik wordt in de werkgroep besproken hoe het geheel van het materiaal dat tot nu toe is samengesteld kan worden verwerkt. Een thema dat zich overigens in

deze en in andere werkgroepen aandacht is dat van de 'kwaliteit van de arbeid'. Het hangt samen met de behoefte op dit gebied een communistische politiek uit te werken.

Buitenlandse arbeiders

De positie van de buitenlandse arbeiders wordt op de volgende terreinen onderzocht:

1. economisch — de plaats van de buitenlandse arbeiders in het productieproces (aan de hand van onderzoek in enkele bedrijven en bedrijfstakken);
2. politieke positie (vreemdelingenrecht, politieke inspraak, stemrecht);
3. culturele positie (problemen van integratie);
4. organisatievormen van buitenlandse arbeiders;
5. conclusies.

Het onderzoek richt zich op het leveren van een bijdrage aan het perspectief van de eenheid van de arbeidersklasse. Voorlopig wordt voorzien in een rapportage eind 1981.

Economie

De activiteiten van het IPSO concentreren zich hier rond economische vraagstukken die aan de orde zijn bij het ontwikkelen van een politiek ter bestrijding van de crisis. Dit is ook tot uiting gekomen in de twee edities van het IPSO-plan 'Voor werk en een beter bestaan' en de bijdrage van het IPSO aan het samenstellen van het plan van de Tweede Kamerfractie van de CPN. Het is de bedoeling op dit terrein verder te gaan. Dit ook in aansluiting op de discussie binnen de arbeidersbeweging gericht op het vorm geven aan een progressief alternatief voor de huidige crisispolitiek. In dit kader heeft het IPSO ook de Britse communistische econoom Sam Aaranovich uitgenodigd voor een tweetal lezingen en een seminar, gewijd aan deze problematiek.

De komende tijd zal de nadruk worden gelegd op de industriepolitiek en de mogelijke vormen voor democratische beïnvloeding van de economie. Gezien het feit dat

deze problematiek in de arbeidersbeweging in alle hoog ontwikkelde Westeuropese landen in discussie is zal ook met deskundigen uit die landen gedachtenwisselingen worden georganiseerd. De bijdrage van het IPSO aan het program voor de Nederlandse weg naar het socialisme zal mede bestaan uit een een dezer dagen te publiceren discussietekst over economische programmering. De economengroep van het IPSO verzorgt tevens *Economische Kroniek*. Ter bevordering van de gedachtenwisseling over de plaats van de vakbeweging in een alternatieve economische strategie, is sinds kort een nieuwe werkgroep gevormd.

Biotechnologie

Het vraagstuk van de richting van de technologische ontwikkeling en de mogelijkheden dit democratisch te beïnvloeden vormen de laatste tijd wat meer onderwerp van studie in het IPSO. Een van de gebieden waarop zich dat toespit is het vraagstuk van het DNA-onderzoek (onderzoek naar de mogelijkheden om de erfelijkheid te beïnvloeden). Dit is in universitaire en wetenschappelijke kring een strijdpunt. Met dit vraagstuk, dat ook aan de orde is met de ontwikkeling van een progressief en democratisch wetenschapsbeleid, houdt zich de werkgroep biothechnologie bezig. Het is te verwachten dat er op zijn vroegst in het najaar van 1981 resultaten zullen worden gepubliceerd.

Energie en milieu

In het kader van het ontwikkelen van een speerpuntenprogram bij de verkiezingen heeft een werkgroep gefunctioneerd. Deze zal in principe doorgaan met de ontwikkeling van verderliggende alternatieven op het gebied van energie, milieu en ruimtelijke ordening.

Democratie

Na het seminar dat het IPSO in oktober 1979 heeft gehouden over de Schets van een hoofdstuk voor het partijprogram, wordt

aan de volgende projecten gewerkt:

— *De communisten en de rechtsstaat*

In de Schets is de these opgenomen: 'De CPN is voor de rechtsstaat.' De problematiek die daarin besloten ligt, is geworden tot een van de meest actuele met betrekking tot vraagstukken van de relatie massabeweging/parlementaire democratie. De behoefte om verder gestalte te geven aan de marxistische theorievorming op dit gebied is duidelijk. De werkgroep bestaat voornamelijk uit juristen. Na het aanvankelijke plan om eerst wat meer theoretisch materiaal op dit gebied te bestuderen wordt nu de mogelijkheid overwogen om over niet al te lange tijd als eerste project een seminar te doen plaatsvinden.

— *Anti-fascisme*

Deze werkgroep in oprichting zal langs twee lijnen te werk gaan. Ten eerste door het samenstellen van meer theoretisch materiaal dat ingaat op de betekenis van het anti-fascistisch bewustzijn voor de democratie in ons land en voorts door het doen van onderzoek naar de vormen, achtergronden en aard van verschijnselen van racisme en anti-semitisme die zich momenteel voordoen en het bijeenbrengen van ervaringen die in de strijd daartegen worden opgedaan. Ook zal de relatie tussen seksisme/fascisme bestudeerd worden.

Feminisme en vrouwenbevrijding

Het IPSO-vrouwenonderzoek houdt zich met onderzoek naar aanleiding van de 'reserveleger'-theorieën bezig. Dit bouwt voort op een aantal opvattingen die aan de orde kwamen in de studie 'Dubbele Winst' (zie de IPSO-bundel over arbeidstijdverkorting). Dit onderzoek gebeurt door de groep 'Vrouwenarbeid'.

Mede ter voorbereiding van een aantal artikelen in Komma worden teksten voorbereid over de thema's die vooral betrekking hebben op de communistische politiek ten aanzien van de onderdrukking van vrouwen.

Een van de opgaven waar het IPSO-onderzoek voor staat is de verwerking van de feministische analyses en thematieken in het geheel van het onderzoeksprogram van het IPSO. Dit is tot nu toe slechts in enkele projecten van de grond gekomen.

Verhouding tot ontwikkelingslanden

De resultaten tot nu toe van de activiteiten van deze werkgroep zijn terug te vinden in het verslag dat onlangs werd uitgebracht: *Standpunten van derde wereldlanden; ontwikkelingshulp kritisch bekeken*. Momenteel wordt het program voor het komende jaar besproken. Daarbij wordt gewerkt aan de volgende punten:

- De uitwerking van het verslag tot een studie, waarin een aantal voorstellen wordt gedaan die van belang zijn bij het ontwikkelen van een alternatief voor het huidige ontwikkelingsbeleid. Met name komen daarbij problemen aan de orde met betrekking tot de herstructurering van bedrijfstakken, de vraagstukken van de NIEO, de voorstellen die gedaan zijn door Castro en door de commissie-Brandt. (Afronding mei 1981.)
- Een studie naar de voorstellen die gedaan worden door maatschappelijke groeperingen (politieke partijen, kerken, vakbonden, solidariteitscomités) voor een andere koers van het ontwikkelingsbeleid. (Afronding september 1981.)
- De mogelijkheid wordt nagegaan om omstreeks de herfst van 1981 een seminar te organiseren met medewerking van solidariteitscomités over de rol van de 'Nederlandse' multinationals in de derde wereld.
- Een deel van de activiteiten van de werkgroep zal zich richten op een aantal meer theoretische thema's — te weten de theorieën over het imperialisme.

Vrede en veiligheid

De werkgroep rondt momenteel het verslag af van de conferentie over militarisering en werkgelegenheid. Dit verslag zal omstreeks

april 1981 verschijnen. Op grond van dit project zal ook een nota worden samengesteld met conclusies en enkele voorstellen voor een progressief beleid in de industrie en op regeringsniveau voor het tegengaan van militarisering van het bedrijfsleven (omstreeks april 1981). De verdere activiteiten van de werkgroep hebben betrekking op projecten rond bewapening, leger en de democratie.

Er wordt een aantal artikelen voorbereid waarin deze vraagstukken worden uitgewerkt, zoals: De positie van het parlement inzake het wapenaankoopbeleid; de rol van de NAVO en het vraagstuk van de soevereiniteit; het leger en de grondrechten van de militair; atoomtaken en gewetensbezwaren in het leger; dienstplicht, discussie over beroeps- of vrijwilligersleger. Publikatie is te verwachten in het najaar van 1981.

Verdere plannen betreffen onder meer: Een nadere uitwerking van een plan voor bezuiniging op defensie, het beleggen van discussiebijeenkomsten over het probleem van militarisering en omschakeling van de industrie.

Geschiedenis van de CPN

Het tot voor enkele jaren terug ontbreken van eigen onderzoekactiviteiten vanuit de partij was wel het meest sprekend ten aanzien van de geschiedenis van de eigen partij. Op dit gebied zijn de afgelopen paar jaar een aanzienlijk aantal activiteiten ontwikkeld. Een deel daarvan heeft zijn neerslag gevonden in de *Cahiers* over de geschiedenis van de CPN. Voor een ander deel in publikaties in *De Waarheid*, *Politiek en Cultuur* en elders, zoals 'De Waarheid in de oorlog'.

De geschiedenisgroep houdt zich ook bezig met het bespreken van verschillende onderzoeken die worden gedaan met betrekking tot de geschiedenis van de CPN. Het is niet altijd van te voren te voorzien in hoeverre bepaalde publikaties hun neerslag zullen vinden in de *Cahiers*.

De onderzoeken die gaande zijn, zijn ge-

spreid over de gehele periode van de geschiedenis van de CPN, hoewel aan de naoorlogse geschiedenis pas de laatste tijd wordt gewerkt. Thema's die aan de orde zijn betreffen onder meer: De CPN in de Tweede Wereldoorlog, de CPN in de periode van het niet-aanvalspact, de rol van de CPN in de solidariteit met de Spaanse Republiek, de vakbewegingspolitiek van de CPN, de CPN in de koude oorlogsperiode, de wisselwerking met de internationale communistische beweging. De werkgroep bouwt zo een grote hoeveelheid kennis op over de geschiedenis van de CPN. Uiteraard bestaat daarbij een pluriformiteit in de interpretatie van de geschiedenis van de partij en aan inzichten over geschiedschrijving. Wat materiaal betreft is nu in voorbereiding:

- Cahier 6 over de CPN en de strijd van de vrouwen/communistische politiek t.a.v. de positie van de vrouw;
- Scholingsmateriaal met betrekking tot de vakbeweging.

Tevens zullen in Cahievorm bewerkte scripties worden gepubliceerd. Er wordt ook gewerkt aan nadere documentatie over de geschiedenis.

Het IPSO neemt deel aan de jaarlijkse bijeenkomsten van historici van de arbeidersbeweging in het Oostenrijkse Linz, waar historici van Oost en West elkaar ontmoeten. Tevens heeft het IPSO deelgenomen aan de conferentie van de UNESCO in Parijs over de geschiedenis van de arbeidersbeweging.

Werkgroep literatuur

De vraagstellingen die bij de werkgroep momenteel in discussie zijn voor haar onderzoek gaan in de volgende richting:

1. Wat zijn in verschillende perioden de standpunten van de CPN over literatuur geweest en hoe kwamen deze tot stand; waar liggen de breekpunten in de standpuntontwikkeling;
2. Wat was de verhouding tussen de partij en de intellectuelen en wat heeft die

verhouding met het literaire debat te maken.

Op grond van deze vraagstellingen wordt ook gewerkt aan een onderzoeksprogram.

Problemen van de grote steden

Momenteel spitst deze werkgroep zich toe op vraagstukken van volkshuisvesting. Dat is ook het zwaartepunt in het hierover uitgegeven IPSO-rapport *'Crisis en vernieuwing van de steden'*. Gewerkt wordt aan het opstellen van een urgentieprogram voor de volkshuisvesting.

Een delegatie, samengesteld uit leden van de werkgroep, heeft enige tijd geleden een studiebezoek gebracht aan de DDR. Van deze studiereis verschijnt in maart een verslag.

Onderwijs

Deze werkgroep is in heropricting. De werkgroep zal zich met vraagstukken van het onderwijs als geheel gaan bezig houden. Subgroepen zullen aan de slag gaan op afzonderlijke terreinen van het onderwijs. Dat betreft in ieder geval een groep die zich bezig houdt met de middenschool.

Socialistische landen

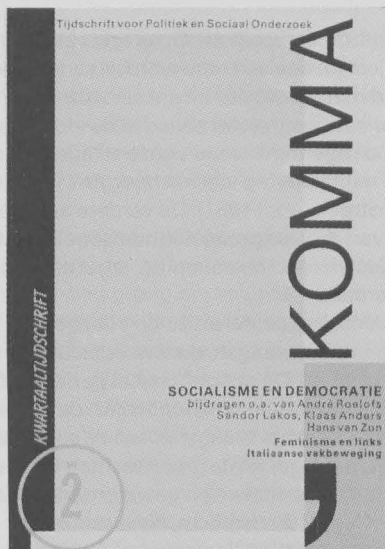
Diverse malen is vanuit de partij de noodzaak beklemtoond tot eigen onderzoek naar structuur en ontwikkeling van de socialistische landen. Een aantal schuchtere aanzetten hebben daarbij plaatsgevonden. Te noemen valt daarbij het ronde-tafelgesprek tussen een delegatie van het Instituut voor Maatschappijwetenschappen van de Hongaarse Socialistische Werkerspartij en het IPSO over 'democratie en socialisme'. (Zie daarvoor Komma, nr. 1 en nr. 2.) Voor de komende tijd zijn een aantal projecten gepland met betrekking tot de planning in de Sowjet-Unie en tot voortzetting van de contacten met het Hongaarse instituut. Ook de redactie van Komma heeft het plan aan de socialistische landen aandacht te besteden. In het algemeen is dit onderzoek in het IPSO nog nauwelijks van de grond geko-

men, de komende tijd zal dat zeker wel moeten gebeuren.

Komma

Een aantal factoren, voortvloeiend uit de onderzoekswerkzaamheden van het IPSO, deden de behoefte aan een tijdschrift ontstaan. Allereerst de behoefte aan continuïteit in het politiek-theoretisch debat. Seminars, ronde-tafelgesprekken, studiedagen, discussiebundels hadden in het algemeen het karakter het debat op een bepaald gebied te openen of om er een nieuwe impuls aan te geven. Daarmee ontstaat echter tegelijkertijd de behoefte aan een platform waarop het debat kan worden voortgezet en continuïteit kon worden gegeven, een mogelijkheid voor anderen om ook in te springen. De tot dan toe bestaande vormen binnen het IPSO boden daar de mogelijkheden niet toe.

Een tweede overweging betreft het feit dat een groot deel van de activiteit van het IPSO zich voltrekt in — de naar de aard van het werk — beperkte studiegroepen of conferenties van hooguit 100 mensen. Dit heeft geleid tot vrij veel kritiek op het feit dat de discussie daarmee een ietwat elitair karakter

kreeg, terwijl dezelfde debatten in ruime kring gevoerd en gevolgd worden. Via de weg van een tijdschrift wordt dit probleem deels opgelost. Het debat kan zo publiek worden gevoerd, hetgeen de democratische vormen van onderzoek en theorie bevordert. Het maakt het ook mogelijk de theorievorming productiever te doen zijn. Een volgend aspect betreft de platformfunctie met betrekking tot de theorievorming. Een van de grootste verworvenheden van de democratiseringsbewegingen die in de zestiger jaren op gang kwamen betreft het feit dat zeer brede groepen — ook buiten het kader van de communistische partij — zich intensief met het marxisme zijn gaan bezig houden. Via een tijdschrift is het mogelijk in dit veld een eigen inbreng te hebben, om daarmee oriënterend op te treden, en wel in het bijzonder oriënterend ook op de problematieken die aan de orde zijn met de Neder-

landse weg naar het socialisme. Door in die zin een platform te scheppen voor het marxistisch debat profileert de partij zich hier, scheidt nieuwe relaties tussen de CPN en het theoretisch debat. Het is een schakel in de politiek van coalitievorming. Tot nu toe had de partij anders dan een aantal linkse uitgeverijen geen platform voor politiek-theoretische debatten. Het eerste nummer van Komma bevatte een redactieverklaring waarin de uitgangspunten van waaruit redactie en redactieraad werken zijn uitgewerkt. Voor het functioneren van Komma is in onderling overleg tussen IPSO-bestuur, redactie en redactieraad een 'redactiereglement' opgesteld. Komma heeft momenteel ongeveer 750 abonnees.

Rob Milikowski
Jaap Wolff

PARTIJDOCUMENTEN

Verkiezingsprogramma CPN gepresenteerd

In aanwezigheid van enkele kandidaten van de CPN voor de Tweede Kamer presenteerde lijstaanvoerder Marcus Bakker zowel de kandidatenlijst als het programma aan de pers. Beide zijn in het afgelopen weekeinde definitief vastgesteld op een vergadering van het partijbestuur met vertegenwoordigers van de districten.

Uit De Waarheid van 17 februari 1981

Congres Israëliësche CP

In Haifa is woensdag 11 februari het 9de congres van de communistische partij van Israël geopend. Namens de CPN wordt het congres bijgewoond door Jan de Boo, lid van het partijbestuur van de CPN. De voorzitter van de CPN, Henk Hoekstra, stuurde een begroeting aan het congres waarin hij de Israëliësche communisten succes wenst in hun strijd voor de verdediging van de sociale en democratische rechten, voor vrede en maatschappelijke vooruitgang. 'Onze partij volgt u activiteiten met veel belangstelling omdat we groot belang hechten aan uw inspanningen om de eenheid tot stand te brengen tussen alle vrede-lievende en democratische krachten in uw land', aldus de begroeting.

Uit De Waarheid van 12 februari 1981

Verkiezingsprogramma CPN 1981

I Voor een progressieve richtingsverandering in de Nederlandse politiek

De CPN treedt bij de komende verkiezingen voor de Tweede Kamer op 26 mei a.s. op voor een richtingsverandering in de Nederlandse politiek. Tegenover de bedreiging van de bestaanszekerheid, de veiligheid en de toekomst zet de CPN zich in voor een ander beleid in de voornaamste vraagstukken:

- **voor de directe belangen van de bevolking op sociaal-economisch gebied:**
handhaving van de koopkracht, uitbreiding van de werkgelegenheid, het verdedigen van de voorzieningen, de bestrijding van de groeiende woningnood;
- **voor een actieve vredespolitiek:**
de afwijzing van nieuwe atoomraketten in ons land, de verwijdering van alle atoomwapens van ons grondgebied, voor de sluiting van de kerncentrales;
- **voor democratische vernieuwingen:**
voor vèrgaande democratische controle en zeggenschap door de bevolking; tegen racisme en neo-fascisme, geweld en seksisme; abortus uit het strafrecht, voor een wetgeving uitgaande van het zelfbeslissingsrecht van de vrouw.

De belangen van de mensen, zoals die in een veelheid van acties tot uitdrukking komen, dienen te worden verdedigd en beschermd. Nu en in de toekomst. De CPN spant zich daarvoor tot het uiterste in. Communisten nemen niet alleen actief deel aan acties vanuit de bevolking, zij nemen ook initiatief daartoe, samen met anderen.

Op alle gebieden van het maatschappelijk leven doet zich een rechts offensief voelen dat afgeslagen moet worden. De politiek van de CDA/VVD-regering heeft voor de bevolking rampzalige gevolgen. Zij verscherpt de crisis, ondergraaft het levenspeil, vergroot de werkloosheid en offert de veiligheid van ons land op aan de bewapeningswedloop en de atoomdreiging.

De CPN zet zich volledig in om de voortzetting van een CDA/VVD-regering te verhinderen en een progressieve politiek tot gelding te brengen. Wij zien dat als gezamenlijk doel van alle progressieve mensen. Het is nodig dat bestaanszekerheid en veiligheid worden vergroot en verandering van maatschappelijke verhoudingen mogelijk wordt. Daarbij geldt, dat verandering van maatschappelijke verhoudingen slechts mogelijk is als de opheffing van de onderdrukking van de vrouw daarvan een wezenlijk bestanddeel vormt.

De oppositie tegen de CDA/VVD-politiek groeit in om-

vang en diepgang. De veelzijdige acties vanuit de bevolking op tal van terreinen missen hun uitwerking op politiek Den Haag niet. De onvrede en beroering leiden ook in politieke partijen tot nieuwe standpunten, die vaak vooruit lopen op officiële partijbesluiten en zeker op parlamentsbeslissingen. De verdeeldheid en onzekerheid in regeringskringen en regeringspartijen nemen er zichtbaar door toe.

CDA en VVD kunnen op dit moment in de Tweede Kamer slechts beschikken over twee zetels meerderheid. Zij kunnen bij deze verkiezingen door krachtige oppositie en versterking van de strijd voor een progressieve politiek in de minderheid gebracht worden. De eisen van brede lagen van de bevolking moeten doorklinken in het parlement en uitgangspunt worden voor het beleid.

Iedere stem op de CPN is daarbij belangrijk, omdat juist de CPN de eisen van de bevolking centraal stelt. In alle opzichten is groei van de CPN-fractie van wezenlijke betekenis om tot een nieuwe koers te komen. De kracht van de CPN-fractie zal grote invloed hebben zowel op regeringspolitiek, op de besluitvorming van het parlement, als op de andere in het parlement vertegenwoordigde partijen.

De CPN vindt 'aflossing van de wacht' van het CDA/VVD-kabinet dringend nodig. Maar de nieuwe wacht moet wel een nieuwe koers uitzetten. Een progressieve regeringspolitiek kan niet tot stand worden gebracht door een hernieuwde regeringssamenwerking van PvdA met CDA. Het denkbeeld weer in zee te gaan met Van Agt, die verantwoordelijk is voor de bankroete politiek van matiging en afbraak, brengt de PvdA tot aanpassing in rechte zin (koopkracht, sociale zekerheid, atoomtaken). Hieraan dreigen de doelstellingen van de massabewegingen ondergeschikt gemaakt te worden.

Vele mensen die zich te weer stellen tegen de sociaal-economische afbraakpolitiek en die strijd voeren voor het kernwapenvrij maken van Nederland onderkennen deze dreiging.

De CPN is daarom een steunpunt voor allen die een andere koers willen. Onder progressieve mensen, in vakbonden, in actiegroepen, in politieke partijen, in kerken, in actiegroepen en bewegingen, ontwikkelt zich juist een breed debat over de noodzaak van een nieuwe weg in Nederland en wordt vooral gesproken over verdere samenwerking om macht te vormen voor een progressief alternatief.

De CPN draagt bij aan de meningsvorming over de vele grote vraagstukken die in het geding zijn, zij ontwikkelt tegelijkertijd haar eigen alternatieven voor oplossingen die mogelijk en vereist zijn en stelt ze ter discussie.

Wie vorm wil geven aan het verlangen naar een voor-

uitstrevende politiek kan dit bij de verkiezingen het meest doelmatig doen door te stemmen op de CPN. Want:

- ledere stem op de CPN versterkt de mogelijkheid om een progressief beleid te verwezenlijken.
- ledere stem op de CPN wordt aangewend om de samenwerking tussen progressieve krachten uit te bouwen.
- ledere stem op de CPN is een uitspraak voor nieuwe prioriteiten in de landspolitiek en voor een richtingsverandering in progressieve zin in de Nederlandse politiek.

II Voor een actieve bestrijding van de crisis

Opnieuw wordt de bevolking geteisterd door een crisis van het kapitalistische systeem. In vele landen en ook bij ons groeit de werkloosheid. In de derde wereld-landen valt de bevolking ten prooi aan honger en ontbering.

Het hoog opgeven over de welvaartsstaat is omgeslagen in gelammer.

Terzelfdertijd worden miljarden uitgegeven voor militaire doeleinden, aan de atoombewapening en aan het ontwerpen en produceren van nieuwe wapensystemen.

Concerns en banken houden huis zonder enige maatschappelijke controle en zijn onderling in een moordende concurrentie verwickeld. Zij trachten de gevolgen van de crisis op de bevolking af te wentelen en hebben daarbij de volle steun van de CDA/VVD-regering. Zij ontslaan mensen, sluiten bedrijven, soms hele bedrijfstakken. Zij zetten het mes in lonen en uitkeringen.

Falend regeringsbeleid

Het CDA/VVD-kabinet heeft op de crisis maar één antwoord: Vergroot de winsten, ten koste van lonen en salarissen, ten koste van onderwijs, gezondheidszorg en andere voorzieningen, dan volgt later het werk wel.

Voor dat doel werd het regeringsprogramma "Bestek '81" gelanceerd. De regering beloofde de werkloosheid daarmee terug te dringen tot beneden de 150.000.

Nu is het 1981.

De matiging werkt op volle toeren, afgedwongen met autoritaire loonmaatregelen. Maar de harde werkelijkheid is dat de werkgelegenheid snel daalt: meer dan 342.000 geregistreerde werklozen. Voortgaande massa-ontslagen. Bij voortzetting van het huidige beleid zal dat leiden tot een werkloosheid van meer dan 400.000 in dit jaar. Het volgestrekte bankroet van het regeringsoptreden is overduidelijk aangetoond.

Een progressief antwoord

De CPN stelt tegenover deze afbraakpolitiek een on-

derbouwd en samenhangend programma, voor instandhouding en schepping van werkgelegenheid, voor handhaving van de koopkracht voor de lage en middeninkomens en voor een richtingsverandering in de staatsuitgaven, ter verkrijging van de nodige financiële middelen om een actieve en effectieve crisisbestrijding ter hand te kunnen nemen.

Matiging brengt werkloosheid

De ervaring van de afgelopen jaren bevestigt dat aantasting van lonen, uitkeringen en collectieve voorzieningen alleen maar meer werkloosheid oplevert.

De winsten van de grote multinationale ondernemingen, extra gevoed door overheids subsidies, worden omgezet in kapitaalexport of benut om arbeidsbesparende investeringen te doen. Minder koopkracht en dus minder afzet van goederen en een stijgende werkloosheid, leiden op zich weer tot minder belastingopbrengst voor de rijksoverheid en minder premie-opbrengst voor de sociale verzekeringsorganen, zoals de ziekenfondsen e.d.

Dat is dan weer voor het kabinet aanleiding om nog meer te bezuinigen op voorzieningen en op ambtenarsalarissen. De bewering dat koopkrachtdaling dankzij vergrote export de werkgelegenheid zou bevorderen wordt ook op geen enkele manier waargemaakt. Integendeel.

Hoewel de Nederlandse loonkosten al jarenlang minder stijgen dan elders, vallen bij de export-firma's talrijke ontslagen. Ook als de winsten hoog zijn. Als de koopkracht daalt, neemt de neiging bovendien toe om goedkope produkten in te voeren, hetgeen een extra bedreiging oproept voor de huidige werkgelegenheid in ons land.

Desondanks heeft het CDA/VVD-kabinet voorbereidingen getroffen om tot 1985 nog eens 16 miljard op sociale uitkeringen, overheidsalarissen en het inkomen van trendvolgter te bezuinigen. Dit voornemen wordt als basispolitiek voor de nieuw te vormen regering gepresenteerd.

Jarenlang moest er gematigd worden uit solidariteit met de zwaksten in de samenleving. Nu is plotseling de afstand tussen het inkomen van werkenden en uitkeringsstrekkers te gering en moet het mes diep in de sociale voorzieningen. De gevolgen van de crisis dreigen op de zwakste schouders afgewenteld te worden. Ook deze a-sociale plannen zouden een verdere koopkrachtdaling tot gevolg hebben en daarmee een verdere verscherping van de crisis en het werkloosheidsvraagstuk.

Een actieve, brede en duidelijke afwijzing van dit voornemen acht de CPN noodzakelijk.

Koopkracht en werk

Om de uitwerking van de crisis in ons land tegen te gaan dient in de eerste plaats de koopkracht voor de lage en middeninkomens op peil gehouden te worden. Die koopkracht is immers beslissend voor de werkgelegenheid bij het gehele klein- en middenbedrijf en bij alle ondernemingen die in hoofdzaak wer-

ken voor de binnenlandse afzet. Een stabiele afzet zal het vertrouwen in de toekomst doen toenemen en een positieve uitwerking hebben op de bedrijvigheid elders in de Nederlandse industrie.

Essentieel voor de handhaving van de koopkracht van de massa van de bevolking is het opkomen voor het herstel en behoud van de volledige en automatische prijscompensatie. Voorts acht de CPN van grote betekenis:

- het terugdraaien van de verlaging van de uitkeringen;
- het ongedaan maken van de rigoureuze korting op het inkomen van jongeren en studenten;
- handhaving van het sociale verzekeringsstelsel, geen ontkoppeling van uitkeringen en lonen;
- verlenging van de duur van de WWV tot de gehele periode van de werkloosheid, ook voor vrouwen; verhoging van de WW tot 90% en de WWV tot 80% van het werkelijk verdiende loon.

Verschillende vakbonden, talrijke economen, middenstands- en consumentenorganisaties zijn door eigen onderzoek ook tot de conclusie gekomen, dat de koopkracht beschermd moet worden.

Op bedrijven en instellingen en bij velen die werken of uitkeringsgerechtigd zijn, stuit de matigingspolitiek en de 'winst-is-werk'-theorie op steeds meer weerstand. Dit steeds toenemende verzet wordt door de regering van CDA en VVD tegemoet getreden met loonwetten, ingrepen en dwangmaatregelen. Zij breekt naast de koopkracht, ook wezenlijke rechten van de werkers en van hun organisaties af.

Op haar program staat het doordrijven van de geleide loonpolitiek, die het vakbondsrecht van vrije CAO-onderhandelingen voor jaren aan banden wil leggen en de regering vergaande bevoegdheden wil toekennen om in overeenkomsten met betrekking tot loon- en arbeidsvoorwaarden in te grijpen.

De strijd voor werk en voor het levenspeil van miljoenen mensen in ons land en de verdediging van verworven, democratische rechten stelt de CPN centraal in haar optreden voor een effectieve bestrijding van de crisis.

Voorzieningen

Naast de koopkracht is handhaving en uitbreiding van belangrijke voorzieningen van grote betekenis voor het tegengaan van de crisis. Handhaving van de koopkracht en behoud en uitbreiding van de collectieve voorzieningen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Op tal van terreinen bestaan ernstige tekorten, die door de bezuinigingen alleen nog maar toenemen. Het gaat daarbij vooral om zaken die voor ons leven en voor onze toekomst van groot gewicht zijn, zoals volkswoningbouw, onderwijs, gezondheidszorg, welzijns- en culturele voorzieningen.

Weg met het profijtbeginsel

De CPN is een verklaard tegenstander van het zogenaamde profijtbeginsel. Plannen van de regering om

allerlei vormen van dienstverlening in particuliere handen te laten brengen of de kosten volledig of gedeeltelijk door middel van 'eigen bijdragen' of 'eigen risico' te verhalen op de gebruikers (onderwijs, openbaar vervoer, culturele voorzieningen) wijst de CPN met grote beslistheid van de hand, omdat hiermee onaanvaardbare drempels worden opgeworpen en de kosten van het levensonderhoud worden verzwaard.

Wonen is een recht

Terwijl er tienduizenden bouwvakarbeiders geen werk hebben en de woningnood — liefst 36 jaar na de oorlog — nog toeneemt, is de volkswoningbouw ingezakt. De leegstand van onbetaalbare huizen in de particuliere sector neemt toe en de woningnood groeit, speciaal onder jongeren.

Verzet tegen leegstand en speculatie, tot uitdrukking komend in een grote kraakbeweging, tegen horizontale verkoop en tegen het opjagen van de woonkosten, neemt een grote omvang aan.

De bedragen die huurders moeten betalen voor gas, licht en huur plus bijkomende kosten slaan een steeds groter gat in het huishoudbudget.

De regering, die geen enkele effectieve maatregel neemt om de woningnood en de verkrotting in de steden op te lossen, schroeft wel het jaarlijkse percentage huurverhoging steeds verder op.

Het is noodzakelijk de volkswoningbouw te onttrekken aan het door banken en speculanten beheerste marktmechanisme.

Nieuwe initiatieven zijn nodig voor het ontwerpen, plannen en financieren van een fors programma voor nieuwbouw en stadsvernieuwing, waarbij de functie van de grote steden wordt hersteld.

Dringend noodzakelijk is het versneld ter beschikking komen van grote aantallen woningwetwoningen, waarvoor de huurder met een laag inkomen niet meer dan 10% van het netto-inkomen aan huur hoeft te besteden, door het ontwerpen van een nieuw huurbeleid.

De individuele huursubsidie dient volledig te worden gehandhaafd. Ook tegen de opdrijving van woonkosten voor bezitters van eigen woningen dient te worden opgetreden door het aan banden leggen van de hypotheekrenten.

Een geconcentreerde aanpak van de woningnood, waaronder verhoging van de productie van wooneenheden voor jongeren en voor één- en tweepersoonshuishoudens, zal ook een sterke impuls geven aan de werkgelegenheid in de bouw, bij de toeleveringsbedrijven en de omvangrijke bedrijvigheid rond de woninginrichting.

Een soortgelijk program is nodig voor een intensieve aanpak van de woningsisolatie en de uitvoering van achterstallig onderhoud.

Elk kind alle kans op elk onderwijs

De vernieuwingsbeweging in het onderwijs staat onder hevige druk van de crisispolitiek.

Op de uitgaven voor gebouwen, leermiddelen, per-

soneel en ondersteunende instellingen, alsmede op het wetenschappelijk onderzoek, wordt zwaar bezuinigd.

De invoering van de middenschool is vertraagd.

De twee-fasenstructuur van het wetenschappelijk onderwijs, die in universitaire kringen nauwelijks voorstanders kent, dreigt nu te worden opgelegd aan universiteiten en hogescholen.

Tegenover de afbraakpolitiek steunt de CPN de vernieuwingsbeweging in het onderwijs, die de richting wijst van democratisering en inhoudelijke verbetering.

Naar haar mening moet het uitgangspunt 'Elk kind al de kans op elk onderwijs' met kracht worden doorgezet in het onderwijsbeleid.

Daartoe dient een einde te komen aan het huidige onderwijsstelsel, waarin leerlingen geselecteerd worden naar niveau. Ze moeten zich kunnen ontwikkelen, gebruikmakend van elkaars mogelijkheden. Aansluitend op de nieuwe basisschool moet de middenschool gestalte krijgen voor alle leerlingen van 12 tot 16 jaar. Daarna dient minimaal een volwaardige beroepsopleiding te zijn gegarandeerd.

Verhoging van collegegelden voor universiteiten en HBO-instellingen wijst de CPN af, evenals studentstops.

De CPN steunt de ontwikkeling van het onderwijs aan volwassenen, waarbij het uitgangspunt is dat onderwijs en vorming geïntegreerd worden en inhoud en werkwijze aan de doelgroep zijn aangepast.

Een brede beweging in het onderwijs probeert de bestaande scheiding tussen doe- en verstandsonderwijs op te heffen. Er wordt ervaring opgedaan met samenwerking tussen buurten en scholen. Onderwijsinhoud uit de ervaringswereld van een kleine bovenlaag wordt langzamerhand vervangen door leeractiviteiten die aansluiten op het dagelijkse leven.

Op universiteiten en hogescholen weerspiegelen talrijke initiatieven tot projectonderwijs, wetenschapswinkels en theoretische discussies het streven naar vernieuwing. Zij dragen naar de opvattingen van de CPN bij tot het, op progressieve wijze, doorbreken van het maatschappelijk isolement van het wetenschappelijk onderwijs op vele gebieden.

Vredesonderwijs dient in het onderwijsbeleid te zijn opgenomen en moet een plaats krijgen in het schoolwerkplan. Het dient gerealiseerd te worden in het kader van de daarvoor in aanmerking komende bestaande vakken en door projecten.

Zo dient ook het sterker wordende verzet tegen rolbevestigende normen en waarden in de verhouding tussen mannen en vrouwen tot uitdrukking te komen in het onderwijs.

Er moeten extra stimulansen en ontplooiingskansen komen voor meisjes en vrouwen in het onderwijs.

Op grondslag van het arbeidsplaatsenplan van de onderwijsbonden en universitaire vakbonden, moeten meer onderwijsgeveden aan het werk kunnen.

Dit is onder meer nodig om de grote problemen op te lossen op scholen met veel buitenlandse leerlingen en kinderen bij wie een slechte woon- en leefomgeving de ontwikkelingsmogelijkheden beperken. Het stimuleringsbeleid, dat daarop is gericht, moet wor-

den uitgebouwd.

Investeren in onderwijs draagt bij aan het bestrijden van de economische crisis en voorkomt dat toekomstige generaties de gevolgen ervan moeten dragen.

Welzijnsbeleid oriënteren op behoeften

Tegenover bezuinigingen op welzijnswerk staat een groeiende behoefte aan welzijnsvoorzieningen, die grofweg in twee hoofdelementen te onderscheiden zijn.

Aan de ene kant de problemen die woningnood, verval van stadswijken en toename van werklozen, WAO-ers, bejaarden en buitenlandse arbeiders met zich brengen. Anderzijds staat het welzijnswerk voor de opgave aan te sluiten bij de behoeften die door de strijd voor gelijkberechtiging, voor vrouwenbevrijding zijn ontstaan aan educatie, vooral ook bij volwassenaars en aan tal van voorzieningen als kinderopvang enz.

Al deze toenemende behoeften dienen zich in eerste instantie aan bij de primaire welzijnsvoorzieningen zoals buurthuizen, bibliotheken, maatschappelijk werk, bejaardenhulp, gezinsverzorging, jongeren centra enz. Er is een groot tekort aan ruimten, personeel en ondersteuning van activiteiten.

Een welzijnsbeleid dat zich oriënteert op de behoeften van de bevolking zal naar de opvatting van de CPN ook een groot aantal arbeidsplaatsen in deze sector scheppen. Ook kadervorming in de sport en de bouw van veelsoortige sportaccommodaties kan hiertoe bijdragen.

Daarom dient het welzijnswerk snel een wettelijk kader te krijgen en dient decentralisatie van dit werk gepaard te gaan met voldoende financiële armlaag voor gemeenten en extra steun voor gemeenten met achterstanden.

Om de kwaliteit van de gezondheidszorg

Het recht op medische en sociale hulpverlening voor iedereen moet onaangetast blijven.

Goede gezondheid vereist een gezond leefmilieu. Veel lichamelijke en psychische klachten houden verband met of worden veroorzaakt door slechte woonomstandigheden, onveilig werk, opvoering van het arbeidstempo, werkloosheid, een vergiftigd milieu en sociale onzekerheid.

Voor de CPN is het opkomen voor een goede gezondheidszorg direct gekoppeld aan maatschappelijke verbeteringen op deze gebieden. Binnen de voorzieningen op het terrein van de gezondheidszorg zal de nadruk meer gelegd moeten worden bij preventie en op de thuiszorg. Voor dat laatste is uitbreiding nodig van het aantal huisartsen, wijkverpleegkundigen, fysiotherapeuten en voorts van gezinsverzorging en de ambulante geestelijke gezondheidszorg.

Ziekenhuisopnames moeten zoveel mogelijk beperkt worden, maar vermindering van ziekenhuisbedden kan niet worden geaccepteerd zolang de garantie niet bestaat dat de thuiszorg en de poliklinische voorzieningen op basis van een verantwoorde kwaliteitsniveau worden uitgevoerd.

teit, een vermindering kunnen opvangen. De kwaliteit kan verbeterd worden door nieuwe behandelingsvormen, menselijker verzorging en betere samenwerking tussen verschillende hulpverleners. Daar moet dan ook ruimte voor gecreëerd worden. Patiënten moeten zoveel mogelijk betrokken kunnen blijven bij het maatschappelijk leven. Speciale aandacht en voorzieningen zijn nodig voor de behandeling en verzorging van vrouwen, ouderen en buitenlandse arbeiders en hun gezinnen. Het is noodzakelijk dat de rechten van gebruikers vastgelegd en uitgebreid worden. Uitgangspunt hierbij dient te zijn, dat de gebruiker zelf zeggenschap over behandeling en verzorging heeft en zélf voor de wijze van hulpverlening kan kiezen. Er mag geen enkele inperking van iemands rechten zijn (psychiatrie). Voor de CPN is de democratisering van voorzieningen een belangrijk vraagstuk. Afgeslotenheid in het particulier initiatief moet door vermaatschappelijk worden tegengegaan. De gebruikers en de werkers in de gezondheidszorg dienen meer zeggenschap over het beleid in de gezondheidszorg en in de instellingen te krijgen. Een te grote invloed van de centrale overheid op de gezondheidszorg draagt het gevaar in zich, dat de gezondheidszorg een politieke en financiële sluitpost wordt. Planning van de voorzieningen is vereist, maar dan van onderaf.

De positie van de meeste werkers in de gezondheidszorg is achtergesteld bij andere sectoren. Er mag geen overheidsingrijpen plaats vinden op verbeteringen en de uitvoering van de CAO. De inkomensverschillen in de gezondheidszorg kunnen verkleind worden door het verlagen van top-inkomens en het optrekken van de lager-betaalden. Er mogen geen financiële of sociale drempels zijn om van voorzieningen gebruik te maken. De CPN treedt op voor afschaffing van het eigen risico en uitbreiding van het ziekenfondspakket met o.a. volledige tandheelkundige hulp, abortus en meer medische hulpmiddelen. De ziekenfondsgrens moet opgetrokken worden en ook zelfstandigen en bejaarden moeten in de verplichte verzekering worden opgenomen. De financiering van de gezondheidszorg kan zo gewijzigd worden, dat met behoud van kwaliteit onnodige kosten worden tegengegaan. Er dient een prijsstop en vervolgens prijsverlaging ingevoerd te worden op geneesmiddelen, medische apparatuur en hulpmiddelen. Onderzoek naar nieuwe geneesmiddelen mag niet afhankelijk zijn van het winststreven van de farmaceutische industrie.

Een economisch plan in het belang van de bevolking

Voor de bestrijding van crisis en werkloosheid is het naar de mening van de CPN essentieel dat — naast de handhaving van koopkracht en behoud en verbetering van voor de bevolking noodzakelijke voorzieningen — door de overheid een economisch plan wordt ontwikkeld.

Bij een dergelijk plan dient voorop te staan dat de pro-

duktie ook op langere termijn beter wordt afgestemd op de behoeften en dat de economische groei wordt verbonden aan maatschappelijk aanvaarde maatstaven ten aanzien van de richting van de groei.

Het miljardenbedrag aan rijkssteun, dat nu naar de bedrijven vloeit en dat door de belastingbetalers bijeen gebracht wordt, komt hoofdzakelijk ten goede aan de grootste en sterkste ondernemingen, die het niet nodig hebben. Deze subsidiestroom moet deels omgebogen worden naar bedrijven die getroffen worden door de matingspolitiek en gebukt gaan onder buitenlandse concurrentie. Hierdoor kunnen vele bedrijven en zelfs bedrijfstakingen door een moeilijke periode heen geholpen worden en behoeft er geen vakmanschap en technische kennis verloren te gaan. Bijzondere aandacht dienen in dit verband de kleinere ondernemingen te krijgen, die zich oriënteren op technische vernieuwingen, op onderzoek in de richting van milieuverbetering en energiebesparing. Het openbaar vervoer moet sterk worden bevorderd, zowel door de uitbreiding van het railvervoer en buslijnen, de bouw van nieuwe stations als de opvoering van de frequentie in het streekvervoer. De bouw van een vaste oeververbinding over de Westerschelde mag niet langer worden uitgesteld. Het Nederlandse aankoopbeleid dient op de eigen industrie te zijn gericht.

Om een efficiënt en nuttig gebruik van de overheids-subsidies te verzekeren en er op toe te zien dat deze gelden inderdaad arbeidsplaatsen in stand houden en scheppen, is controle van de zijde van de werknemers absolute voorwaarde.

De CPN wijst alle verschijnselen van militarisering van de economie en dus ook van oriëntatie op militaire orders af. De bewering dat die extra werk opleveren is overigens een leugen gebleken.

De ervaring in de scheepsbouw toont aan, dat eenzijdige concentratie op oorlogsvaartuigen ten koste is gegaan van de bouw van alle andere soorten schepen en in laatste instantie zeer ernstige nadelen heeft opgeleverd voor de werkgelegenheid in deze industrie-tak. Ook de militarisering van sommige regio's heeft tot vernietiging van arbeidsplaatsen geleid.

Voor ontslagverbod en arbeidstijdverkorting

De CPN treedt op voor een verbod op massa-ontslagen. Geleidelijke verkorting van de werktijd met behoud van loon door middel van verkorting van de arbeidsdag, verlenging van de vakanties en verlaging van de pensioengerechtigde leeftijd kunnen op langere termijn belangrijk bijdragen tot uitbreiding van de werkgelegenheid.

Ook de realisering van de al lang levende eis tot invoering van de vijf-ploegendienst in de volcontinu-bedrijven — een eis die zoals berekeningen hebben uitge-wezen, nauwelijks kostenverhogend werkt — zal de werkgelegenheid versterken.

Verkorting van de arbeidsdag bevordert eveneens de mogelijkheid tot combinatie van huishoudelijke taken en ouderschap met een werkkring buitenshuis en komt daarmee ook tegemoet aan de noodzaak van een democratische arbeidsverdeling.

Keert de inflatie

De CPN stelt dat de beteugeling van de inflatie een belangrijk element is in crisisbestrijding.

De ongebreidelde prijsopdrijving door de overheid zelf, met name geldt dat voor het aardgas, de forse verhoging van tal van tarieven, de snel stijgende huren voor woningen en bedrijfspanden, slaan een steeds groter gat in het gezinsbudget. Maar het werkt ook een sterke stijging van de bedrijfskosten in de hand.

Een scherpe beheersing van de aardgasprijs, huren, overheidstarieven, alsmede de verlaging van de rente kunnen aan de bestrijding van de inflatie een belangrijke bijdrage leveren. Dan zullen ook de bedrijfskosten zich kunnen stabiliseren en dat zal de economische positie van ons land verbeteren en heilzaam uitwerken op de werkgelegenheid.

Wie zal dat betalen?

Crisisbestrijding zoals de CPN voorstaat draagt onmiddellijk vruchten.

Zij zal direct voelbaar zijn in de bouw, de industrie van consumptie-artikelen, bij het midden- en kleinbedrijf, in horeca en recreatie. Daar zal tenslotte ook de investeringsindustrie van profiteren. Gelden die snel nodig zijn, kunnen gevonden worden door een wijziging van de nu op grote en sterke ondernemingen gerichte geldstromen, door een drastische vermindering van de bewapeningsuitgaven en EEG-kosten, door het aanpakken van winsten, topvermogens en hoge inkomens, door het afroemen van de aardgaswinsten van de oliemaatschappijen, door gedwongen leningen tegen lage rente bij banken, verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen, door een heffing op de kapitaalexport en door invoering van een eenvoudig, van weinig of geen uitzonderingen voorzien belastingssysteem, waardoor een einde gemaakt wordt aan de 'legale' en illegale belastingontduiking door kapitaalbezitters.

Door het terugdringen van de werkloosheid en het scheppen van betere sociale arbeidsomstandigheden zal een geringer beroep gedaan worden op de sociale uitkeringen, hetgeen weer een gunstig effect op de financiële positie van de overheid zal hebben.

III Voor een actieve vredespolitiek

Anno 1981 staat Nederland voor grote en belangrijke beslissingen op het gebied van de internationale politiek en de defensie. Beslissingen die ook voor de toestand in Europa van groot belang zijn.

De vredesbeweging in ons land, waarin de communisten een initiatiefnemende en verenigende rol vervullen, heeft aanzienlijke successen geboekt, die onder een nieuwe regering moeten worden vastgelegd en uitgebreid.

De omslag in het denken over atoombewapening, kerncentrales en atoompolitiek, moet in het parlement volop tot uitdrukking komen.

Kernwapens weg

De CPN ontwikkelt een duidelijke, eigen internationale politiek, gericht op vrede en veiligheid en op het tot stand brengen van een zelfstandige Nederlandse bijdrage gericht op ontspanning in de internationale toestand.

Zij steunt de eisen van de vredesbewegingen Stop de neutronenbom - Stop de kernwapenwedloop, het IKV, Pax Christi en de vredesbeweging in de verschillende onderdelen van de krijgsmacht.

Naar de overtuiging van de CPN zijn allereerst Nederlandse stappen nodig in het proces tot uitbanning van het atoomwapen. Veiligheid vereist vooral de uitbanning van kernwapens op wereldschaal. Daarbij wijst de eis 'Kernwapens de wereld uit, om te beginnen uit Nederland' op de noodzaak van een eigen Nederlandse bijdrage.

Dat zal ook de grootst mogelijke druk uitoefenen op de grote mogendheden om in die richting concrete stappen te doen.

In de strijd tegen het atoomgevaar spreekt de CPN zich onomwonden uit voor de afschaffing van alle kerntaken van de Nederlandse strijdkrachten, voor verwijdering van alle atoomwapens van ons grondgebied, voor het verhinderen van de plaatsing van Amerikaanse raketten.

De CPN treedt op voor sluiting van de bestaande atoomcentrales.

Niet afwachten

De internationale verhoudingen dreigen zich te verscherpen, de ontspanning staat onder druk en steeds nieuwe verschrikkelijke wapensystemen worden ontwikkeld.

Juist in deze periode is het noodzakelijk, dat bestaande problemen langs politieke weg worden opgelost en dat het zelfbeschikkingsrecht van ieder volk wordt gerespecteerd.

De verkiezing van Reagan tot de nieuwe Amerikaanse president en zijn uitspraken nopen tot grote waakzaamheid. Gepoogd wordt de sfeer van het koude oorlogsdenken op te roepen, het Amerikaanse 'leiderschap' te herstellen, bondgenoten aan zich ondergeschikt te maken en de bewapeningswedloop nieuwe impulsen te geven.

Opnieuw wordt getracht wegen te vinden om de introductie van het neutronenwapen mogelijk te maken, worden delen van het Midden-Oosten, Azië, Afrika, Midden- en Zuid-Amerika tot confrontatiegebieden uitgeroepen.

Openlijke inmenging vindt plaats in landen als El Salvador tegen de voor hun vrijheid strijdende volksmassa's. De CPN zet zich in voor de versterking van de solidariteit met de bevrijdingsstrijd van de volken in die landen.

Een eigen Nederlandse bijdrage

Onder al deze omstandigheden kan naar de mening van de CPN een land als Nederland geen afwachten-de houding aannemen. De risico's zijn te groot.

Ons volk heeft in het verzet tegen de neutronenbom en de Amerikaanse atoomraketten aangetoond, dit te beseffen. Het is er zich van bewust geworden dat strijd voor de vrede en strijd tegen de atoomdreiging tot duidelijke resultaten kan leiden.

Nu zijn verdere stappen voor onze veiligheid aan de orde. Voor Nederland betekent dit volgens de CPN een keuze voor een eigen opstelling in de wereld en in Europa.

In samenwerking met andere kleine en middelgrote landen en met de ongebonden staten, moet gestreefd worden naar het doorbreken van de wapenwedloop en van de opdeling van de wereld in blokken.

Waarop steunt een vredespolitiek?

Als doeleinden van een Nederlandse vredespolitiek bepleit de CPN de volgende uitgangspunten:

- geen productie, maar een internationaal verbod van de neutronenbom;
- nu geen nieuwe Amerikaanse raketten, maar ook in de toekomst niet;
- verhinderen van de uitvoering van de NAVO-beslissing van december 1979 inzake de Cruise- en Pershing II-raketten;
- geen nieuwe atoomwapens in de Duitse Bondsrepubliek, waar revanchistische krachten streven naar een zogenaamde Europese kernmacht;
- kernwapens de wereld uit, om te beginnen uit Nederland;
- het voortzetten van de ontspanning in Europa, die voor de gehele wereld van belang is en die nodig is op het politieke zowel als op het militaire vlak;
- het stopzetten van de militaristische verspilling van grondstoffen en kapitaal, die de problemen van de ontwikkelingslanden onoplosbaar maakt en de economische crisis in de kapitalistische landen verscherpt;
- een einde maken aan de militarisering in de verschillende regio's van ons land, waarbij de strijd in Limburg, Brabant, Twente en de noordelijke provincies, maar ook het optreden tegen het leggen van een raketten gordel rond Rotterdam, van het grootste belang zijn;
- drastische verlaging van de Nederlandse defensiebegroting;
- geen nieuwe F-16 straaljagers;
- eensgezinde weerstand tegen een NAVO-politiek die steeds duidelijker in tegenstelling komt te staan tot de belangen van de volkeren van de NAVO-lidstaten en die dezen zelfs dreigt mee te slepen in conflicten buiten het NAVO-verdragsgebied (Midden-Oosten, Zuid-Oost-Azië);
- stappen om Nederland vrij te maken van de NAVO, met als uiteindelijk doel de opheffing van militaire blokken;
- het ontwikkelen van de Oost-Westdialoog, waarbij de kleine en middelgrote staten, in het bijzonder de niet-gebonden landen, een belangrijke po-

sitieve rol kunnen spelen;

- onmiddellijke ratificatie van het SALT-II-verdrag tussen de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie;
- het tegengaan van een verdere proliferatie van atoomwapens die in het bijzonder voor de volkeren in de derde wereld een groot gevaar kunnen gaan vormen;
- uitbanning van bacteriologische en chemische wapens.

Stop het spekken van de wapenfabrikanten

Door het inslaan van een duidelijke vredeskoers, die breekt met de atoombewapening, zal Nederland bovendien de beschikking krijgen over geldmiddelen, die zowel voor verweer tegen de crisis kunnen worden aangewend als voor nuttige hulp aan ontwikkelingslanden.

Een deel van de kapitalistische machthebbers zoekt echter volgens oud recept zijn bescherming tegen de crisis in een vergroting van de wapenproductie.

Via de belastinggelden van de 'inleverende' en 'matigende' burger, worden de wapenfabrikanten gespekt. Via dreigementen, het aanstoken van conflicten en het opvoeren van internationale spanning wordt getracht het vergroten van de wapenproductie 'verkoopbaar' te maken.

In de huidige tijdsomstandigheden, met zijn allesvernietigende atoomwapens, is zulk gedrag nog minder toelaatbaar dan het in het verleden al was.

Er moet radicaal mee geboden worden.

Er moet en kan een proces in gang gezet worden van omschakeling van de wapenindustrie naar de productie van maatschappelijk noodzakelijke goederen.

Steun aan de derde wereld

De CPN pleit voor een heroriëntering van de Nederlandse ontwikkelingshulp, die dient te worden gericht op solidariteit met de volkeren van de derde wereld, die achterstand, armoede en honger willen overwinnen en voor hun vrijheid vechten.

De Nederlandse ontwikkelingshulp mag niet ten goede komen aan multinationale ondernemingen, aan rijke bovenlagen en terreurregimes, maar moet volledig worden besteed in overeenstemming met de noden en ontwikkelingsbehoeften van de derde wereld-landen.

- Daarom moet alle hulp voor het Suharto-regime worden stopgezet.
- Daarom treedt de CPN op voor een economische boycot van het apartheidsregime in Zuid-Afrika, met als eerste aanzet een olie-embargo.

Gezamenlijk proberen de derde wereldlanden, o.a. in de Beweging van de niet-gebonden landen, een grotere onafhankelijkheid te verwerven van de westerse wereld.

De politiek van een nieuwe regering dient daaraan tegemoet te komen en zich onverkort op te stellen achter de eisen van de ontwikkelingslanden, die een onafhankelijke positie beogen.

De eisen, gericht op democratisering van de internati-

onale economische betrekkingen verdienen alle steun.

De CPN bepleit een buitenlandse politiek die het perspectief opent van een Nederlandse waarnemersstatus bij de beweging van de niet-gebonden landen. De Nederlandse regering dient ook het Cubaanse voorstel in de UNO (300 miljard dollar extra ontwikkelingsgelden te beheren door de Verenigde Naties) met alle kracht te ondersteunen.

Voor een veilig energiebeleid

Een van de meest brandende vraagstukken van deze tijd is het energievraagstuk.

De CPN komt op voor een democratische en anti-monopolistische politiek, die uitgaat van de belangen van de werkers, overeenstemt met de mogelijkheden van technische en wetenschappelijke vooruitgang en zich niet laat begrenzen door verhoudingen, zoals die geschapen zijn door olieconcerns, grote energieproducenten en de atoomlobby.

Een democratische en vooruitstrevende energiepolitiek gaat verder van de noodzaak uit dat groeiende kennis en wetenschap in dienst gesteld wordt van de mensen en van ons land en niet van geprivilegieerde groepen en economische machtsconcentraties. Het gebruik van bestaande kennis en de richting van nieuw onderzoek mag niet langer bepaald en gestuurd worden door het als 'algemeen belang' vermomde winstmotief van concerns.

Kerncentrales dicht

In het debat en in de actuele strijd rond de energiepolitiek spreekt de CPN zich uit tegen de oriëntatie op kernenergie, wijst de bouw van nieuwe kerncentrales onvoorwaardelijk af en treedt op voor de sluiting van de centrales in Borssele en Dodewaard.

Bovendien spreekt de CPN zich uit voor stopzetting van een aantal internationale projecten rond kernenergie, met name de UCN-Almelo en de snelle kweekreactor in Kalkar.

De CPN is tegen verspilling van grondstoffen en energie. Als startpunt voor een democratische en vooruitstrevende energiepolitiek ijvert de CPN voor een urgentieprogramma met betrekking tot de controle op olieconcerns.

Allereerst zijn wettelijke maatregelen nodig om de manipulaties met voorraden, de woeker, de panieksaaijerij rond al dan niet bestaande schaarste, onmogelijk te maken. Ook dient scherp opgetreden te worden tegen de stelselmatige prijsopdriving en het opleggen van prijsdictaten door de olieconcerns, die sterk ingrijpen in de kosten van levensonderhoud van de bevolking en die de produktiekosten van kleine bedrijven, onder andere in land- en tuinbouw, steeds meer doen stijgen.

Naast een urgentieprogramma voor controle op de olie-maatschappijen, kan voor het ontwikkelen van een democratische energiepolitiek gebruik gemaakt worden van de mogelijkheden op nationale schaal.

Voor de voorziening in de Nederlandse energiebehoefte moet aardgas allereerst voor binnenlands ge-

bruik worden aangewend. Er dient intensief onderzoek plaats te vinden naar heropening van mijnen; daarnaast ontwikkeling van nieuwe ontginnings- en verbrandingstechnieken, opdat geen schade aan mens en milieu wordt toegebracht.

De CPN steunt verder de ideeën die de afgelopen tijd zijn voortgekomen, met name uit de anti-kernenergie- en milieubewegingen. De massa-acties tegen de op winstbejag, onzekerheid en onveiligheid gebaseerde energiepolitiek van de regering (UCN, Kalkar, kerncentrales, opslag en dumping van afval enz.) tonen aan hoe diep de energieproblemen en milieuvraagstukken ingrijpen in het denken van onze bevolking. Het bewijst ook dat er een democratisch potentieel tot ontwikkeling komt, dat in staat is een andere richting aan te wijzen en een democratisch alternatief in de energiepolitiek tot stand kan brengen.

Voor een schoon milieu

De CPN kent aan de bescherming van het milieu een hoge prioriteit toe.

Het keren van de vervuiling van lucht, bodem, water en de geluidsoverlast, vereist in de eerste plaats dat bij de industrie, in de landbouw en ook bij dienstverlenende sectoren, een produktie tot stand komt die geen overlast veroorzaakt.

De CPN strijdt er voor dat de milieu-wetgeving zodanig wordt aangepast en verbeterd, dat de vervuiling aan de bron wordt bestreden en teniet wordt gedaan op kosten van de werkelijke vervuilers.

Het is noodzakelijk dat in industriële bedrijven werknemers en vakbeweging de mogelijkheid krijgen om controle uit te oefenen op afdoende maatregelen tegen vervuiling door de produktie en voor de veiligheid van de omgeving. Zij dienen daarbij te kunnen beschikken over alle benodigde gegevens van het bedrijf en ook over uitvoerende bevoegdheden.

Met zeer grote kracht moet worden opgetreden tegen de ontoelaatbare vervuiling van de Rijn (een van de bronnen voor ons drinkwater) zoals die veroorzaakt wordt door industrieën in de Bondsrepubliek, Frankrijk, Zwitserland en Nederland.

De levering van aardgas aan een aantal van deze landen dient gebonden te worden aan te nemen maatregelen tegen de Rijnvervuiling.

Het storten van chemisch en kernafval in de bodem, de binnenwateren en de Noordzee dient verboden te worden. Voor een verantwoorde vernietiging van het chemische afval dienen bestaande installaties te worden verbeterd en nieuwe gebouwd.

Er moet met grote voortvarendheid worden gehandeld om Nederland schoon te maken van de gifbelden. Het schandaal van de illegale gifstortingen onderstreep dat er geen onduidelijkheid mag bestaan over de verantwoordelijkheid en de aansprakelijkheid. Die liggen bij de grote chemische bedrijven!

Zij dienen niet alleen aangeslagen te worden voor de kosten van de concrete maatregelen tot verwijdering en opruiming van het gif, maar zijn ook verantwoordelijk voor mogelijke gevolgen daarvan, nu en in de toekomst.

De CPN is tegen de aanleg van nieuwe militaire oefenterreinen, komt op voor bescherming en het herstel

van het Waddengebied en is voor handhaving en bescherming van bestaande natuurgebieden. De CPN spreekt zich uit tegen de door de regering voorgenomen inpoldering van de Markerwaard, nu de behoefte aan een tweede nationale luchthaven is weggevalen.

IV Voor democratische vernieuwing

Eén van de voorwaarden voor uitvoering van een program dat zekerheid biedt tegen crisis en oorlogsgevaar, is democratie.

Alleen door democratische machtsvorming kan naar de overtuiging van de CPN tot een progressieve politiek gekomen worden. Sterke democratische bewegingen hebben zich in de afgelopen jaren gevormd. Daar zijn, in al hun verscheidenheid, de acties tegen bedrijfssluitingen, bezuinigingen en daling van de koopkracht; de diep ingrijpende vrouwenbevrijdingsstrijd; de vredesbewegingen; de beweging tegen kerncentrales; die tegen discriminatie en rassenshaat; de homobevrijdingsbeweging; de solidariteitsbeweging met de derde wereld; de bewegingen voor onderwijsvernieuwing; de kraak- en woonkostenacties enz.

Al deze bewegingen zijn democratische bewegingen. Deze bewegingen verzetten zich tegen ongelijkheid, onrecht, achterstand en autoritair optreden en komen op voor vernieuwing van bestaande maatschappelijke verhoudingen.

Zij verlangen uitbreiding van de democratie, zowel op parlementair niveau als aan de basis, op de plek van wonen, leven en werken.

Tegen autoritair optreden

De regerende kringen hebben geen antwoord op de door die massabewegingen aan de orde gestelde oplossingen, maar zij wenden zich daarvan af.

Daarom treden zij de acties in toenemende mate tegemoet met geweld, intimidatie en dreigementen. Zij hanteren ondemocratische methodes tegen democratische acties van de bevolking.

De CPN bestrijdt deze handelswijze met alle kracht. Zij beoordeelt de ontplooiing van democratische bewegingen niet alleen als een noodzakelijke correctie op bestaande misstanden en van wezenlijk belang voor het uitvoeren van een anders gerichte koers. Maar tegelijkertijd wordt daarmee de eis aan de orde gesteld, dat de grote maatschappelijke vraagstukken een oplossing moeten vinden in volledige democratisering.

Steeds duidelijker wordt dat democratisering van structuren en het ontplooiën van zeggenschap op het terrein waarop actie wordt gevoerd, noodzakelijk is om vooruit te komen. Zowel een tegen het atoomgevaar gericht beleid als een anti-crisisbeleid vereisen democratische massasteun en controle door de samenleving.

Zonder de machtsvorming door vakbonden, actiecomités, organisaties in bedrijven, instellingen, buurten en gemeenten kan van een werkelijke richtingsverandering in de politiek geen sprake zijn.

Daarom gaat de CPN bij haar strijd voor progressieve machtsvorming uit van de grote betekenis en waarde van de massabewegingen.

Zij laat zich door de creatieve ideeën, die mensen in de strijd ontwikkelen, inspireren en verwerkt de nieuwe ervaringen in haar eigen politieke standpunten. Omgekeerd stelt de CPN haar ervaring, ideeën en alternatieven ter discussie en biedt met haar politieke denkbeelden en perspectieven nieuwe kracht en zekerheid in de strijd.

Democratie en vrijheid

De CPN komt op voor de individuele rechten van de burger, en wel in het bijzonder voor het recht op een volwaardig en zelfstandig bestaan in politiek, economisch, sociaal, cultureel en seksueel opzicht.

De CPN strijd voor het recht op vrije meningsuiting, tegen elke vorm van rassendiscriminatie en tegen politieke discriminatie met name in de uitoefening van beroep en politiek ambt.

Tegenover achterlijke vormen van paternalisme en bevoogding steunt de CPN de strijd voor zeggenschap over eigen lijf en leden en voor het recht op de volledige maatschappelijke en individuele ontplooiing volgens eigen seksuele voorkeur.

De CPN treedt er voor op dat de overheid in plaats van betuttelend en vrijheidsbeperkend te zijn, zoals nu vaak het geval is, de voorwaarden creëert voor grotere persoonlijke vrijheid en waarborgen scheidt voor bescherming van het individu. Dat schept ook nieuwe taken, vooral daar waar een toenemende bureaucratie in het maatschappelijk leven zichtbaar wordt en nu al een ernstige bedreiging gaat vormen voor de persoonlijke levenssfeer.

Waar een progressieve politiek ongetwijfeld aan de overheid op verschillende niveaus grotere verantwoordelijkheden toekent, is dat absoluut niet identiek aan toenemende bureaucratisering of afnemende persoonlijke vrijheid. Integendeel.

De huidige ontwikkeling in vele overheidsorganen en de regelingen die daar besloten worden, beperken de zeggenschap, scheppen onduidelijkheid over wie waar beslist en maakt het individu tot een registratienummer. Tegenover het ongecontroleerde optreden van de grootste ondernemingen blijkt deze bureaucratie geenszins effectief te kunnen optreden.

Bescherming van de privacy en bestrijding van bureaucratische misstanden moeten daarom uitgangspunten en maatstaven zijn bij het ontwerpen van regelingen door de overheid en de inrichting van haar diensten en instellingen.

Voor een democratisch en samenhangend cultuurbeleid

De CPN acht het werk van kunstenaars van groot belang in het geheel van het sociale en culturele leven. Het geeft daar kleur aan, letterlijk en figuurlijk. Het

vormt een creatieve uitdrukking ervan. De confrontatie die daaruit tot stand komt, is een verrijking van het leven.

Naar de mening van de CPN moet een kunstbeleid van de overheid daarvoor de voorwaarden en voorzieningen scheppen, zonder dat groepen kunstenaars of delen van het publiek worden uitgesloten.

Dat betekent onder andere het waarborgen van de artistieke vrijheid van de kunstenaar. Het beklemtoont de noodzaak van een democratisch en samenhangend cultuurbeleid. Paternalisme van de overheid en commercialisering van de kunst moeten worden bestreden.

De CPN verzet zich tegen zedepreken en beperkende politieke vooringenomenheid. De inhoud van de kunst moet worden bepaald door de confrontatie van de kunstenaars met hun collega's en het publiek. De overheid moet daartoe voorwaarden scheppen, ook op financieel gebied, door 1% van haar middelen te bestemmen voor vervaardiging en verspreiding van kunst.

Abortus uit het strafrecht - voor vrouwenbevrijding

De strijd tegen alle vormen van discriminatie en onderdrukking is niet denkbaar zonder strijd tegen onderdrukking van vrouwen. Verandering van maatschappelijke verhoudingen is slechts mogelijk als de opheffing van de onderdrukking van de vrouw daarvan een wezenlijk bestanddeel is.

Het feminisme, de strijd voor vrouwenbevrijding, richt zich op verandering van de machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen op alle terreinen van het maatschappelijk leven, dat wil zeggen, ook in het privéleven en binnen maatschappelijke en politieke organisaties.

Fundamenteel is de erkenning van het zelfbeslissingsrecht van vrouwen: het recht dat de vrouw zelf kan beslissen over haar lichaam, de inrichting van haar leven, haar toekomst.

Voorwaarde hiervoor is, dat vrouwen het recht kunnen realiseren op een zelfstandige economische en juridische positie, op het voorzien in hun eigen levensonderhoud. Dat betekent het recht op betaald werk, op alle beroepsmogelijkheden, op elk onderwijs.

Zelfbeschikkingsrecht betekent ook dat de vrouw beslist over haar seksualiteit en over zwangerschap en abortus. De abortus moet nu uit het wetboek van strafrecht verdwijnen. Wetgeving moet uitgaan van het zelfbeslissingsrecht van de vrouw.

Strijd voor zelfbeschikkingsrecht is ook strijd tegen alle uitingen van seksisme en seksueel geweld. Inzet en initiatieven van vrouwen hebben geleid tot vrouwenhuizen, blijf-van-mijn-lijf-huizen, scholen voor volwassenen, tot roldoorbrekende onderwijsprogramma's, meer kinderopvang en een verantwoord abortuspraktijk. Vrouwen eisen het recht op betaalde arbeid en verkorting van de arbeidsdag.

Zij voeren strijd tegen bedrijfssluitingen en tegen het rechtse regeringsbeleid dat pas verworven voorzieningen dreigt af te breken, de arbeidspositie van de vrouwen verslechtert, vrijwilligers tracht in te zetten ter vervanging van betaalde krachten en door koop-

krachtaantasting het huishoudelijk werk verzwakt. Daarom zegt de CPN dat een progressief beleid alleen mogelijk is wanneer dat wordt bepaald samen met vrouwengroepen, vrouwenorganisaties en instanties die bij de hulpverlening aan vrouwen betrokken zijn.

Tegen racisme en vreemdelingenhaat

Elementair in de democratische strijd is het optreden tegen discriminatie, tegen racisme en vreemdelingenhaat.

Het hele bestaan van de CPN is daarvan doortrokken — communisten zijn in de eerste rijen te vinden van het verzet daartegen. De economische crisis, het falend werkgelegenheids- en woningbouwbeleid bevorderen oprispingen van antisemitisme, racisme en vreemdelingenhaat.

Neo-fascistische groepjes bedienen zich daarvan. Dit soort uitingen moeten in de kiem worden gesmoord. Racistische en neo-fascistische organisaties dienen ontbonden te worden.

Reële problemen, die ontstaan door het samenwonen van mensen met verschillende herkomst en cultuur, mogen niet worden genegeerd, maar dienen te worden benaderd vanuit de wens om tot een harmonisch samengaan te komen. Dit is het uitgangspunt waarmee de CPN de vraagstukken benadert van de Surinamers en de buitenlanders.

Zij, die voor een groot deel door het bedrijfsleven tijdens de hoogconjunctuur naar ons land zijn gehaald, komen nu bij de huidige economische moeilijkheden, vaak als eersten in de kou te staan.

Samen met Surinamers en buitenlandse arbeiders moet opgetreden worden voor werk en betaalbaar wonen, voor gelijkberechtiging en tegen discriminatie, voor extra voorzieningen, tegen passiviteit tegenover uitingen van racisme en vreemdelingenhaat. De vakbonden zouden daarin een actieve rol moeten spelen.

Niet de Surinamers en de buitenlanders zijn verantwoordelijk voor de economische crisis, voor werkloosheid en woningtekort, maar het kapitalisme, de rechtse politici, waartegen de gemeenschappelijke strijd nodig is. Het verdelen van de bevolking op basis van ras of herkomst heeft in de geschiedenis tot politieke catastrofes geleid.

Daarom is in de huidige situatie brede strijd tegen antisemitisme, racisme en buitenlandershaat nodig. In de CPN zijn de meest waardevolle tradities van de Nederlandse arbeidersbeweging in dit opzicht belichaamd.

Voor progressieve samenwerking

De invloed die de massabewegingen uitoefenen op de politiek, de discussie over de noodzaak van progressieve samenwerking en de vele vormen daarvan die tot stand worden gebracht, openen het perspectief dat zich tegenover het CDA/VVD-beleid een nieuwe meerderheid kan vormen voor een vooruitstrevend beleid. Deze progressieve meerderheidsvorming is het enige en reële alternatief.

Daarop richt zich alle activiteit van de CPN in en buiten het parlement.

Daarom zijn de verkiezingen van grote betekenis in

die strijd voor een progressieve richtingsverandering in de Nederlandse politiek.

Versterking van de CPN is daarbij een voorwaarde.

Dit verkiezingsprogramma is verder uitgewerkt in deelprogramma's en in het actie-en-eisenprogramma van de CPN op de volgende gebieden:

- sociaal-economische politiek (onder meer het Werk-program van de CPN-Tweede Kamerfractie)
- werkloosheidsbestrijding
- inkomenspolitiek
- sociale voorzieningen-uitkeringsgerechtigden
- volkshuisvesting
- vrouwenstrijd
- positie jongeren
- homo-bevrijdingsstrijd
- middenstand, boeren en tuinders
- provincie- en gemeentepolitiek
- onderwijs
- wetenschappelijk onderwijs
- gezondheidszorg
- welzijnsvoorzieningen
- democratische rechten
- vredespolitiek
- ontwikkelingslanden
- surinamers, antillianen en buitenlandse arbeiders
- milieu en energie
- kunst en cultuur
- media-beleid
- sport en recreatie

CPN-kandidaten verkiezingen Tweede Kamer

1. Marcus Bakker, Zaandam
2. Joop Wolff, Amsterdam
3. Ina Brouwer, Groningen
4. Gijs Schreuders, Amsterdam
5. Rinus Haks, Amsterdam
6. Truus Divendal, Nieuw-Vennep
7. Hans Geleijnse, Breda
8. Koos Verweijmeren, Rotterdam
9. Irene Helle, Amsterdam
10. Boe Thio, Amsterdam
11. Ingrid Mol, Utrecht
12. Leo Molenaar, Delft
13. Joop Schepers, Almelo
14. Rinse Visser, Lemmer
15. John Geelen, Geleen
16. Cilia Galesloot, Amsterdam
17. Joop Stout, Amsterdam
18. Frans Aarts, Zuid Scharwoude
19. Onno Bosma, Amsterdam
20. Uulkje de Jong, Amsterdam
21. Jos de Keyzer, Vlissingen
22. Jan Reitsma, Hoogezand
23. Heiltje de Vos, Rotterdam
24. Bep Spa, Deventer
25. Jan Berghuis, Beverwijk
26. Welmoet Sprey, Amsterdam
27. Joop Mantel, Rotterdam
28. Hanneke Jagersma, Finsterwolde
29. Rob Koeman, Zaanstad
30. Marius Ernsting, Amsterdam

Uit De Waarheid van 17 februari 1981

PEGASUS

kent u als uitgever van klassieke en moderne
marxistische literatuur in de Nederlandse taal,
(of van Svejik of De Moeder). . .

. . . maar kent u onze boekhandel in de
Leidsestraat?

Wij beschikken over een ruime collectie uit de
socialistische en westerse wereld op het gebied
van marxisme-leninisme, politiek, feminisme,
sociale wetenschappen, geschiedenis, econo-
mie, kunst en cultuur, filosofie, germanistiek,
slavistiek,
of gewoon goede Nederlandse en vertaalde
romans en verhalen.

Loop eens binnen bij Boekhandel Pegasus,
Leidsestraat 25, Amsterdam
of bij ons filiaal in Rotterdam, Hoogstraat 143
(010-125322)

**Bij Pegasus
verschijnt
binnenkort**

Vrouwenarbeid *-nachtwerk?*

José Siersema over arbeids- bescherming en emancipatie

De schrijfster gaat in dit boek grondig na, welke overwegingen er zijn in de discussie over het mogelijk opheffen van het verbod op nachtarbeid voor vrouwen.

Met als uitgangspunt: 'Bevordert de afschaffing van de beschermende bepalingen voor vrouwen en vooral de opheffing van het verbod op nachtarbeid de emancipatie van vrouwen?', onderzoekt zij de redenen voor het indertijd invoeren van deze bepalingen aan de hand van een historisch overzicht, waarbij ook de discussie over deze kwestie in de vrouwenbeweging in die tijd aan de orde komt.

Uitgebreid gaat de schrijfster in op de effecten van ploegenarbeid en in het bijzonder behandelt ze de gevolgen die nachtarbeid en ploegendienst voor vrouwen hebben.

Het boek wordt besloten met een aantal belangwekkende conclusies. 'Vrouwenarbeid - nachtwerk?' is de eerste omvangrijke onderbouwde studie in ons land over dit vraagstuk en daarom onmisbaar in de discussies rond deze kwestie én in de algemene discussies over de emancipatie van de vrouw.

Deze uitgave verschijnt maart 1981.

De prijs bedraagt f 20,—.

verkrijgbaar bij de erkende boekhandel

POLITIEK EN CULTUUR

Koopkracht en werk

Boe Thio

Westerse rivaliteit in de Derde Wereld

Kees van der Pijl

Vaderlandse geschiedenis herschrijven

Dick Boer

De CPN en de wederopbouw

Kees Bakker

De Utrechtse partij-afdeling

Simon Splinter

Specialisteninkomens

een reactie

April 1981

POLITIEK EN CULTUUR

Maandblad van de CPN

41e jaargang, nr. 4
april 1981

REDACTIE:

K. Bakker
M. Bakker (hoofdredacteur)
M. Braun
S. v.d. Helm
J. Mets
D. Oudenampsen
S. Schreuders
D. Verhaar
W. Warmerdam (redactie-secretaris)
B. IJzerman

Verschijnt maandelijks bij
uitgeverij Pegasus,
Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam
tel. 231138

Ons gironummer is 447416

De abonnementsprijs is f 26,25 per jaar
Studentenabonnement f 22,50 per jaar
Een los nummer kost f 3,25 en is te
bestellen door f 6,25 (incl. porto) over
te maken op postgiro 447416 t.n.v.
uitgeverij Pegasus, met vermelding
van het gewenste nummer.

Correspondentie over betaling en verkoop
s.v.p. zenden aan de administratie P en C,
p/a uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam.

Alle correspondentie over de inhoud te
richten aan de redactie van P en C,
Prinsengracht 473, 1017 GN Amsterdam,
tel. 262565

IN DIT NUMMER:

Boe Thio
KOOPKRACHT EN WERK
— DE CPN KOMT
ERVOOR OP 129

Kees van der Pijl
DE REGERING REAGAN,
DE SOCIALISTISCHE
INTERNATIONALE EN DE
RIVALITEIT TUSSEN
WEST-EUROPA EN DE VS 135

Dick Boer
DE WORDING VAN DE
NEDERLANDSE NATIE —
VAN VERDRONGEN NAAR
ONVOLTOOID VERLEDEN 142

Kees Bakker
DE CPN EN DE
WEDEROPBOUW 147

Simon Splinter
EEN UTRECHTSE
PARTIJ-AFDELING 157

Cilia Galesloot
SPECIALISTENINKOMENS
— DE ENE SPECIALIST IS
DE ANDERE NIET 162

REDE VAN HENK
HOEKSTRA VOOR HET
CONGRES VAN DE CPSU 164

PARTIJDOCUMENTEN 166

KOOPKRACHT EN WERK —

De politiek van de communisten op sociaal-economisch gebied is geënt op het klassestandpunt van de partij, op het uitgangspunt van verdediging van het levenspeil en de belangen van de werkers en van die delen van de werkende klasse die door de crisis en door verscherpte uitbuiting, door werkloosheid en door arbeidsongeschiktheid, uit het arbeidsproces verdreven worden. De CPN verdedigt de inkomens van loontrekkers en uitkeringsgerechtigden en komt op voor het behoud van arbeidsplaatsen en voor een urgentieprogramma van werkloosheidsbestrijding, tegen de politiek van regering en ondernemers in. Die stellingname is uiteraard ook bepalend voor het verkiezingsprogramma van de partij.

Het gaat hierbij niet om oppositie alleen. De arbeidersbeweging kan zich niet beperken tot een strijd om het tegenhouden van verslechtingen. Steeds meer komt een tegenstroom op gang die zoekt naar alternatieven voor de huidige gang van zaken, uitgaande van de concrete omstandigheden die het Nederlandse kapitalisme kenmerken. De communistische politiek is een project van verandering van die omstandigheden en van verandering van de wetsmatigheden die crisis en werkloosheid door winstbejag voortbrengen. Het is een project dat alleen maar in coalitie met anderen kan worden uitgevoerd. De dialoog over deze vraagstukken groeit in omvang en kwaliteit. Het werkcongres in Driebergen getuigde ervan. Het is eveneens waarneembaar in bewegingen die zich op andere grote problemen richten: de vredesbeweging, de beweging tegen kernenergie, de vrouwenstrijd.

De crisis is diepgaand, en is niet alleen van economische aard. De crisis in de economische verhoudingen is niet op te lossen zonder een verandering van de maatschappelijke instellingen. Dat blijkt zonneklaar uit het feit dat niet alleen de arbeidersbewe-

DE CPN KOMT ERVOOR OP

ging, maar ook de conservatieve krachten die het kapitalistische stelsel willen behouden, hun zinnen hebben gezet op ingrijpende veranderingen in het beeld van de maatschappij. De veranderingen die van conservatieve zijde worden gewenst gaan natuurlijk in een heel andere richting. Deze zijn in grote lijnen gericht op sanering en restauratie, en mikken vooral op een ondermijning van verworven rechten van de werkende bevolking die als een belemmering voor een vrije doorgang van kapitalistische principes worden gezien. Vandaar het streven naar afbraak van sociale voorzieningen, inperking van stakingsvrijheid, en invoering van het profijtbeginsel waar mogelijk. Veranderingen die in het verleden hebben plaatsgevonden willen de ondernemers teruggedraaid zien, niet alleen om de winst, maar ook om het systeem waarin de winstmakerij voorop staat te conserveren. En om de mogelijkheden het kapitaal daar in te zetten waar het het meeste oplevert, zo ongeremd als het maar kan. Elementen van wat genoemd wordt de welvaartsstaat of de verzorgingsstaat, die in het verleden nog als stabiliserend werden gezien, die de klassen- tegenstelling matigden en inzinking van de bedrijvigheid konden afremmen, zouden nu het veld moeten ruimen voor een meer ongeremde uitwerking van het kapitalisme op inkomen en werkgelegenheid.

Monetarisme

Naast andere factoren is dit toch wel de belangrijkste drijfveer achter het opgekoomen monetarisme, dat ook in ons land aan invloed op het sociaal-economisch beleid wint in het kielzog van Amerikaanse en Britse voorbeelden.

Een dergelijke herstructurering van het kapitalisme, die uitgesproken reactionair van aard is, gaat uit van de werkloosheid tot een blijvend verschijnsel. Die richting keert zich tegen werkloosheidsbestrijding als prioriteit en hanteert onder het mom van staatsonthouding een politiek van staatsinmenging die de positie van banken en concerns versterkt. Dat uit zich in bewapeningspolitiek als methode van afzetvergroting, in winstvergroting ten koste van de koopkracht, in onthouding van steun aan bedrijven in moeilijkheden en een politiek van 'marktvrijheid' die de vrijheid van de grote vissen in de vijver vergroot.

Daartegenin stelt de CPN een program van behoud van verworven rechten, behoud van koopkracht om de afbraak van werkgelegenheid te stuiten, van democratisering en verandering van verhoudingen in de ondernemingen die de beslissingsmacht van het grote kapitaal kunnen doorbreken. Gaan we in monetaristische of in socialistische richting? Dat wordt steeds meer een beslissende vraag.

De opvattingen van de CPN hebben in de arbeidersbeweging beslist veld gewonnen, vooral ten aanzien van de noodzaak van koopkrachthandhaving als essentieel middel ter bestrijding van de werkloosheid. Toch wordt de realiseerbaarheid van deze opvatting zeer heftig ter discussie gesteld. Hierop spitsen zich tegenstellingen toe, waar immers de CPN zich tot voornaamste en soms enige *politieke* woordvoerder van deze stellingname maakt. Tegen de achtergrond van een verder opdringende crisis en een zichtbare verscherping van de rechtse crisispolitiek is het geen wonder dat onze opvatting meer actueel en tevens meer

omstreden wordt. Daarbij komen als vragen aan de orde: is koopkrachthandhaving mogelijk en is het effectief als middel om de crisis te bestrijden? En ook: moet de loonstrijd wel zo'n centrale plaats innemen in de strategie van de arbeidersbeweging en betekent dat niet een verwaarlozing van andere vraagstukken? Zulke vragen worden niet alleen ter rechterzijde opgeworpen, zij staan vaak ook in het middelpunt van de discussie binnen de vakbeweging.

Tegenargumenten

Wanneer het gaat om koopkrachthandhaving voor werkers en sociale uitkeringen als middel om de werkloosheid te bestrijden, verschuiven de tegenargumenten zichtbaar. Enige jaren terug werd koopkrachthandhaving met name voorgesteld als strijdig met loonkostenmatiging. Dat laatste zou nodig zijn om winsten, investeringen en werkgelegenheid op peil te brengen. Niet de koopkracht en de bestedingen waren belangrijk, maar lagere loonkosten waren effectief om het wonder te verrichten. Die theorie is zwaar beschadigd door de praktijk. Er kwam meer winst en meer werkloosheid. De loonkosten werden veel sterker gematigd dan in de concurrerende landen, maar de waardedstijging van de gulden nam het effect grotendeels weg. De binnenlandse bestedingen werden met de politiek van Bestek '81 sterk afgeremd; deze stegen nauwelijks meer na 1978. De investeringen stagneerden evenzeer als de consumptie, de woningbouw viel terug. De werkloosheid bleef hoog en stijgt nu snel verder onder invloed van een inzinking in de bestedingen en de produktie die begin 1980 inzette. De zwaarte van die inzinking wordt zeker voor een belangrijk deel bepaald door de stagnatie van de binnenlandse bestedingen. Dit is een stelling die bijvoorbeeld in de publicatie 'Economisch beleid uit de klem' onder redactie van Van Ewijk, De Klerk, Reuten en Thio, SUA 1980, nader wordt beargumenteerd.

Het falen van de winst-werk theorie, de duidelijke stagnatie van de bestedingen en de daarmee samenhangende stijging van de werkloosheid maken het moeilijk de betekenis van koopkrachthandhaving te ontkennen. De regering heeft met haar loonmaatregel en met grote bezuinigingen de reële inkomens zwaar aangepakt en wenst op die koers verder te gaan terwijl van concurrentiepositie, rendementen en inflatiebestrijding zoals gezegd wordt. Zelfs de uitvoerders van die politiek, zoals Albeda, ontkomen er in zwakke momenten niet aan te erkennen dat de aantasting van de koopkracht consequenties heeft voor de werkgelegenheid.

Zij die deze politiek met alle kracht willen doorzetten, de regering, Zijlstra, het CPB, de ondernemers, bedienen zich steeds meer van het argument dat het stimuleren van de economie door koopkrachthandhaving en andere maatregelen alleen op korte termijn werkgelegenheid oplevert, maar op langere termijn schadelijk is omdat winsten en investeringen zouden achterblijven. En, zo wordt min of meer in het verlengde daarvan beweerd, koopkrachthandhaving is op den duur niet financieerbaar, omdat de economische groei te laag is.

Effectiviteit

De erkenning van de effectiviteit van een stimulering van de bestedingen op korte termijn is op zichzelf wel interessant. Er klinkt een beduchtheid in door voor de gevolgen van een extreme bezuinigingspolitiek zoals die in Engeland wordt gevoerd. Het leidt ertoe dat allerlei dubbelslachtige formules worden bedacht, vooral aan CDA-zijde, die erop neerkomen dat de werkgelegenheid wat gestimuleerd moet worden, maar dan ten koste van de lonen en met name een verdere aantasting van de prijscompensatie. Dat is niet alleen een kwestie van het ene gat vullen met het andere, maar ook het uitwerpen van een visje om een

snoek te vangen. Als het erop aankomt wil men toch de economie stimuleren door verder te bezuinigen. En dat gaat nu eenmaal niet.

Waarin schuilt de effectiviteit van koopkrachthandhaving voor crisisbestrijding? Uiteraard vooral in het feit dat de binnenlandse markt en de daarop gerichte produktie worden gesteund. Die koopkracht is beïnvloedbaar en de regering heeft deze telkens in negatieve zin beïnvloed. De koopkracht vanuit het buitenland is veel minder, of in het geheel niet beïnvloedbaar. Wanneer de bestedingen vanuit het buitenland terugvallen, en ook voor de komende jaren zeer onzeker zijn, dan ligt het voor de hand om die tegenvallende exporten te compenseren en door een bevordering van de binnenlandse vraag. Daarbij zal het accent moeten liggen op maatregelen die, gezien de oplopende werkloosheid, zoveel mogelijk direct werkgelegenheid scheppen of behouden. Het Werkprogram van de fractie van de CPN in de Tweede Kamer geeft een uitwerking van zo'n beleid om op korte termijn de werkloosheid te remmen en terug te dringen. Belangrijk is daarbij ook het aanwenden van de aardgasbaten en de aardgaswinsten die thans naar de olieconcerns vloeien voor directe steun aan de regio's en voor andere werkgelegenheidsprogramma's.

Een andere belangrijke reden waarom stimulering van de binnenlandse bestedingen een goed middel is om op korte termijn de werkloosheid te bestrijden is het feit dat de produktie voor de binnenlandse markt in doorsnee veel meer arbeidsplaatsen schept dan de export. Dit wordt veroorzaakt doordat de export is georiënteerd op verwerkte grondstoffen, en nauwelijks op eindprodukten. De export bevat daardoor veel ingevoerde goederen, veel energie en weinig arbeid.

Tenslotte moet gezegd worden dat bevordering van de bestedingen het *snelste* werkt. Het is de enige vorm van economisch beleid die op korte termijn de schrikbarende stij-

ging van de werkloosheid kan keren; zoals ook omgekeerd geldt, dat verdere aantasting van de koopkracht onmiddellijk tot een dramatische vergroting van de werkloosheid leidt. Daarover zijn vriend en vijand het wel eens.

Dat blijkt bijvoorbeeld uit uitlatingen van Zijlstra, de president van de Nederlandse Bank, die gekant is tegen elke vorm van bestedingsverruiming. Urgentieprogramma's om de werkloosheid te bestrijden worden door hem betiteld als 'pepmiddel'. Dat wil zeggen: het is mogelijk om op korte termijn het inkomen en de werkgelegenheid te verhogen, maar dat wordt dan op krediet gefinancierd. De echte kwalen, te hoge collectieve lasten (belastingen, premies), te hoge consumptie en te weinig besparingen, worden er niet door bestreden.

In een geruchtmakende brief van Zijlstra aan de minister van financiën, waarin geldschepping ten behoeve van de overheidsfinanciën wordt afgewezen, wordt gezegd: 'dat de Nederlandse volkshuishouding zich in onvoldoende mate heeft aangepast aan de realiteit van een zeer sterk vertraagde groei van de nationale middelen'.

Er is daardoor een tekort op de betalingsbalans, en dat betekent dat er te weinig wordt gespaard. Het gaat er dus om de tering naar de nering te zetten: aanpassingspolitiek is het parool. Het is diezelfde redenering die de regering hanteert voor het beargumenteren van verdere bezuiniging — hetgeen volgens het kabinet ook voor de volgende vier jaar zou moeten gelden.

Aanpassingsbeleid

Is het nu zo eenvoudig als het hier gesteld wordt? Laten we een paar feiten onder ogen zien.

Ten eerste: de regering-Van Agt/Wiegel heeft voortdurend aanpassingsbeleid gevoerd. Zou de 'zeer sterk vertraagde groei van de nationale middelen' niet een gevolg daarvan kunnen zijn? Het CPB voorspelde

bij doorvoering van het Bestek-beleid een economische groei van rond drie procent en een daling van de werkloosheid. De groei van het nationaal inkomen komt over 1979, 1980 en 1981 echter nauwelijks op nul uit. De oorzaak is tweeledig. De uitvoerprijs van het aardgas blijft achter bij de invoerprijs van energiedragers. Belangrijker is dat de bestedingsbeperking de nationale bestedingen over deze drie jaren geheel doet stagneren. De export neemt in deze periode ongeveer overeenkomstig de CPB-voorspelling toe. Daaruit volgt dat de nering zich ook aanpast bij een verminderd verbruik.

Ten tweede: op de uitgaven voor collectieve voorzieningen en sociale zekerheid is van jaar tot jaar fors bezuinigd. Het heeft de overheidsfinanciën niet op orde gebracht. Betekent dat nu dat er nog dieper gesneden moet worden?

Het CDA/VVD-kabinet, dat stabilisatie van de collectieve uitgave in het vaandel had geschreven, deed die uitgaven in verhouding tot het nationaal inkomen steeds verder stijgen; van bijna 62 procent van het nationaal inkomen in 1978 naar zo'n 67 procent in 1980 en 1981. De oorzaak is tweeledig. Het nationaal inkomen werd beperkt door het Bestek-beleid.

En de uitgaven aan sociale uitkeringen, maar ook aan subsidies voor de ondernemers werden steeds groter doordat de crisis werd aangescherpt. Verder bezuinigingen op dezelfde voet kan het vraagstuk van de overheidsfinanciën niet oplossen; dat kan alleen als een beleid gevoerd wordt dat de werkloosheid bij de wortel aanpakt, en dat een andere prioriteit stelt bij de aanwending van overheidsgelden. Minder voor wapens, minder voor de grote concerns, minder privileges voor de hoge inkomens. Ten derde: de oplossing voor het 'tekort aan besparingen' zou zijn een beperking van de consumptie van de massa. Maar er is wel sprake van een tekort aan besparingen? Het gelijkstellen van een tekort op de betalingsbalans met een tekort aan besparingen ('we geven meer uit dan we verdienen') is nogal

misleidend. Want het tekort op de betalingsbalans wordt door allerlei factoren bepaald die met sparen en kapitaalvorming niets te maken hebben. De cijfers van de spaargelden, zoals de Nederlandse Bank die zelf publiceert, laten toch een heel ander beeld zien. De stijging van de totale spaartegoeden is zeer sterk. Eind 1975 stond ongeveer 60 miljard aan spaartegoeden uit (bijna 30 procent van het nationaal inkomen); eind 1979 was dat toegenomen tot 104 miljard gulden (bijna 37 procent van het nationaal inkomen). Zie het jaarverslag van de Nederlandse Bank over 1979, bijlage pag. 14-15. Ook andere spaarvormen laten een duidelijke stijging zien.

Er kunnen wel middelen gemobiliseerd worden voor investeringen, maar de impasse waarin de economie verkeert doet een opeenhoping van kapitaal ontstaan dat niet voor productieve doeleinden wordt aangewend.

Dat vereist meer sturing van de economie, om middelen te mobiliseren voor sociale woningbouw, en voor aanwending in andere richtingen waar werkgelegenheid tot stand gebracht kan worden.

Belangrijker

Redeneringen die uitgaan van aanpassing bij de 'lagere groei van de nationale middelen' leiden tot onjuiste resultaten. Het is mogelijk om die nationale middelen te beïnvloeden, al is ook dat aan grenzen gebonden. Ook op de langere termijn is stimulering van de productie en van de werkgelegenheid mogelijk, ook al kan dat leiden tot grotere tekorten op de betalingsbalans dan de rekenmeesters van het CPB via een bezuinigingspolitiek denken te kunnen bereiken. Het gaat er dan om af te wegen wat belangrijker is — het terugdringen van de kolossale werkloosheid, of het sluitend maken van de betalingsbalans. Het congres van de Partij van de Arbeid heeft op schrijvende wijze laten zien wat de

gevolgen van het hier gekritiseerde methode van beleid maken zijn.

Waar het congres zich uitsprak voor handhaving van de koopkracht van de minima, en daarmee toch een afkeer deed blijken van een beleid van inleveren, liet de leiding van de PvdA niets onbeproefd om ook deze eis afhankelijk gesteld te krijgen van de economische groei in de komende jaren. Dat komt voort uit een weigering om stelling te nemen en te kiezen tegen het aanpassingsbeleid dat nu door rechts wordt gevoerd. Daarmee zakt men door de bodem van het aanvaardbare. Wanneer je het niet aandurft een beleid te propageren dat ook voor de langere termijn de minimuminkomens een garantie verschaft is dat geen teken van moed en realisme maar van een gebrek aan moed om de kapitalistische verhoudingen aan te tasten.

Defensief?

Handhaving van koopkracht is essentieel voor progressieve machtsvorming, en voor de strategie van de arbeidersbeweging. De inzet van de communisten bij de komende verkiezingen is een nieuwe aanpak van crisisbestrijding door het stellen van andere prioriteiten en het ontwikkelen van nieuwe methoden. Het program stelt als eerste doeleinden: handhaving van de koopkracht voor lage en middeninkomens, uitvoering van een program om met spoed arbeidsplaatsen te scheppen (zie onder meer het Werkprogram van de Kamerfractie van de CPN), en bestrijding van de woningnood. Dit vereist het aanpakken van de grote winstmakers, de oliemaatschappijen die van de aardgas profiteren voorop. Daarvoor is nodig het aantasten van privileges van vermogensbezitters en hoge inkomens. Het beleid van banken en andere financiële instellingen die grote invloed op de kapitaalvoorziening hebben moet onder controle worden gebracht. Zo kunnen nieuwe bronnen worden aangeboord voor werk-

loosheidsbestrijding. Tevens moet geld worden vrijgemaakt door een heroriëntatie van de staatsuitgaven, onder meer door verlaging van de bewapeningsuitgaven en het indammen van de ongecontroleerde subsidiestroom naar het bedrijfsleven (waaronder de WIR).

Het gaat bij crisisbestrijding dus onder meer om het verleggen of herverdelen van geldstromen, waarvan de richting nu hoofdzakelijk is bepaald door kapitalistische en monopoliebelangen, door het belang van een maximale winst. Zo'n herverdeling is ook urgent om de inzinking van de economie en de teruggang van de koopkracht te keren.

De strijd om het loon speelt daarbij een centrale rol

Tegelijk betekent crisisbestrijding een verandering van de sociaal-economische verhoudingen, waarbij nieuwe vormen van beslissingsrecht en invloed van de bevolking op de economische ontwikkeling aan de orde moeten komen. Democratische vernieuwing van de economie is te beschouwen als een hervorming in socialistische richting, een doorbreking van kapitalistische beslissingsmacht. Dat betreft heel tastbare zaken.

Massabewegingen moeten een sterkere doorwerking op de politieke besluitvorming krijgen. De kennis en de politieke kracht die in de anti-kernenergiebeweging besloten is moet een essentiële bijdrage kunnen leveren aan een nieuwe energiepolitiek, aan energiebesparing, aan ontwikkeling van andere energiebronnen.

Beslissingsrecht van de werkers, meer openbaarheid en controlemogelijkheden in bedrijven, het doorbreken van de hiërarchie in ondernemingen en vooral binnen concerns waar de centrale leiding over het lot van bedrijven beschikt, zijn van doorslaggevend belang voor een progressieve politiek. Alleen zo kan een werkgelegenheidspolitiek op de lange duur effectief worden gemaakt, kan arbeidstijdverkorting worden omgezet in meer arbeidsplaatsen. Bedrijfsdemocra-

tie is ook een wezenlijke voorwaarde voor veiliger productie, voor gezondere arbeidsomstandigheden.

Het programma van de CPN is anti-kapitalistisch. Het neemt tot uitgangspunt dat de crisis waardoor de bevolking geraakt wordt een produkt van de kapitalistische verhoudingen is.

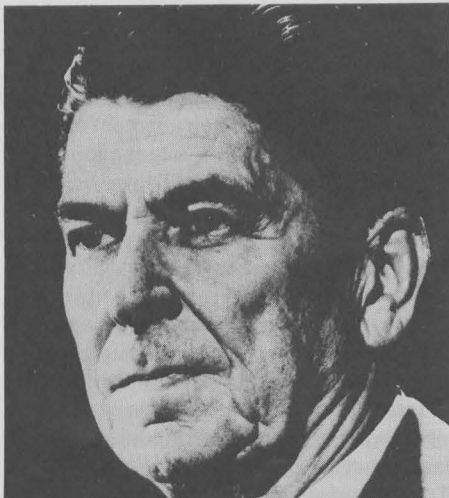
Het misverstand dat de communisten de loonstrijd en de verdediging van de koopkracht zien als het enig zaligmakende middel tegen de crisispolitiek van rechts is moeilijk uitroeibaar. Zo schrijft Anet Bleich in een kritische beschouwing over de sociaal-democratie, waarin zij stelling neemt tegen het rekenmeester-gedoe dat in de PvdA opgeld doet, dat ook bij links van de PvdA 'een gedurfd en doordacht antwoord niet voor het grijpen ligt'. Dat moge het overdenken waard zijn, wat zij daarbij van de CPN zegt doet in elk geval vreemd aan: 'De CPN houdt het als vanouds bij radikale, maar defensieve eisen in de koopkrachtsfeer'. (De Groene Amsterdammer, 25 febr., 1981.)

Die eisen zijn noch radicaal, noch defensief. Want handhaving van koopkracht voor lage en middeninkomens kan onmogelijk een radicale eis heten; het is een eis die rekening houdt met het vrijmaken van middelen voor de sociale uitkeringen, en tevens met de opvattingen die in de vakbeweging leven. Met defensief wordt een beperktheid gesuggereerd, alsof de communisten zich met uitsluitend materiële eisen binnen het raamwerk van de bestaande orde zouden willen bewegen. En ook dat is niet vol te houden. Waar de CPN voor waarschuwt is het opgeven van inkomen en sociale rechten voor een werkgelegenheidspolitiek die niet waar gemaakt wordt of voor hervormingen die geen steek houden. De ervaringen die opgedaan zijn in de periode van het kabinet-Den Uyl zijn te kostbaar om snel te vergeten.

Op 20 januari jl. legde Ronald Reagan de ambteed voor het presidentschap van de Verenigde Staten af. Als één van zijn eerste maatregelen schortte de nieuwe president de Amerikaanse hulp aan het democratische Nicaragua op, terwijl de militaire steun aan de fascistische junta in El Salvador, in hevige strijd gewikkeld met het bevrijdingsfront Farabundo Marti, werd opgevoerd. Vrijwel tegelijkertijd deed de *Socialistische Internationale*, de organisatie waarin de grote sociaal-democratische partijen van West-Europa zijn verenigd, een oproep om de Salvadorese junta te isoleren.

Hoewel van aanzienlijk minder praktische betekenis, moet aan deze 'tegenzet' een belangrijke symbolische waarde worden toegekend. Die symboliseert namelijk een diepgaande tegenstelling tussen toonaangevende delen van respectievelijk de Westeuropese en Amerikaanse bourgeoisie over de wijze waarop in de onderontwikkelde periferie van het imperialisme de Westerse kapitaalsbelangen het best kunnen worden verdedigd. Deze tegenstelling vertoont alle kenmerken van de traditionele rivaliteit tussen imperialistische staten en machtsblokken. In dit artikel wil ik in enkele hoofdlijnen aangeven hoe deze rivaliteit zich na de oorlog op het punt van de invloedssferen in de Derde Wereld heeft ontwikkeld en wat eruit te leren valt voor de komende periode.

DE REGERING-REAGAN, DE SOCIALISTISCHE INTERNATIONALE EN DE RIVALITEIT TUSSEN WEST-EUROPA EN DE VS

Bij een beoordeling van de dekolonisatie kan uiteraard der zaak moeilijk aan de rol van de nationale bevrijdingsstrijd bij het afschudden van het koloniale juk worden voorbijgegaan. Toch zou het ook niet juist zijn, de dekolonisatie louter en alleen te zien als een moment in de emancipatiestrijd van de volkeren van de Derde Wereld. Binnen het kapitalisme waren immers niet alle ontwikkelde industriestaten ook koloniale mogendheden. Met name de Verenigde Staten hadden zich, gezien hun late opdagen in de race om koloniën, al vroeg moeten bedienen van andere politieke vormen dan die van de directe, exclusieve inbezitname van tropische wingewesten. Zo formuleerden zij rond de eeuwwisseling het principe van de 'Open Deur', het beginsel

van vrije toegang tot grondstoffen en afzetmarkten.

De afgrenzing van koloniën en invloedssferen kon echter nog geruime tijd in stand worden gehouden. Pas in de Tweede Wereldoorlog kwamen de Amerikanen in een positie te verkeren van waaruit ze hun bondgenoten (en tegenstanders) onder druk konden zetten om de belemmeringen, die dezen aan de penetratie van Amerikaans kapitaal in de weg legden, op te ruimen. In wezen ging het hier om een klassieke vorm van ongelijke ontwikkeling en herverdeling van invloedssferen, waarbij het Amerikaans kapitaal, dat zich spectaculair ontwikkeld had in de nieuwe massaproductie-industrieën, maar zijn kracht eveneens vond in de oliewinning en het bankwezen, nieuwe werkterreinen zocht en die onder andere hoopte te vinden binnen de invloedssferen van andere imperialistische staten; in dit geval in de koloniën van de verzwakte Europese mogendheden.

Nu had Lenin over zulke verschuivingen in 1916 geschreven dat ze onvermijdelijk in oorlog moesten eindigen. Maar onder de gewijzigde verhoudingen die door de Russische Revolutie in het leven waren geroepen, kwam het voeren van *onderlinge* imperialistische oorlogen in toenemende mate gelijk te staan aan het bestrijden van het eigen stelsel. De Tweede Wereldoorlog, die het 'verlies' van China, Midden- en Oost-Europa aan socialistisch geïnspireerde, met de Sowjet-Unie verbonden regimes tot gevolg had gehad, was in dit opzicht nog eens bijzonder leerzaam geweest.

Marshall-plan en Point Four programma

Maar al was de mogelijkheid om een gewapende confrontatie met een andere kapitalistische staat aan te gaan afgenomen door de noodzaak, deze staten bijeen te houden in een gemeenschappelijk anti-socialistisch front, de ongelijke ontwikkeling werd daarvoor niet opgeheven. Wat de periferie betreft,

kreeg de noodzakelijke herverdeling van de invloedssferen ten gunste van de VS in de eerste decennia na de oorlog daarom het karakter van een inspelen op de onafhankelijkheidsbeweging in de koloniën. Juist omdat een socialistisch alternatief nu echter geen hersenschim meer was, en er concrete hulp te verwachten viel voor revolutionaire bewegingen, moest de Amerikaanse steun nauwkeurig worden gericht op bepaalde delen van de binnenlandse middenklasse, opdat niet met de omverwerping van het kolonialisme, ook de kapitalistische verhoudingen zouden worden vernietigd. In de meest dynamische en vooruitziende variant van deze gedachte ging het er daarbij om een wisselwerking in het leven te roepen tussen een op volle toeren draaiende Amerikaanse economie, en een hecht ermee verbonden perifere economie in de afhankelijke gebieden die naast de grondstoffenvoorziening ook een zekere industriële capaciteit zou vertegenwoordigen. Op basis van dit laatste met name, zou een zekere lokale welvaart mogelijk zijn, die een binnenlandse bourgeoisie de ruimte moest verschaffen om een soepele politiek te voeren die de grond voor eventuele radicale oppositie zou wegnemen.

Het eerste politieke offensief van de VS dat op deze manier te begrijpen is, kwam op het eind van de jaren veertig tot ontwikkeling. De Amerikanen, zichzelf adverterend als voorvechters van vrije toegang tot grondstoffen en markten en van het recht op nationale zelfbeschikking — uitgangspunten waar hun president Wilson zich op het eind van de Eerste Wereldoorlog al sterk voor had gemaakt, en die in het Atlantisch Handvest van 1941 nog eens plechtig waren vastgelegd — slaagden er toen in om middels het Marshall-plan en het twee jaar later, in 1949 aangekondigde Point Four-programma de Westeuropese staten meer afhankelijk van zich te maken en anderzijds openingen te vinden in de koloniën. Wat dit laatste betreft, de toenmalige President Truman gaf in zijn memoires aan waarom

het zo belangrijk was dat er daar een verbetering van de levensomstandigheden van de bevolking zou komen. Naast de al genoemde politieke consequenties wees Truman erop dat 'een verbetering van slechts twee procent in de levensstandaard van Azië en Afrika de industriële bedrijven van de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en Frankrijk een eeuw lang op volle toeren zou laten draaien, alleen maar om aan de gestegen vraag naar goederen en diensten te voldoen'.¹ Zo'n eeuw zou het kapitalisme echter niet meer meemaken. In 1950 brak de Koreaoorlog uit, die de Amerikaanse industrie een alternatieve afzetmarkt verschafte in de wapenproductie, maar die bovendien onder de Amerikaanse bourgeoisie het animo om in de problemen van verafgelegen gebieden verwickeld te raken, danig temperde. Toch liet deze periode zien, op welke voorwaarden de Amerikanen een nationalistische beweging in de koloniën wilden steunen, en op welke niet; zo verwierf Soekarno, nadat hij korte metten had gemaakt met de communistische vleugel binnen de Indonesische onafhankelijkheidsbeweging, voldoende vertrouwen bij de Amerikanen om dezen ertoe te brengen, Nederland onder dreiging van opschorting van de Marshall-hulp tot onderhandelen te dwingen. Ho Tsji Minh daarentegen, die een verenigde onafhankelijkheidsbeweging aanvoerde in Vietnam, kon de Amerikanen zelfs niet tot neutraliteit bewegen.

De woestheid van extreem links

Pas in het begin van de zestiger jaren zouden de Amerikanen een tweede groots opgezet-poging kunnen ondernemen om op de bovengeschetste wijze hun posities in de imperialistische periferie te verstevigen. Dit offensief, dat samenhang met de langste periode van industriële groei die de VS na de oorlog hebben gekend, maar ook met de grote dekoloniseringsgolf van 1959-'62, beperkte zich niet tot de voormalige Euro-

pese koloniën. Zeker werden hier 'succes-sen' geboekt, zoals het in het zadel helpen van Mboetoe in Zaïre, het voormalig Belgische Congo en de invloed die de Amerikanen kregen, via een persoonlijke vriendschap tussen Kennedy en Sekou Touré, in het voormalig Franse Guinée (Touré werd overigens als te links beschouwd en kreeg voor de zekerheid geen geld).

Omdat echter in 1959 in het altijd als de eigen achtertuin beschouwde Latijns-Amerika een radicaal alternatief voor de gebruikelijke militaire dictaturen was ontstaan in de gedaante van het revolutionaire Cuba, streefde de regering Kennedy ernaar, de Amerikaanse machtsposities ook in dit werelddeel te verstevigen en een gezondere basis te verschaffen. Met dit doel werd in 1961 de *Alliantie voor de Vooruitgang* in het leven geroepen. Terwijl tegen Cuba een agressieve politiek werd gevoerd, van de CIA-invasie in de Varkensbaai tot en met de raketen-crisis van 1962, zette Kennedy's speciale adviseur voor Latijns-Amerika, de econoom Adolf Berle, in een voor de gelegenheid geschreven boek uiteen op welke manier 'de vele miljoenen Latijns-Amerikanen die recht hebben op het binnentreden van een twintigste-eeuws leven en op een stijgende materiële welzijnsstandaard' het best geholpen konden worden. Het ging erom, aldus Berle, aansluiting te zoeken bij de politieke partijen van de middenklasse, die in democratie en sociale hervormingen waren geïnteresseerd: 'omdat ze zowel de reactie van uiterst rechts als de woestheid van extreem links afwijzen, vertegenwoordigen deze partijen de echte hoop om een geleidelijke ontwikkeling in Latijns-Amerika te bewerkstelligen zonder de verschrikkelijke ervaring te moeten doormaken van bloedvergieten, terreur, burgeroorlog, uitputting en uiteindelijk herstel'.² Dit laatste was immers het recept dat de Amerikanen klaar hadden voor het geval een democratische ontwikkeling zich onverhoopt te ver in socialistische richting ontwikkelde en het werd prompt toegepast toen in 1965 in de

Dominicaanse Republiek de gematigde nationalistische revolutie van Juan Bosch de Amerikaanse belangen in het geding had gebracht. Berle was toen de woordvoerder van degenen, die de Amerikaanse mari-niersoperatie toejuichten, waarbij het niet zonder belang is te weten dat deze liberale democraat in zijn nevenfunctie als directeur van een Amerikaanse suikermaatschappij nul op rekest had gekregen toen hij Bosch enkele jaren daarvoor, toen deze nog presi-dent was, had verzocht hem Dominicaanse suiker te verkopen voor een lagere dan de wereldmarktprijs.³ Voor Berle, zowel als voor het Amerikaanse kapitaal in zijn geheel, begon en begint de 'woestheid van extreem links' daar waar het zakenbelang ook maar de minste hindernis ontmoet. Rond 1965 was de batterij van het Ameri-kaanse offensief uitgeput. De krachtsont-plooiing van het Amerikaanse imperialisme was niet in staat gebleken een levensvatbaar vreedzaam neo-kolonialisme te scheppen; de vergrote Amerikaanse bemoeienis had een toenemend militair karakter gekregen, waarbij zich in Indochina een strijdtooneel ontwikkelde waar het Amerikaanse imperi-alisme zijn vermogen op grote schaal militair in te grijpen verbruikte — al weet niemand natuurlijk, voor hoe lang.

Het conservatisme van Reagan

De mensenrechtenpolitiek van Reagan's voorganger Carter kan worden beschouwd als een poging, het imperialisme-van-de-goede-bedoelingen, zoals het voor het laatst onder Kennedy was gelanceerd, weer op te lappen van de schade die het door de moorddadige Amerikaanse agressieoorlog tegen Vietnam en Cambodja had opgelo-pen. Maar door de economische crisis ont-brak de industriële basis ervoor ditmaal ten enen male. Wel was er aanvankelijk een sterke opleving van de industriële productie, maar deze zette zich niet door en reeds in de laatste jaren van Carter's ambtsperiode was de terugkeer van de offensief begonnen

mensenrechtenpolitiek naar een meer behoudende opstelling bespeurbaar. Het opdringen van figuren uit olie- en bankwe-reld binnen de regering en het staatsapparaat stond hiermee in direct verband.⁴ Bij een teruglopende conjunctuur verandert immers de verdeling van de winst ten nadele van het industriële kapitaal, en ten gunste van de niet-productieve kapitaalfracties, waarvan banken en oliemaatschappijen de belangrijkste zijn. Veel minder dan de indu-strie zijn deze kapitaalfracties geïnteresseerd in langetermijnoverwegingen à la Truman's 'twee procent' of Berle's 'recht op een twin-tigste-eeuwse levensstandaard', met hun overigens meestal militaire consequenties. Aan de werkgelegenheid, of liever de maxi-male benutting van de capaciteit van de Amerikaanse industrie is hen minder gele-gen dan aan een sterke dollar, waarmee goedkoper in het buitenland kan worden geïnvesteerd. Je zou bijna verwachten dat een politiek die zich naar deze machten voegt, zich zou kenmerken door een vol-strekt cynisme: geen scrupules als er winst te behalen valt, maar ook geen grote woorden, tot vriend of vijand, als het niet nodig is. Er is echter nog een factor in het spel, en dat is dat de bourgeoisie, de grote en de kleine, bij een economische teruggang bevreesd wordt voor haar positie. Ze is bang dat zij via de belasting de kosten van de werkloosheid zal moeten dragen; maar vooral groeit de bezorgdheid over de vraag, of de regering wel krachtig genoeg zal op-treden tegen maatschappelijke onrust in binnen- en buitenland, die de heersende verhoudingen zou kunnen bedreigen. Dus tóch grote woorden, maar dan niet om dure buitenlandse hulpprogramma's aan te bevelen, maar om iedere vorm van verzet tegen het kapitalisme bij voorbaat te intimi-deren. Deze twee factoren, d.w.z. de cynische flexibiliteit van het geld- en oliekapitaal, gepaard aan de agressiviteit van de zich bedreigd voelende bourgeoisie, zullen de komende tijd voortdurend aanwijsbaar zijn

in de politiek die de regering-Reagan zal voeren, en zij lagen ook ten grondslag aan zijn verkiezing.

Reagan's politieke carrière begon met een bijrol in de verkiezingscampagne van de reactionair Goldwater in 1964. Na diens nederlaag werd hij benaderd door een groep financiers en oliemagnaten uit het Zuiden van Californië, die in hem een bewakende behartiger van hun belangen zagen en hem naar voren schoven voor het gouverneurschap. Vanuit een in de kantoren van de *Union Oil of California* gevormd hoofdkwartier en met de hulp van een van de volgens Newsweek 'eerste en gladste' politieke advertentiebureaus van de VS bereikte Reagan zijn eerste belangrijke politieke post. Op de valreep werd hem door de filmmaatschappij *20th Century Fox* nog een douceurtje van 2 miljoen dollar toegestopt als 'koopprijs' voor zijn vrijkomende woning. Na een mislukte poging om in 1976 de voorronden voor de Republikeinse Presidentskandidaat door te komen, wist Reagan, niet weinig geholpen door de crisis, de Iraanse gijzelingsaffaire, en de Sowjet-interventie in Afghanistan, in november jl. het presidentschap te veroveren op een door een tegenstrijdige weifelende politiek afgematte tegenstander. Als sterke man van de oliebelangen en de 'nieuwe rijken' en als kampioen van de benepen provinciale middenklasse paste Reagan bij uitstek in de conservatieve beweging die zich al onder Carter had aangekondigd.

De nieuwe internationale economische orde en de socialistische internationale

Al twee maal eerder is het na de oorlog voorgekomen, dat de Amerikaanse buitenlandse politiek een conservatieve wending nam. Daarbij kwam het telkens tot scherpe tegenstellingen met een West-Europa dat zich vrijer kon opstellen tegenover de VS en daardoor openlijker haar eigen belangen, ook in de periferie, kon volgen. Het

ontwikkelingsstadium van de Westeuropese betrekkingen met onderontwikkelde gebieden was daarbij in hoge mate bepalend voor de vorm van de conflicten met de VS. Zo konden de grote koloniale mogendheden in de vijftiger jaren nog menen dat een herstel van hun invloedssferen op de basis van het kolonialisme mogelijk was, hetgeen hen in openlijk conflict bracht met de VS. De Suez-crisis was hiervan het hoogtepunt. In de tweede helft van de zestiger jaren was de machtspositie van de koloniale mogendheden binnen West-Europa verzwakt, en ditmaal was het de door West-Duitsland gedomineerde EEG, die via haar associatiepolitiek een eigen, *neo*-koloniale invloedssfeer trachtte af te bakenen. De regering van Johnson en Nixon streefden ernaar, tegenover deze politiek en tegenover de democratische krachten in de betreffende landen, de Amerikaanse belangen veilig te stellen door de vestiging van militaire dictaturen, met Indonesië en Chili als meest dramatische voorbeelden.

In de huidige periode is de internationalisatie van het kapitaal weer in een volgend ontwikkelingsstadium beland, nl. dat van de internationale spreiding van productieprocessen over meerdere landen. Fabricage van onderdelen voor radio's of auto's, alsmede de assemblage ervan tot complete eindproducten, worden dáár opgezet, waar de arbeidskrachten ervoor het goedkoopst en het handelbaarst zijn, en tevens wordt door een systeem van het zgn. 'double sourcing' ervoor gezorgd, dat nooit door een lokale staking de hele productie komt stil te liggen: er zijn altijd minstens twee plaatsen, waar hetzelfde onderdeel wordt gefabriceerd. Op deze wijze is bijvoorbeeld de productie van de *Ford Fiesta* gespreid over meerdere landen in Europa. Iedereen weet echter, dat de productie van allerlei elektrische apparaten zich nog veel verder uitstrekt, van Eindhoven tot Taiwan, Zuid-Korea en Singapore, om maar een voor de hand liggend voorbeeld te noemen. Nu is deze vorm van internationalisatie

natuurlijk niet aan Westeuropese concerns voorbehouden. Het is echter ontegenzeggelijk zo, dat de Westeuropese internationale politiek aanmerkelijk beter is toegesneden op het in tact houden van zulke gevoelige internationale arbeidsdelingsprocessen dan de Amerikaanse, zeker nu daar de harde hand van Reagan en zijn ploeg van internationale speculanten aan het bestuur is gekomen.

De Westeuropese concerns zullen dan ook niet nalaten hieruit concurrentievoordelen te behalen. Daarbij zullen ze zich bedienen van een politiek van toenadering tot de gematigde bourgeoisie in de Derde Wereld, die sterk doet denken aan die van Truman en Kennedy, maar die in Westeuropese context merkwaardig genoeg vooral is geformuleerd door de sociaal-democratie. Dit kan worden geïllustreerd aan de hand van het met de nodige ophef openbaar gemaakte Brandt-rapport, een voorstel van een gezelschap politici en ondernemers onder leiding van SPD-voorzitter Willy Brandt. Het rapport is een onderdeel van een ontwikkeling die vooral binnen de Verenigde Naties al de nodige aandacht heeft gekregen nl. het streven van de kant van de onderontwikkelde landen om te komen tot een *Nieuwe Internationale Economische Orde* (NIEO) die meer recht moet doen aan de aspiraties van die landen. Zelf is dit geschrift, dat sterk steunt op de ideeën van de Nederlandse ontwikkelings econoom Tinbergen, voortgekomen uit een initiatief van de regering-Den Uyl na overleg met de president van de Wereldbank McNamara. Het is overigens geen publicatie van sociaal-democratische zijde, maar zoals J. P. Pronk in zijn woord vooraf signaleert, al is het een politiek compromis, het is 'niet kleurloos, maar — wereldwijd gezien — "links van het midden"'. (p. X.)⁵ En dat is natuurlijk ook de betekenis ervan, want rechts van het midden kan geen programma worden geformuleerd dat aan de aspiraties van de nationale bourgeoisie in de Derde Wereld tegemoet komt; terwijl links vooral bij het midden moet

blijven om niet in socialistisch vaarwater terecht te komen. Het rapport is strikt genomen zelfs niet Europees, omdat er twee Amerikanen aan hebben meegewerkt. Brandt laat in zijn inleiding echter niet na erop te wijzen, dat de VS, die in het begin van de jaren zestig aan de kop van de ontwikkelingshulp-beweging gingen, zich daar nu 'grotendeels (uit) teruggetrokken hebben' (XXXII).

Banketbakkers-economie

Deze inleiding is een boeiend document, vooral omdat hij laat zien hoezeer de veranderingswil van een man als Brandt gevangen blijft binnen de kaders van het moderne kapitalisme, en hoe hij 'aanbeveelt' wat in feite al in volle gang is, nl. de grootscheepse herstructurering van de productie op wereldschaal en het overbrengen van onderdelen ervan naar de periferie. Het is daarbij alsof we Truman opnieuw horen spreken, als Brandt schrijft: 'De belangstelling van de geïndustrialiseerde landen moet gewonnen worden voor de uitbreiding van markten in de ontwikkelingswereld. Dit zal een beslissende invloed hebben op het aantal arbeidsplaatsen in de jaren tachtig en negentig en op de vooruitzichten ten aanzien van de werkgelegenheid.' (XXV) Twee procent stijging van de levensstandaard...? Dat kon Truman denken. Brandt spreekt over een kapitalisme, waarin zo'n verband niet meer verondersteld kan worden, omdat het onder de huidige omstandigheden niet meer in de eerste plaats de industrie is die exporteert wat hier wordt geproduceerd, maar de industrie zelf wordt geëxporteerd om elders te produceren. Des te meer is het zaak, de landen waar deze nieuwe industrie zich zal vestigen, op de neus te drukken dat ze hun lot blijvend moeten verbinden aan dat van het kapitalistische 'Noorden', en de economie van het imperialisme moeten steunen; want 'wie een dickere plak van de internationale economische "koek" wenst kan niet

in ernst wensen dat die koek kleiner wordt' aldus Brandt. (XXV.) Deze banketbakkers-economie mag overigens model staan voor het gehalte van het rapport zelf, dat ik verder graag aan de geïnteresseerde lezer laat. De ideeën van de leidende regionen van de Westeuropese sociaal-democratie, waarvan het rapport-Brandt een illustratie vormt, lijken in de komende periode vooral een praktische rol te gaan spelen in de rivaliteit die zich tussen de VS en West-Europa ontwikkelt op het punt van de invloed in Latijns-Amerika. Zoals onder Truman en Kennedy de Amerikanen openingen in de Europese koloniën zochten en daarbij inspeelden op de bewegingen voor nationale onafhankelijkheid ter plekke, zo is de Westeuropese sociaal-democratie via de Socialistische Internationale op dit moment al tamelijk vergevorderd in haar streven, invloed te verwerven bij de gematigde vleugel van het verzet tegen de fascistische dictaturen, die vrijwel het gehele Latijns-Amerikaanse subcontinent in hun greep hebben. Dat de regering-Reagan nog eens nadrukkelijk alle Amerikaanse belangen op de kaart van deze dictaturen heeft gezet, vermeldde ik al, en eveneens dat de Socialistische Internationale een toe te juichen oproep heeft gedaan, de Salvadorese junta te isoleren. Het is echter van belang te weten, dat de Salvadorese MNR, die volledig lid is van de SI, zich in een eerder stadium had losgemaakt van het linkse verzet en was toegetreden tot de junta, toen deze nog een gematigder politiek leek te gaan voeren. Uit dit voorbeeld blijkt immers, dat de betreffende partij, maar zeker ook de SI, niet uit is op fundamentele veranderingen in het land, maar zorgvuldig zoekt naar een progressieve variant van een kapitalistische maatschappij, die past in de nu als Nieuwe Orde aangeprezen imperialistische wereldeconomie en zich neerlegt bij de decreten van instellingen als het Internationaal Monetair Fonds. Iets dat onlangs nog de eveneens aan de SI verbonden regering-Manley op Jamaica noodlottig werd.

Deze voorbeelden, alsmede de over het hele continent ontplooid vabondsactiviteiten die de SI en de aan de SPD verbonden *Friedrich-Ebertstiftung* steunen en coördineren, maken het moeilijk de conclusie te ontlopen dat zoals de Amerikaanse marxist James Petras het formuleert, 'de roze vlag van de sociaal-democratie de weg vrijmaakt voor de groene markt van het Duitse kapitaal.'⁶ Dit wordt bevestigd door de groeiende aanwezigheid van Westeuropese en in het bijzonder Westduitse handelsbetalingen en investeringen in Latijns Amerika.

Het is zinnig deze problemen te betrekken in de discussies over linkse eenheid, zoals die zich de laatste tijd in Nederland ontwikkelen. Niet om te verketteren en als het zo uitkomt, te 'ontmaskeren', maar om de discussie over die linkse eenheid ook naar links te sturen en het internationalisme daarin op het eerste plan te stellen. Het gaat er daarbij om, de politieke kwaliteit te verhogen van een mogelijk bondgenootschap van vooruitstrevende krachten in ons land dat zich bewust is van de internationale context, waarin het een rol wil spelen. Om te voorkomen, met andere woorden, dat bij afwezigheid van concrete analyses en programma's, 'linkse eenheid' een gevoelsmatige kwestie wordt, en een links blok zou struikelen over een interne verdeeldheid die op onverwerkte klassentegenstellingen binnen zijn gelederen berust.

Kees van der Pijl

Noten

1. H. S. Truman, *Memoirs*. Vol. II, Garden City 1956, p. 238.
2. A. A. Berle, *Latin America. Diplomacy and Reality*, New York 1962, p. 38.
3. Deze onthulling werd gedaan door Bosch in zijn boek *Pentagonism*, New York 1968, p. 71/72.
4. Ik wees hier al op in mijn artikel in *Politiek en Cultuur* jg. 39/10 (december 1979), p. 460/461.
5. De Romeinse bladzijnummers verwijzen naar de uitgave van de Staatsuitgeverij, 1980.
6. J. Petras, in *Le Monde Diplomatique*, Juni 1980, p. 15.

DE WORDING VAN DE NEDERLANDSE NATIE:

De uit 1860 daterende Historische Schetsen van Torbecke zijn door de Socialistische Uitgeverij Nijmegen, de SUN, opnieuw uitgegeven naar aanleiding van deze uitgave rijst de vraag: hoe verhoudt zich de beweging naar het socialisme in Nederland tot de vaderlandse geschiedenis? Een vraag, die onmiddellijk verbonden is met een andere vraag, n.l. die naar het geschiedenisbeeld. De vaderlandse geschiedenis immers bestaat helemaal niet, wat bestaat en het bewustzijn bepaalt is het beeld van die geschiedenis gevormd. Een beeldvorming, die het voorwerp is en moet zijn van strijd. Want historische interesse is niet belange-

loos. De geschiedenis is een machtig middel in handen van de heersenden zo goed als het een machtig middel zijn kan in de handen van de onderdrukten. Het is niet toevalig, dat de arbeidersbeweging de kritiek op het heersende geschiedenisbeeld altijd als één van haar belangrijkste theoretische taken heeft beschouwd. De vaderlandse geschiedenis heeft in dit verband nog een heel specifieke betekenis omdat daarin de uiterst emotionele grootheid 'vaderland' zo'n grote rol speelt. Hoe zijn niet communisten verdacht gemaakt als handlangers van een vreemde mogendheid.

VAN VERDRONGEN NAAR ONVOLTOOID VERLEDEN

Het wekt misschien enige verbazing, dat een socialistische uitgeverij teksten uitgeeft van de voorman van het Nederlands liberalisme, Thorbecke, en de uitvoerige inleiding daarop laat schrijven door de historicus C. H. E. de Wit, die dit liberalisme niet bekritiseert maar er integendeel een ongeremde lofzang op afsteekt.

Maar het werkelijk verbazingwekkende is veel meer, dat het niet een liberale uitgever is, die de 'Historische Schetsen' van Thorbecke laat drukken en herdrukken en dat het niet de officiële zich zo noemende liberalen zijn, die aangeven hoe actueel deze teksten zijn. Verbazingwekkend is het, dat de 'liberale' geschiedschrijving al in de loop van de negentiende eeuw en tot nu toe zo'n opvallende desinteresse toont in Thorbecke niet alleen, maar ook in de historische beweging waarvan hij zich de vertegenwoordiger wist

en wier program hij onder de hem gegeven omstandigheden zo goed mogelijk ten uitvoer bracht.

Ik doel hier op de historische beweging, die opkomt in de loop van de achttiende eeuw en die wij kennen onder de naam 'patriotten'. (Volgens De Wit overigens een onjuiste benaming, omdat deze naam veel meer omvat dan deze beweging alleen en daardoor minder zegt.) De historische beweging, die in haar program had staan de omverwerping van de bestaande orde, de door een regentenoligarchie geregeerde statenfederatie van de 'Republiek der verenigde Nederlanden'. En de oprichting van een democratische eenheidsstaat, waarin alle privileges zijn afgeschaft, waarin het 'volk' en niet meer de regenten regeren, waarin de staat vrij zou zijn van de kerk en de geloofsovertuiging van een ieder ook vrij van

de staat. Een staat waarin de ontwikkeling van de nationale economie, van de eigen produktiekracht, in de plaats komt van het eigenbelang van de regenten, de grote kapitaalbezitters van die tijd, die liever hun kapitaal belegden in het buitenland, waar het onmiddellijk profijt groter was.

Voor juist deze beweging, dit aspect van onze moderne vaderlandse geschiedenis, heeft de heersende geschiedschrijving van liberaal tot en met anti-revolutionair géén of een hoofdzakelijk negatieve belangstelling. Want wat er dan over de patriottenbeweging wordt geschreven is op z'n best een weg-moffelen van deze democratische stroming in een grote coalitie van anti-orangistische regenten, gematigden en wat zich niet al patriot noemen kon. Maar meestal is het de openlijk vijandige benadering van deze democraten als collaborateurs met de Fransen, landverraders dus. De schrijver K. Norel, die twee parallelgeschakelde boekjes schrijft onder de titel 'Hollandse jongens in de Duitse tijd' en 'Hollandse jongens in de Franse tijd', waarin de democratische patriotten worden kortgesloten tot NSB-ers, is de populaire vertolking van deze onder historici wijdverbreide opvatting, een vertolking van het door hen geproduceerde geschiedenisbeeld!

De Wit toont met de stukken aan, dat deze opvatting onzin is, de historische werkelijkheid verdraait. De democraten vormen een authentiek Nederlandse beweging, die al ver voor de Franse tijd zó sterk was dat zij alleen door militair ingrijpen van Pruisen kon worden onderdrukt.

Wat echter blijft is de vraag waar dit geschiedenisbeeld vandaan komt — niet uit de beschikbare bronnen dus in ieder geval — en wat het bewerkt. Allereerst wat het bewerkt, het effect ervan. Aan het effect immers kun je aflezen welk belang er mee wordt gediend en zodoende in de richting komen van een antwoord op de vraag waar zo'n beeld vandaan komt.

Welnu, de voorstelling van de democratische beweging — de radicaalste stroming

in die tijd, althans onder de burgerij — als collaborateurs bewerkstelligt de politiek uiterst werkzame identificatie van radicale bewegingen met vreemde machten. Voortstrevende mensen worden — de geschiedenis leert het, leert het voortdurend — voorgesteld als volksvreemde, on-Nederlandse elementen. Zo wordt de vaderlandse geschiedenis gemodelleerd tot een radicaliteit uitsluitende, de bestaande orde dienende grootheid. De Nederlander krijgt een beeld van zichzelf overgeleverd als een gematigd mens, die alleen op voorwaarde van die gematigheid zijn beperkte, bescheiden vrijheid waard is.

Dit beeld wordt nog versterkt door de desinteresse in deze periode, die gepaard gaat met een overmaat aan belangstelling voor de tijd van de tachtigjarige oorlog. Zeker, dat is de tijd van onze bevrijdingsstrijd, die niet voor niets voor Amerikaanse historici van democratische huize het grote voorbeeld kon worden van hun strijd voor onafhankelijkheid. Maar wat betekent deze opstand tegen de Spaanse Habsburgers los van juist die democratische beweging in de achttiende eeuw, die zich trouwens ook best in die opstandige Nederlander uit de zestiende, begin zeventiende eeuw kon herkennen? Het politieke bestel dat van de tachtigjarige oorlog het resultaat was, was nu juist die oligarchie der regenten, waar de democraten tegen streden, was de 'heersende kerk', die de vrijheid van geweten breidelde, de vrijheid voor de grote kapitalist om zijn profijt elders te zoeken! De wording van de Nederlandse natie zo eenzijdig te verbinden met de opstand van de Nederlanden tegen Spanje, resulteerde en moest resulteren in de cultus van 'god-vaderland-oranje', in het beeld van het vaderland als een christelijke monarchie. Want op zichzelf en van de democratische beweging geïsoleerd is de tachtigjarige oorlog niet meer de strijd voor de vrijheid van geloof en geweten, die het — tot op zekere hoogte — was maar de binding aan een bepaald geloof, niet meer de bevrijdingsbeweging onder de somtijds

bezielende leiding van Oranje, maar het onderworpen opzien tegen een koning. Radicaliteit on-Nederlands, God en Oranje als de beperkende voorwaarden waardoor vrijheidsdrang, streven naar vernieuwing, naar verdere democratisering wordt omgezet in gematigdheid. Het past ineen: een beeld van de vaderlandse geschiedenis dat de Nederlander in het gareel schopt van het establishment!

Maar waar komt dit beeld vandaan, hoe komt het — anders gezegd — dat de burgerij de eigen progressief burgerlijke traditie verwaarloost en vertekent? Thorbecke zelf is het voorbeeld van een burgerlijk historicus die in zijn 'Historische Schetsen' de democratische patriotten en de door hen tijdelijk behaalde resultaten — de Bataafse Republiek in het jaar 1798 — als de gewenste uitkomst ziet van de Nederlandse geschiedenis. Voor wie de democratisering, ondertussen al in de Franse tijd weer teruggedraaid, dan ook politiek program wordt. Thorbecke, voorman van het Nederlands liberalisme maar meer nog de tenuitvoerlegger van het testament van de democraten. Alleen, op het moment dat hij in beginsel realiseert waarnaar de democraten streefden — in 1848, het jaar waarin de democratie grondwettelijke vorm krijgt — is er een beweging in opkomst, die de democratie niet eist ter wille van de vrije onderneming maar als de inhoud van een maatschappelijk stelsel, waar zulk een vrijheid ten koste van anderen is afgeschaft. En op dat moment begint de burger zijn eigen revolutionaire verleden te verdringen. Zijn angst voor onteigening wint het nu van zijn verlangen naar vrijheid, gelijkheid en broederschap, zijn afkeer van de anti-revolutionaire nostalgie naar een christelijke natie maakt plaats voor toenadering. De verwerkelijking van het in principe door hemzelf mogelijk gemaakte algemeen kiesrecht moet hem voortaan worden afgedwongen. Hij zelf onderdrukt de progressiviteit in de vaderlandse geschiedenis.

Het is dus niet zo verbazingwekkend, dat het

de SUN is die de 'Historische Schetsen' van Thorbecke aan de vergetelheid ontrukkt, en niet zo verbazingwekkend dat de historicus die in zijn inleiding op deze teksten de actualiteit en progressiviteit ervan duidelijk maakt, een eenzame positie inneemt onder de in deze periode gespecialiseerde historici (zo eenzaam dat hij tot nu toe zijn boeken² in eigen beheer moest uitgeven!). Niet zo verbazingwekkend en vooral belangrijk dat socialisten en communisten de beweging van de democratische patriotten, de beweging van de liberalen om Thorbecke ook rehabiliteren. Belangrijk omdat deze rehabilitatie de aanval is op het heersend geschiedenisbeeld, dat niets anders is dan het geschiedenisbeeld van de heersenden. Zoals gezegd, de geschiedenis is een strijdveld. Wie dit veld beheerst, beheerst ook gedeels het bewustzijn van de onderdrukten. Zij krijgen van jongs af aan — geschiedenis is een belangrijk vak op de basisschool — bijgebracht dat de geschiedenis leert... wat de heersenden willen dat ze leert! Daarom moet de geschiedenis op de heersenden worden veroverd, moet de wel degelijk bestaande traditie van opstandigheid en democratiseringslust aan het licht worden gebracht, moeten de overwinningen van progressieve bewegingen worden gevierd en de nederlagen intensief worden bestudeerd opdat ze zich niet hoeven te herhalen. De vaderlandse geschiedenis behoeft niet te worden verworpen, ze mag evenmin klakkeloos worden aanvaard gelijk ze wordt overgeleverd. De vaderlandse geschiedenis moet worden herschreven aan de hand van de rode draad die er doorheen loopt, als de geschiedenis van het gewone volk! Deze rehabilitatie kan echter niet enkel een museale conservering van een progressiviteit zijn die zich in het verleden heeft gemanifesteerd.

Het kan er niet om gaan de democratische patriotten en Thorbecke eeuwigheidswaarde toe te kennen en dat wat zij deden tot het einde van alle wijsheid te verklaren. Dat doet De Wit enigzins wanneer hij de grond-

wet van 1848 het aureool verschaft van laatste omwenteling, waardoor alle noodzaak van revolutie voortaan is overbodig gemaakt: 'Ergere zaken werden zo voorkomen, want in Nederland dreigde een ontwikkeling waarbij tegenover rijken slechts armen zouden staan. In de landen evenwel der Westerse beschaving, waar de democratische revolutie der achttiende eeuw succes had, werd het maatschappelijk evenwicht op den duur althans in zoverre hersteld, dat zij niet gelijk andere hun vrijheid verloren door een oligarchische regering, soms verscholen achter een dictatuur, of door het communisme.'³ Zeker, — dat is de kern van waarheid in deze passage — de democratie zoals wij die kennen en waarvoor in Nederland door Thorbecke de grondslag is gelegd, is hecht genoeg gebleken om de fascistische dictatuur te weerstaan en een communisme gelijk De Wit hier bedoelt, in de zin van de dictatuur van één partij, is in Nederland praktisch ondenkbaar. Deze democratie is ook het verdedigen waard en een verworvenheid die we niet meer kwijt willen raken. De arbeidersbeweging heeft aan de lijve ervaren wat het verlies ook van deze 'burgerlijke' democratie voor haarzelf betekent, heeft trouwens ook met goed en bloed voor deze democratie op de bres gestaan. Maar dat toch niet puur om te bewaren of eventueel te herstellen. De vaderlandse geschiedenis is voor de arbeidersbeweging, voor de vooruitstrevende beweging in zijn geheel, geen voldongen feit. Het is onvoltooid verleden? Het is zoals het voor Thorbecke was, opgaaf, program. Onvoltooid verleden is het, omdat de horizon van de geschiedenis niet eeuwig gelijk blijft maar steeds verandert. Mogelijkheden blijken onmogelijk, nieuwe mogelijkheden dienen zich aan. Voor de democratische patriotten en zo ook voor Thorbecke was die horizon die van de door zijn particuliere eigendom werkelijk vrije burger en hun radicaliteit bestond erin dit recht op particuliere eigendom als het moest ook door te zetten tegen het grootkapitaal, dat anderen

dit recht op eigendom en dus op daadwerkelijke vrijheid onmogelijk maakt. Als de staat al een functie had, dan bestond deze functie erin de voorwaarden voor deze vrijheid te scheppen om daarna blijmoedig af te sterven. Dat Thorbecke ten uitvoering van zijn democratische grondwet een census-kiesrecht invoerde (d.w.z. dat het kiesrecht werd verleend op grond van een bepaald inkomen) was dan ook niet het gevolg van de wens dat kiesrecht te beperken, als wel van zijn opvatting dat eerst wie eigen bezit had ook werkelijk vrij kiezen kon. Maar recht op bezit had iedereen (althans iedere man). Onze horizon is een andere. Wij weten, althans wij kunnen weten, dat democratie en particuliere eigendom van de produktiemiddelen met elkaar in tegenspraak zijn. Wij kunnen weten, dat er een ander, vruchtbaarder verbinding denkbaar is dan die van democratie en particulier eigendom, die van democratie en socialisme, die van een gedemocratiseerde economie. Wat toen nog een reëel perspectief was — hoewel ook toen al niet onproblematisch en Thorbecke zag dat ook! — is nu een ideologie geworden, waarmee de mensen om de tuin worden geleid of zichzelf om de tuin leiden. Als de geschiedenis sinds Thorbecke iets heeft geleerd is het, dat juist de gang van de vrije ondernemer een echt vrij spel der maatschappelijke krachten frustreert, ja bedreigt, en dat de zogenaamde bezitsvorming daartegen geen zoden aan de dijk zet. Integendeel, het wekt juist de bedenkelijke suggestie dat de democratie samenvalt met het huidige economisch bestel. Onze horizon reikt verder dan de burgerlijk-kapitalistische maatschappij, de vaderlandse geschiedenis is wat ons betreft de Nederlandse weg naar het socialisme. Daartoe veroveren wij het verleden op hen, die dit nu bezet houden en exploiteren voor het verbreiden van hun historische pessimisme. Opdat duidelijk wordt dat het socialisme de vaderlandse geschiedenis niet vreemd is. Een rehabilitatie van een beweging als die van de democratische patriotten betekent

het leggen van de historische verbinding tussen 'de strijd voor de socialistische omvorming van de maatschappij' met 'de strijd voor de verdediging, uitbreiding en vernieuwing van de democratie'.⁴ Onvoltooid verleden. Dat wil niet zeggen, dat de geschiedenis voortgaat en dat onze verhouding tot het verleden enkel inhoudt dat wij verder zijn. Wij laten bijvoorbeeld de democratiseringsbeweging van toen niet louter achter ons. Want het in zulke bewegingen bestaande verlangen naar omwenteling, naar echte vernieuwing valt niet zonder meer samen met hun program. Zij bevorderden de ontplooiing van de particuliere eigendom en zodoende een stelsel van profijt op kosten van anderen, maar zij verlangden naar vrijheid, gelijkheid en broederschap. Die tegenspraak is niet persé dodelijk, zij kan ook vruchtbaar zijn. Maar dan moeten wij dit verlangen niet bagatelliseren of verdacht maken. We moeten het in ons program opnemen, ons inderdaad deze vaderlandse geschiedenis eigen maken, duidelijk maken, dat socialisme en dit verlangen alles met elkaar te maken hebben. Dat is niet automatisch het geval. Ook socialisten en communisten zijn ten prooi gevallen aan de voorstelling, alsof het vrije spel der maatschappelijke krachten hetzelfde is als vrijheid voor het kapitaal. Socialisme werd dan vooral opgevat als het ingrijpen van de staat in dat vrije spel en de vermaatschappelijking van de produktiemiddelen die, met een lelijk woord, verstatelijking heet. Zo ontstond toch ook van die kant de indruk dat vrijheid en socialisme, socialisme en democratie elkaar uitsloten. Juist op dat punt hebben we de progressiviteit in zijn burgerlijke gestalte eerder vóór ons, dan dat we haar hebben gepasseerd. Want juist daar was de opvatting sterk, dat de staat op z'n best een noodmaatregel was, een overgang naar een maatschappij die zichzelf bestuurt, zonder enige repressie. Als het even kon had de staat zich van ingrijpen te onthouden. De reden daarvoor was niet zozeer dat de staat de kapitalist niet

voor de voeten lopen mocht, maar veel meer het inzicht dat de staat, ook de liberale staat, waarin gewetensdwang en privileges waren afgeschaft, per definitie verdrukt en dus moet staan in het teken van zijn opheffing. Dat was zeer optimistisch gedacht, te optimistisch zoals wij nu weten ten aanzien van de eigen logica van het vrije spel der kapitalistische krachten. Maar is het ook te optimistisch wanneer wij denken in termen van de afschaffing van juist die macht van het kapitaal? In ieder geval valt voor ons nog meer dan toentertijd vast te stellen dat inderdaad de staat kan verdrucken, en de wet logen kan zijn, zelfs al betreft het een socialistische staat en een socialistische wetgeving. Dat dat geen noodzaak is, dat socialisme niet hoeft te onttaarden in een verlichte despotie net zomin als het streven van de democratische patriotten en Thorbecke moet opgaan in een liberalisme à la Wiegel, is wat een creatieve omgang met de vaderlandse geschiedenis leren kan. Creatief en militant! Want het verleden, en dat in het verleden wat voor ons interessant is, is niet vrij voorhanden. We hebben te maken met een verdrongen, onderdrukt verleden. We moeten dat verleden veroveren, opdat het voor ons leven gaat, als het onvoltooid verleden vol toekomstmuziek.

Dick Boer

1. C. H. E. de Wit, Thorbecke, staatsman en historicus. Mr I. R. Thorbecke, Historische Schetsen, Nijmegen, 1980
2. C. H. E. de Wit, De strijd tussen aristocratie en democratie in Nederland, 1780-1848, Heerlen 1965; C. H. E. de Wit, de Nederlandse revolutie van de 18e eeuw, 1780-1787. Oligarchie en proletariaat, Oirsbeek 1974; C. H. E. de Wit, Het ontstaan van het moderne Nederland, 1780-1848, en zijn geschiedschrijving, Oirsbeek 1978.
3. C. H. E. de Wit, De strijd tussen aristocratie en democratie, p. 32.
4. De CPN en de democratie. Schets ter voorbereiding van een hoofdstuk van het partijprogram voor een Nederlandse weg naar het socialisme, in: P&C 39/4 (april 1979) p. 176-177.

Niet terug naar het kapitalisme van voor de oorlog! Niet terug naar de crisis-ellende, de massawerkloosheid en de oorlogsdreiging. Nadat zich in 1943 de kentering in de oorlog was gaan aftekenen, was ook in de Nederlandse illegaliteit de discussie over de vormgeving van de naoorlogse politiek opgelaaid. Eén van de hoofdthema's in dit debat was uiteraard de economische politiek.

Aan dit debat, dat ook na de bevrijding nog volop werd voortgezet, nam ook de CPN

deel. In de CPN zelf bracht dit een stuk meningsvorming op gang, waarin naast de uitwerking van concrete maatregelen gaandeweg ook meer algemene vraagstukken aan de orde kwamen, zoals de betekenis van maatregelen ter democratisering van de economie voor de overgang naar het socialisme, de betekenis van nationalisaties in zo'n overgangssituatie enzovoort. Een eerste afsluiting onderging deze gedachtenvorming met het congres van januari 1946.

DE CPN EN DE WEDEROPBOUW

I.

Kernpunt bij de benadering van het herstelvraagstuk was in de CPN, dat de positie van de arbeidersklasse in het politieke krachtenveld een andere was geworden dan voor de oorlog. Hierdoor werd een andere houding mogelijk en trouwens ook nodig ten opzichte van de politieke strijdvragen en in het bijzonder ook ten opzichte van de vormgeving van de naoorlogse economie.¹

Deze gedachtengang berustte in de eerste plaats op een verwerking van de in het nationale verzet opgedane ervaringen. De verzetsbeweging had van meet af aan een sterk proletarisch stempel gedragen. Het waren juist de arbeiders geweest, die met de Februari-staking de stoot hadden gegeven tot het nationale verzet, aarzelingen in andere kringen van de bevolking hadden doorbroken. De proletarische inbreng in het verzet had mobiliserend en verenigend gewerkt en had ook grote invloed gehad op het karakter van het verzet als een democratische beweging en op de discussies in de illegaliteit over hoe het na de oorlog verder zou moeten.

De arbeidersklasse had zich in de oorlogsja-

ren tot een doorslaggevende factor ontwikkeld en dat was de positie van waaruit zij de na-oorlogse problemen zou moeten benaderen.

Bij het bepalen van de taken, die de arbeidersklasse op zich zou moeten nemen, was en bleef dit, de ervaring van het verzet, in de CPN de hoofdzaak. Maar daar kwamen nog wel een aantal andere dingen bij.

Acute noodtoestand

Grote invloed op de meningsvorming in de CPN oefende de chaos op economisch gebied uit. De roof van grondstoffen, vee en produktie-installaties in het laatste oorlogsjaar had Nederland tot het zwaarst getroffen land van het Westen van Europa gemaakt.² Er was op het einde van de oorlog sprake van een acute noodtoestand. Tegen deze achtergrond werd herstel, het weer in gang zetten van de produktie, een eis van de eerste orde.

In de discussie over de vraag welke houding tegenover het herstel moest worden aangenomen werd verder gewezen op de toestand van verval, waarin het kapitalisme verkeer-

de. In brede kring leefde in deze tijd de gedachte, dat het vooroorlogse kapitalisme, vastgelopen in crisis en oorlog, zich niet meer uit zichzelf zou kunnen herstellen. Het beste wat men zou mogen verwachten was een toestand van chronische depressie met blijvende werkloosheid.³ In de communistische beweging waar dit soort ideeën aansloten bij een eigen theoretische traditie, werd daaraan de conclusie verbonden dat in deze situatie het alleen tot een herstel kon komen als de arbeiders hun schouders eronder zouden zetten en dat zij bovendien de vormgeving van dat herstel beslissend zouden kunnen beïnvloeden.

Een ander punt was nog de verandering van de internationale verhoudingen als resultaat van de oorlog. De Sowjet-Unie was als wereldmacht naar voren gekomen, in Oost-Europa voltrokken zich diepgaande veranderingen en in Azië had zich de vrijheidsbeweging sterk ontplooid. In die omstandigheden waren de Verenigde Staten en Engeland met de Sowjet-Unie tot zaken gekomen. Er was samenwerking ontstaan tussen de Grote Drie, die naar men verwachtte ook voor de naoorlogse wederopbouw op wereldschaal van grote betekenis zou zijn.

II.

Al met al werd in deze situatie een open aanpak van het vraagstuk van het herstel mogelijk. Dit bracht de CPN ertoe om centraal te stellen de eis 'voor de wederopbouw'! en dat zonder nadere clausules of beperkende bepalingen. Inzet van het optreden van de arbeiders en van de politiek van de CPN moest zijn het herstel zelf. Dit werd de grondslag voor een program, dat in velerlei opzicht gedurfd was.

De belangrijkste kracht waarop het herstel moest steunen, was de arbeidersklasse. Dat betekende in de eerste plaats, dat, algemeen gezegd, verbetering van het levenspeil van de arbeiders een belangrijk onderdeel van de herstelpolitiek moest worden. Alleen

immers behoorlijk gevoed, gekleed en onder dak gebracht zouden de arbeiders in staat zijn een optimale arbeidsprestatie te leveren. Hieruit vloeiden dus eisen voort met betrekking tot de beschikbaarheid van consumptiegoederen en de hoogte van het loon. Maar dit leverde ook voorwaarden op, waaraan de noodzakelijke modernisering van de industrie zou moeten voldoen.⁴ Dat de arbeidersklasse de belangrijkste kracht was waarop het herstel moest steunen, betekende in de tweede plaats, dat het nodig was om zeggenschap op te eisen. Om te laten zien op welke punten deze zeggenschap verwerkelijkt moest worden en waartoe zij zich precies moest uitstrekken moeten we eerst iets meer vertellen over het instrumentarium van de herstelpolitiek, zoals dat in de CPN werd voorgesteld.

Nationalisaties

Om het herstel zo snel mogelijk op gang te krijgen en zo efficiënt mogelijk te laten verlopen was om te beginnen een centraal produktie-plan nodig. Verder werd voorgesteld om op een aantal terreinen tot nationalisatie over te gaan. Het plan zou dan op deze genationaliseerde bedrijven kunnen steunen. Ze zouden in de wederopbouw een soort voorhoederol kunnen vervullen en de gehele nationale economie met zich mee kunnen trekken.

Om nu de garantie te verkrijgen, dat het plan ook werkelijk zou worden uitgevoerd, werd medezeggenschap van de arbeiders in het beheer van de bedrijven en ook invloed van de arbeidersorganisaties op de vormgeving van het plan geëist.

Dit werden de drie hoofdpunten in het program van de CPN: plan, nationalisaties en medezeggenschap. Nadrukkelijk werd betoogd, dat dit program zich bewoog binnen het kader van de centrale doelstelling: de wederopbouw. Deze maatregelen, die samen ongetwijfeld een diepgaande democratisering van de economie zouden

bewerkstelligen, beoogden niet meer dan het herstel zo spoedig mogelijk van de grond te krijgen.

Tegelijkertijd echter werd dit gezien als een noodzakelijke stap in de richting van het socialisme. Allereerst wat betreft het herstel zelf. Hoe immers zou het socialisme zich kunnen ontplooiën in een land dat in puin lag? Maar daarnaast ook zouden zich in de strijd om het herstel de krachten formeren, die straks een volgende stap zouden kunnen doen en verder zouden zo de posities veroverd kunnen worden die zo'n volgende stap ook mogelijk zouden maken.

III.

Het program zoals hier in enkele hoofdtrekken geschetst werd natuurlijk niet na de bevrijding 'aus einem Guss' neergeschreven. Het werd ontwikkeld in een periode die loopt van eind 1944 tot aan het congres van januari 1946. Daarbij kwam heel wat discussie los. In die discussie zijn een drietal thema's te onderscheiden. In de eerste plaats werd de vraag opgeworpen of de arbeidersklasse wel werkelijk in een positie was om leiding te geven aan het herstel. In de tweede plaats was er de praktische uitwerking van dit nieuwe uitgangspunt, waardoor traditionele posities opnieuw in discussie raakten. En tenslotte kwam de vraag op hoe de in de CPN ontwikkelde ideeën zich verhielden tot de zogenaamde ordeningsvoorstellen. Waren de arbeiders wel werkelijk in een positie om leiding te geven aan het herstel? Er waren er, die deze vraag ontkennend beantwoordden. Ze wezen in dat verband op het machtsherstel van rechts. De slechte rol, die het Militair Gezag had kunnen spelen; de samenstelling van de eerste naoorlogse regering waarin, zoals de discussiegrondslag voor het congres stelde, vertegenwoordigers van de trusts 'de belangrijkste sleutelposities' bezetten,⁵ het uitstel van de verkiezingen, er waren inderdaad aanwijzingen te over voor. Daar kwam bij

dat door de oprichting van de Nederlandse Volks Beweging⁶ de eenheidspolitiek van de CPN werd doorkruist. De NVB scheurde de verzetsbeweging. Er was een krachtige tendentie in de richting van restauratie. Kon men tegen de achtergrond van dat alles wel volhouden dat door de uitslag van de oorlog de toestand fundamenteel veranderd was? Deze gedachtengang sloot aan bij een stemming die zich onder bepaalde groepen arbeiders rond het eind van de oorlog manifesteerde. Zij hadden de neiging 'Den Haag' te zien als een poel van corruptie en collaboratie. Na vijf jaar bezetting en na de ellendige hongervinter trokken zij zich het liefst terug op hun eigen belangen in de meest enge zin des woords.

Omgekeerd effect

Wanneer nu werkelijk de situatie gekenmerkt werd door het herstel van de vooroorlogse machtsverhoudingen, was dan de leus 'voor de wederopbouw!' niet slechts een miezerig reformisme en zou dan de politiek niet uitlopen op het verlenen van hand- en spandiensten aan de ondernemers?

Hier was echt de kern van de zaak in het geding en uit de stukken blijkt wel dat alle zeilen moesten worden bijgezet om dit debat te winnen. Dat leidde ertoe, dat er een sterk accent kwam te liggen op overweginger, die aanvankelijk slechts van secundaire betekenis waren geweest. We hebben ze al genoemd. Tegenover de comeback van rechts in eigen land werd gewezen op de gunstige internationale situatie en op het onvermogen van het door monopolies beheerste kapitalisme om zich van de schokken van crisis en oorlog te herstellen. Deze twee argumenten zouden bij de verdediging van de wederopbouwpolitiek een grote rol blijven spelen. Hoewel bedoeld om een sectarische tendentie te bestrijden zouden zij op den duur het omgekeerde effect gaan krijgen: de internationale situ-

atie, de macht van de Sowjet-Unie, de visie op het wereldkapitalisme als zijnde 'in een toestand van verregaand verval'⁷ verdrongen binnenlands-politieke en -economische ontwikkelingen in de beoordeling. Interessanter echter is het feit zelf, dat het machtsherstel van rechts geen aanleiding werd om de herstelpolitiek te herzien. Dit gebeurde ook niet toen ook de internationale omstandigheden gingen verslechteren en zelfs niet toen begin 1948 de Koude Oorlog in volle hevigheid losbarstte. Zo sterk werkte de ervaring van het nationale verzet door en zo diep zat de overtuiging, dat er geen andere weg was.

IV.

De open, constructieve benadering van het herstel bracht op verschillende punten traditionele posities en gedachtingen opnieuw in discussie.

In het in november 1944 verschenen Volksprogram vindt men van die discussie een eerste weerslag.⁸ Al in de communistische bijdrage aan de verzetsbrochure 'Om Neêrland's toekomst' was een zin gewijd geweest aan maatregelen die 'voeren tot democratie, ook op economisch gebied', maar als het eigenlijke doel van de economische politiek van de CPN was toch blijven staan de 'invoering van de socialistische plan-economie' en de samenwerking met andere delen van de werkende bevolking was daar nog geheel geplaatst in het kader van de strijd voor het socialisme.⁹

In het Volksprogram werd het concept democratisering van de economie voor het eerst uitgewerkt en omschreven als het eerst nabij liggende doel en als een noodzakelijke stap in de richting van het socialisme. In de gedachting, die dit program ontwikkelt, zou het parlement zo'n democratische economische politiek moeten ontwerpen en er de verantwoordelijkheid voor moeten dragen, terwijl de uitvoering ervan

zou moeten worden gegarandeerd door de controle van de organisaties van de werkers. Tegenover de ondernemers zouden de maatregelen van het parlement dus moeten steunen op die krachten die belang hebben bij democratisering van de economie. Met dit program, ontwikkeld in het debat in de illegaliteit en gepresenteerd als een conclusie, een 'samenvatting' van dat debat, werd dus de weg ingeslagen naar een vernieuwing van de communistische politiek op economisch gebied. Maar op twee punten, de nationalisatie en de medezeggenschap, formuleerde het Volksprogram nog een duidelijk tot hier en niet verder. 'Waarom zouden', zo heette het, 'de arbeiders zich (...) met het bedrijfsbeheer inlaten en daarvoor in zekeren zin de verantwoordelijkheid op zich nemen? Zij beschikken niet over de produktiemiddelen noch over het bedrijfskapitaal. Zij kunnen een dergelijke verantwoordelijkheid niet dragen en wijzen haar vierkant af. Wij stellen ook geen ordeningsplannen of andere produktieprogramma's op, zolang de werkers niet zelf de gemeenschappelijke beschikking hebben over hun produktiemiddelen en de macht om deze planmatig in het belang van allen te gebruiken. Om dezelfde reden zijn wij onder kapitalistische verhoudingen niet voor iedere zgn. socialisering van bedrijven. Deze kan onder omstandigheden leiden tot een ongewenste vorm van staatskapitalisme en een versterking van het imperialistische karakter van de Staat'.¹⁰

Deze merkwaardig defensief gekleurde passage, die trouwens, het geheel van het Volksprogram in aanmerking genomen, ook uit de toon valt, laat zien dat het hier ging om een echt zoekproces, met alle daarbij behorende tegenstrijdigheden, een echte verwerking van de eisen zoals die uit de zich ontwikkelende verhoudingen en omstandigheden naar voren kwamen en van de discussie in de illegaliteit in een nieuwe benadering van de economische politiek.

Productie-comité's

Al zeer snel werden de in het Volksprogram nog getrokken grenzen overschreden. Het eerste gebeurde dat op het punt van de medezeggenschap. Een in januari 1945 in het bevrijde Zuiden verschenen 'Manifest' presenteerde een urgentieprogram om het hoofd te bieden aan de dramatische toestand op economisch gebied.¹¹ Kern van dat program was een centraal productie-plan en in de bedrijven productie-comité's samen te stellen uit vertegenwoordigers van personeel en directie. Deze comité's zouden tot taak moeten krijgen de productie-schema's te beoordelen, de uitvoering ervan te controleren en pogingen tot sabotage aan de kaak te stellen. Het Manifest speelde op een wat merkwaardige wijze in op de meningsvorming in de CPN — een officieel programatisch document uitgegeven door een regionale leiding, maar niettemin lag het althans wat het economische deel betreft in de lijn waarin de gedachten zich bewogen. De combinatie centraal plan en medezeggenschap in de bedrijven zou dan ook feitelijk worden overgenomen. Het thema van de nationalisaties werd voor het eerst opgenomen in het juni-nummer van Scholing en Strijd. Deze nieuwe leus keurig verpakkend in een parafraze van het Volksprogram wees De Groot daar op de 'ontzettend zware taak' van de wederopbouw. Om die taak te volbrengen is 'planmatigheid in de voornaamste takken van de nationale productie de hoofvoorwaarde'. En in dat licht pleitte hij dan voor nationalisatie van 'de gewichtigste industrieën'.¹²

Deze nationalisaties zouden, zo werd daaraan later toegevoegd, inderdaad een aanzet geven aan een vorm van staatskapitalisme. Maar dat moest dan toch worden gezien als 'een stap vooruit'.¹³ Het zou 'gunstige voorwaarden voor de strijd der arbeidersklasse'¹⁴ bieden en de overgang naar het socialisme vergemakkelijken. Dat de aanvankelijke aarzeling ten aanzien van nationalisaties zo snel werd overwon-

nen, hangt ongetwijfeld mede samen met het feit dat onmiddellijk na het einde van de oorlog de wederopbouwdiscussie zoals die elders in Europa werd gevoerd invloed kreeg op de meningsvorming hier. In landen als Engeland en Frankrijk vormde nationalisatie een belangrijk thema en in verschillende Oosteuropese landen kreeg een stuk democratisering van de economie gestalte, waarin de combinatie van centrale planning en nationalisatie van sleutelindustrieën een voorname rol speelde. Het belangrijkste was echter, dat op deze manier aansluiting werd verkregen bij ideeën die in de Nederlandse sociaal-democratie naar voren werden gebracht.¹⁵

V.

Bij de ontwikkeling van het economisch program ging het er niet alleen om om een antwoord te vinden op de eisen die de situatie stelde, maar ook om positie te kiezen in het debat, zoals dat in de kringen van de illegaliteit gevoerd werd. In dat debat was het thema 'ordering' centraal komen te staan. Dit thema was afkomstig uit de vooroorlogse politiek en had daar praktisch de betekenis gehad van geforceerde concentratie en kartelvorming samengaand met protectionistische maatregelen op handelsgebied. Daaraan was gekoppeld geweest een discussie over de instelling van besturende organen met vertegenwoordigers van onder meer werkgevers en werknemers. Dat was de historie van het begrip ordering. Maar in de illegaliteit kreeg het een veel bredere zin. Het werd ook tot een soort trefwoord, waaronder het verlangen naar een vreedzame ontwikkeling van de economie en naar uitbanning van de crisisellende werd samengevat: al met al dus een wonderlijk mengsel van tegenstrijdige verlangens en belangen.

De voorstellen van de CPN nu, vormden zich in dat debat en hadden ook ten doel om daarop in te werken. In de communistische

bijdrage aan de brochure 'Om Neêrland's toekomst' was nog als alternatief tegenover de ordening in het kader van het kapitalisme gesteld de socialistische plan-economie. Uit het verloop van het debat in de illegaliteit bleek echter, dat deze positie onvruchtbaar was. Het Volksprogram trachtte nu daar verandering in te brengen. Het ontwikkelde het concept democratisering van de economie en stelde voor, de ordening vanuit dat perspectief te bezien. 'Ordening?? Wij zijn er voor, als daardoor de volksinvloed op het bedrijfsleven vergroot en de macht van het grootkapitaal wordt beperkt'.¹⁶

Op deze manier kon het tot een veel preciezer beoordeling komen van wat er allemaal onder het hoofd ordening aan voorstellen lag en werd het voor de communisten mogelijk om zich aan de kant te scharen van diegenen, die inderdaad een stap vooruit wilden.

In de CPN was deze benadering niet direct gemeengoed. Dat blijkt zoals we gezien hebben uit het Volksprogram zelf al. Een weerslag van de discussie over dit punt is ook te vinden in Scholing en Strijd, dat in verschillende bijdragen sterk uiteenlopende meningen bracht. Het eigenaardigste is in dit verband wel het eerder genoemde Manifest, dat zich enerzijds scherp tegen de 'ordering' keerde, maar tegelijk zelf een orderingsvoorstel uitwerkte compleet met gemengde organen op bedrijfsniveau.

Andere toon

Spoedig na de bevrijding veranderde ten opzichte van het Volksprogram de toon. Dit hing vooral samen met de politieke ontwikkeling — het mislukken van het streven naar een politieke bundeling van de verzetsbeweging en van de stromingen in de arbeidersbeweging. Daardoor werd de neiging versterkt om het eigen karakter van de programmatische ideeën te benadrukken tegenover de plannen, zoals die in de SDAP/PvdA naar voren werden gebracht.¹⁷

Dit betekende echter niet, dat de CPN zich uit het debat terugtrok. Het verdere verloop van de discussie en de eerste voorstellen en maatregelen van de regering-Schermerhorn werden nauwlettend gevolgd en in de nadere uiteenzetting van het program in de stukken, die rond het eerste naoorlogse partijcongres verschenen vond daarvan ook een verwerking plaats. En daarbij werd ondanks de veranderde toon ook in deze fase gepoogd aansluiting te vinden bij regeringsvoorstellen en deze te plaatsen in het perspectief van de democratisering.

Zo werd op het voorstel van PvdA-minister Vos tot de oprichting van een Centraal Planbureau en de opstelling van een Nationaal Welvaartsplan gereageerd met een pleidooi voor een 'nationale welvaartspolitiek gebaseerd op een produktieplan, dat van staatswege de voortbrenging moet leiden en in welke organen de vertegenwoordigers van de werkende bevolking een beslissend aandeel hebben'.¹⁸

Op de ideeën over medezeggenschap werd ingespeeld met het voorstel tot de vorming van arbeidersraden, die zich zouden moeten bezighouden met belangenbehartiging, maar ook met controle op het productieproces, of bij genationaliseerde bedrijven van 'democratische raden van beheer, met ruime vertegenwoordiging van arbeidersorganisaties',¹⁹ die de directies zouden moeten vervangen.

De instelling van bedrijfsschappen werd afgewezen. Dat zou een ontwikkeling in 'staatskapitalistische' richting en — gezien de beperking van de bevoegdheden van het parlement die daarmee samenging — ook in de richting van democratische zeggenschap kunnen blokkeren. Toch was men zich er wel van bewust, dat er tussen het plan en het bedrijfsleven bemiddelende instanties nodig zouden zijn. In deze 'organen van het plan'²⁰ zouden de organisties van de werkers grote invloed moeten krijgen.

In de CPN-plannen werd verder opgenomen een voorstel voor een investeringsfonds,

waaruit de wederopbouw gefinancierd zou moeten worden. Het fonds zou moeten worden gevuld uit verplichte participaties van hoge inkomens en grote vermogens en de mobilisatie van buitenlandse bezittingen. Vanuit deze gedachtengang werd de oprichting van de Herstelbank in beginsel als positief beoordeeld. Wel werd daaraan de eis gekoppeld van 'een strenge regeringscontrole (...) door deskundigen, die door de regering uit vakverenigingskringen worden gekozen'.²¹

VI.

De arbeiders zouden de drijvende kracht zijn achter het herstel. Niet alleen achter de herstelpolitiek, maar ook achter het herstel zelf. Zij zouden de wederopbouw met hun werkkraft tot stand moeten brengen. Dit hield in, dat zij dan ook het recht hadden om zelf in de discussie hun benadering van het herstelvraagstuk te vinden. De CPN kwam daarom tegen de toenmalige regeringspolitiek in, uitdrukkelijk op voor handhaving van het stakingsrecht. De ondernemers waren wel de allerlaatsten die in aanmerking kwamen om de arbeiders de les te lezen en met behulp van hun rijksbemiddelaar Romme decreten op te leggen. De arbeiders dienden zelf hun eisen te bepalen en moesten zelf afwegen met welke middelen zij daarvoor zouden optreden. Intussen volgde uit de meningsvorming, die in de CPN over de wederopbouw had plaatsgevonden, wel een duidelijke visie met betrekking tot dit punt. De werkers zouden eerst alle krachten moeten inspannen voor een herstel van het produktievermogen. Eerst moesten de 'grondslagen van een welvarende toekomst'²² worden gelegd. De eisen op het gebied van de behoeftebevrediging zouden daarbij voorlopig ten achter moeten worden gesteld. Voorlopig zou het werk aan de wederopbouw met een eerlijke verdeling

van de armoe moeten worden gecombineerd.

De arbeiders werd dus voorgesteld om bij het formuleren van hun eisen uit te gaan van de beperkte mogelijkheden van dat moment en voorrang te geven aan een snelle wederopbouw.

Het stakingswapen zou in deze omstandigheden slechts in het uiterste geval moeten worden gehanteerd. Stakingen zouden de ondernemers de gelegenheid geven om de schuld van het stokken van de productie en van de gebrekkige levensmiddelenvoorziening de arbeiders in de schoenen te schuiven. Dit zou de arbeiders van hun natuurlijke bondgenoten, de boeren en de middenstand kunnen vervreemden en zo het bijeenbrengen bemoeilijken van die krachten, die samen aan de wederopbouw gestalte moesten geven.

Regeringspartner

In het verlengde van deze overweging lag een nieuwe benadering van de verhouding tussen economische en politieke strijd: de arbeiders zouden hun looneisen moeten beoordelen in het kader van de politieke strijd waar zij voor stonden, maar ook omgekeerd zouden in de politieke strijd de eisen op het gebied van lonen en levenspeil een voorname rol moeten spelen. 'De strijd om arbeidsvoorwaarden en lonen is thans meer dan vroeger een politieke strijd, waarbij de gehele bevolking is betrokken'.²³ De directe aanleiding om tegen de achtergrond van het wederopbouwplan een mening te geven over looneisen en het optreden voor die eisen werd gevormd door de situatie in de Rotterdamse haven. Hier was kort na de bevrijding een conflict ontstaan, dat herhaalde malen in stakingen tot uitbarsting kwam. In de toenmalige omstandigheden ging dat conflict ook in de politiek een grote rol spelen. Van verschillende kanten werd geprobeerd de Rotterdamse stakingen te gebruiken om de wederopbouwpolitiek

van de CPN onderuit te halen en de positie van de CPN te verzwakken. Over de benadering van het Rotterdamse conflict zijn de CPN heel wat verwijten toegevoegd. De strekking daarvan was dan, dat de CPN zich als regeringspartner acceptabel wilde maken door zich van de stakingen te distancieren.²⁴ Dat doet echter geen recht aan de houding van de CPN ten opzichte van de stakingen. Juist vanwege haar benadering van de wederopbouw, waarin dus de arbeidersklasse een sleutelrol speelde, kon zij zich van de Rotterdamse havenarbeiders niet distancieren. Daarin zit precies het spanningsvolle van de positie die de CPN innam. De CPN had zich vastgelegd op een politiek, die alleen met de volle steun van de arbeiders vorm zou kunnen krijgen. Daarom boden simpele benaderingen van het conflict in Rotterdam geen uitkomst en moest de CPN voor de arbeiders het recht opeisen om zelf hun houding te bepalen²⁵ en legde zij tegelijk haar visie op het herstel aan de arbeiders voor.

VII.

In de gedachtengang over de economische politiek in de periode rond de bevrijding kwam een stuk vernieuwing van de politiek van de CPN tot stand, dat interessante standpunten opleverde, maar dat zeker achteraf gezien ook boeiend is als proces met alle tegenstrijdigheden vandien. Tegenstrijdigheden, die laten zien dat het hier ging om een echt aftasten van de nieuwe situatie en van nieuwe mogelijkheden. Centraal stond het verwerken van de ervaringen van het verzet en het voortbouwen op de verworvenheden ervan. De politiek van de CPN kreeg daardoor een eigen Nederlands karakter, al betekende dat niet, dat de meningsvorming over de herstel politiek, zoals die leders plaatsvond, aan de CPN voorbijging. Zoals we gezien hebben, geschiedde de verwerking daarvan niet altijd even kritisch.

Toch ging het daarbij niet om het kopiëren van een politiek, maar eerder om het overnemen van argumenten, waaraan bij het vorm geven aan de eigen politiek zo dringend behoefte was.

In de discussies over de politiek van de CPN in deze periode is werk verricht, dat voor de politiek van de CPN in de gehele naoorlogse periode van grote betekenis zou blijken. Dit gold met name de gedachte van een bundeling van alle groepen van de bevolking, die behoefte hebben aan meer democratie, die in deze periode voor het eerst in een samenhangend program werd uitgewerkt.

Kees Bakker

NOTEN

1. In het eerste nummer van Scholing en Strijd werd dit punt als volgt onder worden gebracht. 'Ten eerste is ongetwijfeld de macht en de invloed van de werkende bevolking zeer gestegen. Het gezag der arbeidersbeweging (ook buiten de kringen der loonarbeiders) steeg, mede onder invloed van de veranderde positie der Sowjet-Unie, maar vooral ook door haar eigen daden tijdens de bezetting, de arbeidersbeweging had en heeft een beslissend aandeel in het verzet tegen den vijand, zij gaf, daarbij gesteund door haar inzichten in het maatschappelijk bestel, leiding aan deze strijd. Zonder haar medewerking is het toekomstige staatsbestuur niet meer denkbaar' (Klassemaatschappij en Democratie. Scholing en Strijd No. 1 (maart 1945), p.7). En op het congres van januari 1946 formuleerde De Groot: 'Thans is de arbeidersklasse veel en veel sterker dan voor de oorlog. Daarom kan zij thans minder dan ooit de gang van zaken bij de wederopbouw aan de kapitalisten overlaten. Integendeel, haar voornaamste streven moet er in de eerste tijd op gericht zijn zo groot mogelijke invloed op de gang van zaken bij de wederopbouw te veroveren en er tenslotte de leidende rol in te vervullen' (Voor Vrede, Vrijheid en Opbouw. Rede gehouden op het congres der CPN (De Waarheid) op 7 januari 1946 door Paul de Groot. Uitgave CPN (De Waarheid). Verzorgd door uitgeverij Pegasus Amsterdam 1946, p. 16v. De rede van De Groot verscheen ook in Scholing en Strijd No 13).
2. Kossmann, Winkler Prins Geschiedenis der Nederlanden. Deel 3. De Lage Landen van 1780 tot 1970. Amsterdam 1977, p. 272.
3. Uitgangspunt van de General Theory van Keynes was bijvoorbeeld de gedachte, dat de ontwikkelde landen het 'lot van Midas' (keynes, The general theory. Collected writings deel VII. Londen 1973. 219) wachtte als het niet tot bepaalde ingrepen kwam. Een 'chronische toestand van minder dan normale activiteit' (Keynes, a.w., 249) was het normale beeld geworden. In feite lag dit idee ook mede ten grondslag aan de hele economie-discussie rond het einde van de oorlog: er waren diep ingrijpende hervormingen nodig om de problemen op te lossen, die door de kapitalistische ontwikkeling zelf niet meer overwonnen zouden kunnen worden.
4. In de ontwerp-beginselverklaring, die in de voorbereiding van het congres van januari 1946 verscheen, heette het: 'De plan-economie moet (...) op verhoging der produktie zijn gericht, welke uitsluitend verkregen wordt door de ontwikkeling der industrie, de verbetering der techniek en een wetenschappelijke bedrijfsorganisatie, die, naast het vergroten van de opbrengst, de krachten der werkers spaart' (Beginselverklaring en statuten der CPN (De Waarheid), p. 9).
5. Grondslagen voor de discussie over de politieke toestand en de taken der partij in de overgangperiode van de oorlog naar de vrede, p. 9.
6. De Nederlandse Volks Beweging, die tijdens de bezetting was voorbereid, werd eind mei 1945 opgericht. Zij steunde hoofdzakelijk op mensen uit de SDAP, de RKSP en de Vrijzinnig-Democratische Bond. Reeds na enkele maanden mislukten de pogingen om een samengaan van SDAP en RKSP in deze nieuwe formatie te bewerkstelligen. Vanaf dat moment werd koers gezet op de bundeling van de overgebleven partijen en groepen in een Partij van de Arbeid, die in februari 1946 tot stand kwam.
7. Voor Vrede, Vrijheid en Opbouw, 6.
8. Volgens de 'Discussiebijdrage over de wederoprichting van de Communistische Partij door een aantal deelnemers aan de partijconferentie van juli 1945 ingediend was het Volksprogram 'het resultaat van uitgebreide discussies in de geleerden der partij'.
9. Om Neêrland's Toekomst (eerste druk Zomer 1943). Tweede druk Zomer 1944, pp 74,77, 83v.
10. Volksprogram voor een democratisch, welvarend en vrij Nederland. November 1944. Uitgave 'De Waarheid', p. 5.
11. Manifest aan het Nederlandse volk. Voor een vrij en welvarend Nederland. Uitgegeven door het bestuur van de communistische partij in bevrijd Nederlands gebied.
12. Paul de Groot, Over de vernieuwing van het politieke leven. In: Scholing en Strijd no. 4 (juni 1945).
13. H. Bouwman, Het Westeuropes blok en zijn betekenis. In: Scholing en Strijd no 5 (juli 1945), p. 7.
14. Grondslagen, p 12.
15. In juni 1945, dezelfde maand waarin De Groots artikel 'Over de vernieuwing van het politieke leven' verscheen, werd de brochure 'Op de kentering' gepubliceerd. In deze brochure, waarin enkele door Drees tijdens de bezetting geschreven artikelen gebundeld waren, werkte deze een voorstel tot socialisatie uit (W. Drees, Op de kentering. Het democratisch socialisme en de toekomst. Uitgave N.V. De Arbeiderspers. Amsterdam 1945. 10vv). Een overeenkomstig lijstje vinden we bij Mr. J. in 't Veld, Economische en sociale ordening. Bijdrage tot de discussie over een sociaal-economisch program. N.V. De Arbeiderspers. Amsterdam 1945, 26-31. Beide brochures pleiten voor socialisatie in de vorm van 'gemengd bedrijf', dat wil zeggen 'handhaving van de vorm van de naamloze vennootschap, met aanvaarding van verteenwoordiging van particuliere belangen, terwille vooral van de samenhang met buitenlandse bedrijven, maar met overwegende zeggenschap van de Overheid' (Drees, a.w., 12). In zijn radiorede van 27 juni nam ook Schermerhorn dit punt op. Hij kondigde een onderzoek aan naar de vraag in hoeverre in bepaalde gevallen 'een overgang van particulier eigendom naar de publieke of semi-publieke eigendom uit een oogpunt van algemeen belang is geboden' (Herstel en vernieuwing. Rede, uitgesproken door Z. Exc. Prof. Ir. W. Schermerhorn, Minister-President, voor den zender 'Herrijzend Nederland' op 27 juni 1945, p. 26). De Groot sloot hier in zijn formulering bij aan. Hij schreef: 'de gewichtigste industrieën moeten worden genationaliseerd, d.w.z. tot semi-overheidsbedrijven gemaakt'.
16. Volksprogram, p 5.

17. Het Volksprogram was nog gepresenteerd als een 'Samenvatting' (Volksprogram, p. 1) van de discussie in de illegaliteit, maar in de voorbereiding van het congres van januari 1946 werd de noodzaak van een 'eigen plan voor de wederopbouw' (Grondslagen, 12) benadrukt.
18. Rede gehouden op het congres der CPN (De Waarheid) op 7 januari 1946 door G. Wagenaar. In: Wat wij willen. Verslag congres CPN (De Waarheid) januari 1946. Door Paul de Groot, Gerben Wagenaar, F. Baruch, p. 73v.
19. Rede Wagenaar, 75.
20. Rede Wagenaar, 73.
21. Rede Wagenaar, 70.
22. Rede Wagenaar, 71v.
23. Voor Vrede, Vrijheid en Opbouw, 20.
24. Zo betogen Coomans, De Jonge en Nijhof, dat de politiek van de CPN gericht was op 'samenwerking met de heersende machten, ten koste van de strijd aan de basis' (Coomans, De Jonge, Nijhof, De Eenheidsvakcentrale (EVC) 1943-1948. Groningen 1976, 494). Een van de conclusies van hun studie is echter, dat het niet mogelijk bleek om 'links van de CPN een hechte revolutionaire beweging van enige betekenis van de grond te krijgen' (Coomans, De Jonge, Nijhof, a.w., 492). Uit hun studie zelf blijkt dus het politieke gat, dat de CPN in hun opvatting trok, er in werkelijkheid niet geweest te zijn.
25. Het Illegale Partijbestuur noemde in de Leidraad voor de juli-conferentie het stakingsrecht als een van de dingen, die de toetreding van de CPN tot de regering hadden tegengehouden (Leidraad voor de discussie op de partijconferentie van 21, 22 en 23 juli 1945, uitgegeven door het Illegale Partijbestuur der CPN, p 7).

NIEUWE MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

D. Boer, wetenschappelijk medewerker aan de theologische faculteit van de U.v.A., lid van het Amsterdamse districtsbestuur van de CPN;

S. Splinter, politiek secretaris van afdeling Utrecht-Centrum van de CPN, lid van het Utrechtse districtsbestuur van de CPN.

Met 135 leden is de afdeling Centrum een grote afdeling in het Utrechtse partijdistrict. Ze telt een aantal typische arbeiderswijken, maar bedrijven zijn er nauwelijks te vinden; wel vier ziekenhuizen, het Willem Arntz-huis, de verzekeringsmaatschappij AMEV, het grootste gedeelte van de Rijksuniversiteit Utrecht, een groot deel van het gemeente-apparaat en de NS. Plus het pas in gebruik genomen partijpand...

Veel van wat de afdeling Utrecht-Centrum deed en doet, behoort tot de noodzakelijke arbeid voor partij en krant, zoals die in alle afdelingen verricht moet worden. Dat ging echter niet zonder problemen. Groei van aantal leden en abonnees op De Waarheid maakten dat de kameraden, die voor een bepaalde taak in dat noodzakelijke werk verantwoordelijk waren, het niet meer aankonden. Daar moest het afdelingsbestuur zich dus mee bezighouden. Dat echter was ook al druk bezet met andere zaken, zoals b.v. het Waarheidsfestival en naderende verkiezingen. Dus werd er in de

De partij, en dus ook de partij-afdeling, wordt geconfronteerd met tal van problemen en taken. Dit is een bewering die vaak te horen is in onze partij, en die slechts dan iets inhoudt, slechts dan ook werkelijk iets betekent, als ze concreet wordt gemaakt.

We deden die bewering in Politiek en Cultuur van december van het vorige jaar, in de aankondiging van een stuk waarin een beeld van een willekeurige partij-afdeling werd geschetst. Het was de partij-afdeling Zaandam Zuid. In die aankondiging hebben we ons afgevraagd hoe de afdelingen die problemen en taken op zouden vangen.

We gaan door met het geven van een antwoord hierop, dit maal met een beeld van een tweede partij-afdeling, uit de stad Utrecht.

bestuursvergaderingen weinig tijd genomen voor een grondige discussie over bepaalde vraagstukken. Daar werd op de ledenvergaderingen wel over gesproken, daar werden op de ledenvergaderingen ook conclusies aan verbonden. Het bestuur, in tijdnood, deed daar te weinig mee, nam geen initiatieven. Afdeling Utrecht-Centrum stelde dat alles vast. Maar is er ook wat aan gaan doen.

EEN UTRECHTSE PARTIJ-AFDELING

Het bestuur van de afdeling Utrecht-Centrum trok er op uit om voor het werk met de krant en het werk voor de financiële campagnes, naast de bestaande verantwoordelijke kameraden, nieuwe mensen aan te trekken. Toen bleek dat dit stuk van de problemen, waar de afdeling mee kampte, gemakkelijker was op te lossen, dan het bestuur dacht. Nieuwe of al druk bezette leden bleken bereid hun steentje bij te dragen.

Tegelijkertijd werden discussies gestart over de verbetering van het totale afdelingswerk. Dat gebeurde aan de hand van een door het bestuur samengesteld stuk, dat aan de ledenvergadering werd voorgelegd.

Met wat wijzigingen en aanvullingen werd dat als 'werkprogram' aangenomen. Het betekende een nieuwe start met ook een nieuw afdelingsbestuur, bestaande uit vijf mannen en vier vrouwen, allen gekozen voor de tijd van één jaar. Drie zittende afdelingsbestuurders werden door de ledenvergadering vervangen door nieuwe mensen en het bestuur werd met nog een nieuw lid aangevuld. Ook hier bleek dat er minder problemen waren dan gedacht was om het bestuur met nieuwe mensen te versterken. Al met al telt het afdelingsbestuur nu, naast het bestuur, nog zo'n twintig partijgenoten met bepaalde verantwoordelijkheden. Een conclusie: Als de leden constateren dat

de geleverde kritiek goed verwerkt wordt, zullen ze veel eerder bereid zijn om een deel van de verantwoordelijkheden op zich te nemen. Resultaat van dat alles is, dat de taken in de afdeling beter en gemakkelijker kunnen worden uitgevoerd en dat het afdelingsbestuur meer ruimte heeft om op basis van politieke informatie van het partijbestuur, De Waarheid, het districtsbestuur én van de actieve leden van de afdeling, discussies te voeren, conclusies te trekken en initiatieven te nemen.

Eén van de initiatieven waar de ledenvergadering ook toe besloot, is om meer gebruik te maken van de mogelijkheden die een gerichte wijkaanpak biedt. Wat verstaan wij in Utrecht-Centrum daar onder en wat stellen we ons daarvan voor?

Eigen verantwoordelijkheid

De wijkaanpak komt er op neer, dat de partijgenoten uit een bepaalde wijk bijeenkomen om de actie- en propagandamogelijkheden te bespreken en uit te voeren. Als voorbeeld geldt de werkwijze van de bedrijfsgroepen van de partij. Op basis van de eigen verantwoordelijkheid gaat men zelfstandig de besluiten van de ledenvergadering uitvoeren. Er gaan hierdoor geen kleine afdelinkjes in de grote afdeling ontstaan, maar plekken waar het afdelingsbestuur meer coördinerend dan direct leidinggevend optreedt. De bevoegdheden van de wijkgroepen zijn op de ledenvergadering vastgelegd.

Het belangrijkste richtpunt is de directe belangenbehartiging en de partijpropaganda in de wijken. Eén van de kameraden uit de wijk zal als contactpersoon voor de partij gaan fungeren. Hij/zij zal dan voor de buurtbewoners als zodanig aanspreekbaar zijn. De politieke informatie, die voortvloeit uit de contacten in de wijk, zal met het afdelingsbestuur besproken worden. In het verleden waren al eens initiatieven genomen om voor Oudwijk en Sterrenwijk/

de rooie ster

WIKKRAANT VAN DE CPN VOOR ABSTEDE - FEBRUARI 1980
 REDAKTIE-ADRES: NEPTUNUSSTRAAT 80 UTRECHT

PRIJS: EEN KWARTJE

Stadsvernieuwing moet doorgaan

Het College van burgemeester en wethouders heeft besloten de stadsvernieuwing in de Oosterbuurt en in Absteede voorlopig stil te leggen. Dit doet na wijlen waarin gesproken en gepland is, terwijl de huizen steeds verder verkrotten.

abstede moet wach- ten op de Ooster- buurt" en de Oos- terbuit ligt stil door "politieke verwikkelingen". Er zijn ook delen van de stad, waar- in gemeente en woi- ningsverenigun- gen wél aan woning- verbetering werken. Dat zijn vooral wijken waarin ze zelf veel huizen bezitten en waar- niet zoals in de Oosterbuurt plan- nen voor verkeer- doordrukken v.d. be- stouwen. In buurten als Oud- wijk, Middenwonen en Absteede is een groot gedeelte van de huizen eigendom van particuliere eigenaars. Die hebben vaak eenvoudig geen geld om hun woningen te verbeteren. Ze kunnen daar ook niet genoeg subsidie voor krij- gen. Het is niet voor niets dat de CPN zich inzet voor verhoging van de subsidie- bedragen, vooral voor eigenaars die zelf in hun huizen wonen. In actie en in de ge- meenteraad hebben we gepolst voor een extra gemeentelijke subsidie en de rij- beldingge aan te stellen. Het is de enige manier om de stadsvernieuwing op gang te brengen. Gelukkig dat niet, dan worden nog

vertorbare woningen tot krotten en kansen alle oude wijken van Utrecht: al- jeez nu maar gepland worden. Het uitgangspunt van de CPN is, dat le- deren recht heeft op een betaalbare en menswaardige woning. Waar nodig zal onze partij daarom altijd optreden voor verhoging van subsidies, sluiswoning- gemeentelijk saneringsbeleid, verbetering van woningen en waar nodig nieuwbouw. In elk geval gaan we ons hard maken om het uit- stal van de stadsvernieuwing in Oos- terbuit en Absteede weer op gang te set- ten.

Foto: Harry Groen

Neptunusstraat

Al jaren wordt door bewoners van de Neptunusstraat gevochten voor bloot en nieuwbouw. Die strijd gaat nog onverminderd voort, wat het in de enige district in de wijk, waar nog geen enkel nieuw huis staat: de Neptunusstraat verkort stads- district jaar-om-grote open plek aan- (houdt verloop op de achtergrond)

Absteede aparte CPN-propagandablaadjes te maken. Doordat er te weinig verbindingen gelegd werden met het actiewerk in dezelfde wijken, werden de initiatieven onvoldoende doorgezet. Bovendien werd aan datzelfde actiewerk te weinig leiding gegeven vanuit afdeling en district. Het tot stand komen van die wijkpropagandablaadjes was teveel een zaak van het afdelingsbestuur, waardoor de continuïteit afhing van de tijd die dat bestuur ter beschikking had.

Voortbordurend op de wijkaanpak bouwt de afdeling nu een propagandacollectief op ('het reclame-team'), bestaande uit partijgenoten uit de verschillende wijken. Het team heeft in eerste instantie tot taak om naar de verkiezingen toe zoveel mogelijk leden en stemmers te winnen. Goed coördineren zal in de komende maanden dan ook de belangrijkste taak zijn voor het afdelingsbestuur. Zo ook voor het districtsbestuur. De afdelingsactiviteiten zijn immers veelal een onderdeel van de districtsactiviteiten. Vaak,

te veel, doordat de afdeling initiatieven aan 'het district' over laat. Daar zal in ieder geval verandering in gaan komen. De afdeling heeft alle belang bij een goede coördinatie door de districtsleiding. Het op elkaar afstemmen van de activiteiten van de afdelingen is een essentieel onderdeel daarvan. Maar als de afdelingen te weinig inzicht hebben in elkaars activiteiten of te weinig geïntereerd zijn op het nemen van eigen initiatieven zal de coördinatie teveel een zaak zijn van bovenaf, die niet zal leiden tot verbetering van het politieke werk van de afdelingen.

De stad Utrecht telt zes afdelingen. Met een goede coördinatie door het districtsbestuur kunnen overal eensluidende initiatieven genomen worden, waardoor de stadspolitiek van de partij gestalte krijgt. Zo wordt die stadspolitiek niet teveel een zaak van de dagelijkse leiding van het districtsbestuur en van de fractie in de gemeenteraad, maar van én fractie én districtsbestuur én afdelingen. Eén van de punten van kritiek op de ledenvergaderingen was, dat er teveel onbekendheid bestond met hetgeen door de fractie in de gemeenteraad werd gedaan en met wat er precies in de andere (stads)afdelingen gebeurde.

Door lijnen te gaan leggen tussen de wijken, afdelingen, districtsbestuur en fractie kunnen de stadspolitiek van de partij en de rest van de politieke activiteiten op alle niveau's met elkaar verbonden worden.

Betrokkenheid

Een groot probleem is altijd geweest (en zal denk ik blijven) om zoveel mogelijk partijgenoten op het spoor te zetten van actieve deelname aan de uitvoering van de besluiten van partijcongressen, -besturen, ledenvergaderingen en wijkbijeenkomsten. Niet iedereen is in de gelegenheid om alle ledenvergaderingen te bezoeken. Niet iedereen wil die ledenvergaderingen bezoeken, want

'ik kan er mijn ei niet kwijt' of 'er worden toch geen echte besluiten genomen'. Opmerkelijk is wel, dat wanneer er discussie gevoerd wordt over zaken als partijcongressen, districtsconferenties, afdelingsprogramma's, het bezoek aan de ledenvergaderingen toeneemt.

De conclusie dat 'de partijgenoten meer bereid zijn andere activiteiten of een vrije avond opzij te zetten als er meningsvorming ter voorbereiding van besluitvorming of directe besluitvorming plaats gaat vinden op een ledenvergadering' lijkt me wel gerechtvaardigd. Op dergelijke momenten wordt de verbinding tussen de persoonlijke activiteiten en de partij-activiteiten hechter gemaakt.

Die grotere betrokkenheid van de partijgenoten bij de besluitvorming in de afdeling is ook aanwezig bij de bedrijfsgroepen van de partij. In Utrecht zijn verschillende van die groepen actief: op de bouw, bij Stelsysteem Coq, Douwe Egberts en in het Willem Arntshuis. Vooral de laatste heeft de aandacht van de afdeling, omdat ze in ons gebied ligt. De ervaringen van deze bedrijfsgroepen wijzen uit, dat de koppeling tussen directe belangenbehartiging en propaganda voor de partij erg stimulerend is voor de actieve kameraden.

Diezelfde betrokkenheid zien we ook buiten de partij. Bijvoorbeeld bij de anti-kernenergie-activisten in hun strijd voor de sluiting van Doodewaard. De discussies in basisgroepen, het gezamenlijk nemen van besluiten en het op creatieve wijze uitvoeren er van zijn uitingen van verantwoordelijkheidsgevoel van allen. De hiervoor genoemde voorbeelden (er zijn er uiteraard meer te noemen) van betrokkenheid en verantwoordelijkheid staan model voor de wijze waarop de afdeling in de wijken aan de slag gaat.

Het 'nieuwe' aan de besluiten van het laatste partijcongres is de sector-gewijze aanpak. Nu pas begint in de afdeling goed door te dringen wat er mee bedoeld wordt, wat de mogelijkheden er van zijn. Voor een dergelijke

lijke benadering is een andere organisatorische opzet nodig.

Sinds een half jaar draait in de afdeling Centrum een vrouwenoverleg en een overleg van activisten in het wijkwerk. Plannen zijn er voor een overleg van activisten in de vredesstrijd, de jongerenstrijd en een bedrijvenwerkgroep. Iedere sector vraagt om een andere aanpak en dat heeft ook gevolgen voor de opzet van het overleg, het collectief of de groep die zich daarmee bezig houdt. Doordat op districtsniveau een zelfde benadering wordt toegepast, zijn ontwikkelingen elders ook goed te verwerken. Kortom, er zijn veel mogelijkheden voor partijgenoten om hun ideeën in te brengen, voorstellen te doen naar de afdeling toe. Zonodig kunnen verschillende groepen gezamenlijk voorstellen doen, die ook weer aan de ledenvergadering kunnen worden voorgelegd. De betrokkenheid van de leden met de partijdiscussies en -activiteiten zal hierdoor toenemen, de kloof die er is ontstaan tussen de activiteiten van de leden en de partij-activiteiten kan hierdoor gedicht worden. Uiteindelijk zal ook het bezoek aan de ledenvergaderingen toenemen.

Ledenvergaderingen

Over die ledenvergaderingen valt ook het een en ander te zeggen. Inleidingen van 1½ uur, zoals beschreven in een artikel van partijgenoot Ton van Dijk in de Haagse Post, zijn bij ons uit den boze. Meningsvorming zal ongetwijfeld door uitgebreide politieke informatie bevorderd worden, maar wij zijn van mening dat die vooral bevorderd wordt door onderlinge discussie van de leden; per slot van rekening levert iedere partijgenoot politieke informatie.

Het probleem voor de leden is, dat zij zoveel zaken willen bespreken, ter discussie willen stellen, dat zij vaak wat teleurgesteld naar huis gaan omdat zij niet aan de bak konden komen. Het probleem van de partij is, dat er momenteel zo'n groot gebied bestreken

wordt (dat nog elke dag groter wordt), dat er nieuwe wegen gezocht moeten worden om de activiteiten van de partijgenoten in de partij-activiteiten in te passen en andersom. Dit én de grotere behoefte aan discussies over allerlei zaken vragen om meer mogelijkheden dan de ledenvergadering alleen. Op voorstel van het afdelingsbestuur is door de afdeling besloten om hiervoor op vrijdagavonden ('na de colportage') de gelegenheid te gaan geven. De onbekendheid van veel — vooral nieuwe — partijgenoten met partijstandpunten kan hiermee weggewerkt worden. Voor degenen die niet in staat zijn om deze bijeenkomsten te bezoeken, zal verslaggeving via de ledenbrief plaats hebben.

Er zijn kameraden die wel hun activiteiten buiten de partij ter discussie willen stellen, maar nu niet bepaald direct bereid zijn om de partij meer in hun werk te betrekken. Het dichten van die kloof bij de individuele partijgenoten behoort tot de moeilijkste taken van het afdelingsbestuur en de rest van het kader.

Dit betekent veel discussiëren, samen met de betrokken kameraden de mogelijkheden van de werksituatie (of uitkeringsituatie) en/of actieterreinen bespreken, dingen uitproberen, daar weer over praten, enzovoort. De onzekerheid over de eigen kennis van partijstandpunten, de vrees om als communist naar buiten toe op te treden, liggen daaraan ten grondslag. Dat geldt trouwens ook voor het colporteren. De ervaringen van de vele partijgenoten, die deze stap wel hebben gezet en die uitwijzen dat het juist positief en niet negatief uitwerkt, zijn hierbij van groot belang. Het is dan ook niet onwil, maar onzekerheid.

Er zijn kameraden die over alles en nog wat en als het kan allemaal tegelijk willen discussiëren. Er zijn ook kameraden die zoveel mogelijk actie willen voeren, zonder daarover urenlang te moeten praten. Door in afdelingen en district naast de discussiemogelijkheden, die vooral gericht zijn op meningsvorming, ook overlegsituaties gericht

op actie te creëren, kan iedereen op zijn of haar manier binnen de partij aan de bak. Als bovendien de ledenvergaderingen gericht worden op besluitvorming, kan voorkomen worden dat de kameraden die zo snel mogelijk aan de bak willen, zich niet meer op de ledenvergadering thuis voelen.

Bedrijvenwerk

In onze afdelingen liggen veel instellingen en kantoren. In de afgelopen jaren is te weinig gebruik gemaakt van de vele propagandamiddelen, waarover de partij beschikt, om gericht naar het personeel toe te werken. Pogingen die ondernomen werden, liepen stuk op het feit dat er alleen 'van buitenaf' werd gewerkt en er geen binding tot stand kwam met op de instellingen werkende kameraden. Na het 26e congres kwam een duidelijke verbetering in het bedrijvenwerk op districtsniveau. Uitgangspunt daarbij is het vormen van partijgroepen op bedrijfsniveau.

Op afdelingsniveau wordt momenteel een bedrijvenwerkcollectief gevormd, bestaande uit kameraden die — al of niet zelf werk-

zaam op een van de instellingen en kantoren — zich ieder op een bepaalde instelling gaan richten. Door directe verbindingen te leggen tussen de op districtsniveau gevormde bedrijfsgroepen, de partijgroep op de betreffende instellingen en de afdeling kunnen actie- en propagandamogelijkheden maximaal benut worden.

Door van elkaars inzichten en ervaringen te leren, door naast de vergaderingen op sectorniveau (bedrijfsgroepen, vrouwenoverleggen, enz.) wijkniveau, de discussieavonden en de maandelijkse ledenvergadering te bezoeken, blijven we op de hoogte van elkaars ideeën.

Het gaat er uiteindelijk om dat de partij bestaat uit mensen (Nederlanders, maar wat mij betreft ook de hier wonende buitenlanders van wie vrijwel zeker is dat zij niet meer terug gaan), die op basis van verantwoordelijkheidsgevoel en klassebewustzijn, geleid door partij-, districts- en afdelingsbestuur, zelfstandig optreden voor de belangen van de in Nederland wonende werkende en werkloze bevolking.

Simon Splinter

In het februari-nummer van P&C is een artikel van Gerrit van der Wal opgenomen over de inkomens van specialisten.

Graag wil ik hierop reageren, omdat de argumentatie mijns inziens op een aantal punten niet juist is en de conclusie van het stuk niet overeenkomt met de stand van zaken wat betreft de discussie in de gezondheidszorg zelf. Dit artikel bestaat uit een aantal losse opmerkingen. Bewust heb ik mij hiertoe beperkt omdat tijd en ruimte ontbrak om iets uitgebreidere beschouwing resp. te plaatsen.

SPECIALISTENINKOMENS

de ene specialist is de andere niet

Allereerst een positiebepaling. Ik ben geen voorstander van radicale inkomensnivellering. Ik vind dat opleiding (vooral lengte en zwaarte van een studie, en niet de status van een diploma), verantwoordelijkheid, onregelmatige werktijden, intensiteit van het werk, gevaarlijk en vuil werk, extra beloond mogen worden. Zekere inkomensverschillen kunnen maatschappelijk aanvaardbaar zijn, al zullen de normen van tijd tot tijd verschuiven.

Met Gerrit ben ik het eens dat het vraagstuk van inkomensnivellering voor de arbeidersbeweging niet alleen een principeel, maar ook een tactisch vraagstuk is.

De middenklasse, in meer uitgebreide betekenis de middengroepen, is voor de arbeidersklasse een belangrijke bondgenoot met zowel economisch als maatschappelijk behoorlijke machtsposities. Ook hebben deze groepen van oudsher een niet te onderschatten (ideologische) invloed op de bevolking (denk aan de notabelen).

Zo heeft het geen enkele zin via een te scherpe inkomenspolitiek en zonder overleg de specialisten zodanig in het nauw te drijven dat het uitdraait op conflicten die schadelijk kunnen zijn voor de kwaliteit van de gezondheidszorg en waarvan vooral de gewone mensen, de ziekenfondsverzekerden, het meest de dupe worden.

Zelfs moet gewaakt worden voor een ver-

zieking van het werkklimaat voor specialisten, waardoor demotivatie kan optreden wat niet bevorderlijk is voor het steeds zoveel inzet en intesieve betrokkenheid vereisende medisch (be)handelen

Een zodanige verhouding met specialisten en hun organisaties dat er samenwerking tot stand kan komen, bijv. in de strijd tegen de bezuinigingen, tegen ziekenhuissluitingen, vóór meer personeel rondom het bed enz., is altijd doel geweest van actiegroepen als LAK (Landelijke Actiecomitee Gezondheidszorg) en LOVEL (landelijk overleg van eerstelijns werkers), waarin veel communistische gezondheidswerkers actief zijn.

De meeste criteria die Gerrit noemt als rechtvaardiging voor de hoogte van specialisteninkomens en die ikzelf hierboven onderstreept heb, kunnen evengoed toegepast worden op verpleegsters. Hieruit blijkt dat deze criteria in onze maatschappij niet serieus gehanteerd worden, maar pas te voorschijn gehaald worden als het erom gaat hoge inkomens te verdedigen. Weliswaar is de verpleegkundige opleiding veel korter dan de medisch-specialistische opleiding, maar daar staat tegenover dat een verpleegster vuil en zwaar werk verricht en zéér onregelmatig werkt.

Dat ook de specialist zo onregelmatig en hard werkt bestrijd ik. De laatste tijd zijn de werkomstandigheden door het in dienst

nemen van assistent-artsen beslist verbeterd.

Deze draaien alle diensten en verrichten een groot deel van het ziekenhuiswerk, terwijl de specialist op de polikliniek vrij normale werkdagen maakt en vaak zelfs een middag vrijaf kan nemen.

De extreme inkomensongelijkheid tussen specialisten en verpleegkundigen, de verhouding is ongeveer als 10 staat tot 1, is hoofdzakelijk te verklaren vanuit maatschappelijke posities (macht) en historische achtergronden. Zo hebben artsorganisaties altijd aangedrongen op studententstops bij het medisch onderwijs, en wordt het aantal artsen in opleiding tot specialist altijd (te) krap gehouden om de spoeling niet dun te laten worden.

Met hard werken mag je veel verdienen, zegt Gerrit, maar 'er zijn grenzen': 'Toegepast op medisch specialisten worden deze bereikt als ten eerste door hulppersoneel geproduceerde meerwaarde ten eigen bate wordt aangewend en ten tweede als gezondheidsbelangen van de patiënt in conflict raken met de financiële belangen van de specialist'.

Op beide punten wil ik ingaan. Dat de specialist ten koste van zijn personeel aan zijn hoge inkomen komt is een feit. De meeste specialistische verrichtingen, bijv. een onderzoek, operatie, behandeling met medicijnen of apparatuur, kan een specialist niet meer zelfstandig verrichten, hij heeft er hulppersoneel bij nodig.

De laatste jaren is het aantal van dit hulppersoneel (assistentes, laboranten) zeer sterk in omvang toegenomen, waardoor het mogelijk werd dat het aantal specialistische verrichtingen een ongelooflijke groei doormaakte. En daarmee ook de specialisteninkomens. Want de specialist krijgt voor iedere verrichting een forse vergoeding uitbetaald, ongeacht de hoeveelheid tijd die hij er zelf insteekt. Het hulppersoneel verdient echter zonder uitzondering lage salarissen. Zelfs binnen de specialistenvereniging (LSV)

wordt toegegeven dat deze ontwikkeling uit de hand gelopen is...

Ikzelf vind dit ongehoorde arbeidsverhoudingen waarop het etiket 'uitbuiting' zeker niet misplaatst is. Hierbij doet het er mijns inziens niet toe, dat hulppersoneel vaak niet in dienst is van, maar uitgeleend wordt aan specialisten; zelfs wanneer de specialist zelf in dienstverband is gaat de redenering op dat hij zijn luxueuze inkomen kan verdienen door de massale inschakeling van goedkope hulpkrachten.

Deze volkomen scheefgegroeide situatie kan volgens mij pas echt opgelost worden door het verrichtingen-systeem (het betalen per verrichting) op de helling te zetten, maar dit is technisch lastig uit te voeren wanneer specialisten niet in dienstverband gaan werken. Begonnen kan in elk geval worden met het verlagen van tarieven, en daarmee van specialisteninkomens.

De arbeidsverhouding tussen specialist en verpleegkundig personeel zit heel wat ingewikkelder in elkaar, doch dit neemt niet weg dat ook veel verpleegkundigen het als een groot onrecht ervaren dat voor gezamenlijke arbeid de één tienmaal zoveel verdient als de ander.

Dan de verhouding tussen patiënt en specialist. Gerrit roert in een voetnoot al een wrijvingspunt aan, namelijk het feit dat het verrichtingensysteem de specialist ertoe kan verleiden om patiënten te vaak en te lang terug te laten komen op zijn polikliniek of onnodige verrichtingen te doen. Maar er is nog een andere belangentegengstelling, en wel de hoogte van de ziekenfondspremies tegenover de hoogte van artseninkomens. Ik vind dat dit een probleem aan het worden is waar ook wij als CPN niet omheen kunnen, zeker wanneer het gaat om de positie van de kleine zelfstandigen in de zogenaamde vrijwillige verzekering en van de bejaardenverzekeren. De premies rijzen de pan uit nu vrijwillige verzekering f 150,— per persoon per maand kost en stellen heel wat gezinnen

voor grote problemen. Nu wil ik hier zeker niet stellen dat de specialisten hier als enigen de schuld van zijn, dat zou demagogie zijn. Maar wel zullen we moeten erkennen dat de mensen het als onrechtvaardig ervaren dat hulpverleners van hun zuur verdiende ziekenfondscenten zo'n luxe leventje kunnen leiden.

Ook moet niet onderschat worden wat er gedaan kan worden aan kwaliteitsverbetering wanneer er geld vrijkomt door verlaging van specialisteninkomens. f 80.000 per specialist per jaar minder is goed voor het financieren van 12.000 tot 18.000 arbeidsplaatsen voor verplegend en verzorgend personeel... En dat geld gaat niet naar defensie, maar blijft in de ziekenfondspot; die ziekenfondsen kunnen door acties gedwongen worden progressieve veranderingen in de gezondheidszorg te financieren, zoals méér en beter opgeleid personeel, wijkgezondheidscentra enz.

De arbeidersbeweging heeft geen belang bij oorlog met de specialisten, zegt Gerrit, terecht.

Jammer is echter wel dat hij alle specialisten over één kam scheert. Er zijn heden ten dage van specialisten ook heel andere geluiden te horen dan we tot nog toe gewend waren. Zo wordt door artsen tegenwoordig vaak meer waarde gehecht aan meer vrije tijd, tijd voor bijscholing, aan goede arbeidsverhoudingen, in ruil waarvoor zij bereid zijn met minder inkomsten genoegen te nemen. Veel jongeren voelen ook voor een dienstverband. Dat laatste is echter vaak niet zo eenvoudig te regelen, onder andere door het ontbreken van een goede afkoopregeling voor goodwill-investeringen.

De specialisten bestaan dus niet (meer), en er bestaat zeker niet zoiets als één belang, het inkomen.

Ik vind dat wij deze verschillen in belangen niet moeten negeren, maar op basis daarvan ons eigen standpunt over inkomenspolitiek ten aanzien van specialisten moeten ontwikkelen.

Uit bovenstaande opmerkingen moge duidelijk zijn geworden dat ik Gerrits conclusie, afbouw van specialisteninkomens mag slechts plaats vinden binnen het kader van een vooruitstrevende en samenhangende (top)inkomenspolitiek, niet kan delen, want deze komt erop neer dat er nu niets kan gebeuren. Voor mij is daarbij doorslaggevend dat diverse personeelsgroepen in de gezondheidszorg en diverse bevolkingsgroepen de inkomensongelijkheid in de gezondheidszorg en dus de topinkomens van specialisten als zeer onrechtvaardig ervaren en zichzelf 'geplukt' voelen en bovendien van mening zijn dat het geld beter besteed kan worden. Dat dit laatste ook inderdaad gebeurt, daarvoor hebben wij nog niet de macht op dit moment. Zeker moet het echter wel zijn dat het geld binnen de gezondheidszorg blijft.

Bovendien ligt er het gegeven dat de LSV zelf bereid is mee te werken aan nieuwe honoreringsstructuren die een forse inkomensdaling tot gevolg zullen hebben. Afbouw van inkomens zal zeker in (goed) overleg met de specialisten moeten gebeuren; er zal rekening gehouden moeten worden met persoonlijke belangen (die mensen hebben nu eenmaal twee tot drie hypotheeken); er zal iets tegenover moeten staan, bijvoorbeeld verbetering van het postdoctoraal onderwijs c.q. bijscholing en een 40-urige werkweek. Maar er zal ook geknokt moeten worden voor verbetering van de salarissen van het overige personeel in de gezondheidszorg, dat is evenzeer een noodzakelijk bestanddeel van de nivelleringsring.

Tot slot nog iets over het dienstverband. Gerrit zegt in zijn artikel 'Het is van belang dat wij het expliciete recht op een zelfstandig en loonafhankelijk bestaan erkennen', daarmee een eerder verschenen artikel van Max van den Berg in P&C citerend, die hierin vooral het democratische recht op een eigen (boeren)bedrijf of zaak bedoelde. Voor de hulpverlening wordt het vrije be-

roep steeds discutabeler, en wel gezien vanuit het oogpunt van samenwerking, beleidsontwikkeling, kwaliteitscontrole, inspraak van patiënten enz. Scherp gesteld: ten opzichte van andere hulpverleners heeft de vrije beroepsbeoefenaar geen verplichtingen; hij is niemand verantwoordig verschuldigd; samenwerking en overleg kosten hem geld; er is geen structuur waarbinnen patiënten inspraak verleend kan worden. Een ziekenhuis met allemaal vrijgevestigde specialisten komt moeilijk en vaak helemaal niet tot een duidelijk opname- en ontslagbeleid, tot samenwerking met de eerste lijn (huisartsen, wijkverpleging), tot samenwerking met andere ziekenhuizen en zelfs tot een goede onderlinge samenwerking tussen artsen en andere beroepsgroepen in het ziekenhuis (waarmee niets gezegd over persoonlijke verhoudingen). Het vrije ondernemerschap wordt steeds meer een

obstakel bij vernieuwings- en democratiseringsprocessen en wordt daarom voor veel werkers en ook artsen een probleem. Bovendien zijn voor vestiging dermate grote investeringen vereist (drie tot vijf ton!) dat de toegankelijkheid van het specialistische beroep beperkt is, bijvoorbeeld voor vrouwen, wat op zich weer ondemocratisch is.

Het wordt dan ook hoog tijd dat het bevorderen van dienstverband voor specialisten serieus gestimuleerd wordt, en dat obstakels uit de weg geruimd worden. In de huidige verhoudingen is het niet wenselijk plotsklaps met een verplichting te komen, maar regering en ziekenhuisdirecties kunnen zeker veel meer ondernemen om een dienstverband aantrekkelijk te maken.

Cilia Galesloot

REDE VAN HENK HOEKSTRA VOOR HET CONGRES VAN DE CPSU

Ter gelegenheid van het congres van de Communistische Partij van de Sowjet-Unie, dat eind februari plaats vond, heeft Henk Hoekstra de volgende begroeting uitgesproken:

De delegatie van de CPN heeft met grote aandacht de inleidende redevoeringen gevolgd van kameraad Leonid Breznjew en kameraad Tichonow op uw 26ste congres van de Communistische Partij van de Sowjet-Unie.

Tevens tonen de discussiebijdragen aan hoezeer de plannen voor de sociale ontwikkeling van uw land in de eerstkomende jaren in het middelpunt staan van de werkzaamheden van de communisten in de Sowjet-Unie.

Wij volgen uw activiteiten met grote belangstelling, mede in het besef dat gemeenschappelijk optreden voor vrede, voor internationale ontspanning en tegen de bewapeningswedloop van de allergrootste betekenis is.

De Nederlandse communisten zijn ervan overtuigd, dat in het optreden voor vrede, elke communistische partij een eigen verantwoordelijkheid heeft.

Daarvan uitgaande treden wij op — evenals andere vredeskrachten — tegen hen die ons land willen meesleuren in een nieuwe bewapeningsgolf — welke onvermijdelijk nieuwe grote spanningen en oorlogshaarden zal veroorzaken — en terzelfdertijd de gevolgen van de crisis in de kapitalistische wereld zal verscherpen.

De Nederlandse vredesstrijders hebben zich in de afgelopen jaren door hun daadkracht een eigen plaats weten te verwerven, ook op internationaal niveau.

De massa-campagne tegen de invoering van het Neutronenwapen heeft niet alleen

voor de standpuntbepaling in Nederland een grote invloed gehad, maar het was tevens een inspiratiebron van internationale strijd tegen het neutronenwapen, voor atoomontwapening, en voor het ontwikkelen van bredere, actievere vredesstrijd in het algemeen.

Ongetwijfeld leveren de voornemens van de huidige Amerikaanse regering, om een nieuwe aanzet te geven tot atoombewapening grote gevaren op, die beantwoord moeten worden met verdere ontplooiing van vredesstrijd van allen die elkaar in de strijd gevonden hebben.

Tegenover oorlogsdreiging moeten communisten hun vredesinitiatieven plaatsen, hun kracht tot samenbundeling.

Tegenover de door de reactie aangezwengelde bewapeningswedloop, vertrapping van democratie en nationale onafhankelijkheid, kunnen de communistische en arbeiderspartijen eigen scheppende, positieve alternatieven ontwikkelen, gericht op vrede en veiligheid, verdediging van democratie, bescherming van de nationale integriteit van elk land en elk volk.

Daarbij is het smeden van sterke banden van daadwerkelijke solidariteit met de volkeren die voor hun vrijheid en nationale onafhankelijkheid strijden, in Azië, Afrika en Latijns Amerika een voorwaarde voor een succesvol optreden van alle vredesstrijders. Het zoeken naar duurzame politieke oplossingen voor spanningen en conflicten, zoals die in verschillende delen van de wereld bestaan is naar onze mening noodzakelijk. De kapitalistische wereld verkeert in een zeer diepgaande crisis, die de ernstigste gevolgen heeft voor de werkende massa, jongeren en ouderen, mannen en vrouwen. Er ontwikkelt zich een massa-werkloosheid van een duurzaam karakter. Verworven

sociale, en culturele rechten worden aangetaast.

Als vanouds zoekt het grote kapitaal, aangevuurd door het militair-industrieel complex, een uitkomst uit de crisis door bewapening, opvoering van spanningen, het scheppen van nieuwe spanningshaarden.

Bij het opnieuw ontstaan van een koude oorlogssituatie dreigt de afstand tussen koude oorlog en een vernietigende atoomoorlog steeds kleiner te worden. Militairen dreigen steeds meer beslissingen te nemen over wereldvraagstukken die te maken hebben met oorlog en vrede.

In deze situatie is het noodzakelijk progressieve, democratische machtsvorming tot stand te brengen van allen die de blik op de toekomst gericht hebben.

Wij zetten ons daarvoor in, met de vaste overtuiging dat zulk een machtsvorming in elk land de wezenskenmerken van eigen land, van eigen arbeidersbeweging in zich draagt. Wat ons internationaal verbindt is onze vredelievendheid, onze wil vooruit te willen gaan, onze strijd voor socialisme.

Wij zijn overtuigd dat er successen geboekt kunnen worden. De diepgaande kapitalistische crisis, de ontwikkeling van de internationale communistische beweging tot een werkelijke wereldomvattende beweging, met al haar verscheidenheid stelt ons voor nieuwe vraagstukken en problemen. Reeds op de Berlijnse conferentie van juni 1976 werd daarover gesproken en een juiste richting van behandeling daarvan aangegeven.

De communisten hebben naar onze mening de plicht om tegenover de ontaarding van het kapitalisme nieuwe vooruitzichten te ontplooien, een eigen nieuwe dynamiek te ontwikkelen in de strijd voor vrijheid, democratie en socialisme.

Wij kunnen veel energie putten uit de massabeweging, de vernieuwende ideeën daarin, zowel als uit de grote onuitwisbare daden uit het verleden.

Juist in deze dagen herdenken wij in onze hoofdstad Amsterdam de grote heldhaftige

staking die in februari 1941 plaats had.

Deze staking richtte zich tegen de wrede Duitse fascistische terreur, tegen de vervolging van onze joodse landgenoten.

Met deze staking werd de grondslag gelegd voor de brede ontplooiing van de verzetsstrijd in de periode 1940-1945 voor de nationale onafhankelijkheid van ons land.

In die jaren groeide ook de internationale verbondenheid met allen die vochten tegen het fascisme in de ondergrondse strijd, aan de fronten, met de strijders van de Sowjet-Unie vooral.

De Februaristaking van 1941 waartoe onze communistische partij het initiatief nam, heeft een onuitwisbare betekenis. De herdenking brengt jongeren en ouderen bijeen die ook thans onvermoeid strijden voor vrede, tegen atoombewapening, tegen herleving van fascisme, tegen elke vorm van rassisme en anti-semitisme. De uitkomst van die strijd in de kapitalistische landen zal in grote mate mede bepalend zijn of er in de toekomst vrede en ontspanning zal zijn.

Coördinatie van alle vredeskrachten is noodzakelijk van die uit socialistische landen, uit kapitalistische landen en uit landen van de derde wereld.

Wij zijn ervan overtuigd dat uw congres en zijn besluiten van grote betekenis zijn voor uw land, uw werk, voor de vraagstukken waar de hele wereld zich mee bezig houdt, voor vrede en ontspanning. Wij wensen u veel succes toe bij te taken en doelen die u zichzelf daarbij met zoveel nadruk hebt gesteld.

PARTIJDOCUMENTEN

Partijbestuur CPN verhuist

CPN-bezoek aan CP Libanon

Jan de Boo, lid van het partijbestuur van de CPN, bracht namens de partij een bezoek aan de Communistische Partij van Libanon.

De CPN-vertegenwoordiger arriveerde dinsdag in Beiroet, waar hij een ontmoeting had met de algemeen secretaris van de CP van Libanon, Georges Haoui en met Nadim Abdel Samad, lid van het politiek bureau van de Libanese partij.

Jan de Boo heeft de vorige week namens de CPN het congres bijgewoond van de Communistische Partij van Israël dat in Haifa werd gehouden.

Uit: De Waarheid van woensdag 18 febr. 1981

Met ingang van maandag 6 maart is het partijbestuur van de CPN verhuist naar het nieuwe gebouw op de Hoogtekadijk 145, 1018 BH Amsterdam.

Het partijbestuur neemt z'n intrek op de vierde verdieping. Het postbusnummer blijft hetzelfde: 19563, 1000 GN Amsterdam. De (tijdelijke) telefoonnummers zijn: landelijk secretariaat 020-224414.

Afdeling voorlichting en informatie: 020-254614 en 020-241219.

Het telefoonnummer van de bouwcommissie die over alle werkzaamheden in het gebouw gaat, blijft: 020-244480.

Boodschap CPN aan PCE en PSOE

Het dagelijks bestuur van de CPN heeft zich dinsdagochtend 24 februari gewend tot de Spaanse communistische en socialistische partijen om de solidariteit en verbondenheid van de Nederlandse communisten tot uiting te brengen in deze uren van beproeving van de Spaanse democratie.

De boodschap van de CPN luidt als volgt:

Aan de partijbesturen van de Spaanse Communistische Partij (PCE) en de Spaanse Socialistische Werkerspartij (PSOE).

Wij betuigen u onze solidariteit met uw strijd tegen de aanslag op de democratie en de volksrechten in uw land en met de proteststaking die is uitgeroepen door de vakcentrales Comisiones Obreras en UGT.

Wij zijn ervan overtuigd dat alle democratische krachten in Spanje zich op dit moment zullen verenigen tegen het militair-terroristisch optreden, waardoor de Spaanse ministerraad en het Spaanse parlement gegijzeld werden.

Dergelijke onduldbare daden confronteren de wereld met het steeds aanwezige gevaar van aanslagen op de democratische verworvenheden.

Het dagelijks
bestuur van de CPN

Uit: De Waarheid van 24 februari 1981

verschenen bij
Pegasus:

KEES WILLEMEN- POLITIEKE TEKENINGEN

Kees Willemen stelde dit boek samen uit zijn in de loop der jaren in *De Waarheid*, soldaten- en studentenbladen verschenen cartoons.

128 pag. inclusief inleiding en index, f 21,—.

Uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25, 1017 NT Amsterdam

Henk Hoekstra OP ZOEK NAAR NIEUWE WEGEN

*Het Nederlandse communisme
in een bewogen periode*

Gebonden f 20,—, paperback f 15,—.

Verkrijgbaar in de erkende boekhandel en bij Pegasus,
Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231138,
Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322.

**Bij Pegasus
verschijnt
binnenkort**

Vrouwenarbeid -nachtwerk?

**José Siersema over arbeids-
bescherming en emancipatie**

De schrijfster gaat in dit boek grondig na, welke overwegingen er zijn in de discussie over het mogelijk opheffen van het verbod op nachtarbeid voor vrouwen.

Met als uitgangspunt: 'Bevordert de afschaffing van de beschermende bepalingen voor vrouwen en vooral de opheffing van het verbod op nachtarbeid de emancipatie van vrouwen?', onderzoekt zij de redenen voor het indertijd invoeren van deze bepalingen aan de hand van een historisch overzicht, waarbij ook de discussie over deze kwestie in de vrouwenbeweging in die tijd aan de orde komt.

Uitgebreid gaat de schrijfster in op de effecten van ploegenarbeid en in het bijzonder behandelt ze de gevulgen die nachtarbeid en ploegendienst voor vrouwen hebben.

Het boek wordt besloten met een aantal belangwekkende conclusies. 'Vrouwenarbeid - nachtwerk?' is de eerste omvangrijke onderbouwde studie in ons land over dit vraagstuk en daarom onmisbaar in de discussies rond deze kwestie én in de algemene discussies over de emancipatie van de vrouw.

Deze uitgave verschijnt maart 1981.

De prijs bedraagt f 20,—.

verkrijgbaar bij de erkende boekhandel

POLITIEK EN CULTUUR

**Progressief
bondgenootschap**

Henk Hoekstra

**Strijd voor sociale
zekerheid**

Ina Brouwer

**Reisreportage
uit Suriname**

Gerrit Salemink

Jeugdlonen

Bart Blokzijl

**Crisisbestrijding
in de jaren dertig**

Ad Knotter

Mei 1981

POLITIEK EN CULTUUR

Maandblad van de CPN

41e jaargang, nr. 5
mei 1981

REDACTIE:

K. Bakker
M. Bakker (hoofdredacteur)
M. Braun
S. v. d. Helm
J. Mets
D. Oudenampsen
S. Schreuders
D. Verhaar
W. Warmerdam (redactie-secretaris)
B. IJzerman

Verschijnt maandelijks bij
uitgeverij Pegasus,
Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam
tel. 231138

Ons gironummer is 447416

De abonnementsprijs is f 26,25 per jaar
Studentenabonnement f 22,50 per jaar
Een los nummer kost f 3,25 en is te
bestellen door f 6,25 (incl. porto) over
te maken op postgiro 447416 t.n.v.
uitgeverij Pegasus, met vermelding
van het gewenste nummer.

Correspondentie over betaling en verkoop
s.v.p. zenden aan de administratie P en C,
p/a uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam.

Alle correspondentie over de inhoud te
richten aan de redactie van P en C,
Prinsengracht 473, 1017 GN Amsterdam,
tel. 262565

IN DIT NUMMER:

Henk Hoekstra
BONDGENOOTSCHAP,
EIS VAN DEZE TIJD 169

Ina Brouwer
SOCIALE ZEKERHEID
IN CRISIS 172

Gerrit Salemink
TOESTAND IN SURINAME
VERWIKKELINGEN IN EEN
ONTWIKKELINGSLAND 180

Bart Blokzijl
OM DE LONEN
VAN JONGEREN 191

Ad Knotter
DE SOCIAAL-
DEMOCRATIE
EN DE LOONSTRIJD IN
DE JAREN DERTIG 196

Wim Schoutendorp
NIET BIJ PUIN-
RUIIMEN ALLEEN 205

PARTIJDOCUMENTEN 208

Zo langzamerhand wordt duidelijk, wat de hoofdvraag is bij de naderende Tweede Kamerverkiezingen. Zal het mogelijk worden een richtingsverandering in de Nederlandse politiek tot stand te brengen?

De vraag is des te klemmender omdat zowel de spanningen in eigen land als op internationale schaal, oplopen.

Geen mens en geen land kan zich op het ogenblik onttrekken aan een eigen verplichting om iets te doen teneinde afglijden naar volstreekte sociaal-economische chaos te voorkomen.

Bovendien dwingt juist het toenemen van de internationale spanningen, als gevolg

van de koers die vooral vanuit de Verenigde Staten wordt ingeslagen naar herstel van de koude oorlog, ons land tot een zelfstandige positiebepaling van waaruit *eigen* initiatieven kunnen worden ontwikkeld.

Vandaar ook dat de verkiezingen van 26 mei van grote betekenis zijn voor het antwoord op de vraag hoe een richtingsverandering in de Nederlandse politiek gerealiseerd kan worden. Het staat daarbij als een paal boven water, dat dit ook internationaal een uitstraalend effect kan hebben, vooral omdat de vredesbewegingen in ons land een opstuwende functie vervullen en in vele landen gezien worden als een inspiratiebron.

BONDGENOOTSCHAP, EIS VAN DEZE TIJD

Het optreden van onze partij is gericht op het tot stand brengen van een wezenlijke verandering in de politieke situatie van ons land.

Wij zijn ons ervan bewust, dat dit onmogelijk is als daarvoor niet een zo breed mogelijk progressief bondgenootschap tot stand komt. Een versterkte CPN zal dan ook in de eerste plaats gericht worden op het tot standkomen van zo'n bondgenootschap, en op het geven van zo'n strijdvaardig mogelijke inhoud daaraan door het verbinden met de vele democratische massabewegingen en de eisen, die daarin gesteld zijn; bewegingen, waarin trouwens reeds vele coalities-nieuwe-stijl tot stand zijn gekomen.

De ervaring heeft geleerd dat voor het tot stand komen van veranderingen oppositie en 'ontmaskering' alleen niet voldoende zijn.

Het gaat er nu om de krachten samen te brengen, die onder de huidige, zeer geladen en gevaarlijke omstandigheden, in staat zijn een richtingsverandering af te dwingen.

Wij denken dat de CPN daarbij een initiatief-

nemende en verenigende rol kan spelen, alhoewel wij dit niet exclusief voor ons zelf opeisen en er vanuit gaan, dat ook anderen een uiterst belangrijke rol zullen spelen. Elke vruchteloze competentie-strijd is uit den boze.

Onze kijk op coalitievorming als progressieve democratische machtsvorming onder concrete Nederlandse omstandigheden is, dat deze zich zal ontwikkelen door initiatieven 'van onderen op'. Het is een illusie te denken dat een progressieve meerderheid spontaan tot stand zal komen dat het slechts een zaak is van verkiezingen en dan maar wachten wat er met de verkiezingsuitslag zal gebeuren.

Hebben juist de laatste jaren niet vele voorbeelden opgeleverd van het feit dat door het initiatief tot samengaan in plaats en, in bedrijven, in vrouwenbevrijdingsstrijd versterkte structuren doorbroken werden, in de allereerste plaats in de arbeidersbeweging zelf?

Het feit dat, hoe dan ook, de dialoog tot stand is gekomen — waarin bestuurders

van linkse partijen zijn betrokken — over het vraagstuk of er een progressief alternatief mogelijk is tegenover de lijn Van Agt-Wiegel, en hoe dat dan zal moeten worden aangepakt, is te danken aan het samengaan van socialisten, communisten, radicalen, pacifisten in talloze activiteiten.

Hier is toch aangetoond dat massabeweging een proces op gang kan brengen van heroriëntatie en, naar wij hopen, van democratische aaneensluiting tegenover rechts. Wij zijn hierover ondubbelzinnig opgetreden en zullen dat ook blijven doen.

Daarom is vooruitgang van onze partij niet alleen van gewicht voor de CPN zelf, maar voor allen die anders willen. De omvang van de massa-acties hebben laten zien, dat het hier om zeer velen gaat.

Communisten zeggen nogal vaak dat 'massa-actie beslissend is'. En ongetwijfeld is dat waar, alhoewel een dergelijke uitspraak lang niet weergeeft op welke manier de actie tot stand komt en hoe een beslissende invloed wordt bewerkstelligd. Terwijl ook vast staat dat actie — en zeker massa-actie — niet plaatsvindt omdat de communisten deze beslissend achten en dit tot een soort dogma wordt verheven.

We weten volstrekt zeker, dat voor succesvolle acties reële condities aanwezig moeten zijn, of geschapen moeten worden, om een progressieve invloed op het politieke gebeuren in ons land uit te kunnen oefenen. Daarvoor is een alzijdige oriëntatie nodig, waarbij communisten een waardevolle rol vervullen.

Alle vraagstukken van de actie zelf, en de voorbereiding daarvan, zijn daarbij aan de orde, zoals de vorming van een strijdleiding, het garanderen van de eenheid in de actie, het overbruggen van scheidslijnen.

Geen doeltreffende actie kan ontkomen aan een beoordeling van die krachten, die zich tegenover de actie plaatsen, waarbij steeds opnieuw blijkt dat er zelden sprake is van een gesloten blok van tegenstanders. Hoe groter de eenheid en vastberadenheid van de actievoerders(sters) is, des te onont-

koombaarder zullen differentiaties bij de tegenstanders ontstaan en komen uit schijnbaar uitzichtloze situaties mogelijkheden voort om positieve resultaten te bereiken. De periode dat elke buiten-parlementaire actie tot 'onparlementair' werd bestempeld ligt nu geruime tijd achter ons. Zeer veel acties waren nodig om partijen en hun 'volks'-vertegenwoordigers in parlementaire organen tot standpunten te brengen, die min of meer tegemoetkwamen aan wat onder de bevolking leeft.

Al deze aspecten zijn aan de orde in een actie die zich richt op het bereiken van maximale resultaten, onder de concrete omstandigheden van kapitalistisch Nederland. Dat wil zeggen dat juist in deze tijd, die zo diep ingrijpt in het leven van de mensen, massabeweging niet alleen maar protestbeweging moet zijn, ook al komt ze voort uit protest tegen de gang van zaken. Het mag geen zaak zijn van stoomafblazen of het creëren van een uitlaatklep om de druk van de ketel te halen.

Het gaat ook hier om het tot standkomen van een duurzame verandering, een richtingsverandering, hetgeen alleen kan geschieden als een progressieve machtsvorming plaatsvindt en zich consolideert. Juist daarom is het van zo'n grote *politieke* betekenis, dat zulk een machtsvorming op vele verschillende gebieden tot stand is gekomen.

Zij kent verschillende vormen van coalitie. De coalitievorming in de vredesstrijd is zeer breed. Zij omvat alle vredelievende krachten, welke voor het voeren van die strijd nodig zijn. De geweldige uitstraling daarvan op nationale en internationale schaal is bekend.

De coalities die tot stand zijn gekomen in de talloze sociale acties kennen een ander soort breedheid en staan sterk onder de invloed van de hardheid van de klassebotsingen.

Coalities op het gebied van de strijd tegen fascisme, anti-semitisme en elke vorm van racisme en vreemdelingenhaat, hebben

een veelomvattend en geladen karakter en zijn verbonden met zowel de anti-fascistische strijd in het verleden, als met de talloze nieuwe, democratische bewegingen. Daarin ontwikkelen zich ook banden van solidariteit met gastarbeiders en met vrijheidsstrijders elders.

Maar in al deze vormen van samengaan en democratische machtsvorming bevindt zich een gemeenschappelijk element.

Dat is de samenwerking van communisten, socialisten, radicalen en pacifisten.

Wellicht kunnen we hier spreken van een stam, of van een constante die we terugvinden in vrijwel alle coalities en alle bewegingen.

Deze constante — vaak moeizaam tot stand gekomen — is aanwezig en het is nodig haar te versterken. Zij is de draagster van samenwerking voor progressieve doeleinden. Het is mogelijk die samenwerking uit te bouwen tot een progressieve meerderheid die een richtingsverandering tot stand brengt in de Nederlandse politiek.

Zo ook zal een proces op gang gebracht worden dat kan leiden tot het overbruggen, of ongedaan maken, van breuken, hetgeen volstrekt noodzakelijk is in de strijd voor socialisme in Nederland.

Het vraagstuk van het bondgenootschap is voor de arbeidersbeweging wel één van de belangrijkste vraagstukken geworden. Dat geldt voor de CPN en voor de gehele internationale communistische beweging.

Dat wil ook zeggen dat alle problemen, die daarmee samenhangen, met de grootste zorgvuldigheid moeten worden bestudeerd en behandeld.

We moeten alle ervaringen, die reeds zijn opgedaan, verwerken. Een van de belangrijkste is dat zij, die zich ervan bewust zijn dat strijd voor vrede en ontspanning, strijd tegen crisis en voor socialisme een bondgenootschap volstrekt noodzakelijk maakt, dat zij zo'n stap niet kunnen verwezenlijken door uitsluitend eisen aan de ander te stellen.

Dat is nu juist de kwaal welke in het verleden

zo'n funeste uitwerking heeft gehad en die krachten uit elkaar heeft gehouden die elkaar juist zo nodig hadden. En om dit probleem ook niet naar anderen toe te schuiven: dit geldt eveneens voor de CPN.

Een samengaan voor gemeenschappelijke doelen is noodzakelijk en stelt eisen aan *allen*, die daartoe bereid zijn, ook aan de CPN.

Het is duidelijk, dat onze partij haar eigen identiteit heeft en zal behouden, en dat een dialoog slechts mogelijk is bij een zo open en duidelijk mogelijke bepaling van die identiteit en van een daarvan uitgaande standpuntontwikkeling.

Het is van het allergrootste gewicht — én voor de oriëntatie en besluitvorming van onze eigen partij én voor de oordeelsvorming van anderen over onze partij — dat alle vraagstukken van de arbeidersbeweging in Nederland in en rond onze partij aan de orde zijn.

Wij hebben op ons laatste congres een aantal hoofdoriëntatiepunten voor onze partijactiviteit vastgesteld, niet — zoals sommigen vermoeden — om een alzijdige oordeelsvorming af te remmen, maar juist om een gunstige algemene uitgangspositie te bepalen teneinde ons zonder verkramping te kunnen oriënteren, ook op de nieuwe bewegingen in ons land en ons daartoe open te stellen voor ervaringen welke daarin worden opgedaan.

Dat is toch waarin onze partij zich heeft vernieuwd, zoals een communistische partij dat ook moet doen, wil zij zich beschermen tegen afstomping en zathed en een initiatiefnemende en verenigende rol spelen. Onze socialistische principes en marxistische grondslag geven ons het inzicht in de noodzaak van vernieuwing, zonder welke een succesvolle strijd niet mogelijk is en juist de verstikking dreigt, die onze kapitalistische omgeving, waaraan wij ons willen ontworstelen, kenmerkt.

De sociale zekerheid is altijd een belangrijk strijdpunt geweest van de arbeidersbeweging. De grondslagen voor ons sociale zekerheidsstelsel zijn gelegd aan het eind van de 19e eeuw, (toen onder invloed van de acties van met name de timmerliedenbond in 1897 een Ongevallenwet tot stand kwam), in de periode volgende op de Oktoberrevolutie en vooral na de Tweede Wereldoorlog.

De tot stand gekomen wetgeving kwam niet uit de lucht vallen, maar was het resultaat van jarenlange strijd. Het behoud daarvan bleek echter ook niet zonder strijd te kunnen, want in perioden van recessie en crisis bleken dezelfde wettelijke regelingen door rechtse regeringen, maar ook door de sociaal-democratie te worden teruggedraaid en uitgehold. Ook nu zien we dat gebeuren. En wat nog ernstiger is, het teruggedraaien dreigt uit te monden in een afschaffing van het huidige stelsel van de sociale zekerheid.

In de IPSO-uitgave 'Sociale Zekerheid en Arbeidsgeschiedenis' wordt terecht gesteld: 'Elk bestaand sociaal recht is dus het resultaat van een jarenlange niet aflatende inspanning voor erkenning van dat recht. De geschiedenis leert dat geen enkel recht zeker is, als zij niet voortdurend verdedigd en uitgebreid wordt'.

SOCIALE ZEKERHEID IN CRISIS

In de acties voor de totstandkoming van de sociale zekerheidswetgeving ging de arbeidersbeweging uit van twee belangrijke principes.

Ten eerste zouden de kosten van een dergelijk stelsel moeten worden opgebracht door de ondernemers en ten tweede moest de uitvoering van de wetgeving in handen liggen van de werknemers zelf.

In de periode 1914-1918 had zeker de helft van de arbeiders CAO-bepalingen afgedwongen, volgens welke men bij ziekte recht had op een (zij het zeer lage) uitkering. In vrijwel alle gevallen werd hierdoor door de werknemers geen premie betaald.

In de Ziektewet, die in 1929 onder het tweede kabinet-Colijn tot stand kwam, werd voor het eerst — ondanks verzet van grote delen van de vakbeweging — een gezamenlijke premiebetaling van werknemers en werkgevers geïntroduceerd en de uitvoering opgedragen aan bedrijfsverenigingen, waarvan de besturen bestonden uit vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers.

Het systeem was overgenomen uit het

Duitsland van Bismarck die hiermee trachtte de invloed van de sterke Duitse arbeidersbeweging af te zwakken.

De invloed van ondernemers en overheid op de sociale zekerheid werd geformaliseerd.

Tijdens de crisisjaren '29 — '33 werd het magere sociale zekerheidsstelsel ernstig aangetast. De overheidsbijdrage aan de invaliditeitswet werd drastisch verlaagd, evenals de steunuitkeringen.

Bovendien kreeg slechts één lid van het gezin steun en werd 2/3 van de inkomsten van andere gezinsleden afgetrokken (gezinsinkomen!).

Voor velen was diepe ellende het gevolg. Toen dan ook tijdens en na de Tweede Wereldoorlog de bevolking een andere wereld eiste met uitbanning van de verschrikkelijke gevolgen van een crisis, werden de autoriteiten — mede uit vrees voor revolutionarisering van de mensen — gedwongen aan de uitbreiding van de sociale zekerheid te werken.

De geallieerden kwamen al tijdens de oorlog tot afspraken volgens welke na de oorlog

een stelsel van minimum-voorzieningen tot stand moest komen.

In dat kader gaf de naoorlogse regering-Drees vorm aan uitbreiding van het stelsel, maar verbond dit wel aan de invoering van een geleide loonpolitiek.

Ten onrechte werd het voorgesteld alsof de ene groep werkenden voor de andere moest zorgen en niet de ondernemers in eerste instantie verantwoordelijk waren voor de gevolgen van werkloosheid en arbeidsongeschiktheid.

Een reeks van wetten kwam tot stand en leidde tot een redelijk goed sociaal zekerheidsstelsel — waar overigens nog wel het een en ander aan mankeerde — dat verzekerde tegen de gevolgen van ziekte, arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, ouderdom, overlijden van man of ouders. Door de sociaal-democratie werd het systeem voorgesteld als een geleidelijke invoering van het socialisme, ook wel genoemd de welvaartsstaat, waarbij men van de wieg tot het graf verzorgd werd.

Deze theorie was mede gebaseerd op het geloof in de rechtvaardigheid van de kapitalistische staat en de beheersing van de kapitalistische economie.

Met de uitbreiding van het sociale zekerheidsstelsel werd het aandeel van de ondernemers in de financiering van de sociale voorzieningen steeds geringer en dat van de werknemers, via premiebetaling en via belastingbetaling, steeds groter, terwijl het beheer van het stelsel in handen werd gegeven van organen die steeds minder binding hadden met de georganiseerde arbeidersbeweging.

En worden de zogenaamde werkgeverspremies ook niet betaald uit de arbeidsproductiviteit; dus in feite door de werknemers?

Dit wordt uit onverdachte hoek bevestigd. Staatssecretaris de Graaf schrijft in zijn Lijst van antwoorden op de notitie Volume-beleid van 26-11-'79 op blz. 17 het volgende: 'De sociale premies vallen uiteen in werkgevers- en werknemerspremies. Werkgevers-

premies vormen een element van de **loon-som**'.

Een zeer interessante opmerking!

Welke regelingen kwamen tot stand?

Het is niet de bedoeling om hier een uitgebreide schets van de sociale zekerheidswetgeving te geven.

Ik wil me beperken tot die regelingen, die ook voor de rest van het verhaal van belang zijn.

Wanneer een werkne(e)m(st)er onvrijwillig werkloos wordt, ontvangt deze max. 6 maanden een WW-uitkering. Dat is 80% van het laatstverdiende loon.

Daarna maximaal 2 jaar WWV (Wet Werkloosheidsvoorziening), 75% van het laatstverdiende loon.

Gehuwde werkneemsters hebben — uitzonderingen daargelaten — geen recht op WWV.

Na 6 maanden zijn zij dus afhankelijk van het inkomen van de echtgenoot. Duurt de werkloosheid langer dan 2 1/2 jaar, dan kan de man of ongehuwde vrouw een beroep doen op één van de bijstandsregelingen; de zgn. RWW (Rijksgroepregeling Werkloze Werknemers).

Deze regeling is er voor schoolverlaters en in het algemeen voor hen die nog geen arbeidsverleden hebben of om andere redenen niet in aanmerking komen voor WW en/of WWV.

De Bijstandsregelingen kennen het begrip economische eenheid. Er wordt rekening gehouden met de inkomsten van huisgenoten en het eigen vermogen boven f 14.200,-, ook als dit de woning betreft.

Voor hen, die niet in hun levensonderhoud kunnen voorzien en aan wie geen arbeidsvoorwaarde wordt gesteld — bijvoorbeeld ongehuwde en gescheiden moeders met kleine kinderen — geldt de Algemene Bijstandswet.

In geval van ziekte wordt gedurende 52 weken aan de werkne(e)m(st)er een uitkering krachtens de Ziekewet verstrekt, het-

geen 80% is van het laatstverdiende loon. Als door deze ziekte ook andere passende werkzaamheden zijn uitgesloten, wordt daarna aan de arbeidsongeschikte man of vrouw 80% van het laatstverdiende loon uitbetaald in het kader van de WAO (Wet Arbeidsongeschiktheidsverzekering).

De AAW (Algemene Arbeidsongeschiktheidswet), tot stand gekomen in 1976, vormt de basisvoorziening in geval van arbeidsongeschiktheid.

Ook aan de zelfstandigen en gehuwde vrouwen is het recht op uitkering toegekend, doch slechts als ze kunnen aantonen in het jaar voorafgaande aan de ziekte een bepaald inkomen (bijna

f 4000,-) te hebben verdiend.

Dat dit vereiste vele gehuwde vrouwen uitsluit is duidelijk.

De uitkering kent een bepaalde grondslag waarvan de hoogte afhankelijk is van de vraag of men gehuwd is, kinderen heeft etc. Tevens is bepaald dat een arbeidsongeschikt echtpaar nooit meer dan 100% van de gehuwdengrondslag uitbetaald krijgt (gezinsinkomen!).

De gehuwde vrouw wordt in vele regelingen gediscrimineerd. Een discriminatie die volgens EEG-richtlijnen in de komende jaren moet worden opgeheven, hetgeen invoering van het zogenaamde neutrale begrip gezinsinkomen echter niet belet.

Stijging werkloosheid en arbeidsongeschiktheid

Gedurende de laatste 10 jaar heeft een explosieve stijging plaatsgevonden van het aantal mensen dat een beroep moest doen op de ziekwet en de AAW / WAO.

Slechte werkomstandigheden, bestaansonzekerheid, gevaarlijke stoffen, intensivering van het werk hebben daar ongetwijfeld mee te maken.

Uit een — in maart '81 — gepubliceerd onderzoek van Dr. G.J. Houben 'Productiestress' genaamd, blijkt dat ook een ziek-ma-

kend gebrek aan waardering en ongelijke machtsverdeling tot uitval en arbeidsongeschiktheid leiden.

De uitstoot van arbeidskrachten — vooral na de zogenaamde oliecrisis van '74 — en het bezuinigingsbeleid van opeenvolgende regeringen, hebben daarnaast de werkloosheid tot ongekende hoogte doen oplopen. Werkgevers en de regering-Van Agt/Wiegel wijten het bestaan van dit verschijnsel o.a. aan de lakse houding van werknemers, welke bewering wordt gebruikt voor het doorvoeren van maatregelen als verruiming van het begrip passende arbeid.

Door mensen uit de praktijk, maar ook door drs. Jan H. Vos, beleidsmedewerker van de provincie Drenthe, die een onderzoek onder werklozen heeft gedaan naar de bereidheid om te verhuizen, wordt het tegendeel aangetoond. Meer de helft is bereid over een afstand van 100 kilometer te verhuizen, 43% zelfs wel 200 kilometer, maar gebrek aan zekerheid, vergoeding van verhuis- en herinrichtingskosten e.d. beperken de mogelijkheden. Bovendien: in vele gevallen leveren dertig, veertig of nog meer sollicitatiebrieven totaal niets op.

Bezuinigingsbeleid

Het kabinet-Den Uyl/Van Agt kondigde in '76 al bezuinigingsplannen aan om de stijgende kosten van de sociale zekerheid tegen te gaan.

Een dergelijk beleid zou winst opleveren voor bedrijven en 'winst is werk', zo hield men ons voor.

Grote delen van de vakbeweging verzetten zich nauwelijks en maakten daarmee de weg vrij. Maar werklozen, arbeidsongeschikten en later vrouwen in de bijstand, begonnen zich te organiseren.

En dat was nodig.

Want met een — in de geschiedenis eerder gehoord — beroep op de solidariteit van werkenden en niet-werkenden werd een

begin gemaakt met de aantasting van de uitkeringen.

Zo werd in 1976 door het kabinet-Den Uyl de projectgroep 'organisatie van de *beheersing* van de sociale zekerheid' ingesteld. In de brief van minister Boersma van 18 februari 1977 werd vervolgens een wetsontwerp aangekondigd tot verlaging van het maximale uitkeringspercentage van de WAO van 80 tot 75%; bestudering van de invoering van het kostwinnersbegrip enz. stond ook op stapel.

Het kabinet viel voor het tot uitvoering van de plannen had kunnen komen, maar vond in Van Agt een felle opvolger die op rigoreuze wijze meteen maar het hele sociale zekerheidsstelsel op de tocht zette in zijn beruchte 'Bestek '81'.

Allereerst het zogenaamde volumebeleid, ofwel het verminderen van het aantal mensen met een uitkering, onder andere door verruiming van het begrip passende arbeid.

Verruiming van het begrip passende arbeid

Werd dit de laatste jaren al stilzwijgend gedaan door arbeidsbureaus, bedrijfsverenigingen en gemeentebesturen — o.a. door verwijzing naar uitzendbureaus —, Albeda heeft dit nog eens vastgelegd in een richtlijn van december '80 aan de directeurs van de Gewestelijke Arbeidsbureaus. Twee uur onbetaalde reistijd per dag is normaal, evenals het accepteren van arbeid in 4-ploegendiensten.

De bezwaren van FNV, CNV en van werklozenorganisaties werden opzij gezet. Met als gevolg een verzwaring van de druk op de werklozen en een handvat aan de uitkeringsinstanties om tot weigering of korting van de uitkering over te gaan. Bovendien vormt dit een aantasting van de positie van werkenden.

Immers, een werkgever kan werknemers die zich verzetten tegen verslechtering van de arbeidsvoorwaarden trachten in te ruilen tegen een werkloze, die wel gedwongen is

zijn voorwaarden te accepteren. De positie van de werkgevers — toch al verstevigd door het grote aanbod van werkzoekenden — wordt hierdoor nog meer versterkt.

Verlenging dagen-eis WW en WWV

Vóór 1 april 1981 moest men 30 aaneengesloten dagen of 65 dagen in het jaar voorafgaande aan de werkloosheid hebben gewerkt om in aanmerking te kunnen komen voor een WW en/of WWV-uitkering. Staatssecretaris De Graaf maakte er 130 dagen van en de rechtse meerderheid — inclusief D'66 — stemde daarmee in. De PvdA deed een halfslachtige poging om van de 130 dagen 110 te maken. Een verwerpelijk handeltje over de mate waarin verslechterd moet worden. Door deze 130 dagen worden diegenen getroffen die toch al een zwakke positie op de arbeidsmarkt hebben en afhankelijk zijn van korte of onregelmatige dienstverbanden zoals bouwvakkers, jongeren, vrouwen.

Zij dreigen in geval van werkloosheid uit de boot te vallen en meteen op een Bijstandsuitkering aangewezen te zijn. Een vooruitloper op het gezinsinkomen?

Het lijkt er veel op, wanneer we daarnaast b.v. de richtlijn leggen volgens welke uitzendbureaus een werkn(e)mer maar voor 3 maanden naar eenzelfde bedrijf mogen uitzenden. Is er daarna geen werk, dan voldoet de uitzendkracht meestal niet aan de 130-dageneis en komt dus niet in aanmerking voor een WW of WWV uitkering.

Afschatting WAO

Naast een bezuiniging op voorzieningen als vergoeding van telefoonkosten en gezins-hulp voert deze regering een zogenaamd 'schoningsbeleid'. Bedrijfsverenigingen kregen de opdracht om nauwkeurig na te gaan of er geen mensen ten onrechte een

AAW- of WAO-uitkering genieten. Met een (lichte) handicap valt wel te werken en gebrek aan werk mag geen reden zijn om de uitkering te handhaven. In de praktijk krijgen vooral gehuwde vrouwen te maken met herkeuringen en afschattingen (verlaging of intrekking uitkering), hoewel het voor een ieder duister is welk verband er bestaat tussen de huwelijkse staat en het al of niet bestaan van arbeidsongeschiktheid. Wat wel duidelijk is, is dat juist zij na 6 maanden (duur WW-uitkering) meestal uit het uitkeringsbestand verdwijnen om van het inkomen van manlief afhankelijk te worden. Een volumebeleid ten koste van vrouwen dus!

Nominaal beleid

Daarnaast werd een nominaal beleid gevoerd met de bedoeling de hoogte van de uitkeringen te verminderen.

Te beginnen met een korting op de halfjaarlijkse indexering.

De Graaf noemde dat niet minder, maar gewoon *minder meer*.

Daarnaast werden de uitkeringen nog verder gekort door een zeer gecompliceerde maatregel namelijk het heffen van een zogenaamde vereveningsbijdrage, gelijk aan de premies die werkenden moeten betalen.

Het zou hier om een zogenaamde systeemfout gaan, hoewel werklozen en arbeidsongeschikten al tenminste twintig procent van hun loon missen.

Om de verlaging van de netto-uitkering op te vangen, werd een toeslag verleend, maar die bleek maar tijdelijk te zijn.

Per 1 juli a.s. wordt — als de regering haar zin krijgt — die toeslag in één keer ingetrokken, hoewel indertijd geleidelijke afbouw was toegezegd.

Tezamen met de voorgestelde verhoging AOW en WW-premie (alleen voor werknemers!) betekent deze intrekking voor 300- tot 400.000 mensen een daling van hun

koopkracht met 5,5 tot 6 procent.

Deze lastenverzwaring wordt onder meer veroorzaakt door de vermindering van de Rijksbijdrage aan de Sociale Fondsen. Een verlegging van de lasten naar de bevolking toe.

Daglonen

Eén van de meest vergaande maatregelen betreft de aantasting van het dagloon op basis waarvan de uitkeringen worden berekend.

Was dit het laatstverdiende loon, de regering-Van Agt heeft dit ontdaan van de toeslagen, vergoeding voor overuren, reisure — buiten normale werktijd — en in beperkte mate ook de tariefverdiensden.

Vooraf bouwvakkers, schilders en in het algemeen iedereen van wie het loon bestaat uit een basis verhoogd met diverse toeslagen worden hiervan de dupe.

In geval van werkloosheid betekent dit niet een daling van 20 maar van 30, 40% of meer.

Hoewel voor iedereen duidelijk is dat dit beleid aan haar doelstelling — het scheppen van werkgelegenheid — niet heeft voldaan, maar integendeel juist heeft geleid tot een ongekende omvang van werkloosheid en arbeidsongeschiktheid, beweert De Graaf in een nabeschuiving in 1979 nog:

'Een exacte meting van de effecten van het totale volumebeleid, laat staan van de maatregelen afzonderlijk, is vrijwel niet mogelijk.'

En hoewel niemand erom gevraagd heeft arbeidsongeschikt of werkloos te worden stelt De Graaf brutaalweg dat er grenzen zijn.

'Grenzen, gelegen bij de actieven ten aanzien van hun mogelijkheid en blijvende bereidheid de toenemende omvang van de collectieve lasten en daarmee een persoonlijke solidariteit ten opzichte van niet-actieven te dragen.

Grenzen ook ten aanzien van het beroep dat

niet-actieven op solidariteit mogen doen. Van hen mag worden gevraagd de duur van het beroep op sociale zekerheid zo kort mogelijk te doen zijn.'

Het is een uiterst gemene poging verdeeldheid te scheppen en de schuld opnieuw te leggen bij diegenen die toch al ernstig zijn getroffen door de huidige economische crisis.

Het is het 'criminaliseren' van hen, die noodgedwongen een beroep op een uitkering moeten doen.

Positie uitkeringsgerechtigden

Het is dan ook duidelijk dat de positie van uitkeringsgerechtigden financieel — maar dat niet alleen — de afgelopen jaren danig is verslechterd.

In maart '81 bijvoorbeeld stond tegenover dertien werkloze mannen en vrouwen één openstaande vacature — welke getallen overigens niet zomaar tegen elkaar kunnen worden weggestreep — en in sommige delen van het land nog veel minder. In Groningen bijvoorbeeld was de verhouding achtentwintig tevenover één.

En dan spreken we alleen nog over de geregistreerde werkloosheid. Bekend is dat met name werkzoekende vrouwen zich vaak niet laten registreren.

Jongeren (gehuwde) vrouwen, oudere werknemers, gewezen arbeidsongeschikten hebben nauwelijks enig perspectief. Scholieren en studenten hebben het gevoel opgeleid te worden voor de RWW. Een ernstige zaak, zowel individueel als maatschappelijk gezien.

Vrouwen in de bijstand botsen bij gebrek aan werk, scholing en voorzieningen, tegen muren bij hun pogingen de afhankelijkheid van een bijstandsvoorziening te doorbreken. Daarbij komt dan nog de vrees voor intrekking of verlaging van de uitkering. De aantasting van de uitkeringen aan de ene kant en de verhoging van de prijzen, met name de woonlasten, aan de andere

kant leiden niet zelden tot financiële problemen. Maar er ontstaat ook een groeiend bewustzijn; organisatie- en actiebereidheid onder de mensen.

Vrouwen in de Bijstand, Werklozen- en WAO-belangenverenigingen maken door middel van acties duidelijk zich niet langer als speelbal van deze regering te laten gebruiken. Zij vinden daarbij steeds meer de steun van hulpverleners, advocaten, juristen en progressieve raadsfracties, met de CPN daarin voorop.

Door het groeiend aantal werklozen worden de Sociale Diensten overstroomd met aanvragen, worden voorgeschreven termijnen overschreden, loopt de service aan cliënten terug, terwijl de problemen juist groter worden en het ziekteverzuim onder ambtenaren omhoog gaat.

Voor verbetering van hun eigen situatie, maar ook ter ondersteuning van de eisen van de cliënten hebben ambtenaren het Landelijk Actiecomité Sociale Diensten opgericht.

Dit comité heeft o.a. verbinding gezocht met organisaties van uitkeringsgerechtigden, de sociale advocatuur en andere hulpverleners.

Iedereen is ervan overtuigd dat brede coalities moeten worden gesloten om de aanvallen op de uitkeringen te keren, een goed werkgelegenheidsbeleid af te dwingen en de positie van uitkeringsgerechtigden en ambtenaren te verbeteren.

Ook diverse progressieve gemeentebesturen hebben zich meerdere malen achter de uitkeringsgerechtigden geschaard.

Zo is bijvoorbeeld in de gemeenten Rotterdam en Groningen een nota 'strafsteun' tot stand gekomen, waarin staat dat overeenkomstig de eisen van de comité's niet tot een zogenaamde strafkorting op de uitkering zal worden overgegaan dan na waarschuwingen, begeleiding, en dat — indien noodzakelijk — relatief lichte sancties zullen worden toegepast.

De ministeries van CRM en Sociale Zaken volgden deze stappen op de voet onder het

motto: 'Als je te soepel bent, dan draai je er zelf maar voor op!'

Het lijkt daarom geen toeval dat staatssecretaris De Graaf in januari '81 een richtlijn aan de gemeentebesturen heeft gestuurd waarin hij aangeeft dat een man of vrouw, die geen WW-uitkering krijgt, gedurende dezelfde periode een sanctie moet worden verstrekt in het kader van de WWV.

Een duidelijke doorkruising van het beleid van Rotterdam en Groningen. Bovendien wordt er gemakshalve aan voorbijgegaan dat — door verlies van WW — al vijf procent wordt ingeleverd en een half jaar minder een van het inkomen afgeleide uitkering wordt ontvangen.

Onmiddellijk na ontvangst van de richtlijn protesteerden Sociale Dienst-ambtenaren, medewerkers van Bureaus voor Rechtshulp en advocaten. Kort daarna het gemeentebestuur van Groningen dat de richtlijn onaanvaardbaar noemde.

Ook de vakbonden protesteerden.

Regionaliseringsplannen

Haaks op deze samenwerking tussen uitkeringsgerechtigden, gemeenten, ambtenaren enz. en op het toegenomen verzet van de kant van de vakbonden, staan de voorstellen tot wijziging van de uitvoering van de sociale zekerheid.

In het interim-rapport van de projectgroep Lamers van 1979 wordt gepleit voor een centraal beheersingsorgaan (de Sociale Zekerheidsraad) en autonome regionale uitvoeringsorganen in plaats van bedrijfstaksgewijze bedrijfsverenigingen.

Kenmerkend voor de voorstellen is het vergroten van de invloed van de Minister en het uitschakelen van de invloed van werkgevers, werknemers en gemeenten.

Over de reorganisatie van de sociale zekerheid is een brede maatschappelijke discussie (alweer, wie wil f 210.000,- per jaar verdienen met parttime arbeid?) aangekondigd, maar de Sociale Zekerheidsraad zal

los daarvan worden ingesteld. Er ligt al een voorontwerp van wet klaar dat de instelling van een dergelijke raad regelt. Daarin komen alleen deskundigen die door de Kroon worden benoemd. Werknemers- en werkgeversorganisaties krijgen slechts een adviseerende rol.

De regionale uitvoeringsorganen krijgen tot taak de uitvoering van geïntegreerde werkloosheidswetten, namelijk de WW, de WWV en de RWW.

Ongetwijfeld is dat slechts een begin en zijn de plannen tot integratie van andere wetten (met name Ziektewet en WAO) in voorbereiding. De relatie tussen uitkeringsduur en uitkeringshoogte zal daarbij ook aan de orde komen.

En wat houdt dat in? Niet veel goeds gezien de uitlatingen van diverse bewindslieden.

Ongetwijfeld wordt hiermee een perfect instrument gecreëerd om de hoogte van de uitkering direct te koppelen aan de stand van de kapitalistische economie.

Daarmee is met de, door de arbeidersbeweging bevochten, bescherming tegen de gevolgen van de crisis zo goed als gebroken. De Graaf heeft al eens hardop gefilosofeerd over de afschaffing van alle sociale zekerheidswetten en de invoering van één loondervingswet. 'Dat maakt het veel eenvoudiger', vond hij.

En daar is de VVD het roerend mee eens: gewoon het biologisch minimum. Van der Stee roemde in maart '81 het Westduits systeem, waarin de uitkeringen niet automatisch aan het loonpeil zijn gekoppeld. Dat zou miljarden schelen en 'de Duitsers zijn toch ook niet achterlijk!', zo vond Van der Stee. Ter besparing en vereenvoudiging zijn natuurlijk meer systemen in omloop. Het Marokkaanse bijvoorbeeld bespaart ongetwijfeld nog veel meer. Er wordt gewoon niets uitbetaald!

Het lijkt een grap, maar gevreesd moet worden dat rechts — in haar blinde bezuinigingswoede — niet zo gemakkelijk van het ontkoppelings- en integratie-idee is af te brengen.

Des te erger is dat de PvdA'er van der Doef — toch al niet populair om z'n voorstellen — de gedachte van een basisvoorziening niet afwijst. Weliswaar pleit hij voor een korte periode waarin een aan het loon gekoppelde uitkering wordt verstrekt, maar als hij daarmee bijvoorbeeld 3 maanden bedoelt, dan is dat een ernstige achteruitgang in vergelijking met de huidige periode van maximaal 2 1/2 jaar.

Economische eenheid

De korte aanvullende uitkering heeft volgens deze gedachtengang nog relatie met het loon, maar de basisvoorziening?

Reeds in Bestek '81 wordt gesproken over de introductie van het begrip 'relatieve behoeften'. In dat verband wordt uiteraard ook het begrip economische eenheid genoemd, welk begrip niet in strijd wordt geacht met het beginsel gelijke rechten voor man en vrouw!

Dat bij de invoering van de economische eenheid met name de gehuwde of samenwonende vrouw de dupe wordt ten gevolge van haar zwakke positie op de arbeidsmarkt, wordt daarbij niet van belang geacht.

Maar ook jongeren, voor wie nu al een wachttijd van een half jaar voor de RWW op stapel staat, en die bovendien de dupe zijn geworden van een enorme verlaging van lonen en uitkeringen, worden afhankelijk van de ouders.

Het begrip gezinsinkomen, onder welke benaming dan ook, sluit hier wonderwel bij aan.

Het PvdA-congres heeft het voorstel van Van der Doef met betrekking tot het gezinsinkomen wel gewijzigd, maar of er nou afstemming plaats vindt via de Sociale Zekerheidswetgeving of belastingwetgeving, de samenlevingsvorm blijft van invloed op de uitkeringen.

Van inslikken lijkt dan ook geen sprake. En dat kan ook moeilijk zolang het lonken naar het CDA onvermijdelijk aanpassing aan de vergevorderde integratieplannen tot gevolg heeft.

In het verkiezingsprogramma van de CPN zijn als belangrijke eisen op het gebied van sociale uitkeringen opgenomen:

- handhaving van het sociale zekerheidsstelsel;
- koppeling van uitkeringen aan de lonen;
- handhaving van de koopkracht;
- een individueel en zelfstandig recht op uitkering voor iedereen met afschaffing van discriminatie van vrouwen.

Versterking van de CPN, ook op parlementair niveau, zal van groot belang zijn om deze eisen kracht bij te zetten. Maar dat alleen is niet voldoende.

Doorslaggevend zal zijn een versterking van de acties en een verbreding van coalities van werkenden en niet werkenden.

Slechts op die manier kan worden bereikt dat het sociale zekerheidsstelsel wordt gehandhaafd en verbeterd en dat een halt wordt toegeroepen aan de afwenteling van de kapitalistische crisis op de bevolking.

Ina Brouwer

TOESTANDEN IN SURINAME

Een bezoek aan een land waar kort geleden een revolutie heeft plaatsgehad en waar sindsdien met vereende krachten aan de opbouw van een nieuwe maatschappij wordt gewerkt, heeft natuurlijk iets opwindends. Als dat land Suriname heet, dan komt daar nog iets bij: het is een stukje Nederlandse koloniale erfenis. Een belangrijk deel van de Surinaamse bevolking woont inmiddels in onze directe omgeving. Er zullen vast veel herkenningpunten zijn.

In dag- en weekbladen is de laatste tijd veel over Suriname te lezen geweest; daaruit had ik het globale idee gedestilleerd dat het in de tweede helft van 1980 niet meer zo goed ging met de Surinaamse revolutie.

Het is moeilijk om dat idee niet onmiddellijk op alle mogelijke manieren bevestigd te zien op het moment dat je het land betreedt. Dat was met mij het geval in december 1980.

VERWIKKELINGEN IN EEN ONTWIKKELINGSLAND

Eerste indrukken; december 1980

Omdat het vliegtuig nogal laat is gearriveerd, wordt het busje dat de verbinding tussen het vliegveld Zanderij en Paramaribo (45 km) onderhoudt op bijna iedere straathoek aangehouden door in het donker grimmig ogende, bewapende militairen. Dat is controle op de naleving van de avondklok die duurt van 12 tot 4 uur 's nachts (behalve in de nacht van zaterdag op zondag). Een serieuze zaak dus, zo te zien. In het land heerst sinds 13 augustus een uitzonderingstoestand. De grondwet is buiten werking gesteld; er wordt bij decreet geregeerd. Er is perscensuur en een vergaderverbod. Er zijn willekeurige en preventieve arrestaties en er staan politieke processen op stapel.

De Nederlandse zakenman die naast me in het vliegtuig zit op weg naar zijn overzeese afzetgebied, heeft mij uitgelegd dat Suriname best een aardig landje is, maar dat jammer genoeg de economie niet gezond te krijgen is omdat de Surinamers te hoge inkomenseisen stellen en de vakbonden er te machtig zijn. Is dat zo? Het zou kunnen

dat het niet goed gaat omdat ze nog steeds met hun goede geld de spullen kopen die hij, Nederlandse zakenman, vanuit Europa aanvoert, in plaats van ze zelf te produceren.

Op enkele uitzonderingen na zijn de prijzen van de eerste levensbehoeften in guldens uitgedrukt hoger dan thuis, terwijl de Surinaamse gulden meer waard is dan de Nederlandse (ongeveer f 1,20).

De inkomens liggen echter — ook voor degenen die werk hebben — een stuk lager dan hier; een ploegendienstwerker bij Billiton verdient 3 à 400 Surinaamse guldens per maand. De uitkering op grond van de AOV (algemene ouderdoms voorziening) wordt net verhoogd van Sf 50,— tot Sf 75,— per maand! Met de betaling van kinderbijslag is men jaren achterop geraakt. Andere sociale voorzieningen bestaan nog helemaal niet.

In het straatbeeld van Paramaribo zijn de namen van enkele grote handelsfirma's allesoverheersend. Welke bedrijfstak men ook nodig heeft, van bakker, boekwinkel, ijzerhandel, via garage, autoverhuurbedrijf en reisbureau tot hotel, café en snackbar

Straatbeeld in Paramaribo: Nederlandstalige reclame, ANWB-richtingaanwijzers

aan toe, je komt altijd weer bij dezelfde concerns uit. Eén ervan, Kersten (Nederlandse leiding) is bovendien verbonden met de religieuze organisatie Evangelische Broeder Gemeenschap (EBG) die ook een flink deel van de gezondheidszorg in het binnenland organiseert. 'Zaken en zending' staat er gebeeldhouwd in de gevel van het grote warehouse van Kersten in het centrum van Paramaribo. Geheimzinnig wordt er in ieder geval niet over gedaan. Ook als je naar de televisie zit te kijken word je geconfronteerd met de namen van de overheersende handelsfirma's, omdat de uitzendingen worden gesponsord en vaak door reclamespots worden onderbroken. Zelfs het journaal is grotendeels Amerikaans. Met de informatie die een Surinamer uit zijn eigen media en pers kan putten is het verder ook treurig gesteld. Slechts een enkel bericht uit het buitenland dringt door

en dan nog voornamelijk irrelevante zaken uit Nederlandse of Amerikaanse politiek. Verder is er uitsluitend de gecensureerde berichtgeving over binnenlandse aangelegenheden, veelal in de vorm van verklaringen van machthebbers, of persbureaus; weinig commentaren. Buitenlandse kranten zijn er niet te koop, ook geen Nederlandse. Herkenningpunten zijn er zeker, want je wordt in Suriname doodgegooid met de meest uiteenlopende Nederlandse producten. Er staan onderwets ANWB-richtingaanwijzers en het Nederlands is de officiële taal. De Surinamers hebben ook een eigen taal, het Sranang tongo of Negerengels; een mengeling van verbasterd Engels en Nederlands. Verder wordt er nog hindostaans, maleis en chinees gesproken door de verschillende bevolkingsgroepen. En dat op een bevolking die thans nog ongeveer 300.000 bedraagt.

De bevolking; grote verschillen

Het is de vraag of er zo iets als het Surinaamse volk bestaat. Samengebracht door de Nederlandse koloniale bourgeoisie leven er een aantal totaal van elkaar verschillende bevolkingsgroepen bij en door elkaar op een drassige kuststrook van een land dat verder uitsluitend uit tropisch regenwoud bestaat. Het overgrote deel van de bevolking is samengepakt in een gebied met een straal van 30 à 40 km rondom Paramaribo. Dit is een uitgestrekt stedelijk gebied, waar buiten het eigenlijke stadscentrum de wijken met riant huizen en grote goed onderhouden tuinen afwisselen met vervallen krottenwijken. Meer dan de helft van de huishoudens heeft een inkomen dat niet boven het bestaansminimum ligt (gesteld op Sf 600,— per maand).

De bevolkingsgroepen hebben ieder hun eigen levensstijl en culturele gebruiken. Deze kunnen bijvoorbeeld wat betreft familielevens sterk van elkaar verschillen. Toch leven de verschillende etnische groepen volledig door elkaar heen in de wijken. Dit samen-leven staat een vaak uitgesproken antagonisme tussen de bevolkingsgroepen en sterke wederzijdse vooroordelen niet in de weg. Iedere groep heeft in de Surinaamse samenleving zo'n beetje zijn eigen plaats. De Creolen, afstammelingen van de uit West-Afrika aangevoerde slaven, voeren in het stedelijke gebied van Paramaribo en omgeving de boventoon. De in aantal ongeveer even grote groep der Hindoestanen bevindt zich voor een groter gedeelte op het platteland. Iedere groep die later gekomen is staat weer minder in aanzien. De Javanen die nog tot aan de Tweede Wereldoorlog werden aangevoerd, hebben de laagste sociale status.

Onmiddellijk buiten het stedelijke gebied kan men de nederzettingen van de bosnegers aantreffen, bestaande uit lage hutten van wrakhout met palmladeren daken waar je niet rechtop in kan staan. Bosnegers zijn afstammelingen van gevlochte slaven

die zich in het oerwoud hadden teruggetrokken; ze leven opvallend 'primitief' en houden dat vol temidden van de andere, meer 'gecultiveerde' bevolkingsgroepen. Ik was verbaasd om te merken dat er in dit naar Nederland leeglopende land 30 à 40.000 'gastarbeiders' uit het buurland Guyana (vroeger Brits-Guyana) leven en werken. Zij schijnen met nog lagere lonen genoeg te nemen dan de Surinamers. Uit gesprekken met Surinamers blijkt dat de hoop op betere tijden die na de machtsovername door de militairen in februari 1980 was ontstaan in december weer goeddeels is verdwenen. Men heeft er niet veel vertrouwen in dat de nieuwe machthebbers de economische problemen de baas kunnen worden. Er is een enorme werkloosheid. Velen denken nog steeds aan een individuele oplossing voor de vaak uitzichtloze situatie; een vliegticket naar Nederland. Men is ontevreden over het repressieve klimaat in het land, de avondklok, het militaire machtsvertoon, het gebrek aan mogelijkheden tot politieke activiteit.

Intellectuelen hebben het moeilijk in Suriname. Zij voelen het gebrek aan geestelijke bewegingsvrijheid dat er heerst en dat hun gevoel voor het land tempert. Daarbij komt dat het nieuwe nationalisme in Suriname (Surinamisme) er ook toe leidt dat mensen die naar Nederland zijn gegaan om zich te ontwikkelen, bij hun terugkeer in Suriname met groot wantrouwen worden tegemoet getreden en als 'blaka bakra's' (zwarte blanken) worden gezien. Het gevolg is dat ze vaak niet op waarde worden geschat. Een architect die net een bijzonder fraai gezondheidscentrum (eigenlijk mini-ziekenhuis) voor het 'Javanendorp' van de suikerplantage Mariënborg heeft ontworpen, is bezig zijn terugkeer naar Nederland voor te bereiden.

Een kunstschilder maakt in zijn rustieke huisje even buiten Paramaribo aan de Surinamerivier, werk dat op Salvador Dali en Carel Willink is geïnspireerd; mooi maar wel erg Europees.

Een Nederlandse arts die erg aan haar plekje in Suriname is gehecht en daar ook al jarenlang veel goed werk doet, kan dit alleen maar doen in het kader van de EBG die de koppilverkoop van gezondheidszorg en christendom brengt.

Onder de Surinamers in Nederland die ik ken waren er ook niet veel die door de revolutie serieus geïnspireerd waren tot een enkele reis Paramaribo. Hoe zit dat nu precies?

De Surinaamse politiek

Vóór de machtsovername door de militairen werd de Surinaamse politiek beheerst door een aantal op etnische groepen gebaseerde partijen (b.v. NPS Creools, VHP Hindoe-staans), geleid door bourgeois-politici voorzien van stevige relaties met de koloniale macht en het bedrijfsleven. Deze figuren waren over het algemeen corrupt, hadden zich verrijkt met ontwikkelingsgelden, deelden baantjes uit aan vrienden en familieleden.

Na de staatsgreep moesten de politieke partijen die geen deel uitmaakten van het oude regime hun positie tegenover de nieuwe machthebbers bepalen. De operatie was immers uitgevoerd zonder dat er een volksbeweging aan ten grondslag lag. De PNR van Mr. Eddy Bruma die bij de verkiezingen van 1977 werd uitgeschakeld, heeft een vrij sterk stempel op de nieuwe regering kunnen drukken omdat ze direct door de militairen te hulp werd geroepen. President Chin A Sen is uit deze kring afkomstig. De rol die deze partij in het verleden in de Surinaamse samenleving heeft gespeeld is echter niet onverdeeld gunstig. Weliswaar was de PNR lang voor de onafhankelijkheid drager van het nationalistisch anti-koloniaal gevoel, en is zij vrij sterk met de vakbeweging verbonden, maar een visie op de economische ontwikkeling van een onafhankelijk Suriname en de problemen die dat met zich meebrengt, heeft ze niet

kunnen uitwerken. Het programma van de regering Chin A Sen dat kort na de staatsgreep werd bekendgemaakt, bevatte wel enkele plannen in de sfeer van de sociale voorzieningen en woningbouw, maar geen fundamentele ombuiging van het tot dan toe gevoerde economische beleid.

Van de nieuwere progressieve partijen die bij de niet geheel reglementair verlopen verkiezingen van 1977 geen parlamentszetels hadden kunnen veroveren, stelde de Volkspartij zich gereserveerd op. Een afsplitsing die zich Revolutionaire Volkspartij (RVP) ging noemen, wilde met de militairen het socialisme vestigen en ging met de linkse militairen die op 13 augustus werden gearresteerd voorlopig ten onder. De PALU (Progressieve Arbeiders en Landbouwers Unie) koos voor een positieve houding tegenover het nieuwe regime; PALU-mensen zitten tegenwoordig op een aantal sleutelposities zoals directeur van het Planbureau, voorzitter van de nieuwe Adviesraad (die de plaats van het buitenspel gezette parlement moet gaan innemen) en minister van Volkshuisvesting.

Aan de andere kant worden ook weer allerlei figuren uit de bourgeois-partij PNP naar voren gehaald, zoals bijvoorbeeld Jules Sedney die directeur van de Centrale Bank werd. Deze partij maakte deel uit van een regering die in 1973 in een keihard conflict kwam met de vakbeweging en die daaraan ten onder ging.

Dit alles zijn bewegingen aan de top die door de bevolking gelaten worden gadeslagen. Geen van de genoemde partijen beschikt over een reële basis in het volk, dat nog gewend is zich op grond van etnische afkomst politiek te uiten en te organiseren. Er bestaat geen massale progressieve beweging in het 'revolutionaire' Suriname van vandaag.

De Nationale Militaire Raad (NMR) die door de militairen na hun staatsgreep in februari 1980 werd gevormd, probeert de bevolking te organiseren in Volkscomités per dorp of wijk, die zich bezighouden met plaatselijke

problemen: een weg die aangelegd moet worden, sloten die uitgebaggerd moeten worden enzovoorts. Het is de bedoeling dat deze comité's afgevaardigden gaan benoemen in een assemblee die de regering moet gaan adviseren. In deze Adviesraad zouden ook vertegenwoordigers van bepaalde geleidingen van de bevolking moeten worden opgenomen. Zo bijvoorbeeld ook de vakbonden.

Die voelen daar begin december echter niet zoveel voor, omdat er net bij decreet een stakingsverbod is afgekondigd. Het stakingsverbod wordt daarop ook zonder veel plichtplegingen weer ingetrokken. Aan de andere kant wordt op datzelfde moment in de kranten hoog opgegeven over de uitstekende relaties die de regering onderhoudt met de ondernemersorganisatie. Ook de relaties met de Nederlandse ambassade lijken goed en de Nederlandse militaire missie functioneert vrolijk verder. Deze is betrokken bij de training van leger en militaire politie die sinds de staatsgreep aanzienlijk zijn uitgebreid.

De rol van Chin A Sen

Organisatie van de bevolking op algemene politieke thema's of programma's is onder het huidige regime in Suriname dus niet mogelijk. Veelal heeft machtspolitiek de plaats ingnomen van politieke strijd. De bevolking staat hierbuiten. Militairen die afwijkende progressieve ideeën hadden over de ontwikkeling van het land werden in augustus samen met enkele leiders van de met hen sympathiserende RVP gearresteerd. De positie van Chin a Sen werd op dat moment versterkt; hij was voortaan behalve premier ook president van de Republiek. Verder rees aanvankelijk na augustus de ster van Haakmat, door Chin A Sen uit Nederland gehaald om adviseur van de regering te worden; in augustus gebombardeerd tot minister van Justitie en Politie en Buitenlandse Zaken.

Bij de militairen waren de verhoudingen ook wat gewijzigd. De NMR was behoorlijk uitgedund. Eén van de leidende militairen Bouterse, had de NMR verlaten om bevelhebber van het Nationaal Leger te worden. Zijn metgezel Horb kreeg een functie in de bijzondere rechtspleging tegen de corrupte oude politici. Drie linkse leden van de NMR, Sital, Mijns en Joeman, zaten voorlopig achter slot en grendel. Er brak een periode aan waarin de rol van de NMR in het bestel minder zwaar leek te zijn geworden. Het is opvallend dat de Nederlandse regering die steeds moord en brand had geroepen over het beëindigen van de parlementaire democratie in Suriname, na de gebeurtenissen in augustus weer alle vertrouwen leek te krijgen in de Surinaamse regering. Voortdurend werd benadrukt dat Chin A Sen de beste garantie was voor een 'evenwichtige' ontwikkeling. Hij werd geprezen door Nederlandse politici van De Koning tot Bram Peper.

De enige dissonant werd misschien nog gevormd door Haakmat die vaak onvriendelijk dingen zei over Nederland en die de bijzondere rechtspleging tegen de corrupte politici met kracht ter hand wilde nemen. In december, toen ik in Suriname was, werden de gearresteerde militairen en RVP-mensen voor de krijgsraad gebracht op beschuldiging van het beramen van een linkse coup. In de krant stond: 'Studentenorganisaties hebben in een brief aan President Chin A Sen hun bezorgdheid uitgesproken over een aantal ontwikkelingen van de laatste tijd, maar de censor heeft er niet in toegestemd dat wij over de inhoud van die brief berichten'. Een dag later kon er wel worden gemeld dat de leiders van de studentenorganisaties waren gearresteerd, evenals een Nederlandse journalist (die twee dagen later het land werd uitgezet) en de uit Nederland overgekomen (Surinaamse) advocaat van de linkse militairen. Preventieve arrestaties dus van mensen die tijdens de processen lastig zouden kunnen worden.

Deze gebeurtenissen tekenden erg de sfeer in december. Inmiddels is het beeld er niet duidelijker op geworden. Eerst werden enkele politici van de oude orde die nog gevangen zaten vrijgelaten ondanks het feit dat processen tegen hen nog niet zijn gevoerd. Vervolgens werd Haakmat ontslagen, sterke man naast Chin A Sen, de beheerder van het justitiële beleid tegen de corrupte ex-machthebbers en de man van de harde houding tegenover Nederland. Daarna werden ook de linkse militairen die in december in een schijnproces op grond van één rammelende belastende getuigenis waren veroordeeld, vrijgelaten voordat het tot een behandeling van hun zaak in hoger beroep kon komen en vond een verbredering tussen hen en de heersende militairen plaats.

De uitkomst van deze schermutselingen is onzeker omdat de bevolking moet toekijken hoe het zich allemaal afspeelt. Alleen via de vakbonden kan er nog wat invloed op het machtsspel worden uitgeoefend. Om iets zinnigs te kunnen zeggen over het beleid

van de regering Chin A Sen moet men een visie hebben op hoe je een dergelijk arm tropisch land zou moeten 'ontwikkelen'. Tot nu toe is het land ontwikkeld vanuit het Europese 'moederland', dat wil zeggen er wordt economische activiteit gestimuleerd in sectoren die voor het moederland en dan nog met name bepaalde kapitaalgroepen daar, van belang zijn.

Door de eeuwen heen is dat wat betreft Suriname geleidelijk aan wat verschoven van de landbouw naar bauxiet en daarna eigenlijk niets meer. De plaatselijke bevolking vervult vanuit deze visie voornamelijk de rol van arbeidskracht. Toen men voor de landbouw in groten getale mensen nodig had, werden ze uit alle hoeken van de wereld vandaan gehaald en nu men ze voor de beperkte industrie en bijbehorende infrastructurale werken nauwelijks meer kan gebruiken, laat men ze even zo vrolijk weer in groten getale vertrekken.

Wanneer men werkelijk het roer om zou willen gooien zou men de belangen van deze bevolking als uitgangspunt moeten

nemen. De vraag is in hoeverre dat in Suriname gebeurt. Om deze vraag te kunnen beantwoorden, moeten we even terug naar de historische wortels van de sociaal economische situatie van het land.

Geschiedenis van een Nederlandse kolonie

Suriname werd in de zeventiende eeuw door Engelse en Nederlandse kolonisten tot ontwikkeling gebracht. In de vruchtbare kuststrook werd een uitgebreid stelsel van plantages gesticht. Er waren er 600. Suiker was hun belangrijkste produkt uiteraard bestemd voor Europa. Nog enkele andere tropische landbouwproducten werden voortgebracht, zoals tabak, bananen, katoen en cacao en verder is er door de eeuwen heen steeds hout uitgevoerd. Arbeidskrachten waren er niet; het gebied was erg dun bevolkt en de Indianen lieten zich niet op de plantages tewerk stellen. Dus werden grote aantallen slaven uit Afrika aangevoerd. Deze op slavenarbeid gebaseerde suikercultuur is enkele eeuwen lang de voornaamste economische activiteit in Suriname geweest. De slaven werden met bijzonder grove wreedheid behandeld. De afschaffing van de slavernij in 1863 maakte dat dit niet langer volgehouden kon worden. Men verplichtte de slaven om ook daarna nog 10 jaar op de plantages werkzaam te blijven, maar daarna trokken ze er massaal vandaan. Pogingen om arbeiders uit verschillende delen van Azië (India, China, Indonesië) hun plaats te laten innemen zijn grotendeels mislukt en de hele plantagecultuur raakte in verval.

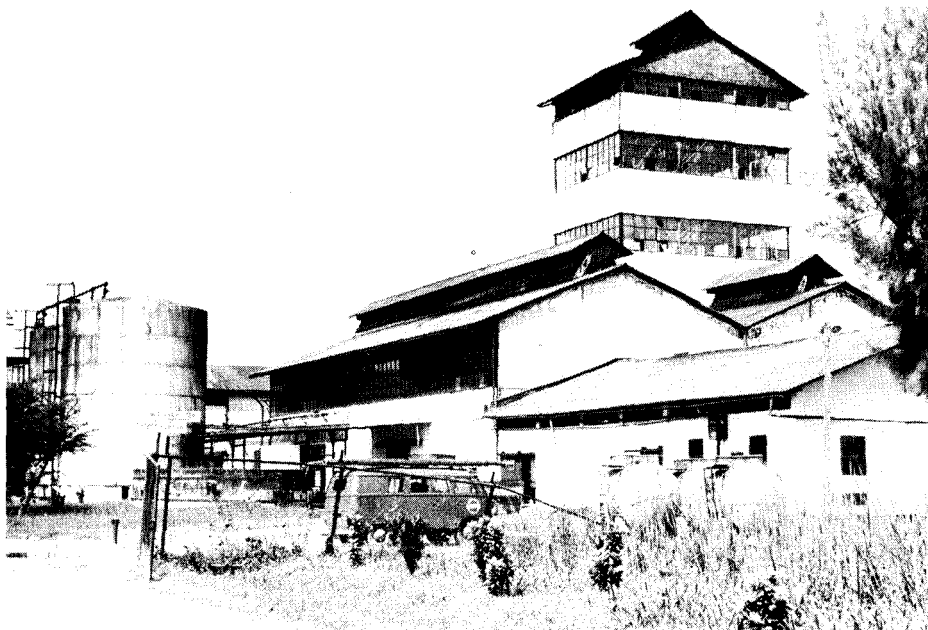
Wanneer men nu door het gebied trekt waar vroeger de plantages waren, het district Commewijne bijvoorbeeld, dan kan men de structuur van de plantages nog in het landschap van weer oprukkend oerwoud herkennen. Middenin dit district ligt Mariënborg. Dit is één van de twee nog functionerende suikerplantages in het land waar de

eeuwen van koloniale uitbuiting nog voelbaar zijn, verstild in de gebouwen: aan de ene kant van de poldersloot de fabriek en de opzichterswoningen, aan de andere kant het armetierige oude ziekenhuis en de verkrotte barakken waar de Javaanse arbeiders wonen. Deze mensen zullen binnenkort een geheel nieuw dorp kunnen betrekken en gebruik kunnen gaan maken van het nieuwe ziekenhuis dat bijna klaar is.

De onmogelijkheid om waar ook ter wereld mensen te vinden die de vuile, zware en slechtbetaalde plantagearbeid wilden verrichten, was natuurlijk niet de enige reden voor het verval van de plantagecultuur. De behoefte van Europa aan de tropische riet-suiker was verminderd door het tot ontwikkeling komen van bietsuikercultuur in Europa zelf. Wat de overige produkten betreft was de concurrentie van Aziatische gebieden op de Europese markten te groot. Nu nog steeds is de afkeer van het werken in de landbouw onder de zwarte (Creoolse) bevolking het grootst. De Hindoestanen (eind 19e, begin 20e eeuw aangevoerd uit het toenmalige Brits-Indië) zijn thans de voornaamste landbouwers in Suriname. In het Westen van de kuststrook in Nickerie hebben zij een uitgebreide rijstcultuur tot ontwikkeling gebracht; rijst is thans een van de belangrijkste landbouwproducten die worden uitgevoerd.

Op het eind van de vorige eeuw werd in Suriname bauxiet ontdekt waarvoor in eerste instantie vooral van Amerikaanse zijde belangstelling bleek te bestaan. Even later werd ook nog goud aangetroffen, maar de hoeveelheden daarvan bleken uiteindelijk tegen te vallen.

In de Tweede Wereldoorlog, toen de behoefte van vooral de Amerikaanse vliegtuigindustrie aan aluminium zeer groot was geworden, was Suriname één van de belangrijkste leveranciers van bauxiet. Toen pas raakte ook een Nederlands bedrijf, Billiton, in de Surinaamse bauxiet geïnteresseerd. De bekende voorraden waren echter al voor het grootste deel in handen

Mariënborg: de suikerfabriek

van de Amerikaanse Alcoa (Aluminium Company of America). In 1928 sloot de koloniale Nederlandse overheid een overeenkomst met Alcoa, waarbij de prijs per ton uitgevoerde bauxiet op f 0,25 werd vastgesteld (de Amerikaanse regering hanteerde op dat moment een invoerheffing van f 2,50 per ton). Waarschijnlijk was dit een onderdeel van een deal die Amerikaanse olieconcerns ervan af moest houden in Indonesië activiteiten te ontplooiën.

De bauxiet verdwijnt zo het land uit, slechts gedeeltelijk tot aluinaarde verwerkt. De aluminiumproductie vindt volledig in Amerika en Europa plaats. Eindproducten moeten door Suriname weer worden ingevoerd. In 1975, toen Suriname onafhankelijk werd, bestond 80 procent van de export van het land uit bauxiet en aluinaarde, de rest voornamelijk uit een aantal landbouwproducten. 90 procent van de export gaat naar de Verenigde Staten en Europa, slechts 10 procent naar de landen van het Caraïbisch gebied

waar Suriname deel van uitmaakt. Er is vrijwel geen industrie zodat bijna alle industriële goederen moeten worden geïmporteerd.

In de bauxietindustrie vindt 6 procent van de werknemers werk, 32 procent in de landbouw. Het overheidsapparaat verschafte werk aan 30 procent van de beroepsbevolking en ondanks de enorme trek naar Nederland is er een werkloosheid van 15 tot 25 procent.

Ontwikkelingsbeleid

In 1975 besloot Nederland om een bedrag van f 2,7 miljard aan Suriname te schenken voor zogenaamde 'ontwikkelingsprojecten'. Over dat idee van ontwikkelen en ontwikkelingshulp moet nog iets worden verteld, want tot nu toe is het verhaal van de Nederlandse bemoeienis met Suriname voornamelijk een verhaal van uitbuiting en grondstoffenroof. Het hele land is zelfs opgezet

om in bepaalde behoeften van de Europese en Amerikaanse markten en bedrijven te voorzien. Na de Tweede Wereldoorlog promoveerde Suriname echter van kolonie tot 'ontwikkelingsland'. Er werd door Nederland in Suriname geïnvesteerd.

De ontwikkelingshulp van vóór de onafhankelijkheid bestond voornamelijk uit het voorwaarden scheppen voor de economische activiteiten waar Nederland belang bij had, dus voor de produktie van goederen voor de Europese markt, bijvoorbeeld door infrastructurale werken. Het bekendste voorbeeld is de stuwdam die in de Surinamerivier werd aangelegd voor de energieproduktie ten behoeve van de grote bauxietbedrijven.

Verder werd er bijvoorbeeld ook in de rijstlandbouw in Nickerie geïnvesteerd. De Stichting Machinale Landbouw (SML) werd opgericht met het 'Wageningen-project', een reusachtig gemechaniseerd rijstbedrijf van 10.000 hectare. De geproduceerde rijst wordt voor een belangrijk deel geëxporteerd. De prijs ervan wordt voor de Surinaamse consument kunstmatig hoog gehouden. Nederlandse bedrijven leveren de moderne landbouwmachines. Kleine rijstverbouwers worden door de SML uit de markt geconcentreerd.

70 tot 80 procent van de bestede ontwikkelingshulp-gelden vloeit zo weer terug naar Nederland.

In 1975 was er dus plotseling die f 2,7 miljard en daarvoor moest een programma van ontwikkelingsprojecten worden ontworpen. Er werd een commissie in het leven geroepen van Surinaamse en Nederlandse deskundigen, de Commissie Ontwikkelingshulp Nederland-Suriname (CONS), die een Meerjaren Ontwikkelingsplan (MOP) opstelde.

Hoewel bij de onafhankelijkheid was afgesproken dat de projecten vergroting van de werkgelegenheid, verbetering van de levensomstandigheden van de bevolking en regionale spreiding tot doel moesten hebben, bleek al gauw dat de machthebbers in

Suriname — en dus ook de Surinaamse leden van de CONS — andere belangen hadden. De kern van het MOP werd opnieuw gevormd door grote infrastructurale werken, uit te voeren door buitenlandse bedrijven ten behoeve van de multinationals die in Suriname actief zijn. Zoals Suralco, Billiton en Bruynzeel. Vooral ook enkele Nederlandse ingenieursbureaus konden bij deze vorm van ontwikkelingshulp een deel van het geld binnen slepen.

De Nederlandse regering-Den Uyl met Jan Pronk als minister van Ontwikkelingssamenwerking vond het gebaar van die schenking van f 2,7 miljard blijkbaar voldoende; over de besteding ervan maakte men zich in ieder geval niet druk meer. Suriname was immers onafhankelijk. Het MOP moest maar snel in elkaar worden geflanst, dan waren we ervan af.

Centraal in de ontwikkelingsplannen stond het gigantische West-Suriname-project, gericht op het mogelijk maken van bauxietwinning in het Bakhuisgebergte; aanleg van een spoorlijn vanuit dit gebied naar Apoera, een stadje aan de Corantijnrivier en aanleg van een stuwdam in de Kabalebo-rivier voor de energie-opwekking. De gemaakte plannen leggen de besteding van de 2,7 miljard grotendeels vast, hoewel het geld in de loop van 10 à 15 jaar uitgegeven zou moeten worden.

Uitvoering van dit ontwikkelingsbeleid bestempelt Suriname tot in lengte van jaren tot ene 'bauxietrepubliek'. Daarbij moet bedacht worden dat Suriname al lang niet meer het monopolie op de bauxietwinning heeft. In diverse andere landen (Brazilië, Australië) is inmiddels bauxiet aangetroffen dat vaak onder gunstiger voorwaarden geëxploiteerd kan worden en soms van betere kwaliteit is. Alleen al daarom is het een hachelijke zaak om alle kaarten op de bauxiet te zetten.

Als de fase van bouw van infrastructurale werken voorbij is, kan de zaak bovendien met een betrekkelijk gering aantal arbeidskrachten aan de gang worden gehouden.

Arbeiderswoningen in Mariëburg

Volgens berekeningen van de nieuwe Surinaamse regering was de tijdelijke mankrachtbehoefte die voortvloeit uit de opbouwfase van de projecten met ingang van 1980 al weer aan het afnemen!

Het is trouwens nog maar de vraag of het ooit tot exploitatie van de bauxietvoorraden in het Bakhuisgebergte komt, al is de spoorlijn naar Apoera als geïsoleerd deel van het West-Suriname-project inmiddels aangelegd.

Deze spoorlijn, die dus nog geheel nutteloos is, kost aan onderhoud en productieverlies Sf 100.000,— per werkdag!

En dan te bedenken dat er een enorm landbouwareaal braak ligt dat erom vraagt in gebruik genomen te worden. Zodat een arbeidsintensieve economische activiteit gestimuleerd zou kunnen worden; de productie van consumptiegoederen voor de binnenlandse markt ter hand zou worden genomen en handelsrelaties met de omliggende landen van het Caraïbisch gebied zouden worden opgebouwd, in plaats van

uitsluitend met de Verenigde Staten, Nederland en enkele andere Europese landen. De redenen dat dit niet gebeurt zijn gelegen in de relaties die er bestonden tussen de machthebbers in het land, met name ook de Surinaamse leden van de CONS en de te bevoordelen bedrijven. Verder is de machti-ghe positie van een klein aantal importeurs en groothandelaren een beletsel voor het stimuleren van de eigen productie van consumptiegoederen door en voor de Surinaamse bevolking.

De enorme invoer van kapitaal via de ontwikkelingshulp heeft geleid tot een sterke verrijking van een elite die op sleutelposities in het systeem zat. De grote meerderheid van de bevolking verarmde door toenemende inflatie en werkloosheid. Degenen die een ticket voor Nederland konden bemachtigen trokken weg.

Slot

In deze situatie vond ruim een jaar geleden

de militaire staatsgreep plaats. Bijna iedereen was blij dat de kliek van corrupte politici die het hele circus beheerde kon worden uitgeschakeld. Maar in hoeverre is men er in geslaagd het voor de Surinaamse bevolking zo rampzalige ontwikkelingsbeleid om te buigen? De uitspraak van president/premier Chin A Sen over de spoorlijn naar Apoera, namelijk dat die 'van niets naar nowhere' loopt, deed vermoeden dat men de plannen eens flink op de helling zou zetten. Inderdaad maakte de nieuwe regering een aantal plannen bekend die meer op de behoeften van de bevolking gericht waren, op het gebied van de sociale voorzieningen en woningbouw en werd door de CONS (in vernieuwde samenstelling) de projectenlijst gewijzigd. Er kwamen een aantal nieuwe projecten bij die vooral het verschil met vroeger duidelijk zichtbaar moesten maken voor de mensen. Zoals het plan om een brug over de Surinamerivier te bouwen bij de stad Paramaribo die de lange files veroorzakende veerpont moet vervangen. Structureel maken deze veranderingen echter niet zoveel uit. De Kabalebostuwdam is gehandhaafd en daarmee de hoofdstroom van de besteding van de Nederlandse ontwikkelingsgelden.

De koers van de regering Chin A Sen is erop gericht om deze geldstroom niet in gevaar te brengen. Na de oprisping vorig jaar juli bij het bezoek van minister De Koning aan Suriname, toen door Chin A Sen waarde vastheid van de ontwikkelingsgelden werd geëist teneinde de zo noodzakelijke bestedingsruimte te krijgen voor nieuwe projecten, is het beleid erop gericht het vertrouwen van Nederland, lees Nederlandse bedrijven, in Suriname te handhaven. Sindsdien zijn de relaties ook weer uitstekend en belooft Nederland de inzet van Chin A Sen door hem krachtig te ondersteunen. Toch lijkt zijn macht na een periode waarin hij steeds meer de centrale figuur aan het worden was, weer aan het tanen. De met de linkse militairen verbroederde militaire machthebbers hebben een ontwikkeling in

socialistische richting aangekondigd. Zij hebben bovendien aangekondigd Haakmat een centrale rol toe te willen delen. De vakbonden zijn deze zaken positief tegemoet getreden.

Maar over de inhoud van het socialistisch program van de militairen of van Haakmat is nog niets bekend.

Uit het voorgaande zal duidelijk zijn dat de belangrijkste vraag is of men zich in Suriname los zal weten te maken van de eenzijdig op productie van primaire goederen voor de export naar verre rijke landen gerichte besteding, van ontwikkelingsgelden. Vooral nog zijn er geen tekenen die daarop wijzen.

In het belang van de Surinaamse bevolking afwijken van het opgelegde bestedingspatroon zou ongetwijfeld een conflict met Nederland betekenen, en een machtsuitoefening in de Surinaamse staat die het zonder Nederlands geld en Nederlandse ondersteuning kan stellen, moet nog uitgevonden worden. Er is geen volksbeweging met een visie op hoe het dan wel moet in het land. De organisatie met de meest consistente traditie van linkse standpunten is ironisch genoeg de organisatie van Surinamers in Nederland, LOSON.

De perspectieven van dit Zuidamerikaanse ontwikkelingsland zijn daarom hoe dan ook vrij somber.

Maart 1981, **Gerrit Salemink**

Lijst van gebruikte literatuur

- Diverse nummers van het *Suriname Bulletin*, Uitgegeven door het *Suriname Comité te Amsterdam*.
- Ricardo Redi: *Staatsgreep in Suriname, made in Holland, Cahiers voor politieke en sociale wetenschappen*, jaargang 3 (80/81), nr. 1 (mei 1980)
- F. L. van Klaveren: *Suriname op zoek naar zichzelf*, uitgave NRC-Handelsblad, Rotterdam 1980.
- Drs. H. E. Chin: *Sociaal-economische ontwikkelingen in Suriname na de onafhankelijkheid, Beleid en Maatschappij*, jaargang 8 (1981), nr. 1 (januari 1981).
- *Suriname een jaar na de coup: een dictatuur in zakformaat*, Extra HP februari 1981, met bijdragen van diverse schrijvers.
- Maarten van Dulleman: 'Revolutie' met een scheef oog naar Nederland, *De Groene Amsterdammer* van 25 februari 1981.

Met het besluit van de Tweede Kamer om de wettelijke minimumjeugdlonen drastisch te verlagen, is de strijd om de inkomens van de jongeren geenszins gestreden en beslist. Want er is een groot verschil tussen de door een rechtse Kamermeerderheid verwoorde ondernemerseisen en de doorvoering daarvan in de praktijk door diezelfde ondernemers. Zij hebben in de bedrijven, kantoren en instellingen direct te maken met de jongeren en hun organisaties én met de oudere werkers, voor wie de aanvallen op de jeugdlonen ook hun directe belangen raken. Zeker moet ook worden

gezien dat in de CAO's en andere arbeids-overeenkomsten afgedwongen en vastgestelde jeugdlonen doorgaans veel hoger liggen dan de verlaagde wettelijke minimumjeugdlonen. Onder geen voorwaarde zal er genoeg mee worden genomen dat deze hogere CAO-lonen, in navolging van de wettelijke, zullen worden verlaagd. Integendeel, de CAO-jeugdlonen zullen gebruikt moeten worden als schild en wapen om de besluiten van regering en rechtse Kamermeerderheid tot verlaging van de wettelijke minimumjeugdlonen te ontcrachten.

OM DE LONEN VAN DE JONGEREN

En er is nog al wat te beschermen en te verdedigen. Toen in 1974 eindelijk het wettelijk minimumloon werd ingevoerd, was dit niet zomaar als een godsgeschenk uit de hemel komen vallen. Immers, de naoorlogse regeringen hebben zich nooit iets aange-trokken van de jongerenbelangen. Als het er op aankwam vroegen zij steeds een extra aderlating van de jeugd.

Toen ook de jongeren na de oorlog zich vele offers en inspanningen hadden getroost om het door de nazi's vernielde land weer wat op te bouwen, waren zij het die de zwaarste financiële klappen kregen, zodra de reactie haar kans schoon zag. Het was niet toevallig dat dit — net zoals nu — gebeurde in een tijd van opvoering van de bewapeningsuitgaven. Te denken valt in dit verband aan de Korea-crisis van 1951, toen de jongeren tijdens de bestedingsbeperking drie tot vijf procent méér moesten inleveren dan de 'volwassenen'. Ongeveer op dezelfde wijze gebeurde dat ook in de bestedingsbeperking van 1956-1957. Opnieuw ten tijde van grote internationale spanningen. Terwijl in latere jaren (1964) voor volwassenen een schraal minimumloon — geen wettelijk — werd

ingevoerd, werden de jongeren hiervan systematisch uitgesloten. Zelfs de wettelijke minimumlonen, in 1969 van kracht, golden niet voor de jongeren. Nog steeds was het zo dat — tenzij er een goede CAO was — jongeren tegen elk willekeurig loon in dienst konden worden genomen, voorzover zij daar zelf geen stokje voor staken.

De jongeren en hun organisaties, vooral het ANJV en het NVV-jc, hadden vanaf het begin de zaak serieus aangepakt. Vele demonstraties zijn er in het begin van de zeventiger jaren geweest. Menigmaal ook waren de jongeren bij het SER-gebouw in Den Haag te vinden.

Zij vroegen inlossing van gedane beloften. Want had niet Den Uyl, in 1972, aan de vooravond van zijn minister-presidentschap gezegd, dat een ieder op 21-jarige leeftijd een gezin moet kunnen vormen? Woorden, die hij al lang vergeten schijnt te zijn, gezien zijn houding nu tegenover de inkomens van gewone mensen en de uitspraken van het laatste PvdA-congres. Ook Van der Doef, partijgenoot van Den Uyl, schijnt aan een lichtelijke geheugenstoornis te leiden, wanneer hij met ideeën rondloopt om 'nieuwko-

Dit is wat de rechtse Kamermeerderheid besloot, nadat in augustus 1980 hiertoe door minister Albeda voorstellen waren ingediend.

Leeftijd op 31 dec. 1980	aantal dagen per week dat je werkt	netto verlaagde jeugdloon (als je een nieuwe baan krijgt)	netto bevroren jeugdloon (als je werkte vóór 1 januari 1980)
23 jaar	5 dagen	1321	1321
22 jaar	5 dagen	1224	1239
21 jaar	5 dagen	1118	1165
20 jaar	5 dagen	992	1078
19 jaar	5 dagen	865	983
18 jaar	5 dagen	769	888
17 jaar	5 dagen	673	794
17 jaar	3 dagen	422	510
16 jaar	5 dagen	609	699
16 jaar	3 dagen	375	440
15 jaar*	5 dagen	546	603

* voor vakantiewerkers/sters
bedragen zijn maandlonen (minima!).

Hier is duidelijk te zien welke aderlating de jongeren moeten laten. Als de jongeren er genoeg mee zouden nemen, treft de maatregel 200.000 mensen. Niet meegeteld de 40.000 dienstplichtige soldaten, voor wie de wedde gelijk is aan het minimumjeugdloon, en ook geen rekening is gehouden met de jongeren die van een sociale uitkering moeten leven. Voor wat betreft de werkende jongeren gaat het dan vooral om jongeren in de detailhandel, administratiekantoren, huishouding, postorderbedrijven en andere ondernemingen die geen CAO kennen. De maatregel is ook van toepassing op jongeren die weliswaar onder een CAO vallen, maar waarin de bepaling opgenomen is, dat de jeugdlonen in de betrokken bedrijven/bedrijfstakken de wettelijke minimumlonen volgen. En er zijn nogal wat CAO's van dit slag.

mers-jongeren' op de arbeidsmarkt extra aan te pakken.

Uiteindelijk kon in 1974 niemand meer om een wettelijke regeling ten aanzien van het minimumjeugdloon heen. Het was een belangrijke overwinning. Er was een minimumgrens getrokken om jongeren een bepaald garantieloon te bieden, ook al was de grens van 23 jaar veel te hoog en de minima van het loon te laag. Wat overigens evenmin werd gepikt.

Zakgeld weg

Het was te voorzien dat de grote ondernemers zich niet zouden neerleggen bij de wettelijke regeling. Wet of geen wet, parlements- of geen parlementsbesluiten, hun winsten en brandkasten behoren altijd nog tot hun grootste heiligdommen. Gestimuleerd door de bezuinigingsideologie van het ministerie-Den Uyl c.s. en weinig in de weg gelegd door de top van de vakbe-

weging, probeerden Hoogovens, Stork, Hazemeijer, Heemaf, Holland Signaal en anderen in 1975 onder het mom van 'bedrijfscholing' van jongeren 'zakgeld' in plaats van het minimumjeugdloon te betalen. Door krachtig optreden van de jongerenorganisaties, met als een van de hoogtepunten de massale demonstratie in Hengelo in november 1976, werd de zakgeld-truc van de kaart geveegd. In Den Haag mogen de concerns dan hun zaakwaarnemers hebben zitten, waarbij in hun belang heel wat te bedisselen valt, in de bedrijven en op straat hadden zij de confrontatie met het eensgezind optreden van jongeren en ouderen een nederlaag geleden.

De grote ondernemers zochten daarop naar andere middelen. De bepalingen over het wettelijk minimumjeugdloon zelf moesten worden veranderd. Dit ging gepaard met een zeer demagogische campagne van de meeste politieke partijen. In 1977 daverden weer, zoals nu, de verkiezingsmachines over ons land. De PvdA had in haar programma niets meer opgenomen over de eerder beloofde leeftijdsgrens naar 22 jaar, laat staan naar 18 jaar. De VVD en het CDA spraken nadrukkelijk over het niet verlagen van de leeftijdsgrens en het niet verhogen van het minimumloon. De rest 'onthield' zich. Behalve de CPN en PSP, die beiden het minimumjeugdloon verdedigden en verlagings van de leeftijd tot 18 jaar verlangden.

De PvdA won de verkiezingen met een vooruitgang van tien zetels, maar de regering-Van Agt kon haar gang gaan. Zij kwam in de regeringsverklaring met een van de grootste leugens: 'De regering wil er geen enkele twijfel over laten bestaan, dat de laagste inkomens zullen worden ontzien.' De werkelijkheid was anders. Er werd een regeringspolitiek gevoerd, met de grofste aanvallen op de positie van de bevolking, inclusief de jongeren.

De top van de FNV, die een aantal jaren de eis van leeftijdsverlaging in het gecoördi-

neerd arbeidsvoorwaardenbeleid had opgenomen, legde het hoofd in de schoot. Zij stuurde allerlei nota's het land in, die uitgingen van matiging met steeds wisselende argumenten voor diezelfde matiging als VAD, VUT, collectieve voorzieningen, werkgelegenheid, sociaal zwakkeren, minima, derde wereld, etc. etc. Deze houding, maar ook de binding van Den Uyl aan het zogenaamde Sociaal Akkoord met matiging als hoofddoel, dat gesloten werd in de formatieperiode van 1977, sterkten de regering in haar aanvallen op het levenspeil van ouderen en jongeren. Het resulteerde in het besluit van de rechtse Kamermeerderheid om de wettelijke minimumjeugdlonen te verlagen.

Veel op het spel

Het gaat hier om veel meer dan de lonen van de jongeren alleen. Het is immers een unicum dat een rechtstreekse *directe loonsverlaging* wordt doorgevoerd. En dit naast de bezuinigingen door middel van prijsverhogingen, premieverhogingen, accijnsverhogingen en kortingen. Daarom is deze aanval niet alleen funest voor de jongeren. De aanval op de minimumjeugdlonen betekent overigens ook een *vermindering* van inkomsten voor de overheid met ongeveer 140 miljoen. Dit blijkt uit de berekening die het NVV-jc heeft gemaakt. Een duidelijker voorbeeld van overhevelen van geld naar de grote concerns kan bijna niet. De verlaging van het wettelijk minimumjeugdloon vormt ook een bedreiging voor de betaalde lonen van allen in de toekomst. Hierbij denken we in het bijzonder aan die van ambtenaren en semi-overheidspersoneel. Trouwens, alle CAO-lonen komen hiermee onder druk te staan. Het heeft een neerwaartse, zuigende werking op de lonen van alle ouderen. Ondernemers en rechtse regeerders zullen in tijden van een diepe kapitalistische crisis ongetwijfeld proberen het 'grote gat' tussen jeugd- en ouderenlonen als argu-

ment aan te grijpen om te trachten de laatste naar beneden te drukken. De ondernemers-vertegenwoordigers in de SER hebben onomwonden verklaard dat ze deze richting uit willen. En ook bij het Kamerdebat over de verlaging van de minimumjeugdlonen liet VVD-woordvoerder De Korte (het korten van verworven rechten zit gewoon in die man z'n naam) weten, wat de bedoelingen van de ondernemers zijn. Hij voegde er aan toe dat de verlaging van het wettelijk minimumjeugdloon pas goed op lange termijn gaat werken als de CAO-lonen van de jongeren moeten worden aangepakt.

Na het CDA, dat eveneens geen enkele twijfel liet over haar mening over de jongeren, deed ook D'66 (de club die niet van ophouden weet als het gaat om het bedenken van 'redelijke alternatieven') een duit in het zakje, door te stellen dat verlaging van jeugdlonen zo goed is voor het bedrijfsleven en vele jongeren best wat overhouden.

Feit is echter dat jongeren, als ze de kans krijgen, zelfstandig gaan wonen en veelal meer dan de helft aan huur en bijkomende vaste lasten moeten betalen. Jeugdhuren en jeugdprijzen bestaan niet, alleen jeugdlonen. Voor jongeren, die thuis kostgeld betalen, zal verlaging van hun lonen voorts een extra druk op de gezinnen veroorzaken. Smoesjes over 'verminderde behoeftepatronen' raken evenmin kant noch wal. Het loon hangt immers niet af van het aantal kinderen of de leeftijd, maar zoals Marcus Bakker tijdens de Kamerdebatten zei: 'Lonen worden niet vanuit filantropie betaald. Lonen worden niet betaald om gezinnen in stand te houden. Lonen worden betaald omdat mensen er werk voor leveren. Soms is het een persoon uit een gezin; soms zijn het drie personen uit een gezin. Dan wordt er aan drie personen door ondernemers verdiend. Anders nemen ze ze niet in dienst.'

In feite is het betalen van lagere lonen aan jongeren dan ook het betalen van een 'minimum van de minima'. Bij aanvallen door de

regering-Van Agt hierop, verbleekt treinrover Biggs tot iemand die ergens een appeltje heeft gepikt...

CAO-lonen verdedigen

De Nederlandse jongeren kunnen de drastische verlaging van de jeugdlonen dan ook niet aanvaarden. Al tijdens de Kamerdebatten moest de regering-Van Agt een veer laten door een overgangsregeling toe te staan. Deze houdt in grove lijnen in dat jonge werknemers, die op 31 december 1980 op basis van een arbeidsovereenkomst werkzaam waren, recht houden op dat geldende minimumloon.

De grootste krachttoer voor regering en ondernemers begint echter nog pas. Het overgrote deel van de — jonge — werknemers valt onder een CAO, waarin de vastgelegde lonen veelal hoger zijn dan de wettelijke afbraaklonen. Hoewel zonder twijfel zal worden gepoogd deze in de richting van de Van Agt/Albeda-lonen te verlagen, moeten de ondernemers op groot en massaal verzet per bedrijf en per bedrijfstak rekenen als zij deze hogere CAO-lonen om zeep willen brengen. Deze lonen — niettemin veel te laag — zijn het resultaat van jarenlange strijd en hebben destijds de stoot gegeven voor het invoeren van wettelijke minimumjeugdlonen, opdat ook de jongeren, niet-CAO-ers, ervan zouden profiteren en de niet-CAO-bedrijven in een niet gunstiger concurrentiepositie zouden komen.

Als Van Agt en Albeda de zaak willen omkeren en de wettelijke minimumlonen als leidraad willen laten dienen voor de CAO-lonen, zetten zij de zaak op de kop, tasten zij het karakter van de wettelijke minimum-(jeugd)lonen aan en voeren zij als het ware een loondictaat in. Dit dient een onaanvaardbare maatregel voor de vakbonden en hun CAO-onderhandelaars te zijn. Verwacht mag dan ook worden dat aan CAO-onderhandelingen voorafgaande ledenvergaderingen, muurvaste garanties worden afge-

dwongen en gegeven dat een ieder met de poten van de CAO-lonen, in welk opzicht dan ook, moet afblijven. In het belang van jongeren en ouderen! Voor de jongere werknemers vormen de CAO-lonen het uitvalspunt de wettelijke minimumlonen totaal te onkrachten en hun positie in niet-CAO-bedrijven voor optrekking boven de wettelijke minima te versterken.

De jongeren beschikken in deze strijd over ijzersterke argumenten. Al in 1974 moest AR-minister Boersma, niet bepaald overlopend van progressiviteit, erkennen dat alleen het invoeren van een minimumjeugdloon de discriminatie erkent en dat hij in plaats van 23 jaar de minimumloonleeftijd wel op 22 jaar wilde stellen. In de wet op het minimumloon is deze mogelijkheid opgenomen. Niet alleen voor 22-jarigen, maar ook voor 21-jarigen. Deze optrekking kan gebeuren als de 'ontwikkelingen van de

CAO's in deze richting tenderen', zelfs zonder dat het parlement er aan te pas komt. Van tendenties is al lang geen sprake meer. De CAO-lonen liggen voor 21- en 22-jarigen en ook voor lagere leeftijdsgroepen ver boven de wettelijke minimumjeugdlonen, boven de oude en de nieuwe. Uitvoerige rapporten hebben dit haarfijn uit de doeken gedaan. Hieruit blijkt overigens opnieuw dat volgens deze wet de CAO's de trend van de loonhoogte aangeven en niet de Van Agt/Albeda-wetten. Jongeren willen als volwaardige mensen worden behandeld. Zij schieten er heel weinig mee op dat zij in plaats van 21 bij 18 jaar meerderjarig worden, maar wat hun lonen betreft pas op 23-jarige leeftijd 'volwassen' worden. Zij zullen niet rusten voordat ook zij meerderjarige lonen krijgen.

Bart Blokzijl

Twee periodes in de geschiedenis zijn nooit precies hetzelfde. Toch worden vaak overeenkomsten gesignaleerd tussen de crisis van de dertiger jaren en die van nu. In het nu volgende artikel wordt dat ook gedaan. De schrijver, Ad Knotter, studeerde aan de Universiteit van Utrecht af in de sociaal-economische geschiedenis op een onderzoek naar de vooroorlogse sociaal-democratische opvattingen over loon en loonstrijd.

Zoals ook nu zo luid te horen is dat werkloosheid met loonsverlaging bestreden

moet worden, zo hoorde men dat ook toen beweren. (Tinbergen bijvoorbeeld vond dit, en op dit moment is hij nog steeds niet van mening veranderd.)

Sinds wanneer was in de SDAP dit geluid te horen? Is de strijd tegen loonstrijd niet een zich afwenden van het reformisme, waarin de loonstrijd toch altijd een belangrijke plaats had?

Wij vroegen Ad Knotter om voor de lezers van P en C de wending van de sociaal-democratie op het gebied van de crisisbestrijding in de jaren dertig te beschrijven.

DE SOCIAAL-DEMOCRATIE EN DE LOONDSTRIJD IN DE JAREN DERTIG

Communisten hadden in de eerste helft van de jaren dertig (en soms nog wel) sterk de neiging crisis en ellende te associëren met vergroting van de actiebereidheid en uitbreiding van de strijd. De crisis van het kapitalisme zou leiden tot steeds fellere, zelfs revolutionaire, klassebotsingen. De sociaal-democratische leiders probeerden deze spontaan uit de crisis voortkomende strijdbaarheid in te dammen, op z'n hoogst voor een beperkte hervormingspolitiek te mobiliseren. Zij — zo redeneerden de communisten — waren de belangrijkste belemmering voor de ontplooiing van de strijd, waartoe de massa van (ook sociaal-democratische) arbeiders zou neigen op grond van haar ervaringen met loonsverlaging en werkloosheid. Sterker: de sociaal-democratie 'ondersteunt actief de aanvallen op de lonen'.¹

Op het gebied van de loonstrijd voerde de CPH een scherpe oppositie tegen de sociaal-democratische vakbondsbestuurders. Er werd een 'Roode Vakbonds Oppositie' (RVO) opgericht, die eigen congressen hield

en een eigen blad uitgaf. Het idee achter de RVO was, dat er een kloof aan het ontstaan was tussen de vakbondsleiding en de massa van leden en niet-leden. Onder invloed van de crisis zou die massa radicaliseren en vatbaar worden voor actie en kritiek op de bestuurders. De RVO moest daarop inspelen. 'De reformistische vakverenigingsleiders moeten als agenten van de ondernemers, ook wanneer zij zich demagogisch als voorstanders van de strijd voordoen, uit deze strijdorganen geweerd worden'.² Door het oprichten van eigen RVO-comité's werd geprobeerd leiding te krijgen of te behouden, ook in die acties, die door het NVV zelf waren georganiseerd, of na het uitbreken ervan werden ondersteund.

Zo'n ultra-linkse vakbondspolitiek kon gemakkelijk tot isolement leiden. Dat toont het verloop van de zeeliedenstaking aan, in september 1932.³ De staking werd uitgeroepen door de bij het NVV aangesloten Centrale Bond van Transportarbeiders (CBT) en de Centrale van Koopvaardij-officieren, omdat deze organisaties niet bereid waren

15% loonsverlaging te accepteren. De RVO hield eigen stakersvergaderingen, waarop alternatieve stakingsleidingen gekozen werden en deed tevergeefse pogingen de staking uit te breiden tot de havenarbeiders. Op 15 september kwam de CBT met de reders overeen, dat de loonsverlaging in een groot aantal bedrijven niet door zou gaan. Een gedeeltelijk resultaat dus. Dit werd bij stemming goedgekeurd met 696 tegen 394 stemmen. In Rotterdam was een meerderheid tegen; daar had de RVO blijkbare reële invloed. In een poging de staking toch door te zetten trok het Amsterdamse RVO-comité de ochtend na de stemming de haven in, maar daar bleek 'dat verraad der bonzen de staking kapot had gemaakt en dat overal gemonsterd werd'.

Een belangrijker rol speelde de RVO in de grote Twentse textielstaking, die duurde van 16 november 1931 tot 5 april 1932. Het NVV wilde aanvankelijk niet tot staking oproepen, omdat 'de confessionele organisaties weigeren om de strijd tegen loonsverlaging aan te binden'.

Het hoofdbestuur van de NVV-textielbond 'De Eendracht' meende, dat dit 'besluit van de christelijke en katholieke organisaties het voeren van strijd onmogelijk maakt'. Maar toen de textielarbeiders, daartoe aangezet door de RVO, toch tot staking overgingen, werd hij wél door het NVV gesteund. Ook toen bleef de RVO optreden als alternatief stakingscomité, met eigen stakersmeetings. Mede door de textielstaking werd er in het jaar 1932 meer sociale strijd gevoerd dan in enig ander jaar van de crisis. Er was ook nog een staking in de strokarton, die — in de diepste crisis! — succesvol werd geleid door de Fabrieksarbeidersbond, en een grote campagne van NVV en SDAP tegen bezuinigingsplannen van de regering op de ambtenarsalarissen en de werklozensteun. Hierbij werden zich ook de in het kader van de RVO opgerichte Werklozen Strijd Comités, die onder andere een bloedig uiteengeslagen demonstratie op Prinsjes-

dag 1932 organiseerden, de 'Roode Dinsdag'.

Opkomst van rechtse stroming

Na 1932 nam de stakingsactiviteit in de bedrijven sterk af, met eigenlijk als enige uitzondering de Tilburgse textielstaking van 1935, die door een RVO-comité werd geleid. Het NVV steunde deze Tilburgse staking — anders dan de Twentse — achteraf niet, en dat was niet toevallig. Het NVV was in die jaren heel anders over de loonstrijd gaan denken, evenals de SDAP. In 1932 was men nog geneigd zelf actie te voeren, dan wel onder druk te ondersteunen, zoals uit de hierboven genoemde voorbeelden blijkt. In het hierna volgende zal blijken, dat de strategie van het NVV in de eerste jaren van de crisis (beperking van de acties) een geheel andere was dan die van de communisten en de RVO (uitbreiding van de acties). Maar tegelijk moet worden opgemerkt, dat de NVV-bestuurders geen 'agenten van de ondernemers' waren, die zich 'demagogisch als voorstanders van de strijd voordoen'. Zij redeneerden vanuit een aantal vooronderstellingen en opvattingen, die weliswaar tot een tweeslachtige houding aanleiding konden geven,⁴ maar die in ieder geval ook een positieve benadering van bepaalde stukken strijd, en *beïnvloeding door actie van onderop mogelijk maakten*. Het is bepaald een verdienste van de CPH en de RVO, dat ze die actie van onderop metterdaad organiseerden. De scherpe bestrijding van de 'NVV-bonzen' was alleen veel te ongenueanceerd, en bovendien erg onverstandig, omdat er in de sociaal-democratie (NVV en SDAP) een rechtse stroming opkwam, die elke vorm van loonactie afwees. Deze stroming kreeg in de periode na 1932 de overhand (ze heeft het trouwens nog steeds), gelijk met het afnemen van de stakingsactiviteit.

Het NVV werd na 1932 'steeds voorzichtiger' schrijven Harmsen en Reinalda.⁵ Zeker, 'de

massale werkoosheid, de dreiging van oorlog en fascisme kweekten angst en berusting',⁶ maar er is ook een ideologische ontwikkeling in de sociaal-democratie, die de lust tot staken negatief beïnvloedde. Zoals een positievere sociaal-democratische opvatting over loonstrijd een factor is in de omvang van het stakingsgedrag vòór 1933.

Als dit juist is, toont het tevens aan, dat een zuiver economische verklaring van de stakingsomvang tekort schiet. Verdieping van de crisis hoeft helemaal niet automatisch te leiden tot meer en fellere acties; en — omgekeerd — ook niet persé tot moedeloosheid en afname van actiebereidheid, zoals een in de sociaal-democratie populaire theorie leert. Zelfs op een economisch verschijnsel als de loonstrijd zijn allerlei politieke en ideologische invloeden werkzaam. De houding van de arbeiderspartijen is één van de belangrijke daarin. Wat dan waren de sociaal-democratische opvattingen over de loonstrijd vóór en na 1932?⁷

Een uitvoerige uiteenzetting over de loonpolitiek van het NVV geeft loondeskundige S. de la Bella in 'Het Volk' naar aanleiding van de Twentse textielstaking. Zijn bedoeling is om opheldering te verschaffen over de strategie van het NVV, en deze te verdedigen tegen het verwijt van de RVO en anderen, dat de houding tegenover loonsverlaging te slap is. De la Bella stelt, dat het NVV onmiddellijk stelling heeft genomen tegen loonsverlaging, omdat 'voor alles moest worden voorkomen, dat de gevolgen der crisis voor een belangrijk deel op de arbeiders werden afgewenteld. (...) Loonsverlaging, vooral in den omvang waarin zij gewenscht wordt (heeft) belangrijke vermindering van koopkracht ten gevolge en (kan) vanuit dit gezichtspunt zeker de oplossing der crisis niet bevorderen. (...) Wanneer hier de werkgevers om beter te kunnen concurreren loonsverlaging nastreven doen zij dit in de verwachting, dat de arbeiders (elders) sterk genoeg zijn om daar de loonsverlaging tegen te houden. Maar de

werkgevers in andere landen spelen hetzelfde spel. Daardoor gaat de voorsprong, die men meende te verkrijgen weer verloren; de concurrentiemogelijkheid is niet ver groot. (...) Krijgen de werkgevers hun zin, dan geven straks de landen met de laagste lonen het internationale loonpeil aan.' Daarom verzet het NVV zich tegen loonsverlaging, 'ook in die gevallen, waarbij een verlaging niet is tegen te houden (...) alleen reeds om te voorkomen, dat de verlaging groter zal zijn dan in de gegeven omstandigheden onvermijdelijk is' en 'om de grens van wat noodzakelijk is zo dicht mogelijk te benaderen'.

Hoewel dus een zekere loonsverlaging noodzakelijk en onvermijdelijk is, kan verzet niet achterwege blijven, om te voorkomen dat de arbeiders onevenredig veel van de crisis te lijden hebben. Het standpunt is 'verzet tegen loonsverlaging overal waar het kan', (...) 'in vormen die liggen binnen het raam der mogelijkheden'. De vorm — alleen onderhandelen of ook staken — hangt af van de verhoudingen in het bedrijf 'die worden bepaald door de bedrijfstoestand, door de kracht van de organisatie mede in verband met de werkloosheid'. Wanneer strijd te geringe kans van slagen heeft 'is het belang der betrokken arbeiders en der arbeidersklasse in het algemeen met een staking niet gediend'. Hoofdzaak is, dat het apparaat van de vakbeweging goed blijft functioneren en de organisatie intact blijft, zodat 'onze kracht economisch en politiek ongebroken blijft. Dan kunnen wij in de naaste toekomst herwinnen, wat onvermijdelijk moest worden losgelaten.'

Deze strategie in een crisis is traditioneel-reformistisch. Ook in de crisis van begin jaren '20 riep het NVV wel op tot acties, om 'dat wat onvermijdelijk is en aanvaard moet worden, zo gering mogelijk te houden', maar ook toen streefde ze ernaar de strijd gedurende de crisis zoveel mogelijk te beperken en te vermijden. De slechte conjunctuur verzwakt de positie van de vakbewe-

ging en maakte het volgens de NVV-leiding noodzakelijk omzichtig te werk te gaan. 'Zonder medewerking van de RK vakcentrale is strijd over de ganse linie tegen loonsverlaging een avontuur. Wij zeggen dus: verzet waar het kan. En daarna zeggen wij: beidt uw tijd.' Dat wil zeggen tot de conjunctuur weer aantrekt. Dan 'zullen wij van de werkgevers hebben terug te halen wat deze ons nu ontnemen'.

In de praktijk heeft dit tot gevolg dat de NVV-bonden alleen tot staking willen overgaan als de confessionele organisaties meewerken. Zonder die medewerking vindt men staken te riskant. De gang van zaken in Twente is een goed voorbeeld van deze politiek. In de strokarton is 90% modern georganiseerd; daarom gaat de Fabrieksarbeidersbond wel tot staking over.

Plan van de Arbeid

De ideologische omslag na 1932 blijkt met name in de vakbondspers. De lonen worden daarin steeds minder in het kader van strijd in de bedrijven, steeds meer in het kader van de economische overheidspolitiek besproken. Het gaat vooral over 'planpolitiek' in het algemeen, en het Plan van de Arbeid in het bijzonder. Dit plan werd in de jaren '34 en '35 opgesteld. Het doel van het Plan was 'ordering van het economisch leven' en koopkrachtverhoging; koopkrachtverhoging echter in een vorm, die niet tot stijging van de bedrijfskosten mocht leiden.

Door geld te lenen op de kapitaalmarkt zouden grote openbare werken gefinancierd kunnen worden. De loonstrijd in de bedrijven werd in feite opgegeven. De historicus Frits de Jong Edz. schrijft hierover: 'Meer dan ooit verbonden met de politieke partij, minder dan vroeger bovendien betrokken in stakingen, werd voor het Vakverbond met de aanvaarding van het Plan van de Arbeid overduidelijk de economische politiek het terrein van zijn voornaamste

activiteit (...).'⁸

Voor J. G. Suurhoff, bureau-medewerker van het NVV, was dit ook theoretisch het geval: 'De populaire opvatting, dat het zwaartepunt van de strijd (van het NVV) behoort te liggen bij actie tegen de ondernemers in de bedrijven zal (...) herzien moeten worden. Vroeger gold, ook in crisisperiodes, de strijd der arbeiders voornamelijk de wijze van verdeling van het maatschappelijk product. Dat kon, omdat de crises niet zo hevig waren, en er dus inderdaad nog altijd een maatschappelijk product overbleef, groot genoeg om de ondernemers ruimte te laten om aan de eischen der arbeiders enige mate tegemoet te komen.'

Maar de mogelijkheden voor verbetering van het levenspeil zijn geringer geworden. De koek is op. De overheid moet ordenend ingrijpen in de produktie. De vakbeweging zal hiervan alle consequenties moeten aanvaarden, ook deze, 'dat bedrijfsordering onontkoombaar leidt tot ordening van arbeidsvoorwaarden en lonen. Een geordend, of wil men "planmatig" bedrijfsleven, verdraagt zich niet met een loonbepaling welke slechts afhankelijk is van de machtsstrijd tussen arbeiders en ondernemers.' 'In de overgangsperiode van het absoluut "vrije" naar het "geordende" bedrijfsleven, een periode, die in verschillende landen reeds is aangebroken (!), zal de vakbeweging het stakingswapen met nog meer omzichtigheid dan tot nu toe is geschied moeten hanteren'.

Eenzelfde ontwikkeling is er in de SDAP, maar op meer economisch-theoretisch terrein. Het officiële standpunt van de SDAP in 1931 en 1932 wordt verwoord door J. W. Matthijsen, partijbestuurder en economisch redacteur van 'Het Volk'. Hij schrijft, dat 'de ondernemers teruggrijpen op het oeroude recept, door de bezittende klasse in tijden van druk steeds toegepast: wentel de lasten af op de niet bezitters'. Daartegen is het 'onze taak de loonstandaard met taai vasthoudendheid te verdedigen tegen de poging hem en hem alleen de dubbelzware crisislast

te laten torsen'. De loonsverlagingen zijn geen bijdrage aan de werkloosheidsbestrijding, want 'op loonsverlaging zonder meer volgt werkloosheid. natuurlijk, want loonsverlaging zonder meer betekent vermindering van koopkracht, dus van consumptie, dus van productie.' 'Loonsverlaging vergroot de werkloosheid, omdat onze industrie grotendeels is aangewezen op de binnenlandse markt.'

Het probleem is echter (zoals bekend): hoe moet dit betaald worden? Volgens Matthijssen kan behoud van koopkracht niet gefinancierd worden uit het winstaandeel. 'Men mag zich niet op het dividend van zeer enkele ondernemingen in uitzonderingspositie blind staren. De loonsverhoging moet van productievermeerdering, dat is door rationalisatie van de bedrijven en betere organisatie van het bedrijfscomplex komen.' Loonsverlaging kan onvermijdelijk en aanvaardbaar worden als de produktie daalt, maar dan alleen op basis van strijd. Verzet tegen elke loonsverlaging is geboden, om te voorkomen, dat er een onevenredig groot deel van de produktiedaling op de arbeidersklasse wordt afgewenteld en dat zij een 'eenzijdig offer' opgelegd krijgt. Dit verzet is bovendien noodzakelijk om de binnenlandse markt in stand te houden, maar volgens Matthijssen slechts mogelijk omdat hij verwacht dat de ondernemers een uitweg kunnen vinden in alternatieve kostprijzverlaging door rationalisatie.

Ook dit is een traditioneel reformistisch standpunt, dat heel zuiver weergegeven wordt met het volgende citaat uit de jaren '20: De ondernemers streven naar verlaging van de productiekosten, teneinde daardoor goedkoper te kunnen voortbrengen en sterker te staan in de internationale concurrentiestrijd', maar 'loonsverlaging van grote groepen van loontrekkenden betekent ook vermindering van koopkracht, waardoor weer andere bedrijfstakken worden getroffen'. Dit dilemma is alleen op te lossen, als de ondernemers hun productiekosten niet meer verlagen door loonsverlaging, maar

door 'het aanbrengen van technische verbeteringen, het invoeren van arbeidsbesparende machines, kortom door het verbeteren van de organisatie van den arbeid.'

Geen loonstrijd meer

Zowel op het punt van de koopkracht als op het punt van de rationalisatie wordt Matthijssen gekritiseerd door de dan nog jonge maar wel al actieve Tinbergen. Deze schrijft: 'Het denkbeeld is nogal eens verkondigd, zo hier te lande door redakteur M. van het Volk, dat loonsverlaging geen middel tegen werkloosheid zou zijn (...). Dit nu lijkt me in het algemeen onjuist (...). Het is toch niet te betwijfelen, dat bij lagere reële lonen produktie nog lonend wordt, welke het anders niet zou zijn (...). Dit lonend worden van de produktie bij lagere reële lonen is nog te sterker het geval, wanneer men te doen heeft met een land, dat sterk op de uitvoer is aangewezen, omdat de koopkracht van het eigen land op de afzet van de uitgevoerde produkten geen invloed heeft.' Bovendien houdt de hoge-lonen-theorie geen rekening met een niet-materieel verschijnsel in de crisis: het 'gebrek aan vertrouwen'. 'De ondernemers zouden voorshands slechts bemerken, dat ze meer aan loon te betalen zouden hebben, dus nog minder rendabel zouden produceren. De vermeerderde koopkracht zou niet dadelijk merkbaar worden voor hen (...). En dat zou hen tot het inzicht brengen, dat ze de produktie nog verder zouden hebben in te krimpen. Het is zeer de vraag of dus het middel (...) het resultaat zou hebben, dat zijn verdedigers er van verwachten.'

Het wordt anders, 'wanneer de gemeenschap op alle lonen tijdelijk een toeslag betaalde, *zonder dat de ondernemersklasse daar iets voor te betalen had*'. Dan zou 'de stimulerende werking daarvan duidelijker en ongestoorder (...) worden bemerkt door de ondernemers, en (zouden) dezen er wel geen bezwaar tegen hebben (...). Maar dit

zou niets anders betekenen dan inflatie.' Een vorm van koopkracht, die meer resultaat belooft, en ook heeft gebracht is die van het in dienst nemen van werklozen door openbare lichamen, waavor wordt geleend, of eventueel geld wordt gecreëerd.

Door de uitvoering van grote openbare werken van produktieve aard kunnen arbeiders tewerkgesteld worden en koopkracht gegenereerd, zonder dat de winsten daardoor bedreigd worden. Dat was ook de kern van de crisisbestrijding van het Plan van de Arbeid. Opnieuw blijkt, dat het plan en de planpolitiek als alternatief voor de loonstrijd functioneerde.

Een ander alternatief voor Matthijssens handhaving van de koopkracht ziet Tinbergen in werktijdverkorting zonder uurloonverhoging. Dit betekent dus verlaging van het weekloon van de werkenden en is 'een daad van solidariteit van werkenden tegenover werklozen', omdat het beschikbare werk evenwichtiger wordt verdeeld. Het betekent het aanvaarden van de gevolgen van de loonpolitiek der vakbeweging, omdat het hooghouden van de lonen leidt tot versnelde rationalisatie, 'welke bij een gegeven kapitaalvoorraad het aantal arbeidsplaatsen beperkt'. De verhoging van het loonpeil na de eerste wereldoorlog 'betekende voor de bezittende klasse een belangrijk nadeel en de verdediging die deze ertegen vond was het middel van de versnelde rationalisatie, welke de enige wijze betekende om uit de bedrijfsinkomsten de hogere lonen te betalen.'

Tegenstelling actieven en niet-actieven

Maar door rationalisatie ontstond werkloosheid, die alleen bestreden kan worden door investeringen in nieuwe produktiemiddelen, die de ontslagen arbeiders met een even hoge produktiviteit als hun collega's doen werken. Door de rationalisatie moet per tewerkgestelde arbeider veel meer kapitaal

aan machines worden uitgegeven. maar dat kapitaal is er niet, juist door de hoge lonen. Door het verzet tegen loonsverlaging en het op peil houden der lonen door de CAO's kan de werkloosheid veel minder soepel verdwijnen. Daardoor wordt 'de malaise gedragen door een deel van de bevolking, dat er sterk onder lijdt (de werklozen), terwijl een ander deel er niets van merkt. Men zou zich nu kunnen indenken, dat regulering van de werkgelegenheid geschiedde door de werktijd (...) enigszins daarnaar te regelen.' Dat zou betekenen, 'dat naast de loonpolitiek van de vakbeweging een bewust verdelen plaats had van de beschikbare arbeid door hetzij de arbeidsdag in te krimpen, hetzij de vakanties er naar te regelen. Dit zou weliswaar de positie van hen, die anders een normale werktijd zouden gehad hebben verslechteren', maar daar tegenover staat meer kans op werk voor de werklozen. Op grond van de redenering, dat er voor meer werk meer winst nodig is, is er volgens Tinbergen dus sprake van een tegenstelling tussen actieven en niet-actieven, en moet de arbeidersbeweging een keuze maken tussen meer loon of meer werk. Verdeling van de beschikbare arbeid met een 'solidariteitsoffer' wordt daarom door hem als de specifieke socialistische korte termijn maatregel tegen de werkloosheid beschouwd, en als alternatief voor Matthijssens strijd voor de koopkracht van de lonen ingebracht. Loonstrijd wordt door Tinbergen als een negatief, zelfs on-socialistisch verschijnsel beschouwd. Het begrip loonstrijd wordt vervangen door 'opkomen voor de zwakken'.

Over de vakbeweging in het algemeen schrijft Tinbergen: 'De vakverenigingspolitiek, welke een voortzetting is uit de tijd toen iedere verhoging van het loon goed en doelmatig was, (is) in een nieuw stadium gekomen, waarin nieuwe richtlijnen nodig zijn. (...) Deze nieuwe richtlijnen, welke in de arbeidersbeweging langzamerhand reeds worden uitgestippeld houden bijvoorbeeld in, dat de onderlinge verhouding der lonen

in het oog gehouden moet worden door de centrale instanties van de vakbeweging, en verder, dat niet alleen rekening moet worden gehouden met het loon der werkenden, maar eveneens met de gevolgen van dat loon voor de werklozen.' Zo'n vakbondspolitiek wordt tot op de dag van vandaag door de FNV in praktijk gebracht. En dat niet alleen: in de naoorlogse periode was de consequentie van deze redenering voor Tinbergen en de PvdA een geleide loonpolitiek.

In de SDAP-geschiedschrijving wordt veel gesproken over 'de vernieuwing van het socialisme' in de jaren '30, onder invloed van De Man, Banning en anderen, die na de oorlog tot de vorming van de Partij van de Arbeid leidde. Men bedoelt dan vernieuwing op levensbeschouwelijk en maatschappelijk terrein (het zogenaamde personalistisch socialisme en het 'afzweren' van klassenstrijd). In het algemeen ging het hierbij om een reactie van een nieuwe generatie op het feitelijk mislukken van de min of meer traditionele reformistische strategie, die 'al in de jaren '20 op teveel incompatibele feiten was gestuit om geheel onweersproken te blijven'. Onder druk van de rechtervleugel kwam toen in de loop van de jaren '30 een ideologische en politieke heroriëntatie tot stand. Deze heroriëntatie deed zich ook op het terrein van het economisch denken voor, en even fundamenteel. Met zijn kritiek op Matthijssen bestreed Tinbergen namelijk een denktraditie die terugging op Bernstein zelf, de grondlegger van het reformisme.⁹ In die denktraditie kunnen de lonen niet verhoogd worden ten koste van de winst. Het is economisch niet mogelijk de verdeling van het produkt over de klassen te wijzigen ten gunste van het loon. Daarom is loonsverhoging niet mogelijk als de produktie stagneert en is loonsverlaging onvermijdelijk als de produktie daalt. Maar meestal kunnen loonsverhogingen opgevangen worden door stijging van de arbeidsproductiviteit, dat wil zeggen door evenredige verlaging van de produktiekosten door

verbetering in het arbeidsproces, investering in arbeidsbesparende machines, rationalisatie.

In al deze gevallen is loonstrijd nodig om 'te verhinderen, dat het winstpercentage stijgt ten koste van het loonpercentage', en te voorkomen dat de loonsstijging bij de produktiviteitsstijging achterblijft. Tegelijk stimuleert de strijd voor hoger loon de invoering van arbeidsbesparende machines, waarmee de afgedwongen loonsverhoging vervolgens weer gefinancierd kan worden. Op die manier vervult een gestadig opwaartse druk op het loonpeil in de ogen van de Bernsteinianen een belangrijke rol bij de ontwikkeling van de industrie en de groei van de economie.

Bernsteins theorie veronderstelt in feite overwegend groeiende produktie en stijgende arbeids-productiviteit; een vrijwel permanente hoogconjunctuur dus. In een crisisperiode is tijdelijke achteruitgang onvermijdelijk, maar in de snel te verwachten opleving kan de strijd voor hogere loon weer succesvol ter hand worden genomen. De strategie van het NVV en de theorie van de SDAP waren tot 1932 op deze verwachting gebaseerd. De la Bella dacht *'in de naaste toekomst (te) herwinnen, wat onvermijdelijk moest worden losgelaten'*; Matthijssen bepleitte het verdedigen van het loonpeil *'in de komende maanden'*, in de veronderstelling dat er daarna weer lucht zou komen. Naarmate nu de crisis voortduurde werd deze benadering minder geloofwaardig. Van een opleving was immers in het geheel geen sprake.

Kritiek op dit optimisme was aanvankelijk vooral van links gekomen, niet alleen van de CPH, maar ook van de linkervleugel van de SDAP (de latere OSP). De linkse kritiek kon echter onvoldoende invloed verwerven. De linkse oppositie in de SDAP werd in 1932 geroyeerd. In die situatie, waarin de traditionele antwoorden op de crisis niet meer voldeden en de linkse kritiek daarop geïsoleerd was, kwam er ideologische ruimte voor de kritiek van de rechtervleugel en

aanhang voor Tinbergens alternatieve opvatting over de lonen en de crisis, namelijk dat vasthouden aan het verworven loonniveau het herstel remt en de crisis verlengt. In het Plan van de Arbeid vindt men dan een nieuw antwoord op de crisis, waarin deze kritiek verwerkt is.

Meer winst en minder loon

De overwinning van de rechtervleugel betekende een breuk van structurele aard in de sociaal-democratische ideologie op het gebied van de loonstrijd. In de Bernsteiniaanse versie is loonstrijd nodig om te verhinderen dat de loonstijging bij de produktiviteitsstijging achterblijft, omdat anders het winstpercentage stijgt ten koste van het loonpercentage. Volgens Tinbergen zou stijgende produktiviteit juist noodzaken tot een ongunstiger verhouding tussen loon en winst, omdat er per arbeider meer kapitaal vrijgemaakt moet worden voor de aankoop van meer machines.

Deze 'Tinbergiaanse' wending weerspiegelt een reëel verschijnsel in de ontwikkeling van het kapitalisme, dat in de crisis van de jaren dertig op scherpe wijze aan het licht trad en dat door Marx geanalyseerd werd in het derde deel van *Das Kapital*.¹⁰ Ik bedoel de zgn tendentiële daling van de winstvoet. Dat wil zeggen, dat de verhouding tussen gemaakte winst en in machines geïnvesteerd vermogen daalt naarmate het geïnvesteerde vermogen groeit ten opzichte van het aantal tewerkgestelde arbeiders. Of andersom: omdat er in arbeidsbesparende machines geïnvesteerd is, zijn er per arbeider meer machines en is de winst lager ten opzichte van het geïnvesteerde kapitaal. Als we er van uitgaan dat de winst per arbeider gelijk blijft tenminste.

Eén van de manieren om deze daling van de winstvoet tegen te gaan is dan ook: meer winst per arbeider en verslechtering van de verhouding tussen winst en loon. En dit is precies wat Tinbergen voorstelt. Hij bepleit

in feite een aanpassing van de eisen van de arbeidersbeweging aan deze structurele ontwikkeling vanuit het standpunt van de grote kapitaalintensieve industrie. De grote industrie probeert door investeringen in nog meer arbeidsbesparende machines haar positie op de internationale markt te verstevigen.

Daarvoor is meer winst nodig en minder loon. Het levert meer winst op en minder werk. Het belang van de arbeidersklasse is allereerst gediend bij uitbreiding van de binnenlandse markt. Dat betekent niet alleen hoger loon, maar ook meer werk, omdat bij de voorziening van consumptiemiddelen een uitgebreide arbeidsintensieve nijverheid betrokken is.

De illusie van de Bernsteinianen was, dat deze belangen uiteindelijk gelijk bedeed en verzoend konden worden. De arbeidersklasse had slechts te zorgen, dat ze er niet te bekaaid afkwam. Als het moest door middel van strijd, als het kon zonder. In de crisis van de jaren '30 werd duidelijk dat deze belangen niet te verzoenen zijn. Tinbergen doorzag: er moeten keuzes gemaakt worden. Het tragische voor de arbeidersbeweging was, dat hij de verkeerde keuze maakte. In de periode na de oorlog zou dat een uitermate schadelijke uitwerking op de sociaaldemocratische vakbonds- en regeringspolitiek hebben.

Ad Knotter

Noten

1. P. de Groot, *Het roode tegenoffensief* (Amsterdam, 1931) p. 2. Geciteerd bij Ger Harmsen/Bob Reinalda, *Voor de bevrijding van de arbeid. Beknopte geschiedenis van de Nederlandse vakbeweging* (Nijmegen, 1975) p. 184.
2. Uit: 'Besluiten van het eerste congres van de Roode Vakbewegings Oppositie.' Geciteerd bij Harmsen/Reinalda, p. 185.
3. Ik ga wat dieper op deze niet zo belangrijke staking in, omdat zowel Harmsen/Reinalda als De Groot ten onrechte beweren, dat de RVO 'vooraan ging' (Harmsen/Reinalda, p. 192), dan wel 'een hoofdrol speelde' (Paul de Groot, *De dertiger jaren I (1930-1935)*, Amsterdam, 1965, p. 104. Mijn verslag is gebaseerd op de in het Gemeente-archief

- van Amsterdam aanwezige persdocumentatie (onder 'Algemene stakingen' 1932).
4. Najaar 1932 organiseerden SDAP en NVV een grote betoging tegen de bezuinigingsplannen - Welter, onder andere op de ambtenarensalarissen. In datzelfde najaar aanvaardden SDAP-raadsleden in diverse steden loonsverlaging voor het gemeentepersoneel. Ondanks grote beroering in de partij werd deze handelwijze in het PB goedgekeurd. Een belangrijke rol speelde hierbij de Haagse wethouder Drees. Vgl. H. van Hulst, A. Pleysier, A. Scheffer, *Het Roode Vaandel* volgen wij. *Geschiedenis van de SDAP, 1880-1940*, Den Haag, 1969.
 5. Harmsen/Reinalda, p. 192.
 6. Harmsen/Reinalda, p. 186.
 7. Wat volgt is gebaseerd op een artikel, dat ik maart 1980 publiceerde. (Sociaaldemocratische opvatting van loon en loonstrijd in Nederland (1918-1940). In: *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 17, maart 1980, p. 3-44). Daarin is ook de herkomst van de citaten te vinden.
 8. Fr. de Jong Edz., *Om de plaats van de arbeid. Een geschiedkundig overzicht van het ontstaan en de ontwikkeling van het NVV*, Amsterdam, 1956, p. 247.
 9. Bijvoorbeeld: Ed. Bernstein, *Gibt es Grenzen der Lohnsteigerung?* In: *Sozialistische Monatshefte* 1911, Band I, p. 165-175.
 10. Karl Marx, *Das Kapital* III, hoofdstuk 14 (MEW p. 242).

'De PvdA is in toenemende mate haar gehele politiek gaan afstemmen op een mogelijke nieuwe coalitie met de confessionelen, zodat het verschil voor velen nog maar moeilijk waarneembaar is. Bovendien wijken de sociaal-economische concepties die de leiding van de PvdA tijdens en na het kabinet-Den Uyl hanteert slechts gradueel en zeker niet principiëel af van die van de regering-Van Agt/Wiegel: beide zijn ze gebaseerd op matiging van de lonen en een afremming van de groei van de collectieve uitgaven — de verschillen gaan over de mate waarin dat moet gebeuren.

In deze omstandigheden biedt de PvdA — en dit geldt tot op zekere hoogte ook voor de FNV — nauwelijks meer reëel perspectief voor de grote groepen mensen die zich op welke wijze dan ook verzetten tegen het crisisbeleid van de confessioneel-liberale regeringsmeerderheid.

De PvdA zou in theorie moeten steunen op de sociale beweging die zich tegen het wanbeleid van de regering-Van Agt keert, maar in de praktijk zien we maar al te vaak het omgekeerde gebeuren. De PvdA, die staatspartij is zonder de macht over de staat uit te oefenen, komt keer op keer in botsing met krakers, milieu-activisten en arbeiders.¹

NIET BIJ PUINRUIMEN ALLEEN

In het debat over het realiseren van een progressieve meerderheid in ons land speelt de positie van de Partij van de Arbeid en de vakbeweging een belangrijke rol. Beide organisaties, die elk op eigen wijze een wezenlijke plaats in de arbeidersbeweging van ons land innemen, lijken er echter moeilijk toe te komen om een strijdbaar en inspirerend alternatief te formuleren voor de crisispolitiek van het kabinet-Van Agt/Wiegel. Al weer enkele maanden geleden verscheen bij uitgeverij Van Gennep 'Niet bij puinruimen alleen',² een bundel opstellen onder redactie van John Huijge, Siep Stuurman en Luuk Wijmans over 'economische crisis en socialistische politiek', zoals de ondertitel luidt. Het citaat waarmee deze recensie aanvangt mag kenmerkend heten voor het sombere beeld dat de auteurs van dit boek van de toestand in de PvdA en de FNV hebben.

Als kernproblemen noemen ze allereerst dat door de Nederlandse sociaal-democratie geen werkelijk antwoord geboden wordt op de kapitalistische crisis. Er zijn wel aanzetten,

zeggen zij, maar de hoofdlijn blijft vooralsnog matigen en bezuinigen. Hun tweede kritiekpunt betreft een gebrek aan machts-politiek denken naast een te groot vertrouwen in de ideologie van klassensamenwerking. Daarbij wordt als zwakste element in de sociaal-democratische strategie genoemd dat er geen heldere visie is op het vraagstuk van de staatsmacht. Siep Stuurman: 'Er worden allerlei voorstellen ontwikkeld voor een andere economische politiek, de staat moet dit doen en de staat moet dat doen. Maar over het klasse-karakter van de staat wordt niet gesproken.'³

Een ander euvel is de sterke gerichtheid van de PvdA op parlementaire verhoudingen, waarbij buitenparlementaire acties in veel gevallen als hinderlijke en storende factoren worden gezien voor de aanvaardbaarheid als regeringspartij samen met het CDA. Titia Bos wijst in het door haar geschreven gedeelte op het voorbeeld van de Rooie Vrouwen. 'Deze vormen enerzijds een pressiegroep van de vrouwenbeweging binnen de PvdA, maar zijn anderzijds het apparaat

waarmee de PvdA greep probeert te krijgen op de vrouwenbeweging.⁴ Gezien de wijze waarop in deze partij wordt omgesprongen met belangrijke eisen voor vrouwenbevrijding als de vijf-urige werkdag en abortus uit het strafrecht, wordt de positie van de Rooie Vrouwen 'bijzonder pijnlijk'.⁵ Aldus Titia Bos die zelf overigens lid is van de PSP. Elders in de bundel komen de (door PvdA-burgemeester Polak tegen krakers ingezette) tanks in de Vondelstraat en de (niet door FNV of PvdA gesteunde) Rotterdamse havenstaking ter sprake. Samenvattend: 'Door zich in vele gevallen te keren tegen buitenparlementaire bewegingen *verzwakt* de sociaal-democratie de enige maatschappelijke macht waarop een socialistische politiek überhaupt kan bouwen'.⁶

Tegenstrijdigheden

'Niet bij puinruimen alleen' legt een sterke nadruk op de rol die de sociaal-democratie speelt en op hoe die volgens de schrijvers zou moeten veranderen. Als rechtvaardiging voor het niet ook in bespreking nemen van de posities van de andere linkse partijen bezigt men het argument dat de sociaal-democratie de 'hoofdstroom van de arbeidersbeweging'⁷ zou zijn. Gezien het juist onder actieve delen van de arbeidersbeweging zo omstreden karakter van de sociaal-democratische politiek een beoordeling die echter niet zonder problemen is. Eerder stelde Siep Stuurman in zijn studie 'Kapitalisme en burgerlijke staat'⁸ dat de PvdA ideologisch en ook qua samenstelling na 1945 in plaats van een arbeiderspartij steeds meer een partij van de 'nieuwe middenklasse' geworden is.⁹ Aan de ene kant, meende hij toen ook, behartigen de sociaal-democratische vakbonden en partijen een aantal reële belangen van de arbeiders, maar 'naar beneden toe functioneert de sociaal-democratie als ideologisch apparaat, waardoor een specifieke vorm van burgerlijke ideologie onder de massa van

de arbeiders gehandhaafd kan worden'.¹⁰ Blijkbaar is de sociaal-democratie beter als een vat vol stromingen en ideologische tegenstrijdigheden aan te duiden in het spanningsveld tussen arbeidersbeweging en burgerlijke zienswijzen, dan met de simpele en pretentieuze kwalificatie die nu gebezigd is. Bruikbaar lijkt in dit verband de stelling van Luuk Wijmans aan het slot van zijn bijdrage over de ontwikkeling van SDAP tot de huidige PvdA: 'De sociaal-democratie rondom 1980 is zo immobiel en zonder élan, omdat tegengestelde strategieën elkaar neutraliseren, waardoor een keuze uitblijft'.¹¹ In ieder geval legt zo'n benadering de vinger op de cruciale vraag in hoeverre de PvdA zelfstandig de (ideologische) kracht kan opbrengen die nodig is om in ons land de weg naar democratische machtsvorming in te slaan. Of dat daarvoor — ook vanuit de PvdA gezien — progressieve samenwerking met anderen onontbeerlijk moet worden geacht.

Al wordt aan dergelijke belangrijke politiek-organisatorische aspecten van machtsvorming van de arbeidersbeweging voorbijgegaan, wel dragen de auteurs een reeks visies en inzichten aan voor de discussie over de inhoud van zo'n alternatief. Ingehaakt wordt daarbij op verlangens die geuit worden in sociale bewegingen als de vakbeweging, de vrouwenbeweging, de milieubeweging, de kernenergiebeweging en de kraakbeweging. Noodzakelijk is dat die bewegingen hun zelfstandigheid behouden, wordt daaraan toegevoegd, terwijl het voor de strategie van een politieke partij anderszijds ook niet voldoende is naar die sociale bewegingen te verwijzen. Nodig is het een globale strategie te formuleren, een concrete weg om het socialisme in ons land te bereiken.

Vakbondsdemocratie

In dit opzicht zijn de verschillende bijdragen in de bundel nogal uiteenlopend. In een

bespreking van het 'economendebat' in de PvdA (dat gelijk maar 'maatgevend'¹² wordt genoemd voor de discussie buiten die partij) blijft Arnout Weeda bijvoorbeeld aan de uiterst voorzichtige kant. Terecht waarschuwt hij voor 'eenzijdige fixatie' op loonmatiging. Een oplossing van de economische problemen in ons land moet integendeel primair gezocht worden in een gerichte 'herstructurering'.¹³ Maar hoe de structuur van de economie en het bedrijfsleven er thans bij benadering uitzien, wát daaraan geherstructureerd moet worden en welke aanpak vereist is ten aanzien van de dominerende positie van de grote concerns en banken, blijft onaangeroerd. Nog beperkter is het gedeelte, waarin Hans Keman de sociaal-democratie vanuit een internationale context tracht te doorgronden. De enge begrenzingsen en 'smalle marges' van de sociaal-democratische leiders weet hij nauwelijks te overschrijden. Aanzienlijk interessanter is daarentegen het stuk van Folkert Catz, Dick van der Laan en Ruud Vreeman over het vakbondswerk in de bedrijven. Uitvoerig citeren ze daarbij brieven en publicaties van vakbondskaderleden, die evenzovele noodkreten zijn over de schrille uitbuiting waaraan de werkers bloot staan. Het voert hen tot krachtige

conclusies hoe het werkgelegenheidsbeleid van de vakbeweging — in aansluiting op de ideeën onder de vakbondsleden zelf — nader toegepast en uitgewerkt moet worden op het niveau van het afzonderlijke bedrijf. Naar zij vaststellen zal die oriëntatie ook 'hoge eisen stellen aan de werking van de vakbondsdemocratie'.¹⁴ Dat de schrijvers, die alle drie medewerker van de Industriebond FNV zijn, echter rond dit vraagstuk een enorme omzichtigheid aan de dag leggen, kan moeilijk onopgemerkt blijven. Te meer omdat op dit punt juist in het centrale bondsbeleid zelf de grootste belemmeringen lijken op te treden voor vernieuwing van het beleid.

Race tegen de tijd

Fundamenteel is tenslotte de bijdrage van John Huige over de mogelijkheid van een socialistische planningspolitiek. Net als Siep Stuurman beschouwt hij die als kernpunt in de weg naar verandering van machtsverhoudingen en bestrijding van de crisis. John Huige: 'Planning is het geheel van doelbewuste richtinggevende activiteiten om te komen tot een *grotere democratische controle* op de sociale en economische

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

H. Hoekstra, voorzitter van de CPN;

I. Brouwer, advocate, lid van het partijbestuur van de CPN, lid van het dagelijks bestuur van het CPN district Groningen;

G. Salemink, arts;

B. Blokzijl, fotozetter, lid van het Amsterdamse districtsbestuur;

A. Knotter, historicus, werkzaam bij het gemeente-archief van Amsterdam;

W. Schoutendorp, econoom, redacteur bij dagblad De Waarheid.

ontwikkeling van de maatschappij'.¹⁵ Deze planning veronderstelt daarbij aan de ene kant een reeks doelen en instrumenten van de centrale overheid om de richting van de economie te kunnen beïnvloeden. Maar, betoogt Huige, 'omdat niet verondersteld mag worden dat de politieke situatie op korte- of midden-lange termijn zodanig is dat de centrale overheid zich de noodzakelijke sturingsinstrumenten kan toeëigenen en om te voorkomen dat planning in de centralistische fase blijft steken, is de tweede poot: planning als proces noodzakelijk'.¹⁶ Deze 'planning als proces' veronderstelt een effectieve mobilisatie van de vakbeweging en andere betrokken groeperingen die nu tegen Bestek '81 actief zijn. Om een zo groot mogelijke consensus onder de bevolking te bereiken in de vorming van een nieuw 'machtsblok' en ook als tegenmacht tegen bureaucratisch centralisme. 'Een stabiele linkse meerderheid die gedurende meerdere zittingsperioden van het parlement in staat is in alle rust een planningsstelsel op te bouwen is vooralsnog niet te verwachten. Overheden kunnen echter door gemobiliseerde bevolkingsgroepen gedwongen worden planmatige maatregelen te nemen.'¹⁷

Tegenover de 'enorme werkloosheid, de discriminatie, de kernenergieproblematiek, de bewapeningswedloop en het vraagstuk van de Derde Wereld, zegt John Huige, is de opzet van een dergelijk planningsmodel geen vingeroefening voor salonsocialisten, maar een race tegen de tijd'. 'Niet bij puinruimen alleen' is zonder meer een behartigenswaardige bijdrage aan de discussie over hoe samen op deze weg verder te komen.

Wim Schoutendorp

NOTEN:

1. p. 11 (Siep Stuurman)
2. Niet bij puinruimen alleen: economische crisis en socialisme in Nederland, redactie

PARTIJDOCUMENTEN

PCE dankt voor solidariteit CPN

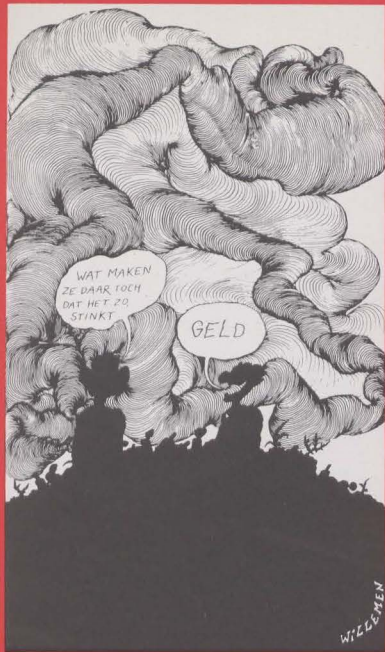
Het centraal comité van de Spaanse communistische partij heeft het partijbestuur van de CPN telegrafisch dank gezegd voor de betoonde solidariteit tijdens de staatsgreppoging.

Het telegram luidt: 'Waarde kameraden, het centraal comité van de communistische partij van Spanje bedankt jullie voor de blijken van solidariteit die wij hebben ontvangen naar aanleiding van de mislukte staatsgreep. Wij hernieuwen onze gevoelens van vriendschap en brengen jullie onze broederlijke groeten. Centraal comité van de communistische partij van Spanje.

Uit: De Waarheid van 28 februari 1981.

John Huige, Siep Stuurman, Luuk Wijmans. Verder bijdragen van: Folkert Catz, Dick van der Laan, Ruud Vreeman, Arnout Weeda, Titia Bos en Hans Keman — 316 blz., Amsterdam, 1980, Van Genep, f. 34,50.

3. p. 106 (Siep Stuurman)
4. p. 236 (Titia Bos)
5. p. 227 (Titia Bos)
6. p. 109 (Siep Stuurman)
7. p. 11 (Siep Stuurman)
8. Kapitalisme en burgerlijke staat: een inleiding in de marxistische politieke theorie, Siep Stuurman — Amsterdam, SUA, 1978.
9. idem, p. 168 e.v.
10. idem, p. 347
11. Niet bij puinruimen alleen, p. 71 (Luuk Wijmans)
12. p. 180 (Arnout Weeda)
13. p. 181 (Arnout Weeda)
14. p. 170 (Folkert Catz, Dick van der Laan, Ruud Vreeman)
15. p. 248 (John Huige)
16. p. 249 (John Huige)
17. p. 247 (John Huige)

verschenen bij
Pegasus:

KEES WILLEMEN- POLITIEKE TEKENINGEN

Kees Willemen stelde dit boek samen uit zijn in de loop der jaren in *De Waarheid*, soldaten- en studentenbladen verschenen cartoons.

128 pag. inclusief inleiding en index, f 21,—.

Uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25, 1017 NT Amsterdam

Henk Hoekstra

OP ZOEK NAAR NIEUWE WEGEN

*Het Nederlandse communisme
in een bewogen periode*

Gebonden f 20,—, paperback f 15,—.

Verkrijgbaar in de erkende boekhandel en bij Pegasus,
Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231138,
Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322.

**Bij Pegasus
verschijnt
binnenkort**

Vrouwenarbeid -nachtwerk?

José Siersema over arbeids- bescherming en emancipatie

De schrijfster gaat in dit boek grondig na, welke overwegingen er zijn in de discussie over het mogelijk opheffen van het verbod op nachtarbeid voor vrouwen.

Met als uitgangspunt: 'Bevordert de afschaffing van de beschermende bepalingen voor vrouwen en vooral de opheffing van het verbod op nachtarbeid de emancipatie van vrouwen?', onderzoekt zij de redenen voor het indertijd invoeren van deze bepalingen aan de hand van een historisch overzicht, waarbij ook de discussie over deze kwestie in de

vrouwenbeweging in die tijd aan de orde komt.

Uitgebreid gaat de schrijfster in op de effecten van ploegenarbeid en in het bijzonder behandelt ze de gevolgen die nachtarbeid en ploegendienst voor vrouwen hebben.

Het boek wordt besloten met een aantal belangwekkende conclusies. 'Vrouwenarbeid - nachtwerk?' is de eerste omvangrijke onderbouwde studie in ons land over dit vraagstuk en daarom onmisbaar in de discussies rond deze kwestie én in de algemene discussies over de emancipatie van de vrouw.

Deze uitgave verschijnt maart 1981.

verkrijgbaar bij de erkende boekhandel

POLITIEK EN CULTUUR

De Kamerverkiezing

Marcus Bakker

**Klassenstrijd en
arbeidsorganisatie**

Hugo Kijne

Tinbergens plan

Pim Juffermans

**Bouwen in de
jaren vijftig —
een speurtocht**

**De CPN en de
homobeweging**

Dik de Boef

Trotsky in 1905

Otto v.d. Haar

Kunst en politiek

Dik Verhaar

**Stalinisme en
destalinisatie**

Marianne Braun

POLITIEK EN CULTUUR

Maandblad van de CPN

41e jaargang, nr. 6
juni 1981

REDACTIE:

K. Bakker
M. Bakker (hoofredacteur)
M. Braun
S. v.d. Helm
J. Mets
D. Oudenampsen
S. Schreuders
D. Verhaar
W. Warmerdam (redactie-secretaris)
B. IJzerman

Verschijnt maandelijks bij
uitgeverij Pegasus,
Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam
tel. 231138

Ons gironummer is 447416

De abonnementsprijs is f 26,25 per jaar
Studentenabonnement f 22,50 per jaar
Een los nummer kost f 3,25 en is te
bestellen door f 6,25 (incl. porto) over
te maken op postgiro 447416 t.n.v.
uitgeverij Pegasus, met vermelding
van het gewenste nummer.

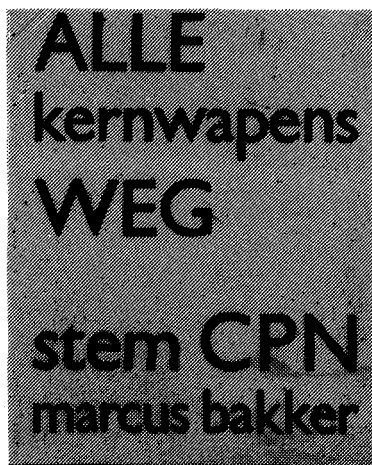
Correspondentie over betaling en verkoop
s.v.p. zenden aan de administratie P en C,
p/a uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam.

Alle correspondentie over de inhoud te
richten aan de redactie van P en C,
Prinsengracht 473, 1017 GN Amsterdam,
tel. 262565

IN DIT NUMMER:

- Marcus Bakker
DE TWEDE KAMER-
VERKIEZING 209
- Hugo Kijne
KLASSENSTRIJD EN
ARBEIDSORGANISATIE 211
- Pim Juffermans
TINBERGENS WERELD-
WERKGELEGENHEIDS-
PLAN 215
- Projectgroep
BOUWEN ANNO VIJFTIG:
EEN STIJL? 221
- Otto v.d. Haar
WAT DOET TROTSKY
IN 1905? 234
- Dik de Boef
DE CPN EN DE
HOMOBEWEGING 237
- Dik Verhaar
KUNST EN POLITIEK
'70 - '80... EN NU 243
- Marianne Braun
STALINISME EN
DESTALINISATIE 246
- PARTIJDOCUMENTEN 251
- UITSLAG TWEDE
KAMERVERKIEZING 219

De verkiezingen zijn voorbij, de kabinetsformatie is inmiddels in gang gezet. Voor meer dan een eerste reactie is in dit nummer van Politiek en Cultuur geen gelegenheid. Het belangrijkste resultaat van de stembus is, dat de bestaande regeringscoalitie door een verlies van 3 zetels (2 bij de VVD en één bij het CDA) in de minderheid is geraakt. Daarmee is de basis voor een nieuw kabinet-Van Agt/Wiegel in feite weggefallen. Theoretisch kunnen CDA en VVD terugvallen op de steun van 3 kleine confessionele partijen met samen 6 zetels, maar de kans dat het CDA als geheel — en trouwens ook de liberalen in hun totaliteit — daar aan willen moet gering worden geacht.

De Tweede Kamer-verkiezing

Links van de bestaande regeringscombinatie is het aantal zetels met 3 toegenomen. De CPN won een zetel, de PSP 2, de PvdA verloor er net zoveel als D'66 won, namelijk 9. Een progressieve meerderheid van deze partijen gezamenlijk is er dus niet gekomen. De hoofdschuld daarvan ligt zonder twijfel bij D'66 en de PvdA. Als men de opiniepeilingen zelfs maar een gering gewicht toekent, dan ziet men hoe de aanhang van D'66 is gaan dalen nadat die partij zich scherp en openlijk tegen een regering op basis van een progressieve meerderheid uitsprak. De voorkeur van D'66 voor het CDA heeft zonder twijfel velen er toe gebracht om dan de moeite van een wending van VVD of CDA naar D'66 maar niet te nemen. De PvdA heeft al vroegtijdig de kans op duidelijke winst ten koste van rechts gespeeld, door het accepteren van de zgn. atoomtaken en vervolgens door mee te doen in de plannen tot verder terugdringen van de lage lonen en de sociale uitkeringen.

Het streven om op die wijze met name het CDA tegemoet te komen in verband met een komende regeringsvorming, heeft de PvdA werfkracht binnen CDA- en VVD-kringen, alsook binnen de zich vormende D'66-aanhang ontnomen. De tactiek om in de laatste weken alle toekomstige linkse invloed voor zichzelf op te eisen en opnieuw de wedloop Den Uyl-Van Agt af te kondigen, heeft waarschijnlijk wel in de laatste weken verdere groei van CPN en PSP voorkomen. PvdA-voorzitter Van den Berg heeft zich hier openlijk op beroemd en Burger heeft er de PvdA-leiding om geprezen. Het is me dan ook de verdienste wel: verzuimen om mensen onder rechtse invloed voldoende perspectief te geven voor een andere koers, en tegelijk linkse mensen met een tv-monopolie en drogredenen om de tuin te leiden. Over het verloop van de kabinetsformatie valt op dit ogenblik nog weinig te zeggen. Er is, als dit geschreven wordt, zelfs nog niet

eens van onderhandelen sprake. De CPN had voorgesteld, dat aan de fractievoorzitter van de PvdA, als grootste van de partijen die de regeringscombinatie in de minderheid hebben gebracht, een formatie-opdracht zou worden gegeven. Maar zelfs vanuit de PvdA kwam geen voorstel in die richting. Daar werd vrijwel onmiddellijk de gedachte van een kabinet van CDA, D'66 en PvdA omhelsd. Toch zou naar onze mening de koers op een zo progressief mogelijk kabinet gericht moeten worden. Een resolute houding van de PvdA zou krachtige druk uitoefenen op D'66 en waarschijnlijk ook binnen het CDA het een en ander te weeg brengen.

Daarbij zouden de door de PvdA gedane beloftes, met betrekking o.m. tot de afwijzing der Amerikaanse raketten, de verdediging van het minimum inkomen en de abortus inzet dienen te zijn.

Want de situatie is dreigend genoeg.

Van Agt heeft niemand in het ongewisse gelaten over wat hij voornemens is op het punt van loonmatiging en snoeien in sociale voorzieningen. Drastische bezuinigingen treffen nu al welzijnswerk, verschillende onderwijsvelden, gezondheidszorg, gemeentelijke voorzieningen. Het lijkt nog maar een begin te zijn.

Tegelijk kunnen er ook weinig illusies bestaan over de vraag, wat de huidige premier en zijn entourage voornemens zijn op het terrein van de kernbewapening, en met name de Amerikaanse middellange afstandsraketten.

Reeds heeft De Waarheid onthuld hoe van Amerikaanse zijde druk wordt uitgeoefend op de formatie teneinde de installering van dit nieuwe wapentuig in ons land toe te

laten. Er is dus alle weerstand tegen deze voornemens nodig. Die kan wel degelijk in de kabinetsformatie worden geboden. Want de nederlaag van Van Agt en Wiegel is een niet weg te cijferen feit. Maar ze zal ook van buiten af moeten komen.

Vanuit de maatschappij, vanuit organisaties en bewegingen zal de pressie moeten komen die het te ontwerpen regeringsbeleid in een andere richting dwingt dan die welke Van Agt voor staat. Zodra de stembussen gesloten waren kwam dáár weer het voornaamste strijdtoneel te liggen. Daarop zal ook de CPN zich volledig oriënteren.

De CPN is met winst uit de verkiezingen gekomen.

Vooraf in de grote steden van het westen was die winst van betekenis. En andermaal lijkt ze slechts een schrale afspiegeling van de werkelijke invloed van, en sympathie voor, onze partij.

Na de zware verkiezingsnederlaag van 1977 beschouwden sommigen de Communistische Partij als een sterfgeval. Grote acties toonden hoe mis ze waren; in vele opzichten sloeg de partij ook nieuwe wegen in. Maar zowel bij de Staten- als bij de Europese verkiezingen bleek hoe moeilijk het was de groeiende invloed in het maatschappelijk gebeuren ook electoraal tot uitdrukking te brengen.

Ook op dat punt echter lijkt de partij nu uit het dal vandaan. Ze groeit in alle opzichten. En dat moet ook. Want de taken die haar wachten zijn niet gering.

Marcus Bakker

Het is niet meer dan een open deur intrapen te constateren dat de Westerse economieën zich sinds de zware recessie van '74/'75 in een langdurige crisis van de kapitaalaccumulatie bevinden: Processen van kapitaalsconcentratie, talloze bedrijfssluitingen, massawerkloosheid zijn de dagelijks waarneembare gevolgen.

Op de oorzaken van deze crisis wordt in het

hierna volgende artikel niet ingegaan. Wel op de hoofdlijnen van de sociaal-economische politiek, die onderscheiden kunnen worden waar men een kapitalistische uitweg uit de crisis tracht te vinden en vooral op de gevolgen van deze politiek voor de arbeidsmarkt en de organisatie van het arbeidsproces.

Klassenstrijd en arbeidsorganisatie

Het geheel van politieke maatregelen dat in verschillende Westerse landen, zij het in een wisselend samengesteld pakket, ter beschrijving van de crisis wordt getroffen, kan aangeduid worden als een neo-liberale ombuiging.¹

Voornaamste bestanddeel van dit beleid zijn de pogingen om een aantal van de meest klassieke mechanismen van het kapitalisme in werking te houden of te reactiveren.

De verhalen over hoezeer meer winst ook tot meer werk leidt, hoeven hier niet te worden herkauwd, en de weerlegging van dit soort apologieën voor ongebreidelde accumulatie hoeft hier niet plaats te vinden.²

Maar minstens even symptomatisch voor de huidige crisisbestrijdingspolitiek zijn pogingen om de mechanismen en de sancties van de kapitalistische arbeidsmarkt, waaraan de arbeidersklasse zich in het verleden soms slechts ten dele maar altijd ten koste van veel strijd, ontworsteld heeft, te reactiveren. Staat en ondernemingen spelen daarbij ieder een rol in een ingewikkeld spel.

Inzet van dat spel is het volgende. Hoe kan bereikt worden dat de arbeidersklasse verdeeld wordt in een aantal specifieke groepen met op het eerste gezicht verschillende —

ogenschijnlijk soms zelfs tegenstrijdige — belangen?

Het is een bekend gegeven, dat de mogelijkheden voor het bereiken van directe materiële resultaten in de klassenstrijd voor de arbeidersklasse ten tijde van economische crisis gering zijn. De massale werkloosheid veroorzaakt druk op de lonen, de matigingsverhalen zijn niet van de lucht en de arbeidersklasse staat eerder voor de taak de koopkracht te behouden dan dat uitbreiding aan de orde is. In de matigingsdiscussies worden verdelingslijnen binnen de arbeidersklasse (of meer algemeen: tussen de loonafhankelijken) getrokken. Wie moet er het meest matigen, boven-modaal, modaal erbij, de jongeren wellicht, wat zijn de werkelijke minima? We kennen de vragen die verschillende belangengroepen doen ontstaan. Ze zijn onderdeel van de pogingen om eenheid onder de loonafhankelijken te voorkomen.

Want die eenheid is een reële dreiging voor een kapitalistisch stelsel dat in crisis verkeert. Immers, in de crisis worden de grenzen van het kapitalisme zichtbaar. De ellende die teweeg wordt gebracht, laat zien dat het kapitalisme niet de beste laat staan de natuurlijke produktiewijze is.

Juist in de crisis groeien de voorwaarden voor eenheid die tot een andere politiek kan

leiden. De verdelingslijnen, die in het matingsdebat worden getrokken, zijn blijkbaar niet voldoende effectief om dat proces tegen te gaan. Wèl accentueren zij een verdeling, die de crisis 'van nature' tot stand brengt: die tussen werkenden en niet-werkenden. Andere lijnen worden getrokken, op de arbeidsmarkt bijvoorbeeld. Vrouwen, jongeren, oudere werknemers en gastarbeiders nemen een bijzondere positie in. De druk, die tengevolge van de crisis op het stelsel van sociale zekerheid ontstaat, leidt tot aanpassingen en differentiaties, gericht op specifieke groepen die daardoor hun eigen deelbelangen (zouden) kunnen nastreven. Het onderscheid tussen bijstandsuitkeringen en uitkeringen die op een eerder verdiend loon zijn gebaseerd, speelt daar een rol in. Pogingen om bijstandsuitkeringen los te koppelen van het minimum loon zijn een uitwerking. Ook verschillen in nationale herkomst binnen de arbeidersklasse worden uitgebuit om verdeeldheid, die soms gepaard gaat met openlijk racisme (Frankrijk, Engeland), te creëren. Maatregelen om de gastarbeid te beperken zijn of worden in alle Westeuropese landen getroffen (in Nederland de één november-wet). De inzet is duidelijk: Zij (de gastarbeiders) nemen onze arbeidsplaatsen in. Nog één stap verder en de buitenlandse arbeiders hebben de crisis veroorzaakt! Het geheel overziende is één conclusie onvermijdelijk: De druk, die de werking van de kapitalistische arbeidsmarkt op de loonafhankelijken uitoefent, wordt groot en gedifferentieerd naar verschillende groepen. Uit het bovenstaande mag afgeleid worden, dat de staat zich daarbij **niet afzijdig** houdt, maar dat haar activiteit juist gericht is op reactivering van het marktmechanisme.

Binnen de ondernemingen

Welke rol spelen de ondernemingen in dit geheel? Verschillende tendensen zijn zicht-

baar. Gedurende de laatste tien jaar valt een duidelijke verschuiving te constateren van breedte-investeringen (arbeidsintensief) naar diepte-investeringen (kapitaalsintensief). Hele arbeidsintensieve industrieën verdwijnen zelfs of dreigen te verdwijnen (textiel).

Daarnaast is er een ontwikkeling van de werkgelegenheid in de productie van de micro-elektronica waarneembaar. Automatisering en de vervanging van menselijke arbeidskracht door systemen van polyvalente technologie zullen in de toekomst steeds belangrijker dragers van de produktiviteitstoename zijn. Maar deze sectoren maken meer arbeid overbodig dan dat zij zelf werkgelegenheid creëren. De 'vernieuwende' industrieën zullen hun aandeel in de markt vergroten, maar het globale verlies aan produktieve arbeid zal toenemen. Op deze wijze wordt de druk op de arbeidersklasse gehandhaafd. Maar er is meer. Het is vooral de ontwikkeling van de organisatie van het arbeidsproces zelf, die het mogelijk maakt verdelingslijnen tussen de loonafhankelijken te trekken.

Was het in het begin van deze eeuw het Taylorisme, het organisatieprincipe van het arbeidsproces dat een volledige scheiding van conceptie en uitvoering van de arbeid beoogde,³ dat de geschoolde vakarbeiders en de ongeschoolden tegenover elkaar in het strijdperk bracht, vandaag de dag zijn het andere ontwikkelingen die het mogelijk maken te spreken van 'dubbele arbeidsmarkten', 'precaire en stabiele arbeid' (Frankrijk), het ontstaan van zwarte arbeidsmarkten' (Italië) of de opsplitsing van de arbeidsmarkt in een primaire en een secundaire (de Verenigde Staten).

De enorme groei van de produktiviteit die door de introductie van het Taylorisme, het Fordisme (de lopende band, voor het eerst geïntroduceerd door autofabrikant Ford) — organisatieprincipes van het arbeidsproces die bijvoorbeeld in Nederland pas na de Tweede Wereldoorlog op grote schaal

toepassing vonden — mogelijk werd, vond zijn keerzijde in wat wel de crisis van de industriële arbeid in de jaren zestig wordt genoemd.

Om redenen, die voor de bourgeoisie moeilijk te verklaren waren, begonnen de loonafhankelijken zich massaal te verzetten tegen het type arbeidsproces dat nu juist de 'welvaartsmaatschappij' had voortgebracht. Het midden en vooral het einde van de jaren zestig werden gekenmerkt door het uitbreken van allerlei soorten acties: Sommige met een direct politieke lading, zoals in Frankrijk en Italië, andere meer van het traditionele vabondstype. Ook in Nederland deden zich crisisverschijnselen voor: absentisme, toenemend personeelsverloop en ziekteverzuim, zelfs industriële sabotage. Daarnaast speelden zich een aantal heftige, bedrijfsgebonden beloningsconflicten af. De rationalisatie van het arbeidsproces heeft de arbeid in hoge mate geestdodend gemaakt. De toename van ongeschoolde arbeid vergrootte de irrationaliteit van op traditionele beloningsverschillen gebaseerde systemen van functieclassificatie, en de krapte op de arbeidsmarkt maakte het voor groepen die bij een mindere conjunctuur een zwakke positie innamen, en die pas kort geleden het arbeidsproces waren binnengeloodst (vrouwen, gastarbeider) mogelijk aan de strijd deel te nemen.

Gedurende de tweede helft van de jaren zestig werden de volgende beperkingen van de Tayloristisch/Fordistische organisatie van het arbeidsproces zichtbaar: De individuele arbeider/ster kan niet langer als uitgangspunt worden genomen wanneer een verhoging van de produktiviteit wordt nagestreefd, en het systeem is te kwetsbaar geworden voor individuele vormen van verzet.

Bovendien is de eenheid van de loonafhankelijken, door de gelijkschakeling van verschillende vormen van ongeschoolde arbeid, bevorderd.

Het is in deze periode en als reactie op de genoemde crisisverschijnselen, dat de

opkomst van nieuwe, experimentele vormen van arbeidsorganisatie valt waar te nemen. Kenmerk van deze experimenten is dat de traditionele één man — één taak conceptie verlaten wordt en dat een te ver doorgevoerde fractionering van het arbeidsproces niet meer tot het gewenste resultaat (lees: produktie) leidt. Niet zelden resulteren deze experimenten dan ook in systemen van groepsarbeid, waarbij de leden van de groep over verschillende taken rouleren.

De voordelen zijn veelvuldig: de produktiviteit stijgt, de groep krijgt een zekere mate van autonomie, groepsleden controleren elkaar en produktiefouten kunnen worden teruggetraceerd naar de groep waarbinnen ze ontstaan zijn, en eventueel door financiële sancties worden bestraft. Maar de organisatie van het arbeidsproces op basis van deze 'nieuwe principes' kan niet zonder problemen in alle sectoren worden ingevoerd. Investerings zijn vereist die niet in iedere industrietak gedaan kunnen worden, terwijl bovendien de introductie van nieuwe vormen van arbeidsorganisatie afhankelijk is van te verwachten verzet tegen de traditionele vormen.

Bovendien schept de recessie van '74 en de daarop volgende langdurige crisistoestand gedeeltelijk een andere situatie dan in de jaren zestig bestond.

De positie van vrouwen en gastarbeiders wordt zwakker, veel jongeren blijven zonder werk. Zo ontstaat de verdeling tussen wat gestabiliseerde en gedestabiliseerde arbeidskracht wordt genoemd, waarbij de eerstgenoemde zich veelal in de technologisch geavanceerde grotere bedrijven bevindt, en zich van laatstgenoemde onderscheidt door aard van het werk (polyvalentie), mate van verantwoordelijkheid en rechtspositionele zekerheid van de arbeidsplaats. Maar de scheidingslijn tussen gestabiliseerde en gedestabiliseerde arbeidskracht loopt niet volledig parallel met de scheidingslijn tussen sterkere en zwakkere bedrijfstakken, beide categorieën komen in

elk bedrijf en elke bedrijfstak voor. Bovendien zijn tendensen waarneembaar om in toenemende mate soorten van arbeid te destabiliseren (bijvoorbeeld onderhoudsarbeid, schoonmaakarbeid), tot en met het oprichten of in stand houden van eigen uitzendbureaus door industriële bedrijven aan toe. Intussen ligt het voor de hand te veronderstellen dat de toepassing van de 'nieuwe principes' binnen het arbeidsproces vooral vormen van gestabiliseerde arbeid zal betreffen, terwijl deze vorm van 'humanisering van de arbeid' ook wel toepassing vindt wanneer het erom gaat jongeren met een te hoge kwalificatie voor samengestelde vormen van laag gekwalificeerde arbeid te interesseren.⁴

Waakzaamheid

Het is een vreemde tijd: Enerzijds massawerkloosheid en de voortdurende noodzaak om aanvallen op de koopkracht af te slaan, anderzijds het van kracht worden van een arbeidsomstandighedenwet die naar het meest vooruitstrevende voorbeeld in West-Europa, het Noorse, is ontworpen. Enerzijds harde maatregelen tegen gastarbeiders, tot en met illegalisering van grote groepen aan toe, anderzijds 'humanisering van de arbeid', werkstructurering, taakverrijking, taakrotatie, 'autonome groepen'. In het bovenstaande is getracht (kort en schematisch) aan te geven dat het offensief, dat in deze crisisperiode door ondernemers en staat tegen de arbeidersklasse wordt

ondernomen, vooral ten doel heeft de voor de loonafhankelijken ongunstige werkingen van de arbeidsmarkt te activeren. In de verdelingslijnen, die daarbij binnen de arbeidersklasse worden getrokken, speelt de organisatie van het arbeidsproces een belangrijke rol. Juist in deze tijd van massawerkloosheid bestaat echter het gevaar dat deze samenhang naar de achtergrond verdwijnt. Strijd voor behoud van werkgelegenheid, voor het scheppen van nieuwe arbeidsplaatsen in de industrie, voor arbeidstijdverkorting, mag nooit ten koste gaan van waakzaamheid met betrekking tot de politieke organisatie van de arbeid. De verdeeldheid, die de bourgeoisie door middel van de organisatieprincipes van het arbeidsproces tracht te creëren, is een belangrijke voorwaarde voor haar huidige offensief tegen de arbeidersklasse in zijn totaliteit.

Hugo Kijne

1. De term 'neo-liberale ombuiging' is ontleend aan stellingen van de Franse econoom en bedrijfssocioloog Coriat, geschreven voor een SISWO-workshop over 'politieke aspecten van de arbeidsverdeling'. Deze stellingen vormen het uitgangspunt van deze notitie.
2. Zie: Economies beleid uit de klem, SUA, Amsterdam, 1980.
3. Zie over het Taylorisme: H. Braverman, Labor and monopoly capital, Monthly Review press, 1974 of B. Coriat, De werkplaats en de Stopwatch, over Taylorisme, Fordisme en massaproductie, van Gennep, Amsterdam, 1981.
4. Hieronder uitgebreider in het Nawoord bij Coriat, als boven.

Eind vorig jaar werd het zogenaamde Wereldwerkgelegenheidsplan gelanceerd. Het was een ambitieuze poging van Tinbergen en Pronk, gesecondeerd door Kok en Den Uyl. Of zoals ze het zelf zeggen: 'Het is er in dit voorstel om te doen een grootschalige internationale operatie op gang te brengen om de economie te stimuleren en de werkgelegenheid te verbeteren, zowel in de geïndustrialiseerde landen als in de ontwikkelingslanden.'

TINBERGENS WERELDWERK GELEGENHEIDSPAN — EEN KRITISCHE NOTITIE

In dit plan staat het begrip 'optimale internationale arbeidsverdeling' centraal. In het wereldwerkgelegenheidsplan lezen we daarover: 'Pogingen om de wereldeconomie te stimuleren dienen gebaseerd te zijn op het beginsel van een optimale internationale arbeidsverdeling... Een maximalisatie van werkgelegenheid op wereldschaal kan slechts worden bereikt in het kader van een optimale verdeling van de werkgelegenheid over de wereld. Wie een betere verdeling van werkgelegenheid op wereldschaal wil, moet een poging doen de sectoren aan te geven waarin landen of regio's comparatieve voordelen hebben.'

Het begrip 'optimale internationale arbeidsverdeling' werd begin vorige eeuw voor het eerst gebruikt door de klassieke econoom Ricardo. Het werd in de jaren '20 en '30 verder uitgewerkt door de economen Hekscher en Ohlin. Het betekent dat onder kapitalistische verhoudingen de productie van een bepaalde waar plaatsvindt waar de meest gunstige combinatie van productiefactoren (arbeid, grondstoffen, kapitaal — fysiek en geldkapitaal) voor het vervaardigen van deze waar gevonden wordt. Deze theorie leidt bijvoorbeeld tot uitkomsten als: arbeidsintensieve producten dienen bij voorkeur vervaardigd te worden in landen waar de arbeidskosten (lonen) laag zijn. Aan

de klassieke theorie van de optimale internationale arbeidsverdeling, liggen een aantal veronderstellingen ten grondslag die in de loop der tijd stuk voor stuk bekritiseerd zijn.

Bovendien houdt deze theorie geen rekening met de ongelijkmatigheden waarin het kapitalisme zich ontwikkelt en die voortdurend de neiging hebben te leiden tot relaties van ongelijkheid en centrum-periferie-verhoudingen.

Verder wordt in deze theorie voorbijgegaan aan het bestaan van multinationals.

Neem bijvoorbeeld Unilever. Dit concern bepaalt in welk land de grondstoffen voor margarine gewonnen worden en onder welke voorwaarden. Het bepaalt ook waar deze grondstoffen tot halffabricaat verwerkt worden, waar tot eindprodukt en op welke markten de margarine verkocht zal worden. Dit hele proces van 'internationale arbeidsverdeling' speelt zich af binnen één concern, Unilever. En dit is geen uitzondering. Soortgelijke voorbeelden zijn te geven voor Philips, Shell en andere Nederlandse multinationals.

Het is niet zo dat de auteurs van het wereldwerkgelegenheidsplan aan de problemen die dit met zich meebrengt zomaar voorbijgaan. We lezen:

'Er moet de nadruk op worden gelegd dat

zo'n herstruktureringpolitiek in de richting van kennis- en kapitaalintensieve industrie en van sociale dienstverlening (herstructurering in de geïndustrialiseerde westerse wereld, zoals de auteurs van het plan dat voorstaan — P.J.) niet door de werking van de markt alleen tot stand te brengen is. Er is planning noodzakelijk. Een dergelijke planning dient een bijdrage te leveren aan het richting geven aan:

- het investeringskapitaal;
- de onderzoeksactiviteiten;
- de allocatie van arbeidskrachten, bijvoorbeeld met behulp van herscholingsprogramma's.'

En: 'Investeringsbeslissingen dienen gebaseerd te zijn op sociale overwegingen met betrekking tot de richting van de productie en de verdeling van het werk. Daartoe kan het onder andere nodig zijn te komen tot:

- intergouvernementele controle op de investeringspolitiek voor de lange termijn van transnationale ondernemingen;
- participatie van de werknemers in de besluitvormingsprocessen op het niveau van industrieën en afzonderlijke ondernemingen;
- investeren van overwinsten van sterke industrietakken en ondernemingen voor het scheppen van werkgelegenheid in andere sectoren;
- internationale, industriële en investeringspolitiek, die niet in de eerste plaats gebaseerd is op winstverwachtingen, maar op het beginsel van sociale rechtvaardigheid.'

Op zich zijn dit juiste eisen, waar wij achter kunnen staan. Maar op het niveau van de analyse van het hedendaagse wereldkapitalisme, waarbij Tinbergen c.s. uitgaat van de klassieke economische theorie van de internationale arbeidsverdeling, vindt men geen basis voor deze uitgangspunten. En daarom vindt men ook geen aanwijzingen in het plan ten aanzien van hoe de gestelde doelen bereikt moeten worden.

Intrerependentie

Evenals bij De Koning, de huidige minister van ontwikkelingssamenwerking, vinden we ook bij de auteurs van het wereldwerkgelegenheidsplan het begrip 'interdependentie'. Ze omschrijven het in het plan als volgt:

'De toegenomen wederzijdse internationale afhankelijkheid maakt een internationale aanpak ter stimulering van de wereldeconomische orde noodzakelijk. Terzelfdertijd maakt deze onderlinge afhankelijkheid iedere op zichzelf staande nationale politiek onzinnig, een aspect dat men zich in de openbare mening onvoldoende bewust is. Er bestaat echter behoefte aan een gelijktijdig ondernomen en gecoördineerde politiek op wereldschaal.'

Verderop stellen ze:

'De onderlinge afhankelijkheid tussen de economieën van Noord en Zuid, die tot gevolg heeft dat de betrokken landen **wederzijdse belangen** hebben, wordt tegenwoordig scherper onderkend dan in de jaren voor de internationale economische crisis.'

Dit soort vaststellingen vertegenwoordigen mijns inziens een versimpelde kijk op de op de wereldeconomie. Ze zijn plezierig voor de gemoedsrust, maar ze zijn onjuist. Of beter gezegd: ze zijn te neutraal.

Wat is immers de situatie? De meeste economieën in de Derde Wereld, ook de kapitalistische paradepaardjes, zoals Zuid-Korea, Taiwan, Hongkong en Singapore, volgen een grotendeels van de westerse landen en multinationals afhankelijke ontwikkeling. Deze situatie wordt in dit stadium van neokolonialisme niet gewijzigd, maar eerder versterkt. De onderontwikkeling van de Derde Wereld wordt niet teniet gedaan, maar verergert van dag tot dag. Het aantal mensen in de kapitalistische Derde Wereld-landen dat van hongor of ondervoeding sterft neemt niet af maar toe. Dat zijn de feiten in de ontwikkelingslanden die hun ontwikkeling laten bepalen door multinati-

onals en westerse regeringen.

In dit verband is het gebruik van termen als 'wederzijdse internationale afhankelijkheid' en 'wederzijdse belangen' niet alleen neutraal, maar eigenlijk beschamend. Het suggereert alsof het hier om een ruil tussen twee gelijkwaardige partners zou gaan, wat volstrekt niet het geval is.

Het verwaarloost ook de bevrijdingsstrijd in de Derde Wereld; de pogingen van de bevolking aldaar om zich te ontworstelen aan economische afhankelijkheid en neo-kolonialisme.

Die strijd is nu in zeer vele landen aan de gang. In de verbinding met deze strijd ligt het perspectief van de westerse arbeidersbeweging voor solidariteit met de beweging in de Derde Wereld tegen onderontwikkeling en onderdrukking. Een onderontwikkeling die door de multinationals en de Westerse regeringen gecontinueerd wordt.

Herstructurering en inkomensoverdracht

De essentie van het wereldwerkgelegenheidsplan is een combinatie van tweeerlei politiek: 'Wij bepleiten een op toekomstige ontwikkelingen anticiperende herstructurering van de industrieën van de industrielanden en grootschalige internationale inkomensoverdracht naar ontwikkelingslanden...'

Ik wil bij de politiek van de 'anticiperende herstructurering van industrieën' (een herstructurering die vooruitloopt op te verwachten internationale ontwikkelingen) wel enkele kanttekeningen plaatsen. Op de eerste plaats wordt er meestal vrij automatisch een relatie gelegd tussen herstructurering en de 'Derde Wereld'. Alsof het alleen maar om overplaatsing van bedrijven of bedrijfstakken naar de Derde Wereld zou gaan. Het leggen van zo'n automatisch verband heeft de duidelijke ideologische functie om elk verzet tegen de sluiting van bedrijven bij voorbaat te smoren. De werkelijkheid van dit moment is echter dat het

grootste deel van de herstructurering van Nederlandse bedrijven betrekking heeft op kapitaal-overdracht naar andere Westerse industrielanden.

In eerdere studies heeft Tinbergen wel pogingen gedaan om precies aan te geven welke industriële sectoren of sub-sectoren vanuit Nederland naar de 'lage lonen landen' verplaatst dienen te worden. Deze keuze bleek echter zeer arbitrair en talrijke dynamische factoren werden over het hoofd gezien.

In het wereldwerkgelegenheidsplan volstaat Tinbergen nu met een poging om globaal aan te geven welke sectoren in Nederland een toekomst hebben. Op basis van door hen gesignaleerde ontwikkelingen als de toenemende werkgelegenheid in de dienstensector, de opkomst van de 'chip' en het feit dat steeds meer vrouwen in het arbeidsproces hun intrede doen, pleiten ze voor een toespitsing in Nederland op kennis- en kapitaalintensieve activiteiten.

Het lijkt me tamelijk radicaal om op basis van de drie voornoemde ontwikkelingen zulke vergaande conclusies te trekken. Bovendien is het nogal willekeurig om uit alle verschijnselen die zich momenteel aan ons voordoen juist de drie bovengenoemde als bepalend naar voren te halen. De stelligheid van de conclusie wordt in de volgende paragraaf van het plan dan ook al weer onderuitgehaald als de auteurs stellen: 'We staan momenteel tegenover veel vragen waarop we de antwoorden niet kennen.' Het meest kwalijke bij dit soort pogingen is echter dat met de positie van de betrokken arbeiders in de sectoren die moeten verdwijnen in het geheel geen rekening wordt gehouden. De kapitalistische praktijk is dat bedrijven van de ene dag op de andere gesloten worden, omdat er elders in de wereld meer winst te halen is. Het is duidelijk dat de arbeidersbeweging met dit soort praktijken niet zonder meer genoegen kan nemen. Ook niet als deze praktijken worden opgesierd met fraaie uitdrukkingen als 'anticiperende herstructurering'.

Dit betekent echter niet, dat zich — zeker op korte termijn — op dit gebied geen tegenstellingen kunnen voordoen tussen groepen werkers hier en daar. Zo voert de arbeidersklasse in de meeste Westerse landen momenteel een harde strijd tegen willekeurige bedrijfssluitingen door de multinationals. Tegelijkertijd wordt er bijvoorbeeld door de Beweging van Niet-Gebonden Landen sterk aangedrongen op industriële ontwikkeling in de Derde Wereld.

De progressieve beweging in de wereld staat voor de taak om te voorkomen dat dit soort tegenstellingen tot een onoverkomelijke kloof leidt. Het tot standkomen van gemeenschappelijke strijd tegen de multinationals is daarvoor een voorwaarde.

Uitstralingseffect

De auteurs van het plan zijn van mening dat herstructurering (en inkomensoverdracht) in de richting van de Derde Wereld ook de werkgelegenheid in o.a. Nederland ten goede zal komen. Ze zeggen: 'Er zullen meer orders voor uitrusting (machines e.d.) binnenkomen als men meer industrieproducten uit de ontwikkelingslanden toelaat op de markten van de ontwikkelde landen en er meer geld wordt overgemaakt naar de ontwikkelingslanden.'

De omvang van dit 'uitstralingseffect' is echter onzeker. Het hangt er maar van af wat voor politiek in een dergelijk ontwikkelingsland gevolgd wordt. Een ontwikkelingsland dat een politiek volgt gericht op een eigen nationale economische koers zal zeker niet nalaten zijn eigen kapitaalgoederenindustrie op te bouwen. En daar heeft zo'n land groot gelijk in. De auteurs van het wereldwerkgelegenheidsplan hebben de kapitaalgoederenindustrie in de Westerse industrielanden gesitueerd, maar met dit soort 'Westerse arrogantie' hoeven ontwikkelingslanden geen rekening te houden. Zelfs al zou een ontwikkelingsland orders voor kapitaalgoederen in het Westen plaat-

sen, dan is het nog maar de vraag of dat in Nederland gebeurt. De Nederlandse kapitaalgoederenindustrie is en wordt systematisch afgebroken ten gunste van de Westduitse industrie en de industrie in andere Westerse landen (bijv. Rolma). Dát is het soort herstructurering wat de Nederlandse economie wezenlijk aantast.

Er zijn tal van andere onzekerheden ten aanzien van het leggen van een automatisch verband tussen koopkrachtverhoging in de Derde Wereld en toename van de werkgelegenheid in Nederland. Hoewel deze gedachte zeker uitwerking verdient, moet men in het kader van de huidige chaotische ontwikkeling van het wereldkapitalisme oppassen met het leggen van dergelijke automatische verbanden. Veel meer onderzoek is daarvoor nodig.

Trouwens de auteurs van het plan erkennen dat zelf ook. Ze wijzen er — terecht — op dat naast de werking van de marktkrachten planning noodzakelijk is.

Vanuit de Westerse industrielanden dient grootschalige **inkomensoverdracht** naar de ontwikkelingslanden plaats te vinden, zeggen de auteurs van het wereldwerkgelegenheidsplan. Het gaat er dan echter wel om waar de gelden voor gebruikt worden. De auteurs van het plan pleiten o.a. voor het opzetten van grote infrastructurele werken. Juist bij dat soort projecten is het controlevraagstuk van het allergrootste belang. De geschiedenis van de ontwikkelingshulp heeft uitgewezen dat grote infrastructurele projecten vaak alleen maar ten goede kwamen aan de multinationals (bijv. de bauxietmultinationals in West-Suriname). De kanalisering van deze gelden via bijvoorbeeld een fonds zoals voorgesteld door Castro, lijkt ons dan betere waarborgen te bieden voor een juiste besteding van ontwikkelingsgeld voor infrastructuur. Het slechtste deel van het wereldwerkgelegenheidsplan is ongetwijfeld het deel dat handelt over de financieringsbronnen voor het ambitieuze plan. Daaronder worden

genoemd: besparingen op werkloosheids-uitkeringen, besparingen op de inkomsten van studenten, verlaging van de gemeentel-uitgaven en invoering van het ploegenstelsel waar dat nog niet bestaat. Hoewel ook gepleit wordt voor het aanpakken van de winsten, geeft het overzicht van financieringsbronnen toch sterk de indruk dat een groot deel van de Nederlandse bevolking ervoor moet opdraaien om de gevolgen van een afhankelijke, neo-koloniale ontwikkeling van de meeste ontwikkelingslanden op te vangen.

Een ontwikkeling die veroorzaakt is door de grote multinationals en die door hen bewust in stand wordt gehouden. Het is dan niet meer dan billijk om bij hen de gelden voor het 'stimuleren van de wereldwerkgelegenheid' te halen.

Pim Juffermans

Het Wereldwerkgelegenheidsplan werd onder andere gepubliceerd in Socialisme en Democratie van december 1980.

Tweede Kamer-verkiezingen mei 1981

De uitslag								
	Kamer 1977			Staten 1978		Kamer 1981		
	procent	stemmen	zetels	procent	stemmen	procent	stemmen	zetels
CPN	1,73	143.481	2	1,56	118.082	2,05	178147	3
PvdA	33,83	2.813.793	53	33,80	2.561.712	28,27	2455424	44
CDA	31,89	2.652.278	49	35,07	2.658.001	30,81	2676525	48
VVD	17,95	1.492.689	28	16,95	1.284.287	17,32	1504293	26
D 66	5,44	452.423	8	5,20	394.105	11,05	959661	17
SGP	2,13	177.010	3	2,21	167.579	1,97	171370	3
PPR	1,69	140.910	3	1,58	119.543	1,97	170759	3
GPV	0,95	79.421	1	0,95	72.106	0,82	71090	1
PSP	0,94	77.972	1	1,33	100.479	2,12	184039	3
RVP (BP)	0,84	69.914	1	0,45	34.502	0,20	17555	-
DS'70	0,72	59.487	1	0,08	5.971	0,57	49250	-
RPF	0,64	53220	-	0,47	35885	1,24	108013	2
Overigen	1,25	105014	-	0,35	26386	1,61	140261	-
totaal	100,00	8.317.612	150	100,00	7.578.638		8686387	
opkomst	Kamer 1977 87,57%,			Staten 1978 79,13%,		Kamer 1981 86,13		

a

b

Bouwen anno vijftig: een stijl?

Bouwen in de vijftiger jaren. Natuurlijk. D'r is gebouwd bij het leven. Ook letterlijk. Uit noodzaak, met een koortsachtigheid die de eerste jaren na de oorlog kenmerkte. De tijd van De Wederopbouw, nietwaar...

Maar hoe? Is er ook sprake van een typische architectuur van de vijftiger jaren, een Vijftiger Jaren Stijl?

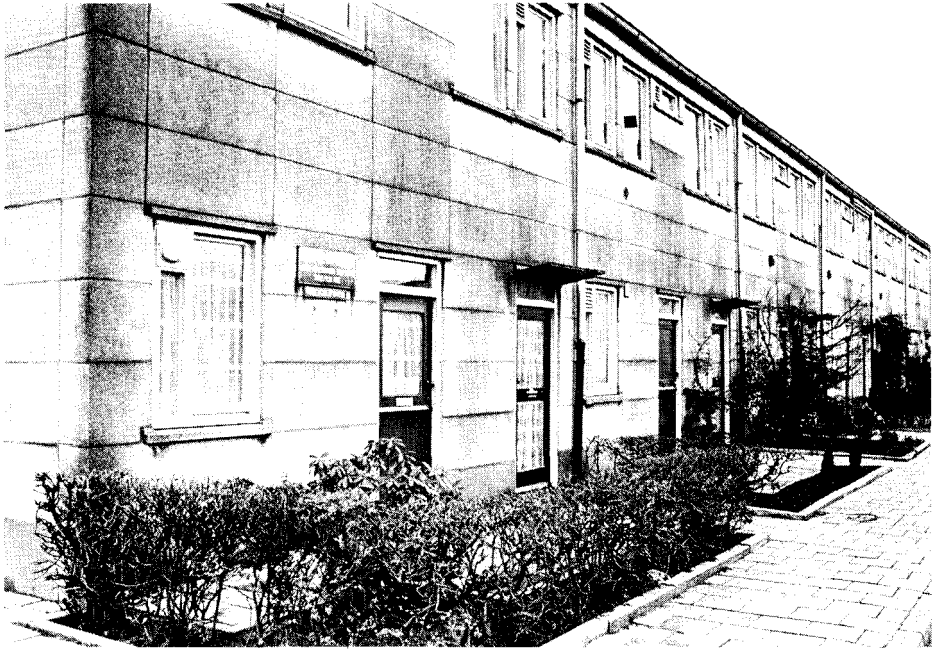
Het is het dilemma van de Bijlmer. Ontworpen in de dertiger, uitgevoerd in de zestiger jaren. Daartussen die vergeten periode.

Grijs op het eerste gezicht, kleur- en fantasieloos, toch...? Maar wel 'aardig'.

Een oppervlakkige beschouwer telt voor twee in dit geval. Niet gehinderd door enige theorie ontdek je nog nauwelijks omschreven karaktertrekken. Op het tweede gezicht zelfs verrassende bijzonderheden. De bijna bedremmelde poging tot variatie in die naoorlogse buurten, de tuinsteden van toen. Nieuwe wijken die in stedenbouwkundig opzicht met een haast brutale grootschaligheid werden opgezet. Lage formaties gezinswoningen die hofjesgewijs werden gerangschikt en een petieterig aanzien hebben. Groot in het klein.

a. Amsterdam,
Rusthofstraat (1947)

b. Amsterdam,
Rosendaalstraat (1947)

a

b

c

Het fotoverslag van Joop Blom en de reportage van Jos Haagsmans op deze pagina's vormen het resultaat van de werkzaamheden van een projectgroep 'bouwen anno vijftig'.

Deze groep ondernam een expeditie door Amsterdam en omgeving en een tocht door Rotterdam.

Het onderzoek werd afgesloten met een bezoek aan Monnickendam, waar de projectgroep de architect Piet Blom in woord en beeld met haar bevindingen confronteerde.

De projectgroep bestond uit Kees Bakker (documentatie), Joop Blom (fotografie), Jos Haagsmans (verwerking), Anne Vaillant (begeleiding) en Bram IJzerman (lay-out).

Het is een van die tegenstrijdigheden in dit verhaal. De grootschalige en eentonige opzet met een dorpsse allure. De betonnen kolenkitten en het schuurtje naast de deur. Het perceeltje tuin achter en het reepje voor. De vlakken onder de ramen. Maar ook soms de luifeltjes en de overstekende dakpartijen als haast stoute bewijzen van verkwisting. De Duplex-woningen als vermetele moderniteit. Hollands.

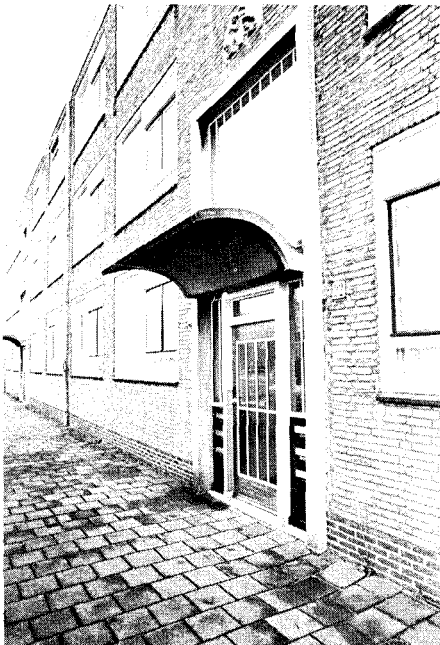
Je valt erop. Bijna automatisch raakten we in die buurten verzeild, keken we rond met een collectief vaag en onuitgesproken vooroordeel. De vijftiger jaren stijl, een herken-

a. Amsterdam,
Duplex-woningen in Nieuw Jerusalem (1951)

b. Amsterdam,
Robert Kochplantsoen (1951)

c. Amsterdam,
Biothof (1954)

d. Amsterdam,
Edisonstraat (1954)

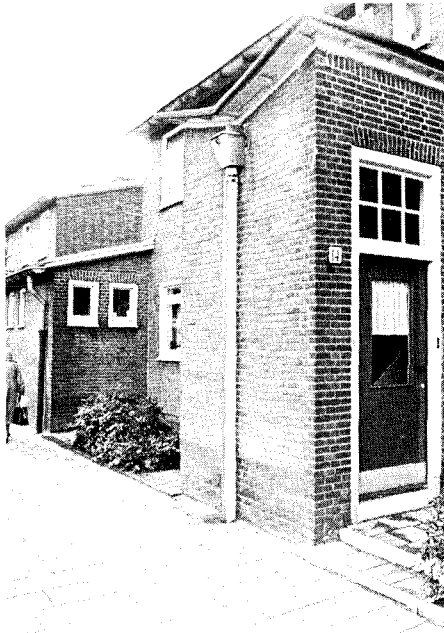
d

a

b

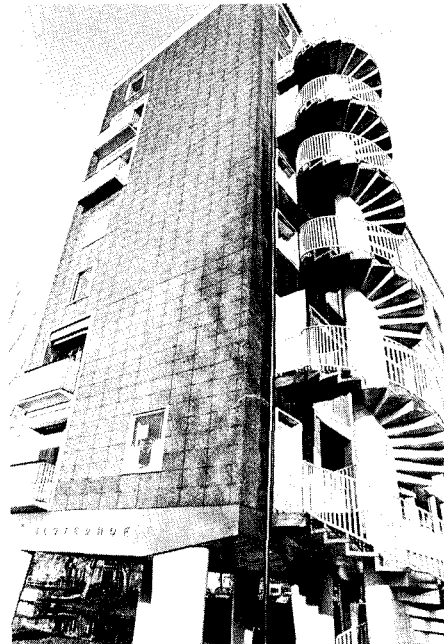
c

baar stempel; toch...? Een gemeenschappelijke gedachte. Een sfeer, vastgehouden door vele tientallen foto's, met nauwkeurig genoteerde straatnamen. Ter oriëntatie, voor later. Om het spoor niet bijster te raken.

Foto's, stapels, ze liggen slordig op de langwerpige tafel van Piet Blom in zijn tot woning, annex atelier omgedoopte kerk in Monnickendam. Piet Blom, de architect van de kashba-woningen, buitenmaatse kubussen in Helmond die óók in **die** jaren gebouwd heeft. De praatpaal en gids tijdens de laatste fase in onze gezamenlijke ontdekkingstocht. Een medeplichtige.

Ook zijn verhaal heeft die merkwaardige tegenstrijdigheid. Hij plukt er foto's uit. Lacht een beetje begrijpend. Ja, die buurt bij het Amstelstation in Amsterdam, dat herken ik zo. Dát is Pendrecht in Rotterdam. Oh, dát is het Groot-handelsgebouw. Dat is toch wel het summum van jullie foto's. Dat heeft het helemaal. Al die kleine winkeltjes, de bioscoop. Dat gebouw heeft de kleine nering tenminste niet onmogelijk gemaakt. Ja, wat anders dan Hoog Catharijne, niet?'

Het eerste misverstand. 'Jullie denken natuurlijk aan Almere', zegt hij. Dat is een massa-reactie op de Bijlmer, de architectuur in de zestiger jaren. Ach, Almere is de nieuwe truttigheid. Dat is echt kleintjes. In de vijftiger

d

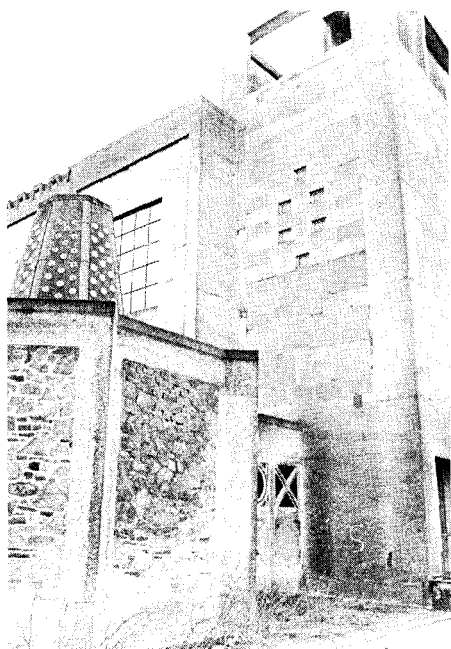
a. Amsterdam,
Willem Kloosstraat (1953)

b. Amsterdam,
Albert Verweystraat (1953)

c. Amsterdam,
Willem Kloosstraat (1953)

d. Amsterdam,
Comeniusstraat (1955)

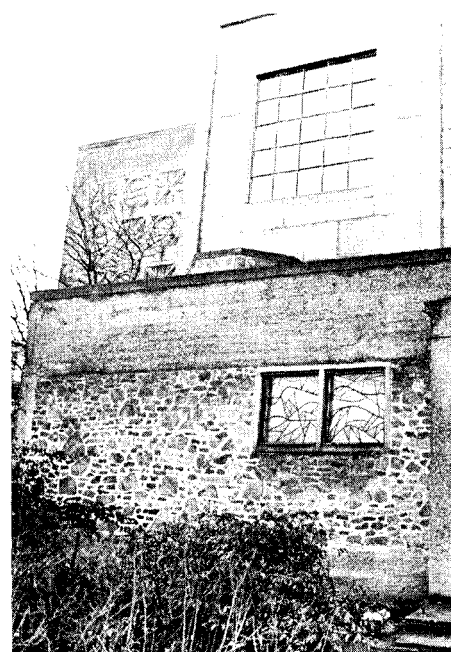

jaren werd wel degelijk grootschalig gebouwd. Maar het instrumentarium, de bouwtechniek, was nog zo klein. Het stamde van voor de oorlog. De loodgieter zat nog gewoon in een hokje in de straat. Zijn materiaal lag gewoon op de stoep. Ik heb dat als jongen meegemaakt. Ik heb werkend gebouwd. Was overdag bouwvakker, timmerde, metselde, maakte plafondjes en studeerde 's avonds voor architect... Zondags gaf ik excursie'.

'Ik ben van '34'

Die zuiltjes...? Nee, dat had niets met het katholicisme te maken. Daar zit het vooroorlogse vakmanschap in. Het draagt een historiserend element in zich.

Die luifeltjes Amerikaans? Nee hoor. Amerika had toen wel een enorme invloed op het alledaagse leven. De helft van de Nederlanders kreeg pakjes toegestuurd van Amerikaanse families. Dat werd geaccepteerd in de sfeer van de Yankees hebben het goed met ons voor. De Marshallhulp om ons in te pakken. Er werd Amerikaans gedanst, je hoorde Amerikaanse liedjes die je nazong. Je ging naar Amerikaanse films in de Amerikaanse ambassade omdat het gratis en voor niks was. Maar in de architectuur heeft dat Amerikanisme nauwelijks invloed gehad. Die heeft juist wel altijd iets eigens behouden. Die bleef Hollands. Ook wat betreft die luifeltjes. Ik vind die eerder een vorm van functionalisme hebben. Op die

a. Amsterdam,
Fridtjof Nansen Hof (1950)

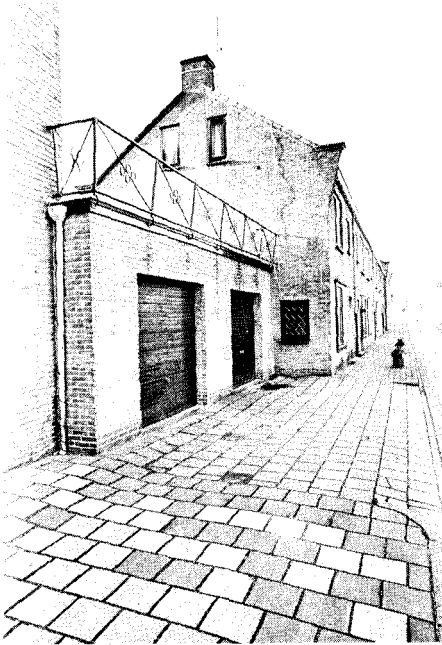
b. Amsterdam,
Katholieke Kerk aan het Fridtjof
Nansen Hof (1950)

a

b

c

manier waarop ook het sociasme functiona-
listisch was. Zo van voor je eigen deur kun
je nog even onder je eigen luifel staan. Met
een air van 'mag het effe...?'

Weer een duik tussen de foto's. Sommige
schuift hij werktuigelijk, zonder een krimp
terzijde. Andere pikt hij er met grote aan-
dacht tussen uit. Houdt ze op afstand, op
ooghoogte. Weer die foto's van bij het Am-
stelstation. Toch het vijftiger jaren-stempel.
De sfeer althans.

'Achteraf denk ik... als ik dat allemaal weer
terugzie... Het is vooral een naïef soort opti-
misme dat eruit springt. Bouwen was een
opgewekte bedoening. Het treurige van
onze tijd was er niet. De ambtenarij van de
zestiger jaren. Het had te maken met de
gedachte van 'nooit meer oorlog'. Je werkte
je de pleuris. Maar zonder gekanker. De
oorlog zat in je kop. Ook als je opperde. Je
had er een bepaald soort plezier in en dat zie
je er nog vanaf vind ik. Het was wel goedkope
bouw. Er moesten woningen gebouwd
worden in die tijd. Daar werden alle pro-
gramma's op afgestemd. Dat was de eerste
grote opgave. Later kwamen daar pas de
scholen bij. Je begon met noodscholen, dat
was ook mijn kritiek. Maar door die grootse
aanpak kreeg het ook een vernieuwend ka-
rakter.

Ik vind het wel mooi wat we toen bouwden.
Het had elan. Nu is het allemaal duurder,
maar met minder emoties.

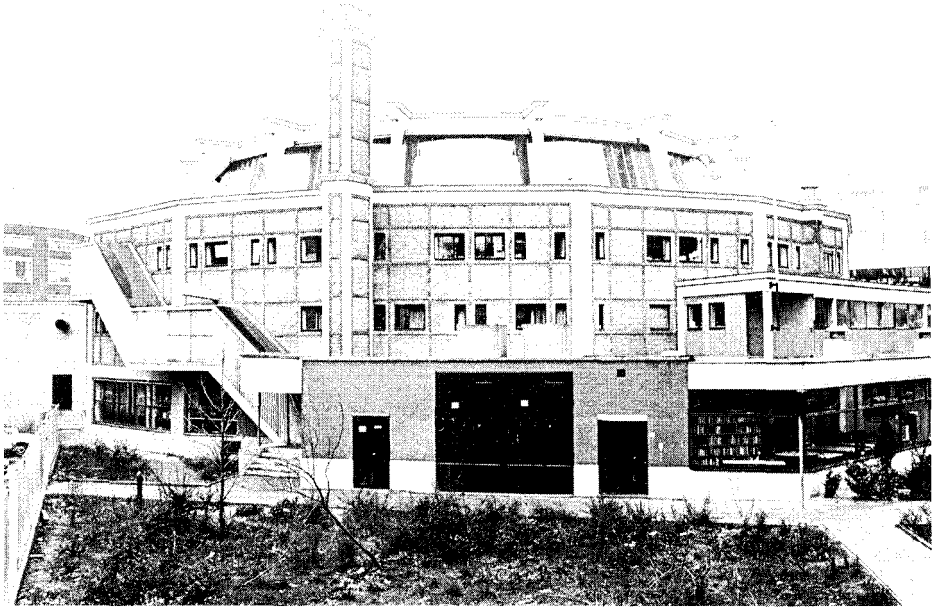
d

a. Volendam,
gebouw van het Witgele Kruis (1954)

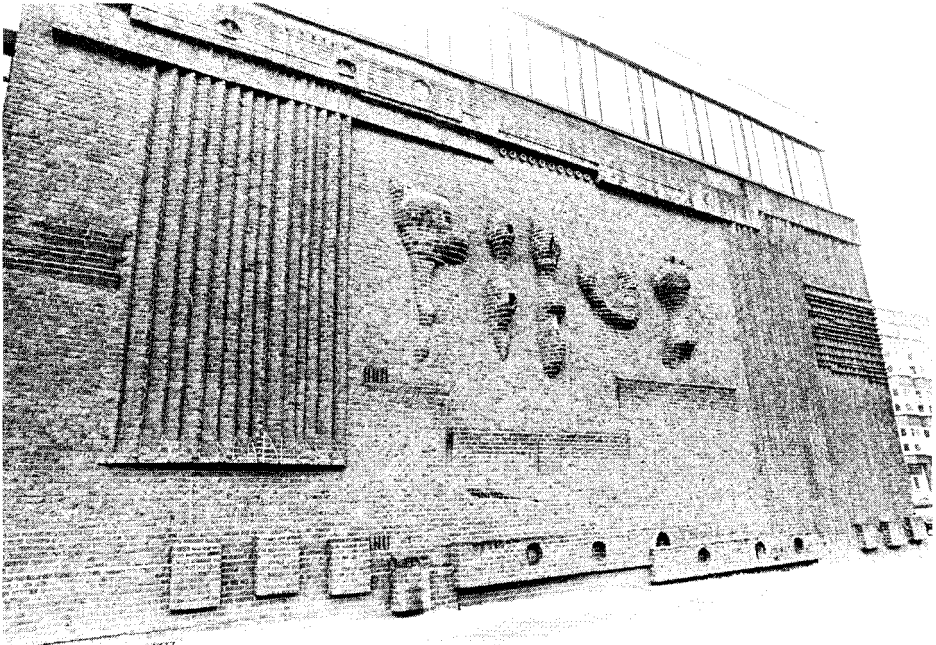
b. Volendam,
gebouw van de Vellen-
fabriek (1953)

c. Diemen,
Diemarkade (1955)

d. Diemen,
Arent Krijtsstraat (1955)

a

b

c

Ook dat laatste stamt van voor de oorlog. Je kunt het het emotionele instrumentarium noemen. De kleine winkelier bestond nog, de gezelligheid de socialistische en katholieke verenigingen, de verzuiling. Het samen tot daden overgaan. Het grappige was dat je met de woningbouwverenigingen niet over het bouwen zelf sprak maar over je overtuiging. Alles had zijn emotionele gereedschap van voor de oorlog. Daar ontcom je niet aan. Misschien klinkt het raar. Het is weg nu. En daarmee zijn we een geëngageerd publiek kwijtgeraakt.

Je had ook het idee dat je voor grote sociale taken stond. Er is veel gekankerd op die duplex-woningen, op Nieuw Jeruzalem bijvoorbeeld. Maar als je wist waar die mensen uitkwamen. Uit keldertjes. Nu zeg je: 'Och wat klein'. Maar destijds waren het echte luxeuze woningen, moet je weten. Het waren verplichte nummers, op excurses.'

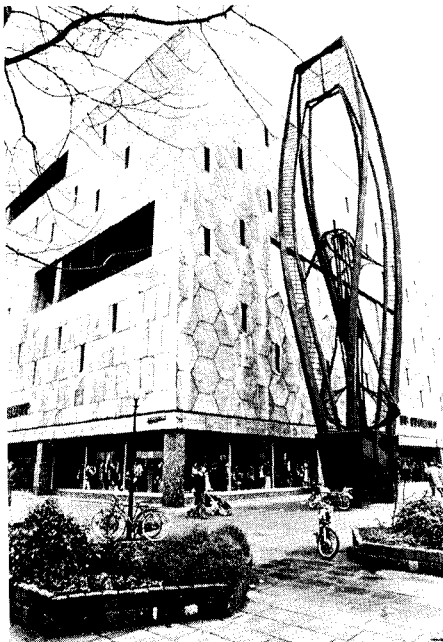
Weer een misverstand. Hij vraagt plotseling wat we nu eigenlijk willen. 'Oh, het gaat jullie niet over mooi of lelijk, maar over goed of slecht. Dat is het leuke van jullie project, het aardige van de foto's die jullie me laten zien. Maar ik wil toch nog eens die andere gevoelsachtergrond in die tijd benadrukken. Het gevoel van die verschrikkelijke oorlog die voorbij is, die nooit meer terug kan komen. Dat is wat anders dan de angst in deze tijd... In de vijftiger jaren had je nog het vermogen om te leren van anderen, de grote kennis van zaken, de sociale verban-

a. Rotterdam,
Koepel Bouwcentrum (1949)

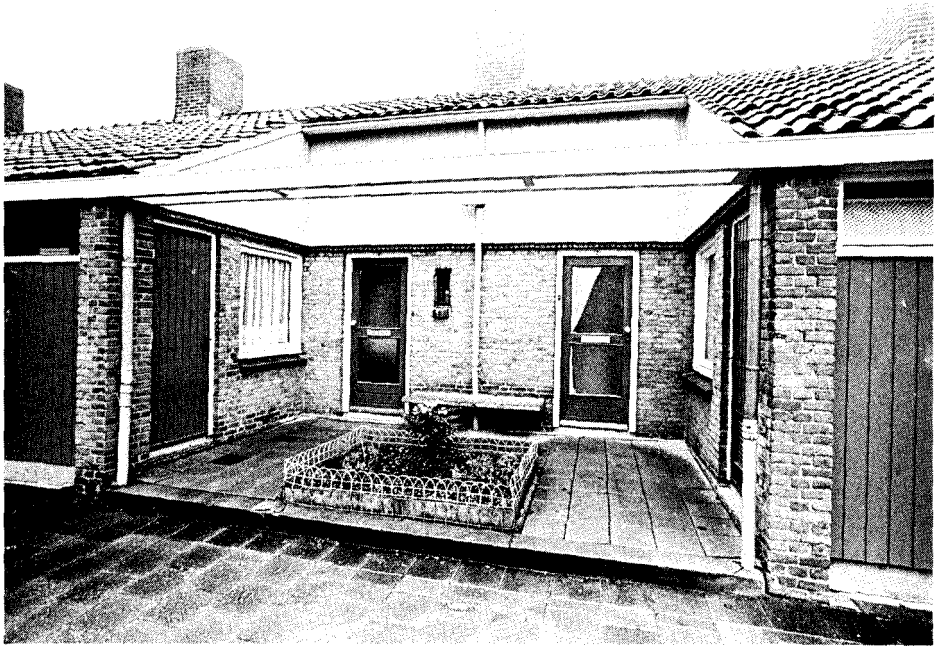
b. Rotterdam,
Reliëfmuur Bouwcentrum (1955)

c. Rotterdam,
Groothandelsgebouw (1953)

d. Rotterdam,
De Bijenkorf (1957)

d

den. Het vooroorlogse vakmanschap. Er zit een grote bekoring in. Het was de tijd van vóór de grote ambtenarij.'

En dan weer die tegenstrijdigheid. Enerzijds een forse dosis moed, anderzijds heeft hij het ook over 'de hardheid' in die tijd. 'De bouw in die jaren was gemonopoliseerd door de oude gedegen heren', zegt hij plotseling, als om zijn eigen bloemrijke verhaal te relativiseren. 'We hebben in die tijd, als jongeren, tegen die grote Pieten moeten opboksen. Wij, dat wil zeggen ook mensen als Aldo van Eyck en Herzberger, hadden andere ideeën. Wij waren de eigenlijke naoorlogse generatie, alleen we kregen geen enkele kans. Je kon of ambtenaar worden of bij hun werken. Je kreeg geen kans om iets zelfstandigs te doen. Je was ook baldadig. We hebben best veel last gehad van die oude, belegen heren', zegt hij. 'Het is jammer dat jullie niets van Bijvoet hebben. Och, die staat zover van me af...'. 'In feite hebben wij ons vreselijk tegen die bouw in de vijftiger jaren verzet. Het was een territorium waar we vanaf wilden'. 'Wat dat betreft zijn die foto's van jullie wel monumenten ja. Inderdaad de vijftiger jaren-stijl. Een stijl met het karakter van die wederopbouw, dat naïeve optimisme, de lol en het plezier in die tijd. Van de andere kant plaatjes van een tijd die achterhaald is. Een tussenperiode voor iets nieuws. Wel een stijl ja.'

Aldus Piet Blom.

We pakken de foto's in. Als bewijsmateriaal.

*Rotterdam,
de wijk Pendrecht (1955)*

In ons maandblad **Politiek en Cultuur** van januari 1981 schreef Kees Bakker onder de titel 'De arbeiders in de democratische beweging' over de Russische Revolutie van 1905.

In zijn situatieschets van 1905 ontbreekt de figuur van Trotzky compleet. Dit vind ik een groot tekort, want Trotzky speelde in werkelijkheid in de revolutie van 1905 een zeer belangrijke positieve rol. Wat doet Trotzky in 1905?

WAT DOET TROTZKY IN 1905?

Naar aanleiding van de gebeurtenissen in Petersburg, de 'Bloedige Zondag' en de stakingen, die daaruit voortvloeiden, gaat Trotzky, eerder uit Siberische gevangenschap naar West-Europa gevlucht, naar Rusland.

In februari 1905 arriveert hij in het geheim in Kiew. Kort daarop, in de lente, komt hij naar Petersburg. Trotzky bevindt zich dus in een vroeg stadium in het woelige Rusland.

Zodoende kan hij ook een goede kijk krijgen op de toestand en... erop inwerken. Hij schrijft brochures, pamfletten en geschriften over de tactiek en strategie van de revolutie. Trotzky stelt bijvoorbeeld, dat 'voor het proletariaat de democratie in alle omstandigheden een politieke noodzaak is en dat het voor de bourgeoisie in sommige omstandigheden een politieke onvermijdelijkheid is'.

Er vindt een korte terugval plaats in de beweging. Er is repressie en intimidatie. Natalya Sedova, Trotzky's vrouw, wordt op de 1e mei demonstratie gearresteerd.

Trotzky zelf vlucht naar Finland.

September 1905: enorme meetings van niet-gestudeerden, vrouwen en mannen, op de universiteiten van Kiew en Petersburg. Stakingen in Moskou, vooral drukkers en typografen, maar ook bakkers, meubelmakers, metaalarbeiders, spoorwegarbeiders. Begin oktober: solidariteitsstaking van Petersburg met Moskou. Tegen half oktober

verneemt Trotzky het grote nieuws over de algemene staking. De volgende dag is hij in Petersburg. Intussen is de Sowjet van Afgevaardigden der Werkers al gevormd. De kern was opgezet door een reeks drukkerijen. Spoedig sloten afgevaardigden van andere bedrijven zich aan. Later zal deze Sowjet uitgroeien tot 562 afgevaardigden, waaronder 6 vrouwen (één afgevaardigde op ong. 300-500 werkers) en groot gezag krijgen.

Verenigd leiderschap

Maar er zijn ook problemen. Welke partij, stroming, is het belangrijkste? De Mensjewieken, De Bolsjewieken, de Sociaal-Revolutionairen, anderen? Trotzky pleit ervoor dat géén partij of groep het exclusieve leiderschap zal claimen.. De Sowjet moet een breed vertegenwoordigend lichaam zijn, alle lagen van de werkende bevolking omvattend.

Alleen dan is het mogelijk een verenigd leiderschap te waarborgen dat in verband met de algemene staking en de revolutionaire situatie, die daaruit zou kunnen volgen, onontbeerlijk is. Op 17 oktober belooft de tsaar in een manifest een grondwet, burgerlijke vrijheden en algemeen kiesrecht. Tegelijk echter geeft hij de politiegeneraal Trepow het bevel 'geen kogels te sparen'. Op-

gewonden massa's mensen gaan naar de universiteit, waar een grote meeting is. Vanaf het balkon klinken al heftige redevoeringen.

Trotsky ziet het met grote ongerustheid aan. Hij probeert te waarschuwen en tegelijk eisen te formuleren, die de beweging houvast kunnen geven. 'Burgers! Nu we de regerende klik met de rug tegen de muur hebben, nu beloven ze ons vrijheid. Het is deze onvermoeibare beul op de troon die we gedwongen hebben ons vrijheid te beloven. Wat een grote overwinning is dat! Maar kraai niet te vroeg victorie; we zijn er nog niet... Is de belofte van vrijheid hetzelfde als de vrijheid zelf? Kijk om je heen, burgers; is er iets veranderd sinds gisteren? Zijn de poorten der gevangenen geopend?... Zijn onze broeders naar huis teruggekeerd uit de Siberische wildernis? Is er niet naast het Manifest de order om geen kogels te sparen?

Burgers, laten we de terugtrekking van de troepen uit Petersburg eisen. De vrije burgers zullen zelf de orde handhaven... Van-daag hebben ze ons het Manifest gegeven en morgen scheuren ze het in stukken, zoals ik dit stuk papier voor jullie eigen ogen in stukken scheur!'

Later is Trotsky wel verweten dat hij niet, in plaats van de terugtrekking van de troepen te eisen, probeerde de troepen aan de kant van de revolutie te krijgen. In feite zijn zulke pogingen echter wel gedaan, maar zij mislukten. Ook trouwens in Moskou. De situatie in het leger in 1905 was, ook al had het juist een nederlaag geleden in de oorlog met Japan, niet te vergelijken met de toestand aan het eind van de Eerste Wereldoorlog.

Pogroms

De Sowjet van Petersburg kiest nu een Uitvoerend Comité met 3 Mensjewieken (onder wie Trotsky), 3 Bolsjewieken, 3 Sociaal-Revolutionairen en nog een aantal anderen.

Politiek gesproken is Trotsky de opstuwende kracht.

Op de belangrijkste momenten spreekt hij voor de gehele Sowjet. Hij schrijft de meeste manifesten en resoluties en is redacteur van haar krant *Isweztia* (Nieuws).

Op 19 oktober dringt Trotsky er bij de Sowjet op aan te stoppen met de algemene staking. Doorgaan biedt geen opening op verder succes en zou kunnen leiden tot nog meer bloedvergieten. De Sowjet neemt deze visie unaniem aan en op 21 oktober eindigt de staking eensgezind.

Er wordt nu voor 23 oktober een demonstratieve begrafenis gepland van de werkers, die vermoord zijn tijdens de staking. Maar op 22 oktober verneemt de Sowjet, dat Trepow en zijn gendarmes de begrafenis met geweld neer willen slaan en ook van plan zijn een grote brand-, knuppel-, en plundertocht tegen joodse mensen te starten. Trotsky, zelf van joodse afkomst, stelt voor, onder deze omstandigheden, de begrafenis af te gelasten. De overgrote meerderheid stemt in.

Maar wel besluiten ze gevechtstroepen te organiseren en te bewapenen: kooptshandel in de Browning-branch.

Terwijl elders in Rusland duizenden mensen door deze pogroms worden afgeslacht, gelukt het in Petersburg dit te voorkomen. Tegen eind oktober kondigt de Russische regering de staat van beleg af in het door haar onderdrukte Polen. Het revolutionaire Petersburg reageert verontwaardigd. Op 1 november organiseert de Sowjet een officiële receptie voor de 'afgevaardigden van het onderdrukte Polen'. Trotsky ontvangt de delegatie hartelijk en er wordt plechtig verklaard, dat Polen het recht heeft op zelfbeschikking, het recht om zelf haar lot te bepalen. De Sowjet kondigt onder meer uit sympathie met Polen weer een algemene staking af en die komt er ook.

De definitieve doorbraak blijft echter uit door tal van omstandigheden. Eind november 1905 worden enkele leden van de Sowjet gearresteerd. Sommigen willen terroristi-

sche vergeldingsacties op de tsaristische ministers.

Trotsky pleit ervoor het hoofd koel te houden en de definitieve krachtmeting uit te stellen. Er wordt nog opgeroepen tot een financiële boycot van de tsaar, maar de dagen van de Sowjet zijn geteld. Op 3 december wordt de vergadering van het Uitvoerend comité om-singeld.

In de loop van december volgt nog als laatste climax de verwoede opstand te Moskou.

Een klein jaar later krijgen Trotsky en 14 anderen levenslange verbanning.

Tot slot. Zonder de generale repetitie van 1905, schreef Lenin, zou de revolutie van

1917 niet mogelijk zijn geweest. Op deze 'generale repetitie' van 1905 speelde de 'acteur' Trotsky een hoofdrol.

Otto van de Haar

Literatuur:

I. Deutscher, The prophet armed (de gewapende profeet), deel 1, Trotsky 1879-1921. Oxford University Press 1976.

I. Deutscher, Stalin, een politieke biografie, deel 1 (1879-1924) Hilversum 1963.

B. N. Ponomarjow, e.a., Geschichte der Kommunistische Partei der Sowjetunion. Dietz Verlag, Berlijn 1977.

L. D. Trotsky, 1905. Pelican Books 1973.

Optreden van communisten voor de rechten van homoseksuelen moet eigenlijk vanuit het vertrekpunt, het creëren van een maatschappelijke toestand waarin ieder individu zijn/haar mogelijkheden zo alzijdig als in potentie aanwezig tot ontplooiing kan brengen, een vanzelfsprekendheid zijn.

In de CPN is dat niet altijd vanzelfsprekend (geweest).

De oorzaak hiervan ligt niet alleen in de CPN, ook zij is een produkt van de maatschappelijke omstandigheden en deze beïnvloeden ook de opstelling van de partij in vraagstukken die nauw met het persoonlijke ontwikkelingsproces samenhangen.

DE CPN EN DE HOMOBEWEGING

De situatie in ons land en de omringende landen is lange tijd overheersend bepaald door de opvattingen van de christelijke moraal, waarin seksualiteit gereduceerd wordt tot het voortplantingsprincipe. Seks mocht dan ook niet voor het huwelijk. Deze opvattingen werden mede ingegeven door het kapitalisme dat alle belang had bij het: 'Gaat heen en vermenigvuldigt u'. Seks was alleen goed voor het instandhouden van de soort zodat er geproduceerd kon worden. Hoe meer kinderen, des te beter, dan vervalt ook de maatschappelijke verantwoordelijkheid voor de oude dag: daarin kunnen de kinderen voorzien.

In dit soort moraal neemt het gezin een centrale plaats in. Het gezin als hoeksteen van de samenleving waarin de positie van de vrouw ondergeschikt is aan die van de man, het hoofd, de autoriteit.

Tsaristische wetten

In oktober 1917 schafte de regering van de Sowjet-Unie alle tsaristische wetten betreffende seksuele daden af. Ook maakte zij formeel een einde aan de achterstelling van de vrouw.

Een enorme verworvenheid in die dagen

die een grote internationale aantrekkingskracht uitoefende.

Ook verdween homoseksualiteit uit het wetboek van strafrecht. De staat en de maatschappij moeten zich niet mengen in zaken die tot de privé-sfeer behoren, zo was de opvatting.

Deze opvattingen verkeerden aan het eind van de twintiger/begin dertiger jaren in hun tegendeel. Dit gebeurde in een internationaal sterk verslechterend klimaat. Het kapitalisme maakte een zeer diepe crisis door en streefde naar machtsveranderingen in de wereld.

Binnenslands voltrok zich de zogenaamde versnelde collectivisatie van de landbouw, een proces dat veelal onder dwang werd doorgezet en wat gepaard ging met misdaden tegen kleine- en middelgrote boeren. Hen werd hun grond afgenomen, vaak werden ze verbannen, vaak tewerkgesteld op de in aanbouw zijnde staalfabrieken. Ook het kiesrecht werd hun ontnomen.

In dit toch hoofdzakelijk agrarische land, dat zich bijvoorbeeld net vrijgemaakt had van de tsaristische lijfstraffen, ontbrak een democratische traditie die een halt had kunnen toeroepen aan deze ontwikkeling. Het ontbreken van deze traditie maakte het ook mogelijk dat men terugviel op methoden

die reeds onder de tsaar werden toegepast. Dit alles geschiedde onder verwijzing naar de noodzaak om het land op te bouwen.

Om een land op te kunnen bouwen heb je mensen nodig en we zien dan ook dat zich in de CPSU en de nog jonge Sowjetstaat een verandering voltrok in de opvattingen in de richting van een sterker benadrukken van de rol van het gezin.

In de Prawda van 4 maart 1935 is te lezen: 'Wij beoordelen een communist niet alleen naar zijn recordprestaties in het productieproces, maar ook naar de manier waarop hij zijn kinderen opvoedt.

Voedt hij ze goed op dan betekent dit dat hij een goede communist is, voedt hij ze slecht op dan houdt dit in dat hij een slechte communist is'. Gelijktijdig werd de positie van de vrouw verslechterd door bemoeilijking van de echtscheidingsprocedure. Ook werd het ingewikkelder gemaakt om tot een abortus te komen. De positie van homoseksuelen was al ingrijpend veranderd.

In 1934 werden voor het eerst massaschaal-arrestaties verricht in Moskou, Leningrad, Odessa en Charkow en duizenden homo's werden gevangengezet of verbannen naar Siberië.

'Maatschappelijke misdaad'

In maart '34 werd een wet ingevoerd die homoseksuele daden strafbaar stelt met een gevangenisstraf van niet minder dan 8 jaar en niet meer dan 16 jaar.

Omstreeks die tijd kwam de schrijver Maxim Gorki met zijn veroordeling van homoseksualiteit: in het artikel 'In onze dagen' in de Prawda van 5 mei 1934 introduceerde hij het begrip Proletarisch Humanisme en schreef hij: 'in de fascistische landen bloeit de homoseksualiteit die gezien moet worden als de ondergang van de jeugd, zonder dat er straf op staat. In de staat waar het proletariaat heldhaftig de maatschappelijke macht heeft overgenomen wordt homoseksualiteit gezien als een maatschappelijke

misdad en zwaar bestraft. In Duitsland kent men al de volgende leuze: "roei alle homo's uit en het fascisme zal verdwijnen". Dit laatste was voorzichtig uitgedrukt bezijden de waarheid. In werkelijkheid had er namelijk in de Weimar-republiek een goede samenwerking bestaan tussen het Wetenschappelijk-Humanitair-Komitee van Magnus Hirschfeld en de beide Duitse arbeiderspartijen de KPD en de SPD. Deze samenwerking met alle ups en downs duurde tot aan de machtsovername door de Hitler-fascisten.

Dit comité trad onder andere op voor het schrappen van paragraaf 175 uit het Duitse wetboek van strafrecht. Deze paragraaf stelde homoseksuele contacten strafbaar. De samenwerking tussen de KPD en het WHK was zodanig dat W. U. Eissler hierover verklaarde: 'De KPD behartigde de belangen van de homoseksuelen in het parlement iets sterker (dan de SPD) en ging in dit vraagstuk geen compromis aan met andere partijen.' Medewerkers van het toenmalige partijbestuur van de KPD als R. Linsert en F. Halle werkten ook in het WHK.

Van de geschiedenis van de homo's onder het fascisme is nog veel te weinig bekend. D. Fernbach merkt hierover op: 'Maar het nazisme was een historisch voorbeeld, waarschijnlijk het grootste in zijn soort, van een contra-revolutie, een vertwijfelde poging om de klok terug te draaien en sommige sociale relatiepatronen te herstellen — die door de historie buiten werking gesteld'. Een aangrijpend verslag doet hierover de Oostenrijker Heinz Heger in zijn boek 'De mannen met de roze driehoek'. Hij is een van de weinigen die na een onmenselijke tocht door verschillende concentratiekampen, waar hij gevangen zat louter en alleen omdat hij homoseksueel is, de geschiedenis van de ongeveer 200.000 vermoorde homo's kan na vertellen.

Ook het beeld dat in de fascistische ideologie verder gemaakt werd van zowel de vrouw als de man was een mensonwaardig beeld. De vrouw slechts achter het fornuis en als

moeder en de man als soldaat, waarvan het grote voorbeeld natuurlijk de SS. Voor dit beeld — en dit is niet alleen een fascistisch beeld van de man en de vrouw — zijn natuurlijk de homo's een regelrechte bedreiging. Zij stellen door hun optreden het vraagstuk van de gehele seksualiteit ter discussie: seks niet alleen als mogelijkheid tot voortplanting maar als iets zelfstandigs, dat veel plezier kan verschaffen. Homoseksualiteit tast ook de afhankelijkheid van de vrouw jegens de man aan, seks is mogelijk tussen mannen en mannen en tussen vrouwen en vrouwen. Dit is waarschijnlijk één van de diepere oorzaken waarom deze toch overwegend door mannen geleide maatschappij zich zo heftig tegen homoseksualiteit en deze oorlogsscherp onderdrukt.

'Geestelijke hoogte'

Van daaruit is waarschijnlijk ook te verklaren waarom op het congres van de CPN in 1947 nog gezegd kon worden: 'Het is waar dat de communisten echtscheiding zullen toestaan, indien dit redelijk is en zedelijk verantwoord.'

Maar wel zullen zij, steunende op de hoge huwelijksmoraal, die de arbeidersklasse eigen en de bourgeoisie met haar verstand en geldhuwelijken vreemd is, de grondslagen leggen voor een harmonische samenleving van man en vrouw, gedragen door liefde, kameraadschap en geestelijke hoogte van beide levenspartners.'

Te verklaren is deze houding omdat communisten nu eenmaal niet op een eiland leven. Zij maken ook deel uit van de maatschappij en ondergaan daarvan ook de slechte invloeden. De positie van de CPN was echter in deze tijd zeer dubbel. Hiervoor mag getuigen een citaat uit een BVD rapport uit 1948, over de Shakespeare-club, de voorloper van de huidige Nederlandse vereniging tot integratie van homoseksualiteit COC. Dit rapport zegt alles over het

gesnuffel van de BVD in privé-zaken maar ook over de positie van homoseksuelen binnen de CPN. De Shakespeare-club is '...een der meest geraffineerde mantelorganisaties van de CPN. Gelijk de 'Waarheid' zich opwerpt als voorvechtster van het werkende volk wil deze club een einde maken aan de miskennis der homoseksuelen en doet zij zich voor als voorvechtster van gelijkheid en recht.'

In deze tijd zette ook de koude oorlog in, die een einde leek te maken aan alle ideeën dat het na de oorlog allemaal anders en beter zou worden.

Het werd een tijd die overheerst werd door een tomeloos anti-communisme, de tijd van de aanval op en verkettering van de moderne kunst zoals die o.a. tot uitdrukking gebracht werd door de COBRA-groep. De tijd van het mandement. Kortom, de tijd van bekrompenheid en benepenheid die diep ingreep in de persoonlijke levensstijl.

Homoseksuele mannen en vrouwen moesten een leven leiden van halve illegaliteit en zelfs een vereniging als het COC kon, gedwongen door de omstandigheden, niet zo optreden als zij nu doet.

Met het doorbreken van het einde van de koude oorlog, dat een enorm gevecht is geweest waarin de CPN voor Nederland een vooraanstaande rol heeft gespeeld, kwamen de democratische bewegingen steunende op vernieuwing en democratische traditie op gang. In korte tijd bestreken zij vele kanten van het maatschappelijk leven.

Daaronder als nieuw fenomeen: de homobeweging. Voor het eerst in de geschiedenis gingen homo's publiekelijk door middel van demonstraties en andere actievormen de strijd voor hun rechten aan.

Eigen identiteit

Dit verliep niet altijd van een leien dakje. Er was onder de notabelen nogal wat tegenstand toen er voor het eerst door homo's werd deel genomen aan de kranslegging bij

het Nationaal Monument op de Dam op 4 mei 1969. Ook al zijn er door de democratische traditie en instelling van ons volk geen klopjachten op homo's geweest gedurende de nazibezetting, door registratie waren ze wel bij de nazi's bekend en zijn er ook homo's naar kampen vervoerd en daar vermoord. Wat verzwegen is kan beter verzwegen blijven, moeten deze notabelen gedacht hebben. Maar de kennis van de eigen homogeschiedenis maakt de homobeweging niet alleen bewust, zij maakt de beweging tot een actief-democratisch element. De kennis wakkerde alleen maar het verzet tegen iedere vorm van onderdrukking verder aan. Het verzet uit zich dan ook in vele vormen, gekozen door de beweging, dus door de mensen die die beweging maken bijvoorbeeld in het dragen van vrouwenkleden en het zich opmaken, beide bedoeld als een schokeffect. In de literatuur door zeer openlijk over homoseksualiteit te schrijven, door de ontwikkeling van een eigen cultuur maar, en dit zeer beslist niet in de laatste plaats, ook door grote demonstraties van homoseksuele mannen en lesbische vrouwen. Deze demonstraties worden gesteund door een opmerkelijk groot deel van de bevolking. Een voorbeeld hiervan was de demonstratie in Roermond.

Het verzet uit zich ook in het zoeken naar een eigen identiteit en ook daarin dat het die identiteit wil uitdragen.

Hoe was nu de opstelling van de CPN?

In het begin was er een niet actieve deelname, het gebeurde buiten de partij om, de CPN had ook als zodanig geen directe bindingen met de homowereld. De invloed van de koude oorlog en de bovengeschetste moraalopvattingen werkten binnen de partij nogal lang door.

Een duidelijke omkeer van passieve deelname naar een actievere opstelling vond plaats bij de gemeenteraadsverkiezingen van mei 1978. Toen riepen een aantal communisten en niet-communisten, homoseksuele mannen en vrouwen op om op de CPN te stemmen met de volgende argumentatie: 'In

haar bestaan heeft de CPN op de bres gestaan tegen vervolging en discriminatie van minderheden. Tijdens de bezetting door de nazi's organiseerde zij de Februari-staking als een machtig protest tegen de jodenvervolging. Bij de afschaffing van het beruchte artikel 248 bis een aantal jaren geleden speelde de inbreng van de CPN in de Tweede Kamer door het optreden van Joop Wolff een belangrijke rol. Recent nog werd bij de voorstellen voor de Grondwetwijziging een artikel van Marcus Bakker tegen discriminatie toegevoegd, waarbij alle discriminatie verboden wordt in dit land. Uitdrukkelijk ook die van homo's en lesbiennes.' Communisten namen een actief aandeel in het voorbereiden van een demonstratie tegen de uitlatingen van de bisschoppen Gijsen en Simonis, die één van de grootste homodemonstraties van ons land is geweest tot nu toe.

Ander accent

Ook bij de verkiezingen voor het Europese parlement in 1979 kwamen communisten opnieuw met een oproep aan homoseksuele vrouwen en mannen om hun stem te geven aan een communistische kandidaat.

De argumentatie heeft dan een ander accent gekregen: 'De CPN onderkent de betekenis van de massastrijd voor emancipatie en democratisering. Zelf treedt zij daarvoor op binnen en buiten het parlement, in provinciale en gemeentebesturen. Zij zal dit ook in het Europese Parlement doen. Zij wijst elke vorm van discriminatie van homoseksuele mannen en vrouwen waar ook ter wereld af en benadrukt het recht van mensen om hun eigen leven in te richten zoals zij dat zelf wensen.'

Om het bij enkele belangrijke punten uit de jongste partijgeschiedenis te laten: op het 27e congres gehouden in juni 1980, werd in de resolutie over de parlementaire positie en doelstellingen van de CPN een passage opgenomen die stelling neemt 'tegen discrimi-

minatie op seksuele voorkeur'. Dit gebeurde nadat er in de voorbereiding van dit congres en op het congres zelf voor het eerst in de geschiedenis van de partij gesproken was over de positie van homoseksuele vrouwen en mannen.

Bovenstaande passage betekent voor de CPN dat zij zich als partij actief in zal zetten om een einde te maken aan de onderdrukking van homoseksuelen.

Maar niet alleen actief optreden: de CPN zal ook kennis moeten nemen van de theorievorming zoals die zich in de homobeweging ontwikkelt en op haar beurt weer de homobeweging haar kennis beschikbaar stellen. Dat dit haar vaste wil is komt tot uiting in het verkiezingsprogramma voor de vorige maand gehouden kamerverkiezingen waarin gesteld wordt: 'Daarom gaat de CPN bij haar strijd om progressieve machtsvorming uit van de grote betekenis en waarde van de massabewegingen. Zij laat zich door de creatieve ideeën, die mensen in de strijd ontwikkelen inspireren en verwerkt nieuwe ervaringen in haar eigen politieke standpunten. Omgekeerd stelt de CPN haar ervaringen, ideeën en alternatieven ter discussie en biedt met haar politieke denkbeelden en perspectieven nieuwe kracht en zekerheid in de strijd.'

Vanuit deze opvatting is het ook dat in het deelprogramma 'CPN en homobevrijdingsstrijd' gesteld wordt: 'vanuit de wisselwerking met de vrouwenstrijd en de homobevrijdingsstrijd komt de CPN ook tot een vernieuwd denken en handelen over de norm heteroseksualiteit. Parlementair werken, wisselwerking tussen partij en (homo)-beweging en het ontwikkelen van het denken over nieuwe vormen van samenleven (en seksualiteit) zijn bestanddeel van communistische politiek.'

Het is dan ook logisch dat vanuit deze opvattingen de CPN een waarnemer stuurde naar de 3e jaarlijkse conferentie van de IGA, de international gay association of gay women and men (internationale organisatie van homoseksuele mannen en vrouwen) en

dat zij haar standpunten en opvattingen over de homobevrijdingsstrijd en daarmee over de onderdrukking van homoseksuelen ook ter discussie stelt binnen de internationale communistische beweging. Doorslaggevend blijft echter de opstelling van de CPN met betrekking tot de positie van homoseksuelen in eigen land. Dat is een opstelling met in achtneming van de autonomie van de homobeweging van actieve solidariteit en bondgenootschap in de strijd tegen iedere vorm van onderdrukking op grond van seksuele voorkeur.

Dik de Boef

Als literatuur voor dit artikel is gebruik gemaakt van:

- J. Lauritsen, D. Thorstad — *The early homosexual rights movement (1864-1935)* 1974 New York.
F. Schoonenberg — *De Moraal van het communisme*. 1948 Amsterdam.
H. Iswolski — *Der Neue Mensch im Russland von Heute*. 1936 Luzern.
H. Heger — *The men with the pink triangle* — 1980 Londen.
W. U. Eissler — *Arbeiterparteien und Homosexuellenfrage. Zur Sexualpolitik von SPD und KPD in der Weimarer Republik*. 1980 Hamburg.
Oproep Gemeenteraadsverkiezingen 1978.
Oproep Europese verkiezingen 1979.
Congresboek 27e congres, 1981 Amsterdam.
Verkiezingsprogramma van de CPN 1981.
Deelprogramma de CPN en de Homobevrijdingsstrijd 1981.

Bij gelegenheid van de uitreiking van de P.C. Hooftprijs aan de dichter Remco Campert in 1979 beklaagde Den Uyl zich over matheid in de cultuur. Hij zei toen onder meer: 'De samenleving slaapt in en dus slaapt ook de kunstenaarswereld in'. Volgens hem zie je in de tweede helft van de zeventiger jaren het aanrakingsvlak tussen politiek en kunst 'weer versmallen'. Daarbij trok hij de relatie tussen kunstenaars en

politiek sterk de partijpolitieke hoek in. Op een moment nog wel, dat er net een grote culturele manifestatie tegen de N-bom was geweest en er bijna geen actie was waar niet kunstenaars op een of andere manier aan bijdroegen. Maar dit is slechts één kant van de zaak: de actieve betrokkenheid van kunstenaars bij de beweging in de maatschappij. Want ernaast staat de ontwikkeling in de verschillende kunsten zelf.

Kunst en politiek '70 — '80... en nu

De onlangs onder redactie van Garry van Lakerveld en Joost Smiers bij Sjaloom verschenen bundel 'Matheid, hoezo?' gaat met name over dat laatste, met als belangrijkste vraag: Wat zijn de laatste tien jaar de meest kenmerkende progressieve veranderingen geweest in de verschillende takken van kunst, zowel naar vorm als naar inhoud? Het antwoord op deze vraag krijgen we in een blik op hoe sinds pakweg 1968, het jaar van Aktie tomaat tegen het toneelbestel, de Notenkrakers tegen het muziekbestel en de eerste bezetting van de Nachtwachtzaal van het Rijksmuseum, in de verschillende kunst- en gezocht is naar nieuwe wegen. Max Arian geeft daarvan in zijn artikel, waarmee het boek opent, een aardig voorbeeld met zijn opsomming van wat het theater liet zien: de bloei van Mickery met avantgarde toneel, opkomst van het 'margetoneel' in het Shaffytheater, de opkomst van kleine theaters overal in het land, een toenemend aantal groepen vanuit Surinaamse en andere buitenlandse minderheden, het muziektheater van de improviserende musici, door Nederlandse schrijvers geschreven toneel over enigszins maatschappelijk relevante onderwerpen, het zogenaamde 'grensverlegend' toneel (Baal bijvoorbeeld), en het

politiek activerend toneel. En dat is dan nog maar het theater.

Vrouwen in de kunst

Het hele boek is een soort demonstratie van soorgelijke ontwikkelingen — van muziek tot (muur)schilderkunst — waarbij vooral die artikelen waarin gesprekken gevoerd worden met onder andere vormgevers ('Wij scheppen geen illusies'), met fotografen, met twee medewerkers van STAD Radio Amsterdam, een beeld geven van hoe deze mensen bezig zijn met het zoeken naar nieuwe vormen en naar nieuwe wegen door hun werk een onderdeel te laten zijn en van een progressieve maatschappelijke ontwikkeling. De antwoorden die gegeven worden zijn telkens weer verschillend, maar dit hebben ze allemaal gemeen. Er zijn tussen verschillende artikelen in het boek zeer grote verschillen in benadering. Dat maakt het wel zo interessant. Maar wat het ook laat zien, vind ik, is dat de ene benadering in staat is meer positiefs te laten zien, de ontwikkelingen in een bepaalde richting van de kunst beter tot zijn recht te laten komen dan de ander.

Er wordt in 'Matheid, hoezo?' een groot aantal belangrijke vraagstukken aangesneden. Bijvoorbeeld in de gesprekken die Aafke Steenhuis in 'Vrouwen in de culturele produktie', met vier kunstenaressen voert. Daarin wordt duidelijk wat voor hindernissen vrouwen in de kunst ondervinden: het kunstenaars zijn, naast het moeder zijn, het niet serieus genomen worden, moeten werken in door mannen vastgelegde kaders, slechte voorzieningen...

De cultuur van buitenlandse minderheden komt aan de orde in bijdragen van Lieke van Duin en Edgar Cairo. Tussen doodgezwegen en aanpassing, zou je het kort kunnen samenvatten. Edgar Cairo verbindt de vraag welke houding er binnen onze cultuur tegenover andere culturen bestaat, met hoe men in die cultuur tegenover minderheden binnen de eigen cultuur staat.

Hoeveel ruimte is er voor andere vormen en andere inhoud? En in feite gaat daar het hele boek over: hoe vernieuwingen — nieuwe vormen, nieuwe inhouden, nieuwe publieksbenaderingen — tegen de verdrukking in tot stand zijn gekomen. Wat voor verschillende wegen er worden ingeslagen wordt volop duidelijk als je de verschillende bijdragen naast elkaar bekijkt. Maar tegelijkertijd zijn de mogelijkheden die deze vernieuwingen krijgen om zich optimaal waar te maken nauwelijks aanwezig. Het is: Assepoester in de keuken van de cultuur. Ook dat komt in het boek aan bod; hoe na de oorlog een zeer specifiek cultuur-aanbod verspreid werd en wat overbleef aan de commercie werd overgelaten — als welkome aanvulling op de cultuurpolitiek — of op een houtje mocht bijten. Jan Kassies schrijft daarover een zeer lezenswaardig artikel.

Nieuwe brokken cultuur

Wat keer op keer naar voren komt is hoe de vernieuwing van de kunsten in de zeventiger jaren een doorbreken van de traditionele grenzen te zien heeft gegeven.,

En wat minstens zo belangrijk is: het blijkt dat waar het zoeken naar vernieuwingen samengaat met het zoeken naar een eigen publiek zoals in het vormingstheater, de geïmproviseerde muziek en het muziektheater bijvoorbeeld, er hele nieuwe brokken cultuur kunnen ontstaan. Straattheater, muziekworkshops, de nieuwe popmuziek verlaagden de drempels van de cultuur. Als één ding duidelijk wordt dan wel dat in de kunst een forse beweging heeft plaatsgevonden die deel uitmaakt van een maatschappelijke beweging.

De kunstenaars hebben zich niet onbetuigd gelaten. Hun vraag is nu veeleer: wat doet links in de politiek, wat doet de vakbeweging? Deze vraag wordt ook enkele malen concreet zo gesteld. Het is niet voldoende dat kunstenaars mee mogen doen, deel uitmaken van een politieke of maatschappelijke beweging. Het gaat er ook om dat diegenen die een progressieve verandering in onze maatschappij voorstaan zich fundamenteel bezighouden met de vraag wat de betekenis van de kunst in een verandering van de maatschappij is, en haar de plaats geven die haar toekomt. Dat gebeurt niet als er uitgegaan wordt van redeneringen zoals de PvdA-er Kosto onlangs tijdens een debat over kunstbeleid ten beste gaf. 'De gemiddelde mens', stelde hij, 'is meer geïnteresseerd in de prijs van gas dan in een kunstwerk'. Kosto leek bij die gelegenheid meer naar bezoekersaantallen dan naar artistieke vernieuwing te kijken. Zo'n visie kan alleen maar tot een vage eenheidsworst leiden, zoals de televisie maar al te vaak laat zien, risicoloos, kleurloos. Terecht vinden we dan ook in 'Matheid, hoezo?' een pleidooi voor een niet gelijkgeschakelde cultuur, niet naar vorm, niet naar inhoud. Waar het op aan komt is dat wat zich de afgelopen tien jaar, om maar bij het boek te blijven, ontwikkeld heeft nu ook de aandacht krijgt die het verdient. Juist op dit moment is dat van het grootste belang omdat bij het doorzetten van de crisis de kunst en de cultuur steeds meer het slachtoffer dreigen

te worden en de neiging bestaat om hierop het eerst te bezuinigen. Juist in zo'n situatie lijkt het zaak dat communisten en andere progressieven zich beraden wat er gedaan dient te worden om tegenwicht hiertegen te bieden. Zowel in het belang van de kunst als in het belang van de strijd voor een andere maatschappij die niet zonder culturele vernieuwing kan. 'Matheid, hoezo?' prikkelt de gedachten hierover. Maar hierbij zal het niet kunnen blijven. Het gaat er ook om dat er daden gesteld worden.

Wat ik mis in het boek is dat nauwelijks wordt ingegaan op wat de consequenties van de huidige crisis voor de cultuur zijn en wat voor vragen die opwerpt. Volgens mij is dat een van de grote problemen waarmee je te maken hebt op een moment dat kunst als

franje gezien dreigt te worden en elke vorm van kwaliteit een politieke daad dreigt te worden, zoals Gerrit Komrij in een interview in de HP van 16 mei zei. Laat staan elke vorm van een andere dan de gebruikelijke kwaliteit.

Dik Verhaar

Matheid, hoezo? Tweeëntwintig teksten over kunst en politiek '70—'80, onder redactie van Carry van Lakerveld en Joost Smiers, met bijdragen van Max Arian, Steve Austen, Umberto Barbieri, Walter Barten, Aaldert van den Bogaard, Graa Boomsma, Edgar Cairo, Karel Dibbets, Lieke van Duin, Jan Kassies, Rudy Koopmans, Jak van der meulen, Jan Smeets, Spiegel, Aafke Steenhuis, Theo van Stegeren, Wim Verbrey, Jan Vlasveld en Loek Zonneveld. Uitg. Sjaloom, f 34,50.

Voor een nieuwe generatie Nederlandse communisten, een generatie die 1958, 1956 en 1940-45 niet heeft meegemaakt, laat staan dat zij een herinnering heeft aan 1917, is het leven anders.

Maar als jongere partijgenoten de rede van Chroesjtsjow voor het twintigste partijcongres van de CPSU lezen, zullen zij zeker ook iets voelen van het 'geschokt zijn' waar oudere kameraden het wel eens over hebben.

Van de 139 leden en kandidaat-leden van het centraal comité die op het zeventiende partijcongres in 1934 waren gekozen, wer-

den er enkele jaren later 98 gearresteerd en doodgeschoten.

Chroesjtsjow zei hierover tot de gedelegeerden van het zo beroemd geworden twintigste congres in 1956: 'De enige reden waarom 70 procent van het centraal comité, gekozen door het zeventiende congres, gebrandmerkt werd als vijand van het volk was deze: eerlijke communisten werden belasterd en er werden beschuldigingen tegen hen gefabriceerd en de revolutionaire rechtsbedeling werd hierdoor ernstig ondermijnd.'¹

Stalinisme en destalinisatie

Die rede werd opnieuw uitgegeven ter gelegenheid van het in mei 1979 aan de Universiteit van Amsterdam georganiseerde congres over stalinisme en destalinisatie.² Het door de spreeksters en sprekers bijgewerkte verslag van dat congres is onlangs verschenen.³

Ook hierin staat weer het een en ander, dat op jong en oud indruk zal maken. Zoals het door een van de Nederlandse sprekers, Ger Harmsen, vertelde verhaal van de vooraanstaande Hongaarse communist Rajk, die in 1949 als landverrader ter dood werd veroordeeld. 'Aan het eind van het proces kreeg Rajk de gelegenheid voor een laatste woord. Hij keerde zich naar de journalisten en zei: "Ik weet wat u denkt, ik heb ook Koestler⁴ gelezen. Ik heb echter niet bekend om mijn partij een dienst te bewijzen, u heeft het mis. Ik ben werkelijk schuldig." (...) maar nog geen tien jaar later werd Rajk gerehabiliteerd en herbegraven.'⁵

Of een verhaal (weliswaar niet zo gruwelijk als het zojuist aangehaalde, maar toch ook niet een om eens gezellig om te lachen), verteld door een andere Nederlandse spreker, Jaap Wolff.

'De discussie over de Stalin-kwestie (in onze

partij, na de onthullingen van Chroesjtsjow, M. Br) duurde uiteraard voort. Ze werd echter belemmerd door een verkiezingsactie, waarbij bijvoorbeeld de rede van Chroesjtsjow in Amsterdam door de PvdA huis aan huis werd verspreid — sinds die tijd heeft de PvdA dat niet meer gedaan met communistische documenten.'⁶

De tijd waarin het stalinisme zich voordeed werd op het congres niet scherp afgebakend. Er zijn de periodes geweest van moord en terreur onder Stalin zelf. Maar ook vóór Stalin waren er gegevenheden en in direct verband daarmee gegroeide partijstructuren en theoretische ontwikkelingen zonder welke de latere terreur niet goed te verklaren is.

Behalve in de bijdrage van de Joegoslaviëse spreekster Golubovic, die uiteenzet dat het stalinistische systeem een voortbrengsel was van Stalin's *contra-revolutie* na 1928, komt dit in alle bijdragen in meerdere of mindere mate tot uiting. Het is het volgen van het ingewikkelde spoor terug, waarbij ook het leninisme onder de loupe wordt genomen.

Ook na de terreur, na de dood van Stalin,

houdt het spoor niet op. Hoewel men steeds benadrukt dat na Stalin grote veranderingen plaatsvonden, is de algemene teneur toch dat de destalinisatie aan heel zekere grenzen is gebonden. Dat er 'stalinisme' zonder Stalin mogelijk is, ook nu.

Maar wat verstaat men nu precies onder 'stalinisme'?

Er worden nogal wat kenmerken van dit verschijnsel genoemd, die los van elkaar gezien in meerdere soorten politieke en andere systemen of organisaties voorkomen. Het gaat dan om de combinatie van die kenmerken, waarbij aan het waarom van dit samenvallen minder aandacht wordt besteed. Het boek als geheel, en ook de bijdragen op zichzelf, is en zijn op het punt van definiëring weinig systematisch.

Wat wel als grootste gemene deler naar voren komt is het anti-democratische karakter van het verschijnsel stalinisme. Er is een praktijk waarin de produktiemiddelen uit handen van de kapitalisten verdwenen zijn, en een ideologie, waarin de macht van de arbeidersklasse wordt benadrukt, *maar diezelfde arbeidersklasse heeft toch geen zeggenschap*. Er is de partij, die het zeggenschapsmonopolie in de staat heeft, en daarbinnen is het al evenzeer slecht gesteld met de democratie.

Dit alles wreekt zich op vele terreinen.

De planningseconomen Włodzimierz Brus en George Wheeler benadrukken beiden het grote belang van zeggenschap voor het volk bij het vaststellen en uitvoeren van het economische plan. Economische doelmatigheid (onder meer nodig om op een behoorlijke manier tegemoet te komen aan de consumptieve aspiraties van de bevolking) is niet te verwezenlijken zonder zeggenschap van de 'ware' deskundigen.

Ook Jiri Pelikan, een hervormingsgezinde Tsjechoslowaakse communist, die in 1969 werd geroyeerd, benadrukt in zijn bijdrage over het Tsjechoslowakije van na 1968, de 'democratisering' van het socialisme. Men hoeft zijn nogal grote illusies over een verenigd Europa niet precies te delen om te

kunnen vaststellen, dat hij op politiek gebied enkele interessante dingen naar voren brengt.

Over de destalinisatie, die onder Chroesjtjow werd ingezet, merkt hij op dat dit niet gepaard ging met het mobiliseren van brede massa's. Chroesjtjow liet het bij hervormingen van boven af, en had niet de moed of de mogelijkheden een massastrijd te initiëren met het doel het verzet van conservatieve krachten en van het partijapparaat te overwinnen.

Naar de mening van Pelikan is de enige manier om in het 'reële socialisme' hervormingen door te voeren, de pressie van de massa samen met het bestaan van veranderingsgezinde elementen in de partij. Het is alsof hij het over het Polen van nu heeft, wanneer hij schrijft: 'Nieuwe druk van de zijde van de basis zal leiden tot een nieuwe differentiëring binnen de communistische partijen die aan de macht zijn en mogelijkere wijs tot een bondgenootschap tussen de 'democratische' oppositie of groep binnen de partij en de 'socialistische' en democratische oppositie buiten de partij en haar instellingen.

Uitsluitend een dergelijk bondgenootschap kan resulteren in een wezenlijke verandering van het systeem en de enige manier om dit te verwezenlijken ligt in de stapsgewijze hervormingen van politieke en economische aard.⁷

Aan het gebied van de theorievorming wordt onder meer door Harmsen enige aandacht besteed. (De theorie als 'rechtvaardiging van de praktijk', als 'verhulling van de praktijk', als 'scholastiek systeem', als 'nietszeggende algemeenheid'.⁸ In dat kader wijdt hij tevens enige — mijns inziens juiste — woorden aan de affaire Lysenko.⁹

Het boek bevat ook een bijdrage over de positie van de vrouw in Oost-Europa. Hilda Scott betoogt daarin, dat onder Stalin een dieptepunt in het leven van vrouwen werd bereikt. Maar ook na Stalin, tot aan de Praagse lente toe, is volgens haar de onderdruk-

king van de vrouw geïnstitutionaliseerd gebleven.

Over de Praagse lente moet ze kwijt dat er voor de vrouw niets van belang in het hervormingsprogramma stond, en dat hooggeplaatste voorstanders van de hervormingen in alle ernst voorstellen deden om de lonen van mannen te verhogen en vrouwen naar huis te sturen. 'Het is bijna een geconditioneerde reflex dat mannen problemen oplossen ten koste van vrouwen'.¹⁰

Het lijkt mij dat ze hier enigszins te negatief is. Immers, de Praagse lente had onder meer als oogmerk om een grotere vrijheid van organisatie te scheppen. En als er iets is dat vrouwen niet kunnen missen bij de bewustwording van en de strijd tegen hun onderdrukking, dan is het wel die vrijheid van organisatie. Toch blijft ze gelijk hebben als ze ook anti-stalinisten over het 'vrouwenprobleem'¹¹ op het matje roept. Moeten de Sowjet-Russische CPSU en de communistische partijen in West-Europa in dezelfde — stalinistische — rubriek worden ingedeeld? Naar mijn idee niet op die manier die (in het voorwoord van het boek) de volgende zin oplevert. 'Het stalinisme in Nederland is niet alleen een probleem uit de geschiedenis van de CPN, maar in de jaren zeventig evenzeer van de georganiseerde studentenbeweging'.¹²

Hier wreekt het zich dat er (nog) geen uitgekristalliseerde omschrijving van het verschijnsel stalinisme is, hier worden daarvoor eigenlijk op een ruwe manier de Goulag Archipel en fouten van de studentenbeweging op één hoop gegooid.

Toch is het ook niet zo dat de drie genoemde verschijnselen (stalinisme, CPN en studentenbeweging) helemaal niets met elkaar te maken hebben. Men zou eigenlijk moeten spreken van 'mate van stalinisme' of 'stalinismegraad'. Maar dan nog, dit kan alleen maar op voorwaarde dat er een sluitende definitie is. Dat is niet gemakkelijk, omdat zo'n definitie niet in een laboratorium wordt gemaakt, maar in een politiek krachtenveld. En waarschijnlijk heeft Louis Althusser wel

helemaal gelijk, wanneer hij met zoveel woorden opwerpt dat het marxisme (juist dankzij Stalin, die de problemen van het marxisme op *zijn* manier oploste) niet genoeg ontwikkeld is om het stalinisme goed te kunnen definiëren en te verklaren.¹³

Om een klein stukje dichter bij definities en verklaringen te komen, is het intussen wel zaak het stalinisme te situeren in het bredere landschap van de geschiedenis van de botsing tussen het kapitalistische stelsel en de massabeweging daartegen. Dan komt men onder meer ook bij de muur, waartegen de communisten in de Sowjet-Unie en in West-Europa af en toe met de rug stonden. Hier is op het congres te weinig aandacht aan besteed. Nu is het zo, dat die muur ook als (weinig marxistisch) alibi gebruikt kan worden om de eigen strategie naar het socialisme niet te hoeven onderzoeken. Maar de zeer terechte weerstand hiertegen zou ook weer niet moeten omslaan in het (al even weinig marxistisch) buiten beschouwing laten van belangrijke 'gegevens'. Om terug te keren naar de relatie tussen de CPSU en de West-Europese communisten: de Engelse communist Monty Johnstone legt in zijn betoog de nadruk op de mate van autonomie, die er op het leidende centrum Moskou werd 'veroverd'.

Hij heeft die niet-monolytische momenten opgespoord, omdat de vraag in welke mate de niet in hun land aan de macht zijnde communisten zich door de CPSU lieten leiden natuurlijk belangrijk is.

Maar men kan ook juist de monolytische momenten opsporen. Het is, om naar onze partij over te gaan, helemaal niet moeilijk om uit oude jaargangen van bijvoorbeeld dit blad pagina's vol stalinistische lyriek te citeren. Stukken tekst die, vooral ter gelegenheid van partijstrijd, overigens naar mijn idee totaal in tegenspraak waren met onze toen geldende beginselverklaring. En wel daarom, omdat hierin werd gesteld dat de CPN een partij was van die klasse, die 'de spil van de krachten der Verlichting tegenover de krachten der duisternis' was.¹⁴

Jaap Wolff ziet ook niet-monolytische momenten, maar legt toch meer de nadruk op het teveel aan 'internationalisme' in de partij.

In de koude oorlog paarden de communisten hun optreden voor de vrede en de dagelijkse belangenstrijd ('mээр' was niet mogelijk onder die verhoudingen) aan een propagandistisch optreden ten gunste van de Sowjet-Unie. Het leidde volgens Wolff tot twee dingen. Enerzijds werd het een belangrijke bijdrage tot het voorkomen van een hete oorlog op wereldschaal, anderzijds liep het uit in een verzwakking van de banden met de massa, verbittering ten opzichte van een ieder die weifeling toonde, vreemding van de eigen nationale problematiek.¹⁵

Die laatste opsomming van treurigheden zou men onder de noemer van *sectarisme* kunnen scharen. Het stalinisme zou eigenlijk wel te omschrijven zijn met deze term, waarbij dan inbegrepen een dusdanig 'geconcentreerd' sectarisme in moeilijke tijden, dat dit kon uitlopen in vervolgingen als de geschiedenis van het communisme te zien heeft gegeven. Het probleem is alleen, dat deze term ook in het stalinistische vocabulaire voorkwam en er kwistig mee werd rondgestrooid alsof er niets aan de hand was. Vandaar waarschijnlijk dat die term op het congres dan ook niet of nauwelijks werd gebruikt.

Wij moeten als communisten de dingen *historisch* zien, en dus ook onze eigen geschiedenis. Dit betekent, paradoxaal genoeg, dat we de 'grootheid' van onze eigen geschiedenis moeten zien (dat is immers één betekenis waarin dit woord wordt gebruikt), evengoed als de 'betrekkelijkheid' (de tweede betekenis). Het mag geen verwondering wekken dat in het verslag van het congres de tweede betekenis zich als enige aan de lezer opdringt. Dat is een gevaar, maar daar ligt tegelijkertijd ook het nuttige en interessante van het 'stalinisme-debat'.

Interessant is het bijvoorbeeld om er kennis van te nemen dat Marx, Lenin en Stalin verschillende opvattingen hadden over het begrip 'dictatuur van het proletariaat'. En hoe kan het ook eigenlijk anders, als men bedenkt dat deze drie in verschillende tijden en omstandigheden leefden. Of dat op het zeventiende congres van de CPSU de uitslag van de stemming voor het partijbestuur niet meer werd medegedeeld. Dat het daarvóór dus wel gebeurde.

Wanneer men de eigen geschiedenis induikt en ontdekt dat alles niet altijd op dezelfde geweest, dat alles niet altijd op dezelfde manieren is opgelost, dan worden problemen van nu (die vaak kunnen terugrijpen op vroeger) gemakkelijker 'bespreekbaar'. En bespreekbaar maken is wel het minste wat men kan doen om problemen op te lossen.

Marianne Braun

1. Geheime rede, uitgesproken op de nazitting van de 20e partijdag (25 febr. 1956). In, Cahiers over de politieke en sociale wetenschappen, jaarg. 2 (1978/79), nr. 3 (mei) blz. 37.
2. Het 'stalinismecongres' werd onder auspiciën van de subfaculteiten politicologie en sociologie van de Universiteit van Amsterdam gehouden. De congrescommissie bestond uit mensen van diverse linkse pluimage: partijlozen, psp'ers, PvdA'ers en communisten.
3. Jean Elleinstein, Roy Medvedev, Jaap Wolff e.a., Stalinisme en destalinisatie, verslag van het Amsterdamse congres. Kritiese Bibliotheek van Gennep, Amsterdam 1981.
4. Arthur Koestler schreef een (in Nederland in 1946 uitgegeven) roman over een communist die in de dertiger jaren in een Sowjet Russische gevangenis tot schuldbekenenis komt hoewel hij onschuldig was. 'Nacht in de Middag', door Koestler opgedragen aan de slachtoffers van de Moskouse processen, deed indertijd veel stof opwaaien.

5. Ger Harmsen, Stalinisme en Koude Oorlog in Nederland, in Stalinisme en destalinisatie, blz. 205-206.
6. Jaap Wolff, Stalinisme en destalinisatie, in idem, blz. 240.
7. Jiri Pelikan, De oppositiebeweging in Tsjecho-slowakije, in idem, blz. 118.
8. Ger Harmsen, idem blz. 196.
9. Of liever, aan zijn rol in het propaganderen van het Lysenkisme.
'Interessant in het licht van het stalinisme is ook dat ik uiteraard schreef in de geest van de opvattingen der CPN-leiding. (...) maar dat het achteraf in de verdachtmakingscampagne tegen mij is voorgesteld alsof ik dit in afwijking van de partijlijn op eigen houtje heb gedaan. Het vervelende is echter dat ik juist niet van de partijlijn afweek en mij hier van ganser harte mee identificeerde.' (blz 197)
Overigens heeft Harmsen in de bewerking van zijn congresbijdrage een mijns inziens gelukkige hand van schrappen gehad. Eruit gebleven zijn enkele kwalijke 'grapjes' die mij, toen ik ze aanhoorde deden denken: de pot verwijt de ketel. Of, om het oude adagium van mijn moeder aan te halen: waar er twee huilen hebben er twee schuld.
10. Hilda Scott, 'Destalinisatie' en de positie van vrouwen in Oost-Europa, in idem, blz. 132.
11. 'Hoe komt het, dat, wanneer de productieve en reproductieve krachten van de vrouw zo essentieel zijn voor de samenleving, haar behoeften toch zo weinig aandacht krijgen? Waarom is het zo oninteressant dat ze 14 uur per dag werkt? Dat ze niet het volledige recht heeft om over haar lichaam te beschikken? Dat haar mogelijkheden tot zelfontplooiing aan *speciale* beperkingen onderhevig zijn? Waarom is dit een vrouwenprobleem, terwijl het een maatschappelijk probleem zou zijn wanneer mannen hetzelfde zou overkomen?' (blz. 133)
12. Arnold Koper, De achtergronden van het stalinismecongres, in idem, blz. 28.
13. Louis Althusser, Eindelijk is de crisis van het marxisme uitgebroken?, in Te Elfder Ure 24, blz. 206.
14. Beginselverklaring, (geldend tot 1964) in Parlement en Kiezer, 1957/1958, blz. 108.
15. Jaap Wolff, Stalinisme en destalinisatie, in idem, blz. 239.

NIEUWE MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

- D. de Boef, medewerker van het partijbestuur van de CPN;
O. van de Haar, expeditie medewerker bij dagblad De Waarheid;
H. Kijne, docent arbeidsverhoudingen aan de Haagse sociale academie.

PARTIJDOCUMENTEN

Uruguayaanse democraten ontmoeten CPN

Een delegatie van de Convergencia Democrática uit Uruguay heeft donderdag in Amsterdam een ontmoeting gehad met een delegatie van het partijbestuur van de CPN. Het bezoek had tot doel initiatieven in West-Europa voor te bereiden ter ondersteuning van de democratische oppositie tegen de militaire dictatuur in dit Zuidamerikaanse land.

Ellie Izeboud, vice-voorzitster van de CPN, en Joop IJisberg, lid van het partijbestuur, zegden in het hartelijk verlopen gesprek namens de partij praktische steun toe aan de Convergencia Democrática waarin personen afkomstig uit alle oppositionele groeperingen in Uruguay zitting hebben. De Uruguayaanse delegatie, bestaande uit Justino Zavala Carvalho en Luis Echave Zas (respectievelijk uitvoerend secretaris en lid van de Convergencia Democrática) zouden ook met andere partijen in ons land besprekingen hebben.

Uit De Waarheid van 13 maart 1981

Verklaring Dagelijks Bestuur CPN

30 MAART: Dag van protest en machtsvorming voor vrouwenbevrijding

Op de internationale vrouwendag is maandag 30 maart uitgeroepen tot vrouwenstakingsdag tegen de nieuwe abortuswet.

Het dagelijks bestuur van de CPN juicht dit initiatief toe en roept alle leden en sympathisanten op om 30 maart te maken tot een nieuw hoogtepunt in de strijd voor legalisering van de abortus.

De CPN is van mening dat het in de Tweede Kamer aangenomen wetsontwerp volstrekt onaanvaardbaar is. Poliek gesjoemel met vrouwenrechten is ontoelaatbaar. De CPN zal — binnen en buiten het parlement — blijven optreden voor een wetgeving die uitgaat van het zelfbeslissingsrecht van vrouwen en voor onverminderde hulpverlening aan buitenlandse vrouwen.

De grote instemming met de oproep tot vrouwenstaking, de talrijke enthousiaste plaatselijke initiatieven, zijn een uiting van de sterke onvrede en de grote strijdbaarheid die bij de vrouwen leven en van de vastbesloten wil om een eind te maken aan alle achterstelling en onderdrukking binnen- en buitenshuis. Keer op keer, week in week uit, kwam en komt de zittende CDA/VVD-regering met maatregelen die de on-

derdrukking van vrouwen bevestigen en vaak nieuwe drempels opwerpen die vrouwenbevrijding in de weg staan.

De hoge bewapeningsuitgaven en de koers op nieuwe kernwapens, het ontbreken van oplossingen voor de grote werkloosheid, het uitgaan van een gezinsinkomen, het afbreken van sociale voorzieningen, zijn hiervan een aantal voorbeelden.

De CPN beschouwt strijd voor opheffing van de onderdrukking van vrouwen als wezenlijk bestanddeel van een progressief alternatief dat tegenover het huidige regeringsbeleid gesteld moet worden en ziet de vrouwenbeweging als onmisbare kracht om maatschappelijk vernieuwing gestalte te geven.

Vrouwen, maakt 30 maart tot een dag van eensgezind protest en van eensgezinde machtsvorming voor vrouwenbevrijding.

Mannen, toon op alle mogelijk manieren daadwerkelijke solidariteit.

Amsterdam, 20 maart 1981

Uit De Waarheid van 20 maart 1981

Verklaring van partijbestuur CPN over politiegeweld tegen vrouwen

Het partijbestuur van de CPN heeft dinsdagmiddag, nadat bekend geworden was op welke wijze de Haagse politie was opgetreden tegen demonstrerende vrouwen op het Binnenhof, een verklaring uitgegeven.

Het partijbestuur van de CPN is fel en diep verontwaardigd over het gewelddadige en niets ontziende optreden van politie en ME tegen demonstrerende vrouwen op het Haagse Binnenhof. De CPN beschouwt dit als een zeer ernstige politionele geweldpleging tegenover een strikt noodzakelijke en democratische beweging die opkomt voor gerechtvaardigde eisen. In dit geval tegenover vrouwen die opkomen voor een wetgeving die uitgaat van het zelfbeslissingsrecht van vrouwen en recht doet aan de verantwoordelijke abortushulpverlening zoals die in ons land ontwikkeld is. De CPN ziet deze beweging als fundamenteel onmisbaar voor democratische vernieuwing van de maatschappij.

In brede kring tot in de politievakbond toe, is men van mening dat oplossingen van gemeenschappelijke vraagstukken nooit en te nimmer tot stand kunnen komen door met politiegeweld een falend politiek beleid te verdedigen.

De CPN eist van de regering maatregelen tegenover diegenen die zich aan wangedrag hebben schuldig gemaakt.

De CPN roept alle democraten op om de solidariteit met de vrouwenbeweging en haar doelstellingen te versterken en deze te beschermen tegenover geweld van politie en ME.

Uit De Waarheid van 29 april 1981

Oproep aan de leden en vrienden van de CPN

Over ruim twee weken zullen de verkiezingen zijn. Steeds duidelijker wordt dat de positie van onze partij van uiterst groot gewicht wordt.

In de arbeidersbeweging groeit het inzicht dat voor een verandering in de Nederlandse politiek versterking van de CPN nodig is.

De in dit verband gevoerde discussie over progressieve meerderheidsvorming loopt onvermijdelijk uit op het standpunt dat de CPN daarvoor volstrekt noodzakelijk is.

De ervaring leert dat overal waar de hoofdvraagstukken van deze tijd aan de orde zijn de standpunten van de CPN gedeeld worden door zeer velen en een stimulans vormen voor de beweging en de eensgezindheid daarin.

Dit geldt voor de opstelling van onze partij met betrekking tot de verdediging van de koopkracht, de strijd tegen de atoombewapening, de vrouwenstrijd, het optreden tegen racisme.

Niemand kan meer ontkennen dat wat onze partij op deze punten doet en naar voren brengt een sterk uitstralend effect heeft op de andere progressieve krachten.

Het is thans van het grootste belang om deze instemming met onze denkbeelden om te zetten in stemmen voor de partij.

Wij roepen daarom alle leden, vrienden en vriendinnen van onze partij op om in de korte tijd die ons nog rest voor de verkiezingen alles te doen om CPN-stemmen te winnen.

Iedereen heeft het in zijn of haar macht om door een krachtige persoonlijke inzet ons aller doel, versterking van de positie van onze partij, te helpen bewerkstelligen.

Het gaat om vrede, het gaat om werk, het gaat om het veilig stellen van ons bestaan.

Henk Hoekstra
voorzitter van de CPN

Marcus Bakker
voorzitter van de CPN-fractie

Uit De Waarheid van 9 mei 1981

verschenen bij
Pegasus:

KEES WILLEMEN- POLITIEKE TEKENINGEN

Kees Willemen stelde dit boek samen uit zijn in de loop der jaren in *De Waarheid*, soldaten- en studentenbladen verschenen cartoons.

128 pag. inclusief inleiding en index, f 21,—.

Uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25, 1017 NT Amsterdam

Henk Hoekstra

OP ZOEK NAAR NIEUWE WEGEN

*Het Nederlandse communisme
in een bewogen periode*

Gebonden f 20,—, paperback f 15,—.

Verkrijgbaar in de erkende boekhandel en bij Pegasus,
Leidsestraat 25, Amsterdam, tel. 020-231138,
Hoogstraat 143, Rotterdam, tel. 010-125322.

**Verschenen
bij
Pegasus**

Vrouwenarbeid -nachtwerk?

José Siersema over arbeids- bescherming en emancipatie

De schrijfster gaat in dit boek grondig na, welke overwegingen er zijn in de discussie over het mogelijk opheffen van het verbod op nachtarbeid voor vrouwen.

Met als uitgangspunt: 'Bevordert de afschaffing van de beschermende bepalingen voor vrouwen en vooral de opheffing van het verbod op nachtarbeid de emancipatie van vrouwen?', onderzoekt zij de redenen voor het indertijd invoeren van deze bepalingen aan de hand van een historisch overzicht, waarbij ook de discussie over deze kwestie in de

vrouwenbeweging in die tijd aan de orde komt.

Uitgebreid gaat de schrijfster in op de effecten van ploegenarbeid en in het bijzonder behandelt ze de gevolgen die nachtarbeid en ploegendienst voor vrouwen hebben.

Het boek wordt besloten met een aantal belangwekkende conclusies. 'Vrouwenarbeid - nachtwerk?' is de eerste omvangrijke onderbouwde studie in ons land over dit vraagstuk en daarom onmisbaar in de discussies rond deze kwestie én in de algemene discussies over de emancipatie van de vrouw.

verkrijgbaar bij de erkende boekhandel

POLITIEK EN CULTUUR

**Naar progressieve
meerderheid**

Henk Hoekstra

**Kamerverkiezingen
nader bekeken**

Max v.d. Berg

**De werking van de
arbeidsmarkt**

Harry Homma

**Vonhoff en de
rijksdienst**

Dik Oudenampsen

Korter werken

Kees Korevaar

September 1981

POLITIEK EN CULTUUR

Maandblad van de CPN

41e jaargang, nr. 7
september 1981

REDACTIE:

K. Bakker
M. Bakker (hoofdredacteur)
M. Braun
S. v.d. Helm
J. Mets
D. Oudenampsen
S. Schreuders
D. Verhaar
W. Warmerdam (redactie-secretaris)
B. IJzerman

Versijnt maandelijks bij
uitgeverij Pegasus,
Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam
tel. 231138

Ons gironummer is 447416

De abonnementsprijs is f 26,25 per jaar
Studentenabonnement f 22,50 per jaar
Een los nummer kost f 3,25 en is te
bestellen door f 6,25 (incl. porto) over
te maken op postgiro 447416 t.n.v.
uitgeverij Pegasus, met vermelding
van het gewenste nummer.

Correspondentie over betaling en verkoop
s.v.p. zenden aan de administratie P en C,
p/a uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam.

Alle correspondentie over de inhoud te
richten aan de redactie van P en C,
Hoogte Kadeijk 145, 1018 BH Amster-
dam,
tel. 020 — 224414

IN DIT NUMMER:

Henk Hoekstra
OP WEG NAAR PROGRES-
SIEVE MEERDERHEID 253

Max v.d. Berg
DE KAMERVERKIEZINGEN
ONDER DE LOEP 261

Harry Hommma
DE KNELLENDEN BANDEN
VAN DE ARBEIDSMARKT 270

Dik Oudenampsen
VONHOFF'S NEDERLAND
BV — DE PLANNEN TOT
REORGANISATIE VAN DE
RIJKSDIENST 275

Kees Korevaar
NOTITIES OVER ARBEIDS-
TIJDVERKORTING 281

Jan Eyking
Boekbespreking: BIO-
GRAFIE VAN EEN
ANDERSDENKENDE 288

PARTIJDOCUMENTEN 291

OP WEG NAAR PROGRESSIEVE MEERDERHEID

Het centrale thema van deze cursus is de weg naar progressieve meerderheid. Dit is ook het centrale vraagstuk van onze partij-activiteit, vanaf het 26e congres (januari 1978), toen we de noodzaak van coalitievorming nieuwe stijl beklemtoonden. Waarom is het vraagstuk van progressieve meerderheidsvorming — dat wil zeggen democratische machtsvorming — voor onze partij zo'n centraal vraagstuk? Omdat

onze politiek en ons optreden ten doel heeft nú iets te veranderen. Dat kan niet bereikt worden door alleen propagandisme of door ontmaskeren van je tegenstanders of 'concurrentie'. De realiteit is, dat wie iets in progressieve richting wil veranderen, macht moet vormen, moet willen samengaan met anderen en wat onze partij betreft geldt dat daartoe ook initiatieven genomen moeten worden.

**Voordracht van Henk Hoekstra, voorzitter van de CPN,
voor de zomercursus van de partij op 26 juni 1981.**

In welke situatie voltrekt zich ons streven naar progressieve meerderheid? Dat is in een periode waarbij de machtigsten in het kapitalisme — de multinationals, de banken, het wapenkapitaal — een steeds grotere macht uitoefenen, op alle terreinen, politiek, economisch en cultureel. Terzelfdertijd bevinden we ons in een diepe crisis van het kapitalisme. In die crisis is door de machthebbers een koers ingeslagen van vernietiging van veel wat in strijd bereikt is.

Niet zó, maar zó

Progressieve meerderheidsvorming heeft een strijdvaardig karakter. Zij richt zich

tegen de politiek van afbraak en stelt daar eigen alternatieven tegenover. Onze partij levert dan ook niet alleen kritiek, maar zegt: niet zó, maar zó. Onze congresbesluiten, de IPSO-rapporten over crisisbestrijding, het werkplan van de fractie, ons verkiezingsprogram en ons optreden in de strijd, in bewegingen, in actiecomites enz., worden gekenmerkt door het aandragen van ideeën en initiatieven voor alternatieven. Progressieve machtsvorming betekent dus ook en vooral confrontatie met rechts. En die confrontatie is vaak van heel scherpe aard, waarbij rechts steeds meer naar geweld grijpt, vooral daar waar progressieve samenwerking zich in de praktijk laat gelden.

Arbeiders in loonstrijd worden met de Mobiele Eenheid geconfronteerd, zoals in de Rotterdamse haven in 1979, toen een complete militaire operatie tegen de stakers op touw gezet werd. De kraakbewegingervaart dit geweld bijna dagelijks. Een zelfde ervaring wordt opgedaan in de abortusstrijd — waar de demonstratie in Den Haag in april 1981 werd beantwoord met onvoorstelbaar geweld van de Mobiele Eenheid — en in de strijd tegen het atoomgevaar, vooral waar die strijd gericht is tegen kerncentrales.

Progressieve meerderheidsvorming vraagt om organisatie, leiding, met initiatief van onderop en een eigen rol van de beweging. Zij vraagt om doelgerichtheid. Communisten spelen daarbij een belangrijke rol, vooral ook als het erom gaat om alle kwaliteit en kennis die er is — ook bij anderen — samen te brengen.

Bijl aan wortels

De hardheid van de confrontatie met de huidige machthebbers toont ook aan hoezeer zij zich door progressieve machtsvorming bedreigd voelen. En terecht, want hier wordt de bijl aan de wortels van hun macht geplaatst.

Progressieve machtsvorming, coalitievorming nieuwe stijl, beperkt zich immers niet tot het uitspreken van wensen en tot een dialoog — hoe nodig op zichzelf ook — maar steunt op de massabeweging, die de dialoog in positieve richting beïnvloedt. Bovendien wordt duidelijk, dat juist door actie en beweging, politieke schema's en bestaande gekoesterde parlementaire disciplines worden doorbroken. Soms ontstaan daardoor meerderheden voor progressieve doeleinden, of om rechtse plannen tegen te houden. In de strijd tegen de neutronenbom en de raketbepapening, voor herdenking van de vierde en viering van de vijfde mei, en voor het openhouden van bedrijven, zijn daarvan tal van voorbeelden geleverd.

Vaak is zij defensief van aard en gaat het om het afslaan van rechtse plannen. Dit eindigt niet altijd met een 'beslissing'. De strijd gaat voort. Heel vaak heeft zij ook een offensief karakter en werkt vernieuwend. Dan weer uit zich progressieve machtsvorming in een dialoog over wat in de naaste en verdere toekomst gebeuren moet.

Geen van deze aspecten kan gemist worden bij progressieve machtsvorming.

Socialisme, resultaat van progressief bondgenootschap

We stellen de weg naar progressieve machtsvorming ook centraal, omdat het een inzicht in de toekomst in zich draagt en een toekomstbeeld onthullen kan. Wij zien het socialisme in Nederland immers als een resultaat van democratische strijd en democratische machtsvorming, als een resultaat van het verwerken van ideeën van allen, die het socialisme voor ons land wensen.

Socialisme is geen resultaat van de strijd en de opvattingen van de CPN alleen. De opvatting dat dit wel zo zou zijn is niet alleen naïef en onrealistisch, maar zij is ook gericht tegen een reële machtsvorming voor socialisme, tegen de verwezenlijking van een reële socialistisch alternatief voor Nederland.

Het socialisme in ons land zal naar onze opvatting het resultaat zijn van een progressief bondgenootschap. De totstandkoming van het socialisme in Nederland voltrekt zich niet als een soort greep naar de macht van communisten, maar kenmerkt zich door machtsverdeling, onder deelname van allen, die het socialisme wensen in ons land. Dat wil zeggen: de verwezenlijking van het socialisme is de zaak van alle anti-monopolistische democratische krachten. Het socialisme in Nederland zal daarop steunen of niet zijn!¹

Rol CPN

De rol die de CPN naar onze mening te ver-

vullen heeft bij de totstandkoming van progressieve machtsvorming is allereerst een initiatiefnemende in het ontwikkelen van strijd tegen rechts, en het nemen van de kop daarin.

De CPN stelt zich voorts tot taak kennis te verwerken, uitgaande zowel van historische als actuele ervaringen.

Haar rol is verder de krachten te verenigen, onder het ontwikkelen van eigen ideeën en het toetsen daarvan aan de praktijk en in de dialoog met bondgenoten.

Uit dit beknopte 'totaal'-beeld moge blijken dat naar mijn mening progressieve meerderheidsvorming niet een kortstondige 'tactische' gril mag zijn — zeker niet wat onze partij betreft. Het gaat hier wel degelijk om strategische lijnen. De uitwerking daarvan vraagt om een volstrekt ondogmatische benadering. Het betreft hier het geven van een typisch Nederlands antwoord op de toestand en de machtsverhouding in ons land, dat berust op waardevolle Nederlandse tradities en op vernieuwende ideeën. Bovendien is de strijd van de arbeidersbeweging in de kapitalistische landen en de Derde Wereld bij het gaan van nieuwe wegen naar democratische machtsvorming voor de gehele internationale communistische beweging van groot, zo niet van doorslaggevend belang, omdat daarvan het behoud van de vrede, maar ook de vernieuwing van en in de gelederen (ook internationaal) van de strijders van het socialisme afhangt.

Progressieve meerderheidsvorming vereist voortdurende consolidatie van wat bereikt is en waken voor terugval.

Progressieve meerderheidsvorming maakt ook steeds weer nieuwe initiatieven van de CPN nodig. Dat wil geenszins zeggen dat we een voorhoederol claimen, maar wel dat we onszelf de eis stellen — zoals anderen ook aan ons eisen stellen — om in beweging te blijven en open te staan voor voorstellen en ideeën van anderen.

Hoe thans te handelen?

Er zijn nu onmiddellijk een aantal zaken aan de orde.²

We moeten een opstelling zoeken die ook voor de toekomst van belang is.

Wat de uitslag van de verkiezingen betreft is de hoofdkarakteristiek die we ter discussie stellen:

- het verlies parlementaire meerderheid CDA-VVD
- het verlies van de PvdA — waarbij progressieve kiezers naar het midden opgeschoven (D'66)
- de winst voor links (PSP, PPR, CPN), die kwalitatief en kwantitatief van groot belang is
- uiterst rechts en fascisten zijn er niet doorgekomen.

De vraag die nu voorop staat is: Hoe handelen we thans om voor de mensen iets te bereiken, in een toestand dus die uiterst gevaarlijk is gezien de uitwerking van de crisis en de dreigingen voor de vrede.

In die situatie moet onze partij optreden. Hoe? Van beslissend belang is dat wij doorgaan met ons streven naar progressieve meerderheidsvorming, ook als die parlementair nog niet tot stand is gekomen. Want de ervaring leert dat de strijd voor progressieve meerderheidsvorming in staat is nieuwe politieke realiteiten te scheppen, tot in het parlement toe, en nieuwe richtingen af te dwingen.

Voor het voortgaan op de weg van progressieve meerderheidsvorming zijn een aantal zaken nodig:

Allereerst het voortzetten en ontwikkelen van strijd aan de basis. Zonder dat verزند elke vernieuwingsgedachte. Acties en bewegingen op velerlei gebied hebben hun eigen onmisbare inbreng.

Maar ook is eigen initiatief nodig van de CPN naar onze bondgenoten of potentiële bondgenoten. Dat wil zeggen naar partijen, hun parlementaire fracties, maar vooral ook naar de leden en aanhangers, naar hen met

wie we in acties samenwerken. Vandaar onze open brief naar PvdA, PPR, PSP en D'66. We hebben naar deze partijen een **open** brief gestuurd, om de ideeën die erin vervat zijn niet alleen deel te laten uitmaken van een gedachtenwisseling in de toppen van partijbesturen, maar vooral ook anderen uit de beweging daarin te betrekken.

Het voornaamste is thans hoe dan ook de lijn voortzetten om te komen tot progressieve meerderheidsvorming. Daarvoor is nodig het feit te onderkennen dat op een aantal vraagstukken een zekere overeenstemming bestaat, maar op andere gebieden bestaan nog ernstige meningsverschillen.

Onze mening is dat geschilpunten tussen progressieve mensen, groepen, partijen, geen breekpunten mogen zijn. Het bestaan ervan mag zeker niet verhinderen dat samenwerking tot stand wordt gebracht op essentiële punten, zoals door ons in de open brief genoemd.

VVD buiten regering houden

Wij hebben onze ideeën over regeringsvorming, maar de uitkomst hebben we jammer genoeg niet in de hand. We kunnen deze echter wel beïnvloeden. We wekken daarom op om niet passief te zijn in de periode van de kabinetsformatie.

Eén ding is volstrekt zeker en dat is dat de VVD optreedt als min of meer monoliet rechts blok vóór de politiek van de Verenigde Staten, vóór de grote ondernemers in dit land. Het is van het grootste gewicht, ook om in de toekomst vooruit te komen, de VVD buiten de regering te houden.

Wij denken dat dwars door het diplomatieke gedoe heen toch het streven naar de vorming van een progressieve meerderheid doorgezet moet worden. Een dergelijke democratische machtsvorming kan gebruik maken van de huidige onstabiele situatie en bij toenemende kracht, alsnog in de naaste toekomst één ander regeringsbeleid af-

dwingen, of op onderdelen nieuwe richtingen doen inslaan.

Zo wordt inzake regeringsvorming een derde keuzemogelijkheid ontwikkeld, naast die van de combinatie CDA-VVD of de combinatie CDA-PvdA-D'66, namelijk een regering die in beleid en samenstelling zich baseert op progressieve partijen en bewegingen.

Of dit ook mogelijk zal zijn in de toekomst wordt bepaald door wat **nu** gebeurt aan democratische machtsvorming.

Ook bepaalde internationale ontwikkelingen kunnen op Nederland inwerken, zoals de samenwerking in Frankrijk tussen socialisten en communisten op regeringsniveau voor het eerst sinds 1945. De PCF verdween destijds uit de regering op een moment dat de koude oorlog werd ingezet en de blokvorming in Europa zich inzette. Ze keert nu terug in de regering op een moment dat een herleving van de koude oorlog dreigt. De ontwikkelingen in Frankrijk vertegenwoordigen daarmee een doorbraak in de koudeoorlogstructuur. Dat alles onderstreept de betekenis van het volgen van een autonome politiek als uiterst constructief element van de internationale verhoudingen.

Wij hebben bij de stappen die wij gedaan hebben niet gekozen voor de 'ontmaskeringstoer', alhoewel scherpe kritiek nodig is bijvoorbeeld op het bijdraaien van Den Uyl naar rechts. Maar onze voorstellen zijn vooral positief gericht. Daar waar we elkaar gevonden hebben moeten we in ieder geval doorgaan. En dan is het onvermijdelijk noodzakelijk dat de mensen uit de beweging daarin vóórgaan.

Als er in de toppen van de progressieve partijen aarzelingen bestaan, dan kan dat doorbroken worden door de beweging, door plaatselijke en regionale samenwerking en door de dialoog, zoals die in De Populier plaatsvond, door te zetten. Wij denken dat het nodig zal zijn een platvorm te creëren voor progressieve samenwerking, om te consolideren en uit te bouwen wat in de afgelopen periode is bereikt.

Situatie eist prioriteitsstelling

Daarbij kan de vraag rijzen of het niet in strijd is met onze verderliggende eisen en doelen als we nu gemeenschappelijk optreden bepleiten voor die zaken waar we het nu over eens zijn zonder dat daarmee volledig tegemoetgekomen wordt aan onze wensen. Mijn mening is dat we dat moeten doen, als het maar een duidelijk richtingsverandering betekent met centraal: het terugdringen van de bewapening en eigen stappen voor atoomontwapening; verdediging van de koopkracht en het recht doen aan vrouweisen inzake abortus.

Bovendien wordt onze houding in hoge mate bepaald door de ernst van de situatie, die vereist prioriteitsstellingen en samengaan. Samenwerking voor een richtingsverandering keert zich tegen de macht van rechts. Zij vereist versterking van zeggenschap, beslissingsrecht, voor gewone mensen.

Als wij spreken van compromissen dan behandelen we dat niet in de flauwe sfeer van 'het haalbare' — wat uitgaat van het negeren van de beweging — en compromissen met rechts. Als wij spreken over overeenstemming en compromissen dan hebben wij het over een resultaat van overleg tussen progressieve krachten, steunend op massabeweging en daardoor opgestuwd.

De ervaring leert dat de kracht van de beweging in hoge mate de inhoud van een compromis bepaalt. Hoe sterker de beweging, hoe groter haar inbreng, des te gunstiger de uitkomst van een overeenkomst of een compromis.

Veelzijdig karakter

Sinds het 26e congres hebben we met coalitievorming nieuwe stijl een aantal ervaringen opgedaan. Die leren dat progressieve machtsvorming een zeer veelzijdig karakter heeft. En dat moet zij ook hebben. Zij omvat

zeer veel terreinen, waarbij de CPN een verenigende en verbindende rol kan spelen. Er ontwikkelt zich door alle bewegingen heen een soort stam, een 'constante'. Die is het samengaan van communisten, socialisten, radicalen, mensen ook die losgestoten worden uit kringen van het CDA. Maar tegelijkertijd horen daar ook niet direct partijgebonden mensen bij, die in hun optreden zoeken naar een doorbreken van versterde partijstructuren en vaak waardevolle initiatieven nemen, zoals tot de dialoog in De Populier.

Wij hebben door een positieve instelling en eigen initiatief mee kunnen werken aan het feit dat voor het eerst samengaan een zeker duurzaam karakter heeft gekregen, alhoewel zo'n duurzaam samengaan niet vanzelfsprekend is en het niet zeker is dat zich dat doorzet. Daarvoor zal veel oplettendheid nodig zijn bij onszelf en tegenover anderen, te weten tegenover rechts in de PvdA en bepaalde sektarische opvattingen in de PSP.

Van grote waarde is dat onze verenigende rol in de verkiezingscampagne behouden is gebleven en een functie heeft vervuld. Onze verkiezingsbijeenkomsten waren vaak verzamelpunten van linkse mensen. Wij hebben in de verkiezingscampagne doelbewust niet de resultaten van progressieve samenwerking in de waagschaal gesteld, hoewel er in verkiezingstijd een soort natuurlijke neiging bestaat 'de concurrenten van links aan te pakken.

Wij hebben onze eigen identiteit gezocht in positief optreden en vereniging op grond van ons eigen program. Dat is niet de makkelijkste weg, maar gezien onze doelstellingen, naar mijn mening, wel de meest verantwoorde. Dat moet verder uitgewerkt worden.

Een andere ervaring bij progressieve meerderheidsvorming is dat massabeweging van het allergrootste belang is en een beslissende invloed kan uitoefenen. Toch mag dit niet tot een soort dogma worden verheven of worden geïdealiseerd. Want een doeltref-

fende massabeweging stelt ook zijn eisen, wat betreft voorbereiding, leiding en de rol van actieleidingen. Zeker in de huidige periode mag een beweging zich niet bepalen tot protest alleen, en helemaal niet tot 'stoom afblazen'. Bewegingen zijn het vruchtbaarst als zij zich richten op progressieve doelen, op vereniging van krachten voor vernieuwing. Juist daarin kan de CPN een grote rol spelen, vooral als zij zich openstelt voor ervaringen meehelpt aan een alzijdige oriëntatie in de actie.

Ook inzake de dialoog zijn nieuwe ervaringen opgedaan. Men moet niet alleen zeggen dat dialoog te wensen, maar men moet ook bereid zijn die met een 'brede' instelling te voeren. Daarbij is het nodig zelf ideeën te ontwikkelen en open te staan voor initiatieven van anderen. De dialoog vervult een eigen functie in het politieke beeld, vooral als het zich laat inspireren door eenheid van onderop. De dialoog geeft ook een nieuwe weg aan. Ze laat zien hoe de grote vraagstukken aan de orde kunnen komen en opgelost kunnen worden, bij directe waarneming en beïnvloeding van de betrokkenen zelf.

Tenslotte enkele opmerkingen over barrières die genomen moeten worden om progressieve meerderheid te ontwikkelen.

Om bij de anderen te beginnen. Het is nodig dat het anti-communisme wordt bestreden. Het is nodig dat strijd wordt gevoerd tegen de richting van de tegemoetkoming aan rechts op kosten van de arbeidersklasse. En het is nodig dat scheurmakerijen en verdeelheidszaaijerij van mensen die elkaar nodig hebben, wordt bestreden.

Nieuwe denkbeelden moeten tot gelding komen

En dan wat ons betreft: de rol die de CPN bij het ontwikkelen van progressieve meerderheidsvorming vervult stelt hoge eisen aan de verwerking van de actuele en toekomstige vraagstukken in onze eigen partij. Over vele zaken wordt in onze partij zeer

intensief en soms heftig gediscussieerd. De vraag is aan de orde of de discussie als een positief dan wel negatief verschijnsel beoordeeld moet worden. Mijn antwoord daarop is: Zij is nodig en zij is positief.

De discussie hangt ook samen met crisisverschijnselen in de internationale communistische beweging. Het gaat hier om een crisis die de voorstanders van oude overleefde dogmatische opvattingen en vormen doormaken. Oudere en jongere leden worden daarmee geconfronteerd.

Zeer veel nieuwe leden komen naar onze partij. Zij doen dat met hun idealen, met hun ervaringen en hun strijdwil. De toewijding aan het communisme zet ouderen en nieuwe partijgenoten aan om hun ideeën tot gelding te brengen. En zij willen zich daarbij niet laten belemmeren door verstarring en dogmatisme. Het zou onnatuurlijk zijn als het anders was — het omgekeerde zou pas erg zijn.

Geen model

Dat alles roept natuurlijk spanningen op en stelt nieuwe eisen aan de partij. Maar we moeten ervoor waken en er ook met kracht tegen waarschuwen dat dit als negatief wordt gekenmerkt.

De vraag waar elke communistische partij voor staat is, of er ja dan nee een renaissance, een opleving van de communistische partij zal zijn. Wij kunnen dit alleen op eigen kracht tot stand brengen. Er is geen model voor.

Men hoort wel meningen in de trant van, wat lopen in de CPN de discussies toch hoog op, er is zelfs crisis in de partij. Nee, crisis is er niet. Het gaat hier om een buitengewoon gezonde ontwikkeling. Want de crisis is juist daar waar de discussie niet plaats vindt, waar deze wordt onderdrukt. In Polen bestond zogenaamd eensgezindheid. Er was een monolitische partij. Er was geen discussie, geen meningenstrijd. Iedereen kent de uitkomst: crisis. En dat komt ook elders wel voor.

Monolitisme kan niet

Laten we duidelijk zijn, monolitisme kan niet, het streven daarnaar is schadelijk en schept geen beeld van de nieuwe realistische eenheid van de CPN.

Als ooit in het verleden deze monolitische eenheid van de partij is voorgestaan, dan is dat nu wel grondig veranderd.

Een monolitische partij beantwoordt niet aan de pluriformiteit van de arbeidersbeweging. Wij wensen ons daar niet van af te wenden. Integendeel, wij wensen dat nieuwe mensen in de CPN hun plaats vinden en hun inbreng hebben. Doen we dat niet, dan wordt de CPN een sekte, die niet in staat is enige reële bijdrage te leveren aan de progressieve machtsvorming, aan verandering in dit land, laat staan aan socialisme in Nederland.

Alle nieuwe denkbeelden, die in de arbeidersbeweging en in de partij naar voren komen moeten worden verwerkt. Dat roept spanningen op, maar een echte beweging zonder spanningen is ondenkbaar.

Het stelt kwaliteitseisen aan leidingen in de partij om het maximale effect uit de discussie te halen. Dat brengt een groeiproces met zich mee, waarin veranderingen optreden in de partij en opvattingen van mensen veranderen.

Verandering

Er zijn mensen die zeggen: Wat we nu beleven hebben we nog nooit meegemaakt. Alsof wat nog nooit eerder is gebeurd per definitie niet zou deugen.

Maar als het goed is zullen we nog veel meer meemaken wat nog nooit eerder is gebeurd.

Weer anderen waarschuwen voor intriges. Dat kan toch moeilijk een reden zijn om een beweging tot stilstand te brengen en de discussie te verstikken. Kende bovendien de periode van het zogenaamde monolitisme dan geen intriges?

We moeten vastbesloten doorgaan op de ingeslagen wegen.

En dan zullen er wel opmerkingen komen als: Kijk eens wat die CPN veranderd is. Ons antwoord daarop is duidelijk: Inderdaad zijn wij veranderd en juist daardoor zijn wij een communistische partij.

Anderen zullen vragen: weet je wel wat je overhoop hebt gehaald? En hun zeggen we: dat weten we. Want wie a zegt moet ook b durven zeggen. Dus het gaat verder.

Bij dat alles is het een groot goed dat in de CPN over de hoofdorïentatie van de partij overeenstemming bestaat. Die hoofdorïentatiepunten zijn van het grootste belang, om juist bij alle verscheidenheid een gerichte activiteit van de partij als geheel, zijn samenhang en onderlinge solidariteit, te garanderen.

1. Korthedshalve verwijs ik hiervoor verder naar passages in de rede over de Februaristaking (1981) en het interview in de reeks van De Waarheid over progressieve machtsvorming (december 1980).
2. Zie de zitting van het partijbestuur van 13 juni 1981.

De CPN heeft 35.000 stemmen en een Kamerzetel gewonnen. Na de ernstige verkiezingsnederlaag in 1977, de verdere teruggang bij de Statenverkiezingen van 1978, de stagnatie bij de raadsverkiezingen in 1978 en de Europese verkiezingen nu voor het eerst weer een duidelijke vooruitgang in bijna geheel Nederland met extra winst in enkele belangrijke steden in het Westen. Wel lijkt de uitslag, als we kijken naar de forse invloed van de CPN op het maatschappelijk gebeuren, aan de magere kant. Het is kennelijk niet eenvoudig die invloed

snel in kiezerswinst om te zetten. Toch levert een nader onderzoek van deze uitslag belangrijke gegevens op, die ons hoopvol stemmen voor de toekomst. Enquêtes tonen aan dat het ook bij de CPN niet simpelweg gaat om 143.000 oude stemmen waar gewoon 35.000 nieuwe bij gekomen zijn. Onder de oppervlakte is veel in beweging, de veranderingen zijn groter dan ze op het oog lijken. Het volgen van die bewegingen en het trekken van conclusies daaruit voor ons werk, is mijns inziens van belang.

De Kamerverkiezingen onder de loep

De in dit artikel gebruikte cijfers berusten op onderzoeken van Intromart en analyses van Maurice de Hond en hebben betrekking op de Kamerverkiezingen van 1977 en 1981. Drie opmerkingen daarbij.

In de eerste plaats zijn enkele gegevens berekend op basis van een zeer gering aantal geënquêteerden. Aan deze gegevens op zich mogen wij dus geen al te grote waarde hechten; we moeten ons beperken tot de tendens die eruit spreekt.

In de tweede plaats blijkt de zogenaamde correctiefactor voor de CPN niet meer op te gaan. Vroeger werd in sommige opinieonderzoeken de CPN met enkele procenten opgewaardeerd. Dat klopte in 1977 al niet meer. Die opwaarderingsfactor is intussen tot enkele tienden van procenten teruggebracht, maar zelfs deze sterk verkleinde factor vertekent het beeld nog. Mensen wie nu gevraagd wordt waar ze op gaan stemmen, verzwijgen niet dat hun stem naar de CPN gaat. Toepassing van de correctiefactor heeft ertoe geleid dat de CPN in enkele voorspellingen wat te hoog uit de bus is gekomen.

In de derde plaats heeft dit artikel alleen

betrekking op cijfers die iets over de CPN zeggen en worden ontwikkelingen in andere partijen buiten beschouwing gelaten. Met deze drie beperkingen in het achterhoofd kunnen de cijfers globaal als betrouwbaar worden beoordeeld. Zeker als we in hoofdzaak kijken naar de tendens die de cijfers laten zien.

1977

In onze partij en daarbuiten is veel gesproken over de uitslag van de Kamerverkiezingen van 1977, over de grote verschuivingen en de schoksgewijze ontwikkeling van de kiezersaanhang van de partijen. Naar mijn mening hebben aan deze uitslag, die voor onze partij uniek ongunstig is geweest, een reeks vaak langlopende objectieve factoren ten grondslag gelegen. Factoren waar de partij subjectief onvoldoende op ingesteld was. Laten we een aantal punten op een rij leggen.

Door de zeer snelle economische ontwikkeling in ons land zijn vanaf midden zestiger jaren de betrekkingen tussen de generaties

losser geworden. Daardoor werden de bindingen van geloof en politieke ideologie aanmerkelijk verzwakt. Nieuwe bevolkingslagen in moderne, snelle beroepen zoeken preciese oplossingen voor concrete vraagstukken, los van dieper liggende politieke overtuiging.

In de zeventiger jaren wordt de bevolking voor het eerst sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog geconfronteerd met een ernstige en voortdurende economische crisis. Verder spelen een reeks organisatorische maatregelen een belangrijke rol. De verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd in twee ronden van 24 naar 18 jaar naast de opheffing van de opkomstplicht zorgen voor de nodige electorale verschuivingen die zich in de periode 1967-'77 al volop doen gelden. Daarnaast gaat de inwerking van de televisie op de politieke verhoudingen, compleet met het jarenlang vastgehouden driestromenland-patroon, een niet te onderschatten invloed krijgen.

Onder de oudere aanhang van de CPN speelt de desillusie over verhoudingen in de Sowjet-Unie en Oosteuropese landen een rol. De treinkaping in Drente en het schoolgijzelingsdrama hebben de politieke verschuivingen verder versterkt. Voornamelijk in de richting van het driestromenland.

Ondanks het verlies van ruim 190.000 stemmen won de CPN, zelfs in 1977, vijfduizend stemmen van PvdA aanhangers en 13.000 stemmen van jonge nieuwe kiezers. De verandering van het CPN-electoraat begon in een stroomversnelling te komen.

Bij de Europese verkiezingen, die door de geringe opkomst een vaag karakter had, werd wel duidelijk dat opnieuw vele aanhangers van de PvdA hun stem aan de CPN hadden gegeven.

1981

Wanneer er wordt gestemd

Uit het Intromart-onderzoek onder 40.000

stemgerechtigden, op de verkiezingsdag zelf geënquêteerd, blijkt het volgende. Jonge mensen onder de 35 jaar, aanhangers van progressieve partijen stemmen voor $\frac{2}{3}$ in de middag. Oudere kiezers, van rechtse partijen, stemmen voor $\frac{2}{3}$ in de ochtend. Het stemmenpercentage van de CPN bijvoorbeeld loopt gedurende de dag op van 1,7 naar 2,3. Dit is een opmerkelijk stabiel verschijnsel, dat ook bij de vorige verkiezingen werd vastgesteld.

In andere Westeuropese landen wordt in de regel de campagne één of meer dagen vóór de verkiezingsdatum stilgelegd en wordt het televisiegeweld eveneens dagen van tevoren gestopt. In ons land is dat niet het geval. Tot op het allerlaatste moment kunnen massamedia het kiesgedrag beïnvloeden. Met name in de verkiezingscampagne van 1981 hebben enquêtes een voortdurende rol gespeeld, tot op de avond vóór de stemdag. Maar bovendien werd er ook **op de verkiezingsdag zelf gemanipuleerd**.

De uitslagen van de parallelverkiezingen bij de enquêtebureaus werden **per uur** via de radio bekend gemaakt en van commentaar voorzien. Hier is bijna van een direct ingrijpen in de verkiezingen zelf sprake. Het is een ernstig vraagstuk dat aan de orde moet komen in het belang van het zuiver houden van democratische verhoudingen.

Leeftijd van het kiezerscorps

Tijdens de verkiezingscampagne is, ook in onze kring, de vrees geuit dat speciaal onder jongeren een enorm absentisme zich zou openbaren. De werkloosheid onder jongeren, het gebrek aan woonruimte en de uitzichtloosheid van het bestaan zouden daaraan ten grondslag liggen. Daarnaast speelde het optreden van een bewuste antiparlementaire beweging onder krakers en in de anti-atoombeweging een rol bij deze beeldvorming.

De cijfers laten zien dat er in werkelijkheid geen sprake was van een op grote schaal

wegblijven. Integendeel. De jonge kiezers tot 25 jaar zijn massaal opgekomen. Tweederde van deze groep ging voor het eerst een Tweede Kamer keizen.

De mensen die voor de eerste keer aan de verkiezingen konden meedoen, hebben met een grote gretigheid van die mogelijkheid

gebruik gemaakt. De forse opkomst bij de duizenden forumbijeenkomsten voor jongeren, die in het verloop van de campagne door allerlei instellingen werden georganiseerd, waren al een aanwijzing in die richting.

Hier volgen de cijfers:

	opkomstperc.	perc. v.d. bevolking	perc. v.d. opkomst
18- 24 jaar	97,02	16,6	18,7
25- 34 jaar	90,62	23,0	24,2
35- 49 jaar	88,94	24,5	25,3
50- 64 jaar	83,98	20,0	19,5
65 jaare.o.	67,17	15,9	12,4
Totaal opkomstpercentage: 86,13			

Leeftijd van het kiezerscorps per partij

De CPN heeft een jong en tegelijkertijd een evenwichtig opgebouwd kiezerscorps. De geringe achterstand die de CPN nog had in

de jongste leeftijdsgroep 18 - 24 jaar bij de Europese verkiezingen is weggewerkt.

De opbouw van het progressieve kiezerscorps naar leeftijd ziet er, in procenten weergegeven, als volgt uit:

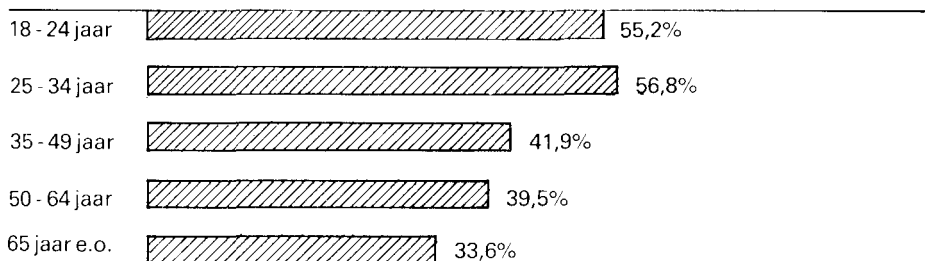
	CPN	PvdA	PSP	PPR	D'66
18- 24 jaar	26,0	17,0	40,8	33,7	28,2
25- 34 jaar	30,9	27,0	39,3	38,9	32,4
35- 49 jaar	20,3	23,3	13,2	17,0	24,3
50- 64 jaar	15,0	20,5	5,0	7,2	11,0
65 jaare.o.	7,7	12,2	1,6	3,1	4,0

Het CDA is met haar 13 procent jongeren en 19,3 procent bejaarden de meest vergrijsde partij. Het betekent dat 47,2 procent van alle bejaarden in Nederland CDA stemden. Alle confessionele partijen scoren trouwens

hoog onder de 65-jaar-en-ouderen-groep.

Hoe staat het met de kiezersaanhang van de progressieve partijen samen (PvdA, CPN, PSP, PPR, D'66 en de EVP)?

Het gezamenlijk stemmenpercentage per leeftijdsgroep

Deze combinatie heeft in de leeftijdsgroep 18 - 50 jaar 50,84 procent van alle stemmen en onder de 35 jaar 56,5 procent. Op 'klein links' stemden 11,2 procent van alle kiezers onder de 25 jaar.

Jonge en oude kiezers

De invloed van de CPN onder jongeren is fors gegroeid. Bij de Europese verkiezingen was haar aanhang van kiezers onder de 25 jaar nog verhoudingsgewijs gering. Die achterstand is volledig ingelopen. Toch heeft de verkiezingscampagne van de CPN duidelijke zwakten vertoond in de verhouding en wisselwerking tussen de CPN en grote massa's jongeren.

Op alle forumbijeenkomsten valt op dat de jonge kiezer concrete antwoorden op heel preciese vragen wil hebben, los van would-be ideologische rim-ram. De jonge kiezer is in Nederland zeer politiek geïnteresseerd en kan, zeker gezien de verhoudingen in die leeftijdsgroep, van dóórslaggevend betekenis zijn bij de politieke vernieuwing in ons land. De sterke politieke belangstelling, die vaak bij het voortgezet onderwijs tot uitdrukking kwam, doet de vraag naar voren komen of het lidmaatschap voor de CPN niet opengesteld moet worden voor jongeren vanaf 16 jaar.

Uit de leeftijdsopbouw van het CPN-electoraat valt op te maken dat het voornaamste verlies van onze partij sinds 1977 gevonden moet worden onder ouderen. Het absentisme onder links denkende ouderen is electoraal gezien een van de grootste problemen, waar de progressieve krachten en dus ook de CPN mee geconfronteerd worden.

De snelle politieke ontwikkelingen, de vermeende onveiligheid op straat, vooral 's avonds hebben bij ouderen tot een zeker isolement geleid. Gebleken is verder dat een 'zielige' benadering volkomen negatief uitwerkt. Het eenzijdig benadrukken van thema's als de lage AOW-uitkeringen levert

niets op. De meeste bejaarden wijzen dit eenzijdige paternalistische optreden af, willen als volwaardige en politiek denkende staatsburgers worden behandeld. Alle vraagstukken kunnen en moeten met hen worden besproken.

Op de 1 mei-bijeenkomst voor ouderen op de Hoogte Kadijk in Amsterdam bleek wel degelijk een groot vertrouwen in de CPN, een grote politieke belangstelling. Wij moeten ons mijns inziens beraden over de manier waarop oudere mensen in de activiteiten van de CPN betrokken kunnen worden en daarbij de mogelijkheden van overdag goed bestuderen.

Man-vrouw verhouding

Van alle in de Tweede Kamer vertegenwoordigde politieke partijen heeft geen enkele partij zo een laag percentage vrouwelijke kiezers als de CPN. Eerst de cijfers die, gezien de grote omvang van het aantal geënquêteerden, betrouwbaar zijn.

In Nederland stemden 49,1% mannen en 50,9% vrouwen. Per partij was het aantal procenten vrouwelijke stemmers als volgt:

RFP	58,0
GPV	55,0
PPR	55,0
CDA	53,5
SGP	53,0
D'66	50,8
PvdA	50,4
PSP	47,9
VVD	47,3
CPN	45,8

De eerste enquête waarbij de man-vrouw verdeling in het kiezerscorps werd onderzocht was 1979 bij de Europese verkiezingen. Het percentage vrouwen van het CPN-electoraat was toen 48,2.

Partijen die onder confessionele invloed staan, hebben traditioneel in Nederland een hoog percentage vrouwen onder hun kiezerskorps.

De invloed van de vrouwenbevrijdingsstrijd komt vooralsnog tot uitdrukking in het hoge aantal voorkeurstemmen op vrouwen in praktisch alle partijen, maar ook in het opnemen van concrete eisen in verkiezingsprogramma's. De invloed van deze strijd komt nog niet tot uitdrukking in een hoger percentage vrouwenstemmen op de CPN. Hoe de vraagstukken, die de vrouwenbevrijdingsstrijd aan de orde stelt, gemeengoed kunnen worden van grotere groepen vrouwen en welke rol de CPN daarbij kan en moet spelen, de consequenties die dat heeft voor haar interne en externe optreden, is alleszins uitvoerige bespreking waard.

Politieke verschuivingen

Het verlies en de winst van politieke partijen is niet eenvoudig een optel- en aftreksom. De verschuivingen zijn altijd groter dan oppervlakkig wordt waargenomen. Er kan worden gesteld dat het electoraat van de CPN in de zeventiger en begin tachtiger jaren aanmerkelijk is gaan schuiven. Eerst iets over de cijfers. Zoals al in de aanvang gezegd, de absolute cijfers zijn slechts tot op zekere hoogte betrouwbaar. Meer dan een tendens in de verschuivingen in de CPN-aanhang moet men er niet uit willen halen.

In 1977 behaalde de CPN bij de Kamerverkiezingen	143.481 stemmen
1978 Statenverkiezingen	118.082 stemmen
1981 Kamerverkiezingen	178.147 stemmen

Een winst bij de laatste Kamerverkiezingen dus van rond 35.000 stemmen.

De schatting van de werkelijke electorale 'verlies en winst rekening' ziet er als volgt uit:

Verlies CPN 1977 - 1981		Winst CPN 1977 - 1981	
aan de PvdA	9.600 stemmen	van de PvdA	37.000 stemmen
CDA	2.600	CDA	3.500
VVD	1.500	VVD	2.000
D'66	3.800	D'66	6.000
PPR	1.900	PPR	3.000
PSP	2.600	PSP	9.500
Diversen	3.000	Diversen	4.000
Overleden,	28.000	nieuwe kiezers '81	16.000
absent, verkeerde		absenteïsten uit 1977	7.000
opgave			
totaal verlies	53.000	totaal winst	88.000

Verandering in vier jaar

CPN 1977	143.000 stemmen	
	28.000 stemmen	weg door overlijden, absenteïsme, etc.
	<u>25.000 stemmen</u>	naar andere partijen
	90.000 stemmen	oude kiezers uit 1977 over
	88.000 stemmen	gewonnen van anderen, onder jongeren en
	<u>178.000 stemmen</u>	absenteïsten uit 1977
		CPN anno 1981

Aangezien ook de taxaties van de periode 1972-1977 bekend zijn kan een schatting gemaakt worden over het verloop van de CPN-aanhang in de afgelopen acht jaar.

1972 310.000 stemmen voor de CPN

1972 - 1981

Verlies van de CPN		Winst van de CPN van	
aan de PvdA	148.000 stemmen	van de PvdA	42.000 stemmen
CDA	9.000	CDA	5.000
VVD	20.000	VVD	2.000
D'66	12.000	D'66	8.000
PPR	7.000	PPR	5.000
PSP	8.000	PSP	14.000
Diversen	7.000	Diversen	5.000
Overleden,	45.000	absenteïsten '72 en '77	15.000
absenteïsten		jongeren	28.000
totaal verlies	256.000 stemmen	totaal winst	124.000 stemmen
1972:	310.000 stemmen		
	<u>256.000 stemmen verloren 1972 - 1981</u>		
	54.000 stemmen resteren		
	<u>124.000 nieuwe stemmen gewonnen</u>		
	178.000 stemmen 1981		

Enkele conclusies

Rond de 70 procent van de CPN-aanhang is, zowel wat leeftijd als wat politieke keuze betreft, vrij jong. Van een traditionele invloed is steeds minder sprake. Het blijkt ook niet eenvoudig om deze 'oude invloed' terug te winnen. De nieuwe invloed van de CPN heeft duidelijk twee aspecten.

Juist door het ontbreken van traditie, van automatisch vertrouwen, zal het noodzakelijk zijn om voortdurend met een reeks argumenten onze politiek en ons dagelijks optreden te onderbouwen. Bij elke verkiezing zal het niet alleen gaan om het winnen van stemmen, maar ook om het overtuigen van het bestaande kiezerscorps. Dat geeft extra veel werk, maar houdt wel een en ander voortdurend onder spanning; een spanning die de politieke activiteit op zich zelf als het ware weer stimuleert.

De stemmenwinst van de CPN onder jonge

en progressieve Nederlanders is veel groter dan uit een oppervlakkige verkiezingsbeoordeling zou blijken. De oriëntatie op democratische vernieuwing, het open wordende karakter van de CPN blijkt meer progressieve Nederlanders aangetrokken te hebben dan men afgaande op de globale verkiezingsuitslag zou denken.

Deze zich doorzettende vernieuwing en groei van de CPN-aanhang, gecombineerd met een gunstige leeftijdsopbouw van onze aanhang, biedt uitstekende mogelijkheden voor een verdere uitbouw van de partij-invloed, ook bij de komende Staten- en raadsverkiezingen.

Nu nog deels onder de oppervlakte verborgen, ontwikkelen zich factoren die een gunstig perspectief voor de CPN, voor progressieve machtsvorming opleveren. De zich verder in alle delen van het land uitzaaiende invloed van de CPN (zie verderop) onderstreept de noodzaak tot het organisatorisch

vastleggen van deze invloed.

Voor alles zal hierbij een geconcentreerde aandacht voor de uitbreiding van het dagblad De Waarheid nodig zijn. Daarnaast zijn uitbreiding van het ledental van de CPN en het oprichten van nieuwe afdelingen onmisbaar.

Nog een opmerkelijk feit. De CPN is de enige partij die gewonnen heeft van **alle** partijen in Nederland. Natuurlijk heeft de vooruitgang zijn basis in progressieve (vakbonds-) kringen en onder nieuwe kiezers. Maar ook succesvolle partijen als D'66 en de PSP hebben vele stemmen uit 1977 aan de CPN moeten afstaan.

Dit is een weerspiegeling van het veelzijdige optreden van de CPN en zijn veelzijdig gericht propaganda. In dit verband moet nog even gewezen worden op de grote belangstelling voor de vele deelprogramma's, die door partijgroepen werden ontwikkeld. Dit zal verder moeten worden uitgebreid. Hiaten, die nu nog bestaan, kunnen zowel programmatisch, als in het praktische optreden van de CPN snel worden ingevuld. Ik denk hierbij aan programma's voor ouderen, met het oog op reeds eerder gemaakte opmerkingen.

Het grote verlies dat wij in 1977 aan de VVD leden, brengt het ontbreken van een middenstandsprogramma duidelijk aan het licht. Tijdens de verkiezingen bleken programma's over openbaar vervoer en ruimtelijke ordening veel gevraagd te worden. Achter het thema 'kritische productie en consumptie' groepeerde zich een heel scala van bewegingen, acties en organisaties. Maar een kritische consumentenpolitiek moet door de CPN nog tot ontwikkeling worden gebracht. De milieustandpunten van de CPN kunnen steviger worden uitgebreid in de sfeer van natuurbescherming, bescherming van fauna en flora.

Territoriale verschillen

Al tientallen jaren worden de stemmen bij de verkiezingen uitgebracht, met het oog op

de plaats van herkomst, in een aantal groepen verdeeld. De invloed van de CPN heeft zich, zo blijkt uit deze cijfers, niet overal even sterk uitgebreid. Het beeld is als volgt:

	van	naar	winst
platteland	0,9%	1 %	11%
dorpen	0,9%	1 %	11%
forensensteden	0,8%	1,1%	37%
steden tot 100.000	1,4%	1,7%	21%
steden boven 100.000	3,5%	4,2%	20%

De landelijke stijging van de CPN-invloed was 18,5%.

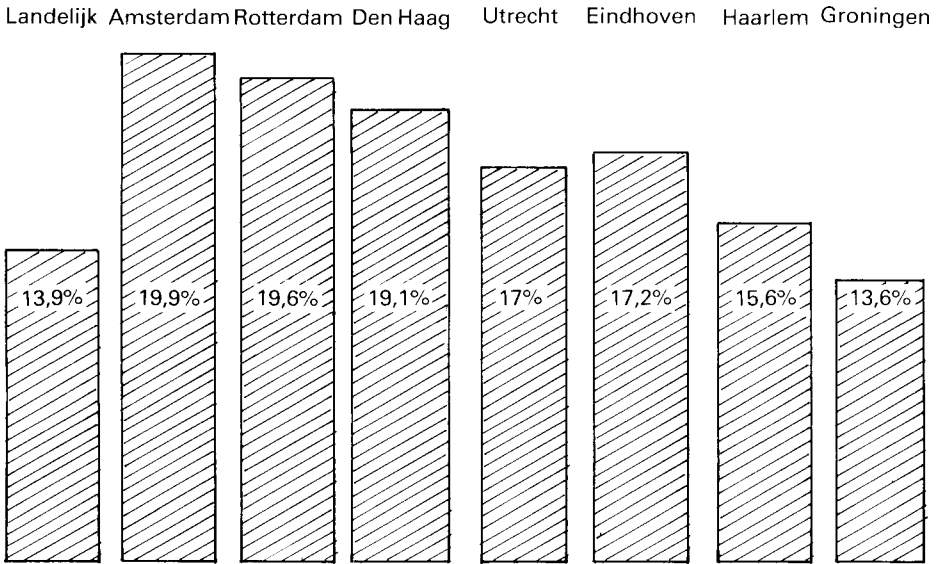
Opmerkelijk is de stijging in de forensen(satelliet)steden en, zij het in mindere mate, ook in de provinciesteden.

De uitslag is een weerspiegeling van het feit dat de partij over het gehele land verspreid raakt. Dit loopt parallel met de overloop, het vertrekken van hooggeschoolde vakkrachten naar kleinere steden rond de grote centra. Deze spreidingstendens maakt het de partij mogelijk op te treden in plaatsen die lang als witte plekken in onze politieke landkaart geboekstaafd waren.

De spreiding is er onmiskenbaar, maar is aan de andere kant ook sterk regionaal gebonden. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het volgende gegeven. Noord-Holland en Groningen leverden in 1948 49% van de partij-aanhang en nu, in 1981, is dat ruim 50 procent. Sterke CPN-gebieden blijven sterk, ook al vindt er binnen die gebieden een zekere spreiding plaats. De forensengroei in forensen- en satellietsteden moet voor een deel gezien worden als protest tegen de bijzondere problemen waarmee de bevolking wordt geconfronteerd.

Veelal jonge gezinnen met schoolgaande kinderen, en dus dure huishoudens, moeten steeds zwaardere woonlasten opbrengen. Zelfs behoorlijke middeninkomens staan onder zware spanning. Verhoogde hypotheekrente, huuropdrijving en een uitplunderingspolitiek via aardgasprijsverhoging te zamen, begint een politieke factor van betekenis te worden. Eén miljard gulden aardgasschuld is toch een dikke tweehonderd gulden per Nederlands gezin!

ABSENTEÏSME IN ZEVEN GROTE STEDEN

Absenteïsme

Ook het absenteïsme is territoriaal zeer verschillend van omvang. Terwijl de landelijke opkomst 86,1 procent was, blijken de steden daarbij achter te blijven. Een lijstje van de zeven grootste steden geeft het volgende beeld:

Amsterdam	80,1	—6,0
Rotterdam	80,4	—5,7
Den Haag	80,9	—5,2
Utrecht	83,0	—3,1
Eindhoven	82,8	—3,3
Haarlem	84,4	—1,7
Groningen	86,4	+0,3

De achteruitgang van het leefmilieu in reeksen wijken van grote steden doet het vertrouwen in een parlementair-democratische oplossing afkalven. Het zijn veelal de ouderen die het daar wel voor gezien houden. Dit

gebrek aan perspectief doet afbreuk aan het electoraal succes van de progressieve krachten, die in die gebieden verhoudingsgewijs het meeste te verliezen hebben. Mede ook om racistische groeperingen de pas af te snijden, zou intensieve samenwerking van links, gericht op machtsvorming om echte verbeteringen te kunnen afdwingen, van groot belang zijn. Het zou tot versterking van de positie van alle linkse partijen leiden.

Verschillen op langere termijn

De verkiezingsuitslag heeft in enkele centra van Limburg, Groningen en Twente lichte teruggang voor de CPN te zien gegeven. Uit de aard der zaak is dit in de eerste plaats een onderwerp van bespreking in de betreffende districten en afdelingen van de partij zelf. Wanneer de uitslagen op langere termijn worden gezien, dan komen zeer gedifferentieerde beelden naar voren. Eerst de cijfers.

Veranderde invloed van de CPN sinds 1948

	1948		1977		1981
Groningen	11,3	4,3	38%	4,1	36%
Friesland	7,1	1,5	21%	1,7	24%
Drente	5,4	1,2	22%	1,3	24%
Overijssel	7,6	1,1	14%	1,1	14%
Gelderland	3,1	0,6	19%	0,8	25%
Zeeland	1,7	0,4	24%	0,7	41%
Noord-Brabant	1,7	0,6	35%	0,9	53%
Limburg	3,6	1,1	30%	1,1	30%
Utrecht	4,8	0,9	18%	1,4	29%
Noord-Holland	17,3	4,5	26%	5,3	31%
Zuid-Holland	7,3	1,3	18%	1,9	26%

Hetzelfde in een aantal steden

Het tweede cijfer is het percentage t.o.v. 1948.

Amsterdam	25,7	8,8	34%	10,3	40%
Rotterdam	12,2	2,3	19%	3,5	29%
Den Haag	8,6	1,7	20%	2,4	28%
Utrecht	7,6	1,8	24%	3,0	39%
Eindhoven	3,3	0,9	27%	1,3	39%
Haarlem	11,1	2,5	23%	3,3	30%
Groningen	12,5	4,6	37%	4,6	37%
Enschede	18,0	3,2	17%	2,6	14%

De cijfers spreken voor zich zelf.

Bij de laatste verkiezingen een forse sprong vooruit in Zuid-Holland, Utrecht, Brabant en Zeeland, provincies met zware moderne industrie. Groningen en Limburg, waar nu hier en daar achteruitgang is geboekt, blijken zich op lange termijn goed te hebben gevoerd.

Natuurlijk moeten plaatselijke verkiezingscampagnes en het plaatselijk optreden worden geanalyseerd in het licht van de uitslag. Maar overzichten op een wat langere termijn leren dat niet alles aan één uitslag kan worden opgehangen. Lang doorwerkende en dieperliggende, vaak objectieve factoren spelen ook een rol.

Overijssel was in 1948, wat CPN-invloed betreft, de derde provincie, verdeeld over drie districten. Het teruglopen van onze invloed daar moet zo een reeks dieper lig-

gende lokale oorzaken hebben, aangezien het beeld er al 20 jaar sterk afwijkt van het landelijke.

In verhouding met alle andere steden heeft de CPN in Amsterdam zijn invloed het sterkste vastgehouden. Gezien de ernstige maatschappelijke problemen, gezien de voortdurende verhuizing van Nederlandse arbeiders naar buiten en niet stemgerechtigde arbeiders uit het buitenland naar de hoofdstad, een belangwekkend resultaat.

Verdere bestudering van de verkiezingscijfers zal ongetwijfeld nog meer gegevens naar voren brengen. Zij kunnen bijdragen tot de verderè verbetering van onze verkiezingscampagnes (straks voor raad en Staten) en de beeldvorming van de CPN.

Amper twee jaar geleden woedde in Nederland een discussie over 'knelpunten' op de arbeidsmarkt. Het ondernemersverbond VNO publiceerde een 'Dossier'. Boodschap: de ondernemers hadden wel zo'n honderdduizend banen beschikbaar, waarvoor maar geen werkzoekenden te krijgen waren. De bedoeling was duidelijk: het was niet zo erg met de werkloosheid. Als de uitkeringen werden verlaagd en de werklo-

zen ook op andere manieren de duim-schroeven werden aangezet, dan zouden ze vanzelf wel aan de slag gaan. De FNV rekende grondig af met deze overspannen verhalen. Er waren niet meer dan 10.000 à 15.000 moeilijk vervulbare vacatures, zo toonde ze aan. Minister Albeda ging in het midden zitten. In een notitie van zijn hand werd gesproken over 40 tot 50.000. Inmiddels is de situatie veranderd.

De knellende banden van de arbeidsmarkt

Eind juni 1981 stonden 239.580 mannen en 120.490 vrouwen als werkloos geregistreerd bij de arbeidsbureaus. Daar moeten dan nog zo'n honderdduizend mensen bij geteld worden, die ook als werkloos geboekt staan bij de arbeidsbureaus, maar als 'niet bemiddelbaar' worden beschouwd. Daartegenover hadden de arbeidsbureaus in diezelfde maand 23.460 banen te vergeven. Eén baan voor 15 geregistreerde werklozen...

Tegen deze achtergrond is praten over 'knelpunten' op de arbeidsmarkt gepruttel in de marge.

Het neemt evenwel niet weg, dat een discussie over het functioneren van de arbeidsmarkt meer dan ooit nodig is. Enerzijds, omdat de situatie nog erger is dan de genoemde cijfers suggereren. Anderzijds, omdat zelfs het meest ambitieuze program tot scheppen van werkgelegenheid geen kans van slagen heeft, als het niet aansluit bij de situatie op de arbeidsmarkt.

Geen verhouding

Beter dan de cijfers over de werkloosheid, geeft de ontwikkeling van de werkgelegenheid de ernst van de toestand weer.

In de periode van 1970 tot 1980 was er nauwelijks een toename van het aantal arbeids-

plaatsen. Gemeten in mensjaren was er in dit tijdvak een stijging van 22.000 (van 4,696 miljoen naar 4,718 miljoen), zo blijkt uit de Arbeidsmarktverkenning 1981 van de sociaal-economische raad.

Terzelfdertijd groeide de bevolking van bijna 13 miljoen naar zo'n 13,9 miljoen mensen. In de leeftijdsgroep van 15-65, die als potentieel werkzoekend kan worden betiteld, was de stijging nog meer spectaculair. In 1970 waren er bijna 8,1 miljoen mensen in deze leeftijdsgroep; in 1980 waren het er ruim 9,1 miljoen.

Nu was er ook een grotere deelname aan het voortgezet onderwijs bij de boven-15-jarigen. In 1980 waren 1,1 miljoen mensen ouder dan 15 jaar deelnemer aan dagonderwijs tegen 757.000 in 1970.

Niettemin kan geconstateerd worden, dat de groei van de werkgelegenheid in geen verhouding staat tot de stijging van het aantal potentiële werkzoekenden. Temeer, omdat er onder vrouwen een snel groeiende belangstelling is voor het verkrijgen van werk buitenshuis.

Hogere productie

In dit licht is het niet verwonderlijk dat de zogenaamde 'nonactiviteit' fors is toegeno-

men. Het Jaarverslag Arbeidsmarkt 1980 van het ministerie van sociale zaken geeft daarover de volgende cijfers.

De geregistreerde werkloosheid ging van 44.000 in 1970 naar 248.000 in 1980. Het ziekteverzuim steeg van 362.000 naar 459.000 en de WAO-AAW van 192.000 naar 434.000. Ook deze cijfers hebben weer betrekking op 'mensenjaren'. Het aantal mensen met een uitkering van de werkloosheidswetten of van de WAO-AAW ligt hoger. Niet iedereen heeft namelijk een volledige uitkering.

Tegelijk is volgens de al genoemde Arbeidsmarktverkenning het reële nationale inkomen in de zeventiger jaren met ruim 25 procent toegenomen.

'Er was aldus in de jaren zeventig sprake van een situatie van economische groei zonder dat de werkgelegenheid toenam.' Of, met andere woorden: er werd door ongeveer dezelfde groep mensen meer geproduceerd.

In de sector bedrijven daalde het aantal arbeidsplaatsen zelfs; en wel met 4,129 miljoen in 1970 naar 4,017 miljoen in 1980. Gemiddeld was er in deze periode in de bedrijven een jaarlijkse produktiegroei van 3,1 procent en een stijging van de arbeidsproductiviteit van 3,4 procent.

Dat de totale werkgelegenheid niet is afgenomen, maar nog ietsje gegroeid, komt door een stijgend aantal banen in de commerciële dienstverlening en de laatste jaren vooral in de niet-commerciële dienstverlening en bij de overheid. In de industrie is er een sterke teruggang.

'Bijzonder'

Bij het bespreken van ontwikkelingen op de arbeidsmarkt wordt nogal eens gesproken over 'bijzondere groepen'. Daaronder worden dan verstaan vrouwen, jongeren, arbeidsongeschikten, buitenlandse werknemers. Een nogal merkwaardige terminologie, want wat is er zo bijzonder aan deze

mensen als het om het verrichten van werk gaat?

De manier waarop de arbeidsorganisatie in elkaar zit — de opvattingen over de plaats van het werk in het totale leven en over de positie van de werknemers, zoals die nog steeds in ondernemersland leven — die zijn feitelijk als 'bijzonder' te karakteriseren. Niet meer aansluitend bij deze tijd en de behoeften van de mensen.

Talrijke voorbeelden zijn ervan te geven.

Neem de ontzaggelijke groei van het aantal arbeidsongeschikten. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid denkt dat er in 1985 715.000 mensen zullen zijn met een WAO-AAW-uitkering en in 1990 al 819.000.

Hoe is deze enorme toename nu te verklaren? Komt het omdat een hoop mensen de kantjes eraf willen lopen, zoals ondernemers maar al te vaak willen doen geloven? Moeten die arbeidsongeschikten via 'afschattingsprocedures' en dergelijke meer achter hun broek worden gezeten?

In een publikatie van het ministerie van sociale zaken — Arbeidsverzuim en Arbeidsongeschiktheid — wordt een aardig boekje open gedaan.

Achteruitgang

De arbeidsomstandigheden blijken in hoge mate verantwoordelijk te zijn voor de toename van ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid. Er is zelfs een verslechtering in het werkklimaat te constateren. De kwaliteit van het werk is niet aangepast aan het hogere scholingsniveau dat onze bevolking gekregen heeft. Er kwamen wel wat hogere functies bij, maar als gevolg van rationalisering gingen zeer veel middenfuncties verloren. Vooral het aantal lagere functies is dan ook toegenomen.

In de afgelopen jaren was er 'sprake van bijvoorbeeld sterke schaalvergroting, toenemende schoksgewijze veranderingen ten

aanzien van de organisatie van de productie, toenemende segmentering van de interne en externe arbeidsmarkten. Al met al processen waarvan voor werknemers apathiserende en zelfs vervreemdende tendensen zijn uitgegaan, die voor een deel een vertaling vonden en vinden in de toename van ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid', aldus wordt geconstateerd.

Naar schatting zijn er jaarlijks bijna tweehonderdduizend bedrijfsongevallen. Bijna de helft van de werknemers in de industrie heeft een kans op gehoorbeschadiging door geluidshinder. Een kwart van de WAO-ers heeft ziekten aan het bewegingsapparaat. Ploegendienst wordt als zeer belastend ervaren, aldus een kleine opsomming uit het rapport.

Het Jaarverslag Arbeidsmarkt 1980 stelt vast, dat samenhangend met de veranderingen als gevolg van de toename van procesmatig en systeemgebonden werk, vormen van leidinggeven in de hand worden gewerkt waarbij formele bevoegdheden en een strakke planning de boventoon voeren. Is het een wonder, dat deze ontwikkelingen bij elkaar leiden tot een drastische toename van ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid?

Belasting zwaarder

'Arbeidsverzuim en Arbeidsongeschiktheid' noemt nog een andere oorzaak. De arbeidsorganisatie sluit niet aan bij de aspiraties die mensen ten opzichte van werk hebben.

Arbeid wordt minder dan vroeger ervaren als een absolute maatschappelijke plicht, zo wordt gezegd. Werknemers blijven eerder thuis als ze ziek zijn dan vroeger.

Of dat de verklaring is voor het hogere ziekteverzuim is de vraag. Een aantal onderzoekers wijst erop, dat als een werknemer ziek blijft doorwerken, dit vaak resulteert in langduriger ziekteverzuim op een later tijdstip.

Er is wat anders aan de hand. Ik denk, dat de

werknemers gevoelsmatig beseffen dat de arbeidstijd langer en de werkbelasting zwaarder zijn dan nodig is. Hoeveel korter zou er niet gewerkt kunnen worden; hoeveel minder zou de belasting zijn, als ieder die de mogelijkheid heeft en ook wil, een rol kan spelen in het arbeidsproces?

De ondernemers die zo klagen over een gebrek aan vaklieden, zouden zich eens moeten afvragen hoeveel vakkennis en ervaring ze weggoeien door vakmensen de WAO in te werken.

Maatschappelijke ontwikkelingen

Naar mijn mening is het geen boude bewering te stellen, dat de onderdrukking van vrouwen — en de daarmee verbonden arbeidsdeling tussen werk binnen- en buitenshuis — mede leidt tot verzieking van de arbeidsmarkt.

Het rapport 'Arbeidsverzuim en Arbeidsongeschiktheid' verwijst ook naar de groeiende belasting van werknemers in hun privé-situatie als een van de oorzaken van het stijgend ziekteverzuim en de daaruit voortvloeiende arbeidsongeschiktheid.

Daar zit veel in, denk ik. In de 'privé-sfeer' is de laatste jaren veel aan de hand. Vrouwen eisen hun rechten op. Zij wensen niet langer alleen de verzorgende in het gezin te zijn. Er is een stijgende trend in het aantal echtscheidingen. De betrokkenen gaat dat niet in de koude kleren zitten.

De oude cultuur, waarbij het gezin voor de man als de buitenshuis werkende kostwinner, een soort plaats was om de spanningen van het werk af te reageren en weer nieuwe krachten voor de arbeid te verzamelen, staat aan grote druk bloot. De manier waarop het werk georganiseerd is, houdt daar geenszins rekening mee.

Anderzijds vraagt de grotere deelname van vrouwen aan betaald werk buitenshuis — en de grotere behoefte eraan — om veranderingen in de arbeidsorganisaties en de relaties tussen mensen in het algemeen.

Een zeer praktisch voorbeeld: als man en vrouw beiden werken en het kind of een van de kinderen wordt ziek, hoe moet dit dan worden opgevangen? Vaak moet in 'ziekteverzuim' gevluht worden om zo iets doodnormaals en menselijks als het verzorgen van je kinderen mogelijk te maken. En: hoe kun je in het algemeen je kinderen verzorgd weten als er een ontstellend gebrek is aan goede kinderopvang?

Veranderingen in arbeidsorganisatie

Dit zijn, zoals gezegd, praktische problemen. Maar het gaat om meer. Er is een veranderende opvatting over de taakverdeling thuis en over de wijze waarop mensen met hun huisgenoten omgaan. Vrouwen pikken het terecht niet meer, dat uitgerekend zij de huishoudelijke taken moeten vervullen, ook als ze daarnaast buitenshuis werken. Het gebeurt echter nog wel vaak en leidt dan tot overbelasting van de vrouw, wat zich ook weer in ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid vertaalt.

Nu kun je natuurlijk, zoals onlangs een wetenschapper in de Volkskrant deed, de mening ventileren dat vrouwen dus eigenlijk maar beter niet buitenshuis kunnen gaan werken. Dat lijkt me volstrekt onaantvaardbaar, maar nog onzin ook.

Niet alleen hebben vrouwen behoefte om buitenshuis te werken, er zijn toch ook wel meer mannen die vinden dat ze thuis de handen uit de mouwen kunnen steken. Het zouden er in elk geval meer moeten worden. En als dat zo is, waar moeten we dan heen? Dat iedereen dubbel belast wordt?

Het past niet deze ontwikkelingen terug te draaien; het gaat niet aan de mensen ondergeschikt te maken aan de organisatie van de arbeid. Het tegendeel moet bewerkstelligd worden: de arbeidsorganisatie moet ondergeschikt zijn aan de mogelijkheden, behoeften en wensen van de mensen. Het vereist allereerst het volledig opengooien van de arbeidsorganisatie voor vrouwen.

Zij moeten alle kansen krijgen en daarbij ook geholpen worden, bijvoorbeeld via een voorkeursbehandeling bij sollicitatie waar het nodig is, via mogelijkheden tot bijscholing en dergelijke. Het vereist ook, dat de arbeidsorganisatie zo wordt ingericht, dat mensen er niet ziek van worden, dat zij tijd over houden voor elkaar, voor hun directe naasten, voor deelname aan allerlei andere maatschappelijke ontwikkelingen. De taken thuis moeten op een eerlijke manier verdeeld en verricht kunnen worden.

Wat een talenten, inzichten, vakvrouwschap zouden niet worden aangeboord voor het werk in de bedrijven, diensten en instellingen door vrouwen alle mogelijkheden op betaald werk te verschaffen!

In het offensief

Er zijn grote mogelijkheden om ieder die het wil en kan, betaald werk te verschaffen. Het is wel nodig daarvoor een offensief beleid te ontwikkelen. Overigens wel in combinatie met een verdediging van de goede dingen, want als je dat niet doet kom je ook niet erg ver meer.

Het alles overheersende vraagstuk is werkgelegenheid te scheppen. Meer werkgelegenheid, die werklozen een baan geeft, die WAO-ers de kans geeft, aangepast aan de eigen capaciteiten, weer een plaats in het arbeidsbestel in te nemen die de behoefte van vrouwen aan betaald werk bevredigt; die jonge mensen niet op de vuilnisloop laat belanden, maar perspectief geeft. Nodig is natuurlijk, maatregelen te nemen tot versterking van de economische structuur, tot versterking van de industrie, tot het creëren van banen daar waar behoeften vervuld moeten worden, om de dienstverlening die nu vaak allerbelabberst is te verbeteren.

In het kader van dit artikel wil ik daar niet verder op ingaan. Van verschillende kanten zijn voorstellen, ideeën in die richting aangedragen, van CPN-zijde bijvoorbeeld het

werkprogram van het IPSO en de Tweede Kamer-fractie.

Maar deze maatregelen kunnen nooit voldoende zijn om tot een fundamentele aanpak van de problematiek op de arbeidsmarkt te komen. Daarvoor is nodig een verdeling van het te verrichten werk door middel van arbeidstijdverkorting, verlichting van de werkbelasting, verbetering van de arbeidsomstandigheden, het inbouwen van regelingen voor taken die mensen thuis te doen hebben, het creëren van aangepaste arbeidsplaatsen voor mensen met een handicap, aanpassing van de kwaliteit van het werk aan het hogere opleidingsniveau, grotere zeggenschap van de werknemers.

Niet somber kijken

Verwacht wordt, dat tot 1995 het aantal mensen dat betaald werk wil hebben, verder zal groeien. Het Centraal Planbureau schat dat dit 'trendmatig arbeidsaanbod' zal toenemen van 5,301 miljoen mensen in 1980 tot 5,971 miljoen in 1995. Daar komt dan nog bij een te verwachten vermindering van de werkgelegenheid door toepassing van nieuwe technieken (chips) en door de 'normale' stijging van de arbeidsproductiviteit. Waarom wordt er toch altijd zeer somber gekeken als de vraag aan de orde is hoe in deze situatie meer banen gecreëerd kunnen worden?

De Nederlandse bevolking zal in de periode tot 1995 met nauwelijks enkele honderdduizenden mensen groeien, zo is de verwachting. Afgezet tegen de wil van meer mensen om betaald werk te doen, betekent het dus in feite dat om in dezelfde behoefte te voorzien van de totale bevolking er per hoofd van de 'beroepsbevolking' minder werk verzet hoeft te worden.

Dit maakt dus een drastische verkorting van de arbeidstijd zonder meer mogelijk. Komt natuurlijk wel meteen het vraagstuk van de beloning om de hoek kijken. Ik denk dat dit helemaal niet zo'n groot vraagstuk

hoeft te zijn. Allereerst kunnen zo mogelijk de grote winsten van een aantal concerns en banken als financieringsbron dienen. In de tweede plaats zullen er honderdduizenden uitkeringen minder verstrekt hoeven te worden. Dat is een zogenaamd inverdieneffect.

Maar bovenal geldt, dat de investering in al die mensen die zich nu nutteloos aan de kant gezet of gehouden voelen, het ten nutte maken van hun kennis, ervaring, vakkennis, inzichten — een nieuw elan zal doen baanbreken, waarbij vergeleken het 'industriële elan' van de commissie-Wagner een lachertje is. Dat op zichzelf moet weer kunnen leiden tot een omvangrijke economische groei, die het mogelijk maakt arbeidstijdverkorting met behoud van loon door te voeren.

Herverdeling inkomens

En voor zover dit dan nog niet mogelijk zou blijken te zijn, zou er een herverdeling van inkomens moeten plaatsvinden. Het is zeer gerechtvaardigd de beloning van scheepsbouwarbeiders, havenwerkers, schoonmakers inpaksters en al die andere mensen die zwaar en onaangenaam werk doen, flink op te trekken.

Het is toch eigenlijk te gek dat een scheepsbouwarbeider die tientallen jaren van ervaring combineert met groot vakmanschap of een verpleegster die heel nuttig werk verricht, veel minder verdienen dan iemand die les begint te geven op een universiteit?! (Het is maar een voorbeeld).

Het wegwerken van onrechtvaardige verschillen in die zin, zou ook meteen dat 'knelpunt' op de arbeidsmarkt kunnen wegemen.

Harry Homma

Harry Homma is sociaal-redacteur bij dagblad De Waarheid.

Vonhoff's Nederland B.V.

Integrerende ministers, projectministers, de oprichting van een Nederlandse civil service, een soort elite korps van topambtenaren, dat zijn enkele van de meest geruchtmakende voorstellen, die de commissie-Vonhoff van de zomer aan de kabinetsformateurs deed en die inderdaad bij de onderhandelingen over een nieuwe regering een grote rol zijn gaan spelen.¹

De commissie-Vonhoff werd in 1978 door Wiegel ingesteld om het functioneren van de rijksdienst, dat wil zeggen, de ministers en hun ambtelijk topapparaat, te onderzoeken

en voorstellen te doen ter verbetering, die dan in deze formatie zouden kunnen worden overgenomen.

De commissie is samengesteld uit een aantal organisatiedeskundigen uit het bedrijfsleven en de universitaire wereld en enkele topambtenaren. Zij wordt geleid door Vonhoff, VVD-er en commissaris van de Koningin in Groningen.

De voorstellen die door de commissie zijn gedaan hebben verstrekkende gevolgen voor het functioneren van de parlementaire democratie.

De plannen tot reorganisatie van de rijksdienst

Eerdere pogingen om de rijksdienst te reorganiseren werden geblokkeerd door politieke tegenstellingen en door weerstanden onder de topambtenaren. Maar ditmaal ziet het er serieuzer uit. Zowel Vonhoff's partijleider Wiegel, alsook de gedooftverfde toekomstige minister van Binnenlandse Zaken en informateur Van Thijn hebben de voorstellen van de commissie omarmd. De aanbevelingen zijn gebaseerd op een reeks van onderzoeken die een interessant licht werpen op de chaos en de wan-toestanden die in de hogere ambtelijke regionen van het staatsapparaat bestaan. Zowel op het terrein van industrie, handel, financiën, alsook op het gebied van wetenschap en onderwijs, huisvesting en sociale zorg en recentelijk ook het milieuvraagstuk hebben de taken van de staat zich snel uitgebreid. Ministeries zijn daardoor tot enorme apparaten uitgegroeid, waarin meer dan 160.000 mensen werken. Deze uitbreiding is vrijwel zonder plan of program verlopen, zodat het apparaat na 30 jaar volledig uit z'n voegen gegroeid is.

Het uitdijen van deze bureaucratie bemoeilijkt de controle door het parlement, maar ook door de bevolking en z'n organisaties. Zelfs de regering heeft het moeilijk het overzicht en het overwicht te bewaren. Het zelfvoldaan optreden van hoge ambtenaren, het beheren van eigen winkeltjes, het zich afsluiten van sociale veranderingen en bewegingen, van de kritiek zoals die onder de bevolking leeft, dat wordt alles in de hand gewerkt door de bureaucratisering en versterkt deze tendens op z'n beurt weer. Al geruime tijd bestaat hierover grote ontevredenheid, zeker in progressieve kring. De rijksdienst heeft een ingebakken weerstand tegen vernieuwing. Mensen met progressieve opvattingen dringen nog nauwelijks door in de top van de rijksdienst. Onderzoek heeft uitgewezen dat mensen met progressieve opvattingen, evenals vrouwen en mensen afkomstig uit lagere milieus in het topkader ondervetegenwoordigd zijn.² Dat is niet verwonderlijk gezien het onherbergzame klimaat aan de top en de feitelijke beroepsverboden die door middel van de

rijklijk gebruikte formule 'vertrouwensfunctie' worden gehanteerd.

De chaos in de bestuurlijke wereld van de rijksdienst is voor de grote ondernemers vaak niet zo onvoordelig geweest. Zij hebben hun ingangen en kunnen gebruik maken van het langs elkaar heen werken van verschillende departementen.

Nu grote veranderingen in het uitgavenpatroon van de overheid en vooral het snijden in de welzijnsvoorzieningen, door rechts als noodzakelijk worden gezien, wordt ook van die zijde de logheid en de oncontroleerbaarheid van de rijksdienst als probleem ervaren. Daar komt nog bij dat de crisis de tegenstellingen over de te volgen politieke koers heeft versterkt en in de rijksdienst de desorganisatie verergerd. De onmacht om grote maatschappelijke problemen aan te pakken, het vooruitschuiven (door middel van studies, het instellen van commissies enzovoort) van beslissingen waar grote ruzies over zijn, bemoeilijkt het functioneren van de rijksdienst. Deze wordt immers wel geconfronteerd met krachtige buiten-parlementaire bewegingen.

De aanhoudende en steeds dieper ingrijpende bezuinigingen zetten een groot aantal departementen onder zware druk en hebben tot gevolg dat de ambtelijke toppen hun eigen beleidsterreinen meer en meer proberen af te schermem.

De wereld van de integratie en de wereld van de sectoren

Volgens het rapport Vonhoff staan in de rijksdienst twee werelden tegenover elkaar: de wereld van de integratie en de wereld van de sectoren. Met het eerste wordt bedoeld op de ministerraad, de politieke top die een regeringsbeleid tracht uit te voeren, met het tweede wordt de ambtelijke top aangeduid, die geneigd is zijn eigen beleids-terrein te verdedigen, daarin gesteund door maatschappelijke belangenorganisaties. Er wordt geconstateerd dat de onzekerheid

over politieke steun aan een regeringsprogramma vanuit het parlement en nog sterker van buiten het parlement, groter wordt. Volgens de onderzoekers heeft dat te maken met de ontzuiling, oftewel de vergroting van het pluriforme karakter van de maatschappij.

De minister en zijn topambtenaren reageren hierop door op eigen terrein onder belangrijke organisaties en personen een zekere steun te verwerven. Uit het rapport komt duidelijk naar voren dat krachtige maatschappelijke organisaties, zeker als zij verbindingen weten te leggen met partijen die hun belangen in het parlement bepleiten, aanzienlijke invloed kunnen uitoefenen. Daaraan wordt wél direct toegevoegd, dat niet alle belangen even goed georganiseerd zijn.

Vooraf op het moment dat de minister problemen niet aanpakt, worden ambtenaren steeds meer in een politieke rol gedrongen. In zo'n situatie gaat de ambtenaar z'n eigen beleid voeren.

De wereld van de integratie is daartegenover volgens het rapport zwak. Dat is vooral het gevolg van het zelfstandig, naast elkaar of tegen elkaar in werken van departementen. De gezamenlijke verantwoordelijkheid van de regeringsploeg komt niet uit de verf, vooral een lange termijn visie ontbreekt. Eerdere pogingen om daaraan iets te doen, zoals het instellen van coördinerende bewindslieden en de instelling van adviesorganen, die echter voornamelijk gingen dienen ter rugdekking van de minister bij een omstreden beleid, zijn op niets uitgelopen.

Ook het functioneren van het parlement wordt in de beoordeling betrokken. Het parlement houdt zich te veel bezig met de details en te weinig met de hoofdlijnen en met de lange termijn visie. Dat wijdt het rapport aan te grote specialisatie in de grote fracties en teveel steun in de vorm van gespecialiseerde fractiemedewerkers en parlementaire diensten. De eigen positie

van de kleinere fracties en de betekenis van hulp van parlementaire diensten en fractiepersoneel voor deze fracties, wordt buiten beschouwing gelaten.

De conclusies van Vonhoff en de zijnen liggen voor de hand: de wereld van de integratie moet worden versterkt, het sturend vermogen van de rijksdienst moet worden hersteld.

Integrerende ministers

De afgelopen jaren hebben de geschetste problemen er al toe geleid dat de positie van de minister president en van de sociaal-economische driehoek in betekenis toenam. De ministers van financiën, economische en sociale zaken zijn in de praktijk steeds meer als kernkabinet gaan functioneren. Vonhoff wil dat formaliseren en in zekere zin corrigeren. Een vijftal ministers zouden verantwoordelijk gesteld moeten worden voor achtereenvolgens bestuurlijke en juridische zaken, sociaal-economische zaken, sociaal-culturele zaken, ruimtelijke en milieu zaken en internationale en veiligheidszaken. Deze ministers zouden over een eigen ambtelijke staf los van de departementen moeten kunnen beschikken. De integrerende minister is voorzitter van de onderraad van de ministerraad die één van de vijf beleidsterreinen coördineert. Hij functioneert als bewaker van het kabinetsbeleid.

Hoewel het idee van een kernkabinet wordt afgewezen is in de praktijk het zeer belangrijke staatsrechtelijke beginsel van de gelijkwaardigheid van de leden van het kabinet op de helling gezet, omdat er ministers met meer en minder bevoegdheden komen. In het verlengde daarvan ligt het voorstel om de ministerraad aanzienlijk in te krimpen, waardoor relatief nieuwe beleidsterreinen als milieuhygiëne, ontwikkelingssamenwerking die net een zekere zelfstandigheid hadden verworven, weer onder respectievelijk het ministerie van ruimtelijke ordening en van Buitenlandse Zaken komen te vallen.

Naast de integrerende ministers zouden een aantal projectministers moeten optreden, die geen permanente taak hebben, maar verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van concrete onderdelen van het regeringsprogramma.

De positie van de staatssecretaris verandert. Hij krijgt een meer algemeen ondersteunende functie en wordt duidelijker ondergeschikt gemaakt aan de minister.

De neiging van de ambtelijke top tot domeinbewaking moet worden tegengegaan door het instellen van een soort elitekorps van topambtenaren die door één personeelsdienst worden aangesteld en regelmatig doorstromen naar andere ministeries. Vonhoff c.s. heeft daarbij duidelijk gekeken naar het Engelse voorbeeld van een civil service en naar de Franse bestuurselite met haar eigen beruchte bestuursacademie. Wiegel heeft trouwens in reactie op het rapport ook voor de Nederlandse topambtenaren een dergelijke bestuursacademie voorgesteld.

Deze benadering moet tot gevolg hebben, dat topambtenaren zich niet meer met één beleidsterrein identificeren, maar puur managers worden. De voordelen daarvan zijn twijfelachtig. Doorslaggevender is het feit dat daarmee de afgeslotenheid van het ambtenarenkorps wordt versterkt en de doofheid voor de kritiek van buiten het apparaat zal verergeren. Het kweken van blindelings gehoorzaamheid aan het politieke gezag zal het vinden van democratische oplossingen bemoeilijken. Tenslotte beveelt de commissie in haar eindadvies aan om het regeringsprogramma uit te werken in een jaarlijks bij te werken actieprogramma, waarin de belangrijkste plannen worden opgenomen. Jaarlijks zou bovendien een algemene begrotingstoelichting moeten worden opgesteld om het debat met het parlement over de hoofdzaken van het beleid te bevorderen.

Regeringsmacht versterkt

De ideeën die door Vonhoff en de zijnen worden aangedragen komen neer op een versterking van de uitvoerende macht ten opzichte van het parlement, maar ook ten opzichte van de buiten-parlementaire bewegingen en belangenorganisaties.

De regering moet in staat worden gesteld haar politiek door te zetten, vooral door het herstellen van het sturend vermogen van de rijksdienst en het opruimen van belemmeringen binnen het staatsapparaat, waarvan het aantal de laatste jaren door de Bestek-politiek nog is toegenomen.

De aanbevelingen van de commissie voor de kabinet(s)formatoren (waarover het parlement dus niet heeft kunnen oordelen) hebben een duidelijke link met de door rechts aangezwengelde discussie over 'de crisis van de verzorgingsstaat'. Zoals het er nu naar uitziet zullen vooral de ministeries die belast zijn met de financiering van voorzieningen die ten goede komen aan de bevolking, tegenover het sociaal-economische geweld het loodje moeten leggen. Werd in de dertiger jaren tijdens de crisis gesproken over de crisis van de democratie, nu wordt er gesproken over de crisis van de verzorgingsstaat. Ging het toen om het aantasten van parlementair-democratische rechten, nu gaat het om het aantasten van sociale rechten, van vakbondsrechten. Het doorvoeren van de Bestek politiek, ondanks geringe parlementaire steun en het grote verzet van maatschappelijke organisaties en actiegroepen leidt tot een versterking van autoritaire tendensen binnen het staatsapparaat. Het zich oriënteren op wat sociale bewegingen en belangenorganisaties naar voren brengen wordt als manier van besturen door Vonhoff c.s. afgewezen. Voorop moet staan het regeringsbeleid en dus de Bestek-politiek, af of niet in vernieuwde vorm, en daar moet alles voor wijken.

De overbelasting van het staatsapparaat zien de commissie-leden grotendeels als

resultaat van een tegemoetkomende houding van een deel van het staatsapparaat jegens belangengroepen en sociale bewegingen. De tegenstelling tussen dat wat in die bewegingen en organisaties naar voren wordt gebracht en het optreden van de regering denken zij op te lossen door het staatsapparaat beter af te schermen van dergelijke invloeden. Deze autoritaire benadering zal echter de overbelasting van het staatsapparaat alleen maar doen toenemen. Zoals ook de Bestek-politiek tot toenemende centralisatie op het terrein van het loonbeleid, de uitvoering van de sociale wetgeving en de gemeentefinanciën leidde.

Een ander element dat in de voorstellen van Vonhoff regelmatig terugkeert is, hoe reageer je op het afbrokkelen van het gezag van de overheid, wat voornamelijk veroorzaakt wordt door de politieke onmacht of onwil van die overheid om de grote maatschappelijke problemen aan te pakken. De oplossing van Vonhoff is duidelijk technocratisch van karakter: je reorganiseert de politieke- en ambtelijke top, zodat regeringsplannen ook werkelijk doorgevoerd kunnen worden, ondanks tegenstellingen en weerstanden binnen die toppen. Belangrijkste instrument is volgens hen het verstrakken van de hiërarchische lijnen binnen de top. Terecht merkte ir. Quené, voorzitter van de wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid in reactie op het rapport van Vonhoff op, dat de Nederlandse staat geen B.V. is zolang er geen politieke bereidheid is om maatschappelijke problemen aan te pakken kan van een verbeterd management weinig verwacht worden. Integendeel, de doofheid voor de eisen en verlangens vanuit die maatschappij zal er eerder door toenemen.

Decentralisatie

Daarmee wil niet gezegd zijn dat alles bij het oude zou moeten blijven. Naast Frankrijk

staat Nederland bekend om zijn centralistische politieke systeem. In Frankrijk heeft regering-Mitterand besloten om het enorme waterhoofd van de centrale overheid te ontmantelen.

In de voorstellen van de commissie Vonhoff komt de decentralisatie als middel om de overheidsbureaucratie te laten AFSLANKEN nauwelijks uit de verf.

Toch is dat in Frankrijk het belangrijkste middel om de alles verstikkende staatsmacht in te perken.

Terwijl enige tijd geleden decentralisatie van het overheidsbestuur nog een geliefd thema was in de politiek, is die liefde bij Vonhoff c.s. duidelijk bekoeld. Op korte termijn verwacht men geen ontlasting van de politieke en ambtelijke top, vooral als gevolg van de noodzakelijk geachte intensieve begeleiding. Uit de opmerkingen die in het rapport worden gemaakt blijkt duidelijk dat men er weinig vertrouwen in heeft dat de ministeries tot daadwerkelijke decentralisatie bereid zijn.

Positiever is het rapport over de zogenaam-

de privatisering, de overdracht van bevoegdheden naar ondernemingsachtige structuren. Er wordt dan ook aanbevolen daarmee te gaan experimenteren. Door een commissie van topambtenaren is daarop al aangesloten door het opstellen van een lange lijst van overheidstaken die daarvoor in aanmerking zouden komen. Deze vorm van ontlasting van de overheid heeft echter zeer bedenkelijke kanten. In de grote gemeenten zijn ervaringen opgedaan met schoonmaak werkzaamheden, die in handen werden gegeven van particuliere bedrijven, en met het uitbesteden van werk bij de GVB, openbare werken en electriciteitsbedrijven aan particuliere bedrijven. Het betekent een aanzienlijke verslechtering voor de positie van de werknemers, het gaat vaak ten koste van de kwaliteit van de dienstverlening en de mogelijkheden van de lokale overheid om tegemoet te komen aan de ontwikkeling van de behoeften van de bevolking worden erdoor verkleind. Het beperkt tevens de mogelijkheid van de gekozen organen om politieke controle uit

te oefenen op de uitvoering van een dergelijke overheidstaak.

Privatisering is een typisch kapitalistische oplossing voor een overbelaste overheid en wordt in de hand gewerkt door stelselmatige bezuinigingen op de maatschappelijke dienstverlening en op de gemeentefinanciën. Het gaat ervan uit dat de overheidssector aangepast moet worden aan rentabiliteitsprincipes en gaat voorbij aan de hoofverantwoordelijkheid van de overheid, namelijk het voorzien in de behoeften van de bevolking.

Tegenover deze visie die in de Bestek-politiek van de regering en in de toepassing van de profijtgedachte op steeds meer terreinen van overheidszorg tot uitdrukking komt, staat de opvatting zoals die onder vakbondsleden, maar ook onder gemeentebestuurders opgeld doet, namelijk dat de democratisering van de overheidsinstellingen en decentralisering van overheidsbureaucratie dringend noodzakelijk is.

Een eerste en noodzakelijk stap zou moeten zijn het volledig herstel van vakbondsrechten en het terugdringen van de centralistische politiek op het terrein van de sociale en collectieve voorzieningen.

Een tweede stap zou kunnen zijn het herstel en de uitbreiding van de gemeentelijke bevoegdheden op het terrein van de openbare en maatschappelijke dienstverlening. De ervaringen tot nu toe wijzen uit dat een dergelijke overdracht van bevoegdheden ten koste van machtsposities in het centrale overheidsapparaat niet zonder politieke druk en machtsvorming kan plaatsvinden. De pogingen van de rijksoverheid om een decentralisering van de welzijnszorg tot stand te brengen tonen aan dat de bereidheid om machtsposities in Den Haag af te bouwen en de gemeenten financieel in staat te stellen hun verantwoordelijkheden waar te maken nauwelijks aanwezig is. Daarnaast zijn daadwerkelijke democratiseringsinitiatieven in de overheidssector noodzakelijk om de openbare controle op het functione-

ren van het overheidsapparaat mogelijk te maken.

Zoals het openbreken van de ambtelijke top door het afschaffen van het etiket vertrouwensfunctie en het tot staan brengen van de politieke selectie van topambtenaren. Het vergroten van bevoegdheden van medezeggenschapsorganen is een ander voorbeeld.

Dergelijke maatregelen zullen de openbaarheid van bestuur bevorderen en ook een stimulans kunnen zijn voor het functioneren van de parlementaire democratie. Op een reeks van terreinen moeten de controlemogelijkheden van het parlement worden uitgebreid. Dat geldt zeker voor het industriebeleid.

Dergelijke vrij willekeurige voorbeelden van een mogelijke aanpak van de kwalen van het overheidsapparaat tonen in ieder geval aan dat deze verschijnselen niet iets zijn waarmee men maar moet leren leven. In combinatie met een regeringsbeleid dat de grote maatschappelijke problemen aanpakt zou het functioneren van het overheidsapparaat aanzienlijk verbeterd kunnen worden.

Dik Oudenampsen

Voetnoten

1. 'Elk kent de laan, die derwaarts gaat'. Rapport nummer 3 van de commissie Hoofdstructuur Rijksdienst, Ministerie van Binnenlandse Zaken, december 1980.
2. Volgens een publicatie van Prof. van Braam in *Civis Mundi* uit 1974, geciteerd in 'politieke beheersing van bureaucratieën van Ed Berg en Ton Horrevorts in *Socialisme en Democratie* van december 1979.

Met de succesvolle staking bij Mobil (april/mei 1980) blijkt een doorbraak te zijn gemaakt voor verkorting van de arbeidstijd. Dwars tegen zware druk van werkgeverszijde in worden in steeds meer bedrijven afspraken gemaakt voor het terugdringen van arbeidstijd tot onder de 40 uren per week. Hiermee krijgt de discussie over de arbeidstijdverkorting houvast aan de eerste in de praktijk gerealiseerde voorbeelden. In dit artikel wil ik verschillende elementen uit deze discussie nog eens langs lopen. Er zijn minstens twee redenen om dat op dit

moment te doen. In de eerste plaats kan worden geconstateerd dat de voornaamste tegenstanders van een kortere werktijd, de werkgevers, een nieuw offensief voorbereiden met het doel anderen de rekening te presenteren van de arbeidstijdverkorting. In de tweede plaats wordt vooral door de vakbonden een steeds grotere nadruk gelegd op arbeidstijdverkorting (verder: atv) als middel tot werkloosheidsbestrijding. Andere belangrijke aspecten van de atv dreigen hierdoor op de achtergrond te raken.

Notities over arbeidstijdverkorting

Met betrekking tot de arbeidsduur doen zich twee fundamentele tegenstrijdigheden voor, waarvan de maatschappelijke gevolgen steeds grotere problemen oproepen. Aan de ene kant het feit dat arbeidstijdverkortende maatregelen te zeer achterblijven bij de produktiviteitsverbetering. Onder andere hierdoor wordt een steeds grotere groep uit het arbeidsproces gestoten, terwijl een kleiner wordende groep aan het arbeidsproces deelneemt en een toenemende inspanning levert. Aan de andere kant de arbeidsdeling tussen mannen en vrouwen, waarbij in de meeste gevallen de man betaald werk verricht buitenshuis en de vrouw de verzorgende taken in huis op zich neemt. De meeste voorstanders van atv komen van hieruit tot drie hoofdargumenten.

1. atv is nodig om de arbeid te verlichten en overbelasting in het arbeidsproces tegen te gaan of te voorkomen,
2. atv is nodig om vermindering van arbeidsplaatsen tegen te gaan door het werk over meer mensen te verdelen,
3. atv is nodig om de arbeidsdeling tussen vrouwen en mannen te doorbreken.

De gewenste maatschappelijke ontwikkelingen, waarvan deze argumenten de uitdrukking zijn vertonen echter zeer complexe relaties met andere maatschappelijke processen. Het is om die reden weinig zinvol om schema's (of rekenmodellen) te ontwikkelen, waarin strategieën en vormen van atv worden getoetst op hun 'werkgelegenheidseffect', zonder verdere onmisbare elementen van een sociaal-economische politiek in de beschouwing te betrekken. Toch is dit de laatste jaren de praktijk in bijna alle onderzoeken naar atv. Arbeidstijdverkorting is wel wat meer dan een middel om de werkloosheid te spreiden, of een middel om de huishoudelijke taken tussen vrouw en man te verdelen. Voor de arbeidersbeweging en de vrouwenbeweging mag atv wel een doel genoemd worden. Een vrijer leven voor mannen en vrouwen veronderstelt de uiteindelijke opheffing van de loonarbeid en de arbeidsdeling tussen de sexen. Maar kunnen we werkelijk van een vrijer leven spreken als werktijd en hersteltijd het dag- en weekpatroon beheersen?

Intensivering van de arbeid

De technologische en maatschappelijke ontwikkeling maakt het zeker *mogelijk* om de arbeidstijd aanzienlijk te verkorten, maar ook *nodig*. De stijging van de arbeidsproductiviteit stelt hogere eisen aan de mens in de arbeidssituatie. Invoering van complexe machines en installaties betekent meestal een grotere mentale belasting voor de werknemers, doordat vaker een beroep gedaan wordt op aandachts- en waarnemingsfuncties. Tegelijkertijd wordt lichamelijke inspanning onvoldoende uitgeschaald bij invoering van nieuwe technieken, terwijl wel een grotere prestatie wordt verlangd. In sectoren als de bouwnijverheid zijn klachten over zware lichamelijke arbeid bij een te hoog arbeidstempo dan ook vrijwel algemeen. In veel bedrijven is daarbij sprake van overlast ten gevolge van bijvoorbeeld lawaai, straling, hitte, vochtigheid: 'omgevingsfactoren', die veelal samenhangen met de technologisering van het arbeidsproces. En tenslotte moet worden geconstateerd, dat produktiviteitsbevorderende maatregelen die betrekking hebben op de organisatie van het werk bijna steeds in de richting gaan van verdere arbeidsdeling. Het gevolg hiervan is dat voor velen de werktijd beperkt wordt tot handelingen die slecht harmoniëren met menselijke functies.

Ongunstige factoren in het arbeidsproces kunnen elk voor zich een belasting voor de werknemer betekenen, meestal is echter sprake van onderlinge beïnvloeding en versterking. In dit kader wordt wel gesproken van meervoudige belasting.

Ongunstige werkomstandigheden en overbelasting mogen niet worden 'afgekocht' met een kortere werktijd. Het is nodig om binnen de bedrijven invloed uit te oefenen op de totale inrichting van het productieproces, inclusief arbeidstaak, -tijden en -voorwaarden. Daarbij dienen uiteraard afwegingen te worden gemaakt. Het beantwoorden

van de produktiviteitsstijging en de daarmee gepaarde intensivering van het werk met de eis van arbeidstijdverkorting kan een afweging zijn.

Arbeidsgebonden tijd: 51 uur gemiddeld

Het werken wordt niet alleen intensiever, door een aantal factoren wordt de werkweek ook verlengd tot ver boven de overeengekomen gemiddelden van 40 uur per week.¹ De schatting van het aantal in Nederland

gemaakte overuren lopen sterk uiteen, afhankelijk van de definitie van overwerk die wordt gehanteerd. Volgens CBS-cijfers wordt het overgrote deel van de overuren gemaakt in industrie, bouw, transport en dergelijke. Maar ook in andere sectoren, de maatschappelijke dienstverlening bijvoorbeeld, wordt structureel overwerk verricht. Zij het niet geregistreerd en onbetaald. Het gaat dan om werkzaamheden die 'geacht worden tot de normale functieuitoefening te behoren'. Hieronder vallen (om maar eens een greep te doen): avondvergaderingen, voorbereiding van allerhande werk, vernieuwingsprojecten, wat literatuur bijhouden, opruimen, administratief werk doen...

Het lijkt erop dat ook het werken onder omstandigheden van personeelstekort onder de 'normale functieuitoefening' begint te vallen. Dit brengt veel extra werkuren met zich mee (invallen, pieken opvangen), die niet meer ingelopen kunnen worden.

Een andere factor waardoor voor velen de feitelijke werkweek wordt verlengd is noodzakelijke bijscholing. Ik beschik niet over voldoende cijfermateriaal om vergelijkingen te kunnen maken, maar aangenomen mag worden, dat de druk om buiten werktijd te leren de laatste jaren groter wordt. In vrijwel alle sectoren vinden ingrijpende veranderingen in het productieproces plaats. Dit maakt leren nodig om de ontwikkelingen bij te houden en te voorkomen dat men op een dood spoor raakt. Tegelijkertijd is voor veel functies een vorm van zelfscholing nodig, die men misschien wel via krant of tv tot zich kan nemen, maar die niettemin onmisbaar is voor de te verrichten arbeid. En daarmee komen we ook op de vele soorten wederkerend onderwijs, vormingscursussen, en dergelijke die veel mensen volgen voor hun persoonlijke ontplooiing.

De grenzen zijn moeilijk te trekken, maar het is wel duidelijk dat elke vorm van leren-nade-schooltijd een stukje onmisbare kwalificatie van de beroepsbevolking vertegenwoordigt.

Vervolgens de reistijden. Hiervoor bestaan officiële cijfers en deze komen voor de gemiddelde werkende Nederlander op een half uur per dag. Hierbij moet wel worden aangetekend dat in bepaalde beroepsgroepen over zeer grote afstanden gependeld wordt en dat de regering druk uitoefent om de reisafstanden te vergroten door aantasting van het begrip passende arbeid.

Tenslotte zijn er nog vormen van met het werken verbonden tijd, die niet tot de officiële arbeidstijd worden gerekend, maar die ook niet als vrije tijd kunnen worden gezien. Het gaat hier bijvoorbeeld om de uren die mensen met gebroken diensten kwijt zijn, omdat zij met die 'wachturen' heel weinig kunnen doen. Hetzelfde zou men kunnen zeggen voor de hersteltijd, die ploegenarbeiders kwijt zijn omdat zij steeds opnieuw aan het normale dag-nachtritme moeten wennen.

Door middel van schattingen komt Theo Meijman op een totale arbeidsgebonden tijd van gemiddeld 51 uur per week, voor mensen met een officiële werkweek van 40 uur. Hierbij zijn bijbaantjes voor extra inkomensverwerving, beroepsgerichte opleidingen en de hersteltijden voor ploegenarbeiders buiten beschouwing gelaten. Theo Meijman: 'Aan het eind van de vorige eeuw ontwikkelde de arbeidersbeweging de eis van de drie achten: 8 uur werken, 8 uur slaap, 8 uur voor jezelf. De gegevens (...) overziend lijkt mij deze eis nog steeds actueel'.

Overbelasting van mannen, vrouwen of gezinnen?

Er bestaat een sterke samenhang tussen de te verrichten arbeid enerzijds en verschijnselen van ziekte en arbeidsongeschiktheid anderzijds. Dit komt tot uiting in de hoge ziekte- en ongevallenpercentages in bepaalde beroepsgroepen en ook in de samenstelling van de groep Nederlanders die van een

WAO-uitkering moeten leven. Wie het slechtste werk doen zijn het snelst 'versleten'.

Het is moeilijker om aan te tonen dat er ook verband bestaat tussen de gemiddelde arbeidstijd en ziekte of invaliditeit. In het algemeen wijzen de onderzoeken die verricht werden voor en na de invoering van de vrije zaterdag uit, dat er wel degelijk sprake is van een dergelijke samenhang. Korter werken had in het algemeen tot gevolg, dat er a. minder vermoeidheid optrad, b. minder verzuimd werd. c. minder ongevallen gebeurden.² Aangenomen mag dus worden dat ook een verdere arbeidstijdverkorting het ziekteverzuim en de arbeidsongeschiktheid in gunstige zin zal beïnvloeden.

Nu betekent een lange en zware werkdag niet alleen een enorme belasting voor degeene die dat werk verricht, maar ook voor de huisgenoten.³ Een grote werkbelasting van man en kostwinner drukt fysiek en emotioneel een stempel op het leven van de vrouw. In bepaalde beroepsgroepen (ploegenwerkers, pendelaars) komt de opvoeding van kinderen bijna geheel neer op de vrouw. En vaak is buitenshuis werken van vrouwen (ook als er werk te krijgen is) in het geheel niet te combineren met gezinstaken én met de werktijden van de man.

De laatste jaren blijkt steeds duidelijker dat vrouwen die naast gezinstaken een betaalde baan hebben erg zwaar worden belast en een grote kans lopen om in de WAO terecht te komen. Enkele onderzoekers trekken hieruit de (wetenschappelijk onderbouwde) conclusie, dat vrouwen met kinderen dus maar liever niet moeten gaan werken.⁴

Een dergelijke conclusie kan niet worden losgezien van de overtuiging dat a) vrouwen met kinderen niet 'behoren' te werken en b) dat gezinnen waarin twee uitkeringsgerechtigden voorkomen te veel 'profiteren' van de sociale zekerheid.

Het gaat dus om onderzoek met een sterke (reactionaire) ideologische lading. Maar dat

neemt niet weg dat de gesignaleerde dubbele belasting een feit is. Men zou beter een andere conclusie kunnen trekken. Namelijk, dat het noodzakelijk is om de beroepsarbeid te verlichten voor vrouwen én voor mannen.

Een algemene verkorting van de arbeidstag is voor vrouwen een sleutelvoorwaarde om beroepsarbeid te verrichten en een eigen inkomen te verwerven. Het scheppen van part-time banen en het verruimen van de mogelijkheden om (individueel) korter te gaan werken is weliswaar nodig, maar het is onvoldoende.

Nog even terug naar de relatie arbeidstijd-arbeidsbelasting-gezondheid. Het zou een uitstekend idee zijn, wanneer de overheid beginnend in die overheidsbedrijven waar hoge verzuimcijfers bestaan, het initiatief nam voor een drastische verkorting van de arbeidstijd. Overheidsbedrijven zoals DSM, Hoogovens, de elektriciteitsbedrijven en het stadsvervoer zouden dan een voorbeeldfunctie kunnen vervullen voor de particuliere bedrijven.

Bovendien zou de Nederlandse regering, na de Belgische en de Franse ook een opening bieden voor het terugdringen van de arbeidstijd tot minder dan 40 uur per week gemiddeld.

Arbeidsplaatsen en arbeidsproductiviteit

Sinds de atv door de vakbeweging opnieuw aan de orde is gesteld zijn er van verschillende kanten studies verricht naar de 'haalbaarheid' van de eisen, onder de huidige economische omstandigheden. Belangrijk waren de analyses van het Centraal Planbureau (CPB) en het grotendeels hierop gebaseerde rapport van de Commissie Economisch Deskundigen van de SER (CED) van 1979⁵

Het CED-rapport was uiterst somber over de mogelijkheden die atv zou kunnen bieden met betrekking tot de werkgelegenheid. Zelfs als de werknemers voor alle kosten

zouden opdraaien (evenredige loonsverlaging) dan nog zou een verkorting van de arbeidsduur met een uur per week jaarlijks pas na vijf jaar een aantal van 70.000 arbeidsplaatsen opleveren. Dit rapport verscheen vlak voor de havenstaking van 1979 en had kennelijk niet alleen tot doel om de loonmatiging nog eens onder de aandacht van de mensen te brengen, maar vooral ook om tijd te winnen met betrekking tot de atv. Inmiddels is door vakbonden en werkgevers de bereidheid uitgesproken om dit najaar een begin te maken met centraal overleg over een landelijke atv en zie: er ligt nu een nieuwe analyse. Het Centraal Planbureau verwacht nu 330.000 extra arbeidsplaatsen op een termijn van vijf jaar. Een aanzienlijk verschil.⁶

Het is opvallend dat het CPB en de SER gewacht hebben op een standpuntbepaling van werkgeverszijde. Deze is inmiddels verschenen.⁷ Het moeilijke punt lijkt nu niet meer de koopkracht (want daarover zijn ondernemers en SER-meerderheid het eens: die moet naar beneden), maar de 'organisatorische problemen' en de produktiviteit.

Hiermee zijn we terug bij een oud discussiepunt uit de periode waarin de vrije zaterdag werd ingevoerd. Eind vijftiger jaren vreesden de werkgevers een inzakkende produktiviteitsontwikkeling ten gevolge van de atv. Zij verscholen zich toen met name achter de Duitse werkgevers en eisten onderzoek naar de produktiviteitsontwikkeling en pas daarna geleidelijke invoering. Pas achteraf bleek dat de periode 1960-62 een enorme produktiviteitsverbetering had laten zien, terwijl juist in dat tijdvak de belangrijkste vermindering van de arbeidsduur werd doorgevoerd.⁸

Op dit moment zijn de werkgevers bezorgd over 'frictieverliezen' bij toenemende part-time arbeid (twee halve krachten vermorsen meer tijd dan één hele, om het zo maar te zeggen). Zij houden er echter geen rekening mee dat de produktiviteit juist door een lange werktijd nadelig wordt beïnvloed.

Vrijwel alle onderzoeken wijzen uit dat bij een lange arbeidscyclus een aanzienlijke terugval optreedt tijdens de laatste arbeidsuren. Ook verzwijgen de werkgevers, hoezeer zij profiteren van part-timers. Part-timers worden vaak ingezet om pieken op te vangen, of in die functies waarbij een 8-urige werkcyclus te belastend wordt geacht (telefooncentrales, ponsmachines, beeldschermen).

Het is dus zeker niet juist om ten gevolge van atv een dalende produktiviteit te voorspellen. Met name de grote bedrijven hebben voldoende mogelijkheden om de atv te benutten voor produktiviteitsverbetering. Zij hebben al in ruime mate geprofiteerd van de talloze rationalisaties en het is nu de beurt van de werknemers om de achterstand in te lopen door middel van verkorting van de arbeidsduur, zonder dit door een evenredige loonsverlaging te betalen.

Ploegendiensten

De ondernemers zijn begin 1981 met een discussienota gekomen. Arbeidstijdverkorting is nu 'bespreekbaar', zij het onder voorwaarden. De belangrijkste voorwaarden zijn: meer ploegenarbeid, minder verzuim (of liever: verzuim voor eigen rekening) en evenredige loonsvermindering.

Er wordt onderscheid gemaakt tussen de produktietijd en de door de werknemer gewerkte tijd. De afzonderlijke werknemer moet mogelijkheden krijgen om korter te gaan werken, maar aan de wekelijkse produktietijd van 40 uren of meer mag niet worden getornd. De consequentie is dus wisseldiensten of ploegendiensten. Met dit uitgangspunt zullen bedrijfsledengroepen en onderhandelaars de komende tijd te maken krijgen. Het gaat hierbij uiteraard om een globale richtlijn, waarvan de uitwerking in bedrijven en sectoren zal verschillen. Voor zover mij bekend circuleren er al een aantal voorstellen. Belangrijk wordt waarschijnlijk het principe van een wisseldienst

van 2 maal 6 uur per dag. Men werkt dan of 's morgens van 7 tot 1 of 's middags van 1 tot 7. Er liggen ook voorstellen van bepaalde werkgevers om vier dagen per week te gaan draaien, maar dan 9 uur per dag, of in de continudiensten zelfs 12 uur per dag in ruil voor meer vrije dagen.

Het is wel duidelijk dat met name het laatste lijnrecht ingaat tegen zowel het streven naar een gezonder arbeidsleven als tegen het streven van vooral de vrouwenbeweging. Verlenging van de arbeidsdag moet mijns inziens in beginsel worden bestreden. Het moet juist de andere kant op: eerst naar een 7-urendag en daarna door naar 5 uur.

Maar ook een tweeploegenstelsel lijkt mij ongewenst. Het argument, er staan dure machines stil is een belangrijk argument, maar wat nu gebeurt is ongetwijfeld een offensieve actie van een aantal werkgevers. Men grijpt het streven naar een kortere arbeidscyclus aan om juist een langere productiecyclus door te voeren. Hieruit zullen ongetwijfeld varianten voortvloeien, waarbij toch weer 's avonds wordt gewerkt. Het zou een goed streven zijn om (uitgezonderd bepaalde takken van dienstverlening) in beginsel te bepalen dat arbeid wordt verricht tussen 7 en 17 uur, waarbij ruimte is voor flexibele aanvangstijden (er wordt immers minder dan 8 uur gewerkt).

Nog een laatste opmerking over de 'organisatorische problemen' bij een kortere arbeidsdag. Nu al blijkt dat een aantal werkgevers de kortere arbeidsdag willen gebruiken om de pauzes af te schaffen. Hierdoor wordt het probleem van het starten en stopzetten van de machines ondervangen, de werknemers krijgen dan een zogenaamde vliegende schaft, dat wil zeggen zij eten tijdens de productie. Dit lijkt mij ook niet gezond. Tenslotte nog een ander element uit de hier aangehaalde werkgeversnota. De werkgevers willen een bepaalde garantie met betrekking tot het aantal jaarlijks te werken dagen. Kort gezegd: wie veel ziek is krijgt minder arbeidstijdverkorting. Vorig jaar is al geprobeerd om bij de DSM iets dergelijks te

realiseren — de vakbonden zijn hier gelukkig niet mee akkoord gegaan. Het gaat hier om een voorstel dat op een fundamentele manier inbreuk doet in het sociale verzekeringsstelsel, omdat het principe van onderlinge solidariteit verlaten wordt. In plaats daarvan neemt de werknemer zelf het risico van ziekte.

Koopkracht

Het ziet er — zoals gezegd — naar uit dat er nog dit jaar op centraal niveau zal worden onderhandeld over de arbeidsduur. De posities zijn wel duidelijk: gerekend kan worden op grote druk om extra loon in te leveren in ruil voor een geleidelijke verkorting van de arbeidsduur. Kennelijk kunnen we onder bepaalde voorwaarden van het VNO verwachten, dat zij niet langer een veto zullen uitspreken over iedere vorm van atv, die daarna in de onderhandelingen ter sprake komt.

Maar bij Mobil en bij een vrij groot aantal andere bedrijven zijn de eerste resultaten al lang geboekt en daarbij is soms helemaal niets, soms heel weinig ingeleverd aan loon.⁹ De vraag is natuurlijk of er ook in de komende onderhandelingen per bedrijf belangrijke nieuwe resultaten behaald kunnen worden. Dat zal heel moeilijk zijn, maar wat voor ondersteuning gaat er uit van een nieuw centraal matigingsakkoord? Dit laatste zal — als het er ooit komt — de werknemers in de economisch sterke bedrijven voor de keus plaatsen: óf nog verder in koopkracht achteruit óf niet korter werken. Volgens mij moet een centale strategie inzake de atv erop gericht zijn verdere doorbraken te maken in de industrie en andere sectoren. We zouden een stap verder zijn als ook bij de overheidsbedrijven, in navolging van Mobil en andere bedrijven een eerste stap werd gezet.

Als de grote bedrijven nu de kans krijgen om zich te verschuilen achter centrale afspraken, dan krijgen zij de mogelijkheden

om 'organisatorische' maatregelen te treffen op een presenteerblaadje. Zij zullen een nieuwe sprong maken op het gebied van de produktiviteit en ze zullen het scheppen van arbeidsplaatsen aan anderen overlaten. Zo gaat het toch al jaren?

Het zal dus buitengewoon belangrijk worden, wat de mensen in de grote bedrijven bereiken en kunnen bereiken. Daarnaast lijkt het mij wél van belang, dat de barrières om individueel korter te gaan werken (of: part-time te gaan werken) worden geslecht. Er is een groeiende groep werknemers die voor zich zelf de keus willen maken of zij 20, 30 of 40 uur per week gaan werken, met alle consequenties voor de beloning van dien. Het is in de meeste bedrijven niet mogelijk om dat zelf uit te maken. Ik vind dat — in afwachting van verdere, algemene atv — gestreefd moet worden naar verruiming van de bestaande werktijdregelingen.

Discussie

Arbeidstijdverkorting is een nogal ingrijpende maatschappelijke ontwikkeling. Er ontstaat bijvoorbeeld een ander patroon van tijdsbesteding onder een grote bevolkingsgroep, er zal een verschuiving van het bestedingspatroon optreden, er zal meer behoefte ontstaan (en andere) aan maatschappelijke dienstverlening, er zal uiteindelijk door een grotere groep worden deelgenomen aan de beroepsarbeid doordat er meer vrouwen gaan werken, enzovoort. Zoveel als er in de vijftiger jaren over deze 'maatschappelijke' gevolgen werd geschreven, zo weinig verschijnt er nu. Van overheidszijde met name wordt er helemaal niets op dit punt ondernomen.

Met name ook de invalshoek die de FNV kiest wordt voornamelijk bepaald vanuit het werkloosheidsvraagstuk, de atv zelf is hieraan ondergeschikt.

Toch is er, op een andere plaats, een levendige discussie gaande over arbeid: over maatschappelijk zinvolle arbeid, over het

arbeidsloos inkomen, over vrijwilligerswerk, over arbeid en gezondheid, noem maar op. Deze uiterst belangrijke discussie voltrekt zich in hoge mate buiten de vakbonden (uitzondering: Voedingsbond FNV¹⁰ Vrouwenbond FNV en in mindere mate het CNV) en de overheid¹¹ om.

Volgens mij moet deze discussie in een zo breed mogelijk verband worden voortgezet, omdat er mogelijkheden liggen voor progressieve samenwerking en omdat de strijd voor een kortere arbeidsduur anders niet gewonnen kan worden.

Dat er een kortere arbeidsduur komt, dat staat wel vast. Maar de voorwaarden waaronder zijn minstens even belangrijk.

Kees Korevaar

Voetnoten

1. Deze passage is met name ontleend aan een stuk dat Theo Meijman in 1980 heeft geschreven voor de IPSO-groep 'arbeidsomstandigheden'. Het is niet gepubliceerd.
2. Op 7 april organiseerde het IPSO een seminar over arbeidstijdverkorting. In het najaar verscheen een Documentatiemap Arbeidstijdverkorting deze vat o.a. een aantal gegevens over de relatie arbeidsduur-ziekteverzuim-ongevallen.
3. Myrtille Hellendoorn en Wanja Kruyer: Dubbele winst, over de betekenis van arbeidstijdverkorting voor vrouwen, eveneens in de Documentatiemap Arbeidstijdverkorting, 1979.
4. Zie hiervoor de Volkskrant, dd 2 juni 1981 Moeder-schap is al een hele baan.
5. Rapport van de Commissie Economisch Deskundigen inzake arbeidstijdverkorting, uitgave SER, 1979.
6. Het gaat hier om een Ontwerp Advies, aldus de dagbladen van 22 april 1981. Het definitieve rapport kon voor dit artikel nog niet worden geraadpleegd.
7. Diskussienota Arbeidsduur, uitg. Raad van de Centrale Ondernemingsorganisaties, 1980.
8. IPSO, 1979.
9. Zie hiervoor de Studiemap Werkkonferentie Volcintudienst, in het bijzonder 'Het akkoord bij Mobil Oil', door Hans Rörík. Deze conferentie vond plaats op 13 december 1980 op initiatief van de Initiatiefgroep 'Kontinudienst en gezondheid' en de bedrijfsledengroep Mobil.
10. Het duidelijkst is de Voedingsbond FNV in 'Met zijn allen roepen in de woestijn', 1981.
11. Naar verluidt werkt de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid aan een studie over 'Arbeid, deze zou een dezer dagen verschijnen.

BOEKBESPREKING

Een andersdenkende, een 'odd man out', iemand die zich zijn hele leven, in welke situatie dan ook, misplaatst heeft gevoeld: de in 1903 als zoon van een koloniaal ambtenaar te Bengalen geboren Eric Blair, beter bekend onder zijn schrijversnaam George Orwell.

Dertig jaar na zijn dood verscheen vorig jaar een eerste 'echte' biografie van deze Britse journalist en romancier.

BIOGRAFIE VAN EEN ANDERSDENKENDE

Hoe het komt dat dat zo lang heeft moeten duren? Vier dagen voor zijn dood veranderde Orwell zijn testament, met aanwijzingen voor zijn begrafenis en dergelijke, eindigend met het gebod: '...en er zal geen biografie worden geschreven'. Sonia Orwell, zijn weduwe, heeft met grote angstvalligheid en met een merkwaardige politieke willekeur de papieren nalatenschap van Orwell beheerd. Pas na zo'n twintig jaar wist men haar te overtuigen van de noodzaak dat er een goede, gedegen en zorgvuldige biografie van Orwell moest komen. Dat in 1972 uiteindelijk de politicoloog Bernhard Crick met deze taak werd belast, betekende tegelijk een belangrijke keus. Niet de literaire betekenis van Orwell, maar zijn politieke ontwikkeling zou vooropstaan.

Crick biedt in zijn omvangrijke studie een zeer indrukwekkende levensbeschrijving. Het boek is erg toegankelijk en uitermate gedetailleerd.

Crick maakte niet alleen gebruik van Orwells nalatenschap, maar hij heeft ook stad en land afgereisd om mensen te raadplegen die om zeer uiteenlopende redenen opheldering zouden kunnen verschaffen over enig detail.

Zo is een van de eerste hoofdstukken gewijd aan Orwells herinneringen aan zijn jaren op de meest exclusieve jongenskostschool van Engeland. Alle details, briefjes en herinne-

ringen van andere leerlingen worden uiterst zorgvuldig vergeleken met Orwells eigen levensherinneringen, 'Such, such were the joys'.

Ook de periode van vijf jaar, waarin Orwell politieagent was in Birma, wordt door Crick uitermate zorgvuldig aan de orde gesteld. Het gaat hier om de oorzaak, de aard en de mate van Orwells afkeer van het stelsel waarbinnen hij in de Britse kolonie diende. De acht jaren na Birma waren allereerst jaren van knokken om aan de kost te komen, beginnend met borden wassen in een Parijs' hotel, en tal van andere baantjes, tot bibliotheek-assistent en hulp in een boekhandel met daar tussendoor periodes van werkloosheid en ziekte. Het was tegelijk een periode waarin Blair zich ontwikkelde tot Orwell, de journalist en romanschrijver die in belangrijke mate steunde op en zich afzette tegen eigen levenservaringen. Enerzijds zette Orwell zich af tegen het traditionele Britse imperialisme en anderzijds hield hij van traditioneel burgerlijke Britse gewoonten en geneugten; enerzijds zette hij zich af tegen zijn comfortabele burgerlijk-koloniale familie, anderzijds kon hij, als de nood aan de man was, ten allen tijde terugvallen op het veilige comfort van de familie. Ook de ontwikkeling van Orwells sociaal-politieke visie werd gekenmerkt door tegenstellingen.

Oorlogscorrespondent in Barcelona

In 1936 veroorzaakte zijn uitgever Victor Gollancz een keerpunt in Orwells leven. Hij stuurde hem naar één van de meest door de crisis getroffen gebieden, het stadje Wigan temidden van een mijnstreek tussen Liverpool en Manchester. Acht weken logeerde de schrijver daar in kosthuizen, bezocht arbeidersgezinnen in hun schamele woninkjes, bestudeerde de huishoudboekjes en -portemonnees van mijnwerkersvrouwen, vroeg de mannen het hemd van hun gat, inspecteerde kolenmijnen en dronk een glas bier met de mannen. Haastig ging hij terug om er een boek over te schrijven. Het werd een emotieloze, pretentieuze studie over 'de toestand van de arbeidende klasse in Engeland' (*The road to Wigan Pier*. 1937). Orwell had in verband met Gollancz' opdracht in Wigan een dagboek bijgehouden en meer nog dan uit zijn sociale documentaire roman blijkt uit dit dagboek de afkeer en de minachting die Orwell voor de arbeiders koesterde. Cricks weergave van Orwells excursie naar Wigan is uitermate scherp, vooral ook omdat Crick in de voetsporen van Orwell, in Wigan oude herinneringen weet op te frissen.

Orwells volgende actuele journalistieke expeditie was veel moeilijker: de Spaanse Burgeroorlog. In december 1936 arriveerde hij als oorlogscorrespondent in Barcelona en werd genoodzaakt om temidden van de Trotskistische POUM mee te strijden in het leger van tienduizenden anti-fascisten. Na vijf maanden keerde hij, ernstig gewond, terug in Engeland en schreef zijn boek. Orwells boek over de Spaanse Burgeroorlog is niet alleen een zeer bewogen en boeiend verslag van een Britse intellectuele anti-fascist met alle beperktheden vandien (zoals Orwell in 'Hommage to Catalonia' (1938) zelf ook bij herhaling benadrukt). Het boek was ook belangrijk voor de politieke ontwikkeling van Orwell zelf. Nog in zijn vorige boek had hij gesuggereerd dat arbeiders fascistische verhalen voor zoete koek slikten.

Maar in Spanje zag hij nu met eigen ogen hoe arbeiders, schouder aan schouder met binnen- en buitenlandse intellectuelen en andere anti-fascisten van uiteenlopende kom-af, met inzet van hun eigen leven het fascisme bestreden.

Orwell vond door zijn Spaanse avontuur ook zijn houding in de politiek. Een houding waarin zijn oorspronkelijke anti-koloniale denken, zijn nogal kleinburgerlijke verzet tegen de adellijke Britse 'upper class' zich verbond enerzijds met zijn militant anti-fascisme en anderzijds ook met anti-communisme. Hij vatte de som van dit geheel samen als 'anti-totalitarisme'.

Orwell noemde zichzelf na de Spaanse burgeroorlog een 'revolutionaire socialist'. Daarmee bedoelde hij dat hij, als staatsburger, desnoods bereid zou zijn om met geweld een totalitair regiem in zijn vaderland te bestrijden. Later gebruikte hij veelal het begrip 'democratisch socialist', een rijkelijke vage benaming waaronder in Engeland een heleboel mensen konden vallen.

Koude Oorlog

In de naoorlogse periode was voor Orwell het centrale probleem hoe te ontsnappen aan het dilemma van de Oost-West tegenstelling. Dat bracht hem ertoe zijn aanvankelijke veroordeling van de atoombom op te geven en te pleiten voor een Europese bom. Terwijl Orwell in de vijf naoorlogse jaren, de laatste jaren van zijn leven, beroemd werd over de gehele wereld met een satirische roman (*Animal farm*. 1945) en een utopische roman (1984. 1949), waren deze jaren voor hem persoonlijk chaotisch en triest. Orwells vrouw overleed kort nadat zij een zoonkje hadden geadopteerd. Uit Cricks boek blijkt hoe schrijnend zijn eenzaamheid was. De overweldigende populariteit van de beide romans onderging Orwell met gemengde gevoelens. Hij was, naar mijn gevoel terecht, van mening dat zijn romans en beschouwend werk van vóór 'Animal

farm' miskend werden. Bovendien had Orwell bezwaar tegen de rol die zijn romans, vooral '1984', in de Koude Oorlog kregen toebedeeld.

Zeker is dat Orwell niet geloofde dat de Sowjet-Unie — in het beeld dat hij daarvan had — 1984 zou halen. Maar wie naast '1984' ook zijn politieke essays uit de jaren 1946-'48 leest, kan vaststellen dat Orwell allerminst een duidelijke visie had op hoe het in de socialistische landen verder zou gaan. Cricks boek heeft veel kritiek gekregen, met name ook vanwege de wijdlopige vergelijkingen met grote namen uit het verleden zoals Swift, Dickens en zelfs Tolstoj. Ik zou daaraan willen toevoegen, dat het evenmin erg verhelderend werkt om, zoals Crick doet, van Orwell een soort profeet te maken door de vraag te stellen welke positie Orwell in de huidige politieke situatie in

Engeland en met name in de Labour-party na het gedenkwaardige congres van januari van dit jaar zou hebben ingenomen.

Overzien we Orwells politieke positie in zijn eigen tijd, dan was dat die van een intellectueel die zonder aansluiting te vinden bij de progressieve stromingen van zijn tijd, al schrijvend probeerde greep te krijgen op hetgeen er rondom hem gebeurde. Als zodanig was hij een integer mens en een erg veelzijdige en belangrijke auteur. Hij zou zich, bij wijze van spreken, in zijn graf om draaien als een dissidente club van Britse sociaal-democraten hem ter zelfrechtvaardiging als hun profeet zouden uitroepen.

Jan Eyking

Bernard Crick. *George Orwell a life*. Londen, Secker & Warburg 1980. Prijs gebonden: f 56,80.

PARTIJDOCUMENTEN

Open brief CPN aan andere progressieve partijen

Hieronder drukken wij de tekst af van de open brief die het partijbestuur van de CPN heeft gezonden aan de partijbesturen van PvdA, D'66, PSP en PPR met het voorstel om te komen tot een platform voor samenwerking en dialoog.

Tallose Nederlanders hebben zich de laatste jaren ingespannen voor het tot stand brengen van een progressieve samenwerking, die metterdaad een richtingsverandering in de landspolitiek kan bewerkstelligen.

Nu de kiezers de parlementaire meerderheidspositie van CDA en VVD verbroken hebben, DS'70 en Boerenpartij lieten verdwijnen, is de tijd voor verandering aangebroken.

De machtsarrogantie van de VVD is dusdanig afgestraft dat een terugkeer van de VVD in de regering niet meer geduld kan en mag worden.

De verkiezingsuitslag heeft — ook al kwam nog geen parlementaire progressieve meerderheid tot stand — de gezamenlijke progressieve partijen in een sterke politieke positie gebracht.

De uitslag kan slechts een ontmoediging zijn voor de rechtse partijen en daartegenover het bewustzijn van de progressieve krachten versterken.

Dat laatste is én voor nu én voor de toekomst van het grootste belang.

Binnen de progressieve partijen, de vakbeweging en actiecomités, de kerken, de vredesbewegingen, de anti-kernenergiebeweging, de vrouwenbeweging en verschillende emancipatiebewegingen wordt thans ongetwijfeld intensief gedacht over de mogelijkheden, die in positieve zin geschapen worden door de nu ontstane toestand.

In het bijzonder de jongeren hebben belang bij het nieuwe perspectief.

Uitgaande van de verantwoordelijkheid, die wij als communisten op ons wensen te nemen, zien wij thans reden om ons tot u te wenden, tot al diegenen trouwens, die zich in het land inspanningen getroosten voor progressieve doeleinden, voor vrede en voor de belangen van de groepen in onze samenleving, die door de crisis het zwaarst getroffen worden. Terwijl de besprekingen over de vorming van een nieuw kabinet op parlementair niveau in Den Haag gaande zijn, willen wij uitdrukking geven aan onze mening dat hoe dan ook verder gewerkt moet worden aan een progressieve samenwerking, met behoud van en respect voor de eigen identiteit van partijen en personen, maar met de wil om gezamenlijk op te komen voor doelstellingen die we in ieder geval gemeenschappelijk hebben. Gezien de ernst van de internationale toestand, met name van de dreigende

toename van de spanning in Europa, dient het gemeenschappelijke voorop gesteld te worden. Grof geschetst zijn punten van bestaande overeenstemming:

- het afwijzen van de kruisraket, van het stationeren van de nucleaire middellange afstandswaars op Nederlands territorium;
- het ontwikkelen van de Oost-West dialoog en het bevorderen van Europese en internationale ontspanning; de sluiting van de kernenergiecentrales Borssele en Dodewaard;
- het verwezenlijken van het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw, o.a. door de abortus uit de sfeer van het strafrecht te halen;
- het beslist verwerpen van verschijnselen van racisme en vreemdelingenhaat;
- het beschermen van de minimum-inkomens en van de sociale zekerheid in een tijd van economische crisis en het effectief bevorderen van werkgelegenheid.

Wij geven slechts enkele hoofdzaken weer, doch er zijn ongetwijfeld meerdere te noemen, zoals bijvoorbeeld de gezamenlijke wens om te komen tot het **volledige** herstel van de Vijfde Mei als nationale feestdag, een vrije dag voor een ieder met behoud van loon.

Tegelijkertijd beseffen wij, dat er ook vele onderlinge strijdvragen blijven bestaan, waarover de dialoog nuttig en dus wenselijk is: de handhaving van de koopkracht, de niet te dragen woonlasten en de schrijnende woningnood, de afstoting van **alle** atoombanken.

Geschilpunten behoeven ons inziens géén onderlinge breekpunten te zijn.

Waar er voor gemeenschappelijke doeleinden samengewerkt wordt, is het normaal dat tegelijkertijd de spanning tussen tegengestelde opvattingen blijft bestaan.

Wij zien dat niet als een dramatisch verschijnsel, maar als een weerspiegeling van een reële toestand. Er dient volgens ons een platform geschapen te worden voor samenwerking en dialoog. Wij denken daarbij niet aan vastomlijnde structuren, maar wel aan het creëren van een ontmoetingspunt, waar de gedachtenwisseling — die reeds voor en tijdens de verkiezingscampagne plaats had kan worden voortgezet.

Dit alles in de zin van openheid, waardoor ook nieuwe stromingen niet bij voorbaat worden uitgesloten. Juist in een periode, waarin vanuit verschillende delen van het land, vanuit de vakbeweging en bedrijven, vanuit actiecomités en bewegingen, initiatieven van velerlei aard worden genomen, lijkt ons een dergelijk progressief ontmoetingspunt van grote waarde.

Wij doen een beroep op u een en ander te overwegen en ons van uw zienswijze op de hoogte te stellen.

Partijbestuur van de CPN

Uit: De Waarheid van 15 juni 1981

Communiqué CPN over kwestie Polen

Tijdens een zitting van het partijbestuur van de CPN op zaterdag 13 juni 1981 heeft de partijvoorzitter, Henk Hoekstra, de hierna volgende verklaring afgelegd inzake Polen.

'De ontwikkelingen in en rond Polen zijn verre van geruststellend. Ons optreden in internationale vraagstukken was en is duidelijk, niet alleen als het gaat om de bestrijding van het imperialisme vanuit de Verenigde Staten, maar ook inzake onze volstrekt onafhankelijke positie in relatie tot andere communistische en arbeiderspartijen.

Wat de Poolse kwestie betreft, blijven wij spijkerhard op onze al eerder geformuleerde standpunten staan. Oplossingen voor Polen kunnen alleen door de Polen zelf gevonden worden en zij zijn zelf tot de conclusie gekomen dat zeer vergaande vernieuwingen voor Polen nodig zijn.

Juist het gaan langs zeer diepe afgronden van een jarenlang gevoerd verziekt beleid — overigens lange tijd verborgen gehouden — vraagt om omzichtige politieke oplossingen. Ik kan me die niet anders voorstellen dan als resultaat van het werken en het denken van een democratisch gevoerde meningenstrijd van Poolse mensen die een beter en sterker socialisme voor hun land willen.

Leslezerij, zoals is gebeurd in de brief van het centraal comité van de CPSU aan de Verenigde Poolse Arbeiderspartij en het daarbij van buitenaf door interventie aanzetten tot verscherping van verhoudingen tussen communisten in Polen die fel debatteren over de weg die gegaan moet worden, werkt een desoriëntatie in de hand.

Wij wijzen dit volstrekt af.

De interventie is de praktijk van het imperialisme, van het kolonialisme en het neo-kolonialisme.

We verafschuwen dat.

Interventie, inmenging kan en mag trouwens volgens de ideeën van de Berlijnse conferentie van 1976 geen praktijk zijn in de internationale communistische beweging. Daar waar het toch plaats had, leidde dat tot ernstige botsingen in de internationale communistische beweging zelf, tot ernstige verzwakking van de noodzakelijke gemeenschappelijke strijd tegen het imperialisme, tot ernstige schade voor de belangen van de gewone mensen.

Een nieuwe misstap naar aanleiding van de gebeurtenissen in Polen zal zeker leiden tot een dieptepunt in de relaties tussen de communistische partijen. Het speelt de imperialisten in de kaart.

Omgekeerd zou een positief resultaat van vernieuwende ideeën in Polen, het op grond van eigen inzichten overwinnen van de reusachtige moeilijkheden, en het solidair zijn daarmee, een grote verrijking kunnen zijn voor allen die strijden voor socialisme.'

Het partijbestuur van de CPN heeft met deze verklaring unaniem zijn volledige instemming betuigd. Het partijbestuur besluit deze stellingname wereldkundig te maken als het standpunt van de CPN.

Uit: De Waarheid van 15 juni 1981

Begroeting CPN aan congres PVAP

Het partijbestuur van de CPN heeft ter gelegenheid van het buitengewoon congres van de PVAP de volgende begroeting aan de Poolse partij gezonden:

Aan het Negende Congres van de Poolse Verenigde Arbeiders Partij

Waarde kameraden,

Met warme belangstelling volgt onze partij, de Communistische Partij van Nederland, de werkzaamheden van het buitengewone congres van uw partij.

De problemen waarvoor u zich door de crisis in uw land gesteld weet, zijn zeer groot en ingewikkeld. De omvangrijke en intensieve discussies in uw partij en onder de gehele Poolse bevolking hebben terecht als inzet het vinden van eigen oplossingen voor deze crisis door middel van democratische vernieuwingen, het vinden van de beste wegen voor de opbouw van een beter en sterker socialisme in Polen.

Positieve resultaten van deze vernieuwende ideeën zullen zeker een inspirerende invloed uitoefenen op allen die beziel worden door de socialistische idealen.

Wij wensen u veel succes toe in uw moeilijke maar uiterst belangrijke arbeid.

Het partijbestuur van de CPN

Uit: De Waarheid van 14 juli 1981

REDACTIE P EN C VERHUISD

Wij maken de lezers van Politiek en Cultuur er op attent, dat de redactie van ons blad begin dit jaar verhuisd is en correspondentie derhalve dient te worden geadresseerd aan het nieuwe adres:

**HOOGTE KADIJK 145,
1018 BH AMSTERDAM**

Het adres van de administratie is ongewijzigd.

Een nieuwe Pegasus-uitgave

Anatoli Rybakov:

HET ZWARE ZAND

Al bij verschijnen werd het in de Sowjet-Unie het meest sensationele boek van het jaar genoemd.

Inmiddels werd het in vele landen vertaald.

Het leest eerst als een gezellige Joodse familieroman met veel humor, maar blijkt dan tegelijk zeer openhartig over de problemen van een Joodse familie in de Sowjet-Unie. Ze maken veel door: het begin van deze eeuw onder het tsarisme, de jaren van revolutie en opbouw, de grimmige jaren '30 — compleet met showproces.

En dan... oorlog, bezetting, het getto en een onafwendbaar schijnend noodlot. Maar een heroïsch verzet breekt baan, dat de schrijver op vaak schokkende wijze laat meebeleven als een protest tegen de mythe, als zouden de Joden zich „destijds" als makke schapen hebben laten afslachten.

362 blz. in linnen band.

Prijs: **40,-**

Verkrijgbaar bij de erkende boekhandel.

Pegasus,

Leidsestraat 25, Amsterdam
Hoogstraat 143, Rotterdam.

Nieuw bij Pegasus

SEMBENE OUSMANE

DE HOUTJES VAN GOD

(Bamty mam Yalla)

Sembene Ousmane is een van de belangrijkste auteurs van de actuele Afrikaanse literatuur. Dit boek bevat de literaire verwerking van de grote spoorwegstaking die in 1947/48 in het toenmalige Frans West-Afrika plaats had. Het is een opmerkelijke roman die geen hoofdpersoon kent, maar waarin het strijdende volk,

in alle diversiteit, de hoofdrol vervult. De bevrijdende uitwerking van de staking op het denken en leven van de mensen is het voornaamste motief.

Een speciale rol vervullen de Afrikaanse vrouwen, die met én tegen hun mannen vechten voor de overwinning van de staking én voor hun eigen bevrijding.

Deze roman verscheen eerder bij Pegasus onder de titel „Storm over Dakar”.

301 blz. paperback. Prijs **27.50**

Verkrijgbaar bij de erkende boekhandel.

PEGASUS

Leidsestraat 25, Amsterdam
Hoogstraat 143, Rotterdam

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

POLITIEK EN CULTUUR

De 'N' in de maand

Joop Wolff

Linkse samenwerking in Frankrijk

Elsbeth Etty

Kernenergie

Joop Fast

'Driebergen'

Dick Oudenampsen
en Kees Bakker

WAO-ers niet passief

Joop Mantel

Ervaringen in de verkiezingscampagne

Oktober 1981

POLITIEK EN CULTUUR

Maandblad van de CPN

41e jaargang, nr. 8
oktober 1981

REDACTIE:

K. Bakker
M. Bakker (hoofdredacteur)
M. Braun
S. v.d. Helm
J. Mets
D. Oudenampsen
S. Schreuders
D. Verhaar
W. Warmerdam (redactie-secretaris)
B. IJzerman

Verschijnt maandelijks bij
uitgeverij Pegasus,
Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam
tel. 231138

Ons gironummer is 447416

De abonnementsprijs is f 26,25 per jaar
Studentenabonnement f 22,50 per jaar
Een los nummer kost f 3,25 en is te
bestellen door f 6,25 (incl. porto) over
te maken op postgiro 447416 t.n.v.
uitgeverij Pegasus, met vermelding
van het gewenste nummer.

Correspondentie over betaling en verkoop
s.v.p. zenden aan de administratie P en C,
p/a uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam.

Alle correspondentie over de inhoud te
richten aan de redactie van P en C,
Hoogte Kadeijk 145, 1018 BH Amster-
dam,
tel. 020 — 224414

IN DIT NUMMER:

Joop Wolff
WAT WE ALLEMAAL
STOPPEN MOETEN 293

Elsbeth Etty
DE PERSPECTIEVEN
VAN LINKS IN FRANKRIJK 298

Joop Fast
KERNENERGIE 306

Dick Oudenampsen en
Kees Bakker
Gesprek met John Huige
en Peter Buijs —
'Wezenlijk is het besef dat
niemand van ons het
alleen kan' 314

Joop Mantel
DE SPRINGLEVENDE
WAO-BEWEGING 319

TERUGBLIK OP DE
VERKIEZINGSCAMPAGNE 325

PARTIJDOCUMENTEN 331

Dit maal is er niet alleen de klimatologische 'R' in de maand, maar voornamelijk de 'N' van Neutronenbom. Het besluit van de Amerikaanse acteer Reagan, in diens huidige functie van president van de Verenigde Staten, heeft een zeer vergaande en gevaarlijke betekenis. Het is namelijk geen toneelstuk (al moet er een theatraal sterke-man-effect vanuit gaan op de zwijgende Amerikaanse meerderheid) maar een harde realiteit die we onder ogen moeten zien. Wat Carter onder invloed van de sterke tegenstand nog naliet, deed Reagan: het officiële besluit nemen tot productie van het neutronenwapen!

Wat we allemaal stoppen moeten

Van N-bom, raketten tot en met onzindelijk denken

Wist Reagan wat hij deed? Zijn topadviseurs in ieder geval wel: een forse klap geven in het gezicht van de publieke opinie in Europa, van méér dan één miljoen mensen in Nederland, die hun handtekening hebben gezet onder de volkspetitie tegen de N-bom. Een toevalligheid kan dat niet worden genoemd. Het gebeurde met voorbedachte rade — om goed in te prenten wie de baas denkt te zijn en om de wassende stroom van de vredesbeweging in te dammen in de sfeer van fatalisme, van doemdenken in een bijna religieuze zin van het woord. Het patroon waarin het gebeurt is oud en de taktiek is bekend. **Nieuw** echter was het antwoord op het productiebesluit: géén gevoel van onmacht bij de vredeskrachten, maar een explosie van zelfbewustzijn, van strijdvaardigheid en van uiterste flexibiliteit. Niet alleen het militaire machtsdenken kent z'n 'flexible response' — ook het vredesmachtsdenken heeft zich een 'flexible response' eigen gemaakt en daarvoor in jarenlange, vasthoudende arbeid een materiële basis geschapen. Hoe verstandig deed het Samenwerkingsverband 'Stop de N-

bom - Stop de kernwapenwedloop' er niet aan om zijn centrale motto niet weg te stoppen in de mottenballenkist. Het 'Stop de N-bom' is een bijna nationaal bezit geworden: een samenballing van alle vredesgevoelens, gericht op één duidelijk doel. Mochten de heren van Pentagon en State Department gedacht hebben daarmee wisselgeld (door te zijner tijd opschorting van het besluit te kunnen offreren) te verkrijgen voor het bewerkstelligen van een plaatsing van gemoderniseerde middellange afstands-raketten op Nederlands grondgebied, dan komen zij van een koude kermis thuis. Zij kunnen het wel vergeten! Staatsdiplomatie, van haar verfijnde tot haar grofste vorm, raakt machteloos tegenover een om zich heen grijpende massabeweging en slaat dan ook als een tang op een varken. In het hele land werd Reagan's besluit beantwoord door tienduizenden demonstranten tegen de N-bom en de 'Cruise tegen de Cruise' vertolkte veler gevoelens. Een supermacht, die neutronenbommen produceert en zich daarmee vergrijpt aan de internationale rechtsorde, mag geen poot aan de

grond krijgen met z'n kruisraket en zijn Pershing — hoe spijtig het ook is voor zijn handlangers, die zich de laatste tijd tot uiterst ingespannen hebben in de sfeer van de koude oorlog-oude stijl. Dat denkproces is nu in volle gang en is niet te stuiten. Typisch is het voor de kabinetsformatie in Nederland dat juist dáár (bij het raketenvraagstuk) voor de nieuwe coalitie als geheel *onduidelijkheid* in het regeerakkoord blijft bestaan, waar de meerderheidsmening van de bevolking volslagen *duidelijk* is.

Open of gesloten deur?

In den beginne was er de volksbeweging tegen de N-bom, de onduidelijke afwijzing van het monsterachtige wapen door CPN, PPR, PvdA en PSP en de eveneens onaanvaardbaar-verklaring van de kant van D'66 en CDA. De overgrote meerderheid van het parlement zij 'nee' en de regering moest met dit nieuws in het buitenland laten colporteren door H. M. Ambassadeurs. Een verdere stap was dat de regering-Van Agt/Wiegel zelf om moest en zich officieel op dat standpunt stelde. Bij een enkeling, drukdoende in de papieren en geschriften, is er de vraag gerezen: heeft het 'Stop de N-bom' dan nog zin als strijdmotto in Nederland zelf? Is dat zo langzamerhand niet het intrappen van een open deur?

Wel, dat de deur eindelijk zo open is, heeft een historische betekenis in de vredesstrijd. Het is de moeite van het overdenken waard: wat te doen met een open deur — wat is de betekenis van een grote overwinning? Het antwoord op deze vraag heeft ook te maken met het karakter van de vredesbeweging als massabeweging zelf, met de bondgenootschappen die in een proces van jaren zijn gegroeid.

Het enige doel van een geopende deur is wat ons betreft dat er doorheen gestapt wordt en dat deze open gehouden blijft. De druk van buitenaf op Nederland zal niet

verdwijnen. Helmut Schmidt zegt nog steeds niet onomwonden 'neen' tegen de neutronenbom en tegen een eventuele stationering ervan in de Bondsrepubliek. Steeds is er deze voorwaarde die op tafel wordt gelegd: niet alleen in de Bondsrepubliek! De optie Nederland en België wordt van die kant — hoezeer er terecht binnen de SPD gerebelleerd wordt — nog steeds open gehouden. Maar dat is dan wel een klassieke Duitse misrekening waar het de wil van de Nederlandse bevolking betreft. En dat na de Tweede Wereldoorlog... De Duitse vredesstrijders, die evenals de tegenkrachten in de Verenigde Staten zich niet schamen voor het oplopen van 'Hollanditis', begrijpen er meer van en zijn met ons verwant. In ieder geval, de Nederlandse regering moet onder alle omstandigheden haar anti-neutronenwoord houden en er internationaal naar handelen. Het nationale standpunt tegen de neutronenbom moet vertaald worden in het buitenlandse en het defensiebeleid van de nieuwe regering. Het is volstrekte volksverlakkerij om de productie van één van de gruwelijkste wapens waaraan een *internationaal verbod* moet worden opegelegd te verklaren tot een 'binnenlandse aangelegenheid van Amerika'. Zeker waar het bedoeld is om het in het buitenland te gebruiken.

Een beweging die haar standpunt verwikkelijkt heeft weten te krijgen in het standpunt van de meerderheid der politieke partijen, opereert daardoor op een hoger politiek niveau dan tevoren. Een vredesbeweging die haar gelijk binnenslands heeft gekregen, kan daarmee de zaak niet in goed vertrouwen overdragen aan de gevestigde autoriteiten en zich van haar eigen tastbare en nog verder internationaal operationeel te maken resultaat vervreemden. Het is een diep gewortelde, sectarische opvatting dat een beweging alleen maar zolang beweging is zolang deze zich in het binnenland richten kan tegen één of méér partijen of tegen een regering. Haar betekenis wordt nog groter als zij in de positie

geraakt dat zij een regering, die haar standpunt overneemt, kan en moet steunen in precies dat betreffende standpunt. Een regering, die zich bereid toont om van die enorme kracht gebruik te maken, daar een beroep op te doen als dat nodig is om de internationale consequenties eruit te trekken, zou ervan getuigen dat het haar ernst is en een 'vechthouding' kunnen aannemen. Een dergelijke standvastigheid van regering en meerderheid zal nog waar gemaakt moeten worden.

Nieuwe strategie

Neutronenbom en middellange afstands-raketten zijn twee aparte categorieën als het gaat om de mate van frontvorming daartegen. De afwijzing van het neutronenwapen berust op een maximale vereniging van krachten, waarbij vooral nog in de diepte, in de diverse sectoren van de maatschappij, in steden, dorpen en nog kleinere gemeenschappen het bewustzijn over het gevaar van het wapen zelf en de relatie met het algemene probleem van vrede en atoombewapening aangescherpt kan worden. Alle discussies daarover, waarbij communisten een belangrijke rol kunnen spelen en dat ook doen, blijken uiterst vruchtbaar. Het afwijzen van de middellange afstands-raketten, de stationering van deze gemoderiseerde Amerikaanse nucleaire wapens, waar Reagan zich juist zo sterk voor tracht te maken, verenigt steeds grotere groepen van de bevolking en steeds meer partijen, met name CPN, PvdA, PPR, PSP en, zij het met méér voorbehoud, D'66. Het CDA kent voor- en tegenstanders, die het zoeken in het rekken van een besluit over de toelating van deze wapens op Nederlands grondgebied. Tot nu toe blijven onze grenzen nog officieel dicht voor dit nieuwe wapentuig en zo zullen we het moeten houden. Zonder actie, zonder het verder uitbouwen van de beweging zal dat niet mogelijk zijn, gezien de grote druk die wordt uitgeoefend. Ook

hier geldt de noodzaak om een nog bredere alliantie tot stand te brengen. Dat is reëel binnen het bereik en zou van onschatbare politieke betekenis zijn. Het verhinderen van een plaatsing van de nieuwe raketten, in het perspectief van het afstoten van reeds bestaande Nederlandse atoomtaken in het kader van de NAVO, zou een politiek feit van de eerste orde zijn. De voorstanders van plaatsing concentreren zich schier wanhopig op het militaire aspect, raken verstrikt in hun eigen inconsequente redeneringen, juist omdat zij weten dat het politieke gegeven het belangrijkste is. Een definitieve weigering van de nieuwe kernraketten betekent een politieke doorbraak die de weg kan effenen naar een nieuwe periode van ontspanning (politiek, militair, economisch en cultureel) en een realistische vredesstrategie die zich allereerst richt tegen het opschroeven van de spiraal van de atoombewapening, met als doel de afbouw van deze nucleaire bewapening. In deze tijd moet de keuze gemaakt worden: of de ene of de andere weg inslaan. Daarvan hangt de toekomst af, het lot van een nieuwe generatie, van de mensheid als zodanig, haar cultuur en beschaving. Het initiatief van de vredesbewegingen 'Stop de N-bom - Stop de kernwapenwedloop', Pax Christi en IKV, thans ondersteund door CPN, PvdA, PSP, PPR en D'66 voor een grote manifestatie op 21 november in Amsterdam is juist in dat licht zo waardevol en verdient ons aller inspanning. Neutronenbom en middellange afstands-raketten zijn in zoverre één categorie, waar deze beide middelen het onderdeel vormen van de 'nieuwe Amerikaanse strategie', die aan het einde van Carters regeerperiode werd afgekondigd en nu met heftigheid in de praktijk wordt gebracht. Deze strategie stelt zich ten doel een oorlog met nucleaire middelen uit te vechten op Europees grondgebied, voornamelijk op de Noordduitse laagvlakte, in centraal Europa. Het gaat om militaire middelen, die 'kleinschaliger' (niet op intercontinentaal niveau) gehanteerd kunnen worden en die daardoor

de atoomdrempel verlagen. Het is de conceptie van de 'bepaalde kernoorlog', die er vanuit gaat dat het mogelijk kan zijn om een oorlog tussen twee supermachten te voeren zonder dat het eigen — in ieder geval het Amerikaanse — territorium door een nucleaire verwoesting getroffen kan worden.

Zo men ziet: 't kan verkeren! Eerst was er de Amerikaanse atoomparaplu, die 'Europa' zou beschermen tegen de bijeen gefantaseerde 'Russische dreiging'. Nu trachten de Amerikanen Europa te maken tot een door hen naar believen op te steken Europese atoomparaplu om het eigen grondgebied ongeschonden te houden. Dat is eigenlijk de kern van de zaak en daar kan geen politicus-polemoloog omheen.

De NRC-Handelsblad Hofcommentator J. L. Heldring heeft herhaaldelijk betoogd dat N-bom en Amerikaanse middellange afstands-raketten nodig zijn om West-Europa te beschermen tegen Sowjet-tankaanvallen. Op 15 augustus kon hij kennelijk met deze bewering niet langer uit de voeten en schreef hij de volgende ontboezeming: 'Een voorbeeld: als er op dit ogenblik ergens oorlogsgevaar dreigt, dan is dit groter in het Midden-Oosten dan in Europa. Maar in het Midden-Oosten, waar Amerika weinig parate strijdkrachten heeft staan, is de Sowjet-Unie door haar geografische nabijheid, in het strategisch voordeel. Amerika heeft ter plaatse weinig middelen om haar af te schrikken van actie. De Sowjet-Unie kan Amerika daar, als zij wil, voor voldongen feiten plaatsen. Daarom is het vanuit een wereldomvattende veiligheidsconceptie voor Amerika van belang indien het, in geval de Sowjet-Unie gebruik zou willen maken van haar strategisch voordeel in het Midden-Oosten haar daarvan zou kunnen weerhouden door haar vanuit een ander gebied dan het Midden-Oosten zelf onder schot te houden. Het is hier dat de stationering van middellange afstands-raketten in Europa een betekenis krijgt, die het belang van Europa's regionale veiligheid overstijgt.'

Door de mand gevallen, de uiterst intelligente heer J. L. Heldring, zou ik zo zeggen. Het gaat dus niet om de Europese veiligheid, maar het bedreigt de Europese veiligheid door Amerika middellange afstandswapens te laten stationeren op Europees grondgebied, teneinde buiten de volkeren en regeringen van de Westeuropese landen om Europa mee te slepen in een oorlog in het Midden-Oosten. Uit de ervaringen in Nederland, maar ook bij een reis van enkele Nederlandse parlementariërs (PvdA, CDA, VVD en CPN) is mij gebleken dat juist ten aanzien van de Midden-Oosten-problematiek de Amerikaanse en de 'Europese', zeker de Nederlandse, opvattingen sterk uiteen lopen: dat betreft de politiek van de door Reagan gesteunde Begin, die keer op keer het door ons volledig erkende bestaansrecht van Israël op het spel zet en dat betreft de legitieme rechten van de Palestijnen, die niet vogelvrij verklaard mogen blijven. Op de redeneringen rond de politiek van de Sowjet-Unie, de bijna 'zondigheid' van haar geografische ligging, gaan wij bij deze gelegenheid maar niet in.

Het voorbeeld is opvallend, omdat juist inzake de Midden-Oosten-problematiek de Amerikaanse en Europese opvattingen uiteen lopen. En daarvoor raketten hier, wij schietschijf worden, kom, kom, dat is pas met recht *overvragen*.

Het is bepaald geen wonder dat zich een algemene Europese trend aftekent van wantrouwen en verzet tegen de Verenigde Staten en voor een zelfstandiger politiek tussen de beide supermachten. Nederland, dat eens méér ge-Amerikaniseerd was dan enig ander land, is uiterst gevoelig voor de splitsing binnen de heersende kringen in de Verenigde Staten (zoals deze onophoudelijk en steeds diepgaander aan de dag treedt). Het wéét in een kernoorlog op Europees grondgebied weinig of géén overlevingskansen te hebben. Het kent traditioneel het probleem van een potentieel sterkere oosterbuur (thans de Duitse Bondsrepubliek) en de toch nog steeds bestaande Franse en

Engelse invloedssfeer.

Niet voor niets ontwikkelde zich in Nederland een bij uitstek **nationale** vredesbeweging, geworteld in het eigen volk, in werkelijk eigen nationale belangen en in een cultuurpatroon waaruit de kerken niet weg te cijferen zijn. Hollanditis is een bezinning allereerst op het eigen veiligheidsbelang, dat onverbrekelijk verbonden is met de Europese veiligheid als geheel. Een nationale vredesbeweging kan en zal zich niet laten 'internationaliseren', van welke zijde dan ook. Haar bestaan is op zichzelf een internationaal fenomeen en heeft internationale gevolgen. Dat vredesbewegingen voor bepaalde doeleinden hun activiteiten coördineren met bewegingen buiten onze grenzen, daarmee in voortdurende dialoog blijven, is goed en noodzakelijk. Zonder de wereld te kennen, weet men niet wat goed is voor het nationale veiligheidsbelang. Dat is zo als het gaat om Europese bewegingen in West en Oost, maar ook als het gaat om de wereld in haar geheel. De wijze waarop de vredesbewegingen in Nederland en Japan elkaar vaak wederzijds inspireren (beide hebben een massale omvang), is begrijpelijk en het feit dat de Japanse bevolking het eerste slachtoffer was van atoomwapens heeft de wereld wat ervaring en morele verontwaardiging betreft veel te zeggen.

Het voortdurend handhaven en herstellen van de 'balance of power' tussen de twee grote supermachten in de wereld, het kapitalistische Amerika en de socialistische Sowjet-Unie, heeft niet geleid tot een duurzame vrede en zal daar ook niet zonder meer toe leiden. De strijd van de massa's in de kapitalistische landen, de bondgenootschappen die daar voor concrete vredesdoeleinden gesloten worden, zijn daarvoor op kortere en langere termijn beslissend. Het is de rol van die massa's en die bondgenootschappen, die vóór de Tweede Wereldoorlog onderschat werden en die zeker niet meegerekend werden bij het bepalen van de staatspolitiek in de verschillende landen.

Het zou dwaasheid zijn de verschillen in maatschappelijke stelsels van de landen in Oost en West, maar ook in die van Azië, niet in het oog te houden bij de beoordeling van de intenties van de verschillende staten: super, groot, middelgroot of klein. Even kortzichtig echter is het niet te zien dat de bewapening in de wereld onderhevig is aan blinde wetten, aan een mechanisme van het automatische antwoord op ieder nieuw wapen aan deze of gene zijde. En dat, terwijl de vraag zich levensgroot aandient: heeft dit soort veiligheidsgaranties nog enige zin? Op z'n minst is dit een internationale discussie, een redelijke dialoog, waard. Tegenover dit blinde element in de bewapening (de onophoudelijke spiraalwerking) staat en moet staan het **helder** zien van de vredesbewegingen, die het escalatieproces willen doorbreken en zich daarvoor, met alle macht, met veel opofferingsgezindheid, inzetten. De echte vredesstrijders zijn per definitie nonconformisten en dragen een zelfstandige verantwoordelijkheid. Op die verantwoordelijkheid komt het in de komende periode aan!

Joop Wolff

De verkiezing van de socialist François Mitterrand tot president op 10 mei jl. leidde in Frankrijk tot een ware euforie. Het enthousiasme van tienduizenden mensen die in Parijs zingend en claxonerend bezit namen van de boulevards, de uitzinnige bijeenkomst op het historische Place de la Bastille waren een uitdrukking van de verwachtingen en de hoop die veel mensen kennelijk hebben na 23 jaar van rechtse regeringen die welhaast onvervangbaar leken.

De verkiezingsoverwinning van Mitterrand was een historische gebeurtenis die niet te vergelijken is met een regeringswisseling in Engeland of de Bondsrepubliek. Het ging om de grootste verandering in de Franse

politiek sinds 1958, hetgeen nog eens bevestigd werd door de onmiddellijk na zijn verkiezing door Mitterrand uitgeschreven parlementsverkiezingen. Deze brachten zoals bekend een ruime parlementaire meerderheid voor links (socialisten, communisten en linkse radicalen) tot stand. Een meerderheid die Mitterrand in staat stelde een linkse regering te vormen waarin voor het eerst sinds 1947 communistische ministers zitting hebben. Een regering die bovendien onmiddellijk na haar aantreden een hele reeks hervormingen aankondigde: nationalisaties, decentralisatie van het landsbestuur, hervorming van het strafrecht, democratisering van de massamedia, etc.

De perspectieven van links in Frankrijk

In dit artikel wordt geen balans opgemaakt van 'de eerste vier maanden Mitterrand'. Het probleem dat ik geprobeerd heb uit te werken is dat het aan de macht komen van een linkse meerderheid **op zich** geen garantie is dat Frankrijk de komende jaren reële stappen voorwaarts zal doen in de richting van socialisme. Hoewel de voorwaarden hiervoor nu beter zijn dan lange tijd het geval is geweest, doen zich een aantal problemen voor die ook voor de linkse beweging elders in West-Europa de moeite van het bestuderen waard zijn. Globaal zijn er daarbij drie hoofdproblemen. Ten eerste: de nog altijd sterke reactie in Frankrijk. Rechts heeft weliswaar een behoorlijke verkiezingsnederlaag geleden maar vertegenwoordigt een aanzienlijke economische macht en zal zeker proberen links duur voor zijn overwinning te laten betalen. Het bespreekt daarbij over de actieve steun van de internationale reactie, de Verenigde Staten van Reagan voorop. Kort

gezegd: de desastreuze sociaal-economische toestand, waarin Frankrijk na 23 jaar rechts beleid verkeert, zal een keiharde, moedige politiek vereisen die even keiharde reacties zal oproepen.

Het tweede probleem bestaat uit de aanhoudende verdeeldheid van de sociale en politieke krachten die samen de verandering in de Franse maatschappij tot stand moeten brengen. Het regeerakkoord tussen de Socialistische Partij (PS) en de PCF geeft wat dat betreft nauwelijks aanleiding tot illusies. In plaats van een uitdrukking te zijn van de eenheid van links zou men dat akkoord beter kunnen omschrijven als een soort 'wapenstilstand' tussen de twee grootste linkse partijen of als een nieuwe manier om hun krachtmeting voort te zetten. Kenmerkend is in dit verband dat er in genoemd akkoord geen enkele verwijzing is naar eenheid van links aan de basis. Als men van mening is dat er voor revolutionaire maatschappij-veranderingen meer nodig is dan

akkoorden aan de top en dat een actieve deelname en inbreng van alle linkse (progressieve, democratische) groepen een noodzakelijke voorwaarde is om een mislukking te voorkomen, is de verdeeldheid van links des te gevaarlijker.

Het derde probleem dat in dit stuk behandeld wordt en waar ook de meeste nadruk op ligt is de toestand binnen de PCF. Een structurele verandering van de samenleving in socialistische zin vereist een invloedrijke en ideeënrijke communistische partij. Een communistische partij met een visie op de **inhoud** van de door linkse mensen zo gewenste maatschappelijke omwenteling en op de **manier** waarop die tot stand gebracht kan worden. Helaas biedt de toestand waarin de PCF zich bevindt weinig reden voor optimisme en ik heb geprobeerd om daar een aantal oorzaken en achtergronden voor aan te geven.

De grote sprong van de socialistische partij

'Mitterrand is geen halfzachte politicus, maar verkreeg de reputatie pragmatisch te kunnen zijn en zo nu en dan hard en doortastend — tijdens de Vierde Republiek met name als minister van koloniën — te kunnen optreden. Hij heeft de moderne socialistische partij niet zomaar kunnen oprichten, en hij zal zich door niemand voor de gek laten houden, ook niet door de communisten', schreef de Daily Telegraph daags na de Franse verkiezingen in een hoofdartikel onder de kop 'een nieuw Frankrijk?' Toch klonk in dit artikel net als elders in de internationale pers enige bezorgdheid door. 'Mocht gecombineerd links de juni-verkiezingen winnen dan komt Mitterrand in dezelfde positie als Harold Wilson en Callaghan, alleen een graadje erger. Mitterrand zal één of meer communistische ministers in de regering moeten opnemen... De CP zal zeker pogen Mitterrands eigen plannen voor een belasting op rijkdom, voor nationalisaties, een hoger minimumloon en

een 35-urige werkweek door te drukken.'¹ Dat laatste ligt inderdaad voor de hand maar — hoe belangrijk genoemde hervormingen op zich ook zijn voor de Franse bevolking — men verwacht toch méér van een linkse (socialistische-communistische) regering.

Om de vraag te kunnen beantwoorden welke kansen links in Frankrijk (dat wil zeggen de PS, de PCF, 'klein' links en de beide vakcentrales CGT en CFDT) heeft om een nieuw, socialistisch Frankrijk op te bouwen en of de aangekondigde hervormingen onderdeel zullen blijken te zijn van een structurele hervorming van de Franse maatschappij, is het nodig in kort bestek na te gaan hoe de huidige regering tot stand gekomen is.

Het 'linkse blok' zoals zich dat nu manifesteert is tamelijk jong. Tien jaar geleden zag het politieke krachtenveld er nog heel anders uit. Als gevolg van de grote fouten van links en met name ook van de PCF, was de reactie de gebeurtenissen van '68 met betrekkelijk weinig kleerscheuren doorgekomen. De socialistische partij (SFIO) was volledig uiteengevallen, van de PCF ging weinig initiatief uit. Van doorslaggevend belang voor de veranderingen ter linkerzijde was in 1971 de heroprichting van de Socialistische Partij op het congres van Epinay. Een gebeurtenis die vanaf den beginne sterk het stempel droeg van Mitterrand, bij uitstek een politicus van de Vierde Republiek, die van zichzelf ooit zei 'geen socialist te zijn'. Niettemin was het Mitterrand, die binnen de uit verschillende stromingen samengestelde PS, de initiator was van het Programme Commun (het gemeenschappelijke regeerprogramma van de PCF, de PS en de Linkse Radicalen). Het was dit programma dat, met de ondertekening ervan in 1972, de basis legde voor de Unie van Links. Voor Mitterrand was dit akkoord met de communisten onderdeel van een strategie om tot een 'rééquilibrage de la gauche' (een nieuw evenwicht ter linkerzijde) te komen en hij heeft

dat ook nooit onder stoelen of banken gestoken.²

Mitterrands strategie was er op gericht om via de samenwerking met de PCF en **op kosten** van die PCF de grootste partij ter linkerzijde te worden en vanuit die positie de macht in Frankrijk te verwerven. Om dat doel te bereiken aarzde hij niet om in de loop van de jaren '70 een akkoord te sluiten met de meest linkse stroming binnen de PS, de CERES onder leiding van Jean-Pierre Chévènement.

Een coalitie die tot op de dag van vandaag heeft standgehouden maar die in feite geen uitdrukking meer is van de reële krachtsverhoudingen in de PS. De rechtserse vleugels in die partij hebben de afgelopen jaren zowel kwantitatief als kwalitatief aan invloed gewonnen.

Het valt nauwelijks te ontkennen dat Mitterrands strategie, zoals hij die aan het begin van de jaren '70 uitstippelde, succesvol is geweest. Electoraal is de PS in tien jaar tijd uitgegroeid tot Frankrijks sterkste partij, terwijl de kiezersaanhang van de PCF aanzienlijk is geslonken. Zonder het Programme Commun was deze stormachtige groei van de PS niet mogelijk geweest.

Vanuit dit gegeven is te verklaren dat de PCF in 1977, vlak voor de parlamentsverkiezingen van begin '78, Mitterrand verweet dat hij het gemeenschappelijk program liet schieten en de samenwerking met de socialisten opzegde. Men wilde zich niet laten gebruiken als opstapje voor Mitterrand om er zelf slechter van te worden.

Paradoxen

Deze voorgeschiedenis is een belangrijke factor bij de beoordeling van de huidige regeringscoalitie en haar kansen. Ten eerste omdat uit de korte geschiedenis van de PS en de strategie van Mitterrand blijkt dat de totstandkoming van de huidige linkse meerderheid niet eenduidig het gevolg is van een versterking van uitgesproken socialistische oriëntaties binnen de PS. Ten tweede omdat

— en dat hangt samen met het eerste — de huidige linkse meerderheid niet het resultaat is van een versterking van de PCF. Bij de presidentsverkiezingen van mei jl. moesten de communisten de grootste nederlaag uit hun geschiedenis incasseren, die bij de parlamentsverkiezingen nauwelijks gecorrigeerd werd.

Een derde conclusie die uit de voorgeschiedenis getrokken kan worden is dat de PCF geen consistente visie ontwikkeld heeft op samenwerking met de socialisten in het kader van een socialistische strategie. Dat blijkt ondermeer uit de vele paradoxen in de opstelling van de PCF. In 1977 verbrak de PCF de samenwerking met de PS vanuit de overweging dat men geen bijwagen wilde zijn van de socialisten terwijl men nu — in de meest ongunstige electorale verhouding tot de PS in de geschiedenis — de samenwerking op regeringsniveau aanvaard heeft.

Een tweede paradox is dat de PCF na de breuk met de socialisten in 1977 en de goede verkiezingsresultaten van de PS in 1978 radicaal brak met iedere éénheidsgedachte en op een buitengewoon sectarische lijn ging zitten. De scheldpartijen die de Humanité de afgelopen drie jaar dagelijks aan het adres van de socialisten richtte, leken soms wel ontleend aan de beruchte Komintern-theorie van het 'sociaal-fascisme'. Niet alleen richtte deze lijn grote schade aan in de vakbeweging (de communistisch georiënteerde CGT verloor een derde van haar leden), ook in de PCF zelf leidde de anti-eenheidspolitiek tot ernstige conflicten. Vlak nadat deze een hoogtepunt bereikten (royementen van leden die voor herstel van de Unie van Links optraden, communistische burgemeesters die en masse weigerden de verkiezingscampagne van Marchais voor het presidentschap te steunen en het verwijderen van een aantal dagelijks bestuurders van de federatie Parijs uit dat bestuur omdat ze zich keerden tegen de kandidatuur van Marchais)³ draaide de PCF-leiding als een blad aan de boom om. Ineens ging men

zonder meer over tot samenwerking met de PS bij de parlementsverkiezingen en ten slotte ook op regeringsniveau.

Natuurlijk is het heel wel mogelijk dat de huidige — onder weinig florissante omstandigheden tot stand gekomen — eenheid aan de top nog een geheel eigen dynamiek krijgt. Vooralsnog springt echter in het oog dat noch de PS noch de PCF over een lange termijn strategie beschikt.

Het meest verstrekkende dat Mitterrand sinds zijn presidentschap over zijn doelstellingen heeft gezegd is dat hij 'veel verder wil gaan' dan de Duitse en Zweedse sociaaldemocraten en dat hij is teruggekomen op zijn opvattingen dat de ideeën van Lenin en Leon Blum onverenigbaar zijn.⁴ Voor de rest kan wat de opvattingen van de PS betreft verwezen worden naar de motie die op het PS-congres van Metz in 1979 is aangenomen. Daarin staat dat het doel van de PS 'niet het moderniseren of afzwakken van het kapitalisme is maar de vervanging ervan door het socialisme'. Waarschijnlijk zal ook het komende congres van de PS eind oktober voor een deel gewijd zijn aan strategiedebatten. De stroming-Mitterrand heeft zich in de voorbereiding van dit congres uitgesproken voor 'een geleidelijke breuk met het kapitalisme', de CERES voor een 'echte anti-kapitalistische politiek'. De andere stromingen komen zelfs aan dergelijke gemeenplaatsen niet toe.

Niet minder vaag zijn trouwens de uitspraken die sinds de communistische regeringsdeelname door de PCF gedaan zijn. In zijn rede voor het centraal comité van de PCF eind juli jl. gaf Marchais geen analyse van de nieuwe situatie en schetste hij geen strategie die rekening houdt met de gemaakte fouten. In feite kwam zijn betoog neer op herhalingen van uitspraken van het 22ste en 23ste congres van de PCF (waarnaar hij overigens ook steeds verwees). Een analyse van de pijnlijke geschiedenis van de Linkse Unie ontbrak.⁵

Het gebrek aan analyse kwam ook tot uiting in uitspraken die verscheidene leden van

het politiek bureau van de PCF kort daarop in interviews deden en waarin de nadruk werd gelegd op het feit dat de huidige toestand in Frankrijk weliswaar mogelijkheden voor verandering biedt maar dat deze sterk begrensd zijn.

'Het Franse volk heeft de verandering gekozen. Het heeft er ook voor gekozen deze te beperken. Daar houden de communisten rekening mee', aldus de directeur van L'Humanité, Roland Leroy.⁶ En Marchais zelf: 'Het is goed dat de nationalisaties zonder uitstel worden doorgevoerd. Wij zouden uiteraard veel verder willen gaan wat betreft democratische, anti-kapitalistische hervormingen teneinde te kunnen beschikken over voldoende middelen om te kunnen beantwoorden aan de behoeften van het land. **Maar wij houden rekening met de keuzen van de Fransen.**'⁷ Deze reacties wekken de indruk dat men min of meer verrast is door de ontwikkelingen en daar nog geen antwoord op heeft.

Geen strategie

Het zou overigens niet de eerste keer zijn dat de PCF als het ware overrompeld is door een nieuwe situatie. In feite was dit ook het geval met het Volksfront in 1936 toen de politieke ontwikkelingen en de massabeweging zo'n dynamiek kregen dat een regeringsdeelname van de PCF mogelijk werd, maar door de PCF werd afgewezen. Vervolgens in 1947 toen de communistische ministers die na de oorlog tot de regering waren toegetreden daar op instigatie van de Verenigde Staten uit verwijderd werden. Ook in 1968 bleek de PCF op z'n zachtst gezegd verrast door de gebeurtenissen, terwijl de jaren '70 de ene koerswijziging na de ander te zien gaven.⁸

De vraag is hoe dat komt. 'Externe oorzaken', die zo vaak als verklaring gegeven worden en waarmee 'het vastzitten' van de PCF aan 'de lijn van Moskou' bedoeld worden, hebben zeker een rol gespeeld in de hele ge-

schiedenis van de PCF. Evenals trouwens de 'manipulaties van rechts en van de sociaal-democratie' waarnaar de PCF zelf zo graag verwijst. Maar de belangrijkste oorzaak is waarschijnlijk dat het uitdenken van een nieuwe weg naar een democratisch socialisme nooit ècht is doorgezet. Zowel 'externe oorzaken' als meningsverschillen en dilemma's in de PCF zelf zijn daar debet aan. Het inslaan van een werkelijk nieuwe weg, dat wil zeggen afwijkend van de weg die in Rusland is gevolgd, is in Frankrijk al een aantal keren aan de orde geweest. Om te beginnen bij de oprichting van het Volksfront in '36, hetgeen voor de PCF echter geen **strategische** keus voor socialisme maar een praktische keus tussen fascisme en democratie was.⁹ De historische ervaring van het Volksfront is door de PCF nooit geanalyseerd als een **nieuwe mogelijkheid** om het socialisme te vestigen in een ontwikkeld westers land. In een recent interview legt Paul Laurent, lid van het politiek bureau van de PCF, de vinger op deze zere plek. Sprekende over de strategie van de PCF zegt Laurent:

'We komen nu op een probleem waarvoor onze partij zich al zeer lang geplaatst ziet, dat van de definitie van **een originele Franse weg** naar een socialisme-met-zelfbestuur. We moeten erkennen dat we pas heel laat een duidelijk, diepgaand antwoord op deze kwestie gegeven hebben. Pas nadat de toestand die aan het licht kwam met het XXe congres van de communistische partij van de Sowjet-Unie de aandacht van de internationale arbeidersbeweging gevestigd had op de vraag van verschillende wegen naar het socialisme voor ieder land afzonderlijk. Het heeft geduurd tot het 22ste en 23ste congres (bedoeld worden de congressen van de PCF in 1976 en '79 — E.E.) voordat we het antwoord gaven van een socialisme dat correspondeert met ons land, met de gegevenheden van onze tijd, met de aspiraties van ons volk. En ook het antwoord van een nieuwe weg om daar te komen. De weg van een meerderheidsbe-

weging, de weg van de strijd, van steeds meer democratische veroveringen om de sociale en politieke krachtsverhoudingen te wijzigen. De weg die in alle etappes gericht is op de grootst mogelijke krachtenbundeling, de eenheid van alle volkskrachten, de eenheid van links.¹⁰

Laurent heeft gelijk als hij stelt dat men zich in Frankrijk pas heel laat is gaan bezinnen op een nieuwe, eigen weg naar een nieuw, eigen socialisme. Noch in '36, noch in '45 met de toetreding van PCF-ministers tot de regering had de PCF ideeën omtrent structurele maatschappij-veranderingen die afweken van het Sowjet-model. De vraag is echter of Laurent ook gelijk heeft als hij stelt dat de PCF sinds het 22ste en 23ste congres wèl een duidelijke strategie heeft. In feite heeft zich na het 22ste congres in de PCF hetzelfde voltrokken als gedurende de afgelopen veertig jaar. Namelijk dat nieuwe ervaringen, analyses en strategieën niet echt uitgekristalliseerd werden als gevolg van interne meningsverschillen en externe pressie. Wat zich na 1976 in de PCF voordeed gebeurde — zij het in een andere vorm — ook na 1946 toen Thorez, destijds algemeen secretaris van de PCF, in een interview in *The Times* voor het eerst stelde dat de weg naar het socialisme in Frankrijk een andere kan zijn dan die van de Russische communisten. Nog voordat de nieuwe ideeën van Thorez echt omgezet waren in een theorie en in strategische concepties, sloeg de koude oorlog toe, werden de communisten uit de regering gezet en trad de PCF toe tot de Kominform. Aan het eind van de jaren '40 was er weinig nieuws meer te bespeuren aan de politiek van de PCF die praktisch weer terug was op het niveau waarop het Sowjet-model beschouwd werd als het enige model.

Blokkades

Pas in het begin van de jaren '60 kwam er — zij het nog aarzelend — weer enige beweging in. Op het 17de PCF-congres hield de

toenmalige algemeen-secretaris Waldeck Rochet een rede waarin hij een belangrijke ideologische verandering in de strategische conceptie van de partij introduceerde. Niet alleen benadrukte hij de mogelijkheid van een vreedzaam verloop van het proces van socialistische maatschappijverandering, ook stelde hij dat 'de Franse communistische partij het idee heeft afgewezen dat het noodzakelijk is dat slechts één partij vooraan moet gaan op de weg naar socialisme. Dit idee, dat hoog gehouden werd door Stalin was een foutieve generalisatie van de specifieke omstandigheden waarin de Oktober-revolutie plaatsvond...

Bovenstaande stelling die aan dit congres ter beoordeling is voorgelegd houdt in dat een serieus obstakel op de weg naar eenheid is opgeruimd. Vanaf nu kan het argument van het één-partijstelsel niet meer gebruikt worden als beletsel voor samenwerking tussen de twee partijen (de PCF en de SFIO).¹¹

Hoewel deze vernieuwing van groot belang was ontbrak ook nu weer een grondige analyse waardoor wederom de consequenties ervan niet voldoende werden overzien. Zo leidde het 17de congres wel tot samenwerking met de socialisten maar niet tot een herdefiniëring van het begrip arbeidersklasse (om maar iets te noemen).

Niet alleen in mei/juni '68 maar ook nog na de ondertekening van het programme commun met de PS bleef de PCF de 'werkende klasse' beschouwen als de enige productieve sociale kracht, hetgeen de samenwerking met andere maatschappelijke groepen (en dus ook met de PS) bemoeilijkte.

De ondertekening van het programme commun in 1972 en de totstandkoming van de Unie van Links hadden een fundamentele verandering van de theorie en de politiek van de PCF tot gevolg en dan denk ik vooral aan het 22ste congres in 1976. Daar was niet alleen de mogelijkheid maar ook de noodzaak van een democratisch socialisme (inclusief een meerpartijstelsel, democra-

tische vrijheden en algemene verkiezingen) aan de orde, wat gepaard ging aan een kritiek op landen die zeggen dat ze reeds socialistisch zijn terwijl ze genoemde vrijheden niet verwezenlijkt hebben. Het 22ste congres werd terecht beschouwd als het begin van een nieuwe politiek die omschreven werd — ook door de PCF zelf — als eurocommunistisch. Een politiek waarvan de essentie is dat erin wordt uitgegaan van een geheel nieuwe verhouding tussen democratie en socialisme.

Helaas bleek al heel snel na dit veelbelovende congres dat ook deze aanzet onuitgewerkt bleef. Dat iedere analyse en ieder debat, noodzakelijk voor het uitwerken van de theoretische en politieke implicaties van deze ideeën, op zich liet wachten. De PCF hield — tot op de dag van vandaag — een pragmatische visie. Haar politieke activiteiten bleven slechts gebaseerd op politieke realiteiten zonder gerelateerd te zijn aan een theorie.

Dat de discussie binnen de PCF iedere keer opnieuw stagneert is naar mijn mening één van de grootste problemen waar die partij mee kampt. Er is immers geen andere weg voor communistische partijen in het westen dan een democratische revolutie, gebaseerd op een zo breed mogelijke samenwerking en een scherp inzicht in de relatie tussen ad hoc-hervormingen en structurele hervormingen die de hele sociale en politieke structuur van de maatschappij over een relatief lange periode ingrijpend veranderen.

Het heeft de PCF altijd moeite gekost om de implicaties van vernieuwingen, ook die van haar eigen vernieuwingen, te overzien. Dit is ongetwijfeld ook te wijten aan het intern functioneren van deze partij waarin dilemma's en tegenstellingen niet als zodanig aan de orde komen.

Ook speelt waarschijnlijk de angst mee voor het verliezen van de identiteit van de partij, die nog steeds stalinistische trekken heeft, ten dele ook nog sterk bepaald wordt door loyaliteit aan de Sowjet-Unie en opvattingen

van 60 jaar geleden. De tegenstelling tussen wat door sommigen als 'de identiteit' van de partij wordt gezien en de noodzakelijke vernieuwingen — die aan die identiteit onvermijdelijk afbreuk doen — is waarschijnlijk één van de achtergronden van de zig-zag-koers die de PCF in de loop der jaren gevaaren heeft. De voortdurende spanning tussen conservatisme en de noodzaak tot een fundamentele herziening van oude theoretische concepties dragen het risico in zich van enorme terugvallen in oude patronen zoals we die de laatste jaren bij de PCF in zo sterke mate gezien hebben.

Crisis

De gigantische ideologische terugval van de PCF heeft deze partij in een ernstige crisis gestort die zich zowel electoraal als partij-intern manifesteert. De uittocht van leden (zowel vrijwillig als via royementen) die het niet eens waren met de sectarische lijn heeft het afgelopen jaar massale vormen aangenomen. Eén van de schokkendste royementen was dat van de marxistische filosoof Balibar die vlak voor de verkiezingen de partij uitgezet werd omdat hij zich gekeerd had tegen de meest pijnlijke uiting van de crisis binnen de PCF, namelijk de hetze tegen buitenlandse arbeiders in de Parijse voorsteden Vitry en Montigny.

In een artikel in *Le Nouvel Observateur* had Balibar een verklaring proberen te geven voor het naar racisme tenderende gedrag van de PCF. Daarbij verwees hij ondermeer naar het in de PCF vaak nauwelijks van elkaar te onderscheiden nationale gevoel en chauvinistische sentimenten.

Het zou te ver voeren in dit artikel een uitvoerige analyse te geven van dit aspect van de PCF-politiek. Balibars verwijzing naar het nationalisme van de PCF is echter wel essentieel voor het begrip van deze partij. De PCF is een echte grote Franse partij geworden op basis van dat nationale gevoel. De periodes waarin de PCF beslissend aan invloed won waren niet bij uitstek revolutio-

naire periodes, maar tijden waarin de communisten als de ferventste verdedigers golden van de nationale onafhankelijkheid. Bovendien is Frankrijk als imperialistisch land niet gespeend van felle nationalistische tradities die niet alleen bij de bourgeoisie zijn terug te vinden.

In het verzet tegen de Algerijnse oorlog, dat pas heel laat echt op gang kwam, heeft de PCF bijvoorbeeld nooit meer dan een fractie van haar electoraat kunnen mobiliseren. Het onder verantwoordelijkheid van een communistische burgemeester inzetten van een bulldozer tegen een pension van buitenlandse arbeiders in Vitry is echter niet alleen uit bovenstaande te verklaren. In een vlak voor de presidentsverkiezingen gemaakt interview met het Vlaams marxistisch tijdschrift zegt Jean Rony, medewerker van de opgeheven PCF-tijdschriften *France Nouvelle* en *La nouvelle critique*, daar het volgende over: 'Rijst de vraag wat er aan de hand is met wat bijvoorbeeld in Vitry is gebeurd. Volgens mij gaat het om een vorm van electorale paniek, in de zin dat de leiding van de partij — zich bewust van het riskante karakter van de huidige koers en de povere electorale beloning die er het gevolg van kan zijn — op een bepaald moment gaat inspelen op een heel gamma van volkse gevoelens, om stemmen te winnen. (...) Bepaalde elementen binnen de PCF — en ik zeg met nadruk bepaalde elementen — hanteren een 'populair racisme' uit electorale motieven. Men probeert stemmenwinst te halen bij die lagen van de bevolking die het zwaarst gebukt gaan onder de economische crisis en die ook het minst gepolitiseerd zijn.'¹²

Het populisme en arbeiderisme waar Rony op wijst heeft ook geleid tot sterke anti-intellectualistische tendensen. De afgelopen jaren werden PCF-tijdschriften die vooral bedoeld waren voor intellectuelen, zoals *la Nouvelle Critique* en *France Nouvelle*, na conflicten door de partijleiding opgeheven. Van de mensen die in 1978 de redactie vormden van *La Nouvelle Critique* zijn er nu

nog slechts twee lid van de PCF.

Slot

Hoe de meeste leden van de PCF de toetreding van communistische ministers tot de regering ook toejuichen, de crisis in de partij en de kritiek op de politiek van de afgelopen paar jaar is daarmee niet van de baan. Samengevat luidt het voornaamste verwijt aan de PCF-leiding dat deze de voorwaarden voor een effectieve linkse samenwerking de afgelopen jaren eerder ondermijnd heeft dan opgebouwd en dat regeringsverantwoordelijkheid die niet steunt op een uitgewerkte strategie (met inbegrip van de gemaakte fouten) een precieze aangelegenheid is. Om de relatief 'gunstige' voorwaarden voor ingrijpende veranderingen in Frankrijk niet onbenut te laten wordt van vele kanten in de PCF aangedrongen op een *fundamenteel debat binnen de partij*.

Mogelijk zal het komende congres van de PCF dat begin volgend jaar zal plaatsvinden daartoe een aanzet geven. Zonder twijfel zal dit debat ook buiten Frankrijk door linkse mensen met belangstelling gevolgd worden. Aan de orde zijn immers kwesties als de relatie tussen communisten en socialisten en het type partij dat communisten nodig hebben om hun doelstellingen te verwezenlijken.

Elsbeth Ety

Voetnoten

1. *The Daily Telegraph*, 12 juni 1981.
2. Op een congres van de Socialistische Internationale in 1973 in Wenen verklaarde Mitterrand in antwoord op kritiek van met name de SPD op zijn eenheidspolitiek gericht was op een re-équilibrage de la gauche' ten koste van de PCF.
3. De kandidatuur van Marchais voor het presidentschap lokte om een aantal redenen kritiek uit. Ten eerste omdat de PCF-leiding hiermee ook officieel een einde maakte aan de Eenheid van Links. In 1974 was er immers nog een gemeenschappelijke presidentskandidaat van links geweest en voerden communisten en socialisten samen campagne voor Mitterrand. Mensen als de ex-burgemeesterskandidaat van de PCF in Parijs, Fiszbin, protesteerden tegen het feit dat het besluit om af te zien van een gemeenschappelijke kandidaat van links zonder discussie in de partij genomen werd. Een ander punt van kritiek was de manier waarop de verkiezingscampagne gevoerd werd: Mitterrand en Giscard werden in de PCF-propaganda op één lijn gesteld.
4. *Le Point* 20-26 juli 1981 en *Le Monde* 2 juli 1981.
5. Rede van Marchais voor het centraal comité van de PCF, gepubliceerd in *L'Humanité* van 27 juni 1981.
6. *L'Humanité* Dimanche, 30 augustus 1981.
7. *L'Humanité* Dimanche, 24 juli 1981.
8. Het voert te ver om alle koerswijzigingen van de PCF van de afgelopen tien jaar hier uiteen te zetten. Een paar voorbeelden slechts: Werd Mitterrand bij de presidentsverkiezingen van 1974 nog met grote koppen over de hele voorpagina van *Humanité* gevierd als 'de enige kandidaat van links', in 1981 schreef diezelfde *Humanité* dat Mitterrand en Giscard lood om oud ijzer waren. Tot vlak voor de verkiezing van Mitterrand tot president verklaarde de PCF nog dat Mitterrand een draai naar rechts had gemaakt de afgelopen jaren en dat hij van plan was om met centrum-rechts te gaan regeren. Op het moment dat de PCF van Mitterrand ministerposten kreeg aangeboden was alle kritiek op Mitterrands verrechtsing op slag verdwenen.

Wat betreft de buitenlandse politiek van de PCF zijn er ook grote koerswijzigingen geweest. Om er een paar te noemen. Na jarenlang bekend gestaan te hebben als één van de meest 'Moskougetrouwe' communistische partijen in het westen, liet de PCF-leiding vanaf 1976 plotseling geen gelegenheid meer onbenut om haar onafhankelijkheid van Moskou te demonstrieren. Tot de meest spectaculaire uitingen van deze nieuwe onafhankelijkheid behoorden in februari-maart 1976 Marchais' afwezigheid op het 25ste congres van de CPSU en zijn weigering om Breznev te ontmoeten bij diens staatsbezoek aan Frankrijk in juni 1977.

Twee jaar later, in 1979, was de PCF echter één van de weinige Westeuropese communistische partijen die de Sowjet-interventie in Afghanistan niet veroordeelde. Zonder enig bezwaar wijzigde de PCF dit standpunt jl. zomer weer toen Mitterrand een veroordeling van de Sowjet-interventies in Afghanistan als voorwaarde stelde voor regeringsdeelname van de PCF.

9. Zie Fernando Claudin, *The communist movement. From Comintern to Cominform*, New York/Londen 1975
10. *L'Humanité* Dimanche, 3 juli 1981
11. Waldeck Rochet, toespraak tot het 17de partijcongres van de PCF. Supplement van *L'Humanité*, 15 mei 1964. Geciteerd bij Isaac Aviv, *The French Communist Party under the Fifth Republic* in de bundel *In Search of Eurocommunism*, samengesteld door R. Kindersley, Londen 1981.
12. Jan Vermeersch, *De PCF: een KP in nood?* Interview met Jean Rony in Vlaams Marxistisch Tijdschrift, 15e jaargang juni 1981.

KERNENERGIE

*In het nummer van Politiek en Cultuur van maart 1981 werd door Leo Molenaar het boek **Energie uit Atoomkernen** van Joop Fast (gepensioneerd hoogleraar aan de TH Eindhoven) besproken.*

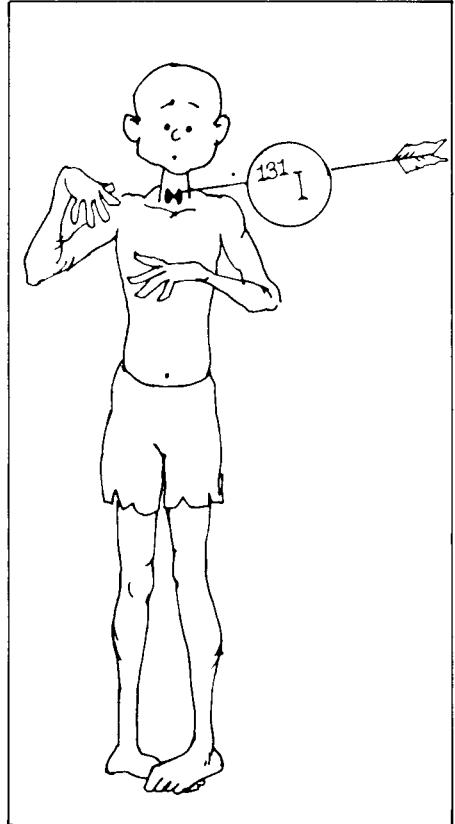
Velen, die niet de tijd of de mogelijkheid hebben het dikke boek (350 blz.) te bestuderen, zullen het hier afgedrukte artikel van de schrijver waarschijnlijk op prijs stellen.

Gevaren van radioactiviteit

In een kernreactor (het hart van een kerncentrale) wordt veel energie vrijgemaakt door een proces dat kernsplijting wordt genoemd. Door dat proces ontstaan vele tientallen gevaarlijke radioactieve stoffen. Is een kerncentrale van 'normale' omvang (vermogen tussen ong. 600 en 1200 megawatt) een half jaar in bedrijf geweest, dan bevat haar reactor een hoeveelheid radioactiviteit van enkele miljarden curie.

Om te laten zien hoe angstwekkend groot deze hoeveelheid is, wil ik ze vergelijken met de hoeveelheden die in de geneeskunde voor diagnostische doeleinden worden toegepast. Als voorbeeld kies ik het onderzoek van de schildklier met behulp van radioactief jodium. Dient men een patiënt enkele microcurie (d.i. enkele miljoenste curie) van dit jodium toe, dan straalt de schildklier reeds na korte tijd zo sterk dat op een buiten het lichaam geplaatste fotografische film een afbeelding van het orgaan kan worden verkregen.

Een werkende kernreactor bevat dus miljoen maal miljard (10^{15}) keer zoveel radioactiviteit als bij het genoemde medische onderzoek wordt gebruikt.

Om het functioneren van de schildklier te onderzoeken, dient men een patiënt radioactief jodium toe (in het plaatje aangeduid met het symbool: ^{131}I), dat evenals normaal jodium grotendeels door de schildklier wordt opgenomen. De straling die door het radioactieve jodium wordt uitgezonden, heeft een zo groot doordringingsvermogen dat enkele miljoenste curie (overeenkomend met enkele honderd miljoenste milligram) voldoende is om aan de buitenkant van het lichaam een fotografische afbeelding van de schildklier te verkrijgen.

Zou deze onvoorstelbaar grote hoeveelheid in een dicht bevolkt land als België of Nederland door een groot ongeluk plotseling vrijkomen, dan zouden honderdduizenden mensenlevens acuut verloren gaan, terwijl de overlevenden op veel gevallen van kanker en erfelijke schade zouden kunnen rekenen.

Bij afspraak is een curie de radioactiviteit van 1 gram radium. In het begin van deze eeuw beschouwde een laboratorium zich reeds al zeer rijk als het enkele grammen (dus enkele curies) radium bezat. Ter bescherming van de onderzoekers tegen de straling werd die hoeveelheid in een dikwandige loden buis bewaard en deze buis bevond zich in een brandkast, waarvan alleen de directeur van het laboratorium de sleutel had.

Beveiliging en evacuatie

Natuurlijk doen de exploitanten van kerncentrales alle mogelijke moeite om het ontsnappen van radioactieve stoffen tot een minimum te beperken. Helaas gaat alles wat in de techniek mis kan gaan, op den duur wel eens echt mis. De Zweedse Nobelprijswinnaar Hannes Alfvén zegt hierover het volgende.

'De reactorbouwers betogen dat zij meer aandacht hebben geschonken aan veiligheidsproblemen dan welk ander soort technologen dan ook. Dat is ongetwijfeld waar, maar als een probleem te moeilijk is om op te lossen, kan men niet beweren dat het is opgelost door te wijzen op de vele inspanningen die men zich heeft getroost om het op te lossen.' Tot zover een verkorte weergave van de uitspraken van Alfvén. Intussen heeft het ongeval met de kerncentrale op 16 km afstand van Harrisburg, ons een ernstige waarschuwing gegeven. Op een gegeven ogenblik moest men daar ernstig aan de evacuatie van een miljoen mensen denken, nadat jonge kin-

deren en zwangere vrouwen reeds geëvacueerd waren.

Na 'Harrisburg' moet in de VS voor de wijde omgeving van elke kerncentrale een gedetailleerd evacuatieplan zodanig zijn opgesteld dat elke bewoner weet wat hem of haar in het geval van een nucleaire ramp te doen staat. In het tijdschrift **Nucleonics Week** van 30 april 1981 kan men lezen dat de kerncentrales in de staat New York zullen worden gesloten tenzij tekortkomingen in de evacuatieplannen op korte termijn worden verbeterd.

In Duitsland (West-Duitsland) werden voor de omgeving van kerncentrales reeds jaren geleden 'Katastropheneinsatzpläne' opgesteld. Daarin worden gedetailleerde voorschriften gegeven omtrent maatregelen die in het geval van een 'bedrijfsstoring' moeten worden getroffen. Voorschriften voor opdrachten (via politieauto's en radio) aan grote aantallen mensen om alle openingen van hun huizen goed af te sluiten teneinde radioactieve besmetting te voorkomen. Voorschriften voor bevelen aan mensen die zich ten tijde van de 'bedrijfsstoring' buitenshuis bevonden, om zich binnen zo snel mogelijk van kleding en schoeisel te ontdoen. Voorschriften voor het evacueren van veel mensen en voor opdrachten aan alle bewoners van de streek om rustig en kalm te blijven. En zo nog reeksen van andere voorschriften. In Rusland is in het gebied van de Oeral al eens een grote uitbarsting van radioactieve splijtingsproducten opgetreden. het is niet bekend of deze uit een kernreactor of uit een afvaldepot van het Rode Leger afkomstig waren. Een gebied van honderden vierkante kilometers is daardoor, praktisch voorgoed, onbewoonbaar geworden. De dorpen en stadjes in het gebied zijn door het leger vernietigd om de bewoners (voor zover zij niet zijn omgekomen bij de ramp) te beletten er weer terug te keren. Rusland heeft de ramp twintig jaar (van 1957 tot 1977) geheim weten te houden. Buiten Rusland wist alleen de Amerikaanse gehe-

De vernietiging van één enkele kernreactor met een nucleair wapen kan een aanzienlijk deel van Europa verwoesten en voor lange tijden onbewoonbaar maken. De figuur heeft betrekking op de uitwerkingen van een nucleair wapen van een megaton op een kerncentrale in Zuid-Duitsland van 1000 megawatt. Het licht gekleurde deel van de sigaarvormige figuur is het gebied waar de stralingsdosis een maand na de treffer bij Z.O.-wind, nog meer dan 10 rem per jaar is, terwijl zij in het donker gekleurde gebied zelfs na een jaar nog meer dan 10 rem per jaar is. Volgens internationale bepalingen is de maximaal toelaatbare dosis 0,5 rem per persoon per jaar, terwijl de gemiddelde maximaal toelaatbare dosis voor de gehele bevolking 0,17 rem per jaar is.

me dienst (CIA) ervan, maar die hield de zaak op zijn beurt geheim om het Ameri-

kanse publiek niet anti-kernenergie te maken.

De grootst mogelijke kernramp

Zoals ik al zei, komen bij de ergste kernramp die in vreedstijd kan optreden, miljarden curies radioactiviteit plotseling vrij. Een nog veel grotere ramp treedt op als tijdens een oorlog tussen de grootmachten een kerncentrale van bijv. duizend megawatt zodanig door een kernbom van een megaton wordt geraakt dat de kern van de reactor geheel verdampt. Nog afgezien van de optredende vernietiging door luchtdruk en hitte is de ramp dan vooral groter omdat de radioactiviteit zich over een veel groter gebied verspreidt.

In een artikel in **Scientific American** van april van dit jaar beschrijven Fetter en Tsipis o.a. de resultaten van een dergelijke treffer op een kerncentrale in Zuid-Duitsland (in de buurt van Stuttgart).

Bij een gepaste windrichting (ongeveer zuidoostelijk) zou niet alleen het belangrijkste industriegebied van West-Duitsland, maar ook een groot deel van Nederland de vreselijke gevolgen van de ramp ondervinden. Bij een iets andere windrichting zouden buiten Duitsland zowel België als Engeland aan de gevolgen van de radioactieve 'fall-out' zijn blootgesteld (zie figuur). Het zal duidelijk zijn dat het verdampen van kernreactoren met behulp van nucleaire wapens een efficiënt middel is om grote landstroken te verwoesten en te ontvolken. Aangezien er alleen al in Europa (met inbegrip van Europees Rusland) vele tientallen kerncentrales in bedrijf zijn, behoort uitroeiing van de gehele Europese bevolking, d.w.z. van honderden miljoenen mensen, tot de militair-technische mogelijkheden. Moeten wij deze massale zelfmoord helpen voorbereiden door steeds meer kerncentrales en nucleaire wapens in Europa toe te laten?

Plutonium

Tijdens het bedrijf van een kernreactor

ontstaan niet alleen veel radioactieve splijtingsproducten, er wordt ook plutonium gevormd, het gevaarlijkste vergif dat men kent. Toch zijn bepaalde militaire en commerciële kringen verzot op deze helse stof (Pluto is de god van de onderwereld). In opwerkingsfabrieken wordt het plutonium gescheiden van de splijtingsproducten en van het resterende uranium. Men maakt er nucleaire wapens van, vandaar de militaire belangstelling, en men wil het gebruiken als brandstof in zogenaamde kweekreactoren, vandaar de commerciële belangstelling. Tot nu toe heeft geen enkele opwerkingsfabriek naar behoren gewerkt.

In de Verenigde Staten staan drie commerciële opwerkingsfabrieken. Een ervan is stilgelegd uit veiligheidsoverwegingen, één is nooit in bedrijf gekomen op grond van technische problemen en de derde kreeg geen vergunning om te beginnen in de hoop het proliferatiegevaar te kunnen beteugelen. De Amerikaanse overheid beheert bovendien enkele militaire opwerkingsfabrieken, die echter niet in staat zijn om de afgewerkte staven uit de commerciële centrales op te werken. De bekendste opwerkingsfabrieken, die dit in principe wel kunnen, zijn die in Windscale (Engeland) en La Hague (Frankrijk). In beide gaat men van de ene bijna-ramp en de ene menselijke tragedie naar de andere. In Windscale werd in 1973 een van de gebouwen zelfs zodanig radioactief verontreinigd dat het voor jaren moest worden gesloten. In België heeft te Mol (Dessel) tot 1974 een betrekkelijk kleine opwerkingsfabriek van 'Eurochemic' gewerkt, die berucht was om haar gebrek aan veiligheid. De Nederlander Paulus, die daar zeven jaar in een verantwoordelijke positie heeft gewerkt, heeft er een boekje over open gedaan in zijn brochure 'Eurochemic rampfabriek', uitgegeven door de 'Gezamenlijke Energiecomités Zuid-Nederland' te Tilburg.

In chemische fabrieken treden nog al eens explosies op (men denke aan Seveso in Italië en aan Flixborough in Engeland).

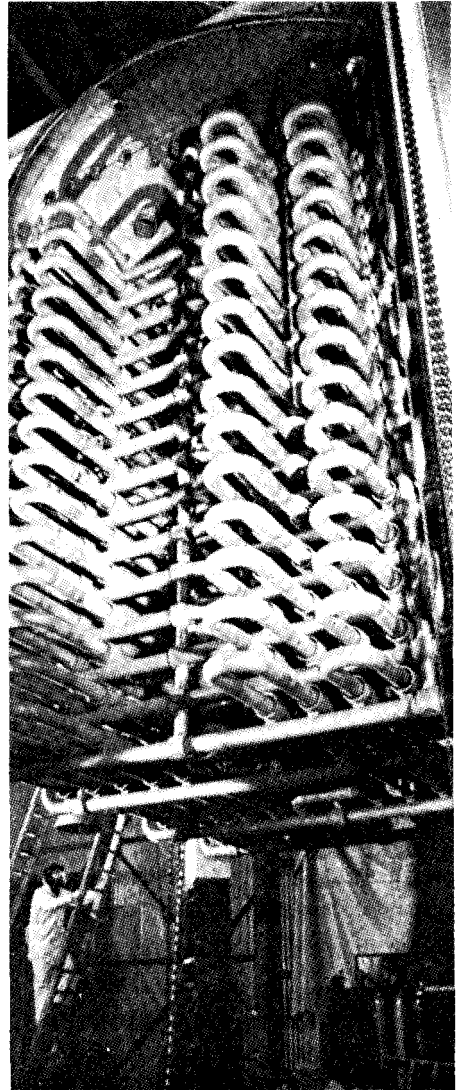
Door een explosie in een opwerkingsfabriek zou zeer veel fijn verdeeld plutonium zich in de vorm van oxyde in de atmosfeer kunnen verspreiden. Zonder er iets van te merken zouden veel mensen daarvan via de ademhaling iets in de longen krijgen. Proeven met honden hebben geleerd, dat niet veel meer dan een miljoenste gram, d.w.z. een onzichtbaar kleine hoeveelheid, voldoende is om longkanker te veroorzaken.

Kweekreactoren

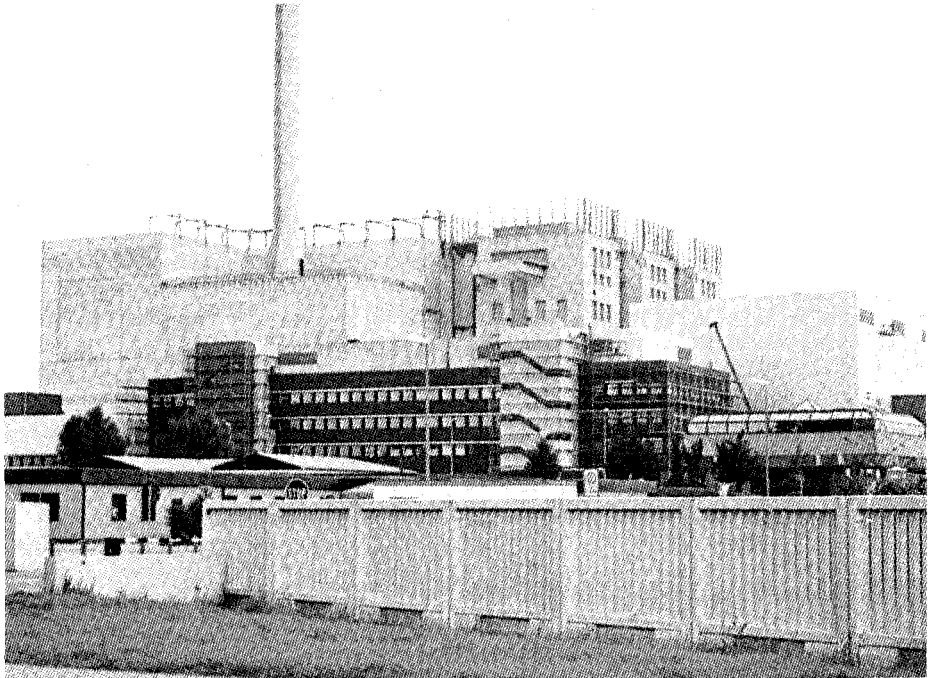
Met kweekreactoren waarin plutonium als 'brandstof' (splijtstof) zou moeten worden gebruikt, heeft men tot nu toe al even weinig succes als met de opwerkingsfabrieken. Volgens Teller (de geniale en beruchte uitvinder van de waterstofbom), geloven alleen de Fransen nog onvoorwaardelijk in het succes van de kweekreactor. Maar, zo voegt hij er onmiddellijk aan toe, zij zullen er niet meer succes mee hebben dan met hun Concorde. Zijn meningen worden gedeeld door een Franse studiegroep 'Groupement de Scientifiques d'Information sur l'Energie Nucléaire'. Volgens een door hen gepubliceerd boek 'Plutonium sur Rhône' brengt de kweekreactor 'Superphénix' zoveel gevaar met zich mee en zijn de economische onzekerheden zo groot, dat de bouw onmiddellijk zou moeten worden gestaakt. Zoals in het boek 'We almost lost Detroit' wordt beschreven, heeft men in de Verenigde Staten reeds in 1966 de schrik van kweekreactoren te pakken gekregen. Op het nippertje kon toen een ramp met een experimentele kweekreactor worden voorkomen, een ramp waaraan de stad Detroit ten offer zou zijn gevallen.

Hoogradioactief afval

Bij de opwerking van de afgewerkte splijtstofstaven blijft veel hoogradioactief afval, opgelost in zuur, achter. Het wordt in dub-

De tanks, waarin het hoogradioactieve afval uit opwerkingsfabrieken in opgeloste toestand wordt bewaard, zijn dubbelwandig. De foto toont het aanbrengen van de koelspiralen in een tank te Windscale, Engeland. Zeven, van elkaar onafhankelijke spiralen moeten de warmte, die bij de radioactieve ontleding vrijkomt, afvoeren.

belwandige stalen tanks opgeslagen. Omdat bij de radioactieve ontleding veel warmte vrijkomt, moet de vloeistof voortdurend worden gekoeld. Indien de koeling en de noodkoeling in een rampsituatie uitvallen, zal de vloeistof gaan koken en na verloop van tijd zal alle vloeistof verdampt zijn. De achtergebleven massa zal gaan smelten en zich dwars door de stalen en betonnen wanden heen een weg naar buiten banen. Door reactie met het grondwater zal een eruptie van hoogradioactief materiaal optreden. Ook in zo'n geval zullen zeer veel slachtoffers vallen en zal een groot gebied voor vrijwel onbeperkte tijd onbewoonbaar worden.

Het afval in de tanks bevat radioactieve stoffen van zeer uiteenlopende levensduur. Sommige raken hun radioactiviteit binnen enkele jaren grotendeels kwijt, waardoor de warmte-ontwikkeling in de tanks geleidelijk vermindert. Andere hebben een veel langere levensduur. Het afval bevat zelfs

Te Kalkar aan de Rijn, niet ver van de Nederlands-Duitse grens, wordt een snelle kweekreactor gebouwd, een reactor die meer splijtstof zou moeten gaan leveren dan hij verbruikt. Ondertussen zijn de bouwtijd en de kosten zozeer uit de hand gelopen (er is aan het project reeds meer dan vijfduizendmiljoen gulden verslingerd), dat het steeds twijfelachtiger wordt of de reactor ooit zal worden afgemaakt.

stoffen waarvan de activiteit pas na honderdduizenden jaren tot de helft is vermindert terwijl enkele zelfs een 'halveringstijd' van miljoenen jaren hebben.

Een oplossing voor het afvalprobleem is er nog steeds niet, hoewel men veel praat over het opbergen van het gevaarlijke spul in rotsformaties, kleilagen of zoutformaties na het via de vaste toestand in glas te hebben ingesmolten. Maar over de perioden van honderdduizenden of zelfs mil-

joenen jaren, waarin het afval voor al wat leeft gevaarlijk blijft, is de aarde zeer onstabiel. Continenten verplaatsen zich ten opzichte van elkaar, aardverschuivingen, bergtevorming en vulkanische uitbarstingen treden op, ijstijden komen en gaan, zeespiegels rijzen en dalen met vele tientallen meters. Slechts ongeveer tienduizend jaar geleden waren er nog vulkanen actief in de Eifel en in midden-Frankrijk.

Waar men het afval ook bergt, het blijft de mensheid (en trouwens al wat leeft) bedreigen. Voorlopig kent men geen betere 'oplossing' dan het bewaren in de besproken tanks. Helaas hebben deze niet een levensduur van miljoenen, maar van slechts enkele tientallen jaren. Een gat dat in een van de tanks te Hanford (VS) door corrosie ontstond, werd in 1973 pas ontdekt

nadat er al ongeveer 435.000 liter hoogradioactieve vloeistof was doorheen gelekt en in de bodem verdwenen. Men hoopt nu maar dat de gevaarlijke vloeistof het grondwater niet zal bereiken. Een groot gebied zou daardoor onbewoonbaar worden.

In Kansas (VS) heeft men een aantal proefnemingen gedaan in de hoop een diep onder de grond gelegen, verlaten zoutmijn als opbergruimte voor hoogradioactief afval te kunnen gebruiken. De experimenten werden spoedig beëindigd uit angst dat op den duur radioactieve besmetting van het grondwater zou optreden. Ook in Amerika weet men niet waar men op den duur met het afval naar toe moet.

Het bijzondere van kernenergie

Als men over kernenergie spreekt, blijkt er veel spraakverwarring te zijn. Strikt genomen, waren alle vóór 1945 gebruikte oorlogsbommen niets anders dan atoombommen, terwijl de op Hiroshima en Nagasaki afgeworpen bommen juist geen atoombommen waren maar kernbommen (atoomkernbommen). Om het verschil duidelijk te maken, zal ik hier iets zeggen over atomen en hun kernen.

Een atoomkern is zeer klein in vergelijking met een atoom en een atoom is op zijn beurt weer zeer klein in vergelijking met een zichtbaar voorwerp. De knop van een stalen speld bevat ongeveer 10^{18} (miljoen maal miljoen maal miljoen) ijeratomen. Om een indruk te krijgen van de grootte van dit aantal, stellen we ons voor dat de atomen geteld worden door iemand die onsterfelijk is en geen behoefte heeft aan voedsel rust of slaap. Worden iets meer dan drie atomen per seconde geteld, dan zijn na een jaar dag en nacht doortellen honderdmiljoen (10^8) atomen geteld. Om alle atomen in het knopje te tellen is 10^{10} (10 miljard) jaar nodig, een tijd langer dan de ouderdom van ons zonnestelsel. Dit geeft althans enig idee van de grootte van het aantal atomen in een speldeknop, en daarmee tevens van de kleinheid van elk afzonderlijk atoom.

In onze gedachten vergroten we nu één van deze atomen tot een bol met een diameter van 200 meter (groter dan de hoogte van de Keulse Dom). Op deze schaal is de kern (nucleus) van het atoom een 'erwt' met een diameter van slechts enkele millimeters, kleiner dan de kleinste speelgoedknikker. Het verbijsterende is echter dat meer dan 99,9% van de massa en energie van het atoom in die kleine kern is geconcentreerd. Alles wat de mens tot voor kort deed, beïnvloedde slechts de buitenkant van de atomen. Zelfs bij de zwaarste 'ouderwetse' ontplantingen bleven de atoomkernen volkomen onveranderd. Zij 'merk-

ten' niets van wat zich 'op grote afstand' aan de buitenkant van de atomen afspeelde.

Door de atoomkernen te beïnvloeden en te veranderen, is de mens een halve eeuw geleden een geheel nieuwe wereld binnengedongen waarin bij de splijting van zware kernen en de samenvoeging (fusie) van lichte kernen miljoenen malen meer energie vrijkomt dan bij de splijting van explosieve moleculen of de vorming van stabiele moleculen uit atomen. Bovendien komt bij de kernreacties straling vrij, de beruchte radioactieve straling die veel doordringender en gevaarlijker is dan de straling vrijkomend bij reacties tussen moleculen en atomen. Dit verschil in stralingsintensiteit is uiteindelijk het meest angstwekkende verschil tussen nucleaire en niet-nucleaire processen.

Bij een niet-nucleaire ramp (aardbeving, oorlog, enz.) komen vaak veel mensen om. Er is veel leed, maar het leven herstelt zich op den duur weer volledig. Na een nucleaire ramp is dat als gevolg van de straling niet het geval. Er wordt genetische schade aangericht, die ook het nageslacht treft, bijv. in de vorm van een sterke toeneming van het percentage geestelijk gestoorden.

Joop Fast

29 november 1980. Zo'n vierhonderd mensen verzamelen zich in het gebouw van de Akademie De Horst voor een werkcongres. Onderwerp: sociaal-economische alternatieven.

Het werd het begin van wat sindsdien wel aangeduid wordt als 'de dialoog van Driebergen'. Het bleef immers niet bij die gebeurtenis in november. Op 25 april van dit jaar vond een tweede bijeenkomst plaats, weer in Driebergen, met als thema 'sturen of gestuurd worden'. Terwijl na dat congres over enkele afzonderlijke onderwerpen de discussie in groepen wordt voortgezet. Voor 31 oktober tenslotte staat een ontmoeting op stapel tussen de deelnemers aan Driebergen en de voorzitters van de progressieve partijen.

We praten met John Huige en Peter Buijs, die samen het secretariaat van 'Driebergen' waarnemen. John Huige is lid van de PvdA-partijraad en werkt als docent aan De Horst. Hij schreef in 1978 samen met Piet Reckman het boek 'Doorn in de vuist — Over democratie, crisis en linkse samenwerking' en was één van de samenstellers van het begin dit jaar verschenen boek 'Niet bij puinruimen alleen', waarin hij zelf een bijdrage over planning leverde.

Peter Buijs, 'via de acties in de gezondheidszorg betrokken geraakt bij politieke vraagstukken op sociaal-economisch terrein', zoals hij vertelt, is sociaal-geneeskundige in opleiding. Hij heeft een deeltijdbaan bij het Veiligheidsinstituut en is bestuurder van de CPN.

Gesprek met John Huige en Peter Buijs

'Wezenlijk is het besef dat niemand van ons het alleen kan'

Het gesprek begint met een terugblik op de buitengewoon boeiende periode, waarin het debat over een andere aanpak van de sociale en economische problemen zich zo snel ontwikkelde en waarin het Driebergense gebeuren gestalte kreeg: de periode Bestek, oftewel van 'Bestek moet van de baan'. Hoogtepunten: de enorme happening in juni 1979, die heel Amsterdam in het teken zette van het protest en het verzet tegen de regeringspolitiek. Een volledig nieuwe manier van het bundelen van krachten, het leggen van verbindingen tussen groepen en mensen met elk hun eigen inbreng. Dan waren er de vakbondsacties en tegen de herfst van dat zelfde jaar de Rotterdamse havenstaking, de 'doorbraak aan de Maas'.

In diezelfde tijd, september 1979, het Groot Sociaal Forum, uitdrukking van de behoefte

om de veelheid aan ideeën en verlangens om te smeden tot een programmatisch alternatief, om de beweging tegen Bestek haar plaats te geven in het politieke debat en om daar waar de discussie zich nog bewoog binnen het kader van de matiging het debat over een echt alternatief los te branden.

Peter Buijs: *'Toch bleef de discussie te veel beperkt tot de mensen uit de directe actie en was er te weinig doorwerking binnen de vakbeweging en andere maatschappelijke en politieke organisaties. Wel waren er met mensen uit die kringen allerlei nieuwe contacten ontstaan, waardoor nieuwe mogelijkheden binnen bereik kwamen voor gezamenlijk optreden en discussie over sociaal-economische alternatieven.*

Om alle "ingrediënten" die nodig zijn voor het uitwerken en realiseren van sociaal-eco-

nomische alternatieven — mensen uit de actie, uit vakbeweging en actiecomités, uit progressieve politieke partijen, belangenorganisaties, maatschappelijke en kerkelijke groeperingen en niet in de laatste plaats uit de wetenschap — bij elkaar te brengen, is toen het idee geboren een platform te creëren, waar groepen, organisaties en personen elkaar ontmoeten kunnen, die het standpunt dat de oplossing van de crisis van loonmatiging te verwachten is, verlaten hebben.'

Unieke ervaring

Om de beweging verder te brengen, perspectieven te scheppen, is het ook nodig het terrein van de politiek te betreden en politieke partijen erin te betrekken. John Huige bevestigt dat: *'Maar', zegt hij, 'we zijn ervan uitgegaan dat het moeilijk is om op het niveau van organisaties tot dialoog te komen gezien de verscheidenheid in opvattingen. Daarom hebben we gezocht naar de combinatie van mensen die in bewegingen een rol spelen en ook in partijen.'* Dat is wat hem betreft ook het onderscheid tussen Driebergen en de discussies die in De Populier georganiseerd zijn. *'In De Populier praten de mensen meer vanuit hun functie. Daar praten partijen met elkaar. Dat is natuurlijk nuttig, maar in Driebergen praten mensen niet vanuit hun verantwoordelijkheid naar partijen.'*

Als we vragen naar wat er nu, na twee van die gespreksronden, met Driebergen bereikt is, dan vinden John Huige en Peter Buijs het belangrijkste dat dit gesprek echt op gang is gekomen. Doel was om *'op een reële manier met elkaar in gesprek te komen'*, zegt Peter Buijs, ondanks soms grote verschillen tussen en binnen progressieve organisaties. En dat is gelukt. John Huige noemt het *'een unieke ervaring'*, dat er tussen de verzameling mensen zoals die op het eerste congres aanwezig was, juist over het thema koopkracht zo'n gesprek los kwam. Peter Buijs: *'Dat er een open discussie mogelijk was*

tussen al deze mensen, dat was voor velen een weldadige ervaring.'

'Het is', stelt John Huige, 'voor het eerst in zoveel jaren dat sociaal-democraten, radicalen, pacifisten en communisten op die manier met elkaar in gesprek gekomen zijn.'

En, wat hij net zo belangrijk vindt, in Driebergen krijgen vakbondsmensen de gelegenheid elkaar te ontmoeten. *'Van vakbondszijde praten mensen van verschillende bonden en verschillende organieke niveaus met elkaar. Dat kom je niet vaak tegen. En als het al gebeurt, gaat het om aannemen van nota's. Daar gaat het bij ons niet om.'*

Belangrijk is verder, vindt Peter Buijs, dat in Driebergen *'ook mensen zonder een bepaald politiek onderdak, die geïnteresseerd zijn in deze dialoog'* hun bijdrage kunnen leveren. Ook dat is iets nieuws.

En tenslotte wijzen Buijs en Huige op de medewerking van mensen uit de wetenschap, economen, maar ook anderen. In het debat over alternatieven is hun inbreng onmisbaar.

Geen nota's dus, geen uitspraken en geen resoluties. Voorlopig is het belangrijker dat het gesprek doorgaat. Dat heeft op zichzelf trouwens al invloed, ook in de politiek. John Huige: *'Als ik naar mijn eigen kring kijk: er bleken betere gesprekken mogelijk dan men voor die tijd wel gedacht had. Dat werkt door, in de PvdA en ook in de vakbeweging.'* Peter: *'Ook voor de CPN heeft dit gevolgen. Voor veel CPN-leden was het een opluchting op deze bijeenkomsten een klimaat aan te treffen waarin ze over sociaal-economische problemen konden praten zonder dat ze vechtenderwijs standpunten hoefden in te brengen, waarbij je bovendien meer overeenstemming aantreft dan je verwacht had. Dat heeft', zo voegt hij daaraan toe, 'natuurlijk ook te maken met de nieuwe wijze waarop de CPN bezig is: niet het benadrukken van verschillen maar het zoeken naar wat verenigt, het overbruggen van verschillen.'*

Wezenlijk voor Driebergen is het besef dat,

zoals Peter het uitdrukt, *'niemand van ons het alleen kan. Dat je moet samenwerken om iets te veranderen'*. Voor het ontwikkelen van een progressief alternatief is het beslissend dat dat inzicht verder doordringt. Op de beide Driebergense congressen zijn dus geen uitspraken gedaan. Toch zijn er duidelijk zaken waarover in belangrijke mate overeenstemming blijkt.

Overeenstemming

Eén van die dingen is de koopkracht. Huige signaleert, dat de discussie daarover wat aan het verschuiven is. *'Het lijnrechte beleid van loonmatiging is in feite verlaten. Nu wordt er gezegd: als er loonmatiging is moet je zorgen dat dat niet leidt tot vraaguitval. Dus: loonmatiging plus vergroting van de investeringen.'* In de discussies in Driebergen oogst deze gedachtengang niet veel waardering. Er wordt gesteld *'dat loonmatiging en het vervangen van consumptie door investeringen toch tot een zodanige aanslag op de lagere inkomensgroepen en de collectieve voorzieningen leidt, dat dat onaantvaardbare gevolgen heeft, sociaal èn economisch. Bij het vervangen van consumptie door investeringen loop je toch het risico, dat je binnenlands opererende sectoren afbouwt. Het gaat immers over verschillende sectoren'*. De mening is meer *'dat de koopkracht van de lagere inkomens gehandhaafd moet blijven en dat je daarnaast moet zorgen voor gerichte investeringen'*. Bepleit wordt dus een pakket van maatregelen, waarvan handhaving van de koopkracht — als, zoals Peter formuleert, *'noodzakelijke maar op zich lang niet voldoende voorwaarde'* — deel uitmaakt. Een ander punt, waarover volgens John Huige *'een grote mate van overeenstemming'* bestaat, is de economische sturing en dan met name het idee dat er op twee niveaus wat moet gebeuren. *'Het gaat om het versterken van de democratie op landelijk niveau èn op basisniveau. Regering en*

parlement moeten meer invloed krijgen op wat er in de economie gebeurt. En aan de basis moet er meer invloed zijn van ondernemingsraden, wijkgroepen en wat je je daarbij verder kunt voorstellen.' Planning of sturing door middel van democratisering. Dat was dus het thema van het tweede congres. Het idee was het onderwerp zo te bespreken, dat initiatieven zoals die ter plekke in bedrijven en organisaties genomen worden erin doorwerken en er hun plaats in krijgen. *'Dat'*, aldus John Huige, *'het niet alleen om macro-economische sturing gaat, maar dat planning van onderop, bijvoorbeeld door je te organiseren — wat immers ook planning oproept — er ook bijhoort.'*

Peter Buijs wijst op de praktische toonzetting van de planningsdiscussie in ons land. *'De discussie over zeggenschap en sturing van de economie heeft in Nederland niet die ideologische geladenheid, welke in andere Westeuropese landen links verdeeld houdt, maar is zeer praktisch gericht. Dat is misschien theoretisch een zwakte, maar het heeft ook duidelijke voordelen.'*

In Driebergen blijkt dus dat er op terreinen die echt in het centrum liggen van de sociaal-economische problematiek, in verschillende kring een overeenkomstige gedachtenontwikkeling is en meningen zich in soortgelijke richtingen ontwikkelen.

Dat geldt, vindt John Huige, ook voor een onderwerp als *'het beter beheersen van kapitaalstromen'*.

Lacunes

De Driebergense discussie houdt zich bezig met onderwerpen waar het echt op aankomt in de economische politiek. Toch zijn er ook nog behoorlijke lacunes. John en Peter wijzen erop, dat mensen uit de milieu- en energiebeweging er nog te weinig bij betrokken zijn.

John: *'Dat het contact nog niet zo duidelijk is hangt ook samen met de thema's die we*

behandeld hebben, de koopkracht bijvoorbeeld. De problematiek van de economische groei is nog niet echt aan bod geweest, al kwam het in een paar discussies wel naar voren.'

Een opmerking die illustreert dat mensen of groepen, die vanuit verschillende invalshoeken bezig zijn met het thema van een alternatief, niet automatisch met elkaar in discussie raken. En dat het dus nodig is om bewust ontmoetingspunten te creëren. Peter Buijs knikt. Hij vindt dat het begrip 'selectieve groei' zo'n ontmoetingspunt zou kunnen zijn.

We praten in dit verband ook over de inbreng vanuit de vrouwenbeweging in het Driebergen gebeuren. John: *'In de groep van ondertekenaars zitten nogal wat mensen uit verschillende delen van de vrouwenbeweging. Die waren dus betrokken bij het eerste congres. Op het tweede congres zijn de vrouwen in een aparte groep gaan zitten. Mede daardoor konden bepaalde traditionele manieren van benaderen in de andere groepen een rol blijven spelen.'* Met name op het tweede congres werd door verschillende vrouwen betoogd, dat in de discussie de accenten telkens zodanig worden gelegd dat problemen waar vrouwen speciaal mee geconfronteerd worden aan de zijlijn terecht komen. Bijvoorbeeld: een sterk accent op de industrie, terwijl veel vrouwen nu juist in de verzorgende, de reproductieve sfeer werkzaam zijn.

Toch vindt Huige het verband tussen wat in de vrouwenbeweging naar voren wordt gebracht en het thema van Driebergen niet problematisch. *'Het is vrij logisch als je over koopkracht gaat praten, dat een aantal problemen van vrouwen ter sprake komen. Vrouwen zitten bijvoorbeeld in een lagere beloning. Bij ordening en sturing kom je al gauw op de discriminatie op de arbeidsmarkt waar vrouwen mee te maken hebben. Planning en ordening heeft ook te maken met het eigen bedrijf, de eigen wijk enz. Dan kom je ook terecht bij crèches en dat soort zaken.'*

Peter Buijs wijst erop dat vrouwen vanaf het begin een belangrijke rol hebben gespeeld bij het totstandbrengen van initiatieven. De positie van de vrouwenbeweging in de dialoog van Driebergen is nog niet duidelijk. *'Het zal nodig zijn om de vrouwenproblemen niet apart te laten staan, maar te integreren met de alternatieven voor het huidige sociaal-economische beleid.'*

Verzorgingsstaat

In het geheel van de sociaal-economische problematiek dreigt de positie van de uitkeringsgerechtigden nogal eens op de achtergrond te verdwijnen. Door rechts wordt rond het thema 'de crisis van de verzorgingsstaat' driftig de trom geroerd. Er worden ingrijpende plannen opgesteld, waarbij van het gehele bouwwerk van de sociale verzekering alleen de kale muren overeind blijven staan. Heeft links daar wel voldoende antwoord op?

John Huige: *'Het is geen crisis van de verzorgingsstaat. Het is een politieke crisis. De vraag is: hoe kun je een stap verder gaan, niet alleen greep krijgen op de uitkeringen, maar ook op de inkomsten, met andere woorden op de economie. Men doet van alles om te sleutelen aan de WAO, maar niet aan de manier waarop mensen in de WAO komen.'*

Peter Buijs: *'In de anti-Bestekbeweging speelde het landelijk WAO-beraad een belangrijke rol. Zij verzetten zich niet alleen tegen het snijden op uitkeringen en het aantasten van sociale rechten, maar stellen ook eisen met betrekking tot de zeggenschap van uitkeringsgerechtigden. Die zeggenschap is zeer gering. Wat er met hen gebeurt, de eindeloze gang langs instanties, de wijze waarop ze behandeld worden, daar hebben ze geen enkele invloed op.'*

John Huige: *'De financiering is natuurlijk best een probleem. De enige aanvaardbare oplossing is het terugdringen van een aantal arbeidsongeschikten. Jongere mensen*

raken in de WAO en hebben geen enkel perspectief om eruit te komen. Dat is verontrustend.'

Hij wijst verder op het verschijnsel van de tweedeling op de arbeidsmarkt. *'De grootste groep werklozen heeft een zeer geringe kans om weer aan het werk te komen. In sommige beroepen is er juist weer gebrek aan geschoold personeel. Aan die situatie gebeurt niets, de bijscholingskansen voor werklozen zijn gering. Wat er wel gebeurt is dat de normen voor passende arbeid verscherpt worden; voor werk dat er niet is.'*

Tenslotte noemt hij het probleem van het ziekteverzuim. Uit onderzoek is naar voren gekomen, dat als er serieus op klachten wordt ingegaan, het ziekteverzuim daalt. Dat is de manier om dit probleem aan te pakken.

Omstreden

Als een van de resultaten van de anti-Bestekbeweging noemt Peter de ontplooiing van solidariteitsbewegingen, daar waar werkgelegenheidsvraagstukken aan de orde zijn. Voorbeelden: Van Gelder Papier in Velsen, RSV Ketelbouw in Vlissingen en vooral het Werkgelegenheidscomité in Amsterdam dat solidariteitsacties voert ter ondersteuning van de strijd voor het openhouden van Ford en NSM.

'Deze comités hebben een zeer brede samenstelling, belangrijke maatschappelijke organisaties in dat gebied zijn er bij betrokken. Door initiatieven te ondernemen kunnen zij op een zeer effectieve wijze druk uitoefenen op het gemeentebestuur, provinciaal bestuur en het parlement.' Hij vindt wel dat in deze initiatieven de werkgelegenheidsproblemen van vrouwen nog weinig aan bod komen. Een solidariteitscampagne met de door werkloosheid bedreigde gezinsverzorgster in Amsterdam-Noord kwam maar moeizaam van de grond.

Deze nieuwe vorm van actie betekent een uitbreiding en verbreding van de strijd van

de arbeidersbeweging en vergroot de kans op succes. Deze voorbeelden speelden een belangrijke rol op het laatste Driebergencongres, niet in de laatste plaats omdat deze actievorm in de vakbeweging omstreden is. De discussie heeft ook tot resultaat gehad dat het klimaat tussen de actievoerders en de vakbeweging, met name de Industriebond, verbeterd is.

John: *'Een aardig voorbeeld is wat er nu in Nijmegen gebeurt, waar door een breed samengesteld comité een plan voor werkgelegenheid is opgesteld, waar nu ook het bestuur van de Industriebond bij betrokken is. Dat plan heeft een enorme dynamiek gekregen, ook omdat het uitgaat van een nieuwe benadering.'* Peter: *'Je moet niet pas op het moment dat de fabriek op sluiting staat alternatieven ontwikkelen, want dan is het vaak te laat. Je moet proberen in een vroeg stadium het achterblijven van investeringen te signaleren en je daar mee bemoeien.'*

In andere steden wordt nu ook aan een dergelijk plan gewerkt. In Limburg wordt binnenkort een regionale dialoog gehouden van mensen die betrokken zijn, of geweest zijn, bij de bijeenkomsten in Driebergen. Aan het slot van het interview benadrukt Peter Buijs nog eens hoe positief deze bijeenkomsten hebben gewerkt voor het slopen van de barrières die het samengaan van socialisten en communisten in de weg staan. *'Er is nu een begin van discussie. Op basis daarvan kun je verder gaan mobiliseren op die punten, waarop men zich verenigd heeft.'*

John Huige bevestigt dit. *'Je moet verschillen die er bestaan accepteren zonder deze direct te willen oplossen.'*

**Dick Oudenampsen
Kees Bakker**

Eén van de grootste problemen waarvoor de arbeidersbeweging zich geplaatst ziet is de schrikbarende toename van de arbeidsongeschiktheid. Deze uitwas van kapitalistische uitbuiting heeft nu reeds bijna 700.000 WAO-ers opgeleverd en volgens de voorspellingen zal binnen afzienbare tijd dit aantal zijn toegenomen tot een miljoen. Of deze voorspellingen juist zijn valt te betwijfelen omdat eerdere prognoses, gedaan door het CBS, ook al zijn gelogenstraft doordat de geschatte aantallen hoger uitvielen.

Maar of de aantallen kloppen of niet, duidelijk is wel dat met het doen van deze voorspelling uitgegaan wordt van een ongewijzigd beleid. Dat wil zeggen een ongebreidelde uitstoot van mensen die op hun plaats in het arbeidsproces niet meer mee kunnen vanwege ziekte of handicap en daarmee het fel omstreden predicaat 'arbeidsongeschikt' opgedrukt krijgen. Omstreden omdat ongeschikt voor de eigen plaats in het arbeidsproces nog niet inhoudt ongeschikt te zijn op een andere plaats. Omstreden ook omdat men als arbeidsongeschikte wordt ingedeeld bij zogenaamde niet-actieven, bij de passieven dus. Begrippen die zijn oorsprong vinden in de maatstaven die worden aangelegd in de kapitalistische maatschappij, n.l. wat leveren werk en activiteiten voor rendement op, met andere woorden wat is de winst die er uit voortvloeit.

DE SPRINGLEVENDE WAO-BEWEGING

WAO-ers die zich dagelijks onbetaald inspinnen in maatschappelijk werk of ander nuttig onbetaald werk verrichten dan hun eigen beroep, worden ingedeeld bij de niet-actieven. Zelfs in de vakbeweging als de FNV is deze opvatting nog wijd verbreid wat blijkt uit het feit dat nog niet in alle aangesloten bonden WAO-ers als lid worden ingeschreven. Bij de bonden waar dit wel mogelijk is spelen ook vaak financiële motieven een rol naast de ideële.

In de kring van progressief denkende mensen is een discussie gaande over de waardering (herwaardering) van niet betaalde arbeid. Deze discussie dringt zich op omdat vele mensen waaronder WAO-ers hun ontstane lege tijd vullen met in hun ogen nuttig werk. Het zou goed zijn als deze discussie ook in Politiek en Cultuur aan de orde zou komen.

Terug nu naar de positie van WAO-ers, in wat grote lijnen slechts weergegeven. Vanaf het moment dat de arbeidsongeschiktheid begint, treedt een totale verandering van leefpatroon in met vergaande consequenties voor zowel de WAO-er als voor de naaste leefgenoten. De meest op de voorgrond tredende consequentie is de vermindering van het inkomen met tenminste één vijfde omdat de uitkering maximaal 80% van het laatst verdiende inkomen is. Bedrijfsregelingen waarbij door de werkgever wordt aangepast aan het ver-

diende loon zijn zeer zeldzaam en vervallen meestal na enige tijd. Wat dat voor gevolgen heeft laat zich makkelijk raden. Hobby's, ambities, enz. van de WAO-er en leefgenoten komen in het gedrang en worden afgestoten. Hoe funest dat is zal blijken in het verdere verloop van dit artikel.

Maar naast deze financiële consequenties zijn er nog een aantal die eveneens grote aandacht verdienen.

Want verlies van werk betekent niet alleen verlies van inkomsten, het betekent ook het verlies van de meest belangrijke maat-

schappelijke contacten. Tijdens het werk en de schafttijden worden met elkaar maatschappelijke ontwikkelingen besproken, vinden er discussies plaats die bijdragen tot meningsvorming over tal van vraagstukken. Maar ook persoonlijke problemen worden vaak in vertrouwelijke relaties van vrienden/collega's besproken en opgelost. Het is de uitwisseling van elkaars levenservaring.

Dit verlies van contacten beperkt zich niet alleen tot de WAO-er, het strekt zich uit tot de leefgenoten die gewend zijn thuis zèlf de dagindeling te maken en eveneens relaties te leggen met vrienden of vriendinnen en met deze ook vertrouwelijke zaken overleggen. Door nietsdoen gedwongen en thuis te zitten verstoort de WAO-er deze relaties, want het bespreken van persoonlijke zaken is moeilijk in het bijzijn van derden al is deze dan je levenspartner.

Een belangrijk stuk persoonlijke leefsfeer wordt voor een aantal mensen weggenomen en uit zich vaak in een gespannen verhouding tussen de leefgenoten, en het zoeken naar andere mogelijkheden om de ontstane lege tijd te vullen zijn zeer beperkt zo niet helemaal uitgesloten vanwege de reeds genoemde inkomensdaling. Het brengt een nog verdergaand isolement met zich mee waardoor, zoals in medische kringen is vastgesteld, de invalidisering toeneemt. Met andere woorden, bovenop de reeds bestaande fysieke en psychische oorzaken van de arbeidsongeschiktheid komen nog andere en breiden deze zich uit.

Maar het verlies van werk betekent meer. Het niet meer betrokken zijn bij het arbeidsproces houdt ook het niet direct meer betrokken zijn bij de technische ontwikkelingen en veranderingen in beroep of bedrijfstak. Niet alleen verflauwt daardoor de interesse voor het eigen beroep maar ook voor de algehele technische ontwikkeling. Was men vroeger de vraagbaak in bijvoorbeeld het gezin voor schoolgaande of

studerende kinderen over technische en daarmee samenhangende ontwikkelingen, op den duur moet men het antwoord schuldig blijven hetgeen in veel gevallen ook leidt tot een verstoring van de gezinsrelatie en nog eens het gevoel van nutteloosheid aanscherpt.

Tijdens het jaar Ziektewet, voorafgaand aan de WAO-periodes, is men nog enigszins betrokken bij het beroep of bedrijfstak doordat men te maken heeft met de 'eigen' bedrijfsvereniging en tijdens de regelmatige bezoeken aan controlerende artsen nog in contact komt met mensen uit dezelfde of aanverwante bedrijfstak. Zodra men in de WAO komt vervalt dat.

Ook een niet te onderschatten oorzaak van isolement is de zogeheten maatschappelijke controle, dat wil zeggen hoe de leefomgeving, familie en kennissen, reageren op het niets of anders doen van WAO-ers. De oorsprong moet toegeschreven worden aan de regelmatige hersenspoelingen van Wiegels, Van Veen en meerdere van deze lieden die iedere mogelijkheid aangrijpen om met opgeklopte verhalen te komen van misbruiken van sociale voorzieningen en de oorzaak van de slechte toestand van dit moment toeschrijven aan deze voorzieningen. Het brengt mensen er toe schuldigen aan te wijzen waar ze niet zijn en anderen ertoe zich schuldig te gaan voelen.

Dan tot slot van deze beperkte opsomming; de reden van de arbeidsongeschiktheid, de ziekte of handicap, ontstaan buiten en tegen de wil van de WAO-ers, maar ook de vaststelling daarvan. De aard van de ziekte of handicap, de daaruit voortvloeiende arbeidsongeschiktheid en de daaraan gekoppelde uitkeringshoogte worden vastgesteld door deskundigen. Artsen, controle- en keuringsartsen, arbeidsdeskundigen enz. Voeg daarbij de juridische aspecten voortvloeiend uit de vaak ingewikkelde wetsartikelen en het beeld is geschapen van afhankelijk te zijn van wat anderen over jou beslissen.

Nogmaals dat is een beeld in grote lijnen

maar wel genoeg om aan te geven dat hier een demoraliserende werking van uitgaat met alle kwalijke gevolgen van dien.

Landelijk WAO-Beraad

En in deze opeenhoping van problemen is de WAO-beweging bezig een eigen weg te vinden en een eigen taak te vervullen.

Het zou in dit verband onjuist zijn te zeggen dat reeds lang bestaande organisaties van gehandicapten en invaliden daarvoor geen aandacht hebben gehad of nog niet hebben. Wie zal willen ontkennen dat dankzij hun optreden vele belangrijke voorzieningen tot stand zijn gekomen? Maar hun werkerrein beperkte zich veelal en in hoge mate tot individuele belangenbehartiging. Op zich zeer verdienstelijk omdat ook de zogeheten immateriële zaken voor gehandicapten en arbeidsongeschikten van groot belang zijn evenals de medische en juridische bijstand die wordt geboden.

Waarin onderscheidt het Landelijk WAO-Beraad zich nu van laten we zeggen de traditionele organisaties?

Allereerst dat op de voorgrond wordt geplaatst dat de oorzaken van de arbeidsongeschiktheid liggen opgesloten in de maatschappij, dat het dus geen individueel maar een maatschappelijk verschijnsel is.

Daar zijn onder andere de verslechterende werkomstandigheden als de toenemende automatisering zonder compensatie waardoor mensen tot levende robots worden gemaakt, de door bureaus uitgekende jaagsystemen, de groter wordende verantwoordelijkheid voor gigantische investeringen en het werken met en verwerken van gevaarlijke en onbekende stoffen. Maar ook de vrees voor bedrijfsluiting en ontslag, de om zich heen grijpende crisis en het daarvoor ontstane sombere toekomstbeeld zijn oorzaken waardoor lichaam en geest beschadigen en mensen uitgeschakeld raken. En omdat het opgesloten ligt in deze maatschappij treedt het Landelijk WAO-Beraad

op voor veranderingen daarin, niet in zichzelf gekeerd maar samen met anderen die eveneens de uitwassen bestrijden en veranderingen willen. Daarbij **zelf** de actievormen bepalend met een **eigen visie en eigen eisen** en daarmee de slechte opvatting doorbrekend dat 'uitgeschakelden' zich maar koest dienen te houden omdat zij op 'kosten van de gemeenschap leven'.

In de korte tijd van zijn bestaan heeft het Landelijk WAO-Beraad kans gezien vele mensen daarvan te overtuigen en zijn op basis daarvan vele WAO-comités in het land gevormd waarmee een verband bestaat. Meer dan 150 comités in het land zijn daardoor met elkaar verbonden. Met deze vindt een regelmatig overleg plaats en wordt over en weer informatie uitgewisseld, daarbij de stelregel hanterend dat ieder comité zelf bepaalt hoe en waarmee men zich bezighoudt.

Maar ook onderhoudt het Landelijk WAO-Beraad contacten met andere organisaties waarbij respect voor en behoud van ieders identiteit als uitgangspunt genomen wordt, daarbij aangevend geen nieuwe organisatie of zelfs concurrent te willen zijn of worden.

Het actieterrein

Waarvoor en op welke wijze treden WAO-comités en groepen op.

In de eerste plaats tegen de aan de gang zijnde afbraak van de sociale uitkeringen en voorzieningen zoals die in velerlei vormen is toegepast en waarvoor telkens nieuwe ideeën worden aangedragen zoals uit PvdA kring door v.d. Doef.

Maar ook voor doeltreffende maatregelen tegen de schrikbarende toename van arbeidsongeschiktheid door middel van verbetering van de arbeidsomstandigheden, verkorting van de werktijd, langere vakanties, 5-ploegendienst en meerdere mogelijkheden. In dat verband is de suggestie geopperd dat in het raam van een grondig onderzoek naar de oorzaken van arbeidsom-

geschiktheid de honderdduizenden dossiers opgeslagen bij de Gemeenschappelijke Medische Dienst een belangrijke informatiebron kan zijn. De Gemeenschappelijke Medische Dienst zou hierdoor een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de preventie. Nu gebeurt er met al deze gegevens niets in die richting.

Opgetreden wordt ook voor een volwaardige en verantwoorde terugkeer in het arbeidsproces en de daarvoor noodzakelijke her- en omscholingsmogelijkheden. Daardoor zal ook de opgeslagen kennis en ervaring van honderdduizenden mensen weer benut kunnen worden, welke nu aan het verdrogen is.

Ook op het gebied van inspraak zijn eisen gesteld.

Het is in het huidige leefpatroon zo dat op zeer veel gebieden de mogelijkheid bestaat door middel van inspraakprocedures invloed uit te oefenen op leef- of werksituatie. Neem maar de ondernemingsraden, woningbouwverenigingen enz. als voorbeelden.

Maar voor honderdduizenden WAO-ers is dat niet weggelegd omdat bij zowel de advies- als uitkeringsorganen er geen inspraakmogelijkheden zijn. Het staat in volstrekte tegenstelling tot elke opvatting van democratisering. Weliswaar zijn in de besturen van deze organen vakbonden vertegenwoordigd maar dat is vanuit die opvattingen van democratisering te beperkt en staat in geen vergelijking met wat elders gebeurt. Het wordt immers als normaal beschouwd dat ondanks de door werkgevers en vakbonden afgesloten CAO's er op de bedrijven ondernemingsraden zijn die kunnen inwerken op de directe werksituatie. Dat bijt elkaar niet, het vult elkaar aan. Bovendien geven verkiezingen voor ondernemingsraden de niet of anders georganiseerden de mogelijkheid om eveneens hun stem te laten horen. De niet of anders georganiseerde WAO-ers worden bij de huidige situatie helemaal uitgesloten.

Vandaar dat er middelen gevonden moeten

worden om bij de genoemde organen de mogelijkheid te openen tot inspraak. Er bestaan in WAO-kringen, zij het nog niet helemaal afgerond, daarover ideeën. Ook op onderdelen van het WAO-beleid waardoor duizenden WAO-ers getroffen worden is de strijd aangeboden zoals de afschattingsexperimenten van de GMD en de verlaging van de noodzakelijke voorzieningen van zwaar gehandicapten.

De actievormen

Hoe zijn en worden de eisen en problemen onder de aandacht gebracht.

Van grote betekenis daarbij is het WAO-congres geweest gehouden in april 1980, georganiseerd door het Landelijk WAO-Beraad. Voor het eerst kwamen WAO-ers in deze vorm bijeen en stelden zij hun eisen. 350 vertegenwoordigers uit 93 gemeenten waren bijeen namens duizenden WAO-ers die in de maandenlange voorbereiding in plaatselijke en regionale vergaderingen hun eisen en inzichten hadden geformuleerd. Dit congres werd bijgewoond door vertegenwoordigers van gehandicaptenorganisaties, vakbonden, kamerfracties, kerkelijke instellingen, GMD en andere organisaties. Op het congres werd met algemene stemmen een verklaring aangenomen die als leidraad diende en nog dient voor de vele WAO-comités en groepen in het land. Het Landelijk WAO-Beraad werd opgedragen en gemachtigd om de inzichten van dit congres onder de aandacht te brengen van alle geledingen in onze maatschappij en daarvoor de nodige actie te ondernemen. Het verslagboek waarin letterlijk zowel de inleiding als de discussie is opgenomen heeft in een oplage van 1.000 exemplaren zijn weg gevonden naar alle lagen in onze maatschappij.

De film 'Alsof we nog niet genoeg hebben bijgedragen...' die een beeldverslag geeft van dit congres heeft al meer dan 50 vertoningen achter de rug, gedraaid tijdens WAO-

bijeenkomsten en in vormingscentra, buurt-huizen, vakbondsscholingen en kerkelijke instellingen. Vele duizenden WAO-ers hebben door middel van deze filmvertoningen kunnen zien hoe ook zij actief kunnen deelnemen aan hun strijd en velen zijn daardoor ook geïnspireerd.*

Ook is er vanuit de discussie op dit congres een Doelprogram ontwikkeld dat in april 1981 in Utrecht door 200 vertegenwoordigers is bekrachtigd en waarvan er nu al enige duizenden zijn verkocht. Dit program bevat eisen maar geeft ook aan wat er zou moeten veranderen.

Rondom de eisen is actie ontwikkeld zowel op plaatselijk, regionaal als landelijk niveau. Landelijke actie was er bijvoorbeeld tegen de afschattingsexperimenten van de GMD op 10 september 1980. Bij een 20 kantoren van de GMD in het land brachten WAO-delegaties demonstratieve bezoeken en vonden gesprekken met de vertegenwoordigers van deze kantoren plaats. Op hetzelfde moment had een delegatie van het Landelijk Beraad een onderhoud met de hoofddirectie van de GMD in Amsterdam.

Deze actie heeft zich verder voortgezet bij de sociale verzekeringsraad in Zoetermeer waar opnieuw WAO-delegaties uit het land aanwezig waren om tegen de experimenten te protesteren. Uiteindelijk heeft de Sociale Verzekeringsraad de uitspraak gedaan die er op neerkomt dat de GMD buiten zijn boekje is gegaan.

Bezoeken aan Tweede Kamer, maar ook het thuis bezoeken van kamerleden en ministers hoorden tot de activvormen. WAO-comités hadden een actief aandeel in het slagen van demonstraties in Den Haag en Utrecht bijeengeroepen door respectievelijk ANIB en FNV. Zij namen met zeer velen en met eigen leuzen deel aan de machtige anti-Bestek-demonstratie in juni 1979 in Amsterdam. Zij vormden een belangrijk bestanddeel in de hele beweging 'Bestek '81 moet van de baan' en in de z.g. Driebergen-dialoog.

Kortom grote groepen WAO-ers zijn geacti-

veerd, daartoe opgeroepen door WAO-comités, voor eigen zaken met eigen eisen en met eigen actiemiddelen. Dit alles in de overtuiging dat een WAO-beweging een protestbeweging is maar dat de beslissende slag geleverd moet worden door de gehele arbeidersbeweging.

De WAO-strijd staat niet los van de algehele arbeidersstrijd en daarom mengt de WAO-beweging zich er ook in. Zo ondersteunde het Landelijk WAO-Beraad de strijd voor de 5 ploegendienst bij de Mobil Oil door van de rechter te verlangen dat het zou worden gehoord als getuige om uit eigen ervaring aan te tonen dat het instellen van een 5-ploegendienst een bijdrage is tot het bestrijden van arbeidsongeschiktheid.

Ook de strijd voor meer personeel bij de Sociale Diensten werd ondersteund met als uitgangspunt dat uitkeringsgerechtigden een menselijke ontvangst moeten hebben bij deze diensten en dat het personeel daartoe in de gelegenheid moet worden gesteld. De acties van het GAK-personeel voor hogere beloning vindt ook ondersteuning omdat juist bij de Ziektewet, wat veelal de voorloper is van de WAO, een goede behandelings- en begeleiding nodig is van de cliënten. Door de slechte beloning van het personeel en het daardoor ontstane verloop komt dat in het gedrang.

Deze onderlinge solidariteit werd ook gegeven aan andere stukken strijd zoals aan de havenstaking in Rotterdam, daarmee aangevend dat er geen tegenstelling is tussen werkenden en niet werkenden maar dat juist de loonstrijd van groot belang is, onder andere door de koppeling van de uitkeringen aan de lonen en dus ondersteund moet worden.

Resultaten

Wat voor invloed gaat er uit van deze activiteiten.

Zonder twijfel is het van invloed op de ontwikkeling in de vakbeweging waar nu zoals

in de FNV een secretariaat voor uitkeringsgerechtigden is gevormd. Door velen in de FNV wordt dit gezien als een belangrijke stap in de richting van een volledige eigen functie en verantwoordelijkheid van de WAO-groepen in de vakbeweging. Lang bestaande organisaties van gehandicapten hebben hun oorspronkelijke bedenkingen laten varen en zijn meer aandacht gaan schenken aan de WAO-ers en hebben aan hun namen 'arbeidsgeschikten' toegevoegd. Maar ook andere maatschappelijke organisaties en instellingen tonen toenemende interesse voor de WAO-problematiek en nemen stelling daarin. Wetenschappelijke medewerkers aan de universiteiten van Amsterdam, Groningen, Utrecht en Leiden hebben in nauwe samenwerking met WAO-ers belangrijke bijdragen geleverd. Kerkelijke instellingen ondersteunen vele eisen van WAO-ers en maken dat kenbaar. Duidelijk kwam dat tot uitdrukking in een solidariteitsverklaring van meer dan 800 wetenschappers, medici, juristen, sociologen, kerkelijke functionarissen en anderen. Strijdbare WAO-ers zijn betrokken bij radio- en TV-programma's en vervullen spreekbeurten en lezingen op universiteiten, vormingscentra enz. en doorbreken daarmee de eenzijdige voorlichting. Zonder twijfel heeft deze eigen activiteit van de WAO-ers en de daardoor ontstane brede maatschappelijke belangstelling en ondersteuning een dam opgeworpen tegen de rechtse krachten die een versnelde afbraak van de sociale verworvenheden op het oog hadden en hebben. **Maar het is meer; het biedt het perspectief aan de WAO-ers van eigenwaarde tegenover demoralisering.** De WAO-beweging heeft met haar eigen weg een nieuwe dimensie toegevoegd aan de strijd van de arbeidersbeweging. En omdat het een nieuwe dimensie is moet het voor communisten een bron van onderzoek zijn. Ten eerste om de opvatting te weerleggen dat alle uitkeringsgerechtigden één groep vormen, dezelfde belangen hebben

en daarom één club zouden moeten vormen. Maar ook om aan te tonen dat een zeer brede overeenstemming kan worden bereikt waarin communisten belangrijke plaatsen innemen en initiatieven aangeven. Maar dat kan dan alleen wanneer zij de erkenning en waardering uitspreken van wat ook anderen in deze beweging ingebracht hebben en nog inbrengen. Dat leidt er toe dat er een wederzijds respect voor en behoud van eigen identiteit is, zowel tussen personen als organisaties. Dit wederzijdse respect is in vele gevallen al uitgegroeid van tijdelijke tot langdurige samenwerkingsverbanden, van plaatselijke afdelingen tot landelijke organisaties en vakbonds WAO-groepen. Het is deze waardering voor elkaars afkomst en positie die beschermd moet worden als de bekende oogappel omdat die de basis vormt voor het nog verder zoeken naar een eigen weg en naar een nog grotere krachtenbundeling van WAO-groepen en organisaties. Ook op andere terreinen van progressieve strijd zal zo'n handelwijze zijn uitwerking niet kunnen missen. De ervaringen in de WAO strijd mogen daarbij een hulpmiddel zijn.

Joop Mantel

Joop Mantel is actief in het Landelijk WAO-beraad en lid van het districtsbestuur van de CPN in Rotterdam.

* Het dient vermeld te worden dat deze film is gemaakt door de progressieve filmgroep Parabel uit Utrecht en slechts tegen kostenvergoeding ter beschikking staat voor vertoning. Ook langs deze weg nog bedankt.

De verkiezingscampagne voor de Tweede Kamerverkiezingen van mei dit jaar biedt een interessante ervaring om het propagandawerk van de CPN te bespreken. De landelijke campagneleiding heeft aansluitend op de conclusies die getrokken werden op de zitting van het partijbestuur van 13 juni 1981, een aantal ervaringen op een rijtje gezet.

TERUGBLIK OP DE VERKIEZINGSCAMPAGNE

Centraal in de opzet van de campagne stond het streven naar versterking van de parlementaire positie van de CPN als deel van een progressieve meerderheid, die op een reeks van wezenlijke punten een richtingsverandering in de Nederlandse politiek tot stand moet brengen. Deze wezenlijke vraagstukken, zoals uitgewerkt op het 27ste congres, bepaalden de inhoud van de verkiezingscampagne.

We konden daarbij direct aansluiten bij de ervaringen en resultaten van de partij in de sociaal-economische strijd en in de beweging tegen de neutronenbom en de nieuwe atoomraketten. Het ging er echter tevens om, het *totaal* van de partijpolitiek tot uiting te brengen in onze propaganda. Het bleek niet mogelijk dit in één enkel centraal motto te verwoorden.

Onder invloed van de discussie in de partij en in de zitting van het partijbestuur op 14 en 15 februari — waar program en kandidatenlijst werden vastgesteld — werd gekozen voor een zestal globale thema's: 'Alle kernwapens weg', 'Voor koopkracht en werk', 'Kerncentrales dicht', 'Abortus uit het strafrecht — de vrouw beslist zelf', 'Tegen racisme' en 'Gas en huur veel te duur — wonen is een recht'.

Zo ontstond een inhoudelijke brede cam-

pagne, die de veelzijdigheid van de CPN-politiek aangaf.

Het consequent benadrukken van de progressieve meerderheidsvorming en van de veelzijdigheid van onze politiek is naar onze mening in de loop van de campagne goed volgehouden. Nog een aantal opmerkingen daarbij.

De CPN heeft het meest consequent, van alle progressieve partijen, de nadruk op de progressieve meerderheidsvorming gelegd. Dat heeft er zeker toe bijgedragen, dat het debat over de progressieve samenwerking niet over de verkiezingen kon worden 'heengetild'.

De partij manifesteerde zich nadrukkelijk als een factor in het politieke leven, met een reële inbreng ten aanzien van het te voeren regeringsbeleid, met eigen alternatieven en concrete plannen, met bereidheid tot compromissen om noodzakelijke coalities mogelijk te maken. En dat alles heeft grote invloed op de aard van een verkiezingscampagne. Het vereist een snel reactievermogen. Het betekent inspelen op nieuwe ontwikkelingen en op tactische wendingen van anderen. (Wat dit laatste betreft valt te wijzen op de steeds veranderende houding van de PvdA inzake progressieve meerderheidsvorming).

Het betekende in de campagne vooral ook:

het volhouden van een *positieve* benadering ten aanzien van potentiële partners — in plaats van afzetten tegen 'concurrenten'. En er tegen waken dat de thema's van de eigen campagne zich verenigen tot de punten, waarop de discussie met anderen zich concentreert, zoals bijvoorbeeld de kwestie van de koopkracht binnen het totaal van de sociaal-economische politiek.

Daarbij moet worden gedacht dat de middelen waarmee de partij in de loop van een campagne op zeer korte termijn kan reageren, tamelijk beperkt zijn. Het gaat daarbij met name om de inhoud van de belangrijkste spreekbeurten op openbare vergaderingen, van De Waarheid, persberichten en eigen radio- en televisieuitzendingen.

Wij willen in elk geval constateren, dat het geheel van propagandamaterialen zeer veelzijdig was — zie onder andere de deelprogramma's — en bovendien dat de laatste periode ook het anti-racisme-thema van onze kant veel aandacht kreeg.

De bereikte veelzijdigheid in de partijpropaganda is naar onze mening van grote betekenis voor het vergroten van de invloed van de partij en het verbeteren van de beeldvorming rond de CPN. Het is een winst die we moeten vasthouden.

Het gaat er dus om alle thema's van de verkiezingen blijvend een grote rol te laten spelen in de partijpropaganda. De ontwikkelingen van het moment — de actualiteit — zijn uiteraard van belang in de prioriteitstelling.

Flexibel reageren

De algemene lijn van de campagne moest de ruimte laten om flexibel te kunnen reageren op de campagne van anderen, op ontwikkelingen in het politieke debat. Voorkomen moest worden, dat de partij buiten de politieke discussie werd gesloten, 'niet meer mee zou tellen', zoals in 1977, mede door de lijn van de partij zelf, gebeurde. Het ging er dus om de reële invloed die de CPN

op de politiek in Nederland kan uitoefenen, steeds in het zicht van de mensen te houden in de loop van de campagne. Dat is veel beter gebeurd dan in eerdere campagnes, onder andere doordat we in grote lijnen onze opstelling verduidelijkten ten opzichte van drie mogelijke regeringscombinaties na de verkiezingen: de voortzetting van de oude combinaties, een CDA/PvdA-combinatie en een regering steunend op progressieve meerderheid.

Deze flexibele opstelling gaf de mogelijkheid om bijvoorbeeld op 1 mei aan het debat van progressieve lijsttrekkers deel te nemen, en wel op een zeer constructieve wijze, die duidelijk maakte dat de CPN alles wou doen om een progressieve samenwerking mogelijk te maken en tot stand te brengen.

Die flexibiliteit uitte zich ook in de alertheid waarmee is opgetreden tegen racisme en deelname aan de verkiezingen van fascistische groeperingen. Een ander voorbeeld is de wijze waarop de partij en De Waarheid werden ingesteld op solidariteitsactiviteiten rond de vrouwenstaking op 30 maart.

Deze kwesties en gebeurtenissen deden zich voor tijdens de verkiezingscampagne, maar zijn natuurlijk niet alleen voor verkiezingen van belang. Bovendien zijn er wel meer te noemen die tot het activiteitenpakket van de partij behoorden in dezelfde periode, zoals de strijd rond de NSM in Amsterdam. Het zijn wel bij uitstek voorbeelden van niet-routinematige aanpak van 'de propaganda', van activiteiten die mede de meningsvorming onder grote groepen mensen beïnvloeden en de beeldvorming rond de CPN verbeteren.

Onderdeel van onze aanpak was vooral ook de nadruk op de *laatste periode* voor de verkiezingsdatum, het voorkomen dat we 'weggedrukt' zouden worden. Een belangrijke plaats hadden daarom de vele slotmanifestaties. We hebben de indruk dat deze opzet ons inderdaad tot het laatste moment actief gehouden heeft; dat zeer veel mensen werden bereikt en dat die mensen de kracht van de CPN konden erva-

ren in de drukke en gevarieerde meetings. Daar waar de opzet attractief, open en veelzijdig was, met daarop afgestemde propagandistische voorbereiding, was het succes het grootst. In die fase nam de concentratie in de media en de pers op de 'grote vier' toe. Heel wat telefoontjes en contacten eindigden met de woorden van journalisten/redacteuren — soms met hoorbare spijt uitgesproken — 'Alleen wat de vier doen is volgens onze superieuren nu nog maar nieuws'. Voor ons is het overigens de vraag of wijzelf in die laatste fase voldoende aandacht hebben besteed aan de vraag 'wat is de invloed van de CPN en van de stem op de CPN'.

Brede aanpak

In onze opzet was er ook veel ruimte voor districten voor eigen propaganda en initiatieven. Over het algemeen is de campagne in de districten niet snel op gang gekomen. Er was nog veel tijd nodig voor discussie over de lijn van de campagne. Sommige districten hebben veel gebruik gemaakt van de ruimte die er was, met eigen materialen, met goed voorbereide bijzondere bijeenkomsten. Andere districten lieten het bij de materialen en initiatieven die van de landelijke leiding kwamen. Het is van belang voor de toekomst om te constateren dat in het algemeen veel nieuwe sprekers optraden op openbare vergaderingen, forums en dergelijke uit de districten en plaatsen zelf. De partij heeft er — zo blijkt uit de campagne — een hele hoop goede woordvoerders bij gekregen. De opzet van de campagne was gedifferentieerd naar verschillende sectoren en groepen van de bevolking toe. Er is veel meer dan voorheen geprobeerd om een voor iedere groep geëigende en geschikte benadering te vinden. Dit is met name tot uiting gekomen in de deelprogramma's (zie ook verderop). Heel anders lag dat met stemoproepen. De functie van stemoproepen onder

een bepaalde groep lijkt deels vervangen te zijn door de deelprogramma's en bijvoorbeeld door geldinzamelingen voor een advertentie en dergelijke. Zij hebben vooral een functie daar waar er behoefte aan is, waar het verschijnen van een door bekenden ondertekende oproep nieuws is, waar het niet als kunstmatig wordt ervaren. Dat vereist dus in een campagne goed overleg. Maar omdat oproepen nu eenmaal niet vanzelf verschijnen, is er wel vroegtijdig aandacht voor nodig van die verschillende partijgroepen. Onjuist was dat de aandacht, ook van de campagneleiding, voor het werken met stemoproepen, naar de achtergrond verdween.

Programma en procedures

Ook de verkiezingscampagne geeft een aantal invalshoeken voor de in onze partij te voeren politieke discussie, haar procedures, structuren en openbaarheid. Bijvoorbeeld naar aanleiding van het verkiezingsprogramma. Als het verkiezingsprogramma een centrale functie heeft in de opstelling van de partij ten aanzien van coalitievorming, in politiek debat, in het uitwerken van alternatieven en als inzet van partijactiviteit, dan kan het opstellen van zo'n program niet langer worden beschouwd als een louter 'uitwerkingsbesluit', dat het partijbestuur neemt ter uitvoering van de op het congres vastgestelde politieke lijn. Dan zal er een ontwerp tijdig ter besluitvorming aan de hele partij moeten worden voorgelegd. Soortgelijke kwesties spelen een rol ten aanzien van het opstellen van de kandidatenlijst; ten aanzien van procedures en de positie van de openbare deelberaden die op deelterreinen beleidsvisies formuleren; de verhouding tot De Waarheid en de vraag naar andere interne publiciteitskanalen. We beperken ons hier tot een aantal ervaringen uit de verkiezingscampagne.

De totstandkoming van een centraal verkie-

zingsprogram en de verschillende deelprogramma's is een belangrijke stap vooruit voor de partij. Ook uit de reactie erop en de grote belangstelling ervoor blijkt dat het formuleren van de preciese opvattingen, ideeën, concrete voorstellen en alternatieven van de partij een grote rol speelt bij en invloed uitoefent op de meningsvorming onder de mensen. Door programma's als bij deze verkiezingen is de partij meer aanspreekbaar, duidelijker in haar opvattingen en ook meer controleerbaar geworden. In het geheel van de coalitievorming, in de verhouding tot kiezers en andere partijen is dat van groot belang.

Uitgaande van deze positieve waardering van het program zijn enkele manco's ook duidelijker te constateren. De eigenlijke voorbereidingen van het program en de deelprogramma's waren laat en de behoefte aan het centrale program werd nog onderschat: die werd veel duidelijker toen de vraag er naar steeds weer nieuwe herdrukken noodzakelijk maakte en het program daardoor andere materialen, met name de centrale verkiezingsbrochure met het interview met Marcus Bakker en Joop Wolff begon te overvleugelen. Dit leidt tot de volgende ideeën voor de toekomst:

- is niet een zeer tijdige voorbereiding van programma's en een discussie daarover in de hele partij nodig, met afronding op een openbare conferentie of iets dergelijks.
- verdient het niet aanbeveling om die punten uit de deelprogramma's die voor verkiezingen van belang zijn, te verwerken in het centrale verkiezingsprogramma en daarnaast bijvoorbeeld beleidsprogramma's voor de verschillende terreinen te ontwikkelen die meer de lange termijnvisie van de CPN bevatten.
- is het niet raadzaam nu snel de programma-vorbereidingen ter hand te nemen met het oog op de komende staten- en gemeenteraadsverkiezingen, met name de laatste.

De totstandkoming van de deelprogramma's was voor de campagne van groot belang.

We beschikken over de volgende programma's: Vrouwenbevrijdingsstrijd, Milieu en Energie, Wonen, Welzijn, Onderwijs, Surinamers en Antillianen, Derde wereld, Homobevrijdingsstrijd, Wetenschappelijk onderwijs, Gezondheidszorg, Kunst en cultuur, Gehandicapten, Abortus, Koopkracht en Werkprogram fractie.

Zij wekten groot enthousiasme — niet in de laatste plaats bij de honderden die aan de formulering ervan meewerkten — en vooral omdat het (vaak voor het eerst) programmatische uitwerkingen zijn waarin bovendien veel in de partij aanwezige deskundigheid werd verwerkt. De werkwijze van overleggroepen van zeer betrokkenen en deskundigen op een bepaald terrein levert veel op voor de partij en is voor de toekomst een belangrijke ervaring. De deelprogramma's zullen een rol blijven spelen in de propaganda, maar ook voor de discussie in de partij zelf over de verschillende onderwerpen. Dat maakt de continuering van de deelberaden, het scheppen van een aantal op nieuwe gebieden (consumptie, landbouw, middenstand enz.) en het drastisch verbeteren van het beraad over Hoger onderwijs, Universiteiten enz. noodzakelijk.

Media en pers

Het belangrijkste persorgaan voor de partij in de verkiezingscampagne was natuurlijk De Waarheid. De Waarheid staat niet alleen open voor de opvattingen en stellingnames van de partij, maar zij speelde zelfs een zeer belangrijke rol in de politiek van de partij van progressieve meerderheidsvorming. De krant liet (en laat) mensen aan het woord uit bewegingen en ook uit andere partijen die de samenwerking van progressieve krachten noodzakelijk vinden om een andere politiek te bereiken. De Waarheid werd een platform voor discussie tussen de progres-

sieve krachten en leverde zo direct een bijdrage aan de coalitievorming. Die rol van de krant is uniek en van grote waarde, niet alleen voor de CPN, maar voor heel progressief Nederland.

Maar zoals De Waarheid zich niet beperkt en mag beperken tot berichtgeving over de CPN, zo kan de partij zich niet beperken tot De Waarheid als publiciteitskanaal naar de bevolking toe. Andere pers en media dienen dus ook actief benaderd te worden om een goede informatie over de politiek van de CPN daar te bereiken.

Terugkijkend op de campagne valt te constateren, dat de CPN veel meer en veel langer in de aandacht is geweest in de publiciteit dan in vergelijkbare campagnes in vroeger jaren; en bovendien dat die toegevoegde berichtgeving — vergeleken met vorige keren — van een redelijk gehalte was. Deze vooruitgang heeft allereerst te maken met de veranderde positie van de partij, haar toegenomen invloed in acties en bewegingen, met haar plaats in de discussie over progressieve samenwerking en natuurlijk haar eigen daarop gerichte politiek; daarnaast met de veranderde beeldvorming rond de CPN, die naar buiten toe een meer open karakter heeft gekregen; maar tenslotte heeft de verbetering in de publiciteit rond de partij ook te maken met de eigen actieve aanpak van het 'persbeleid'.

De centrale gedachte daarachter is, dat wij ons veel meer bewust moeten zijn van wat in onze eigen activiteit en stellingname een nieuwsaarde heeft in brede kring; dus ook wat met betrekking tot onze partij nieuws is in de ogen van anderen, met name natuurlijk de mensen werkzaam in de sfeer van de publiciteit. Het dan ook daadwerkelijk door-dringen in de pers en media vereist heel wat gerichte activiteit: wat nieuws is moet 'aangebbracht' worden; het wordt niet automatisch opgepikt.

Een van de opvattingen uit de afgelopen campagne is, dat de positie van onze vertegenwoordigers in parlementaire organen van groot belang is om met onze opvattingen

door te dringen in de publiciteit. Vooral de mogelijkheden om met de lijsttrekker door te dringen zijn goed benut. De mogelijkheden van andere vertegenwoordigers zijn wellicht onderschat, zoals in de Eerste Kamer bij de abortuskwestie of van gemeenteraadsleden rond zaken als tarieven en aardgas en dergelijke.

Het onderkennen van de zeer belangrijke rol die andere pers en media naast De Waarheid spelen in de meningsvorming onder de bevolking over politieke vraagstukken en dus ook over de opvattingen en de positie van de CPN, stelt met andere woorden taken aan de partij zelf. In de hele partij moeten ook hier resten van afgeslotenheid en een zelfgenoegzaam kritiseren van 'die burgerlijke pers' vervangen worden door een eigen creatieve aanpak van het persbeleid, die ook de mogelijkheden die er bijvoorbeeld bij regionale pers en media uit de verkiezingscampagne gebleken zijn, kan benutten.

Iets nieuws in de campagne was het plaatsen van advertenties in allerlei bladen. Het is een van de middelen om onder de aandacht van grote groepen mensen te komen die vaak in het directe contact of met De Waarheid niet bereikt kunnen worden. Het is sterk te overwegen om dit niet tot verkiezingscampagnes te beperken, maar vaker advertenties te plaatsen wanneer daar aanleiding voor is. Nodig is een professioneler aanpak, met behulp van bekwame tekstschrijvers.

Materiaal

De verschillende materialen die de partij in de verkiezingscampagne heeft uitgebracht verdienen zeker een nabeschuiving. Hier maar een aantal opmerkingen. De beperkte financiën en de grenzen aan de mogelijkheden die de partijorganisatie heeft, vereisen een zo nauwkeurig mogelijke afweging over de verhouding tussen verschillende uitgaven, hun omvang, inhoud, vormgeving

en hun plaats binnen het geheel. Bijvoorbeeld: zoals al geconstateerd, bleek het verkiezingsprogramma een centrale plaats in de propaganda te gaan innemen dan we eerst dachten, met name ook in verhouding tot de brochure met het dubbel-interview. Voor komende campagnes is dat een les. Een ander voorbeeld: Het op zeer grote schaal verspreiden van eenvoudig materiaal is van groot belang. Of de verkiezingsfolder qua vormgeving, tekst en ook het tijdstip waarop zij verscheen, daaraan voldeed is discutabel.

Het is — hoe beperkt ook — een kennismaking met de CPN en een teken van onze grote activiteit onder de mensen.

Wellicht dat hieraan grotere aandacht moet worden gegeven dan aan veel uitgebreidere verspreidkranten die nooit in zo grote oplage kunnen verschijnen en veel minder gelezen (kunnen) worden.

Bovendien was er te weinig 'weggeef'-materiaal.

Over de verkiezingsaffiches van de CPN is heel wat afgepraat. Er zijn opmerkingen gemaakt over beperkte leesbaarheid op enige afstand, over minder gelukkige kleurencombinaties, over het juist wel of juist niet te laat komen van het affiche met lijstnummer 7 (overigens kan dat natuurlijk nooit voor de vaststelling van het lijstnummer verschijnen en dat was half april). Over het 'vrouwenaffiche' was er nogal wat discussie over de combinatie van 'de vrouw beslist zelf' en 'stem Marcus Bakker'. Maar naar onze mening is het belangrijkste in de beoordeling, dat de veelkleurigheid van de verschillende affiches, de aanblik die zij onze campagne hebben gegeven, samen met de herkenbaarheid door de gelijke vormgeving, er sterk toe hebben bijgedragen dat de CPN in deze campagne een eigen gezicht heeft verworven.

Staatjes van attractieve en stimulerende vormgeving werden ook bereikt bij bijvoorbeeld de al genoemde brochure met het dubbelinterview en verschillende districts-uitgaven. Het 'grafische gezicht' van de

partij blijft in de propaganda een zeer belangrijke kwestie waarbij de creativiteit van vele ontwerpers een onmisbare bijdrage vormt.

Bedrijfspropaganda

De propaganda van de partij op landelijk niveau naar de bedrijven toe is in deze campagne voor de kamerverkiezingen verbeterd. De uitgave van Eenheid, naast meer bedrijfskranten, is een belangrijk middel om het totaal van de partijpolitiek — niet alleen op sociale kwesties — onder de aandacht te brengen in de bedrijven. Een probleem blijft, dat zo'n publikatie als Eenheid niet specifiek genoeg kan zijn, en natuurlijk onvoldoende gericht is op eigen ingewikkelde situaties in bedrijfstakken, laat staan afzonderlijke bedrijven. Daar ligt natuurlijk een taak voor districten, afdelingen en bedrijfsgroepen met bedrijfskranten. En in een aantal gevallen wordt daar ook goed aan gewerkt, maar de vraag is echter ook of er niet voorzieningen moeten komen voor een landelijke bedrijfstaksgewijze propaganda. Tenslotte dient ook het functioneren van de organisatie van de verkiezingscampagne zelf een punt van discussie te zijn. Met name de verhouding en de wisselwerking tussen landelijke en districts- en afdelingsleidingen. De nadruk op meer eigen initiatief van districten en afdelingen bij het uitvoeren van de partijpolitiek en het vormgeven van de propaganda vereist niet alleen ruimte daarvoor, maar ook intensiever contact, aparte begeleiding en discussie vanuit de partijleiding.

De campagneleiding

PARTIJDOCUMENTEN

Telegram aan Joegoslavische communisten CPN-voorzitter betuigt deelneming

CPN-voorzitter Henk Hoekstra heeft in een telegram aan het presidium van de Liga van Joegoslavische communisten deelneming betuigd met het overlijden van Stevan Doronjski.

De overledene maakte vele jaren deel uit van het presidium van de Liga en van de regering. In het telegram wordt o.m. gezegd dat het heengaan van Doronjski een groot verlies betekent voor de Liga en voor Joegoslavië. Hij zal in de herinnering voortleven als een toegewijd kameraad en een strijder voor het socialisme, aldus het telegram van rouwbeklag.

Uit De Waarheid van 18 augustus 1981

Verklaring Dagelijks Bestuur CPN

De formatie van een kabinet CDA-PvdA-D'66 is gestrand.

Na maandenlange onderhandelingen en touwtrekkerij heeft het meest rechtse deel van het CDA, onder leiding van Van Agt, geweigerd dat wat overeengekomen was te bekrachtigen. Het ging Van Agt en de zijnen nog niet ver genoeg.

Onder de onophoudelijke pressie van het CDA, waarbij beurtelings Lubbers en De Koning, de CDA-fractie, Zijlstra en Van Agt zelf nieuwe eisen formuleerden, hebben de PvdA-onderhandelaars keer op keer stappen terug gedaan, hoewel bij de verkiezingen aan het kabinet-Van Agt/Wiegel een duidelijke nederlaag is toegebracht.

Dat gebeurde op het punt van de koopkracht, in het bijzonder voor de minimum-inkomens, terwijl de winsten van oliemaatschappijen, banken en Unilever een gigantische omvang aannemen; op het punt van bewapeningsuitgaven en atoomtaken; met de abortus-kwestie; met de subsidies aan grote bedrijven; met de huren en gasprijzen; bij de bezuiniging op collectieve uitgaven en bij het premierschap. Maar het was allemaal nog niet genoeg.

Aangemoedigd door de bereidheid van PvdA-zijde om steeds nieuwe concessies te doen, eisten Van Agt en zijn getrouwen tenslotte toestemming voor nog drastischer bezuinigings- en snoeiplannen, koersen zij op opgeven van het verzet tegen plaatsing van de Amerikaanse kruisraketten.

Machtige NAVO- en ondernemerskringen zijn de voornaamste inspirators van dit aanmatigende optreden.

Maar alles wijst erop dat de rechtse CDA-ers thans te veel hebben gewild.

Onder progressieve mensen groeit snel de onwil tegen het voortdurend terugwijken voor de druk der

ultra's. Ook binnen het CDA zelf treedt nu de onenigheid aan het daglicht. Een belangrijk deel van de CDA-fractie blijkt bereid Van Agt te laten vallen.

Van Agt c.s. zullen nu trachten hun dreigementen kracht bij te zetten door in de richting te gaan van hetzij voortzetting van het huidige kabinet, hetzij aanvulling daarvan vanuit de kleine ultra-rechtse partijen, hetzij de vorming van een zogenaamd zakenkabinet. Op die wijze zal getracht worden de PvdA tot nog verdere concessies te dwingen.

Er is echter geen enkele aanleiding om voor die druk te wijken.

De feitelijke politieke verhoudingen veroordelen zulke manoeuvres tot mislukking.

Juist een geheel andere ontwikkeling komt nu in zicht. Bewegingen komen op gang waarin mensen zich verenigen voor progressieve en vredelievende doelstellingen — bewegingen die in scherp contrast staan met de ondoorzichtige gang van zaken rond de kabinetsformatie. De ontstane situatie maakt duidelijk dat bij vastberaden optreden van alle progressieve krachten een andersoortige regering dan die waarover tot nu toe gesproken is, mogelijk moet zijn. Een regering, die steunt op alle progressieve krachten, binnen en buiten het parlement. Een regering die een daadwerkelijk antwoord geeft op de onheilspellend groeiende werkloosheid en het hoofd biedt aan de zware pressie van Reagan om akkoord te gaan met diens bewapeningspolitiek.

De CPN doet dan ook een dringend beroep op dat deel van het parlement dat het heilloze optreden van Van Agt beu is, in alle ernst en verantwoordelijkheid de vorming van zo'n andersoortige regering na te streven en te bewerkstelligen dat een nieuwe kabinetsformatie in die richting zal gaan.

Zij doet een even klemmend beroep op de Nederlandse burgers, op hen die strijd voeren voor de vrede, op hen die bedreigd worden in hun werk, hun verdiensten, hun uitkeringen, hun voorzieningen, om hiertoe hun invloed aan te wenden.

Zij herhaalt met grote nadruk haar oproep aan progressieve partijen, organisaties en groeperingen om elkaar te ontmoeten en wegen te zoeken voor een toekomst van vrede en welzijn voor ons land.

Uit De Waarheid van 21 augustus 1981

Delegatie Communistische Partij van Japan op bezoek bij CPN

In Amsterdam is donderdag een delegatie van het partijbestuur van de Communistische Partij van Japan aangekomen.

De delegatie, die geleid wordt door de vice-voorzitter van de Japanse communistische partij, Tomio Nishizawa, zal tot maandag in ons land verblijven en zich tijdens dit bezoek op de hoogte stellen van de activiteiten van de CPN.

Direct na aankomst zijn in Amsterdam besprekingen begonnen met leden van het partijbestuur van de

CPN. In de loop van vrijdag heeft de voorzitter van de CPN, Henk Hoekstra, een onderhoud met de Japanse delegatie.

Uit De Waarheid van 4 september 1981

Partijbestuur CPN roept op tot grote activiteit tegen rechtse en vrede-bedreigende politiek

Nieuwe situatie schept kansen voor progressief Nederland

In de huidige omstandigheden dienen naar de mening van het partijbestuur van de CPN alle progressieve mensen in ons land samen te werken om het hoofd te bieden aan de vrede-bedreigende ontwikkelingen en de op stapel staande aanvallen op werkgelegenheid, sociale zekerheid en levenspeil.

Het partijbestuur, dat zaterdag en zondag in Amsterdam bijeen was over de oriëntatie van de partij-activiteit, is van oordeel dat vredelievende en vooruitstrevende mensen alle mogelijkheden moeten aangrijpen om met elkaar te overleggen en actie te voeren voor het verhinderen van de plaatsing van nieuwe kernraketten, het stoppen van de neutronenbom, voor een politiek die zich baseert op de belangen van de verschillende bevolkingsgroepen bij de bestrijding van de crisis en het oplossen van fundamentele maatschappelijke vraagstukken.

Nu de vorming van een regering van CDA, PvdA en D'66 volgens de betrokken fracties in een eindstadium verkeert, wordt met name vanuit het CDA getracht het nieuwe kabinet te zetten op de koers van de verslagen CDA/VVD-regering, onder meer via de begroting voor 1982.

De CPN waarschuwt met grote kracht tegen zo'n opzet die zou leiden tot verdere bewapening en bezuiniging, tot verdere afbraak van werk en koopkracht. Zij doet een beroep op PvdA en D'66, alsmede op de vredelievende krachten in het CDA, deze koers om te buigen en zich te richten op andere mogelijkheden, zoals die verdedigd worden door de bewegingen in de bevolking voor vernieuwing en vrede.

De communisten stellen zich tot doel om samen met anderen deze bewegingen verder tot ontplooiing te brengen en reële alternatieven te ontwikkelen. De kansen om effectieve resultaten te bereiken, zijn onder de nieuwe omstandigheden zeker aanwezig.

Nu al is duidelijk dat in een coalitie van CDA, PvdA en D'66 zware spanningen zullen bestaan over juist die grote vraagstukken waarin de bevolking zich actief opstelt: de kernbewapening, kernenergie, de abortuswettelijke, de sociale rechten en de positie van de minimuminkomens, de werkgelegenheid.

Bij de onderhandelingen over het regeerprogramma heeft met name de PvdA als gevolg van een timide opstelling op deze punten concessies gedaan die de bevolking schade kunnen berokkenen.

Er is volgens de CPN geen enkele reden voor progressieve krachten — buiten en binnen het parlement, buiten en binnen de bij de formatie betrokken

partijen, buiten en binnen een nieuwe regering — zich door het brutale optreden van Van Agt te laten intimideren.

Tegen deze achtergrond besprak het partijbestuur van de CPN aan de hand van een inleiding door Elizabeth Boud, vice-voorzitster van het partijbestuur, de oriëntatie van de partij-activiteit. Voorop daarbij staat een actieve, strijdbare en initiatiefnemende opstelling tegenover de rechtse en de vrede-bedreigende politiek.

Op het gebied van de vredesstrijd zal de CPN alle mogelijke ondersteuning geven aan de manifestaties van de vredesbewegingen; hierin weerspiegelt zich de diepe overtuiging van de overgrote meerderheid van de Nederlandse bevolking dat ons land niet mag worden meegesleurd in de hysterische golf van nucleaire bewapening zoals die nu vanuit de Verenigde Staten wordt ontketend. De demonstraties tegen Reagans besluit tot produktie van de neutronenbom en tegen de kruisraketten toonden op inspirerende wijze aan hoe diep de vredesbeweging in ons land geworteld is. Het partijbestuur besloot tot actieve deelname van de CPN aan de voorbereiding van de grote betoging die op 21 november in Amsterdam door vredesbewegingen en politieke partijen wordt georganiseerd tegen nieuwe kernwapens. Van grote betekenis in de komende periode is volgens het partijbestuur de verdere ontplooiing van daadwerkelijke solidariteit met de bevrijdingsbewegingen in de derde wereld; de volken van Angola en El Salvador kunnen zeker zijn van onze sympathie en steun.

Zeer belangrijke activiteit staat voorts te wachten in de strijd tegen de werkloosheid, voor verdediging van het levenspeil en de sociale zekerheid.

Het partijbestuur nam kennis van tal van initiatieven, die op het ogenblik in diverse plaatsen van het land worden genomen, voor een krachtenbundeling om te komen tot een andere aanpak op sociaal-economisch gebied.

Met bijzondere nadruk roept het partijbestuur op tot ondersteuning van progressieve bewegingen als de kraakbeweging en de beweging voor het sluiten van de kerncentrales in Dodewaard en Borssele.

Brede ondersteuning is voorts nodig aan acties die in voorbereiding zijn tegen de jeugdwerkloosheid en voor verlichting van de woonlasten, in het bijzonder de niet meer op te brengen aardgasprijzen. Ondersteuning is ook vereist in het verzet tegen het hantieren van gezinsinkomen bij uitkeringen, waardoor het recht van een ieder op een eigen inkomen wordt bedreigd en het streven van vrouwen naar een zelfstandige positie wordt ondermijnd.

Met instemming begroet de CPN de voortzetting van de zogeheten 'dialoog van Dribergen', waarin mensen uit de actie, de vakbeweging, de politiek en de wetenschap van gedachten wisselen over sociaal-economische alternatieven.

Het partijbestuur besloot initiatieven te ondersteunen die tot doel hebben de uitvoering van de nu aangenomen abortuswet onmogelijk te maken en de bestaande voorzittingen te behouden.

Tot de belangrijke partij-activiteiten in de komende periode behoort de voorbereiding van de verkiezingen voor de Provinciale Staten en de Gemeentera-

den, welke in het voorjaar van 1982 zullen plaatshebben.

Versterking van de positie van de communisten in de vertegenwoordigende lichamen is van grote betekenis voor de doeleinden van progressieve machtsvorming en de behartiging van de belangen van de bevolking. De CPN streeft naar een zo sterk mogelijke, strijd bare progressieve vertegenwoordiging in Provinciale Staten en Gemeenteraden.

In dit verband spreekt het partijbestuur de bereidheid uit hierover onderhandelingen te voeren met de PSP, de PPR en zo mogelijk de PvdA met als doel de progressieve vertegenwoordiging te vergroten en geen progressieve stemmen verloren te laten gaan.

Uit De Waarheid van maandag 7 september 1981

Partijbestuur besprak prioriteiten in werk CPN

Het partijbestuur van de CPN, dat zaterdag en zondag bijeen was ter bespreking van de actuele politieke toestand en de oriëntatie van de partij-activiteit, nam een aantal besluiten over de prioriteiten in het werk van de partij en de partijleiding in de komende periode.

Wat betreft de werkzaamheden van de commissie van het partijbestuur die is belast met het ontwerpen van het beginselprogramma kan nu worden overgegaan tot de redactie van een concept.

Het partijbestuur stemde in met het voorstel van de commissie om Henk Hoekstra op te dragen het ontwerp te redigeren en daartoe te ontlasten van zijn huidige werkzaamheden gedurende de komende maanden.

Deze opdracht werd door Henk Hoekstra aanvaard. Hij deelde mee dat na het eerstkomende partijcongres een andere voorzitter van het partijbestuur zou moeten worden gekozen, hetgeen naar zijn mening een normale en noodzakelijke gang van zaken betekent na circa vijftien jaar deze functie te hebben vervuld.

Grote aandacht van de gehele partij vereist de verdere versterking van De Waarheid gericht op een doorbraak naar nieuwe groepen lezers. Het veilig stellen van de toekomst van de krant door de grote inspanningen voor een nieuwe pers en een nieuw gebouw, schept tevens de voorwaarde om de huidige groei en bloei van De Waarheid nieuwe impulsen te geven. Besloten werd tot het krachtig doorzetten van de financiële actie voor pers en gebouw, tot het aanpakken van een grootscheepse werfcampagne en tot het beleggen van een Waarheid-conferentie ter gelegenheid van de ingebruikname van de nieuwe pers in de maand november.

Deze conferentie, gewijd aan de versterking van de krant en haar rol in de menings- en machtsvorming van progressief Nederland, zal worden voorbereid door een commissie bestaande uit Cilia Galesloot, Elli Izeboud, Harm Leeman, Bart Luirink, Gerard Pothoven, André Roelofs, Bart Schmidt en Gijs Schreuders.

Midden december zal een landelijke partijconferen-

tie plaatshebben over vrouwenbevrijdingsstrijd, welke bijeenkomst wordt voorbereid door een werkgroep bestaande uit vrouwen in het partijbestuur samen met de vrouwenoverleggen in de partijdistricten.

Doel van de conferentie is het uitwisselen van ervaringen met betrekking tot uitvoering van de congresbesluiten en het verder ontwikkelen van de meningsvorming en mogelijk voorstellen te formuleren over het vraagstuk 'CPN en integratie vrouwenbevrijdingsstrijd'.

Tot de prioriteiten voor de komende tijd rekent het partijbestuur verder het ontwikkelen van nieuwe initiatieven voor de ledenwerving in samenhang met een intensivering van het partijleven en daarmee ook de slagkracht van de partij te vergroten.

Het intern functioneren van de partij, de bevordering van de partijdemocratie en van een doorzichtige besluitvorming, vereisen grote aandacht.

Een werkgroep uit het partijbestuur bereidt voorstellen voor met betrekking tot de wijze van besluitvorming, met name op partijcongressen en districtsconferenties, en de procedures bij bestuursverkiezingen. Van deze werkgroep maken deel uit: Onno Bosma, Carel van Dillen, Siem van der Helm, Elli Izeboud, Geert Lameris, Leo Molenaar, Bep Spa en Roel Walraven.

Het partijbestuur besloot de financiële en technische mogelijkheid te onderzoeken van de uitgifte van een regelmatig verschijnend ledenblad.

Ook acht het partijbestuur het van groot belang dat deelberaden in de partij (die in de voorbereiding van de Kamerverkiezingen werden gevormd om bijdragen op te stellen aan het verkiezingsprogramma op uiteenlopende gebieden) hun werkzaamheid voortzetten en verder vorm geven. Dit is van bijzondere betekenis voor een betere uitwisseling van inzichten en ervaringen in de partij, het mobiliseren van deskundigheid bij het opstellen van programma's en beleidsadviezen en het uitwerken van op de verschillende terreinen van activiteit toespitste partijpropaganda.

Uit De Waarheid van maandag 7 september 1981

Japanse partijdelegatie beëindigt bezoek

De delegatie van het partijbestuur van de communistische partij van Japan heeft haar bezoek aan Nederland beëindigd en is maandag naar Tokio teruggekeerd. De gesprekken die deze delegatie de afgelopen dagen voerde met vertegenwoordigers van de CPN zijn in het bijzonder gericht geweest op vraagstukken van vrede en veiligheid.

Bij het vertrek van Schiphol zeiden Tomio Nishizawa, vice-voorzitter van de CP Japan, en Jaap Wolff, lid van het dagelijks bestuur van de CPN, dat dit eerste rechtstreekse contact tussen beide partijen uiterst waardevol was geweest en de gevoerde besprekingen de grondslag vormen voor een verdere ontwikkeling van de betrekkingen en samenwerking van de communistische partijen van Japan en Nederland.

Uit De Waarheid van 8 september 1981

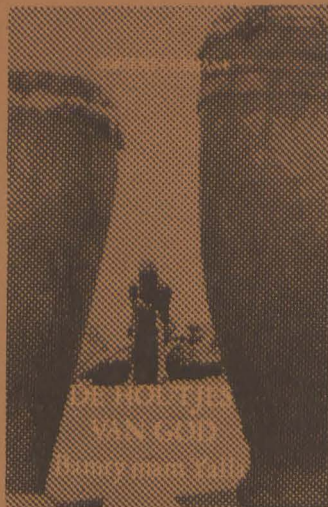
Nieuw bij Pegasus

SEMBENE OUSMANE

DE HOUTJES VAN GOD

(Bamty mam Yalla)

Sembene Ousmane is een van de belangrijkste auteurs van de actuele Afrikaanse literatuur. Dit boek bevat de literaire verwerking van de grote spoorwegstaking die in 1947/48 in het toenmalige Frans West-Afrika plaats had. Het is een opmerkelijke roman die geen hoofdpersoon kent, maar waarin het strijdende volk, in alle diversiteit, de hoofdrol vervult. De bevrijdende uitwerking van de staking op het denken en leven van de mensen is het voornaamste motief.

Een speciale rol vervullen de Afrikaanse vrouwen, die met én tegen hun mannen vechten voor de overwinning van de staking én voor hun eigen bevrijding.

Deze roman verscheen eerder bij Pegasus onder de titel „Storm over Dakar”.

301 blz. paperback. Prijs **27.50**

Verkrijgbaar bij de erkende boekhandel.

PEGASUS

Leidsestraat 25, Amsterdam
Hoogstraat 143, Rotterdam

POLITIEK EN CULTUUR

De kabinetsformatie

Marcus Bakker

'Meneer de voorzitter'

Marianne Braun

**Driebergen en
drie oktober**

Siep Geugjes

De Palestijnen

Karel Roskam

Afdeling en district

Arend Stemerding

November 1981

POLITIEK EN CULTUUR

Maandblad van de CPN

41e jaargang, nr. 9
november 1981

REDACTIE:

K. Bakker
M. Bakker (hoofdredacteur)
M. Braun
S. v.d. Helm
J. Mets
D. Oudenampsen
S. Schreuders
D. Verhaar
B. IJzerman
W. Warmerdam (redactie-secretaris)
020 - 767608

Versijnt maandelijks bij
uitgeverij Pegasus,
Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam
tel. 231138

Ons gironummer is 447416

Een los nummer kost f 3,25 en is te
bestellen door f 6,25 (incl. porto) over
te maken op postgiro 447416 t.n.v.
uitgeverij Pegasus, met vermelding
van het gewenste nummer.

Correspondentie over betaling en verkoop
s.v.p. zenden aan de administratie P en C,
p/a uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam.

Alle correspondentie over de inhoud te
richten aan de redactie van P en C,
Hoogte Kadeijk 145, 1018 BH Amster-
dam,
tel. 020 — 224414

IN DIT NUMMER:

Marcus Bakker
HET KABINET-VAN AGT
EN DE THEORIE VAN ED
VAN THIJN 333

Marianne Braun
TIEN KABINETTEN, EEN
SCHOEN EN DE
SCHOONHEID VAN EEN
BOA CONSTRICTOR —
een jubileum 339

Siep Geugjes
INHAKEN VOOR EEN
NIEUWE AANPAK 357

Karel Roskam
RECHT TEGEN RECHT 365

Arend Stemerding
DE PARTIJ-ORGANISATIE
EN HET DEMOCRATISCH
CENTRALISME 368

PARTIJDOCUMENTEN 372

Als dit artikel geschreven wordt, is het kabinet-Van Agt/Den Uyl/Terlouw na een aantal weken in functie te zijn geweest alweer gestruikeld bij de uitwerking van het regeringsprogramma.

Er was een regeerakkoord, met aanvullende stukken, maar dat dateerde grotendeels van juli j.l. en blijkt vooral op frases en onjuiste feiten gesteund te hebben.

Dat maakt het onmogelijk om thans tot

een beoordeling te komen van de kabinetsformatie. Ze is immers weer in volle gang.

Daarom wordt in dit stuk de kabinetsformatie vooral gezien in relatie tot een beschouwing die Ed van Thijn, de nieuwe minister van binnenlandse zaken, aan het begin van dit jaar heeft gehouden over het vraagstuk van regeringsdeelname door de PvdA.

Het kabinet-Van Agt en de theorie van Ed van Thijn

De formatie overzien

Over de kabinetsformatie, zoals die zich van begin juni tot begin september ontwikkelde, is vrij veel bekend geworden.

Weliswaar was er gedurende de eerste fase tussen de gespreksdeelnemers een soort zwijgplicht afgesproken, die aanvankelijk het zicht op het behandelde bemoelijkte, maar allengs groeide de openbaarheid — ook met terugwerkende kracht. Vooral na het fameuze ogenblik dat Van Agt zijn fractievoorzitterschap neerlegde en nauwkeurig bekend werd hoe de verhoudingen binnen het CDA lagen, kon men het hele gebeuren vrijwel op de voet volgen.

Verscheidene journalisten hebben op verschillende plaatsen de feiten op een rijtje weten te krijgen en er bestaat daarover niet veel meningsverschil meer. Wat verschilt is, uiteraard, de uitleg.

Van Agt zelf heeft, in een interview met Joop van Tijn in Vrij Nederland van 18 september, openhartig aangegeven hoe de zaak zijns inziens is gegaan. Hij wilde verder met de VVD, hij hoopte en verwachtte dat als de onderhandelingen met

PvdA en D'66 maar lang genoeg gerekend zouden worden, een moment zou komen dat de PvdA het voor gezien zou houden. Waar hij niet op gerekend had, zei hij, was dat de PvdA zoveel concessies zou doen, steeds opnieuw. Dat leidde ertoe dat uiteindelijk de CDA-fractie de vorming van het drie-partijen-kabinet wenste door te zetten. Toen hij, Van Agt, dat zag aankomen had hij nog geprobeerd Zijlstra voor het premierschap te winnen, om er zelf met fatsoen tussenuit te kunnen. Dat was niet gelukt en zo was hij in zijn nieuwe premierschap terecht gekomen. Het beeld klopt wel.

Overziet men de formatie in haar geheel, dan valt op dat het CDA, in velerlei vormen en via vele monden (Lubbers, De Koning, Zijlstra, v.d. Beld, de fractie, De Gaay Fortman en Van Agt zelf) de PvdA met steeds nieuwe verlangens confronteerde, terwijl vanuit die PvdA zelf geen enkele andere wens naar voren kwam dan deelname aan de regering. Steeds schoof men een eindje op, steeds werd een nieuwe formule geaccepteerd om het CDA te sussen, steeds liet men bij de personenkeus voor de verschillende posten CDA-wensen prevaleren — vanaf het eerste ministerschap tot aan het

ministerie van financiën. De PvdA wilde niet 'met de zwarte Piet blijven zitten', zoals dat heet, en de weg die daartoe werd bewandeld, was dat elke keer dat door een CDA-eis een breuk dreigde die dreiging door een concessie ontlopen werd. Het regeer-akkoord weerspiegelt dit. Het is vooral een sociaal-economisch-financieel stuk, waarvan matiging en bezuiniging de hoofdlijnen vormen. De bestedingskracht van lonen en salarissen zal stelselmatig dalen en het via investeringsloon en korting op de prijscompensatie verkregen geld wordt naar het bedrijfsleven overgeheveld. De bezuinigingen zullen plaats vinden via ingrepen in de sociale uitkeringen en middels beperkingen bij 'gevoelige' voorzieningen — zoals onderwijs, welzijn, bouw en dergelijke. De defensiebegroting blijft gespaard. In de niet direct met het levenspeil verband houdende sfeer is de rechtse abortuswet als een feit geaccepteerd; de uitvoering daarvan wordt gegarandeerd doordat mevrouw Gardeniers er als minister het toezicht op krijgt. Het kernenergie-probleem wordt voorlopig nog wat vooruit geschoven.

De opsomming is verre van volledig, maar een punt van belang bij dit alles is dat het regeerakkoord er niet in slaagt duidelijk te maken dat door alle ingrepen in het materiële bestaan van loontrekkers en uitkeringsgerechtigden aan de snel groeiende werkloosheid een halt kan worden toegevoerd — laat staan dat die op korte termijn verminderd zal worden. De voor dat doel noodzakelijke ingrepen in de naar het bedrijfsleven gerichte kapitaalstromen, in de defensie-uitgaven en/of de EEG-verspillerij hebben in het regeerstuk geen plaats gekregen — hoewel toch in de PvdA de laatste tijd het besef sterk is toegenomen, dat het zonder dat niet zal gaan.

In wezen ligt daar de oorzaak van de op 16 oktober ontstane (nieuwe) kabinetscrisis. Dit vrij sombere overzicht is echter niet het gehele overzicht.

De raketten

Een van de grootste strijdvragen gedurende de hele kabinetsformatie vormden de nieuwe Amerikaanse middellange afstandswapens, de zogenaamde kruisraketten. Van Agt was er op uit, te bereiken dat in december aanstaande een positief besluit zou worden genomen over de plaatsing daarvan in Nederland.

De PvdA verzette zich daartegen en heeft dat verzet, bij grote internationale druk, gehandhaafd. Bij het regeerakkoord zijn stukken gevoegd waarin met zoveel woorden staat dat de PvdA-ministers niet kunnen en zullen meewerken aan het besluit tot plaatsing van de raketten.

Dat is zeer gewichtig.

Binnen progressieve kringen heerst de mening, dat het bij een meer offensieve opstelling mogelijk was geweest de afwijking door de regeringspartijen als zodanig pertinentier te maken; ook wordt de vrees geuit dat omstreeks 1983, als de plaatsing in West-Europa van de kruisraketten werkelijk aan de orde zal zijn, het besluit hier te lande alsnog in instemmende zin zal worden omgebogen — eventueel via een regeringscrisis waarbij de PvdA voor kortere of langere tijd aan de dijk wordt gezet. Het sociaal-economisch plan, dat de zware bezuinigingen vooral in de komende twee jaar wil doorvoeren, geeft voedsel aan deze gedachte.

Het is echter een te statische zienswijze, lijkt me. De Vredesbeweging in ons land blijkt een geweldige groei- en slagkracht te hebben en aan die groei is zeker nog geen einde gekomen. Daar zorgt, helaas, de verwilderde Amerikaanse bewapeningspolitiek wel voor.

Al zal de druk om de kruisraketten te plaatsen stellig toenemen, met de tegendruk zal dat nog meer het geval zijn en de mogelijkheid dat van een uitstel afstel wordt gemaakt, is concreet aanwezig.

Mede in dit verband zijn er uit de paar

weken regeren van het nieuwe kabinet-Van Agt II enkele belangwekkende feiten te signaleren.

De nieuwe minister van Verkeer en Waterstaat, Zeevalking, heeft tenslotte de discriminerende ban tegen communisten doorbroken, zoals die bij de PTT werd gehandhaafd — en hij is daarmee een resterend stuk Koude-Oorlog-met-bijbehorende-BVD-macht gaan slechten.

De nieuwe minister van Binnenlandse Zaken, Van Thijn, heeft op prijzenswaardig kordate wijze afgerekend met verdachtmakingen, die de vredesbeweging in Nederland tot het bekende verlengstuk van Moskou wilden uitroepen.

Dat hoort ook bij het 'plaatje'. Opvoering van de internationale spanningen heeft als noodzakelijke component het kweken en aanblazen van binnenlandse verdachtmakingen. Gebeurt het tegendeel, dan helpt dat een vredespolitiek mogelijk te maken.

Hoe kritisch en zelfs fel oppositioneel dus, wat de nieuwe crisis ook voor uitkomst heeft, vooruitstrevende personen, groepen, organisaties tegenover belangrijke aspecten van de regeringspolitiek zullen komen te staan — en dat kan gaan van strijd tegen sociale verslechtingen tot abortusstrijd — het is geen tekening in alleen maar zwart en wit. Op het gebied van vredesstrijd en democratische rechten zijn er in de opstelling van de regering of van delen van de regering en van regeringspartijen nieuwe, niet te onderschatten mogelijkheden. Alleen, het kan nooit zo zijn dat als 'dank' voor die mogelijkheden reactionaire maatregelen op ander gebied worden geslikt.

'We moeten regeren'

Een ieder heeft kunnen constateren hoe wantrouwig en zelfs onthutst een belangrijk deel van de PvdA heeft gereageerd toen eenmaal duidelijk werd dat het kabinet

Van Agt-Den Uyl-Terlouw werkelijkheid zou worden. Zoals Van Agt meende dat uiteindelijk de PvdA nooit zou beginnen aan een door hem, Van Agt te leiden kabinet, zo verkeerde de PvdA in de veronderstelling dat als Den Uyl maar steeds zijn vaste voornemen om te gaan regeren liet blijken, uiteindelijk Van Agt wel zou afhaken. Toen tenslotte het hele pakket op tafel lag, Van Agt en Van der Stee en de complete sociaal-economische matiging, toen kon de PvdA geen 'neen' meer zeggen zonder daarmee zichzelf te onthoofden; maar elk spoor van geestdrift ontbrak. Velen voelen zich vernederd en verkocht. De uiterst kritische toon op het FNV-congres tegenover het nieuwe kabinet heeft die gevoelens bepaald niet afgezwakt. We weten nu hoe terecht dat was.

Toch is, als men over alle tactische manoeuvres heen ziet, stelselmatig op dit resultaat afgekoerst.

Het verlies van negen zetels was op de PvdA als geheel neergekomen als een mokerslag en de simpele richtlijn die voor de formatie werd gekozen was het, ook in het openbaar keer op keer herhaalde: 'het is altijd beter om in de regering te zitten dan in de oppositie'.

Er was geen sprake van een zorgvuldige overweging, wát men centraal zou stellen en het beste zou zijn voor de mensen en de doeleinden die de PvdA zegt te dienen. Al-overheersend werd: We hebben in 1977, vanuit de regering, 10 zetels gewonnen. We hebben er in 1981, vanuit de oppositie, 9 verloren. En DUS moeten we, koste wat het kost, in de regering terug. Geen voorbehoud, geen afweging, geen historische vergelijking, geen inschatting van totale patronen, van de kracht van progressieve bundeling — de eenvoud won. 'We moeten erin, anders verliezen we nog meer'. En zo werd geslikt, zo ging men steeds verder onder de 'ondergrens' die PvdA-voorzitter v.d. Berg al halverwege de formatie bereikt achtte.

Dat alles gebeurde dan met op een centrale

plaats, als informateur en formateur, Ed van Thijn. Hetgeen een lichte verbazing wekt. Want het was diezelfde Ed van Thijn die nog in januari van dit jaar voor het wetenschappelijk instituut van zijn partij een lezing hield over PvdA en regeringsdeelname, die wel wat meer overwegingen en nuances bevatte dan het simpele 'mee-doen is altijd beter'.

Van Thijns visie

In zijn betoog, dat werd afgedrukt in het juni-nummer van Socialisme en Democratie, stelt van Thijn de probleemstelling aldus: 'Een PvdA die staat te trappelen om de strijd aan te binden met de economische grootmachten die de dienst uitmaken in ons soort van samenleving en die best inziet dat daarvoor macht en met name regeermacht noodzakelijk is. Maar ook een PvdA die, door schade en schande (on)wijs geworden, met de grootst mogelijke huiver tegen die regeermacht zit aan te hikken omdat de regeermacht binnen de bestaande machtsverhoudingen zo makkelijk kan ontaarden in medeverantwoordelijkheid voor die machtsverhoudingen zonder uitzicht op reële hervormingen'.

Een duidelijke probleemstelling, de bovenstaande. Minister Van Thijn alsmede zijn geestverwante collega's hebben dat probleem al snel op tafel gekregen toen de heer Van der Stee hen opzadelde met een opwaardering van de gulden, die een streep haalt door Den Uyls beloftes van een werkgelegenheidsplan — voordat we daar ook maar de eerste concrete invulling van zagen en het conflict daarop volgde. Het vreemde grapje over de PvdA die door schade en schande '(on)wijs' geworden zou zijn kan meteen een plekje krijgen boven Van Thijns scheerspiegel, bij wijze van ochtend-overdenking.

Van Thijn noemt, in zijn inleiding, drie hoofdoverwegingen welke de PvdA altijd

doen aarzelen met betrekking tot meeregeren.

Dat zijn de volgende:

- de mening dat echte hervormingen allereerst van onderop moeten komen;
- de overweging dat de tijd niet rijp is en dat eerst de sociaal-democratie als voorhoede versterkt moet worden;
- de vrees om te regeren vanuit een minderheidspositie.

Van Thijn ziet al deze overwegingen hun rol spelen in de bijna honderdjarige geschiedenis van de sociaal-democratie in ons land. Hij schetst hoe tot kort voor de Tweede Wereldoorlog, ook al werd eerst de breuk voltrokken met Domela en later met Wijnkoop c.s., de hiervoor genoemde reserves steeds een zeer grote en soms overwegende rol bleven spelen en hoe pas in 1939, onder leiding van Albeda, de SDAP doelbewust op regeren aanstuurde.

Met betrekking tot de na-oorlogse tijd, waarin de PvdA aanvankelijk steeds deel uitmaakte van de regering, schetst Van Thijn dan wat zijns inziens de essentiële punten zijn.

Het ene is, dat de confessionelen géén 'lood-om-oud-ijzer-houding' aannemen tegenover VVD en PvdA, maar dat hun feitelijke voorkeur altijd uitgaat naar de VVD. Zo verklaart hij waarom de PvdA met de confessionele partijen, i.c. het CDA, alleen kan regeren onder duidelijke voorwaarden, d.w.z. via een tamelijk gedetailleerd regeerakkoord.

Het is op zichzelf een vrij consequente redenering waarbij, zoals we óók uit de na-oorlogse geschiedenis weten, uiteindelijk natuurlijk de **inhoud** van zo'n akkoord en de uitvoering daarvan beslissend zijn.

Een logische sociaal-democratische redenering, en een die niet alleen geldt voor sociaal-democraten. Ook communisten hebben de ervaring — en, niet merkwaardig, zij juist weer met de PvdA — dat het van groot belang is om, als men samen gaat besturen, nauwkeurige afspraken te hebben. In dit geval is het vooral een be-

scherming tegen de tendens in de PvdA om met verschillende stromingen te werken, waarbij de een zich niet gebonden acht aan wat de andere doet. De stad Amsterdam heeft daarvan onthutsende voorbeelden opgeleverd.

Ontbrekende logica

Maar hoe logisch de redenering ook klinkt, die logica beoefent Ed van Thijn zelf niet even consequent in zijn betoog.

Zo stelt hij, halverwege het stuk, zonder meer vast: 'Nog altijd blijkt dat het voeren van oppositie electoraal minder lucratief is, dan het dragen van regeringsverantwoordelijkheid (ook niet in crisistijd).'

Deze conclusie valt eenvoudig niet te trekken los van de politieke omstandigheden, van het totale partijenpatroon en van de door partijen gevoerde politiek. Ze geldt niet voor de confessionele partij(en) waarvan de invloed, terwijl zij toch steeds regeerden, sinds de zestiger jaren sterk terugloopt — ze geldt ook niet voor de PvdA die na het kabinet Cals-Vondeling op een dieptepunt in haar sterkte kwam en in de oppositie-jaren daarna voortdurend in zetel-aantal steeg. De redenering gaat helemaal niet op voor het, door Ed van Thijn toch zo hartelijk gewenste, twee-partijensysteem.

Een fundamentele zwakte in de redenering is bovendien dat ze het zetel-aantal van SPAP-PvdA als een soort absolute norm hanteert en geen oog heeft voor politieke ontwikkelingen naast en in relatie tot de PvdA; voor progressieve formaties die zich op bepaalde punten aftekenen en die zeer wel tot in het CDA kunnen reiken — zoals het geval is in vraagstukken van kernbewapening. Maar dit zijn zij-opmerkingen. Het interessantst zijn de slotconclusies van Ed van Thijn — zoals gezegd, getrokken in januari 1981, een half jaar voordat hij formateur zou zijn van wat nu het kabinet-Van Agt II wordt genoemd.

Die conclusies kunnen als volgt worden samengevat.

- a) De PvdA moet er naar streven, te regeren. 'Kiezend voor politieke actie (sinds 1894), voor deelname aan verkiezingen, aan parlementaire activiteiten, is regeermacht het natuurlijke sluitstuk'. Het is, zegt hij, èn een eerste eis en een zaak van de kortst denkbare termijn.
- b) 'Echter', laat hij daar meteen op volgen, 'diezelfde geschiedenis leert ons dat wij nooit zullen kunnen regeren tot elke prijs.' De verlokking van de door hem — ten onrechte — geconstateerde, vaststaande winst bij regeringsdeelname, moet dus eventueel het hoofd worden geboden. De bezwaren uit het verleden, zo geeft Van Thijn aan, zijn ook op dit ogenblik geldig als afwegingsfactoren.
- c) de PvdA mag geen 'krijgsgevangene' zijn van een behoudend kabinet, maar zij zal 'alleen kunnen functioneren vanuit een progressief kabinet, functionerend op basis van een op hervorming gericht program'. Er kan, zegt hij, niet meer worden volstaan met kleine stappen 'maar... onze hervormingen moeten kenbaar zijn en, ingebed in een socialistisch perspectief op langere termijn, een uitzicht bieden op een meer humane samenleving.'

Dus: bij voorkeur regeren, maar niet tot elke prijs en alleen in een progressief, op hervormingen gericht kabinet.

Is dat de wijze waarop je de houding van de PvdA in de kabinetsformatie en haar deelname aan een door Van Agt (en van der Stee) geleid, volgens een program-Lubbers werkend kabinet kunt omschrijven? Maar voor we Ed van Thijn met die vraag en de gewetensnood die ze moet oproepen, alleen laten, toch nog een opmerking.

Een waardevolle overweging

De vraag rijst namelijk of regeringsdeelna-

me op een bepaald moment niet ook door nog een heel andere overweging kan worden ingegeven — namelijk om iets te verdedigen.

Zo kan, in een tijd van economische teruggang, de verdediging van sociale rechten, van werk, van vakbondsvrijheden, een buitengewoon belangrijke overweging zijn als het er om gaat of men streeft naar regeringsdeelname. Niet voor niets was verdediging van de koopkracht der minima een centrale verkiezingsis van de PvdA. Helaas is gebleken dat die overweging, het verdedigen van iets essentieels zoals de koopkracht der minima, geen belangrijk punt is geweest in het totaal der PvdA-overwegingen. Maar op zichzelf is zo'n verdedigingsrol helemaal niet het slechtste motief om mee te regeren.

Dat is dan wel geen hervorming, maar het kan wel helpen de grondslag daarvoor te leggen.

Dezelfde verdedigingsoverweging kan gelden op een moment, dat aangevuurd door rechts, bevolkingsgroepen (fascisten bijvoorbeeld) of de overheid zelf een groeiende neiging vertonen om opstandige stromingen en bewegingen met geweld tegen te gaan. Grote aantallen mensen, van de meest uiteenlopende aard, zijn diep verontrust door het tempo waarin ME-ge-weld tegen op maatschappelijk onrecht gerichte acties toeneemt. Dodewaard was daar het laatste, schandelijke voorbeeld van.

Ed van Thijn zou aan zijn principes geen afbreuk hebben gedaan als hij bij zijn hoofd-overwegingen voor regeringsdeelname de verdediging van de bevolking tegen dit soort voor de democratie levensgevaarlijke excessen zou hebben opgenomen.

En als derde voorbeeld: Op zichzelf is het een legitieme verdediging van PvdA-deelname aan het kabinet, dat op die wijze de plaatsing van de kruisraketten wordt verhinderd. Max v.d. Berg heeft het een aantal

malen gezegd en het is een argument van betekenis. Weliswaar is de huidige situatie zo (en het werd in het eerste regeerakkoord als feit vastgelegd) dat geen enkel kabinet, gezien de bestaande meerderheid daartegen, de raketten zou kunnen accepteren. Maar toch, regeringsdeelname van een partij die zegt 'over mijn lijk', kan erg belangrijk zijn. Het is echter niet helemaal geruststellend, dat naast v.d. Berg de laatste tijd zo weinig andere vooraanstaande PvdA-ers zich in die geest hebben uitgelaten, vooral, omdat zoals gebleken is rond Dodewaard, het woord van de PvdA-voorzitter niet helemaal het kompas is waarop men blind kan varen.

Met het bovenstaande wil gezegd zijn dat niet onder alle omstandigheden hervormingen en socialistisch perspectief de enige normen h o e v e n te zijn voor regeringsdeelname, hoewel dat zonder meer nastrevenswaard is. Ook het verdedigen van vrede, democratie, van een basislevenspeil zijn overwegingen die mee mogen en moeten spelen. Maar dan moet de betekenis van die deelname uit de praktijk ook goed **blijken**. Dit als gratis advies aan Ed van Thijn, aan een aantal van zijn collega's en zijn partij.

En dan zullen we niet al te vaak en al te nadrukkelijk, (maar toch wel af en toe) herinneren aan de eis die Ed van Thijn zelf, nog maar zo kort geleden, stelde voor deelname aan een kabinet: Dat het progressief moest zijn, dat het moest functioneren op een op hervormingen gericht program. Want die voorwaarde van januari klinkt nu wel erg schril.

Marcus Bakker

EEN JUBILEUM

Marcus Bakker behoort sinds 7 november 1956 tot het staatsorgaan dat volgens de Grondwet het gehele Nederlandse volk vertegenwoordigt.

Onze hoofdredacteur is dus deze maand vijfentwintig jaar lang lid van de Tweede Kamer der Staten Generaal.

Nu wil het geval dat hij, in de ruim drie jaar van het bestaan van de huidige redactie van dit blad, altijd een bovenmatige hekel heeft getoond aan stukken die geschreven zijn naar aanleiding van jubilea. Honderd jaar geleden geboren? Vijftig jaar geleden gestorven? Flaubert, Trotsky, Stalin, het deed er niet toe wie, voorstellen in die richting konden rekenen op een gezicht als een oorwurm van onze anders toch stellig evenwichtig en verdraagzaam te noemen hoofdredacteur.

Er is nog iets, en hiermee betreden we serieuzer terrein. Het is zijn afschuw van het midden in de belangstelling geplaatst worden, ook in de politiek. Zo weigerde hij bij de laatste verkiezingscampagne van onze partij om zijn toch lang niet onknappe hoofd op de affiches te laten afbeelden. Het moet een on-

derdeel zijn geweest van zijn in brede kringen bekende actie tegen de vertrossing van de landspolitiek, en gelijk heeft hij.

Deze twee gegevens gaan wij nu trotseren. Wij willen zijn jubileum als parlamentslid namelijk tòch even met een beknopt terugkijk-artikel vieren. Geheel buiten hem om, in zijn eigen blad. Niet omdat hij de redactieleden wel eens met 'kinderen' aanspreekt, en kinderen wel eens zin hebben om heel stout te zijn. Wel omdat men mensen, persoonlijkheden, nu eenmaal niet weg kan denken uit de politiek, ook niet uit de politiek van de Communistische Partij van Nederland.

Marcus, wees niet bevreesd. We zullen het nu volgende stuk niet als titel meegeven 'Vijfentwintig jaar in dienst van de arbeidersklasse!', of zoiets. Hoewel dat natuurlijk wel het geval is. We zullen je niet gaan bejubelen, want de ruimte is zeer beperkt en we hebben meer te doen. Bovendien hebben we begrepen dat we dat gevoegelijk aan enkele oud-collega's van je over konden laten.

*De redactie
min de hoofdredacteur*

1. okt. '56 - dec. '58	vierde kabinet Drees	(KVP, PvdA, ARP, CHU)
2. dec. '58 - mei '59	tweede kabinet Beel	(KVP, ARP, CHU)
3. mei '59 - juli '63	kabinet De Quay	(KVP, ARP, CHU, VVD)
4. juli '63 - april '65	kabinet Marijnen	(KVP, ARP, CHU, VVD)
5. april '65 - nov. '66	kabinet Cals	(KVP, ARP, PvdA)
6. nov. '66 - april '67	kabinet Zijlstra	(KVP, ARP)
7. april '67 - juli '71	kabinet De Jong	(KVP, ARP, CHU, VVD)
8. juli '71 - mei '73	kabinet Biesheuvel	(KVP, ARP, CHU, VVD)
9. mei '73 - dec. '77	kabinet Den Uyl	(KVP, ARP, PvdA)
10. dec. '77 - sept. '81	kabinet Van Agt	(CDA, VVD)
11. sept '81 - ?	tweede kabinet Van Agt	(CDA, PvdA, D'66)

TIEN KABINETTEN, EEN SCHOEN EN DE SCHOONHEID VAN EEN BOA CONSTRICTOR

Op 6 november 1956 brengen de kranten foto's van Hongaren die in hun wanhoop soepborden voor de Russische tanks leggen. Een massa mensen bestormt Felix Meritis in Amsterdam. Men noemt 'Hongarije' vaak het hoogtepunt van de koude oorlog in Nederland; en wie zou daaraan durven twifelen.

Diezelfde dag worden in verband met de uitbreiding van de Tweede Kamer van 100 tot 150 leden een groot aantal nieuwe leden toegelaten verklaard. Daaronder bevinden zich J. M. den Uyl en M. Bakker (die pas de volgende dag zijn verklaring en beloften af zal leggen) en — kent u ze nog? — F. J. F. M. van Thiel, B. W. Biesheuvel, C. Berkhouwer, J. Smallenbroek, E. H. Toxopeus en J. M. A. H. Luns. Romme, Tilanus, Oud en Burger zijn al lid, evenals Henk Gortzak, Paul de Groot, Frits Reuter en Gerben Wagenaar.

Onmiddellijk daarna houdt de voorzitter, Mr. L. G. Kortenhorst, een toespraak naar aanleiding van Hongarije. Ze lijkt vooral bedoeld voor wie nog niet begrepen heeft

dat Nederland een christelijke natie is. En daar woont natuurlijk ook een christelijk volk: 'Het heeft in edele verontwaardiging de vuisten gebald, het heeft de handen ten *hemel* geheven, het heeft zijn protest uitgeschreeuwd en het heeft *biddend* geschreeud om erbarmen.' Het is, aldus Kortenhorst, 'goed om *getuigenis af te leggen* van onze *heilige* toorn tegen de *hemeltergende* aanslag op een fier en frank volk, dat in de geschiedenis der *Christenheid* de spits heeft afgebeten tegen de *satanische* machten der duisternis'.

Nadat minister-president Drees heeft aangekondigd dat Nederland bereid is om dadelijk een duizendtal vluchtelingen op te nemen en het vertrouwen heeft uitgesproken dat er geen herhaling zal komen van de negatieve uitingen bij de communistische gebouwen, spreekt Henk Gortzak een korte verklaring uit waarin hij het leed in Hongarije betreurt.

Twee dagen daarna betoogt Evert Vermeer van de PvdA-fractie in een verlate reactie op die verklaring, dat hij (Gortzak dus) en

de zijnen medeverantwoordelijk zijn voor het leed dat het Hongaarse volk is aangedaan. 'De handen van de communisten van Nederlandse geboorte zijn met bloed bekleet.' Dit is de weinig veilige en warmtegevende omgeving, waarin het jonge kamerlid Bakker als kool moet gaan groeien.

Ik roep er wel overheen

De door het vierde kabinet-Drees ingediende begroting van Buitenlandse Zaken voor 1957 vormt het onderwerp van zijn maiden-speech. Hij legt de nadruk op de koloniale avonturen van Frankrijk en Engeland bij het Suezkanaal — daar waren tijdens 'Hongarije' burgerdoelen gebombardeerd — en van Nederland in Nieuw-Guinea. Verder gaat het volgens hem niet om de vrijheid van het Hongaarse volk, maar om een proefstoot tegen de Sowjet-Unie, om een grootsscheeps proberen hoe ver men kan gaan met de 'roll-back', waarbij hij memoreert dat het Rode Kruis kisten met handgranaten heeft gestuurd naar de opstandige Hongaren.

Weggelopen zijn de niet-communistische volksvertegenwoordigers.

De Handelingen, midden in zijn toespraak: 'De heer Wagenaar (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Kunt u niet voor enige orde zorgen, die zich ook uitstrekt tot achter het gordijn? De spreker is voor ons onverstaaanbaar door het lawaai achter het gordijn.

De heer Bakker (CPN): Ik roep er wel overheen.'

Deze onversagende reactie zal tekenend voor hem worden, tot nu toe vijftientig jaar lang. Evenals het gebruik van het woord 'fameus' bijvoorbeeld, en het voortdurend wijzen op de maatschappelijke krachten buiten het parlement; de negatieve in de gedaante van de concerns, de positieve in de gedaante van het volk. Of het systematisch vanuit alle hoeken en

MR. F. J. F. M. VAN THIEL (Tweede Kamerlid van 1948 tot 1952 en van 1956 tot 1972. Van 1962 tot 1972 Kamervoorzitter):

'Ik doe niet meer aan de actieve politiek, maar ik zeg heel graag wat over de heer Bakker. Ik heb grote waardering voor hem en was ook goed met hem bevriend. Het is een zeer prettig mens en een uitstekend Kamerlid. Dat betekent dat hij zijn stof goed beheerst en altijd alles zeer goed voorbereidt. Hij doet dat werk heel bijzonder. Ik heb wel eens tegen hem gezegd, ik ben uiteraard geen politieke vriend van de communisten, dat als hij geen communist zou zijn, hij tot de beste Kamerleden zou behoren.

Waarom de Kamerleden op den duur toch naar hem gingen luisteren? Omdat hij zijn zaken zo goed beheerste, en altijd goede argumenten had. Vanuit een bepaalde overtuiging die de onze niet was, maar dat mag.

Ik herinner me nog dat hij, in het prettige contact dat ik als voorzitter die boven de partijen stond altijd met hem had, mij eens een brochure gaf waarin uiteengezet werd wat het verschil was tussen 'opium voor het volk' en 'opium van het volk'. Ik had de uitdrukking opium des volkes namelijk vertaald in opium voor het volk. Als men dat deed werd hij altijd boos.

Hij heeft een heel sterke zijde, en dat is dat hij snel de zwakke kanten van iets ontdekt. Ik heb wel eens gezegd, hij prikt niet alleen een ballonnetje door, hij prikt het ook nog op de juiste plaats door. Want hij kent de politieke verhoudingen in Nederland en in de Kamer heel goed.'

gaten verdedigen van de zeggenschap van het parlement tegenover ieder die het maar aangaat. Of het onmiddellijk opsporen van consequenties van rechtse en linkse gedachtegangen. Of tenslotte het openlijk, met een oude term, non-conformistisch, becommentariëren van de meer of minder verborgen politieke relaties binnen de coalities in 's lands vergaderzaal, waar andere parlementariërs zwijgen of niet eens iets in de gaten hebben.

Een kleine anderhalf jaar later wordt de scheuring in de CPN in het parlement bekrachtigd. Op 15 april 1958 verklaart Gortzak, mede namens Wagenaar, Brandsen en mevrouw Lips, dat ze weliswaar geroyeerd zijn, maar dat ze hun zetels niet ter beschikking zullen stellen en hun wérk in de arbeidersbeweging zullen blijven voortzetten op basis van het marxisme-leninisme. Voor anti-communisme, zo beëindigt hij zijn verklaring, is in zijn groep geen plaats, daar het communisme de enige zekerheid biedt op de krachten van de vernietiging te zegevieren. Burger, fractievoorzitter van de PvdA, reageert met veel leedvermaak. Hij spreekt er tevens zijn afgrijzen over uit dat de afgescheidenen aanhangers blijven van de leninistische beginselen.

Boycot

Er zijn nu dus twee communistische fracties. Geen van beide kan meer moties indienen, want hiervoor is ondersteuning van vijf parlamentsleden nodig. De CPN-fractie, die categorisch weigert om moties van Gortzak te steunen onder het motto dat hij en zijn medestanders zetelroof hebben gepleegd (Paul de Groot) en dat ze slechts 'een groep van eenzamen' zijn (Bakker), heeft drie leden over. De anderen zijn met vier. En dat terwijl de communisten in de Tweede Kamer dagelijks de kracht voelen van de boycot van alle burgerlijke partijen, onder meer vorm gegeven door het slechts

over hun lijk ondersteunen van communistische moties.

Marcus Bakker heeft eerder zijn teleurstelling hierover op zijn eigen wijze uitgedrukt bij de begroting van Buitenlandse Zaken op 6 februari 1958.

'Ik heb gisteren bewogen geluisterd naar de geestdrift waarmee de heer Goedhart deze uitwisseling bepleit. Wij zijn zelfs in de verleiding gekomen om een motie in te dienen, waarmee de algemene instemming met de gedachte van de uitwisseling tussen Oost en West zou worden vastgelegd. Wij hebben dit plan echter laten varen, teneinde de Kamer door het indienen van een communistische motie niet te belemmeren bij het bevorderen van haar wensen.'

Na de verkiezingen van maart '59 maakt het tussenkabinet-Beel plaats voor het kabinet-De Quay, waarmee een punt wordt gezet achter het tijdperk van de rooms-rode coalities op 'brede basis'. Gortzak en Wagenaar halen geen zetels en de CPN tuimelt van 7 naar 3 zetels.

De minister-president, de man die altijd zo olijk met zijn duim zwaait als hij onder het volk is, wordt ieder jaar tijdens de begrotingsbehandeling van Algemene Zaken door Bakker onderhouden over het verbod op de viering van de Vijfde Mei. En in zijn tweede ambtsjaar bovendien over het feit dat Franz Joseph Strauss, Oberleutnant bij de Wehrmacht tot in 1945 en scholingsofficier bij de SS, het Grootkruis in de Orde van Oranje Nassau heeft opgespeld gekregen. Het afgemeten ministeriële antwoord luidt: 'Ten aanzien van de aantijgingen aan het adres van minister Strauss is mij niets bekend.'

Voetbaltoto

Tot in deze tijd wordt vrij veel ruimte van de CPN-spreektijd opgeslorpt aan het naakte protesteren tegen het onthouden van rechten die alle andere politieke partijen

wel hebben. Bij minister van justitie Samkalden in het vierde kabinet-Drees bijvoorbeeld, tegen zijn weigering om buitenlandse gasten toe te staan naar de congressen van de CPN te komen. De 'vreemde mogendheid' waarmee Nederland in staat van koude oorlog is, mag, indien niet in de gedaante van een violist of schaker, het land niet binnen.

Bij de begrotingen van onderwijs, justitie en binnenlandse zaken wordt voor ieder heel duidelijk dat de CPN géén radiozendtijd krijgt, De Waarheid geen lijsten met de uitslagen van de staatsloterij en Harry Verhey geen paspoort. Bovendien maakt de BVD het leven in en rond de partij zuur. Bakker, 5 november 1958: 'We kunnen rustig vaststellen dat die f 6718600,— voor de Binnenlandse Veiligheidsdienst wordt besteed aan ons.'

Marcus Bakker verklaart zich tegen de verlaging van de hoofdprijs van de voetbaltoto, om wille van de amateursport.

'Wij vinden het wel leuk om te lezen hoe een bakkersknecht of een straatmaker opeens flink in zijn centen komt te zitten. De samenstelling van het Nederlandse volk is namelijk zodanig, dat bijna altijd de opbrengst van deze pool in goede handen terecht komt.'

Maar de hoofdthema's voor de CPN-fractie zijn de gesignaleerde volgzzaamheid van Nederland aan de NAVO, in het bijzonder de Verenigde Staten, een veilig, van atoomwapens verlost Nederland, de bestedingsbeperking voor de bevolking afgezet tegenover de verrijking van de concerns, en de gedeeltelijk reeds aangeroerde democratie.

De CPN-fractie, dan bestaande uit de jubilaris, Paul de Groot en Cor Borst, is uitgesloten van een aantal vaste Kamercommissies, zoals die van Buitenlandse Zaken en defensie. De Kamer nam dit na Praag '48 op voorstel van Van der Goes van Naters en Romme (samen staande voor de

rooms-rode-coalitie) in haar Reglement van Orde op. Maar er zijn ook minder officiële methodes om een lager soort Kamerleden dan het gewone soort te creëren. Ook al mag Bakker nog wel eens graag 'n beetje opscheppen over de vooruitgang in de Sowjet-Unie op het gebied van onderwijs en ruimtevaart, om nu altijd maar op zijn serieuze uiteenzettingen te reageren met opmerkingen over de schoen van Chroesjtjow en dergelijke, is toch wel wat te veel van het — letterlijk — on-parlementaire. Bewindslieden antwoorden niet op vragen, of op een manier die niet serieus te nemen valt. Soms schiet Bakker vernietigend uit, om zijn partij tegen deze vleesgeworden miezigheid te verdedigen. 'Men maakt rondom onze partij een soort melaatsenstemming. Liefst laten praten en liefst ook maar niet over praten. Je vindt dat wel meer terug bij sommige primitieve stammen, die bang zijn voor bepaalde krachten die ze niet kunnen beheersen.'

Geheim genootschap

Op 8 oktober 1964 kan hij het eens bij een ander kabinet proberen. Hij houdt bij de Algemene Beschouwingen een langer verhaal dan voorgaande jaren, waarin de nadruk ligt op twee kwesties. De MLF, het beruchte bewapeningsproject dat Amerika in die tijd aan Europa probeert op te dringen en waarmee de Bondsrepubliek een vinger aan de atoomtrekker zal krijgen, en de democratie aan het Binnenhof en daarbuiten. Hij betoogt dat de parlementaire democratie niet wordt bedreigd door het stelsel van evenredige vertegenwoordiging, maar doordat 'de regeringen van de laatste jaren steeds hun voornaamste steun hebben gevonden bij het dode gewicht van de confessionele partijen, die hun toch al vage verkiezingsprogramma's verloochenen en die innerlijk zo verdeeld zijn, dat men ze feitelijk overal kan krijgen

DRS. E. VAN THIJN (Tweede Kamerlid van 1967 tot 1981):

'Ik vind het veruit de bekwaamste parlementariër die als geen ander de kneepjes van het vak kent: 'n parlementariër in optima forma. Als 'n regeringscoalitie, welke dan ook, fantastische opzetjes bedenkt om die coalitie in stand te houden, dan is hij een grootmeester in het ontmaskeren van achterliggende gedachtes, zodat alle partijen in hun hemd staan. Ik voeg daar wel meteen aan toe dat hij gemakkelijk praten heeft, omdat hij nog nooit in de positie is geweest dat hij zelf regeringsmacht droeg.

Wat betreft mijn aanvaringen met hem op het terrein van het kiesstelsel, ik vind hem wel kortzichtig dogmatisch als het gaat om de werking van ons staatkundig bestel. Terecht verdedigt hij altijd de parlementaire democratie en wijst hij op de afstand tussen parlement en actie in de bevolking. Maar hij, juist hij als expert op staatsrechtelijk gebied zou met een creatieve gedachte hebben kunnen komen om de afstand tussen kiezers en gekozenen te verkleinen. Hij stond nu steeds op één lijn met de VVD en elke gedachte aan verandering wees hij af. Maar dat doet aan zijn grootmeesterschap niets af. Hij heeft enerzijds een grote kennis van zaken op een breed terrein en weet dat anderzijds heel knap op een begrijpelijke wijze te analyseren. Hij is hartelijk en ik ben zeer op hem gesteld.'

Interpellaties Bakker

1. Interpellatie met betrekking tot een verdrag tussen Nederland en Amerika over het militaire gebruik van kernenergie. 7 juli 1959.
2. Met betrekking tot het opslaan van kernwapens in ons land. 14 december 1960.
3. Het incident rondom mevrouw Golub op Schiphol. 24 oktober 1961.
4. Het niet verstrekken van zendtijd aan de CPN voor de verkiezingen. 22 januari 1963.
5. De deelname van Nederland aan een proef in het kader van de voorbereiding van de multilaterale kernmacht. 4 maart 1964.
6. De stand van zaken met betrekking tot de multilaterale kernmacht. 27 oktober 1964.
7. De houding van de Nederlandse regering ten aanzien van het conflict in Vietnam. 27 okt. 1964
8. De onderbreking van de straf van de oorlogsmisdadiger Lages en zijn vervoer naar Duitsland. 21 juni 1966.
9. De voorgenomen sluiting van een aantal fabrieken van Thomassen en Drijver-Verblifa NV. 14 mei 1969.
10. De gang van zaken bij de overname van NKF door Philips NV. 22 april 1977.
11. De consequenties van de uitspraak van de rechtbank te Amsterdam inzake het metaalconflikt. 16 februari 1972.
12. De jongste ontwikkelingen in de Vietnamese oorlog. 20 december 1972.
13. De benoeming van een nieuwe staatssecretaris van defensie. 20 maart 1974.
14. Intrekking van het wetsontwerp Wettelijke bepalingen met betrekking tot de werkstaking. 10 februari 1977.
15. Het introduceren en hanteren van oneigenlijke normen in de WAO-procedure. 22 februari 1979.

waar men ze hebben wil.'

Marijnen wijdt drie zinnen aan het beantwoorden van de communistische bijdrage aan de begroting bij de start van het nieuwe parlementaire jaar. De eerste is een inleiding op de derde, de tweede zin is loos en de derde hatelijk.

'De geachte afgevaardigde de heer Bakker heeft vrij lang over de vraagstukken van de democratie gesproken. De geachte afgevaardigde heeft gedachten over de hervorming van de Staten Generaal, over het districtenstelsel, over de grondwetsherziening, ook over de ombudsman en over de leiding in de Tweede Kamer. Ik zou willen zeggen, dat het mij bijzonder nuttig lijkt, dat juist in de kringen van de heer Bakker

die studies over de democratie met kracht worden voortgezet.' Einde citaat.

De communisten zijn heel volhardend, maar dat zijn dorpsgekken ook, en daarmee komt men er niet in het leven. De parlementaire democratie biedt nog middelen om tegen de boycot in te roeien. Zoals het recht van interpellatie, waarmee de Tweede Kamer haar controlerende taak beter kan vervullen. Bakker heeft tot nu toe 15 keer geïnterpelleerd. Heel vaak gebruikt hij in zijn toelichting bij de aanvraag van zo'n spoeddebat het argument dat overal discussies plaatsvinden over het onderwerp 'behalve hier'. Zo wijst hij de Kamer op haar verantwoordelijkheid, en de regering op haar verantwoordingsplicht.

Vier keer wordt een interpellatie-aanvraag afgewezen. Een voorbeeld. De Kamer voelt jarenlang niet de behoefte om de begroting van Nieuw Guinea, een apart onderdeel van Binnenlandse Zaken, te bespreken. En dus staat de communist Bakker ieder jaar in z'n eentje de koloniale toestanden daar te schilderen. De burgerlijke partijen mogen dat opvatten als een soort filibusteren, voor hem is het bittere ernst.

Op 28 februari 1962 vraagt hij een interpellatie aan en krijgt hij steun van Burger. Maar dan worden er ook 'n heleboel troepen naar Nieuw Guinea gestuurd en weigert De Quay de volksvertegenwoordiging informatie te geven 'in 's lands belang'. Oud is het hier volledig mee eens, maar Burger roept kwaad 'leve mijnheer De Gaulle' (een communistische kwalificatie voor het buitenspel zetten van het parlement). De bedoeling van De Quay en ook Kortenhorst is om het intiem te houden, zonder de communisten. Het debat moet dus plaatsvinden in de vaste commissies van buitenlandse zaken en defensie. In het 'geheime genootschap', zoals de aanvrager van de interpellatie het noemt. Burger is ook lid van dit genootschap, dus het gezamenlijke PvdA/CPN-optreden duurt niet lang. De interpellatie wordt niet toegestaan. Later, bij de eveneens afgewezen interpellatie-aanvraag van Bakker over het ontslag van burgemeester Van Hall in 1967, zal hij samen met Den Uyl een wat hechter span vormen tegen het confessioneel-liberale blok.

Atoomkoppen

Bakkers eerste interpellatie gaat over een verdrag tussen Nederland en Amerika over het militaire gebruik van kernenergie. Anno 1981 zou iedereen wakker worden bij het horen van de laatste vier woorden van deze zin; op 7 juli 1959 alleen de CPN en de pas opgerichte PSP. Bakker vindt dat dit verdrag in de Kamer dient te worden

MR. W. J. GEERTSEMA (Tweede Kamerlid van 1959 tot 1971):

'Ik heb erg op één lijn gezeten inder tijd met de heer Bakker, in de strijd tegen de heer Beernink, die de indruk gaf om aan de kieswet te willen tornen.

We hadden natuurlijk ieder onze eigen beweegredenen om tegen de beoogde veranderingen in het kiesstelsel te zijn, daar we niet op dezelfde politieke noemer zaten. Maar het waren, zowel voor communisten als voor liberalen, hele gevaarlijke dingen die toen werden voorgesteld.

Ik heb erg plezierig met hem samengewerkt en heb een hele grote bewondering voor de wijze waarop hij zijn Kamerwerk doet. En dan is er nog iets, dat je van de meeste Kamerleden niet kunt zeggen, en dat is zijn grote gevoel voor humor.

Ik kan mij eerlijk gezegd geen wezenlijke slagpartij tussen Bakker en mijzelf herinneren. Op mijn terrein, namelijk het staatsrechtelijke terrein, kan ik alleen maar positieve geluiden laten horen.

Het was tussen ons zo: we waren het eens dat we het oneens waren.'

behandeld. De Quay vindt van niet, het is immers een doodgewone uitvoeringsovereenkomst in het kader van de NAVO.

Een van de vragen die Bakker stelt luidt: 'Worden er in Nederland atoomkoppen opgeslagen en heeft Nederland zeggenschap over het gebruik van deze atoomwapens?'

De Quay weigert op de meeste vragen te antwoorden, en dit niet eens op een goed

opgevoede wijze, zoals iemand uit die kringen dat gewoon is. Het parlement zwijgt net zo onbeschoft. Alleen N. van der Veen van de PSP doet mee en ondersteunt samen met Lankhorst de communistische motie die de regering verzoekt om over deze zaak een goedkeuringswet bij de Kamer in te dienen. Met 102 tegen 5 stemmen wordt deze verworpen.

Is het bij Bakkers eerste interpellatie 'aan' tussen beide partijen, bij de tweede op 14 december 1960 is het weer uit. Die gaat eveneens over de kernwapens, die om te beginnen Nederland uitmoeten. De kranten brengen berichten over hoog Amerikaans

bezoek, dat zojuist ingerichte opslagplaatsen in het geheim is komen controleren. Er zit schot in de zaak, want deze keer doet naast de PSP zowaar ook de PvdA-er Wierda mee. Om te zeggen dat hij geen behoefte heeft aan een debat, hoewel het een ernstige kwestie is, maar nu hij tóch staat, kan hij meteen wel even de regering vragen om de Kamer zo tijdig mogelijk over het NAVO-overleg in te lichten.

Lankhorst deelt mee dat de PSP de motie van de CPN niet steunt, omdat ze slechts met 5 stemmen aangenomen zal worden, en dit geen juist beeld geeft van hoe men in de Kamer hierover denkt. De pacifisten

willen niet voor de tweede maal alleen met de communisten in hun eentje staan. Ook niet ter gelegenheid van het historische feit dat Nederland in de kernbewapening van de NAVO wordt ingeschakeld en het parlement zijn mond niet open doet. Zo isoleren ze de communisten weer.

Programmatisch betrouwbaar

Negen jaar na deze interpellatie maakt de CPN het weer eens uit, en grondig ook. Henk Gortzak is dan terug in de Kamer voor de PSP. Marcus Bakker verklaart niet voor moties Gortzak te zullen stemmen, en dus ook niet voor de zojuist ingediende motie tegen de huurverhoging van minister Schut.

Bij de eerstvolgende communistische motie (van Wolff over de Maagdenhuis-processen) pakt de pacifist Wiebenga het anders aan dan zijn partij in december 1960. Hij zegt dat hij vóór de motie Wolff is en spreekt de, op het gebied der elkaar in de haren vliegende politieke partijen, verlossende woorden: 'We blijven uitgaan van het standpunt dat een motie moet worden beoordeeld op de juistheid van haar inhoud en niets anders.' Zo wordt ook nog eens rekening gehouden met de kiezers, die graag hebben dat de partijen waarop zij stemmen programmatisch betrouwbaar zijn.

Het einde van de koude oorlog komt in zicht na de Cuba-crisis. In het parlement klaart de lucht ook wat op. Na 1962 hebben de oudgedienden Romme en Oud afscheid genomen en is Burger door Het Parool weggeschreven als fractievoorzitter van de PvdA. Overigens is Paul de Groot heel vaak afwezig en gaat ook hij, in 1966, weg uit de Kamer. Zou het schelen, nieuwe generaties? De vele rechtse kabinetten zijn in ieder geval bevorderlijk voor de samenwerking tussen communisten en sociaal-democraten. Aan de basis, maar ook in het parlement. Want die kabinetten zijn echt zo

DRS. J. M. DEN UYL (Tweede Kamerlid van 1956 tot 1962, van 1966 tot 1972 en van 1978 tot 1981):

'Het grootste deel van de 25 jaar die Marcus Bakker in de Kamer heeft gezeten, zat ik — van mij uit gezien — links van hem in de bankjes.

Er waren moeilijke, soms pijnlijke momenten. Wat blijft is hoe scherpzinnig en geestig hij kan uitpakken. Een voortreffelijk parlementariër vindt eigenlijk iedereen. Wat mij steeds meer is gaan fascineren, is zijn opkomen voor de rechten van het parlement: de manier waarop hij de volksvertegenwoordiging ernstig neemt. Nogal eens sarcastisch, cynisch soms, maar vooral trouw aan z'n communistische overtuiging en z'n werk. Dat bezorgt hem het respect en ook wel de sympathie van de sociaal-democraat

Joop den Uyl

vreselijk *rechts* en trekken zich (daarom) zo weinig aan van de volksvertegenwoordiging, dat parlementariërs die niet bij elkaar in één forum willen zitten, echt een gezamenlijke vijand krijgen, en zo iets schept toch een band. Of ze nu willen of niet. Hoe het ook zij, de nasleep van het fascisme is duidelijk boycotdoorbrekend. Aan Bakkers interpellatie van Minister van Justitie Samkalden in het kabinet-Cals over de vrijlating van Lages wordt door ieder van harte meegedaan. Er gebeurt op dit gebied ook nog iets tijdens de Algemene Beschouwingen die tot de nacht van Schmelzer leiden. (De Nacht van Schmelzer!) Marcus Bakker, dik na twaalfen: 'Mijnheer de Voorzitter. Het zij mij vergund in wat op het ogenblik vooral een gezellig familiesamenzijn van KVP, AR en PvdA begint te worden, namens mijn fractie een enkel

bescheiden woord te spreken.' Koekoek, die vaak een werkelijk heel onsmakelijke preoccupatie met het fascisme ten toon spreidt midden in 's lands vergaderzaal, is dan de aanstichter van een afgrijselijke ruzie. Hij beschuldigt een liberaal Kamerlid van collaboratie in de oorlog, als Bakker een afkeurende opmerking maakt over een gecollaboreerd hebbend en daarom net in het nieuws zijnd Eerste Kamerlid van de Boerenpartij. Gezamenlijk dienen de uit hun vel springende volksvertegenwoordigers onder leiding van VVD-fractievoorzitter Toxopeus een motie tegen Koekoek in. Bakker hoort bij de indianers. Vijf jaar daarvoor was het ondenkbaar geweest dat een communist toegelaten zou worden tot zo'n eruptie van nationale eenheid van de club die de democratie van het 'Vrije Westen' verdedigt.

Subcommissies

Belangrijk is voorts de breuk tussen de CPN en de CPSU in 1963. De burgerlijke partijen kunnen de CPN niet meer bestempelen als louter en alleen een goed getraind onderdeel van de Sowjet-Russische vijfde colonne. Toch is het lang wennen en blijft de schoen van Chroesjtjow nog wel even spoken in de vergaderzaal. En bovendien, er is altijd wel wat slechts te melden over een partij die een heel ander maatschappijsysteem voorstaat. Zoals bijvoorbeeld de Anti-Revolutionair Roolvink, de latere loondictaat-man, dat 3 oktober 1966 doet. Dan besluit de Kamer op aandringen van Bakker en met de zorgzame hulp van voorzitter Van Thiel om voortaan geen rekening meer te houden met de uitspraken uit 1948 over de uitsluiting van communisten van vijf vaste Kamercommissies. Het is geen gulle doorbraak. Men geeft toe dat de CPN losser van Moskou is gaan staan en bezig is met in te groeien in de Nederlandse verhoudingen. Maar Roolvink betoogt dat de communisten misschien

niets meer aan Moskou doorvertellen, maar wel aan hun partijbestuur. Met 80 stemmen tegen 40 (de gehele VVD en ARP, 3 KVP-ers en 15 PvdA-ers, waaronder Vredeling) worden de communisten tot volwaardige Kamerleden bevorderd, terwijl men ook nog de suggestie doet dat er altijd nog subcommissies te vormen zijn als de nood aan de man komt...

Tenslotte is er ook nog het welbegrepen eigenbelang dat wonderen doet. Hier ligt een van de sleutels van het af en toe samengaan van CPN en VVD. Haya van Soomeren bijvoorbeeld, is een van de eersten die de gesmede eenheid in het parlement tegen de communisten doorbreekt.

Het gebeurt in 1961, onder het kabinet-De Quay. Onderwijsminister Cals denkt er niet aan om de CPN zendtijd te geven, ook niet in ruil voor de wetgevende arbeid in commissie en Kamer van de communist Bakker ten behoeve van zijn Mammoetwet. En het helpt niet als Bakker betoogt: 'Het socialisme is voor ons ondenkbaar zonder handhaving en uitbreiding van de grondwettelijke grondrechten. Zonder vrijheid, geestelijke vrijheid en volle mogelijkheid tot ontplooiing van het individu, kunnen wij ons geen Nederlands socialisme voorstellen.' De roeping van de overheid, aldus Cals, verbiedt het om de CPN zendtijd te geven.

Bakker geeft een inzage in het radioprogramma van een willekeurige dag uit de radiogids, waarvan de clou is dat alle partijen in dit verzuilde land barsten van de zendtijd. Iedereen is laaiend. Een KVP-er roept: 'Het lijkt wel hersenspoeling (daar is de schoen van Chroesjtjow weer). Bakker roept uiteraard terug: 'Het is ook hersenspoeling.'

Alleen Haya van Someren-Downer, de gewezen Telegraaf-journaliste die daarover door Bakker nogal eens wordt onderhouden, is niet boos. Ze geeft hem een schouderklopje over zijn diepe inzicht in het bestel en zegt voorts: Mijnheer de voorzitter, het gebeurt maar zelden dat een spreker

van de CPN dingen zegt, waar ik mij grotendeels bij kan aansluiten. Ik moet voorop stellen, dat ik het iets genuanceerder zou willen zeggen dan de heer Bakker het hier heeft gedaan. Hij heeft de indruk gevestigd alsof alle partijen hier, behalve de CPN, hun zegje kunnen zeggen.' Het blijkt, dat zij van de VVD vinden dat ze veel te weinig in de ether zijn!

Rechtsorde van Philips en Unilever

Maar er is nog iets. Bij Bakkers interpellatie over dezelfde kwestie op 22 januari 1963, is Vondeling vierkant tegen. 'Er is geen fair-play mogelijk, met een speler die de spelregels niet kent.'

Van Someren-Downer graaft dieper en komt er dus in tegenstelling tot Vondeling niet zo gemakkelijk uit. Ze is al met al vóór. 'Wij moeten — en dit is nu het paradoxale — eigenlijk *krachtens onze eigen beginselen* hun een *vrijheid* geven, die zij ons krachtens hun beginsel — dat is mijn stellige overtuiging — niet zouden geven.'

Op 17 december 1968 laat Marcus Bakker in een onderwijsdebat weer eens de teugels van zijn gezonde portie anti-clericalisme vieren. Het gaat over de sinds de schoolstrijd nog steeds aanwezige kwestie van het openbare tegenover het bijzondere onderwijs. Hij krijgt woorden met de D'66-er Dijkstra die de confessionele listen op dit gebied niet begrijpt en wordt daarbij van harte gesteund door Vonhoff. Zo'n samengaan blijft ad hoc. Tenslotte is de CPN opgericht om het kapitalisme te bestrijden en dus vervolgt Bakker zijn betoog met: 'Het spijt mij dat ik na de korte ontmoeting van zoëven de heer Vonhoff weer moet verlaten.' Om daarna onmiddellijk over te gaan op 'de rechtsorde van Philips en Unilever' die de jeugd op béide soorten scholen geïndoctrineerd krijgen.

Na het kabinet-Cals, als de PvdA door Bakker meer dan één keer wordt opgeroepen om het slechte pad dat door Schmelzer en consorten is aangelegd te verlaten, zijn

M. W. SCHAKEL (Tweede Kamerlid van 1964 tot 1981):

'Als Marcus Bakker in de bankjes van PvdA of CDA zou zitten — de rillingen zullen hem over de rug lopen! — dan was hij al jaren voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal geweest. Dat is mijn vaste overtuiging. En hij zou een goeie geweest zijn.

Ik baseer deze overtuiging op de ervaring die ik in een periode van 17 jaar aan en in het Binnenhof opdeed. Als ik de prijs voor de meest bedreven parlementariër gedurende dat tijdsbestek zou mogen toekennen, dan was ze voor Marcus.

Ik ben als de dood voor het communisme en ik bestrijd het waar ik kan, maar de communist Bakker mag ik. Hij laat in en ook naast de plenaire vergaderzaal nooit enige twijfel opkomen omtrent zijn standplaats in de Nederlandse politiek, maar in het collegiale contact heb ik hem als een gaaf mens leren kennen en waarderen.

Geen robot, maar een warm voelend mens. Dat heb ik bij de plotselinge dood van mijn politieke vriend Tjebbe Walburg ervaren.

Ieder zittend in het eigen bankje, hadden wij oogcontact onder de hoge voorzitterstoel langs. Wij hebben daar in voorkomend geval intens van genoten.

Onder het kopje 'gevatte sprekers' werden onze namen nogal eens in één adem genoemd.

Ik ben aan het Binnenhof uitgepraat; ik wens Marcus Bakker daar nog een aantal goede jaren toe.'

Maarten W. Schakel

we inmiddels bij het kabinet-De Jong aangeland. Het is het kabinet van Pietje de Jong en Joseph Luns, raar op de foto bij bondgenoot Nixon in Amerika, van de loonwet van Roolvink, de BTW en de beginnende bedrijfssluitingen. Het kabinet van de ordeverstoringen, maar vooral van de confessionele, liberale en sociaal-democratische paniek daarover: van de ontzettend felle oppositie in het land door middel van (haven)staking en (maagdenhuis)bezetting.

Waneer het volk in opstand is, is Bakker verheugd. En kan hij zijn weerzin tegen dit kabinet met bakken tegelijk over het kathedergooien. Hij is immers niet de enige in het land die aan deze weerzin lijdt! 'Intimidatie lijkt het wachtwoord te zijn geworden. Men denke maar aan de ontwerp-loonwet, de ontwerp-anti-stakingsweg, de Maagdenhuisprocessen.' En wat betreft Vietnam: De Jong blijft in Nixon geloven, 'ook al vliegen hem de bommen om de oren'.

Beginselvastheid

Het kabinet-De Jong stelt de Staatscommissie Cals-Donner in, want men is ongerust over het grote aantal kleine partijen dat door de kiezers de Kamer in wordt gekozen en over de afstand tussen gekozenen en kiezers. Een van de bewijzen voor dat laatste zijn al die anti-democratische 'buitenparlementaire' ordeverstoringen. Men wil het Nederlandse kiesstelsel veranderen. D'66 heeft haar bestaansrecht zelfs gedefinieerd als het streven naar de 'ontplofing' van het huidige stelsel.

Marcus Bakker, die al vanaf 1959 heeft gewaarschuwd voor dit soort 'gaullistische' opzetten, legt zijn volle, beginselvaste gewicht in de schaal om de door D'66 geïnitieerde en een (bange?) PvdA overgenomen aantasting van wat er in dit maatschappelijk stelsel nog aan democratie bestaat, te keren. Hij wordt de felste en ook meest gevreesde tegenstander van de voorstellen om een formateur direct te

kiezen en tot een districtenstelsel over te gaan.

Die beginselvastheid blijkt een hoop waard. Hij betoogt dat het bestaande stelsel van evenredige vertegenwoordiging door de arbeidersbeweging is bevochten, dat het districtenstelsel het systeem van politieke partijen zelf om zeep brengt, en dat het allemaal zal leiden tot een sterke man. En ook, dat men niet zo bang moet zijn voor buitenparlementaire acties.

'Anti-democratisch is ook de invoering van een districtenstelsel. Al gaat nu iedereen op zijn kop staan, de zin van het parlementaire stelsel is gelegen in de relatie met de buitenparlementaire ontwikkelingen en bewegingen. Zo was het toen het hele parlementaire systeem ontstond en zo is het op het ogenblik nog.'

In 1971 strandt een initiatiefvoorstel van Van Thijn, Goudsmit en Aarden. Ook in de debatten over de afschaffing van de opkomstplicht en het instellen van lijstverbindingen in 1970 en '73 komen deze kwesties — vooral door toedoen van Bakker — ter tafel. Hij wordt bij het leven geïnterumpeerd en andersom. Vooral met D'66 heeft hij het moeilijk. Deze partij vindt hij maar een gevaarlijke snotneus (dit is een omschrijving van de latere kroniekschrijfster!) die Amerikaanse toestanden in huis wil brengen. En Amerika is nog steeds onze bondgenoot, die niet alleen staat voor bewapening, super-kapitalisme en anti-communisme, maar ook, samenhangend daarmee, voor een verre van democratisch politiek stelsel waarin de mensen worden geminacht.

Dictatuur van het proletariaat

Er is weliswaar een grote zucht naar verandering in de Kamer, maar er is geen eenheid. De KVP wil al langer een heel platvloerse kiesdrempel naar Westduits voorbeeld. De kleinere partijen en de VVD zijn sterk gekant tegen het districtenstelsel en de PvdA en D'66 zijn voor een koppeling

van de gekozen formateur en het districtenstelsel en anders hoeft het voor hen helemaal niet. Het gaat allemaal niet door. In 1975, onder het kabinet-Den Uyl, vindt nog de apotheose plaats. Bakker houdt dan een diepzinnig betoog, waarin hij de nadruk legt op het gevaar van de sterke man. Het komt niet bij de Kamer op om over de sterke man Breznjew te beginnen, omdat ze duidelijk onder de indruk is. De situatie komt uit de stukken zo serieus naar voren, dat het lijkt alsof Bakker een soort geweten is dat de Kamerleden tot zwijgen willen brengen. Er ontstaat even een goed gesprek tussen hem en de PvdA-er Franssen.

De boycot mag dan doorbroken zijn en de namen van communisten en sociaal-democraten kunnen dan gewoon gezamenlijk onder moties te vinden zijn, dit gebeurt niet vaak. De vertegenwoordigers van de burgerlijke partijen zijn over het algemeen nog steeds niet echt nieuwsgierig naar wat die wereld van de communisten nu eigenlijk betekent. En zeker niet in het openbaar. Het gesprek gaat over wat hij nu precies bedoelt met samenwerking tussen socialisten en communisten, en dat het sinds 1956 nooit erg geboterd heeft tussen beide.

Jurgens van de PPR komt door de porceleinkast van deze ontmoeting lopen. Hij zegt over de samenwerking tussen PvdA en CPN: 'U stelt onoverkomelijke voorwaarden.'

Bakker: 'Noemt u eens iets op. Heeft de CPN ooit tegen de PvdA gezegd dat men de dictatuur van het proletariaat moet erkennen of zoiets?'

Jurgens: 'Nee, maar wel dat u niet mee wil doen om vóór de verkiezingen een gemeenschappelijke kandidaat voor minister-president aan te wijzen.' (!)

In (er komt nu een belangrijke mededeling) juli 1971 begint heel sluipend het *tijdperk Van Agt*, dat nu al zijn tweede lustrum gepasseerd is. Van Agt, gezien als progressieve professor uit Nijmegen, wordt dan

minister van justitie in het volgende rechtse kabinet. Piet Grijs begint die maand een van zijn columns als volgt. 'Ik vloek niet veel. Maar ik vind toch dat we Biesheuvel met een daverend godverdomme mogen begroeten. Die ontstellende slijmjurk mag dan lekker de verkiezingen verloren hebben...'

In de Staten-Generaal is men gehouden aan ordentelijke taal en Marcus Bakker bestrijdt zonder vloeken als fractievoorzitter van een zsmansfractie dit nieuwe kabinet van nullijn tot profijtbeginsel.

Als het kabinet valt neemt het nog 'n half jaar de zaken waar tot de verkiezingen. Het kaart nog belangrijke kwesties aan en wil zelfs na de verkiezingen, als het moet wachten met aftreden tot de formatie rond is, nog het eigen risico in het ziekenfonds behandelen. Bakker verklaart dat het kabinet de indruk wekt dat het niet vier jaar, maar zijn hele leven blijft zitten.

'De hele opzet is blijkbaar om bij het Nederlandse volk de indruk te laten overkomen dat de verkiezing van de volgende maand slechts een incident, een soort stroomstoornis is. Verkiezingen lijken, als men zo de heren Biesheuvel en Nelissen hoort, hoogstens vermeldenswaard, omdat deze een lastige onderbreking zijn bij de zegeningen die het kabinet-Biesheuvel over ons volk uit wil storten.'

Tandem Wiegel-Andriessen

Het kabinet-Den Uyl is een welkome afwisseling in de rij van al die kabinetten die 'de pure uitdrukking waren van het kapitalistische streven'. Bakker klaagt de eerstkomende jaren niet over het door het kabinet passeren en manipuleren van het parlement. Het is inderdaad opvallend dat de kabinetten Den Uyl en ook Cals een betere relatie met het parlement scheppen.

Voor het overige valt het af en toe pijnlijk tegen. En bij de machtigingswet, lijkend als meer dan anderhalve druppel water op de voorstellen op dit gebied van de rechtse

kabinetten, signaleert Bakker toch weer iets ondeugdelijks op het gebied van de functie van de volksvertegenwoordiging. 'De regering vraagt nu een machtiging om de lonen te dicteren, nadat van tevoren het parlement is ingelicht over de genomen maatregelen. Dit is iets totaal nieuws. Dit is geen uitholling, maar een opvulling van het parlement met een verantwoordelijkheid die het niet kan dragen en waarmaken. Er wordt een stuk medeverantwoordelijkheid geschapen die niet aan het parlement hoort en die geen feitelijke, maar hoogstens een propagandistische inhoud zou kunnen krijgen.'

De 'tandem Wiegel-Andriessen' staat voortdurend achter de coulissen van het progressieve schouwtoneel en Bakker zit op een plaats waar hij ze ziet staan. De KVP-fractievoorzitter en 'gedoger' Andriessen heeft volgens hem te veel vat op het kabinet. Bakker houdt een interpellatie naar aanleiding van de vervanging van staatssecretaris Mommersteeg van defensie door de top-officier Van Lent, met het doel om dit ook eens van anderen in de Kamer te horen. Hij is, in het kort, van mening dat de PvdA haar oren laat hangen naar de KVP in plaats van te vertrouwen op de politieke krachten onder de bevolking. Daarom kan ze ook geen grote stappen voorwaarts doen 'voor linkse mensen'. Jarenlang heeft hij kunnen bestuderen hoe de KVP (achtereenvolgens onder leiding van Romme, Schmelzer, Andriessen en langzamerhand Van Agt) de Nederlandse politiek in het algemeen en de sociaal-democratische in het bijzonder in de tang houdt. Hij zegt het bij de Algemene Beschouwingen op 11 oktober 1973 eens op de volgende manier.

'De rede van Andriessen droop van het venijn. Het was — ik wil het eerlijk zeggen — een uitermate knap betoog. Het gif zat niet op een klontje, zodat men het duidelijk kon zien; elk van de vijftig minuten had een even grote dosering. De heer Andriessen stippelde precies de regeringspolitiek

uit die van hem, van de KVP, mocht. De charme van de rede van de heer Peynenburg was van hetzelfde niveau. Allebei hadden zij de schoonheid van een boa constrictor. Wat zien wij dan, nadat wij dit hebben aangehoord? De heer Den Uyl dankte beide voor hun steun. Welke gehangene is ooit vriendelijker geweest tegen de strop die dezelfde functie uitoefende?'

Spreiding van macht

Onder het kabinet-Den Uyl vindt het sluitstuk plaats van de strijd van de CPN-fractie tegen de anti-stakingswet. Zo noemen de communisten dat ontwerp van wet, omdat ze van mening zijn dat het niet zozeer de staking 'regelt' als wel grotendeels verbiedt.

Rechters baseren zich al jaren op dit ontwerp van wet, genummerd met 10.111, om arbeiders weer aan het werk te bevelen en vakbonden bang te maken. Een stuk papier dat vanwege de kritiek erop steeds maar geen wet wordt maar ook niet wordt ingetrokken. De communisten willen een eind maken aan deze voor een béétje wetgever natuurlijk onaanvaardbare, en voor de heersende klasse voordelige toestand. Ook het kabinet-Den Uyl toont geen initiatief om dit nu eens uit de wereld te helpen.

Bakker noemt de machtigingswet en de anti-stakingswet in één adem vakbondsvijandig en giet zijn kritiek in de termen van de dag. 'Wie zegt macht te willen spreiden, moet in de eerste plaats ervoor zorgen dat arbeiders en gesalarieerden hún macht kunnen vormen, zo nodig door staking.' Hij houdt voor de tweede keer een interpellatie over deze kwestie naar aanleiding van het verbod van de rechter om te staken in de zuivel en in de vleesverwerkende fabrieken. (4 en 8 februari 1977.) De eerste gelukkige was indertijd minister Boersma in 1972, de tweede is Dries van Agt. Bakker heeft de minister van justitie dan reeds

beticht van een 'gevaarlijke minachting voor de democratie'.

'Jarenlang heeft de heer Van Agt nodig om met de Memorie van Antwoord over de anti-stakingswet om te dollen. In de ene regering na de andere waarin hij zitting heeft, ontwijkt hij een antwoord op een aantal pertinente vragen die hem zijn voorgelegd, hoewel de zaken zich buiten zijn ministerie steeds verder hebben ontwikkeld.'

Nu ontwijkt Van Agt die vragen niet namens de PvdA, die gelukkig toch wel even anders staat tegenover zaken als arbeidsvreugde en arbeidsonrust, dan (in ieder geval) de vleugel van de KVP die Van Agt verpersoonlijkt. Roethof deelt dan ook namens de PvdA en de PPR mee de zorgen van collega Bakker te delen. Van Agt geeft steeds meer toe en belooft tenslotte het wetsontwerp in te trekken nadat het Europees Sociaal Handvest is ondertekend. Stuk nummer 10.111 is inmiddels ingetrokken en het is een van de zaken die de communisten in het parlement voor elkaar hebben gekregen voor linkse mensen.

Grondwet

Nu het woordt 'arbeidsvreugde' toch gevallen is, Bakker doet met zoveel élan mee aan de arbeid van de grondwetgever, dat het niet goed voorstelbaar is dat hij en zijn trawanten als het even kan deze vernieuwde Grondwet gaan vervangen door een waarin staat dat de mensen niet vrij zijn. Of zich met list en bedrog er gewoon niet aan houden na de revolutie. Het is een interessante gedachte, voor niet-communisten en communisten, dat de Grondwet waarmee we nu komen te leven mede door de Communistische Partij van Nederland is vorm gegeven.

Vanwaar eigenlijk dat enthousiasme van Marcus Bakker? Communisten hebben toch een andere relatie tot de staatsinrichting van een kapitalistisch land dan de burgerlijke partijen? Inderdaad, maar niet

zo anders en vooral vijandig als die partijen in 1981 nog steeds denken. Bakker zet zich in voor onze, gerust wel oubollig te noemen Nederlandse Grondwet omdat hij vindt dat ze een behoorlijke basis verschaft om een democratie van een nog hoger gehalte op te bouwen.

'De strijd voor maatschappijverandering', zo verklaart hij zijn liefde voor het eerbiedwaardige werkstuk op 9 december 1976, 'is zelfs door de meest rechtse rakkers niet ongrondwettig te verklaren.'

Het kabinet-Den Uyl valt: het meest rechtse deel van de KVP kon het weer eens niet hebben. Het zal weinigen verwonderen dat Marcus Bakker, als progressief Nederland haar wonden likt en de trucs van Van Agt aanklaagt, enigszins roet in het eten gooit. De KVP is natuurlijk wel de grote boosdoener, maar 'het is een vals verhaal als men nu probeert de mensen wijs te maken dat men net wilde beginnen de maatschappij te hervormen toen Van Agt voor de NCRV-televisie verscheen'. Volgens hem heeft Van Agt in de loop der jaren steeds meer zijn zin gekregen, en zijn de verhoudingen nu aangescherpt. Op het gebied der grondpolitiek niet alleen, maar op veel breder terrein.

'Het feit dat de minister-president de vakbeweging niet in de hand heeft, zoals dat altijd verondersteld werd te zijn, zodat dus de gebruikswaarde van de minister-president vermindert is. Dat heeft de zaak aangescherpt.'

De CPN komt na de verkiezingen met twee zetels in de Kamer terug. De klap komt in communistische kringen hard aan. Bakker blijft met Joop Wolff over om het eerste kabinet-Van Agt ('een rechts program, nauwelijks verhold') in het parlement te ontmoet te treden. Het enige (maar dan ook echt het enige) voordeel van Wiegel naast Van Agt is, dat het kabinet verklaart de kiesrechtverandering niet meer boven water te zullen halen.

De christendemocraat Kruisinga treedt af als Minister van Defensie vanwege zijn

aversie tegen de neutronenbom. Dat de communistische fractie dit nog mag meemaken!

Het kabinet-Van Agt is weer duidelijk minder beleefd in het reageren op vragen en opmerkingen van de CPN-fractie dan het vorige kabinet, maar Bakker blijft gewoon hardnekkig 'volluk' roepen. 'Mijnheer de Voorzitter!' (9 oktober 1979.) 'De Troonrede moge dan te verheven zijn voor zulke vulgaire begrippen als stakingen, dweilploegen of zelfs arbeiders, ze zijn levensgroot aanwezig in het gebeuren van vandaag, ook hier.'

Oliebol

De superwinsten van de Shell worden ongemoeid gelaten, de crisis wordt steeds crisisachtiger, maar gelukkig 'mist de regering de meerderheid voor een belangrijk stukje buitenlandse politiek, namelijk de kernbewapening.' Helaas 'profiteert ze aan de andere kant wel weer over de grenzen van de regeringspartijen heen van een deel van de sociaal-economische opvattingen van de PvdA, de matigings- en rendementsoverwegingen'.

Wat betreft het eerste: in 1956 zou bij een kwestie als de vervanging van de kernketten iedereen vóór zijn, behalve de CPN, in 1981 is iedereen tegen, behalve de VVD. Dat geeft de burger toch weer moed.

Het tweede kabinet-Van Agt — het 'volluk' van Bakker begon even te denken dat het bij de moeilijke formatie om niets anders ging dan om het helpen van twee loei-ambitieuze werkloze heren aan een nette baan die ze elkaar niet gunden — is aangetreden. Er in zitten onder meer J. M. den Uyl, staatsman, en J. Terlouw, leider van het groter gegroeide D'66.

Op het moment dat dit stuk wordt geschreven wil de toch al late regeringsverklaring niet vlotten, en is bekend geworden dat D'66 het prima sociaal-democratische voorstel om van de oliemaatschappijen een deel van de aardgaswinst te vragen voor de

werkloosheidsbestrijding, een slecht idee vindt. Joop den Uyl, zet je schrap en succes. Marcus Bakker, van hetzelfde.

Moet bij wijze van afsluiting nog iets samenvattends over de jubilaris worden gezegd? Iets in de trant van dat Marcus Bakker nu reeds vijfentwintig jaar niet alleen de CPN maar ook de rest van progressief Nederland in het parlement van dienst is, ook al weten sommigen dit nog niet? Het is meer iets voor als hij nog eens afscheid neemt, en bovendien staat het te gelijkhebberig voor een vernieuwde CPN. Dan maar gewoon dat hij een bloemrijk man is, zoals men wel eens hoort in deftige families in Den Haag en Wassenaar? Minister van Defensie Vredeling had in 1974 een van zijn kant nogal puberachtig vraaggesprek met Bibeb, waarover in de Tweede Kamer nodig beraadslaagd moest worden. Marcus Bakker, die het debat slechts interessant vond in zoverre hij de ook bij Bibeb weer losgelaten ideeën van Vredeling over een Europese kernmacht ter tafel kon krijgen, sprak toen de historische woorden: 'Zijn eigen partij noemt hem bloemrijk, wat ook geldt voor een oliebol.' We houden dus maar op.

Marianne Braun
11 oktober 1981

Kantttekeningen naar aanleiding van twee oktober-gebeurtenissen

INHAKEN VOOR EEN NIEUWE AANPAK

Oktober begon en zal, naar het zich nu laat aanzien, geëindigd zijn met hoogtepunten op het gebied van de sociaal-economische strijd.

Op de derde demonstreerden vele duizenden naar de Dam in Amsterdam. Zij voerden de eis mee van een nieuwe aanpak van de crisis, uitgaande niet van afbraak maar van verdediging van werk, sociale zekerheid en levenspeil.

Op de één en dertigste zal het derde werkcongres van de 'Dialogoog van Driebergen' hebben plaatsgevonden, met inleidingen van de voorzitters van de PvdA, CPN en PPR, alsmede van een vertegenwoordiger van de PSP.

Er is alle reden om er enkele kanttekeningen bij te maken.

Beide gebeurtenissen markeren immers een ontwikkeling van veel meer dan alleen incidenteel belang.

Aan de wieg staat actie

Die conclusie dringt zich al direct op als we ons realiseren wat de huidige situatie is. Die kenmerkt zich door pogingen van rechts om het nieuwe kabinet te bewegen tot voortzetting — en liefst nog verscherpt — van de afbraakpolitiek van het oude kabinet.

Wat haar daarbij voor ogen staat is duidelijk. De miljoenennota voor '82, die het vorige kabinet nog net op het scheiden van de markt produceerde, laat daar weinig twijfel over bestaan.

Die nota bepleit een brandschatting van de bevolking zonder weerga.

Dat gebeurt in weerwil van het bankroet van dat beleid.

De politiek van matiging en bezuinigingen heeft noch werkloosheid, noch enig ander probleem op sociaal-economisch gebied ook maar een schildpad-stap dichterbij een oplossing gebracht. Zij leidde er integendeel toe, dat het met hazensprongen bergafwaarts ging.

De gevolgen voor de bevolking en voor de economie van ons land zullen niet te overzien zijn, wanneer die rechtse opzet niet de voet wordt dwarsgezet.

Méer dan een 'schot voor de boeg'

De betekenis van de manifestatie van 3 oktober en van het initiatief voor het congres van de 31ste is, dat beide illustreren hoe brede progressieve groepen in ons land dat gevaar herkennen en bereid zijn tegenover de druk van rechts de druk van progressieve mensen te plaatsen.

Maar er is meer.

Naar inhoud en draagvlak weerspiegelen beide initiatieven ook dat de progressieve samenwerking al tot een hoogte is gegroeid waarop vérder gegaan kan worden dan alleen een gezamenlijk protest bij wijze van 'schot voor de boeg'.

Naar inhoud: op de derde en in voorbereiding van de eenendertigste oktober is naar voren gekomen hoe onder progressieve groepen overeenstemming groeit over de noodzaak van een breuk met de politiek van afbraak en bezuinigingen. En — wat zo mogelijk nog belangrijker is — ook over de hoofdrichting waarin een alternatief voor dat beleid moet worden gezocht.

Daarbij komen als hoofdelementen naar voeren: verdediging van koopkracht, sociale zekerheid en levenspeil; het aanpakken van de werkloosheid door het aanboren van financiële bronnen die tot dusver

buiten schot bleven — en democratisering van het economische gebeuren.

Naar draagvlak: want niet eerder in zulk een omvang hebben actievoerders uit bedrijven en sectoren, bestuurders van vakbonden en progressieve partijen, en wetenschappers op deze wijze wat je noemt 'ingehaakt' voor een ander beleid, als op de derde oktober op de Dam gebeurde. En reeds op het moment dat dit geschreven wordt blijkt met betrekking tot de 31ste oktober, hoe dit ook op het niveau van de discussie tussen 'officiële' partijen-vertegenwoordigers zijn invloed doet gelden.

Streep door rechtse rekening

Nog een ander aspect verdient aandacht. Dit alles manifesteert zich onder een kabinet, waarvan vertegenwoordigers van progressieve partijen deeluitmaken. Dat is niet iets voor de hand liggends. Tot dusver was het beeld over het algemeen dat deelneming van progressieve partijen aan een regeringscoalitie, deelneming vanuit die zelfde partijen aan buitenparlementaire acties en bewegingen afremde.

Heel duidelijk weerspiegelde zich dat de afgelopen jaren in het optreden van PvdA-verbante vakbondsbestuurders. Die namen tegenover zulke coalities vaak een afwachtende houding aan, als zij zich al niet, min of meer openlijk actie-vijandig opstelden. Dat vond overigens zijn tegenhanger in even schadelijke opvattingen binnen niet tot de coalitie behorende progressieve groepen en partijen, als zou zo'n kabinet in vergelijking met rechtse regeringen slechts 'lood om oud ijzer' zijn en als zou het een hoofdtaak van progressieve mensen zijn, dit zo snel mogelijk aan het daglicht te brengen.

Deze benaderingen leidden er in het verleden vaak toe, dat pleidooien voor progressieve samenwerking nauwelijks boven het

niveau van gelegenheidspraat ter wille van de verkiezingen uitkwamen.

Dat gevaar dreigde bij de jongste verkiezingen en de daarop volgende kabinetsformatie opnieuw.

Het lijkt geen twijfel dat rechts — geplaatst tegenover een verkiezingsuitslag, die een veroordeling inhield van het Van Agt/Wiegel-beleid daarop zijn kaarten zette. Er werd openlijk de verwachting uitgesproken dat opnemings van PvdA en D'66 in de regering er wel toe zou leiden dat de progressieve 'achterban', met name de vakbeweging bv., tot toegevoerdheid en passiviteit bereid zou blijken en de wapens zou strekken.

Nieuw beeld

Die vlieger gaat niet op.

Vanuit het progressieve 'kamp' kwamen signalen om dat, wat in gezamenlijke actie en dialoog was bereikt niet teloor te laten gaan.

Het partijbestuur van de CPN maakte zich hiervan tot tolk in zijn open brief aan de andere progressieve partijen naar aanleiding van de verkiezingsuitslag.

Daarin wordt geconstateerd dat terwijl de formatiebesprekingen zijn begonnen, *'hoe dan ook verder gewerkt moet worden aan een progressieve samenwerking, met behoud en respect voor de eigen identiteit van partijen en personen, maar met de wil om gezamenlijk op te komen voor doelstellingen, die we in ieder geval gemeenschappelijk hebben.'*

Het moet gezegd dat uit progressieve kring ook geluiden kwamen die rechts sterkten in de verwachting dat het ook ditmaal wel net zo zou gaan als altijd.

Uitspraken van vakbondsbestuurders als Groenevelt van de Industriebond FNV b.v. Hij liet al bijna een jaar voor de verkiezingen in zijn nota 'Doormodderen of durven? weten dat 'de' vakbeweging wel bereid zou zijn tot verder inleveren en bezuinigin-

gen. Mits het kabinet een andere signatuur zou krijgen.

En ook de dit voorjaar verschenen FNV-nota 'Aan de slag' — hoewel op verschillende punten duidelijk minder serviel dan 'Doormodderen' — gaf voet aan de verwachting dat er wel te praten zou zijn.

In elk geval bleef van die kant enig initiatief uit om de rechtse plannenmakers via het formuleren van concrete eisen, laat staan via actie, onder druk te zetten.

Maar — zoals gezegd — de vlieger is niet opgegaan. Met 3, en de voorbereidingen van 31 oktober ontstond een nieuw beeld. Beide gebeurtenissen bevestigen dat het idee van de progressieve samenwerking niet als gevolg van de verkiezingen naar de ijskast is verdwenen.

Deze conclusie beperkt zich trouwens niet alleen tot de ontwikkelingen op het gebied van de sociaal-economische strijd. Hetzelfde tekent zich af op dat van de strijd voor het behoud van de vrede, tegen de kernbewapening en kernenergie.

Dat alles onderstreept hoe het idee van de progressieve samenwerking en coalitievorming tegenover rechts voor brede groepen in en buiten alle progressieve partijen een reële en actuele oriëntatie is geworden bij denken en handelen.

Van anti-Bestekbeweging naar 3 oktober

In die gemeenschappelijke overtuiging openbaart zich intussen een van de belangrijkste politieke resultaten van wat zich de afgelopen jaren al op het terrein van de sociaal-economische strijd in ons land voltrok.

Een beslissend moment daarin was het besluit van mensen uit actiecomités, vakbeweging, wetenschap en progressieve politieke partijen en groepen — nu bijna drie jaar geleden — om zich tot de bevolking te wenden met de oproep 'Bestek '81 moet van de baan'.

In het initiatief daartoe hadden de commu-

nisten een actief aandeel. Zij handelden daarmee in de geest van de besluiten van het 26ste congres, dat opriep tot coalitievorming — gegrondvest op eenheid van actie — om de crisispolitiek een halt toe te roepen.

Maar ook elders stonden mensen gereed om zich voor het idee van progressieve samenwerking in te zetten. In de vakbeweging, in de groep Nieuwe Linkse Politiek in de PvdA — inmiddels uitgegroeid tot WESP — in belangenorganisaties en actiegroepen, in de vrouwenbevrijdingsstrijd, in PSP en PPR en in wetenschappelijke kring. De reacties op het anti-Bestek-initiatief — met als eerste hoogtepunt de manifestatie op 23 juni '79 op de Dam — bevestigden hoe overal wegbereiders voor progressieve samenwerking actief waren.

Van dat initiatief naar de derde en één en dertigste oktober '81 loopt een opgaande lijn.

Een lijn van acties in allerlei bedrijven en sectoren voor de daar levende eisen; een lijn van onderlinge solidariteit zonder welke hoogtepunten in de strijd als de havenstaking van '79, de acties bij Mobil, NSM en Ford, bij Schelde en HTM niet tot resultaten geleid zouden hebben, een lijn ook van meningsvorming en dialoog over de vraag wat er tegenover Bestek '81 als alternatief geformuleerd zou moeten worden.

De sociale forums van de anti-Bestekbeweging speelden hierin een belangrijke rol tot de Werkcongressen van Driebergen — met groter diepgang en kwaliteit — die taak zouden overnemen.

Startpunt voor verdere opgang

Het is natuurlijk waar. Dit alles bleek nog niet voldoende om Bestek '81 inderdaad van de baan te krijgen.

Het is rechts gelukt de bevolking — met voorop de werkers en uitkeringsgerechtigden — zware schade toe te brengen. Maar wel is — dank zij de anti-Bestekbe-

weging — de opzet van Van Agt cs vrijdeld om 'Bestek '81 als 'heilsplan' door de bevolking geaccepteerd en geslikt te krijgen. Die leugen is doorgeprikt.

Voorkomen is daardoor dat de bevolking in weerloosheid en passiviteit verzonk. De anti-Bestekbeweging spoorde aan tot actief handelen, tot eensgezinde actie 'ieder voor eigen eisen en op eigen wijze' maar in onderlinge solidariteit, en gaf zo de stoot tot een groeiend inzicht in wat er wérkelijk gaande was en tot bewustwording van eigen kracht.

Dat alles heeft er aan meegewerkt dat in jaren niet zo'n breed maatschappelijk verzet tot ontwikkeling is gekomen tegen het sociaal-economisch beleid van een regering als tijdens het bewind van Van Agt/Wiegel.

Het is dit verzet dat ten grondslag ligt aan de groei die de progressieve samenwerking te zien geeft in zulke gebeurtenissen als de manifestatie van de derde oktober.

Wat ligt meer voor de hand dan de conclusie dat de derde oktober — zelf dus vrucht van zich ontwikkelde samenwerking in actie en dialoog — alles in zich heeft om op haar beurt weer *startpunt* te worden voor verdere opgang naar een progressieve coalitie, sterk genoeg om daadwerkelijk een richtingsverandering op sociaal-economisch gebied in gang te zetten?

Waarvan hangt het af?

Bij het uitspreken van die veronderstelling kan het natuurlijk niet blijven. Net zomin als de derde oktober 'vanzelf' tot stand kwam, zal zij 'vanzelf' startpunt worden voor een verdere groei.

Waar zal het in de eerste plaats van afhangen of die derde oktober deze functie ook krijgt?

Stellig zal van invloed zijn in hoeverre de initiatiefnemers en de velen die het initiatief steunden, hun samenwerking weten te handhaven en nog te versterken.

Ongetwijfeld zullen zij zich daarvoor inzetten.

Toch hangt het daarvan niet alleen, en zelfs niet in de eerste plaats af of er een verdere opgang in de samenwerking te constateren zal zijn.

Datzelfde geldt voor de zich ontwikkelende dialoog.

Die is van ongelooflijk belang voor wat er verder zal gebeuren.

En het is zeer inspirerend te ervaren, dat de discussies naar het zich laat aanzien al het stadium hebben bereikt waarop het mogelijk wordt over te gaan tot het formuleren van hoofdpunten voor een alternatief beleid.

Maar ook van het doorzetten hiervan hangt het niet in de eerste plaats af hoe het verder zal gaan.

Beslissend voor de vraag of de derde oktober werkelijk een startpunt zal worden voor nieuwe ontwikkelingen, is ongetwijfeld allereerst of dóórgaat wat aan de wieg staat van alles: **Het samengaan van progressieve mensen in de concrete actie voor hun gezamenlijk geformuleerde eisen.**

De ervaringen van de beweging tot nu toe onderstrepen dit. Die ontwikkelde zich op basis van daadwerkelijke actie.

Waar progressieve samenwerking tot stand kwam, groeide en invloed uitoefende, werd dat bewerkstelligd doordat er actief en eensgezind handelen aan ten grondslag lag.

De noodzaak van actie wordt trouwens onderstreept door de manifestatie op drie oktober. Daar werd van verschillende kanten verklaard dat de erfenis van het rechtse kabinet een tegenantwoord behoeft.

En snel.

Veel tijd wordt ons immers niet gelaten.

De aanwijzigingen stapelen zich op dat we aan de vooravond staan van felle confrontaties, willen we bereiken dat het beleid van het nieuwe kabinet zich niet zal voegen naar de eisen van het oude, of — voor het

geval dat onverhoopt toch gebeurt — op zoveel mogelijk bedrijven, in sectoren en regio, de rekening daarvoor zal worden gepresenteerd waar die hoort.

'Hiërarchie van strijdt terreinen'

Uiteraard wil dat niet zeggen dat actie nu ook op afroep te proclameren valt.

Het ontwikkelen van daadwerkelijke strijd hangt van veel meer af dan van het uitspreken van de wens daartoe.

Allerlei invloeden, vaak tegenstrijdige, werken daar op in.

Algemene recepten zijn niet te geven.

Daarvoor zijn de verschillen in problemen waarmee afzonderlijke groepen te kampen hebben, en ook in mogelijkheden om ze op te lossen, te groot.

Er is verder de grote diversiteit binnen de arbeidersklasse, samenhangend met haar snel wisselende samenstelling. Er zijn verschillen naar regio, naar organisatiegraad, naar klassebewustzijn.

Dat alles werkt in de hand, dat acties in de verschillende bedrijven, sectoren en regio vaak een zeer uiteenlopend beeld vertonen, en dat dan weer hier, dan weer daar het centrum van de beweging ligt.

Het is intussen een belangrijk aspect van de anti-Bestekbeweging dat zij er voor het eerst op zo'n schaal in is geslaagd, deze uiteenlopende bewegingen tot samenbundeling te brengen en de onderlinge solidariteit te bewerkstelligen zonder welke geen actie slagen kan.

De anti-Bestek beweging leverde daarmee in de praktijk van de strijd een waardevolle bijdrage aan het terugdringen van de redenering als zou er een 'hiërarchie van strijdt terreinen' bestaan; een redenering die ervan uitgaat dat de beweging b.v. in de industrie belangrijker is dan die in de 'zachte sector'.

Het initiatief voor de derde oktober trok deze lijn door.

Ook hierin weerspiegelt zich hoe groeiende

progressieve samenwerking gezamenlijk optreden en actie vooronderstelt. Samenwerking, waaraan actie ontbreekt, is tot machteloosheid gedoemd.

Van de mate waarin progressieve mensen erin slagen hun eisen kracht bij te zetten met concrete strijd hangt het af in hoeverre en in welk tempo hun samenwerking zal uitgroeien tot werkelijke progressieve macht.

Onmisbare rol actiecomités bevestigd

Bij alle diversiteit, die de acties en bewegingen te zien geven, wordt intussen een uiterst waardevolle ervaring van vele jaren strijd met grote nadruk bevestigd: *de onmisbare rol van actiecomités bij het ontwikkelen van eenheid van actie.*

Het is van het grootste belang die ervaring voor ogen te houden overal daar waar progressieve mensen zoeken naar wegen om hun eisen kracht bij te zetten.

Want daar — in het vormen van actiecomités — ligt de sleutel tot verdere ontplooiing van de strijd.

Allereerst voor het ontwikkelen van beweging op de bedrijven in sectoren en regio zelf.

Alle acties van de afgelopen tijd hebben het opnieuw onderstreept: Om met succes de strijd te kunnen voeren — en op heel wat bedrijven zijn succesvolle acties geleverd — dienen aan een aantal voorwaarden te worden voldaan:

Er behoort zo'n groot mogelijke eensgezindheid te bestaan over het doel van de actie, neergelegd in duidelijke eisen, geformuleerd op grondslag van een democratische oordeelsvorming waarvan niemand mag worden uitgesloten. Er moet zo'n groot mogelijke eensgezindheid bestaan over de vorm van actie.

Er dient gegarandeerd te zijn dat de mensen die in actie staan van dag tot dag greep op hun strijd houden.

Het actiecomité — samengesteld uit en

door de mensen die in actie staan — is de bij uitstek democratische vorm om die voorwaarden te realiseren.

Georganiseerden en ongeorganiseerden

Dat het actiecomité die functie toevalt, vloeit voort uit de omstandigheden waaronder in ons land de strijd moet worden ontwikkeld.

De vakbeweging, het eerst geroepen om de actie voor de belangen van de werkers tot ontwikkeling te brengen ziet zich geplaatst voor het feit dat zij, ook bij de meest democratische aanpak nog maar een deel van het personeel erbij betrokken heeft.

Wel verenigt de vakbeweging mensen vanuit verschillende politieke overtuigingen in gezamenlijk optreden, maar tegelijkertijd is in de meeste bedrijven en sectoren het merendeel van het personeelsbestand niet in de vakbeweging georganiseerd.

Hun inzet en actieve medewerking bij de actie is echter onmisbaar.

Alleen door vorming van een actiecomité van georganiseerden en ongeorganiseerden is het mogelijk dit te realiseren.

In vele bedrijven functioneren bovendien nog bonden van verschillende signatuur.

Bonden van hoger personeel b.v., naast FNV-bonden. Ook van het hoger personeel moet echter zo ruim mogelijke medewerking aan actie worden verkregen, of in elk geval een neutrale opstelling. Wie dat negeert, loopt het risico dat de ondernemer zijn kans schoon ziet om de ene groep personeelsleden tegen de andere op te zetten met alle gevolgen van dien, zoals de Shell-actie van '79 jammerlijk heeft bewezen.

Buiten de bedrijven dringt zich dezelfde problematiek nog nadrukkelijker op. Daar bestaan nog minder structuren dan op een bedrijf, die beantwoorden aan de voorwaarden voor eensgezinde, op democratische oordeelsvorming stoelende actie.

Alleen actiecomités of soortgelijke vormen

van democratische samenwerking in de strijd maken het mogelijk over alle verschillen heen tot gezamenlijk optreden voor gezamenlijke eisen te komen. Het initiatief voor de derde oktober illustreert dat nog eens overduidelijk. Als de initiatiefnemers niet de vorm van de gezamenlijke personenoproep hadden gekozen — 'alleen' samenwerkend voor de eis dat er een nieuwe aanpak moet komen op sociaal-economisch gebied, — dan was er geen derde oktober geweest. Dan was het onmogelijk geweest dat bestuurders van bonden en van progressieve partijen samen met actievoerders op één podium hadden gestaan. Er is wèl een derde oktober geweest. En dat bevestigt hoe in brede kring de onmisbare rol van actiecomités of soortgelijke vormen van samenwerking voor concrete doelen, wordt erkend!

Verworvenheid

Ook dit vertegenwoordigt intussen een belangrijke verworvenheid van wat de afgelopen tijd in gang werd gezet. Nog maar een luttel aantal jaren geleden was het 'normaal' dat de vorming van actiecomités, van personencomités, van initiatiefgroepen, verdedigd moest worden tegen soms venijnige aanvallen ook vanuit andere progressieve partijen. 'Communistische mantelorganisaties' werden ze genoemd. Zelfs bij de start van de anti-Bestekbeweging nog deed zich dit voor. Vanuit de FNV-top werd het initiatief voor de 23ste juni als 'bondsvijandig' aangemerkt. De PvdA-leiding verbood afdelingen eraan mee te werken. Vandaag zijn zulke geluiden verstomd. Nog maar weinigen vallen erover. En waarom ook. Actiecomités, personeninitiatieven, of hoe dergelijke samenwerkingsvormen ook genoemd mogen worden, zijn niet uit op

liquidatie van vakbeweging, progressieve partijen of belangenorganisaties. Waar ze wèl op uit zijn is kracht bij te zetten aan wat vaak al door zeer velen in de vakbeweging, partijen en belangenorganisaties, zelfs tot op bestuursniveau toe, als noodzakelijk wordt ervaren. Dat gebeurt juist onder erkenning van de eigen identiteit van partijen en organisaties.

Democratische strijdvormen als die van de actiecomités zijn een garantie dat die identiteit gerespecteerd blijft terwijl wordt samengewerkt op de punten waarover men het eens is.

De ontwikkelingen op sociaal-economisch gebied en met name wat zich in oktober voltrok, hebben het andermaal onderlijnd: In samenwerkingsvormen als die van het actiecomité hebben progressieve mensen een democratisch middel bij uitstek om onder de verhoudingen van grote pluriformiteit, die de progressieve beweging in Nederland kenmerkt, tot gezamenlijk optreden en meer dan dat: tot progressieve machtsvorming te komen.

Als op grondslag van deze ervaringen wordt doorgegaan zal de derde oktober straks inderdaad als een nieuw begin voor verdere opgang in de strijd voor een ander beleid kunnen worden gekenschetst.

Siep Geugjes

Het Midden-Oosten kennen wij eigenlijk alleen maar als 'brandhaard' en als 'kruitvat'. Een dubbel-explosief gebied; en omdat een groot deel van onze olie daarvandaan komt, hebben wij er direct (eigen)belang bij dat de kans op conflicten in dat gebied zoveel mogelijk beperkt wordt. Vandaar dan ook dat het Midden-Oosten de laatste tijd zoveel diplomaten bezig houdt.

Recht tegen Recht

Een van de belangrijkste partijen in het Midden-Oosten (die bepalend is voor de toekomst) wordt gevormd door de Palestijnen — het volk zonder land dat jarenlang in de Westerse diplomatie is genegeerd. Maar nu vinden de politieke vertegenwoordigers van de Palestijnen geleidelijk aan toch steeds meer erkenning in het Westen, althans zij worden niet meer zo volkomen genegeerd. Dat er nu steeds meer naar hen wordt geluisterd, is ongetwijfeld voornamelijk een gevolg van de invloed die de Arabische olie heeft op de wereldpolitiek.

Maar wil dat dan ook zeggen dat er dus eindelijk zicht komt op een oplossing voor het grondprobleem van het Midden-Oosten: de eis van de Palestijnen voor een eigen, politieke status?

Oppervlakkig bekeken is het probleem simpel: 'de meeste landen in de wereld erkennen het recht van de Palestijnen en dus zal die Palestijnse staat er wel moeten komen; want Arabieren zijn machtig door hun olie.' De werkelijkheid is ingewikkelder: de Arabische landen staan niet zo vierkant achter de Palestijnen als zij met de tong belijden.

Hoe kan het ook anders in een Arabische wereld waar nog zoveel feodale, of op zijn minst conservatieve regiem angst hebben voor radicale invloeden, die van een zelfstandige Palestijnse staat zouden kunnen uitgaan?

Dat gaat zeker niet op voor het Libië van

Op uitnodiging van de redactie van Politiek en Cultuur heeft Karel Roskam, buitenland-commentator van de VARA-radio, bijgaande korte beschouwing geschreven. Roskams artikel werd geschreven vóór de dood van Sadat.

Qadhafi, maar zijn regiem (dat Palestijns is dan de Palestijnen) opereert internationaal zo onstuimig, dat het maar de vraag is of de Palestijnen met die steun wel zo gebaat zijn. En de belangrijkste Arabische staat, Egypte, werpt zich dan wel op als onderhandelaar voor de Palestijnen, maar Egypte stelt toch duidelijk een hogere prijs op vrede met Israël dan op een doelbewust streven naar de vorming van een Palestijnse staat. Ook van de nieuwe onderhandelingen tussen Egypte en Israël die op 23 september 1981 begonnen over de positie van de Palestijnen, mag geen doorbraak worden verwacht.

Van Arabische zijde hebben de Palestijnen dus veel minder machtspolitieke steun in de rug te verwachten dan waar zij aanspraak op maken. De sleutel voor de oplossing van het grondprobleem van het Midden-Oosten ligt dan ook niet zozeer bij de Arabische staten als wel bij Israël. Daarmee lijkt die oplossing meteen veel verder weg dan ooit, want het Israël van premier Menachim Begin is immers verre van

bereid ook maar iets toe te geven aan de politieke eisen van de Palestijnen. En het lijkt futiel om te hopen dat een andere Israëliëse regering (van de Arbeiderspartij) daarin wezenlijk anders zal optreden, want ten aanzien van de Palestijnen is de overgrote meerderheid van de Israelis het nog steeds roerend eens: 'zolang de Palestijnen blijven streven naar de opheffing van de staat Israël valt er van een massale bekering van de Israelis niets te verwachten.' En de nederzettingen-politiek van Begin geeft evenmin hoop op andere gedachten in Israël, dat al jaren de sluipende annexatie van bezet Arabisch gebied tolereert, zo niet toejuicht.

Toch is er wel iets aan het veranderen in Israël zelf: vóór de oktoberoorlog van 1973 viel er in Israël nauwelijks nog te praten over Palestijnen, maar daarna kwam de vredesbeweging op gang en begonnen voor het eerst vooraanstaande Israelis te pleiten voor een gesprek met de Palestijnen vanuit de grondgedachte: 'wie vrede wil, moet met zijn vijanden praten'. Het is duidelijk dat steeds meer Israelis oorlog en oorlogsdreiging meer dan beu zijn: want al is de militaire macht van Israël nog zo groot, de kleine staat Israël wordt wel steeds kwetsbaarder naarmate de raketbewapening moderner en gevaarlijker wordt. Bovendien zijn de economische gevolgen van een voortdurende defensie-inspanning bijna onaanvaardbaar zwaar geworden: 30% van Israël's Nationale Product gaat op aan de defensie en de inflatie is onder Begin in vier jaar opgelopen van 38% tot 140%, terwijl de werkloosheid steeg van 3½% tot 5½%. Zonder met name de financiële en militaire steun van de VS, zou Israël het hoofd nauwelijks boven water kunnen houden.

Daarom lijkt het ook *ondenkbaar* dat Israël tot in lengte van dagen door zal kunnen gaan met enerzijds de annexatie van *Arabisch/bezet* gebied en anderzijds de weigering om tegemoet te komen aan de politieke eisen van de Palestijnen. Het is evenzeer

ondenkbaar dat de joodse gemeenschap in de Verenigde Staten tot in lengte van dagen een dergelijke annexatie-politiek zal blijven steunen en dat de invloed van die joodse gemeenschap in Washington (DC) onveranderd groter zal zijn dan die van andere pressiegroepen.

Bovendien lijkt het ook *ondenkbaar* dat het Israëliëse volk star en onveranderlijk zal blijven en niet verder vatbaar zal zijn voor de gedachten van de vredesbeweging; in Israël zijn ook de opvattingen over en de verhoudingen tot de Palestijnen aan veranderingen onderhevig. Evenzeer lijkt het ook *ondenkbaar* dat de Palestijnen star en onveranderlijk zullen blijven vasthouden aan hun oorspronkelijke geformuleerde verlangens: 'Israël moet verdwijnen.' Daarom: ook al lijkt het nog zo hopeloos vastgedraaid in het Midden-Oosten (voor wat betreft de verhouding tussen Israël en de Palestijnen): verandering is nog steeds wel degelijk denkbaar. Want: zodra de Palestijnen het feitelijke bestaan van de staat Israël gaan erkennen, zullen de Israelis bereid zijn tot al datgene, waar zij nu niets van willen weten. Een Palestijnse erkenning van de staat Israël zal ongetwijfeld een bijzonder groot effect hebben op de Israelis, waardoor zij veel minder moeite zullen hebben met de teruggave van de bezette Arabische gebieden en met de vorming van een Palestijnse staat. Dan zal zelfs blijken dat Israelis in ruil voor erkenning van Israël's aanspraken op veilige en gegarandeerde grenzen wellicht zelfs er bereid toe zullen zijn om te gaan praten over de Arabische bestemming van Oost-Jeruzalem. Natuurlijk is het grote probleem dat de Palestijnen uit de aard van de zaak heel moeilijk kunnen overgaan tot erkenning van de staat Israël, al zijn zij daar waarschijnlijk toch dichter bij dan vaak wordt aangenomen. Het obstakel ligt voornamelijk hierin, dat een Palestijnse erkenning van de staat Israël pas verwacht kan worden nadat Israël het recht van de Palestijnen op een eigen staat erkent. Het recht van de

een botst op het recht van de ander en geen van beide wil de eerste zijn om toe te geven.

Toenadering tussen Israël en Palestijnen is desalniettemin dringend noodzakelijk, want het alternatief is voor beide volken onaantrekkelijk, zo niet rampzalig. Als er geen millimeter toenadering komt tussen Israël en Palestijnen, betekent dat een versterking van de havikken in beide kampen, maar zeker in Israël. Als door het economische wanbeleid van de regering-Begin de ontevredenheid in Israël groeit, kan de roep om een sterke man toenemen — in dat verband wordt meestal de naam van de huidige minister Arik Sharon genoemd: de man die het liefst alle bezette gebieden zou annexeren en die niet vrij is van racistische en reactionaire denkbeelden, terwijl zijn opvattingen over democratie bedenkelijk zijn. Een dergelijke ontwikkeling in Israël kan niet anders dan tot verharding bij de Palestijnen leiden — en dat op zijn beurt kan niet anders dan tot

opvoering van terreur en vergelding aanleiding geven, die nu al in Libanon onaanvaardbare vormen heeft aangenomen.

De Israëlis wisten zich door de eeuwen heen een volk zonder land — nu hebben zij recht op erkenning, op veilige en gegarandeerde grenzen. Hun recht botst op dat van de Palestijnen: het volk zonder land van nu, dat een eigen staat verlangt. Is dat recht van de een te verzoenen met het recht van de ander? Of blijft 'de droom van de een de nachtmerrie van de ander'? De toestand lijkt verstard en onveranderbaar, maar enige hoop kan worden gevonden in de vredesbeweging en de linkse partijen in Israël zelf, die met name het denken in de Israëlische Arbeiderspartij in progressieve zin zullen moeten helpen ombuigen. Daar ligt op de lange duur de enige oplossing in voor Israël en voor de Palestijnen. Van de Arabische staten is de oplossing niet te verwachten.

Karel Roskam

Dit stuk gaat over de relatie tussen afdeling en districtsleiding. Er zijn de afgelopen jaren regelmatig spanningen geweest in deze relatie, omdat leden in de afdeling van mening waren dat de besluitvorming op districtsniveau onvoldoende doorzichtig

en controleerbaar was, en er te weinig directe invloed van onderop was. Vanuit enkele jaren ervaring als afdelingsbestuurder ga ik in dit stuk wat dieper in op deze problemen. Tot slot noem ik enkele mogelijkheden ter verbetering.

De partijorganisatie en het democratisch centralisme

In de partij is de laatste tijd vaak gepraat over wat genoemd wordt: de verstopte communicatiekanalen tussen de leiding en de leden. Ik zou hier liever willen spreken van: tekortkomingen van de democratie in de partij. Het kwam bijvoorbeeld voor dat leden in afdelingsvergaderingen 'moeilijke' vragen hadden, zoals:

- vragen over het niet steunen van een bepaalde actie;
- vragen over samenwerking, bijvoorbeeld in een bond of met andere partijen;
- vragen over onze verhouding tot de Sowjet-Unie.

Ik noem een paar willekeurige voorbeelden, het gaat mij hier niet om de inhoud daarvan maar om de manier waarop die vragen of kritieke opmerkingen vaak afgehandeld werden.

De vertegenwoordiger van de districtsleiding beantwoordt in de regel alle discussianten in één keer en doet zo'n vraag dan vaak af met een kort antwoord. Pas in de tweede ronde kan de vragensteller wat opmerken indien het antwoord onduidelijk of onvoldoende was. Ook als de vertegenwoordiger van de leiding heeft toegezegd de vraag of kritiek 'mee te nemen' naar het districtsbestuur of de dagelijkse leiding, dan gebeurt het maar al te vaak dat de vragensteller op een volgende vergadering (zoveel weken later) opnieuw het punt zelf moet aansnijden. Oh ja, dat is afgewezen

want... en dan volgen enkele overwegingen. De discussiant weet niet wat er nu precies besproken is in de leiding, of de argumenten die vanuit de ledenvergadering genoemd zijn nu echt goed op tafel gekomen zijn en of iemand er ook daadwerkelijk voor opgekomen is. Het gevoel van dit soort procedures is maar al te vaak gebleken: een machteloos en gefrustreerd gevoel en daardoor veel minder enthousiasme en motivatie om binnen de partij aan de slag te gaan. Dit heeft de afgelopen jaren de inzet van een aanzienlijk aantal leden drastisch geschaad. Voor een verdere groei van onze partij tot een middelgrote partij in Nederland is het daarom m.i. noodzakelijk onze eigen organisatie op een aantal punten te wijzigen en de democratie in de partij te vergroten. Hieronder wil ik deze problemen wat precieser analyseren en een aantal mogelijkheden noemen ter verbetering.

Problemen in de relatie afdeling-district

De afdelingen hebben geen rechtstreekse vertegenwoordiging in het districtsbestuur. De leden van het districtsbestuur zijn dus geen verantwoording schuldig aan hun eigen afdeling en meestal zitten ze ook niet in het afdelingsbestuur. Het blijkt in de praktijk dan ook erg vaak dat afdelingsbestuurders weinig of geen zicht hebben op de werkwijze en besluitvorming op districtsniveau en op de relatie tussen de eigen

afdeling en het district. Voor de leden van een afdeling geldt ditzelfde in nog sterkere mate. De invloed van onderop op de besluitvorming is onduidelijk; doordat er geen systematische terugkoppeling en verantwoording naar de afdeling is blijft het voor veel leden onduidelijk wat er nou gebeurt met hun vragen, opmerkingen en kritiek. De aanwezigheid van een vertegenwoordiger van het district op de afdelingsvergadering is voor dit probleem geen oplossing. Deze kan eenvoudige, concrete vragen natuurlijk wel beantwoorden. Ingevoerde problemen en kritiek worden opgeschreven en meegenomen naar de dagelijkse leiding. Terugkoppeling wat er mee gebeurt vindt pas veel later plaats (en daardoor ook vaak niet) en bovendien blijft dit ongrijpbaar en moeilijk te bewaken door het ontbreken van verslagen of besluitenlijstjes van het districtsbestuur. Ook is het zo dat het 'meenemen' van opmerkingen, kritiek en voorstellen van en voor de afdeling weinig bevredigend is; het is nodig dat iemand in hogere organen voor de standpunten van de afdeling **opkomt** en over de afloop **terugrapporteert**. Ten tweede heeft een afdeling vaak weinig zicht op wat er leeft in andere afdelingen aan meningen over de politiek van het district. Immers, alle contacten lopen via de secretaris van het district. De vergaderingen waarop afdelingsbestuurders aanwezig zijn gaan vaak alleen over het uit te voeren werk en de resultaten. In het districtsbestuur zitten zoals gezegd geen vertegenwoordigers van afdelingen, dus de leden van het districtsbestuur vertolken hun eigen mening, niet die van hun afdeling. Daarom is het districtsbestuur in de huidige samenstelling geen geschikt lichaam om de mening van andere afdelingen te horen. Kortom: het ontbreekt aan dwarsverbindingen tussen de afdelingen. Bovendien moet geconstateerd worden dat de positie van de dagelijkse leiding, en in het bijzonder de secretaris, erg versterkt wordt doordat alle contacten via deze

functionaris lopen. Dit geeft een concentratie van informatie, en daarmee van invloed, ongeacht de persoon die deze functie vervult. Mijns inziens zou een meer evenwichtige invloedsverdeling tussen afdelingsbesturen en de dagelijkse leiding de werking van het district verbeteren. De belangrijkste reden daarvan is dat er 'correctie-mechanismen' in de organisatie ingebouwd worden; eenzijdige of minder verstandige besluiten worden sneller en gemakkelijker bijgestuurd. Als in een grote organisatie de invloed erg is geconcentreerd, dan is de kans dat minder verstandige besluiten gecorrigeerd worden veel kleiner. Sterker nog: de discussie komt er snel in een sfeer van voor of tegen de leiding, vertrouwen in de leiding, enzovoorts en wordt daardoor erg vertroebeld. Zo'n bijsturing kan bijvoorbeeld erg nuttig zijn omdat afdelingsbestuurders beter op de hoogte zijn van de concrete toestand in de afdelingen.

Nu gebeurt het nogal eens dat afdelingsbesturen zich vrij machteloos voelen door gebrek aan informatie over de mening van andere afdelingen. Als hun op- of aanmerkingen ergens bij de dagelijkse leiding blijven hangen zijn er geen formele kanalen waardoor een politiek secretaris eens kan peilen of zoiets ook in andere afdelingen leeft. Er blijven dan voor de betrokkenen maar twee mogelijkheden over:

- de zaak laten rusten (maar wel ontzettend balen);
- kanalen buiten de officiële partijkanalen aanboren.

Beide 'oplossingen' zijn slecht. De organisatie van de partij moet dan ook zodanig zijn dat deze situatie niet weer kan ontstaan.

Een andere reden dat het district beter zal functioneren door een rechtstreekse vertegenwoordiging van alle afdelingen is dat de genomen besluiten daardoor meer gedragen worden door alle afdelingen. Dit is belangrijk omdat in de eerste plaats de afdelingen die besluiten zullen moeten

uitvoeren. Medebeslissing is daarom een democratisch recht. Bovendien zal dat de kwaliteit van de uitvoering van die besluiten ten goede komen.

Conclusie

- Vanuit de afdeling is er te weinig directe invloed van onderop.
- Tussen afdelingen is te weinig rechtstreeks contact mogelijk over het beleid van het district.
- De verantwoording van de leiding naar de afdelingen schiet vaak tekort, de besluitvorming is onvoldoende doorzichtig en controleerbaar.
- Als gevolg van de eerste drie punten is de positie van de leiding erg sterk.

Deze problemen zijn niet uniek voor de CPN, overal in de maatschappij leeft de wens tot meer directe vormen van democratie. We zien dit soort discussies ook bijvoorbeeld in de kernenergiebeweging, kraakbeweging, de vakbond, enz. Tegelijk is in onze partij veel — en vaak terecht — kritiek op de oplossingen elders, bijvoorbeeld:

- Het loslaten van elk centralisme in de kernenergiebeweging verlamt de slagvaardigheid en werkt frustrerend voor snelle en doeltreffende acties.
- In de PvdA worden genomen besluiten lang niet altijd uitgevoerd. Bovendien is de organisatie van de PvdA puur op de parlementaire besluitvorming gericht en ongeschikt voor het voeren van acties. Het contact met de bevolking via acties is dan ook vrijwel volledig afwezig.

Het gaat er daarom om de democratie in het democratisch centralisme te versterken, zonder de goede eigenschappen van onze organisatieprincipes overboord te zetten, in het bijzonder:

- centraal genomen besluiten worden uitgevoerd (geen federalisme);
- slagvaardige organisatie (snel in actie te komen);

- onze taak naar de bevolking toe waarmaken zowel door parlementair werk als door massa-acties. De organisatie dient door deze deelname aan acties ook voortdurend in contact te staan met de bevolking.

Mogelijkheden ter verbetering

Het districtsbestuur zou voor een deel (bijvoorbeeld de helft) kunnen gaan bestaan uit vertegenwoordigers van afdelingen.

Deze vertegenwoordigers moeten dan in feite door hun eigen afdeling aangewezen worden, ook al worden ze formeel tot districtsbestuurder benoemd door de districtsconferentie. Deze afdelingsvertegenwoordigers moeten zonder last of ruggespraak werken, omdat dat een slagvaardig bestuur onmogelijk zou maken. Als het mogelijk en nodig is brengen deze afdelingsvertegenwoordigers dus het standpunt van hun afdeling in, zonder dat ze precies aan een bepaalde opdracht gebonden zijn. Het is wel van fundamenteel belang dat zij achteraf altijd verantwoording moeten afleggen aan hun eigen afdeling en die moeten informeren over hetgeen in het districtsbestuur besproken is. De afdelingen krijgen zodoende een controleerbaar contact met het district. De huidige districtsbestuurders zijn namelijk geen verantwoording schuldig aan hun eigen afdeling maar slechts aan de jaarlijkse districtsconferentie. De regelmatige verantwoording aan een afdelingsbestuur zoals hierboven geschetst is veel democratischer dan de jaarlijkse verantwoording aan een massale districtsconferentie.

In de praktijk stelt deze laatste verantwoording weinig voor. Daarnaast ontstaat via deze afdelingsvertegenwoordigers in het districtsbestuur de mogelijkheid dat afdelingen hun mening over het te voeren beleid uitwisselen, **zonder** papierwinkel en bureaucratie. Via de vergaderingen van het districtsbestuur ontstaat daar dan een efficiënte manier voor.

Naast afdelingsvertegenwoordigers moest het districtsbestuur (net als nu) bestaan uit kameraden die gekozen worden op grond van:

- deelname aan acties en bewegingen;
- werkzaamheden in bedrijven, onderwijs, enz.;
- persoonlijke kwaliteiten en ervaring.

Tot slot kan de democratische besluitvorming van het districtsbestuur verbeterd worden door strakker te werken met een vooraf opgestelde agenda, en per **agenda-punt** een besluit te nemen dat vastgesteld wordt door middel van een schriftelijke besluitenlijst. Nu gebeurt het nog al te vaak dat besluiten worden genomen door middel van een slottoespraak van iemand uit de leiding. Deze toespraak gaat dan vaak over alle punten die aan de orde zijn geweest. Het is vaak moeilijk om er dan nog iets tegen in te zeggen. Vaak gebeurt dat dan ook niet, en het heet dan dat 'unaniem' besloten is dat... Achter de unanimitéit moet m.i. daarom nog wel eens een vraagteken geplaatst worden.

Tot slot

Er is wel eens gezegd dat het veranderen van de partij voor sommige leden belangrijker lijkt dan het veranderen van onze kapitalistische maatschappij. Echter, juist door versterking van de democratie kan onze partij haar aantrekkingskracht als strijdbare organisatie vergroten. De twijfels aan de interne democratie in onze partij zijn nog wijd verbreid. Ongetwijfeld heeft dit veel te maken met vooroordelen en laster uit de Koude Oorlog, maar voor een deel is er ook grond voor die gevoelens. Te vaak wordt de noodzaak van de huidige uitwerking van het democratisch centralisme verdedigd met een verwijzing naar de illegaliteit en de semi-illegaliteit van de Koude Oorlog. Het is echter noodzakelijk in te zien dat we in een andere situatie zitten, waarin de toen noodzakelijke organisatiestructuur niet voor maar tegen de partij gaat werken. Daarom is het nodig het democratisch centralisme verder te ontwikkelen.

Arend Stermerding

Arend Stermerding, werkzaam bij de PTT, is afdelingsbestuurder van CPN-afdeling Noorderplantsoen in Groningen.

Arend Stermerding schetst in bovenstaand stuk op heldere wijze een reëel probleem. De redactie heeft in verband met het belang van de discussie hierover, Karel Hoogkamp, lid van het Dagelijks Bestuur van de CPN, gevraagd in het december-nummer op dit onderwerp verder in te gaan.

PARTIJDOCUMENTEN

Verklaring van het dagelijks bestuur van de CPN

Recht van de demonstratie moet gerespecteerd

Het grote aantal mensen dat reeds in het afgelopen weekend naar Dodewaard is getrokken om deel te nemen aan de actie van deze week voor sluiting van de kerncentrales, demonstreert opnieuw de snel groeiende tegenzin van onze bevolking tegen het gebruik van kernenergie.

Nu iedere nieuwe dag aanwijzingen brengt van de onverantwoordelijkheid van de toepassing van kernenergie en van het feit dat voor de daarmee samenhangende problemen geen enkele oplossing in zicht is, zijn vastberaden en scherpe demonstraties hiertegen geboden. Ze berusten op een wezenlijk democratisch recht, dat volop gerespecteerd dient te worden.

Des te ontoelaatbaarder is het dat zaterdag en zondag de demonstratie door de autoriteiten tegemoet getreden is met een zeer brute gewelddadigheid. Zoals ieder via de televisiebeelden heeft kunnen zien, heeft de ME zonder zelfbeperking de demonstranten uiteengeslagen en verjaagd, terwijl op overvloedige wijze gewerkt werd met traangas om de demonstratie te verhinderen.

Vele tientallen demonstranten zijn hierbij verwond. De CPN protesteert ten scherpste tegen dit optreden. Zij verdedigt het recht van demonstratie als een recht om te demonstreren voor het leven zelf. Zij doet een beroep op de verantwoordelijke autoriteiten om aan methoden van optreden zoals Dodewaard te zien gegeven heeft, resoluut een einde te maken.

Zij spreekt haar vertrouwen uit dat ondanks deze pogingen tot intimidatie de acties voor sluiting van de kerncentrales in kracht en omvang zullen toenemen en dat het beoogde doel bereikt zal worden.

Uit de Waarheid 21 sept. 1981

Oproep van het dagelijks bestuur van de CPN

Neemt massaal deel aan de 3 oktober manifestatie in Amsterdam

Het dagelijks bestuur van de CPN wekt alle leden en geestverwanten op massaal gevolg te geven aan de oproep om komende zaterdag — 3 oktober — in Amsterdam te demonstreren voor een nieuwe aanpak op sociaal-economisch gebied.

De politiek van matiging en afbraak voert ons land in het slop. Dat heeft vier jaar Bestekpolitiek bewezen. In het laatste jaar van het kabinet-Van Agt/Wiegel werd drastischer gematigd en bezuinigd dan ooit, maar de werkloosheid is op weg naar de half miljoen. Van het nieuwe kabinet moeten zonder uitstel maatregelen worden verlangd die aan deze heilloze ontwikkeling een halt toeroepen.

In brede kring leven ideeën waaruit zulke maatregelen dienen te bestaan. Zij zullen op de manifestatie van 3 oktober naar voren komen in de eisen die vanuit bedrijven, sectoren en regio's worden meegevoerd.

Centraal staat daarbij naar de mening van de CPN de eis van verdediging van de koopkracht — met voorop behoud van de prijscompensatie — om de aantasting van het levenspeil tot staan te brengen. Dit is in de huidige situatie ook een wezenlijke bijdrage aan het terugdringen van de pijlsnel oplopende werkloosheid. Met de aanpak daarvan mag niet gewacht worden. Deze vereist op zijn minst handhaving van het voorzieningenpeil en een duidelijke verkorting van de werktijd.

Het geld voor een program van werkloosheidsbestrijding moet gehaald worden waar het is: bij de astronomische aardgaswinsten van de oliemaatschappijen, bij op kosten van de bevolking vergaarde vermogens en bij de nu al twaalf miljard gulden belopende defensielasten. Aanpak van de werkloosheid vereist bovendien beteugeling van de kapitaal-export en nieuwe vormen van controle door de werknemers op de grote kapitaalstromen. Deze dienen gericht te worden op behoud en uitbreiding van arbeidsplaatsen.

De manifestatie van 3 oktober kan een niet mis te verstaan antwoord geven op de pogingen van rechte krachten om het nieuwe kabinet te bewegen tot voortzetting van het matigngsbeleid. Bij die pogingen wordt een beroep gedaan op de miljoenennota voor 1982, die nog door het vorige kabinet is ontworpen en op de concessies die bij het formuleren van het akkoord voor het nieuwe kabinet ten aanzien van verdere matiging zijn gedaan.

Het eerste wat van het nieuw aangetreden kabinet mag en moet worden geëist is dat het deze erfenis van het CDA/VVD-kabinet naar de prullenmand verwijst.

Het roer moet om, want de werkende mensen en allen die op een uitkering zijn aangewezen worden in hun bestaan, hun werk en hun toekomst bedreigd. De kansen voor een nieuwe aanpak zijn aanwezig. In brede kring — actiecomités, vakbeweging, progressieve partijen en wetenschap — bestaat grote bereidheid om in gezamenlijke dialoog en krachtsinspanning te komen tot een ander beleid.

Het initiatief van 3 oktober weerspiegelt dat.

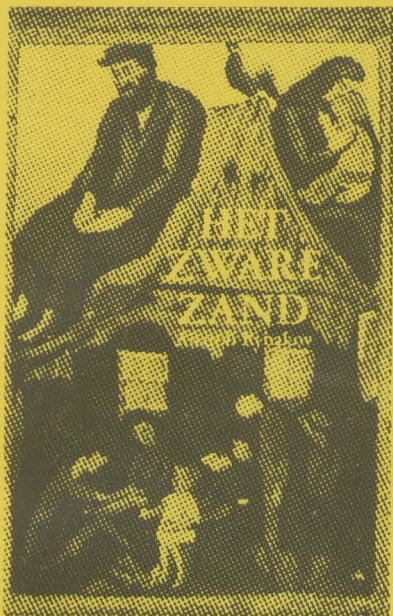
Laten wij ons er allen voor inspannen dat de 3e oktober een manifestatie wordt van progressief samengaan voor een daadwerkelijke richtingsverandering in de sociaal-economische politiek.

Allen op 3 oktober naar de Dam!

Het dagelijks bestuur van de CPN

Uit De Waarheid 26 sept. 1981

Een nieuwe Pegasus-uitgave

Anatoli Rybakov:

HET ZWARE ZAND

Al bij verschijnen werd het in de Sowjet-Unie het meest sensationele boek van het jaar genoemd.

Inmiddels werd het in vele landen vertaald. Het leest eerst als een gezellige Joodse familieroman met veel humor, maar blijkt dan tegelijk zeer openhartig over de problemen van een Joodse familie in de Sowjet-Unie. Ze maken veel door: het begin van deze eeuw onder het tsarisme, de jaren van revolutie en opbouw, de grimmige jaren '30 — compleet met showproces. En dan... oorlog, bezetting, het getto en een onafwendbaar schijnend noodlot. Maar een heroïsch verzet breekt baan, dat de schrijver op vaak schokkende wijze laat meebeleven als een protest tegen de mythe, als zouden de Joden zich „destijds” als makke schapen hebben laten afslachten.

362 blz. in linnen band.

Prijs: **40,-**

Verkrijgbaar bij de erkende boekhandel.

Pegasus,

Leidsestraat 25, Amsterdam
Hoogstraat 143, Rotterdam.

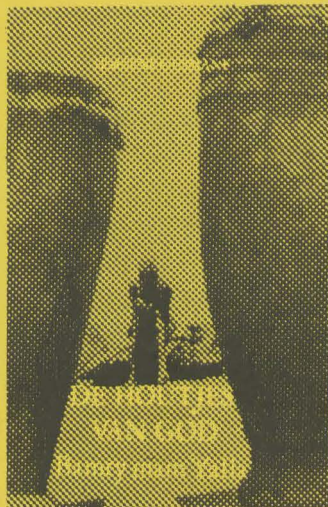
Nieuw bij Pegasus

SEMBENE OUSMANE

DE HOUTJES VAN GOD

(Bamty mam Yalla)

Sembene Ousmane is een van de belangrijkste auteurs van de actuele Afrikaanse literatuur. Dit boek bevat de literaire verwerking van de grote spoorwegstaking die in 1947/48 in het toenmalige Frans West-Afrika plaats had. Het is een opmerkelijke roman die geen hoofdpersoon kent, maar waarin het strijdende volk, in alle diversiteit, de hoofdrol vervult. De bevrijdende uitwerking van de staking op het denken en leven van de mensen is het voornaamste motief.

Een speciale rol vervullen de Afrikaanse vrouwen, die met én tegen hun mannen vechten voor de overwinning van de staking én voor hun eigen bevrijding.

Deze roman verscheen eerder bij Pegasus onder de titel „Storm over Dakar”.

301 blz. paperback. Prijs **27.50**

Verkrijgbaar bij de erkende boekhandel.

PEGASUS

Leidsestraat 25, Amsterdam
Hoogstraat 143, Rotterdam

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

POLITIEK EN CULTUUR

De 'Tussenbalans' van de PvdA

Rinus Haks

Japanse communisten in Amsterdam

Jan de Boo

Meningsvorming in de CPN

Karel Hoogkamp

Het fenomeen Vestdijk

Theun de Vries

December 1981

POLITIEK EN CULTUUR

Maandblad van de CPN

41e jaargang, nr. 10
december 1981

REDACTIE:

K. Bakker
M. Bakker (hoofdredacteur)
M. Braun
S. v.d. Helm
J. Mets
D. Oudenampsen
S. Schreuders
D. Verhaar
B. IJzerman
W. Warmerdam (redactie-secretaris)
020 - 767608

Verschijnt maandelijks bij
uitgeverij Pegasus,
Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam
tel. 231138

Ons gironummer is 447416

De abonnementsprijs is f 27,50 per jaar
Studentenabonnement f 25,00 per jaar
Een los nummer kost f 3,50 en is te
bestellen door f 6,25 (incl. porto) over
te maken op postgiro 447416 t.n.v.
uitgeverij Pegasus, met vermelding
van het gewenste nummer.

Correspondentie over betaling en verkoop
s.v.p. zenden aan de administratie P en C,
p/a uitgeverij Pegasus, Leidsestraat 25,
1017 NT Amsterdam.

Alle correspondentie over de inhoud te
richten aan de redactie van P en C,
Hoogte Kadijk 145, 1018 BH Amster-
dam, tel. 020-224414.

IN DIT NUMMER:

Rinus Haks
DE PvdA-NOTA (deel I) 373

Jan de Boo
JAPANESE COMMUNISTEN
IN AMSTERDAM —
NUTTIGE BESPREKINGEN 381

Kees Bakker
TWEË BOEKEN OVER DE
NAOORLOGSE
WEDEROPBOUW 385

Foto's van Joop Blom
en Eric Nannen
AMSTERDAM
21 NOVEMBER 1981 388

Karel Hoogkamp
VERSTOPTE KANALEN —
DE FEDERATIE ALS
LAXEERMIDDEL? 390

Theun de Vries
S. VESTDIJK: Grootheid
en grenzen van een
fenomeen 395

PARTIJDOCUMENTEN 401

INHOUD P EN C 1981 403

De nota van het partijbestuur van de PvdA over de verhouding PvdA-CPN en gesitueerd als een 'Tussenbalans' is in vele opzichten een belangwekkend stuk.

Zo is de nota ook behandeld in De Waarheid en werd over de feitelijke inhoud uitgebreide informatie verstrekt en werden er eerste reacties gegeven.

Daarnaast is in deze geest van onze krant commentaar gegeven in andere dag- en weekbladen, voor radio en televisie.

Het partijbestuur van de CPN heeft in zijn vergadering van 24 en 25 oktober j.l. de

nota besproken en positief gewaardeerd als een bijdrage aan het debat over progressieve samenwerking ook op partijniveau.

Besloten werd te streven naar een zakelijk debat met de PvdA over alle vraagstukken die aan de orde zijn met als doel — en daarbij gaan we uit van wederzijdse bereidheid — samenwerking te ontplooiën.

Daarover werd een pers-communicé uitgegeven en is uitvoerig verslag gedaan in het Informatiebulletin voor de leden van de partij.

De PvdA nota

deel 1

De PvdA-nota is het resultaat van een congresbesluit, dat samenhang met het groeiende verlangen in de PvdA om de betrekkingen met de CPN — als politieke factor in de arbeidersbeweging — te herzien en om samenwerkingsvormen ook met onze partij te ontwikkelen, om een progressieve politiek in ons land realiseerbaar te maken.

In het licht van de huidige politieke, sociale en economische verhoudingen in ons land en in de wereld, is zo een politieke richtingsverandering uitermate dringend geboden.

Immers, het gaat er om een effectieve anti-crisispolitiek te ontwikkelen met een daadwerkelijke en grootscheepse aanpak van de massa-werkloosheid; om een hecht, gezamenlijk optreden tegen een vrede-bdreigende politiek en voor bescherming van de democratie op alle niveaus.

Het is niet overdreven om vast te stellen, dat de hele ontwikkeling in ons land als het ware schreeuwt, om progressieve samenwerking en machtsvorming en voor het realiseren van een progressief alternatief.

Die allesoverheersende taakstelling stelt de eis aan alle progressieve partijen — ook aan ons — om ondanks verschillen en bestaande aarzelingen ook, scheidslijnen te helpen overbruggen, met wederzijds respect voor elkaars identiteit en inzichten. Het gaat daarbij niet om bagatellisering van geschilpunten of om een principeloze beslechting daarvan. Dat zou een volstrekte politieke ongeloofwaardigheid zijn.

Het gaat erom geschilpunten niet als breekpunten te plaatsen en gemeenschappelijk te zoeken naar een nieuwe benadering, naar dialoog en debat, en bereid te zijn ook compromissen aan te gaan in de strijd zelf.

Zo in elk geval stellen wij ons als CPN op en elementen en tendensen van een soortgelijke benadering zijn terug te vinden in de PvdA-nota.

Met alle tegenstrijdigheden die de nota kenmerken als intern compromisstuk tussen verschillende tegengestelde beoordelingen en opvattingen die in de PvdA bestaan over de noodzaak van samenwerking tussen PvdA en CPN, is dat van niet geringe betekenis voor de toekomst.

CPN en PvdA (SDAP) kennen elkaar al heel lang en met historische erfenissen in de relaties en betrekkingen, soms zelfs van traumatische aard, zoals in de nota wordt gezegd.

Dat is juist en was wederzijds.

Wij hebben als CPN op onze laatste twee congressen een nieuwe politiek ontwikkeld met nieuwe visies op de binnen- en buitenlandse politiek, met verwerking van alle ervaringen — goede en slechte — en met diepgaande consequenties op velerlei terreinen van de strijd, voor de samenwerking in de arbeidersbeweging en voor machtsvorming van alle progressieve krachten in ons land. Conclusies en consequenties ook voor onze relaties met andere progressieve partijen en met name voor de onderlinge betrekkingen tussen CPN en PvdA.

Dat nu ook van de kant van de PvdA gereageerd wordt met een ernstig te nemen aanzet tot discussie over samenwerking met de CPN, en afstand wordt genomen van het rechtse anti-communisme, is een politiek feit dat zich nog niet eerder in de geschiedenis van onze beide partijen heeft voorgedaan.

Met de wetenschap dat alle vergelijkingen mank gaan en de krachtsverhoudingen nu anders liggen in de wereld, was in een soortgelijke toestand van diepe economische crisis en oorlogsdreiging, voor de Tweede Wereldoorlog, de bitter noodzakelijke samenwerking en dialoog grondig geblokkeerd.

Met alle gevolgen van dien.

Dat het nu anders gaat en dat in de toestand van vandaag er een debat op gang komt, waarin met de nota als basis door de PvdA discussiepunten worden aangedragen of wordt ingegaan op, en gepolemiseerd met onze opvattingen, duidt op grondige veranderingen in de PvdA. En dat is terecht. Elke partij komt voor de noodzaak te staan, haar eigen positie en politiek te beoordelen, bij het zoeken van nieuwe wegen om oplossingen te vinden voor de dringende

problemen waar ons land en onze bevolking mee te maken hebben.

Elke partij wordt beïnvloed door de strijd en de meningsvorming van mensen, van progressieve bewegingen, van nieuwe bewegingen en van bondgenoten of toekomstige bondgenoten. En dat zowel in eigen land als over de grenzen heen. Dat is met de CPN zo en dat is ook met de PvdA het geval.

Kanttekeningen

Bij het debat over een aantal aspecten van de Nota een aantal kanttekeningen.

In de nota worden tal van beoordelingen gegeven over de CPN zelfs teruggaande tot 1909 of nog eerder, worden zinnige kwesties afgewisseld met minder zinnige, worden vraagtekens geplaatst, soms forse hautaine uitroepstekens en zijn er de nodige vragen. Bij de toelichting op de persconferentie werd al terecht de verwachting uitgesproken, dat de CPN wel enige tegenvragen zou hebben.

Alhoewel het een lijkig stuk is geworden staat er toch ook veel niet in, wat voor een juiste oordeelsvorming wel gewenst is. Dit gebrek is terug te voeren tot de beperking van de 'Tussenbalans' om de CPN op zichzelf, als een van alle andere aspecten geïsoleerd gegeven te willen beschouwen. Maar dat is niet goed mogelijk als de opstelling, de politiek, het handelen en de veranderingen in de PvdA zelf — die met betrekking tot de CPN tenslotte onlosmakelijk met elkaar samenhangen — buiten beschouwing wordt gelaten.

Juist als vastgesteld wordt dat de CPN niet weg te denken is als politieke kracht in ons land en dat de PvdA de CPN altijd zal tegenkomen, stelt het juist het verband en die samenhang aan de orde.

Zeker in de verhouding CPN - PVD A is de wederzijdse beïnvloeding een vast gegeven, waarvan de Nota zegt dat die beïnvloeding ook open gehouden moet worden.

Onze beide partijen hebben invloed op elkaar en in het verleden is dat vaak gebeurd in negatieve zin.

We zullen elkaar blijven beïnvloeden ook en naar wij wensen en willen in positieve zin.

Het stelt echter wel de politieke realiteit aan de orde, dat de PvdA met het tegenkomen van de CPN, ook een partij ontmoet met eigen opvattingen en inzichten en met een partij die prioriteiten anders wil leggen.

Met deze wetenschap, die ook wel onderkend wordt in het rapport, zou een zekere analyse met enkele conclusies (waar men toch bezig was met een zeker historisch overzicht) van het eigen optreden als PvdA gegeven moeten worden en waarbij in alle oprechtheid, enig kritisch terugzien op eigen verleden ook gesierd zou hebben. Dat zou ook helpen om de voornaamste kwestie helder over tafel te krijgen n.l. welk politiek concept de PvdA heeft, om bestaande verschillen en tegenstellingen tussen onze beide, zelfstandige partijen, in het bredere kader van samenwerking en gemeenschappelijk optreden, te overbruggen.

En daar draait toch alles om in de strijd tegen rechts en voor maatschappelijke vernieuwing en verandering.

Mede daardoor blijft het rapport ook eigenlijk steken in een vraagstelling, waarop al ten dele het antwoord bekend is en wat in andere opzichten juist in en door het debat verhelderd kan worden.

Men verstrikt zich bovendien ook in een vraagstelling, hier en daar, waarin bij voorbaat al conclusies voorgekookt zitten, gezien — zoals dat wel eens in parlementaire organen wordt genoemd — 'de filosofie die er achter zit'.

En in de redeneringen naar de vraagstelling toe, komen dan ook weer een hele reeks kwesties aan de orde, waarop het antwoord ook van belang is.

Zo stelt de nota vast dat het opmerkelijk is

dat de CPN ook na de verkiezingen is blijven vasthouden aan het streven naar progressieve samenwerking en daarbij ook de noodzaak van gelijkwaardigheid en pluri-formiteit onderstreept.

Het zou er op kunnen duiden, dat het bestuur van de PvdA onze opstelling naar progressieve machtsvorming als een soort tactische zet heeft beoordeeld, geschikt als een verkiezingsstrategie van onze partij voor de kamerverkiezingen. Maar dat is volstrekt onjuist.

Onze politieke doelstelling is het, om onvermoeid te werken aan meerderheidsvorming en machtsvorming omdat het die kant op moet en omdat het de enige weg is om veranderingen ten goede in ons land tot stand te brengen.

Het is geen tactische kwestie.

De inzet is het ontwikkelen van een strategie voor werkelijke maatschappelijke veranderingen en vernieuwingen en om nieuwe oplossingen uit te werken tegenover de afzichtelijke bewapeningspolitiek en het afbraakbeleid van het in diepe crisis verkerende maatschappelijke stelsel van 'Het Grote Geld'.

Die discussie daarover en de conclusies daaruit bij ons en onze coalitiepolitiek die daarop rust, is onze bijdrage in het debat dat in heel links en door allen die progressief denken, gevoerd wordt.

Om nieuwe wegen open te breken en om de macht van de grote kapitaalsmachten aan banden te leggen, waardoor de mensen greep krijgen op maatschappelijke processen in plaats van daaraan steeds meer en scherper onderworpen te worden, is samenwerking en machtsvorming naar onze diepe overtuiging de enig juiste mogelijkheid.

Andere wegen staan voor niemand open.

Die doelstelling naar progressieve samenwerking en meerderheidsvorming, staat en valt niet met een bepaalde verkiezingsuitslag, hoe belangrijk die ook kan zijn.

Voor ons in ieder geval, is het onze centrale

doelstelling en zetten we ons er voor in om de mensen er voor te winnen, brengen we er onze partij voor in het geweer en helpen we mee de grondslagen daarvoor te leggen in samenwerking met zoveel mogelijk anderen die dat ook willen.

In dat opzicht hebben wij de voortzetting van de strijd voor progressieve meerderheidsvorming ook niet opgeofferd aan de verkiezingscampagne — die zich altijd bij uitstek leent om je 'eigen gelijk' tegenover andere partijen te profileren en zoals sommigen dat ook gedaan hebben — en hebben wij andere progressieve partijen niet bestreden als concurrenten op de kiezersmarkt, maar ons sterk gemaakt om duidelijk uiteen te zetten waar wij, als CPN, voor staan.

Wij hebben dat gedaan in de mening dat onze verantwoordelijkheid voor alles eist, dat we versterkte structuren hebben te doorbreken in ons land en dat we scheuren en kloven in de arbeidersbeweging die daarmee samenhangen, moeten overbruggen.

Onze opvatting is — meermalen uitgesproken ook — dat een soort verheerlijking van breuken en vruchteloze strijd om het eigen gelijk, de verscheurdheid nimmer zal opheffen.

Er wordt tegenwoordig vaak gesproken over de 'bijna spreekwoordelijke verdeeldheid van links'.

Dat is altijd ten nadele van elke kans tot verandering gegaan en rechts heeft er garen bij gesponnen, en doet dat nog.

Daaraan moet grondig iets veranderd worden en enige haast is geboden. Hoe langer rechtse politiek blijft doorwoeren, hoe moeilijker ook de oplossing van de vele vraagstukken waar de mensen in ons land mee te maken hebben, zal worden. Wij van onze kant doen daar pogingen toe en doen stappen om het mogelijk te maken.

De PSP en de PPR doen dat ook, op hun eigen wijze. Nu de PvdA nog.

Voorhoede

In de nota wordt gezegd dat als dat inderdaad onze lijn is als CPN, dat er dan gesproken kan worden van een belangrijke koerswijziging.

Het zijn congresbesluiten en onze hele praktische activiteit en onze eigen theoretische arbeid als onderbouwing van deze lijn, konden bekend zijn.

Maar dan worden er weer eisen aan de CPN geformuleerd.

Zo wordt gesteld, dat de volle overtuiging er echter pas is als even nadrukkelijk afstand wordt gedaan van onze voorhoede-pretentie als strijdmethode.

De vraag is: wat wordt daarmee eigenlijk precies bedoeld?

Om een paar stijlbloempjes te noemen die daarover in de PvdA opgeld doen en aantonen dat er een 'voorhoede-probleem' bestaat en niet in de laatste plaats ook daar.

Zo is bijv. de PvdA in stukken gesitueerd als 'Het Volksfront in de praktijk' 'Het verzamelpunt voor allen die links van het midden staan' en werden CPN, PSP en PPR als wellicht aantrekkelijke of sympathieke partijen genoemd, maar tamelijk overbodig.

In een Beleidsnota over de jaren Tachtig van de PvdA leiding wordt vastgesteld dat de commissie voor de interne partijdemocratie 'het noodzakelijke voorhoede-karakter van de PvdA beklemtoont' of zoals in een ledenblad van de PvdA in Nijmegen b.v. wordt geschreven 'Wat duidelijk dient te zijn is, dat de PvdA van nature de leider van links is en blijft' en 'Echte linkse politiek is alleen maar mogelijk als het leiderschap van de PvdA wordt erkend, de enige partij die leiding kan en durft te geven'.

Er liggen dus nogal wat van dit soort pre-tenties op tafel op verschillende niveaus in de PvdA.

Het gaat dus niet alleen om de erkenning van onze kant, van gelijkwaardigheid en pluriformiteit.

Bovendien mag in een ander opzicht toch ook niet voorbijgaan worden aan de stellingname 'dat de sociaal-democratie als politieke spreekbuis van de arbeidersbeweging fungeert'. De feitelijke toestand is dat er meer bestaan, die bepaald niet slechter, vaak beter aangeven wat er in de arbeidersbeweging gaande is.

Zo dient ook in de discussie over dit soort belangrijke vraagstukken betrokken te worden dat de PvdA lange tijd — en toch eigenlijk nog maar zo kort geleden — zeer sterk koerste op een twee- respectievelijk driedeling in de Nederlandse politiek en daarin ook haar strategie plaatste van de politieke polarisatie.

We kennen toch Keerpunt of de kwestie van de gekozen Minister-President of de voorstellen tot verandering van de Kieswet ter afschaffing van de evenredige vertegenwoordiging en invoering van het districtenstelsel, met als resultaat aan andere linkse partijen hun parlementaire posities te ontnemen.

Het is allemaal niet doorgegaan, maar het ging hier toch bepaald om meer dan een voorhoede-pretentie alleen. Het ging uit van de totale annexatie van linkse en progressieve krachten onder de hoede van de PvdA. Daar was niks pluriform of gelijkwaardig aan.

Wij als CPN gaan voor het ontwikkelen van samenwerking uit van de noodzakelijke erkenning dat er pluriformiteit en gelijkwaardigheid moet bestaan tussen de verschillende partijen en het is juist, als de PvdA-nota nu stelt, dat het ook het uitgangspunt is van de PvdA.

Die erkenning van eigen identiteit heeft ook te maken met het feit dat onze wederzijdse visies op de maatschappij in ons land, niet gelijk zijn. Het maatschappijbeeld van de PvdA was er een — kort samengevat — van het kapitalisme zorgt voor de economische groei en het socialisme zorgt voor de verdeling waarbij onrechtvaardige ongelijkheden worden gesignaleerd met de erg veel verschillende eigen-belangen

van diverse delen van de bevolking. Soms werden dat zelfs egoïstische deelbelangen genoemd, met als totaal antwoord: Eerlijk delen.

Juist is, dat er binnen de bevolking die getroffen wordt door de monopolie-politiek, tegenstrijdigheden bestaan, bepaalde belangen verschillend liggen en er weerstand bestaat in verschillende lagen van de bevolking die elkaar niet altijd dekken. Dat is juist.

Maar het is niet goed mogelijk zulke problemen het hoofd te bieden, als niet uitgegaan wordt van de noodzaak een scheiding aan te brengen tussen de positie van de grote multinationals in het politieke en maatschappelijke leven met die van de grote massa van de bevolking.

Het is naar onze mening juist vereist dat in het progressieve kamp een juiste analyse wordt gemaakt — uitgaande van het gegeven dat er ook onder de mensen waarom het gaat, een pluriform beeld bestaat — gegrondvest op absolute solidariteit met allen die zich verzetten tegen de rechtse politiek van het grote kapitaal.

Dan is het ons inziens onterecht en onjuist om bij de kritiek, zoals die door verschillende woordvoerders van de PvdA is verwoord op 'de burchten van het kapitalisme' ook in één adem kritiek te formuleren op de vakbeweging of op de koepelorganisaties in het welzijn of het onderwijs. Zoals het ook onjuist is te zeggen tegen machtsconcentraties te zijn bij ondernemingen én bij de vakbeweging.

Dat is nu, wat ons op een ander gebied verweten wordt, appels met peren vergelijken.

Het is aan te nemen, dat dit soort opvattingen hun wezenlijke oorsprong vonden in de theorieën die steunden op de ontwikkeling van de welvaartsstaat en de verzorgingsstaat.

Theorieën die, na de oorlog op basis van een aanhoudende hoogconjunctuur in het kapitalisme, het denken van de sociaal-democratie en grote delen ook van de arbeiders

dersbeweging daardoor, hebben beheerst. Banning legde daarvoor in 1959 de grondslag met het toen aan de orde zijnde beginselprogramma van de PvdA, waarin niet meer werd uitgegaan van de allesbeheersende betekenis van de eigendom van de produktiemiddelen, maar dat er al socialisatie van de beschikkingsmacht had plaatsgevonden via wetgevende ordeningsmacht van de staat en dat daardoor de overheid medeverantwoordelijkheid heeft aanvaard voor de werkgelegenheid zodat een redelijke mate van bestaanszekerheid is gewaarborgd.

Het kwam er op neer dat via welvaartsstaat en verzorgingsstaat een ingroei zou plaatsvinden in het socialisme, zonder botsingen met het monopoliekapitaal.

Het kan er nu niet om gaan met verwijzing naar de huidige diepe crisis en 500.000 werklozen aan te tonen dat deze theorieën ondeugdelijk zijn gebleken. Het gaat er in tegendeel om, nu te analyseren dat het *niet* aantasten van de machtsposities van de grote economische machten in ons land, juist de brede ontwikkeling van de verzorgingsstaat zelf heeft belemmerd.

Dat er nu grondig moet worden nagedacht en wegen gezocht moeten worden hoe kapitalistische grenzen, die dat belemmerden, kunnen worden doorbroken ligt voor de hand. Juist nu de verzorgingsstaat in diepe crisis verkeert, met alle gevolgen van afbraak van verworven rechten en voorzieningen voor de bevolking.

In PvdA stukken wordt gesteld dat de crisis van de verzorgingsstaat niet de crisis is van de sociaal-democratie en dat het dus beter is te spreken van de crisis van het politieke stelsel.

Een feit is echter dat grote massa's mensen zwaar gedesillusioneerd zijn over een crisis-vrij kapitalisme zoals dat is voorgesteld door de PvdA en dat kan alleen goed beantwoord worden door het uitwerken van een uitgekristaliseerd progressief alternatief, dat grenzenverleggend werkt in anti-kapitalistische zin, waarin zij zich kun-

nen herkennen en dat hen uitzicht biedt op reële oplossingen.

Zonder herhaling van aloude schema's, die niet gewerkt hebben. De huidige diepe crises van het kapitalisme maakt maatschappelijke vernieuwing en verandering, actueler dan ooit te voren. Daarvoor is progressieve samenwerking met een strijdbaar karakter vereist.

Dat vraagt een strijdvaardige opstelling. Wij communisten nemen daartoe op tal van gebieden initiatieven en wij houden onze partij voor dat het onze plicht is om dat te doen. Wij spreken daarbij dan over een initiatiefnemende rol van de CPN. Is dat juist of niet?

Is dat een voorhoede-pretentie?

Het is maar hoe je er aan gaat staan.

Wij eisen het recht van initiatief nemen bepaald niet exclusief voor ons zelf op en achten een discussie van 'wie achter wie' aan behoort te lopen volstrekt overbodig, niet ter zake en strijdig met de gedachten van samenwerking op voet van gelijkwaardigheid en respect voor eigen identiteit. Een competentie-strijd met de dan daarbij behorende plaatsbepaling, moet uit den boze zijn.

De ontwikkeling van de afgelopen jaren heeft aangetoond dat elk initiatief tot strijd voor concrete doelen, tot verzet tegen de machten in ons land, tot samengaan daarbij en door wie ook geïnitieerd, geëldrift teweeg brengt en mensen actief in beweging brengt.

Juist dit samengaan in tal van vormen, in bedrijven, instellingen, sectoren, gemeenten en in bewegingen als vrouwenbevrijdingsstrijd en de nieuwe maatschappelijke bewegingen, doorbreekt knellende structuren. Niet in de laatste plaats in de arbeidersbeweging zelf en in politieke partijen, die daar hun wortels vinden. Ook bij ons.

Marxisme geen dogma

Het gaat echter in de meeste gevallen bij

de discussie over voorhoederollen, om iets anders.

Het is duidelijk dat met het uitwerken van onze politieke lijn tot progressieve meerderheidsvorming, machtsvorming en coalitiepolitiek, om iets te veranderen in ons land, tegelijkertijd een groot brok nieuwe theoretische arbeid door de CPN, haar leiding, haar wetenschappelijk Instituut, haar bestuurders en leden, wordt verricht. Dan gaat het over vraagstukken als de rol van progressieve partijen en de progressieve beweging in zijn geheel in de strijd van nu, in het ontwikkelen van verandering in socialistische richting, in wegen te vinden naar socialisme in Nederland en hoe we ons de grondslagen van het socialisme voorstellen.

Het gaat om een groot brok theoretische vernieuwing.

Voor ons is het marxisme geen dogma en is het leninisme niet het laatste woord dat in onze wereld is gesproken.

Ons anti-kapitalistisch-zijn, onze socialistische principes en onze marxistische grondslag als CPN, stellen ons in staat inzicht te verwerven in de veranderingen, die zich voltrekken in de samenleving of voltrokken hebben en maken het mogelijk daaruit zekere conclusies te trekken op langere termijn.

Daarbij is even duidelijk, dat nieuwe tijden, in deze tachtiger jaren, met zijn veelheid aan nieuwe vraagstukken en problemen (met zijn verschillende oude ook in nieuwe verschijningsvormen) van ons als CPN nieuwe analyses, nieuwe benaderingen en nieuwe definiëringen vragen.

Wij vinden dat het nodig is, lang bestaande opvattingen te toetsen aan onze huidige partijpolitiek en partijactiviteit, omdat per slot van rekening elke theorie zijn bruikbaarheid ontleent aan de politieke praktijk waar we met zijn allen voor geplaagd zijn. Onze partij bepaalt haar politiek niet op de gebeurtenissen van alle dag en uit de losse pols, maar ontwikkelt haar visie op de toekomst in debat en met verwerking

van ervaringen die elders in de arbeidersbeweging en daarbuiten, en ook internationaal zijn opgedaan.

Daarbij past geen heiligverklaring van begrippen of ze te laten verworden tot mystieke codes, waarvan niemand op een gegeven moment meer weet wat er mee bedoeld was en wordt.

Het vraagt eigen denkwerk, eigen theorievorming en een eigen mening over de wegen die gegaan moeten worden, om te komen tot veranderingen in socialistische zin.

Het gaat om een eigen model.

Tegen die achtergrond strekken onze inspiratiebronnen verder dan die van het marxisme of het leninisme alleen en betrekken wij ook positieve ervaringen en bijdragen van anderen, met andere inzichten, opvattingen en vertrekpunten dan de onze, in onze oordeelsvorming.

En dat doen we als CPN al langer dan vandaag of gisteren.

Daarom kunnen, mogen en willen we ons niet binden aan oude vormen en gedachten, die ons belemmeren om vooruit te komen en om antwoorden te vinden en te geven op de vragen van vandaag.

Het gaat om socialisme, hoe we ons dat voorstellen en hoe we er denken te komen.

Zo bezien we ook de vraagstukken, die samenhangen met het leninistische model tot omvorming van de maatschappij aan de vooravond van de Russische revolutie. De conceptie van Lenin ging uit van de analysering van het kapitalisme in de concrete toestand zoals die toen vooral was in Rusland en in Europa. Zij was volslagen nieuw en was op zich een breuk met het orthodoxe marxisme. Zij was sterk afgestemd op de verhoudingen van volstrekte illegaliteit en tomeloze onderdrukking.

De ervaringen moesten worden verwerkt van de mislukte revolutie van 1905, van de toestand aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog, de houding van de partijen van de toenmalige Tweede Internationale

en de oorlogsomstandigheden zelf van 1914-1918.

Het was een conceptie met strenge oordelen en eisen en met militaire beeldspraken van een legerenheid te zijn.

Zij paste op de toestand toen.

Na de oktober-revolutie, die een golf van enthousiasme teweeg bracht onder de arbeiders en onderdrukte volkeren in alle delen van de wereld, omdat het bewijs was geleverd dat het kapitalisme niet het eeuwige leven had, zijn deze op een soort militaire leest geschoeide tendensen versterkt. De omstandigheden waren er ook naar, zoals het wegbreken van Rusland uit de oorlog, de contra-revolutie, de interventie van de westelijke landen en Japan en het optrekken van het z.g. cordon sanitair. En niet te vergeten de houding van een aantal sociaal-democratische partijen zelf. Tegenover de oktober-revolutie en hun opstelling in eigen land.

In 1924 werd dat element door Stalin verder toegespitst in zijn uiteenzetting van de grondslagen van het leninisme, met de termen als voorhoede, strategische leiding, tactische leiding, georganiseerde strijdafdeling, generale staf, ijzeren discipline, transmissieriem en het over andere organisaties ging en het zuiver houden van de partij door elke andere opvatting te verklaren tot hand-en-spandiensten aan de tegenstander.

Uitgaande van de opvatting dat er in het socialisme een verheving moest plaatsvinden van de klassenstrijd, werd de sfeer opgeroepen van een legerkamp met eigen krijgstuichtreglementen en de vervlechting van de macht van één partij met die van de staat.

Dat in een notedop gezegd zijnde of mischien maar in een vingerhoed, maakt duidelijk dat het streven naar hegemonie over bondgenoten, met uiteindelijke uitschakeling daarvan, zoals de voorhoederol in een aantal gevallen heeft gefunctioneerd, niet onze conceptie is als wij spreken over de toestand van vandaag en over wegen

naar socialisme in ons land. Ook over het socialisme zelf, hebben wij duidelijk andere opvattingen als het gaat om partijenstelsel, democratie, verhouding partij en staat, bondgenoten enzovoorts.

En de toetssteen daarvoor is voor de PvdA dus ook niet moeilijk vast te stellen als ze onze politiek en onze activiteit goed volgt. Maar openhartig moet dan ook in het debat worden betrokken dat ook de PvdA blijkbaar met vraagstukken worstelt als voorhoederol, transmissieriem, hegemonie en beoordeling van bondgenoten. Het hanteren van de vakbeweging als transmissieriem bijvoorbeeld speelt sterk in socialistische landen en er worden rienen verbroken en terecht. Maar bij ons is jarenlang de vakbeweging ook als zodanig gebruikt en blijkt er nog steeds een onbedwingbare lust te bestaan, om de vakbeweging in ons land als een transmissieriem te zien voor een regeringspolitiek. En ook hier wordt dat een steeds sterker omstreden zaak. En ook terecht.

In de PvdA is de discussie aan de orde hoe de verhouding tussen de PvdA en de massa-bewegingen moet zijn en wordt gekozen voor een stelling dat steun aan massabewegingen goed is als het past binnen het PvdA-program en bestreden moeten worden als dat niet het geval is, of op zijn minst steun en solidariteit moet worden onthouden.

Het zijn ook reële problemen voor politieke partijen dat moet gezegd worden, maar de vraag is welke keuzen er gemaakt worden en vanuit welk vertrekpunt en beoordeling. Aan onze beoordeling als CPN en aan onze vertrekpunten kan niet getwijfeld worden. Die gaan uit van erkenning van de autonomie van de massabewegingen, van de zelfstandigheid en onafhankelijkheid van de vakbeweging in kapitalistische en in socialistische verhoudingen en van volstrekte solidariteit.

Met het bezoek van de delegatie van de Japanse communistische partij aan Nederland kwam tevens het eerste rechtstreekse contact tot stand tussen de partijbesturen van de Japanse CP en de CPN. Niet dat er in het verleden, ook recent nog, geen contacten zouden zijn geweest, maar toch was er nu voor het eerst de gelegenheid om uitvoerig met elkaar van gedachten te wisselen over strijdposities van de communisten in beiden landen. Van de kant van de CPN hebben meerdere kameraden allerlei facetten van de activiteit van de

CPN toegelicht en uiteengezet, o.m. CPN-voorzitter Henk Hoekstra, Jaap Wolff, Gijs Schreuders, Joop Wolf, Joop IJisberg en ondergetekende alsmede activisten uit de vredesbeweging. Ook gaf het lid van de Indonesië-commissie van de CPN, Annie van Ommeren-Averink, op hun verzoek een indringende uiteenzetting van het werk van deze commissie en beklemtoonde zij daarbij de noodzaak van versterkte solidariteit, ook internationaal, met de vervolgden in Indonesië.

Japanse communisten in Amsterdam — nuttige besprekingen

Dat er van de kant van de Japanse communisten bijzonder grote belangstelling was voor de visie van de CPN ligt voor de hand. Nederland is evenals Japan een hoogontwikkeld kapitalistisch land, de gevolgen van de economische crisis zijn in beide landen zichtbaar en er moet in tal van vraagstukken antwoord gegeven en opgetreden worden door de progressieve krachten. Niet dat de situaties in beide landen identiek zijn. Geenszins. Wel kan vastgesteld worden — en dat kwam ook als een gezamenlijke conclusie na de vele gesprekken naar voren — dat de beide partijen in tal van vraagstukken een gemeenschappelijke benadering hebben, ook al liggen er verschillende accenten. Voor ons, en naar ik aanneem ook voor de lezers dezès, is het meest interessante, kennis te nemen van de rol van de Japanse communistische partij, in het bijzonder haar nationale opstelling, zo ook haar visie in internationale vraagstukken.

Tomio Nishazawa, de vice-voorzitter van de Japanse CP, die zoals bekend zijn partijdelegatie leidde (zij bracht ook bezoeken aan de communistische partijen van Spanje, Joegoslavië, Roemenië, Zwitserland, Zweden, België), vertelde dat in 1982 het zestigjarig bestaan zal worden gevierd. De Japanse communisten willen bereiken dat er in de komende periode zo'n vijftigduizend nieuwe leden worden gewonnen en dat hun partij bij die viering dan het ledental van een half miljoen zal hebben. Grote inspanningen zijn er ook voor verdere versterking van de partijkrant 'Akahata', die al tot de meest gelezen dagbladen van Japan behoort.

Aangezien men in Japan de dagbladverkoop via kiosken e.d. niet kent, beschikt ook 'Akahata' over een zeer groot net van bezorgers, die de krant dagelijks bij de abonnees thuis bezorgen.

Bij een gemiddelde dagelijkse oplage van 700.000 voorwaar geen eenvoudige zaak

en dit toont wel aan, dat de partij-afdelingen heel veel werk moeten verzetten om die bezorging te realiseren. In juli 1982 zal het zestigjarig bestaan grootscheeps worden gevierd, maar — zo zei Nishazawa — 'zonder overdrijving kan gezegd worden dat de werkelijke geschiedenis van onze partij eigenlijk pas van de laatste twintig jaar is'. Hij doelde daarmee op een tweetal periodes'; de eerste die van 1922-1945, waarbij de Japanse communistische partij in de illegaliteit bestond, en tal van kaders langdurig gevangen zaten. Voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog werden ook mensen, die men verdacht van progressieve opvattingen — ook al waren zij geen communisten — in interneringskampen opgesloten. Met de nederlaag van het fascisme brak een nieuwe periode aan, de partij trad legaal op en slaagde er in 1949 in ook in het parlement door te dringen. Nog geen jaar later zag zij haar 36 zetels verloren gaan, mede een gevolg van de heftige conflicten die er in en rondom de partij woedden. Deze vloeiden voort uit de pogingen van de kant van de partijen van China en de Sowjet Unie om de Japanse CP een politieke koers op te dringen. Zo typeren de Japanse communisten hun eerste naoorlogse congres van 1955 als het 'congres van de verdeelde leidingen' om aan te geven hoezeer die invloeden hadden doorgewerkt. Eerst in de periode van 1958-1961 slaagde de partij erin een zelfstandige politieke koers uit te zetten en zich een onafhankelijke, autonome positie — uitgaande van de situatie in eigen land — te verwerven.

Dit gebeurde dankzij de eigen inspanningen, het overwinnen van vele moeilijkheden, met als uitgangspunt — zoals Nishazawa zei — dat het 'wetenschappelijk socialisme geen dogma is, maar in elk land creatief moet worden ontwikkeld'. In Japan ontwikkelen de communisten hun politiek van progressieve eenheid, die in de zestiger jaren resulteerde in een coalitie met de socialistische partij. Dat

was van grote betekenis, in het bijzonder in grote steden als Tokio, Osaka en andere, waar zo'n veertig procent van de gehele bevolking woont. Later verbraken de socialisten deze samenwerking, ook een nationaal akkoord op dit punt, en zetten koers naar nauwere samenwerking met rechtse partijen.

Dat verhinderde de communistische partij evenwel niet op lokaal en regionaal niveau die noodzakelijke samenspraak en samenwerking door te zetten. Dit gebeurde op een groot aantal openbare forums, discussiebijeenkomsten, over zeer uiteenlopende thema's die in de strijd voor vrede, democratie en sociale rechtvaardigheid centraal stonden. Aan deze forums namen communisten en socialisten deel, waaronder massa's jongeren, maar ook vele anderen, zelfs aanhangers van de regerende liberaal-democratische partij, boeddhisten, vakbondsmensen en anderen. In mei van dit jaar kwam in het kader van het streven naar een progressief democratisch front ook een nationaal georganiseerd forum tot stand.

Zo zullen komend voorjaar, wanneer in Japan het z.g. lente-offensief begint van de vakbonden om kracht bij te zetten aan looneisen en verbetering van de sociale voorzieningen, wederom zulke forums worden belegd. Terzijde zij opgemerkt dat al in 1956 een eigen communistische vakbond werd opgeheven en de leden daarvan werden opgeroepen om lid te worden van en zich actief te betonen in het nationale vakverbond, de Sohyo, en in de daarbij aangesloten bonden.

Uiteraard werd door de Japanse partijdelegatie extra veel nadruk gelegd op de groeiende vredesbeweging in hun land, die zoals we weten geheel eigen kenmerken heeft. Het is een massabeweging van grote omvang, die zich richt tegen voortdurende pogingen om Amerikaanse atoomwapens te introduceren en die zich ook keert tegen pogingen om Japan te militariseren. Het gaat er ons om, zo zeiden

onze Japanse bezoekers, alle progressieve en vredelievende mensen bijeen te brengen, vooral in de strijd voor het behoud van de vrede.

De Japanse CP heeft daarbij zelf een program ontwikkeld, waarin het streven naar een democratisch, neutraal en zelfstandig Japan wordt geschetst en zij zich krachtig afzet tegen het bestaande Japans-Amerikaanse veiligheidsverdrag, dat een schending betekent van het recht om een politiek van neutraliteit en van ongebondenheid te voeren.

Dáárvoor treden de communisten op, en strijden zij als een partij, die zich verantwoordelijk voelt voor het wel-en-wee van Japan en zijn bevolking, nauw verbonden met en deel van de werkende mensen. Zij wenst het principe van eerbiediging van wat communistische partijen elders in de wereld verrichten, hoog te houden. Zij redeneert niet met maatstaven van 'grote of kleine' partijen, integendeel. Voor haar zijn alle partijen, zonder uitzondering, gelijkwaardig en gelijkzachtig. En dat is ook óns uitgangspunt.

De vertegenwoordigers van de Japanse CP hebben ons verteld, dat zij hun betrekkingen met de communistische partijen van China en van de Sowjet-Unie wensen te normaliseren, op basis van niet-inmenging, de autonomie en het recht voor het inslaan van eigen wegen om het socialisme te verwezenlijken.

Oók bij het voortbestaan van meningsverschillen, van het voeren van een discussie over tal van vraagstukken, moet dat huns inziens mogelijk zijn.

De Japanse communistische partij — zo zei Nishazawa — heeft nimmer de betrekkingen met deze beide partijen verbroken, ook niet bij het voortduren van een heftige polemiek. Wanneer er van die zijde besprekingen worden voorgesteld, dan zijn de Japanse communisten daartoe bereid. 'Het is een consistent standpunt van mijn partij, dat de discussie moet worden voort-

gezet ook als er verschillen van opvatting zijn.'

Zelfs bij een aanscherping van conflicten met de Chinese CP is de Japanse communistische partij van oordeel gebleven, dat China een socialistisch land is en dat China niet op één lijn kan en mag worden gesteld met de praktijken van het Amerikaanse imperialisme. Ook na de dood van Mao en de daarop gevolgde kritiek op de fouten, die ten tijde van de z.g. culturele revolutie zijn gemaakt, is de Japanse CP deze mening toegedaan gebleven. Wèl is zij van mening, dat in het optreden van de Chinese CP op internationaal terrein en met name in de betrekkingen tot communistische partijen — en dat geldt voor Japan met name — deze koerswijziging nog geen zichtbare uitwerking heeft gekregen. De polemiek met de communistische partijen van China en van de Sowjet-Unie gaat voort, somtijds wellicht in een heftige vorm, maar voor wat betreft de Japanse CP gaat het erom dat over en weer de autonomie wordt erkend en uitgegaan wordt van het principe, dat het de Japanse communisten zijn die de lijnen van een eigen politiek trekken en deze ontwikkelen zonder inmenging van buitenaf en zonder enige bevoogding omdat er in de internationale communistische beweging geen 'centrum' meer bestaat. Die tijd is voorbij.

Het bezoek van onze Japanse kameraden en onze uiterst vriendschappelijke discussies en uitwisseling van informatie is geëindigd zonder de publikatie van een 'gemeenschappelijk communiqué'. Over en weer was daartoe geen dringende behoefte aanwezig.

Er ontwikkelde zich wèl een goede kameradschap en een oprechte belangstelling en solidariteit voor wat in twee landen, zo ver van elkaar verwijderd, door progressieve mensen — door communisten — wordt gedaan, in het bijzonder in de vredesstrijd. Ik heb zeer sterk ervaren in de gesprekken met de Japanse partijdelegatie, hoezeer zij

zich onthielden van zelfs een zweem van inmenging in het optreden van onze partij. Als het gaat om een gemeenschappelijke benadering, dan geldt dit de strijd tegen de gevolgen van de kapitalistische crisis, de betekenis die internationaal door de communistische beweging gehecht moet worden aan de strijd in de kapitalistische landen van de wereld, de solidariteit met de krachtige strijd in de Derde Wereld, het perspectief van de vredesstrijd (en daarbij de over-kill' die door de beide supermachtes op het gebied van de atomaire bewapening bestaat) en de noodzaak om vanuit de nationale politieke situaties een zo groot mogelijke bundeling van progressieve krachten tot stand te brengen om reële vooruitgang te bereiken. Een nagenoeg zelfde visie was er waar het gaat om de benadering van Polen en de ontwikkeling aldaar zonder te vervallen in een nihilisme, dat niemand dient.

Respect voor elkaars visie, zonder dat deze visie, in alle vraagstukken met elkaar identiek zijn — zo kan het bezoek van deze Japanse partijdelegatie worden gekarakte-

riseerd. Ook tegen die achtergrond blijft het van belang zich te onthouden van ongeoorloofde inmenging in de zaken van een andere communistische partij. Wanneer de leiding van de Japanse CP het nodig vindt om de z.g. groep Shiga te bestrijden, dan is dat haar recht, evenzeer als dit is voor de leiding van de PCF om de rond Balibar verzamelden buiten de partij te plaatsen. Dat kunnen zij beter beoordelen dan wij. Omgekeerd verwachten wij hetzelfde.

Ongetwijfeld zullen de contacten tussen de Japanse en Nederlandse communisten zich in de toekomst versterken, waar het gaat om twee partijen die in bastions van het kapitalisme strijden en die over en weer elkaars solidariteit zo dringend nodig hebben. Dit bezoek heeft metterdaad de grondslag daartoe gelegd en dat is voor onze partij in velerlei opzicht erg belangrijk.

Jan de Boo

BOEKBESPREKING

Twee boeken over de naoorlogse wederopbouw

Dat er voor de naoorlogse industrialisatie en voor de economische politiek uit die tijd zo'n sterke belangstelling bestaat op het ogenblik, komt natuurlijk niet alleen omdat het eerste tiental naoorlogse jaren inderdaad een fascinerend tijdvak vormt. Het heeft ook iets met onze actualiteit te maken: de crisis die aan het traditionele economische beleid zijn vanzelfsprekendheid ont nam. Net als toen moet er ook nu opnieuw worden nagedacht over de instrumenten van de economische politiek. En net als toen vormt nu de industrialisatie één van de centrale problemen.

Tegelijkertijd is het zo, dat de naoorlogse industrialisatie zijn stempel heeft gedrukt op een heel tijdvak en ook nog doorwerkt in de vorm waarin de economische problemen zich nu uiten. De bestudering van de naoorlogse industrialisatie is dus ook een stukje crisisverklaring.

En in de derde plaats is het toch ook zo, dat wij in zekere zin in onze tijd in het debat over een alternatief op het gebied van de economische politiek de draad weer opnemen, die toen werd doorgelaten. Zij het natuurlijk wel een ervaring rijker.

Vernieuwing?

Vormden die eerste naoorlogse jaren een periode van vernieuwing? Of maken ze achteraf gezien deel uit van één afgerond tijdperk, van 1917 tot 1965, 'het tijdperk van verzuiling en pacificatie', van 'orde en stabiliteit'? Een periode van vernieuwing,

antwoorden Herman de Liagre Böhl, Jan Nekkers en Laurens Slot in hun boek 'Nederland industrialiseert'. Maar ze geven dat antwoord duidelijk niet van harte, aarzelend, zijn het er misschien onder elkaar ook niet helemaal over eens kunnen worden. En dat is ook wel begrijpelijk. Het werd immers vernieuwing van een soort, die tegelijk heel wat vernieuwing onmogelijk maakte, onderdrukte.

Wel vernieuwing, maar in een uiterst hatelijke vorm en vol tegenstrijdigheden. Partijpolitieke doorbraak, maar samengaand met steeds fellere tegenstellingen tussen PvdA en CPN, een nieuwe regeringscoalitie, maar onder leiding van de KVP, dekolonisatie, maar met koloniale oorlog, industrialisatie, maar met verlaging van de reële lonen. De enorme prestatie van de wederopbouw, tot stand komend in de sfeer van de Koude Oorlog, de sfeer van koppen dicht en aan het werk, ondanks de oorlogsdreiging (Berlijn, Korea) een onwaarschijnlijk optimisme en de bereidheid om enorme offers te brengen, in loon dus en zelfs in gezondheid.

Hoe is het mogelijk, dat de naoorlogse vernieuwing uiteindelijk deze vorm kreeg? De auteurs van 'Nederland industrialiseert' wijzen erop, dat CPN en PvdA in een opiniepeiling van februari 1946 op 52 procent uitkwamen. Er was na de bevrijding sprake van 'een kortstondige verlinking' (p. 40). Dat bood kansen voor een heel ander type vernieuwing, kansen die echter werden gemist.

Hoewel, ook daaraan twijfelen de auteurs.

Elders heet het: 'de kans op schokkende vernieuwingen van het politieke bestel was in mei 1945 niet aanwezig' (p. 120). Mij lijkt het in ieder geval een feit, dat de gegevens van die opiniepeiling op zichzelf weinig zeggen over de mogelijkheid van een CPN-PvdA regering. De combinatie van dekolonisering en industrialisatie — in het boek speelt ten onrechte de Indonesische kwestie geen enkele rol — maakte een veel bredere bundeling van krachten nodig, gericht tegen de koloniale klik, die ook de voornaamste rem op de industrialisatie vormde. Dit bracht de CPN ertoe om na de verkiezingen van 1946 op te treden voor een regering van CPN, PvdA en KVP. De naoorlogse vernieuwing moest onder meer steunen op de emancipatiebeweging van het katholieke volksdeel. Die emancipatie moest — zoals het ook werkelijk gegaan is — eerst zijn voltooid voordat de katholieke zuil uiteen zou kunnen vallen. Dat is mijns inziens één van de dingen die het karakter van de naoorlogse vernieuwing heeft bepaald.

Stalin

Voor de arbeidersbeweging was het zaak om in zo'n formatie een zo sterk mogelijke positie in te nemen. En wat de cijfers wel laten zien is, dat daartoe de grootste spoed geboden was. Vandaar de CPN-eis om zo vroeg mogelijk verkiezingen te houden en vandaar de herhaalde pogingen om tot samenwerking en zelfs fusie met de SDAP/PvdA te komen.

De schrijvers laten zien dat de CPN een program ontwikkelde, dat inderdaad op een brede krachtenbundeling voor de wederopbouw gericht was. Wel verklaren ze die houding naar mijn smaak te eenzijdig uit internationale factoren. Het moest van Stalin, daar komt hun gedachtengang op neer. Zij miskennen daarmee de enorme invloed die de ervaring van het nationale verzet na de bevrijding op het politieke

klimaat had. Het idee, dat de in het verzet bereikte onderlinge verstandhouding en overeenstemming het uitgangspunt moest worden voor de naoorlogse opbouw, leefde in zeer brede kring en zeker ook in de CPN. Dat betekent overigens niet, dat er helemaal geen sprake was van beïnvloeding van de kant van de Sowjet-Unie. Met name lijkt het erop, dat het idee om een fusie met de SDAP/PvdA voor te stellen van buitenaf werd gestimuleerd. Onmiddellijk na de bevrijding immers werd over de mogelijkheid van zo'n fusie nog heel wat nuchterder gedacht (zie bijvoorbeeld de documenten van de Juli-conferentie). Dat het verzet als beweging in de naoorlogse politiek niet in staat was een centrale rol te spelen — een punt waarop Pim Fortuyn wijst in zijn dissertatie (p. 139v) — is er mede de oorzaak van dat het in ons land niet tot deze samenwerking van sociaal-democraten en communisten kwam. Het late tijdstip van de bevrijding, het feit dat daardoor in ons land onmiddellijk na de bevrijding de voortzetting van de oorlog tegen de nazi's de sfeer niet meer beheerste, dat vergrootte de mogelijkheden voor rechts om de verzetsbeweging te scheuren.

Dat echter deze per land verschillende ontwikkeling al in 1947 gelijkgeschakeld werd, laat zien dat het internationale gebeuren de vorm waarin de naoorlogse vernieuwing op gang kwam beslissend heeft beïnvloed.

De nieuwe oriëntatie van de Amerikaanse politiek in het voorjaar van 1947, die aanvankelijk zelfs de koloniale klik in ons land in de kaart speelde en diegene aanmoedigde die een militaire confrontatie in Indonesië wilden, versterkte de positie van de KVP in de coalitie en de aangekondigde Marshall-dollars maakten het de KVP mogelijk de orderingsvoorstellen van PvdA-minister Vos af te wijzen: het 'keurslijf' (p. 86) van de ordening, een uitdrukking die ex-PvdA-er Oud in 1948 ging gebruiken, was niet langer nodig. De internationale

situatie zette de PvdA onder grote druk en drong PvdA-politici, die samenwerking met de CPN wel overwogen als middel om te voorkomen dat de PvdA 'volkomen onder het rooms-katholieke juk' (p. 111) zou doorgaan, in een marginale positie.

De kop in de wind

Nog een opmerking over de economische politiek van de CPN in de eerste naoorlogse jaren. Het dreigt een soort gewoonte te worden om die te kenschetsen als opportunistisch. Eerst zou de CPN 'een reformistische koers' gevolgd hebben, nog wel 'in het kielzog van de sociaal-democratie' (p. 94), en zich 'in grote lijnen positief' (Fortuyn, 140) opgesteld hebben tegenover de regering-Schermerhorn/Drees, maar in 1947 zou zij dan als een blad aan de boom omgedraaid zijn, zich tegen de PvdA zijn gaan keren en er zelfs toe gekomen zijn de economische ordening als 'het corporatisme van de fascistten' (p. 101) af te wijzen. Mijns inziens is daarop wel iets af te dingen. De orderingsvoorstellen werden in de CPN van meet af aan benaderd vanuit het perspectief van de democratisering. Vanuit die invalshoek wees de CPN ook — Fortuyn noemt dat ook op een andere plaats in zijn boek (Fortuyn, 214) — het idee af, dat ene rijksbemiddelaar Romme het laatste woord zou hebben over de lonen. Op dit punt, niet direct een bijzaak, stonden regering en CPN dus tegenover elkaar. Intussen verdween na de verkiezingen van 1946 het voorontwerp-Vos van tafel en kreeg de ordening het KVP-stempel: verordenende bevoegdheden voor bedrijfsorganen zonder enige parlementaire controle. Dat was een concept waarmee voor de CPN met de beste wil van de wereld niets was aan te vangen. De schrijvers van 'Nederland industrialiseert' stellen dat de communisten in het voorjaar van 1947 hun 'volksfront-strategie' aan de kapstok hingen en de kop in de

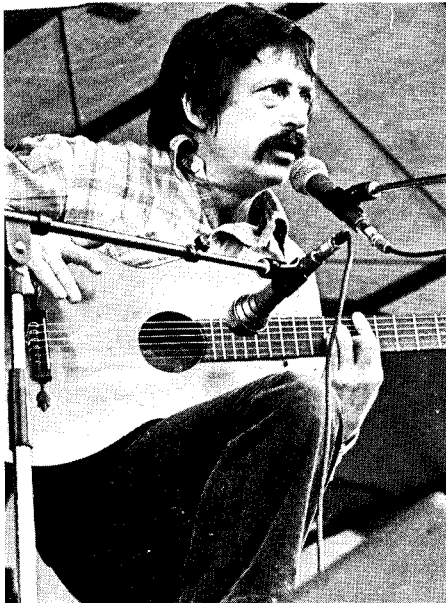
wind gooiden. Naar mijn idee is dat een geweldige versimpeling van wat er werkelijk is gebeurd. Juist in het voorjaar van 1947 concretiseerde de CPN het idee van brede democratische samenwerking opnieuw in het Nationale Welvaartsplan en trachtte zij daarvoor ook in de PvdA contacten te leggen (zo was PvdA-prominent Nederhorst aanwezig op het in de zomer van 1947 gehouden Welvaartscongres). Aan deze lijn werd ook bij het inzetten van de Koude Oorlog vastgehouden. Nog voor de verkiezingen van 1948 verscheen een brochure, die zich geheel op de gedachten-gang van het Welvaartsplan baseerde. Wel werd met het verslechteren van de internationale toestand in de CPN de tendentie in de richting van het politieke isolement, die al vanaf de bevrijding een rol had gespeeld, gaandeweg sterker en ging zich ook in de politiek van de CPN zelf inderdaad elementen ophopen, die het doorzetten van die politiek bemoeilijkten. Maar het was ook wel een tijd natuurlijk!

Kees Bakker

Herman de Liagre Böhl, Jan Nekkers en Laurens Slot (red.), *Nederland industrialiseert! Politieke en ideologische strijd rondom het naoorlogse industrialisatiebeleid 1945-1955*. Uitg. SUN Nijmegen 1981, 376 blz., prijs f 34,50.
Pim Fortuyn, *Sociaal-economische politiek in Nederland 1945-1949*. Uitg. Samsom Alphen aan den Rijn 1981, 518 blz., prijs f 30,—.

Amsterdam, 2nd

2 november 1981

In het november-nummer van Politiek en Cultuur heeft partijgenoot Arend Stemerding een belangrijke bijdrage geleverd aan de discussie over één van de kernvraagstukken van onze partijorganisatie: het functioneren van de afdeling en haar relatie met district- en partijbestuur.

Ingaande op het verzoek van de redactie om op dit artikel te reageren past de opmerking vooraf dat mijn beschouwing ook alleen maar gezien mag worden als een bijdrage aan deze discussie.

Ik zeg dat vooral ook in verband met het feit dat over dit thema in vele afdelingen en districten van gedachten wordt gewisseld. Die discussie moet haar volle kans kunnen krijgen.

Het gaat daarbij niet alleen om verbetering van de bestaande relatie tussen afdelingen en diverse leidingen maar ook om verwerking van allerlei nieuwe ideeën met betrekking tot het democratisch functioneren van de partij, zoals naar voren komen met name in vrouwenoverleggroepen en naar aanleiding van ervaringen bij bijvoorbeeld deelberaden.

Deze ervaringen dienen benut te worden want zij geven aan hoe in de nieuwe verhoudingen, waarin de partij haar activiteiten ontplooit mogelijkheden rijpen voor nieuwe stappen vooruit, ook op het gebied van de organisatie van de partij.

Verstopte kanalen — de federatie als laxeermiddel?

Een discussie-bijdrage

Ik zie als kernpunt in de beschouwing van kameraad Stemerding de conclusie dat het voor het verbeteren van het partijwerk van essentieel belang is dat belemmeringen bij de ontplooiing van de menings- en besluitvorming in de afdeling dienen te worden bestreden waar zij zich ook voordoen. Ik ben het daarmee eens en dat betreft met name ook zijn pleidooi dat hiertoe ook van districten en partijbestuur stappen moeten worden verlangd.

In volle omvang komt hier naar mijn mening naar voren wat we op ons laatste congres hebben aangewezen als centrale opgave voor de partijorganisatie: het intensiveren van het politieke leven in de partij en het verbeteren van de wisselwerking tussen de partijorganen 'op alle niveaus' om het eens plechtig te zeggen.

Die taak formuleerden we in directe samenhang met de oriëntatie van de partij op coalitievorming op basis van eenheid van actie.

De afgelopen tijd zijn bij de uitvoering van deze oriëntatie stappen vooruit gemaakt. Zowel op het gebied van de vredesstrijd, de sociaal-economische strijd en de strijd voor democratische rechten heeft de partij een stimulerende en initiatiefnemende rol kunnen vervullen.

Tegelijkertijd werd overduidelijk dat resultaten op dit gebied staan of vallen met helderheid over de positie en rol van de partij en met de uitbreiding van haar organisatorische vermogen.

Waar de partijorganisatie nog zwak en gebrekkig functioneert treden zoals voor de hand ligt onvolkomenheden op bij het

uitdragen van de partijpolitiek. Maar daar wringt hem de schoen toch niet alleen. Naast de 'gewone' zwaktes in het werk doen zich als gevolg van de nieuwe wegen die de partij is ingeslagen nieuwe opgaven voor inzake het ontwikkelen van de discussie en het functioneren, kortom het hele politieke leven in de partij.

Groeiprobleem

Hier hebben we te maken in de volle betekenis van het woord met een 'groeiprobleem'. Zolang de partij nog in een situatie moest werken waarbij de arbeidersbeweging nog diepgaand was verdeeld, laat staan dat zich al mogelijkheden aftekenden voor progressieve samenwerking op veel breder terrein — een situatie waarmee we in de vijftiger en zestiger jaren werden geconfronteerd — bleef de meningsvorming in de afdeling vaak beperkt tot enkele aspecten van de politieke situatie. Met het ontworstelen van de partij en andere progressieve krachten in ons land, aan eigen isolement, met het ontwikkelen van een politiek gericht op een Nederlands antwoord op crisis en oorlogsdreiging met als directe vrucht daarvan het op gang komen van vormen van progressieve samenwerking in actie en dialoog, wordt aan de meningsvorming een nieuwe stroom van onderwerpen en vraagstukken toegevoegd. Het is overduidelijk dat onder zulke omstandigheden de meningsvorming in afdelingen van de partij niet kan blijven verlopen volgens het patroon waarbij districts- of partijleiding de politieke informatie, compleet met antwoord op alle vragen plus gedetailleerde voorstellen met betrekking tot de taken van de partij verzorgde. Had dat patroon trouwens vroeger al bezworen, al was het alleen maar omdat het er vaak toe leidde dat afdelingen zich alleen

bepaalden tot uitvoering van wat in districts- of landelijk verband aan taken werd geformuleerd, nu kan het alleen maar stagnatie in de hand werken bij de uitvoering van onze oriëntatie op coalitievorming.

De afdeling!

Het probleem wordt te eenvoudig gesteld als alleen maar wordt geconstateerd dat van de kant van het district onvoldoende antwoord wordt verschaft op vragen en als er wordt aangedrongen op uitvoeriger en gedegener behandeling van de vragen. Voor goed begrip: ik ben het geheel met kameraad Stemerding eens dat vragen beantwoord moeten worden. Ook en vooral vragen over 'moeilijke' onderwerpen, al moet hier meteen bij opgemerkt worden dat de partij niet op alle vragen antwoord heeft. Zij stimuleert juist de discussie in alle openheid, in alle pluriformiteit, over vragen waarover (nog) geen eenstemmigheid is, en het antwoord op ontwikkeld moet worden.

Het is essentieel voor het bevorderen van het politieke leven in de partij en de democratische oordeels- en besluitvorming dat de informatie over alle belangrijke politieke en andere zaken wordt verbeterd. In deze zin zijn ook stappen genomen. Ik wijs op de uitgifte van ledenbladen bedoeld om de leden van de partij in kennis te stellen van overwegingen van de besturen van de partij. Ook op districtsniveau zijn op dat terrein initiatieven ontwikkeld om zodoende meer inzicht te geven in de overwegingen die bij besluitvorming in leidingen een rol speelt, en daarnaast stimuleert het debatten in de partij tussen leden onderling. Van belang hierbij is ook het stimuleren van themabijeenkomsten in afdelingen en districten en het bevorderen van vorming en scholing, hierin zijn stappen gedaan. Het vraagstuk beperken tot een zaak van

meer informatie 'van boven' wekt de — duidelijk ook door partijgenoot Stermerding ongewilde — indruk dat de oplossing in de zin van een meer centralistische aanpak zou moeten worden gezocht.

Waar het echter om gaat is het politieke leven in de afdeling *zelf*, zowel in de ledenvergadering als op het niveau van het bestuur, te verbeteren. Daar versta ik onder dat wegen moeten worden gevonden om de afdelingen in staat te stellen eigen activiteiten te ontplooiën bij het uitdragen van de politiek van de partij, onder een *gelijktijdige* maximale inzet van zoveel mogelijk leden en kaders van de afdeling bij de discussie over de vraagstukken waar de partij als geheel voor staat.

Het zwaartepunt ligt dus bij het intensiveren van het politieke leven in de partijafdeling bij verhoging van de kwaliteit van besluitvorming en discussie in de afdelingsbesturen en ledenvergaderingen. Alleen zo kan de creativiteit en het inzicht waarover onze partij beschikt tot volle gelding komen. Alleen zo ook wordt het mogelijk 'de hele' partij te mobiliseren voor uitvoering van de oriëntatie op progressieve samenwerking in meer bedrijven, sectoren en regio dan nu al het geval is.

De afdelingen onderling

Van de ontplooiing van het eigen politieke werken in de afdelingen hangt het in de eerste plaats af of onze partij met haar lijn van progressieve samenwerking op uiteenlopend gebied van de strijd snel verder vorderingen zal maken.

Immers, uitgangspunt van onze coalitievorming is de eenheid van actie in de bedrijven, de buurten, de sectoren, de regio; kortom 'aan de basis'.

In die zin moeten we mijns inziens ook de wisselwerking verstaan, waarop partijgenoot Stermerding zeer terecht wijst.

Wanneer er sprake is van stagnatie in de relatie tussen afdelingen en districten dan

is dat niet alleen schadelijk wat betreft het feit dat de afdeling niet weet wat er met haar ideeën gebeurt, maar ook omgekeerd voor het district en de hele partij omdat daarvoor verwerking uitblijft van wat van doorslaggevend belang voor onze strijd is: de ervaring in de afdelingen.

Stermerding oppert de 'dwarsverbinding' tussen afdelingen te verbeteren. Ik ben daarvoor.

Het is uiterst belangrijk om ervaringen te verwerken zoals in een aantal districten zijn opgedaan bij het houden van de regelmatige secretarissenvergaderingen of bijeenkomsten van afdelingsfunctionarissen op het gebied van werving, scholing, sociaal-economische strijd etc.

Wanneer zulke vergaderingen het karakter krijgen van bespreking van de politieke toestand, de positie van de afdelingen daarin, de opgedane ervaringen en zich niet beperken tot 'nalopen van de taken' dan kunnen ze in hoge mate de wisselwerking bevorderen waarvan Stermerding spreekt. En vele districten zijn overgegaan tot uitgifte van bondige 'besluitenlijstjes', zodat afdelingen kennis krijgen van wat er is besproken.

Ook regelmatige kadervergaderingen of centrale ledenvergaderingen kunnen van groot belang zijn bij het uitwisselen van ervaringen.

Voorts kan van groot belang zijn dat afdelingen — en dat geldt ook voor districten die te maken hebben met soortgelijke problematiek — op gezette tijden overleggen.

Overleg van afdelingsbesturen kan dus zeker een bijdrage zijn voor brede oordeelsvorming, maar moet niet leiden tot een nieuwe, niet gekozen en ter verantwoording te roepen bestuurslaag waardoor afdelingen zelf verzwakt dreigen te worden.

Federalisme?

Organisatie is een middel. Wij moeten niet schuwen om de organisatie juist en vooral met het oog op de wisselwerking, aan te passen aan het pluriforme karakter van de strijd waarvoor we in het gehele land staan. Dat geldt trouwens ook voor het werk van de partijleiding zelf.

In de beschouwing van kameraad Stemerding wordt daarbij de werkwijze en samenstelling van het districtsbestuur zelf in het geding gebracht.

Er zit veel het overdenken waard in zijn kritiek op de huidige gang van zaken. Tegelijkertijd lijkt mij dat hij bij het stellen hiervan ten onrechte de conclusie trekt dat er een soort tegenstelling zou bestaan tussen de districtsbesturen in de huidige opzet en de afdelingen.

Ik ben het met zo'n benadering niet eens. Het is zeker waar dat in de praktijk van het werk — ik ben daarop hierboven ingegaan — zich situaties voordoen waarbij afdelingen de ervaring hebben dat hun oordeelsvorming en ervaringen onvoldoende doorwerken in de leiding van het district.

Maar dat vloeit dan niet voort uit de structuur van gekozen districtsleidingen zoals we die nu kennen. *Het is van belang niet alleen op de formele samenstelling van een leiding de vinger te leggen omdat we in deze gang van zaken vaak nog de praktijk van werken weerspiegeld vinden, die voortvloeit uit het monolitische karakter van de partijorganisatie, waarbij de afdeling vooral uitvoerster was van wat op districtsniveau of door de partijleiding was besloten.* Het gaat er bij het verbeteren van het werk om die mening te bestrijden.

Met een idee zoals Stemerding oppert om afdelingen eigen 'vertegenwoordigers' te doen aanwijzen in het districtsbestuur lijkt mij het gevaar te rijzen van overhellen naar de andere kant.

Hoewel hij zelf in zijn beschouwing een federatieve samenstelling van het districtsbestuur afwijst zit dat element er voor mijn

gevoel toch sterk in. Er ontstaan tenminste twee soorten districtsbestuurders: één belast met 'algemene verantwoordelijkheid' en één met een soort 'bandrecorder-functie', van en naar de afdeling toe. Dit zou naar mijn mening een stap achteruit betekenen.

Een districtsleiding heeft in overeenstemming met de organisatieopvattingen een eigen belangrijke politieke verantwoordelijkheid bij het uitvoeren van de partijlijn. Die verantwoordelijkheid neemt met de uitbreiding van de partijactiviteit niet af maar toe. Ook vooral gezien de noodzaak tot een eigen creatieve verwerking van de partijpolitiek in het gebied van het district. Vanuit dit beginsel worden districtsleidingen gekozen. Dat gebeurt dus vanuit politieke criteria. Het is vanzelfsprekend dat daarbij ook de weerspiegelingen van het gehele gebied van het district (dus van de afdelingen) in de leiding grote aandacht krijgt. Hier ligt een belangrijke *politieke* taak van de districtsconferentie.

Het onttrekken van een deel van de verkiezing van de districtsleiding aan de conferentie zou mijns inziens afbreuk doen aan deze politieke taak. Bovendien staat het op gespannen voet met het uitgangspunt dat een leiding democratisch wordt gekozen. Een federatieve samenstelling introduceert de mogelijkheid dat op formele gronden kleine en grote afdelingen een zelfde zwaarte krijgen in de districtsleiding.

Tenslotte een opmerking over afdelingvertegenwoordigers in de districtsleiding die volgens Arend Stemerding zonder last of ruggespraak met de afdeling moeten kunnen handelen.

Ik denk dat Arend ook zal beseffen welk probleem ontstaat wanneer de afdelingsvertegenwoordiger na de argumenten van de andere districtsbestuurders te hebben gehoord, anders beslist dan wat het oorspronkelijke oordeel is wat de afdeling heeft inzake probleem-vraagstukken. Welke mogelijkheden hebben afdelingen

bij herhaling daarvan? Het onderstreept nog eens dat de districtsleiding gekozen door de *conferentie*, daaraan ook verantwoording moet afleggen.

Zoals hierboven al opgemerkt, er zijn andere en betere wegen dan 'federatieve' structuren om de kritiek van kameraad Stemerding tot gelding te brengen.

Het lijkt mij van belang de discussie over dit alles verder te voeren, met name ook

aan de hand van mogelijke nieuwe vormen en ervaringen die zich in de praktijk voordoen. Juist met het oog op wat kameraad Stemerding terecht als noodzakelijk noemt; het verder ontwikkelen van onze organisatie gericht op het maximaal laten functioneren van de partij zowel in oordeelsvorming als in handelen.

Karel Hoogkamp

Op de 17e oktober van dit jaar zou de Nederlandse schrijver Simon Vestdijk drieëntachtig jaar zijn geweest. Hij werd niet ouder dan drieënzeventig, na een leven van fabelachtige werkzaamheid, diepe psychische spanningen, van het zich bewegen in een wijdgeboogde romanthematiek, daarnaast op het gebied van het literaire essay, de filosofische verhandeling, de interpretatie van muziek, en wel op zo unieke wijze als dat in de burgerlijke Nederlandse literatuur — en een andere kennen wij nog maar in de vorm van aanzetten — niet eerder is voorgekomen.

S. Vestdijk

Grootheid en grenzen van een fenomeen

Dit alles gaf Vestdijk het aanzicht en de roep van een soort fabeldier dat zich, zonder zich ooit te binden en zonder ooit doorslaggevend partij te kiezen, tussen collega's en publiek bewoog. Partij kiezen deed hij enkele malen en dat mag niet worden vergeten: in de jaren vóór de Tweede Wereldoorlog, toen de nazi-dreiging al openlijker werd, zette hij zich met andere schrijvers schrap tegen oorlog en fascisme, en dit antifascisme handhaafde zich ook tijdens de bezetting van ons land, waarin hij tijdelijk als gijzelaar gevangen zat. Na de oorlog koos hij, die vaak zijn onverschilligheid tegenover de politiek uitsprak, nog eens partij, en wel voor het anti-communisme. Het was niet zijn meest roemvolle periode en zij werd gevolgd door een schrijverschap dat zich al meer van grote problematiek onttreedde, dat al minder werd gevoed uit een vruchtbare wisselwerking

met de buitenwereld, maar vrede scheen te vinden bij soms grillige vondsten en indrukken, in een zelfverkozen kluisenaarschap.

Vestdijks grote periode ligt tussen de jaren waarin het fascisme opkwam en de eerste jaren na de oorlog, toen deze rijke persoonlijkheid met zijn vele talenten, onvergetelijke meesterwerken heeft geschapen. De betekenis van het meeste werk ligt in de onverstoorbare waarheidsliefde waarmee hij zijn onderwerpen behandelde. Mag zijn realisme dan 'burgerlijk' zijn in de zin van een voorliefde voor individualistische lotgevallen, actuele en historische, zij zijn volstrekt onburgerlijk omdat zij van geen enkel vooroordeel uitgaan, omdat zij de mens zien als subject van alle activiteit en tegelijk als object van onderzoek. Misschien lag die trek in Vestdijks karakter, misschien heeft zijn opleiding tot medicus

— hij voer ook korte tijd, net als Slauerhoff, als scheepsarts — hem die indringende aandacht voor elk menselijk geval bijgebracht. Het was een aandacht die zich ook tot de eigen persoon uitstrekte: in een befaamde reeks van romans schreef hij, import-Harlinger, zij het verscholen achter de figuur van zijn dubbelganger Anton Wachter, het verhaal van zijn jeugd, dat zich van Friesland verplaatst naar Amsterdam; en waar hier strenge visie, humor, gevoeligheid en bovenal weer het sterke instinct voor waarheidsliefde beheersende elementen zijn, heeft hij daarmee tevens het beeld gegeven van een bepaalde generatie, de rond 1900 geborenen, en op die manier als kunstenaar de kroniek geschreven van een tijd (*Terug tot Ina Damman* 1934; *Sint Sebastiaan* 1939; *Surrogaten voor Murk Tuinstra* 1948; *De andere school* 1949, waaraan later nog meerdere, o.m. *De rimpels van Esther Ornstein* 1959, werden toegevoegd.)

Vestdijks werk is niet als één geheel te analyseren. Het leven heeft hem in tientallen facetten geïnteresseerd: hij was een meester van de psychologische roman, waarin het er voor hem in de eerste plaats om ging de beweegredenen van de enkeling op te sporen, wat echter niet gebeurde zonder dat er in de vaak 'klinisch koele' benadering een onmiskenbare emotionaaliteit meertrikt. Die emotionaaliteit is meestal afkomstig uit de autobiografische sfeer: ze is er zeer zeker in een boek als *De koperen tuin* (1950), dat in zijn soort een model is voor de combinatie van alle in Vestdijk levende vruchtbare elementen: terugblik, aandacht voor het web van menselijke relaties, een achtergrond van kleinburgerlijkheid die zonder medelijden wordt ont-huld, maar ook van muzische heerlijkheid zoals die gevonden wordt in de muziek. Het speuren naar die intrigante veelvoudigheid van het bestaan, waarbij mensen vaak of zij het al of niet willen, door een vorm van menselijk tekort of ook boosheid

tot hun daden en gevoelens worden gedreven, is eigenlijk de tendentie van de vele psychologische romans die Vestdijk schreef. Romans waar zich — in hun soort bondiger en vaak gevoeliger — een aantal novellen bij aansluiten. Een meesterstuk daarvan is de *De bruine vriend* (1935), en het mag worden betreurd dat Vestdijk na de jaren '50 geen novelle meer geschreven heeft, terwijl hij voor die tijd een aantal briljante verhalenbundels publiceerde, waaronder *De dood betrapt* 1935, *Narcissus op vrijersvoeten* 1938, *Stomme getuigen* 1947; ze zijn trouwens in 1975 in één band verenigd. Zelf was hij er heilig van overtuigd dat de roman zijn meest geëigend literair instrument was; wij stellen vast dat hij op dit gebied veel ongelijker werk heeft geleverd dan in de novellen.

Bij het denken over Vestdijk als romancier wil het mij al sterker voorkomen dat hij een aantal van zijn grootste prestaties heeft geleverd met zijn historische romans. Ook deze zijn, zoals in feite zijn hele werk, opgebouwd rondom de problematiek van één persoon, maar het zijn nooit wegwerp-personen die hij voor ons plaatst, wier levensknoop hij ontwart, wier poging om tot klaarheid te komen hij van fase tot fase volgt. Een van de eerste die hij óók wat het historische kader betreft met diepgaande kennis van tijd en mensen heeft opgeroepen is de figuur van de schilder El Greco, in de tirannieke samenleving van Spanje onder Filips II verstrikt in de strijd voor zijn artistieke ideaal en de ketterjagende inquisitie: een thematiek die niet moet worden misverstaan in de jaren waarin Hitler c.s. hun barbaars regime in Duitsland vestigden en hun doodskop-inquisitie instelden.

Trouwens, Vestdijk had behalve in dit *Vijfde Zegel* (1937) zijn lezers al veel directer geconfronteerd met het door hem vooral verachte Duitse fascisme: *Else Böhler, Duits dienstmeisje* (1935). De roman benadert in veel opzichten de moderne politieke

psychologie. Terwijl sommige van Vestdijks historische romans iets van een Spielerei hebben (zoals *Puriteiten en piraten*, 1947) en de laatste in dit genre die hij schreef (*De filosoof en de sluipmoordenaar*, 1961) eerder op schijnen te mikken ons het gevoel bij te brengen dat de menselijke geschiedenis een zinloos proces is, lijkt het mij niet van belang ontbloot om er op te wijzen dat de historische romans die Vestdijk in de oorlog schreef of ontwierp zonder uitzondering betrokken zijn bij het zoeken naar zin, d.w.z. de kenbaarheid, maar ook de vruchtbaarheid van de menselijke geschiedenis. Wordt er in *De nadagen van Pilatus* (1938) nog naar die kenbaarheid gevraagd, in *Aktaion onder de sterren* (1941), in *Iersche Nachten* (verschenen 1946) en *De vuuraanbidders* (verschenen 1947) is de zingeving van de historie onmiskenbaar. In *Aktaion* speelt zich, tegelijk geheimzinnig en diepzinnig, de emancipatie van de mens uit het dierenrijk af, waarover Friedrich Engels lang geleden al zulke meeslepende gedachten heeft ontwikkeld, uiteraard zonder dat Vestdijk die bladzijdenkende. *De Vuuraanbidders* geeft, tegen een achtergrond van onze 80-jarige en de gelijktijdige Duitse 30-jarige oorlog, het drama van de agressie, maar dan iets verwickelder dan ik dit hier zo neerschrijf. De grootste van de drie romans is *Iersche Nachten*. Vestdijks tijdelijke voorliefde voor het groene Erin met zijn zonderlinge bijgeloven en pakkende mythen, die in latere romans (*De vijf roeiers*, 1951) bijna mystisch overkwam, is hier gedisciplineerd tot de aanklacht van een door Engelse grootgrondbezitters uitgebuit, vertrap pachtersvolk tegen het systeem van het absentisme: een ongehoorde prestatie voor de 'koele' Vestdijk, waarin hij met verwonderlijke sociale deernis blijkt te kunnen worden vervuld. De roman leert ons overigens waar de wortels van het huidige Ierse volksverzet tegen de Engelsen liggen en waarom het IRA-terrorisme zulke wanhopige vormen heeft kunnen aanne-

men. In latere, o.a. 'Griekse' romans, en in zijn laatste roman over de ketter *Meister Eckart* (1970) heeft Vestdijk, merkbaar ontgoocheld in zijn visie op de mens, mischien door zijn anti-socialistische afzijdigheid zelf, niet meer de diepte van de tijdens de bezetting geconcipieerde romans kunnen hervinden.

Er is bijna geen serieuze romanschrijver of hij heeft zich vroeger of later buiten de roman ook op ander intellectueel terrein gewaagd. Bij Vestdijk is dit in hoge mate het geval geweest. Er is, naast een al weer merkwaardige Spielerei met de astrologie, een voortdurende borende aandacht voor creatie en methode van het literaire kunstwerk: hij duikt in het werk van andere auteurs, dichters en prozaïsten, spit het om naar grond en beweegreden, onthult de kracht en de zwakheid van de makers. Over Rilke en Joyce, de Amerikaanse dichteres Emily Dickinson (van wie hij ook werk vertaalde) Kafka en Slauerhoff en vele anderen heeft hij, vanuit een burgerlijke analytische visie in *Lier en Lancet* (1939) briljante studies geschreven; op verscheidene van de genoemde figuren kwam hij terug in zijn bundel *De Poolse Ruiter* (1963), waarin de psychologisch, literair-technische analyse zelfs hoogtij viert, o.a. in essays over esthetiek en ritme. Uit alles spreekt een actief, waarnemend, a-politiek individualisme, een persoonlijke filosofie, die zowel schrijversfiguren als beginzelen — kunst en moraal, historische contingentie, trouw en intrige, de zin van het komische enz. — tot uitgangspunt neemt. Bij die filosofische bespiegeling bewijst Vestdijk in veel opzichten op de 'socratische' lijn te staan, d.w.z. hij onderzoekt niet de herkomst en relatie van ideeën, dus ook niet hun sociale wortels, maatstaf bij alle wijsgerige en zielkundige benadering blijft het op zich zelf staande Ik, voorzover het zich rekenschap geven kan van wat er in en om hem/haar gebeurt, en met wat voor

listen en valstrikken vanuit de 'realiteit' het te maken krijgt.

'Sokratisch' is Vestdijk, niet alleen in zijn filosofische dialogen, maar eigenlijk in al zijn betogen over literatuur, moraal, idealen, artistieke creatie en wat daarbij te pas komt, waar hij probeert elk gegeven thema van binnenuit en op zijn eigen merites te doorlichten, meestal door de betrekkelijkheid van ieder begrip te demonstreren en veel menselijke zekerheden op losse schroeven te zetten. Want tot de grondslagen van het sokratisch denken behoren een zekere twijfel en ironie, en die zijn in Vestdijks essays en mensbeschouwing in hoge mate aanwezig, ze nemen zelfs uit en ter na de vorm van ongelof in mens en toekomst aan, wat dan weer het satirisch element verheft; de ongelovige is een spotter, maar vervalt ook daardoor vaak in politiek conservatisme. Dat laatste heeft er dan bij Vestdijk weer toe geleid, dat deze zo scherpe geest, die zich geen knollen voor citroenen laat verkopen, bespiegelingen ontwikkelt die — omdat ze een echte sociaal-politieke benadering van het mens- en maatschappijprobleem niet kennen of ontwijken — tot een zonderling mysticisme geraken.

In de oorlog heeft Vestdijk die trek geopenbaard in een merkwaardige studie, *De toekomst der religie* (eerste dr. 1947), die hij aan mij opdroeg, omdat wij over deze materie een vrij intense en polemische gedachtenwisseling voerden, nadat hij mij het handschrift van het boek had laten lezen.¹ Het boek bevat als doorgaans briljante en psychologisch knappe passages; ook zeer kritische, waar het sommige praktijken van de gangbare religie, i.c. het Christendom, veroordeelt, zoals de onverdraagzaamheid. Tegelijk meent Vestdijk vast te kunnen stellen dat behoefte aan 'religie', d.i. binding aan een 'hogere' wezen of 'hogere' realiteiten zal blijven bestaan, vooral in een mensheid die speelbal blijft van toeval en eventuele rampen. Daarbij onderzoekt Vestdijk bijvoorbeeld ook of

voor een verlichte en bewuste elite geen bijzondere religieuze filosofie kan worden geschapen, en betreft in de projectie van een dergelijke toekomstreligie o.m. veredelde boeddhistische opvattingen, die het menselijk lijden zouden kunnen verlichten. Hij haalt daarbij een hele literatuur aan, verdiept zich ook in occulte kwesties en vraagt zich af wat de psycho-analyse voor de naar een betere religie hunkerende mens zou kunnen betekenen. Dit alles zonder dat hij zich ervan bewust is — of bewust wil zijn — dat 'religie' in de menselijke geschiedenis een uit onmacht en onwetendheid geboren projectie van de menselijke zielstoestanden op elk gegeven historisch ogenblik is, die in de 'grote godsdiensten' op ongetwijfeld indrukwekkende wijze in dogma's, geschriften en een conglomeraat van emoties en fantastische voorstellingen zoveel vorm heeft verkregen, dat de godsdienst een eigen leven is gaan leiden, waarbij de bedrijglijke voorstelling is ontstaan, die ook in Vestdijk blijkt te werken, dat zij een soort aangeboeren menselijk verlangen is dat tot in lengte van dagen moet worden bevredigd.

Het laatste woord over deze materie is nog niet gesproken; hier wijs ik alleen op het voor Vestdijks kenmerkend verschijnsel, dat iemand met hoge intelligentie en beschikkende over een arsenaal van verworven kennis, tegelijk uit een gemis aan èchte toekomstfilosofie en daarmee uit wantrouwen tegen alles wat met emancipatie van de 'massa' verband houdt, tot verbijsterende projecties kan komen.

Een apart hoofdstuk in het relaas van Vestdijks schrijversbestaan is zijn poëzie. Ze is ook weer niet zo apart in die zin dat ze los kan worden gezien van zijn vorige schrijversactiviteiten. Tot in de jaren '50 blijkt het gedicht, met verloop van tijd zelfs de gedichten-cyclus, een veelgezocht uitdrukingsmiddel te zijn geweest, waarin Vestdijk zich vooral op het persoonlijke vlak kon uiten. Hij heeft tussen 1932 en 1956 een

twaalftal gedichtenbundels gepubliceerd, daarnaast nog een paar 'libretto's' in dichtvorm, o.a. voor de componist Willem Pijper. De *Verzamelde Gedichten* zijn in 1971 in drie fraaie banden uitgegeven: zij vormen in onze moderne letterkunde een merkwaardig eiland, waar men een flora en fauna van beelden, ideeën, stemmingen aantreft die men elders tevergeefs zal zoeken. Merkwaardig is ook dat de poëzie, liever gezegd: het expressiemiddel van de dichtkunst, net als dat van de novelle omstreeks dezelfde tijd uit Vestdijks leven verdwijnt, en dat van die tijd af aan de roman Vestdijks centrale genre wordt. Om Vestdijks poëzie volledig te bevatten en vooral ook te kunnen genieten, is het in feite onvermijdelijk dat men er zich langere tijd en met een zekere toewijding in verdiept. De taal is weerbarstig, de ritmen strompelen (opzettelijk, niet uit onvermogen), beelden en wendingen zijn verrassend, oorspronkelijk, en — in tegenstelling tot veel andere moderne Nederlandse poëzie — in wezen onvertaalbaar. Ze is niet zozeer geheimtaal, als wel de bekendnis van één mens tot eigen tijd, medemens, maar ook van de verdrongen emoties van eigen innerlijk (waaruit een verwikkelde symboliek geboren wordt). De uitgave van de *Verzamelde Gedichten*, door Martin Hartkamp zeer conscientieus volbracht, bevat een beschouwing van Vestdijk zelf uit het kamp Beekvlief bij St. Michielsgestel, waar hij van 1942-'43 als gijzelaar door de bezetter was opgesloten, in welk stuk hij weer een reeks 'interne' analyses geeft van wat er in de poëzie gebeurt. De internering en de door Vestdijk en zijn medegevangenen ervaren fusillering van een aantal hunner hebben 'een nieuwe vlag' van poëtische emotie geschonken (de 'eerste vlag' trad op rond de periode 1930-'32, toen hij tussen zijn werk als medicus door vele uitbarstingen van lyrische geprepenheid beleefde). In de hongerwinter, toen Vestdijk weer in Doorn mocht terugkeren, kwam de 'derde vlag'. Zo ontston-

den in de bezettingstijd, ten dele in gevangenschap, drie van Vestdijks belangrijkste gedichtenboeken, *Gestelsche liederen* (uitg. 1949), *Thanatos aan banden* (1946) en *Mnemosyne in de bergen* (1946), waarbij men minder op het jaar van de boekuitgave dan op dat van het ontstaan moet letten. Het is bijna ondoenlijk om in deze poëzie door te dringen zonder gids; studies als die van A. Cornets de Groot zijn in dit verband vrijwel onmisbaar. Verbazingwekkend is in deze poëzie, dat ze zelfs in de vorm waarin ze zich aanbiedt — episch gedicht, leerdicht, sonettenkrans — een medium is gebleken waarin de auteur zijn gevoelsleven, vermomd door een grote verbeeldingskracht, kon uitspreken.

Vestdijk had geen gevoel voor 'het schone'. Hij wist niets van kunst, al heeft hij zich eens gewaagd aan een beschouwing over het visioen in de beeldende kunst; als hij er meer van wist, dan heeft hij dat niet vertaald in zijn privé sfeer. Hij leefde in een sober, onweerlegbaar kleinburgerlijk milieu, zonder 'mooie dingen'. Hij had ook geen 'mooie boeken'. Volgens mij heeft hij ook, ondanks bijvoorbeeld zijn *Alpenroman* (1961), geen echt gevoel voor de natuur gehad, en als hij in de Utrechtse heuvelrug woonde was dat niet vanwege de Doornse bossen, maar omdat het er zo heerlijk stil was.

Wat hij bezat was het verfijnde, analytische zintuig voor literatuur, de roman, het gedicht. (Toneel en film zeiden hem niets.) Die subtiele gevoeligheid, gemengd met intellectueel genieten, heeft hem waarschijnlijk ook bezielde in zijn beoefening en beoordeling van de muziek. Hij was een voortreffelijk pianist, en daarbij, door de moderne media van plaat en geluidsapparatuur, een fervent luisteraar van muziek. Hij heeft ook over muziek geschreven; behalve over de symfonieën van Sibelius (1962), waagde hij zich aan een praktische schoonheidsleer van de muziek, waarover in kringen van musici nogal verdeeldheid

van mening bestaat (*Het Eerste en het Laatste*, 1956) en een boeiend boek met essays over componisten (*Keurtroepen van Euterpe*, 1956).

Het complexe van zijn persoon, vooral van zijn schrijvende persoon, gevoed uit zoveel bronnen, maakt van S. Vestdijk in onze letterkunde een figuur die, hoe soms ook geremd door vaderlandse, burgerlijke misère, hoog met brede vleugelslag boven onze lage horizonnen uitstijgt. Wanneer ik de moderne Nederlandse poëzie uitzonder (waarbij zich in Henr. Roland Holst, Gorter, Leopold, Boutens, Bloem, Nijhoff en Achterberg makers van internationaal formaat bevinden) behoort Vestdijk met Multatuli, Huet, Couperus tot de zeer weinigen in onze letterkunde, die onmiddellijk tot de

wereldliteratuur moeten worden gerekend. Het Vestdijk-beeld is juist om zijn betekenis en verwickeldheid nog niet afgerond. Een collectief is bezig met het voorbereiden van een eerste grote biografie. Er zullen zeker meer studies over hem verschijnen, ook kritische. Men zal zijn werk gaan ziften en schiften; er zal hoe dan ook na het oordeel van komende generaties een rijkdom aan beeld en idee van zijn levenswerk overblijven.

Oktober 1981

Theun de Vries

1. **De briefwisseling tussen S. Vestdijk en mijn persoon over dit onderwerp uit de oorlogsjaren, die lange tijd als verloren werd beschouwd, is enige tijd geleden teruggevonden en wordt door het Letterkundig Museum en Documentatiecentrum in Den Haag binnenkort gepubliceerd.**

PARTIJDOCUMENTEN

Communiqué van het partijbestuur van de CPN

De huidige kabinetscrisis voltrekt zich in een rondt zeer ernstige situatie. Naast de grote inkomensdaling voor werkenden en uitkeringsgerechtigden die reeds was voorzien in het regeerakkoord van CDA, PvdA en D'66, dreigen thans verdergaande verslechteringen in de vorm van diep ingrijpende bezuinigingen. In het kader van de 'lijmpoging' is bovendien een extra matiging van lonen en uitkeringen aan de orde: een ware koopkrachtdruk waarvan het effect op de economie uiterst schadelijk zou zijn. De Partij van de Arbeid kan en mag in deze omstandigheden geen verdere concessies doen, omdat zij al veel te ver is gegaan met inleveren op kosten van de bevolking.

Het geld voor een noodzakelijk plan ter bestrijding van de alarmerende werkloosheid dient te worden vrijgemaakt door het ombuigen van grote geldstromen, zoals de aardgasopbrengsten, topwinsten, militaire uitgaven, bureaucratische verspilling. Deze door de CPN aangegeven weg komt steeds meer naar voren als de — uit het oogpunt van progressieve mensen — enig werkbare remedie ten aanzien van de verzakte staatsfinanciën.

Volgens de CPN zijn er dan ook op dit kritieke moment noch redenen, noch mogelijkheden voor de PvdA om via nog weer nieuwe concessies aan Van Agt en Van der Stee te lijmen. Het is juist nodig dat de progressieve krachten gezamenlijk het in wezen zo zwakke CDA onder druk plaatsen.

Het demissionaire kabinet is het openlijk oneens over het vraagstuk van de nieuwe Amerikaanse atoomraketten, niet alleen als het gaat om plaatsing ervan in ons land, maar ook over het NAVO-besluit van december 1979 om nieuwe raketten in West-Europa op te stellen.

Uit de jongste NAVO-bijeenkomst in Schotland is duidelijk gebleken onder welke zware pressie Nederland wordt geplaatst om zich met het rakettenbesluit akkoord te verklaren. Dat minister Van Mierlo dit besluit als voldongen feit wenst te accepteren, acht de CPN volkomen onaanvaardbaar. Concessies op het gebied van de atoombewapening zijn door niets gerechtvaardigd, integendeel: de kritische en gealarmeerde vredesbeweging heeft het in haar bereik te verhinderen dat ons land verder in de atoomrace wordt meegesleurd.

Met de meeste nadruk roept de CPN op tot een massale deelname aan de demonstratie van 21 november aanstaande in Amsterdam onder de leuze: geen nieuwe kernwapens in Europa, niet in Nederland noch in enig ander land.

Deze betoging kan een historische gebeurtenis betekenen nu het erom gaat ons te verdedigen tegen de dreigende ontwikkelingen op het gebied van de

atoombewapening en alternatieven voor de huidige militair-strategische politiek te ontwikkelen. Daarom mag geen enkele inspanning geschuwd worden om de 21ste november te maken tot een dag van grote eensgezindheid van het Nederlandse volk in de strijd voor de vrede.

Oog in oog met de loodzware problemen van deze tijd is volgens het partijbestuur vereist, dat de CPN met grote stelligheid haar politiek ook in met name de politiek van progressieve samenwerking — onder de bevolking uitdraagt, dat de partij zich versterkt en waar maar mogelijk is (niet in de laatste plaats op lokaal en provinciaal niveau) voor de sociale, de democratische en de vredesbelangen van de mensen optreedt.

Tegen deze achtergrond besprak het partijbestuur in een zitting op 24 en 25 oktober jl., na de door Marcus Bakker ingeleide beraadslaging over de kabinetscrisis, de verhoudingen tussen de progressieve partijen en de voorbereidingen van de verkiezingscampagne voor de Provinciale Staten.

Rinus Haks, die dit agendapunt inleidde, gaf een overzicht van de stand van zaken met betrekking tot de progressieve samenwerking.

Het partijbestuur nam in dit verband kennis van de nota van het partijbestuur van de PvdA omtrent de verhouding tussen beide partijen.

Het ziet deze nota als een bijdrage aan het debat dat naar de mening van de CPN gevoerd moet worden vanuit de bereidheid aan beide kanten om op belangrijke punten overeenstemming te zoeken terwille van een diepgaande verandering in de Nederlandse maatschappelijke verhoudingen.

De discussie over de daarbij aan de orde zijnde vraagstukken is volgens het partijbestuur een zaak van de gehele partij en van alle progressieve mensen. Deze discussie dient plaats te hebben op allerlei niveaus en in tal van vormen, waarbij het streven van de CPN gericht is op een zakelijk debat met als doel de progressieve samenwerking verder tot ontwikkeling te brengen.

Het partijbestuur stelde de inhoud vast van een brief aan de afdelingen en districten met suggesties voor hoofdelementen van een algemeen deel van de provinciale verkiezingsprogramma's die op verkiezingsconferenties van de districten worden vastgesteld. Voorts werd een inventarisatie gemaakt van vraagstukken die op provinciaal niveau een rol spelen en een bespreking gewijd aan de aanpak van de verkiezingscampagne.

Ook werd een overzicht gegeven van de stand van besprekingen landelijk, die in verschillende provincies en gemeenten worden gevoerd tussen CPN, PSP en PPR met het doel zo sterk mogelijke strijdbare progressieve vertegenwoordigingen in raden en staten te brengen.

Tenslotte besprak het partijbestuur in het kader van de voorbereiding van de vrouwenconferentie van de CPN op 16 en 17 januari in Amsterdam de uitvoering van de congresbesluiten over de integratie van de vrouwenbevrijdingsstrijd. Elli leeboud leidde dit agendapunt in met een toelichting op een door het dagelijks bestuur opgestelde notitie. Karel Hoogkamp gaf daarbij vanuit het dagelijks bestuur een beeld van de ontwikkelingen in partijdistricten op dit

punt. Naar aanleiding van de intensieve discussie in het partijbestuur, waarbij talrijke gezichtspunten naar voren kwamen, wordt deze notitie door het dagelijks bestuur nader bezien en gepubliceerd voor de vrouwenconferentie.

In een informatieblad voor de partij zullen de door het partijbestuur opgestelde stukken ter voorbereiding van de provinciale statenverkiezingen worden afgedrukt. Deze publikatie komt op korte termijn ter bespreking van alle leden ter bespreking van de partij.

Amsterdam, 25 oktober 1981
Partijbestuur CPN

Uit De Waarheid 26 oktober 1981

Besprekingen met SED in Berlijn

Op terugreis van zijn bezoek aan het jaarlijkse feest van het Poolse partijblad Trybuna Ludu, heeft Jan de Boo, lid van het partijbestuur van de CPN, in Oost-Berlijn besprekingen gevoerd met de secretaris van het centraal comité van de SED, Hermann Axen.

Gesproken werd over vraagstukken betreffende vrede en veiligheid.

Tijdens de ontmoeting werd informatie uitgewisseld over de activiteiten van beide partijen.

Uit De Waarheid 1 oktober 1981

De Waarheid op nieuwe pers Conferentie CPN over de krant

Ongeveer gelijktijdig met het in gebruik nemen van de nieuwe pers voor De Waarheid organiseert het partijbestuur van de CPN a.s. weekeinde een conferentie over De Waarheid.

Aan dit beraad is in verschillende vormen een discussie vooraf gegaan in alle partijdistricten aan de hand van een reeks stellingen over De Waarheid. Ook na de conferentie — die dus geen afsluiting van de discussie betekent — zullen deze stellingen en hetgeen naar aanleiding daarvan naar voren is gekomen een rol in het debat blijven spelen. Daartoe zullen te zamen met de inleidingen en een samenvatting van de op de conferentie van het a.s. weekeinde gevoerde discussie worden gepubliceerd.

De conferentie zelf, die wordt gehouden in het nieuwe gebouw aan de Hoogte Kadijk, heeft een qua omvang beperkt karakter. Zij is opgezet als een beraad van het partijbestuur met vertegenwoordigers van de partijdistricten, de redactie, medewerkers van het bedrijf dat De Waarheid maakt. Zij zullen o.a. discussiëren over de plaats van de krant in de strijd voor progressieve machtsvorming en over de mogelijkheden het lezerstal te vergroten.

Uit brieven en vergaderingen in het hele land blijkt nog eens welke enorme betrokkenheid er bestaat met De Waarheid en dat er een grote belangstelling is om aan het debat over de krant deel te nemen. Van de kant van de commissie uit het partijbestuur die de conferentie voorbereidt, wordt dan ook de verwachting uitgesproken dat de bijeenkomst van het komende weekeinde een goede aanzet zal zijn om verder in de partij, maar ook daarbuiten, van gedachten te wisselen over de rol, betekenis en plaats van De Waarheid, uitgaande van de noodzaak haar verder te versterken.

Is de conferentie dus beperkt van omvang en geen afsluiting, zij markeert wel een uiterst belangrijk moment in het bestaan van De Waarheid. Vrij kort na de bijeenkomst zal de krant voor het eerst van haar nieuwe pers rollen — het startsein voor een groot-scheepse actie voor meer abonnees.

Uit De Waarheid 10 november 1981

Oproep van de conferentie

De conferentie van de CPN over het dagblad De Waarheid, die dit weekeinde is gehouden in het nieuwe gebouw aan de Hoogte Kadijk in Amsterdam, begroet de ingebruikneming van het nieuwe gebouw en de nieuwe pers als een belangrijk succes. Een succes niet alleen voor De Waarheid, maar voor de persvrijheid in Nederland en daarmee voor de democratie. In een periode van diepe crisis en maatschappelijke ontreddeering is een prachtig nieuw bedrijf tot stand gebracht, dat het uitkomen van De Waarheid voor vele jaren garandeert. Dat was mogelijk door de inzet van offervaardigheid van vele duizenden in het hele land, die De Waarheid beschouwen als hun krant, als hun bondgenoot en wapen in de strijd voor behoud van de vrede, tegen alle vormen van onderdrukking en uitbuiting voor een andere koers in ons land, gericht op sociale rechtvaardigheid.

Op de conferentie werd een diepgaande discussie gevoerd over de inhoud van de krant, over de taak van de krant in de huidige tijd en over de verbetering van het werk met de krant op ieder gebied. Daarbij werden vele suggesties en voorstellen gedaan, uitgaande van de grote mogelijkheden die er zijn om de krant te versterken nu zij in toenemende mate een platform biedt aan al diegenen, die een progressieve koersverandering in ons land nastreven. Nog te weinig mensen lezen De Waarheid. Het is nodig al die mensen die in beweging zijn gekomen, die vernieuwing willen, in de gelegenheid te stellen kennis te maken met onze krant. In de discussie werd de betekenis onderstreept van een goede bezorging van de krant en een tijdige en regelmatige inning van het abonnementsgeld. De verbetering hiervan zal ook veel meer aandacht moeten krijgen.

Door alle discussies heen klonk de overtuiging dat De Waarheid voor alle progressieve mensen een onmisbare functie kan hebben. De discussies daarover zullen in de komende tijd verder voortgezet moeten

worden, ook in breder verband met de lezers en lezers, met actiegroepen en bewegingen. De conferentie roept alle communisten, alle vriendinnen en vrienden van De Waarheid op deel te nemen aan de grote campagne die nu van start gaat om het gehoor dat de krant heeft, uit te breiden. Werft nieuwe abonnees, waar u ook werkzaam bent,

op bedrijven kantoren en instellingen, onder kennissen, burens en studiegenoten. Versterkt de positie van de krant door steun aan donatie- en enveloppen-campagnes.

AAN DE SLAG VOOR DE WAARHEID!

Uit De Waarheid 16 november 1981

INHOUD P&C 1981

De arbeiders in de democratische beweging	<i>K. Bakker</i>	1	15
De CPN en de wederopbouw	<i>K. Bakker</i>	4	147
Twee boeken over de naoorlogse wederopbouw	<i>K. Bakker</i>	10	385
Geen doemdenken	<i>M. Bakker</i>	1	1
Voor een politiek van zekerheid	<i>M. Bakker</i>	3	81
De Tweede Kamerverkiezing	<i>M. Bakker</i>	6	209
Het kabinet-Van Agt en de theorie van Ed van Thijn	<i>M. Bakker</i>	9	333
De Kamerverkiezingen onder de loep	<i>M. v. d. Berg</i>	7	261
Om de lonen van jongeren	<i>B. Blokzijl</i>	5	191
De CPN en de homobeweging	<i>D. de Boef</i>	6	237
Buitenlandse arbeiders	<i>A. de Boer/</i>		
	<i>L. Dercksen</i>	1	6
	<i>D. Boer</i>	4	142
De wording van de natie — van verdrongen naar onvoltooid verleden	<i>J. de Boo</i>	10	381
Japanse communisten in Amsterdam — nuttige besprekingen	<i>T. Bouwman</i>	3	88
De strijd tegen Philips-reorganisaties is nog niet gestreden	<i>M. Braun</i>	1	32
Eeuwenoude tradities rond het moederschap	<i>M. Braun</i>	6	246
Stalinisme en destalinisatie	<i>M. Braun</i>	9	339
Tien kabinetten, een schoen en de schoonheid van een boa constrictor	<i>I. Brouwer</i>	5	172
Sociale zekerheid in crisis	<i>E. Etty</i>	8	298
De perspectieven van links in Frankrijk	<i>J. Eyking/</i>		
'De openbare bibliotheek is er voor iedereen!'	<i>E. van Onck</i>	2	73
Boekbespreking: Biografie van een andersdenkende	<i>J. Eyking</i>	7	288
Kernenergie	<i>J. Fast</i>	8	306
Specialisteninkomens — de ene specialist is de andere niet	<i>C. Galesloot</i>	4	162
Inhaken voor een nieuwe aanpak	<i>S. Geugjes</i>	9	357
Wat doet Trotsky in 1905?	<i>O. v. d. Haar</i>	6	234
De PvdA-nota — deel 1	<i>R. Haks</i>	10	373
Rede voor het congres van de CPSU	<i>H. Hoekstra</i>	4	164
Bondgenootschap, eis van deze tijd	<i>H. Hoekstra</i>	5	169
Op weg naar progressieve meerderheid	<i>H. Hoekstra</i>	7	253
De knellende banden van de arbeidsmarkt	<i>H. Homma</i>	7	270
Vrouwen: toen en nu	<i>J. Hoogenkamp</i>	3	98
Verstopte kanalen — de federatie als laxemiddel?	<i>K. Hoogkamp</i>	10	390
Districtconferenties: eensgezind, veelzijdig en gericht op groei	<i>E. Izeboud</i>	2	41
Tinbergens wereldwerkgelegenheidsplan	<i>P. Juffermans</i>	6	215
Struktuurveranderingen in de Rijnmond	<i>W. Keizer</i>	2	47
Klassenstrijd en arbeidsorganisatie	<i>H. Kijne</i>	6	211
De sociaal-democratie en de loonstrijd in de jaren dertig	<i>A. Knotter</i>	5	196
Notities over arbeidstijdverkorting	<i>K. Korevaar</i>	7	281
De linkse eenheid en de macht — mogelijkheden in India	<i>K. Lieten/</i>		
	<i>U. Menon</i>	2	66
De springlevende WAO-beweging	<i>J. Mantel</i>	8	319
Boekbespreking: Materie en matrijs	<i>J. Mets</i>	1	14

De activiteiten van het IPSO	<i>R. Milikowski</i>	3	111
Dynamiet in de hand van een kind	<i>Jaap Wolff</i>	3	101
Vonhoff's Nederland BV	<i>L. Molenaar</i>	7	275
Gesprek met John Huige en Peter Buijs	<i>D. Oudenampsen</i>		
	<i>D. Oudenampsen</i>	8	314
De rivaliteit tussen West-Europa en de VS	<i>K. Bakker</i>	4	135
Nederland en de Oost-West handel	<i>K. van der Pijl</i>	2	61
Recht tegen recht	<i>H. Quast</i>	9	365
Toestand in Suriname — verwikkelingen in een ontwikkelingsland	<i>K. Roskam</i>	5	180
Niet bij puinruimen alleen	<i>G. Salemink</i>	5	205
Een Utrechtse partij-afdeling	<i>W. Schoutendorp</i>	4	157
De partij-organisatie en het democratisch centralisme	<i>S. Splinter</i>	9	368
Koopkracht en werk — de CPN komt ervoor op	<i>A. Stemerding</i>	4	129
Het islamitisch reveil	<i>B. Thio</i>	1	25
Kunst en politiek '70-'80... en nu	<i>C. Vecht</i>	6	243
S. Vestdijk: Grootheid en grenzen van een fenomeen	<i>D. Verhaar</i>	10	395
De topinkomens van de medische specialisten	<i>T. de Vries</i>	2	51
Wat we allemaal stoppen moeten	<i>G. van der Wal</i>	8	293
	<i>J. Wolff</i>		
		8	293
Bouwen anno vijftig: een stijl?	<i>Projectgroep</i>	6	221
Uitslag Tweede Kamerverkiezing		6	219
Terugblik op de verkiezingscampagne	<i>Campagneleiding</i>	8	325
Amsterdam, 21 november 1981		10	388

PARTIJDOCUMENTEN

Alarm over duurtegolf — Oproep van het dagelijks bestuur van de CPN aan alle partij-afdelingen		1	40
Partijbestuur CPN was bijeen		2	80
CPN-delegatie in Havana		2	80
Verkiezingsprogramma CPN gepresenteerd		3	117
Congres Israëliische CP		3	117
Verkiezingsprogramma CPN 1981		3	118
CPN-kandidaten verkiezingen Tweede Kamer		3	128
CPN-bezoek aan CP-Libanon		4	168
Boodschap CPN aan PCE en PSOE		4	168
Partijbestuur CPN verhuisd		4	168
PCE dankt voor solidariteit CPN		5	208
Uruguayaanse democraten ontmoeten CPN		6	251
30 maart: Dag van protest en machtsvorming voor vrouwenbevrijding —			
Verklaring dagelijks bestuur CPN		6	251
Verklaring van partijbestuur CPN over politiegeweld tegen vrouwen		6	251
Oproep aan de leden en vrienden van de CPN		6	251
Open brief CPN aan andere progressieve partijen		7	291
Communiqué CPN over de kwestie Polen		7	292
Begroeting CPN aan congres PVAP		7	292
CPN-voorzitter betuigt deelneming			
Telegram aan Joegoslavische communisten		8	331
Verklaring dagelijks bestuur CPN n.a.v. de formatie		8	331
Delegatie Communistische Partij van Japan op bezoek bij CPN		8	331
Partijbestuur CPN roept op tot grote activiteit tegen rechtse en vrede bedreigende politiek		8	332
Partijbestuur besprak prioriteiten in werk CPN		8	332 bis
Japane partijdelegatie beëindigt bezoek		8	332 bis
Recht van demonstratie moet gerespecteerd —			
Verklaring van het dagelijks bestuur van de CPN		9	372
Neemt massaal deel aan de 3 oktober manifestatie in Amsterdam		9	372
Communiqué van het partijbestuur van de CPN		10	401
Besprekingen met SED in Berlijn		10	402
Conferentie CPN over de krant —			
De Waarheid op nieuwe persen		10	402
Oproep van de conferentie over het dagblad De Waarheid		10	402

Een nieuwe Pegasus-uitgave

Anatoli Rybakov:

HET ZWARE ZAND

Al bij verschijnen werd het in de Sowjet-Unie het meest sensationele boek van het jaar genoemd.

Inmiddels werd het in vele landen vertaald. Het leest eerst als een gezellige Joodse familieroman met veel humor, maar blijkt dan tegelijk zeer openhartig over de problemen van een Joodse familie in de Sowjet-Unie. Ze maken veel door: het begin van deze eeuw onder het tsarisme, de jaren van revolutie en opbouw, de grimmige jaren '30 — compleet met showproces. En dan... oorlog, bezetting, het getto en een onafwendbaar schijnend noodlot. Maar een heroïsch verzet breekt baan, dat de schrijver op vaak schokkende wijze laat meebeleven als een protest tegen de mythe, als zouden de Joden zich „destijds” als makke schapen hebben laten afslachten.

362 blz. in linnen band.

Prijs: **40,-**

Verkrijgbaar bij de erkende boekhandel.

Pegasus,

Leidsestraat 25, Amsterdam
Hoogstraat 143, Rotterdam.

Nieuw bij Pegasus

SEMBENE OUSMANE

DE HOUTJES VAN GOD

(Bamty mam Yalla)

Sembene Ousmane is een van de belangrijkste auteurs van de actuele Afrikaanse literatuur. Dit boek bevat de literaire verwerking van de grote spoorwegstaking die in 1947/48 in het toenmalige Frans West-Afrika plaats had. Het is een opmerkelijke roman die geen hoofdpersoon kent, maar waarin het strijdende volk,

in alle diversiteit, de hoofdrol vervult. De bevrijdende uitwerking van de staking op het denken en leven van de mensen is het voornaamste motief.

Een speciale rol vervullen de Afrikaanse vrouwen, die met én tegen hun mannen vechten voor de overwinning van de staking én voor hun eigen bevrijding.

Deze roman verscheen eerder bij Pegasus onder de titel „Storm over Dakar”.

301 blz. paperback. Prijs **27.50**

Verkrijgbaar bij de erkende boekhandel.

PEGASUS

Leidsestraat 25, Amsterdam
Hoogstraat 143, Rotterdam

